МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
Кафедра журналістики
Кафедра психології
Кафедра соціальної роботи

СУСПІЛЬСТВО І ОСОБИСТІСТЬ У СУЧАСНОМУ КОМУНІКАЦІЙНОМУ ДИСКУРСІ:

матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції,
9–10 квітня 2018 р.

Дніпро | ЛІРА | 2018

УДК 316.77
С90

Рекомендовано до друку Вченою радою Запорізького національного технічного університету (протокол № 8 від 2 квітня 2018 року).

Редакційна колегія:
Погребна В. Л., доктор філологічних наук, професор;
Бочелюк В. Й., доктор психологічних наук, професор;
Агарков О. А., доктор політичних наук, професор;
Островська Н. В., кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент;
Тонкіх І. Ю., кандидат філологічних наук, доцент;
Циховська Е. Д., доктор філологічних наук, професор;
Носко А. М., кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент

С90 Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 9–10 квітня 2018 р. / редкол. : В. Л. Погребна, Н. В. Островська, І. Ю. Тонкіх та ін. – Д. : ЛІРА, 2018. – 582 с.
ISBN 978-966-981-005-2

У збірнику представлені матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільство і особистість у сучасному комунікативному дискурсі», яка проводилася кафедрами журналістики, психології та соціальної роботи факультету соціальних наук Інституту управління та права Запорізького національного технічного університету 9–10 квітня 2018 року. Видання присвячено презентації проблем, що досліджуються в теорії, історії та практиці соціальних комунікацій, журналістики, психології, соціальної роботи, іноземних мов, економічних відносин.

Для наукових, науково-педагогічних та практичних працівників, аспірантів і студентів.

УДК 316.77

Редакційна колегія не несе відповідальності за матеріали, опубліковані в збірнику. Усі вони подані в авторській редакції та виражають персональну позицію учасників конференції.

© Запорізький національний технічний університет, 2018
© Автори матеріалів, 2018
© ЛІРА, 2018

ISBN 978-966-981-005-2

ЗМІСТ

Секція 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ

Біленький С. В., Лукач К. В. Сучасне розуміння ролі ведучого розважальної радіопрограми в Україні. ... 12

Богомолов Д. В., Іванюха Т. В. Тероризм у ЗМІ: закономірності висвітлення15

Бут В. С., Кандюк-Лебідь С. В. Журнали для жінок: проблеми розвитку на сучасному ринку української преси. ... 17

Волинець Г. М. Візуалізація культурної проблематики на сторінках часопису «Український тиждень». ... 21

Ганжуров Ю. С. Парламентська журналістика: особливості дискурсу. ... 26

Грибко В. В., Скуртул Г. С. Проблемно-тематичне поле екстремальних телерепортажів Євгенії Цвєтанської. ... 31

Ектова В. О., Лукач К. В. Своєрідність студентської телепрограми в українському медіасередовищі. ... 34

Єськова К. В. Реалізація ідеологічної функції журналістики в дитячих журналах України. ... 37

Ісмаілова С. І., Костромицький Р. І. Авторська молодіжна програма. ... 39

Кіпоренко І. Р., Єськова К. В. Типологічні особливості тижневика «Теленеделя». ... 41

Кліщ А. В. Есеї Романа Рахманного в дискурсі публіцистики і художньої літератури ... 43

Кравченко В. І. Історико-методологічні засади журналістської творчості. ... 46

Куцик Т. Г., Волинець Г. М. Онлайн-видання «Егоїст»: типологічна характеристика. ... 50

Лебедєв С. В., Погребна В. Л. Проблемно-тематичні особливості публікацій у журналі «Військо України». ... 54

Медведєва Г. А., Погребна В. Л. Специфіка створення авторської культурно-просвітницької радіопрограми. ... 58

Миргородець Н. О., Пода О. Ю. «Condé nast» і журнал «Vogue». ... 61

Міленко А. Є., Костромицький Р. І. Перспективи розвитку аналітичних жанрів на українському телебаченні. ... 64

Мінько Р. О., Лукач К. В. Жанр «vox pop» на українському телебаченні. ... 66

Мірошниченко П. В. Українське радіо як комерційно успішний проект: експертна оцінка. ... 68

Назаренко Г. І. Зміна архітектоніки української преси в процесі роздержавлення у дискурсі експертних оцінок. ... 71

Панченко С. А. Світоглядна публіцистика Ю. Андруховича як засіб формування національної концептосфери сучасності ... 75

Пархоменко А. О., Волинець Г. М. Типологічна характеристика глянцевих журналів «Cosmopolitan» та «Elle». ... 79

Погребна В. Л. Проблеми жіночої емансипації в російській критиці та публіцистиці 60–80-х років XIX ст. ... 82

Пода О. Ю. Від «Комунарки України» до «Колгоспниці України». ... 86

Постол А. В., Тонкіх І. Ю. Особливості контенту українських інтернет-видань для молоді. ... 88

Семенко С. В. Актуальність політичної публіцистики Олени Пчілки у вирішенні сучасних проблем суспільно-політичного життя українства. ... .91

Сировешкіна В. О., Тонкіх І. Ю. Особливості створення інтернет-видання, присвяченого темі культури. ... 96

Собокар І. І., Почепцов Г. Г. Явище коміксу в сатиричному виданні «Перець» часів хрущовської відлиги. ... 99

Стєкольщикова В. А. Структурні модифікації розслідувальних текстів. ... .103

Цвітанська Ю. М., Хітрова Т. В. Специфіка кулінарних програм в ефірі українського телебачення. ... 106

Шаповал Л. В., Островська Н. В. Студентське видання як складова медіаосвітнього процесу. ... 109

Шульга М. О., Скуртул Г. С. Музичний самвидав Запоріжжя. ... 112

Яценко А. Р., Тонкіх І. Ю. Особливості репрезентації західної та східної культур в українських ЗМІ. ... 115

Секція 2

ДОСЛІДНИЦЬКІ ПОШУКИ В ЦАРИНІ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ (реклама, PR, видавнича справа та редагування, документознавство, соціальна інформатика)

Андреєва Т. М. Іменник «ціна» як компонент рекламного слогана. ... 119

Асауленко Д. Ю., Носко А. М. Блог як складова веб-сайту для студентства. ... 124

Березенко В. В. Соціокультурна природа феномену PR. ... 128

Борисенко М. О., Кандюк-Лебідь С. В. Проблеми сучасного навчально-методичного книговидання в Україні. ... 131

Васильченко В. М. Римування в рекламних текстах. ... 134

Волканова А. І., Носко А. М. Принципи підготовки дитячого періодичного видання. ... 138

Губа А. В., Пода О. Ю. Видавнича діяльність жінок: Елен Гордон-Лазарефф і журнал «Elle». ... 142

Дяченко І. М. Виховання особистості майбутнього журналіста в процесі вивчення засобів масової інформації ... 145

Керімов Р. Р. Цінність нових медіа для практики PR. ... 147

Коваленко Ю. О. Комунікативні аспекти формування інноваційно-маркетингового потенціалу підприємств. ... 150

Костромицький Р. І. Специфіка інтерактивності порталу Foto.ua. 153
Кравченко Є. Г. Динаміка мовної норми. 156
Кулинич О. І. Інформаційна культура – визначальна складова сучасного суспільства. 160
Кущ С. Г., Санакоєва Н. Д. Новітні технології комунікації у сучасному рекламному дискурсі. 164
Лукач К. В. Політична комунікація в добу криз у мережевих мас-медіа. 168
Мельникова О. С. Дисидентські комунікації у сучасному контексті. 170
Онуфрієнко Г. С. Лінгвориторична культура журналіста як чинник стабілізації вербального спілкування елітарного типу в суспільстві. 173
Островська Н. В., Ганноцька Т. В. Тенденції розвитку фактчекінгових проектів. 176
Рижко О. М. Спецкурс із плагіатознавства як інструмент утвердження цінностей академічної доброчесності. 180
Скуртул Г. С. Новинні повідомлення інформаційних агентств: структурні закономірності 183
Спанатій Л. С. Історія видавничої справи в Миколаєві (кінець XVIII – початок XIX ст.). 186
Тонкіх І. Ю. Види «сміттєвого» трафіку в інтерактивних сервісах інтернет-медіа. 189
Хітрова Т. В. Напрями реалізації «новітньої» політики пам'яті в національному та міжнародному інформаційному просторі. 192
Хубулова Д. І., Єськова К. В. Гендерні стереотипи у рекламі. 195
Циховська Е. Д. Самопрезентація у Facebook: пости як виявлення потреб власника акаунту. 198
Шарабура О. В., Островська Н. В. Критерії відбору новин до стрічки інтернет-порталу Ukr.net. 202
Шишкіна С. О., Єськова К. В. Особливості функціонування музею новин у Вашингтоні. 205
Шульгіна В. І. Документознавство як один із напрямів соціальних комунікацій. 208

Секція 3
ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ СТОРОНИ НОРМАТИВНИХ КРИЗ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Антоненко І. Ю. Формування професійної ідентичності особистості в умовах освітньо-реабілітаційного закладу 212
Болгова М. О., Бохонкова Ю. О. Психологічні особливості професійного становлення особистості 215
Вишняк Н. В., Панов М. С. Індивідуальний розвиток обдарованості у дітей з аутизмом: до постановки проблеми 220

Журавльова І. Д., Бочелюк В. Й. Вік початку статевого життя дівчат і його вплив на їх самооцінку 222

Кулакова А. М., Бочелюк В. Й. Психологічні особливості підлітків, що переживають стан самотності: до постановки проблеми 226

Лисицька Є. С., Бочелюк В. Й. Психолого-педагогічні умови розвитку емпатії у дітей старшого дошкільного віку позбавлених батьківського піклування: до постановки проблеми 229

Рябуха В. О., Бохонкова Ю. О. Розвиток синдрому емоційного вигоряння у здобувачів вищої професійної освіти та його деструктивний вплив на особистість майбутнього фахівця..... 231

Секція 4
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ТА САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Авраменко С. С., Панов М. С. Психологічні умови подолання педагогічної занедбаності дітей молодшого шкільного віку 237

Блинова О. Є. Особистісна мобільність як чинник академічної мобільності студентів 241

Василенко Я. В., Панов М. С. Психологічні особливості творчого потенціалу з дизайнерського проектування 245

Ващук А. В., Бочелюк В. Й. Психологічні особливості розвитку управлінської творчості керівника: до постановки проблеми..... 247

Жаболенко А. А., Бородулькіна Т. О. Особливості та взаємозв'язок сили нервової системи та уваги у молодших школярів експериментального навчального закладу..... 249

Ірза Д. В., Панов М. С. Динаміка розвитку творчих здібностей дизайнера 254

Кім О. В., Бохонкова Ю. О. Психічна травма її вплив і наслідки на розвиток і саморозвиток особистості..... 258

Кіріллова А. О., Панов М. С. Мовлення в стані емоційного напруження дітей з особливими освітніми потребами молодшого шкільного віку 261

Косова Т. В., Бохонкова Ю. О. Стигматизація як соціальний фактор 264

Красноступ В. М., Черепєхіна О. А. До питання психолого-організаційних особливостей комунікативних бар'єрів у взаємодії персоналу організації..... 267

Кузьмін В. В. Засади формування кар'єрної стратегії особистості у фокусі соціології 272

Лунін С. С., Бохонкова Ю. О. Гендерні особливості соціально-психологічних установок підлітків 275

Макарова С. Г., Панов М. С. Особливості психологічного захисту в системі взаємодії батьків та дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку: до постановки проблеми 277

Мордус К. В., Лосієвська О. Г. Вплив темпераменту на розвиток

інтегральної індивідуальності 279

Москович І. М., Лосієвська О. Г. Соціально-психологічний тренінг як інструмент оволодіння студентами професійними компетенціями 283

Неспрядько К. О., Панов М. С. Вікова динаміка розвитку творчих здібностей дизайнера..... 286

Новосад А. С., Лосієвська О. Г. Психологічні особливості соціалізації студентів гуманітарного профілю 288

Панов М. С. Реадаптація особистості в сучасному суспільстві 291

Полуектова К. О., Лосієвська О. Г. Вплив особистісного потенціалу на успішний розвиток бізнесу 294

Садикіна А. С., Бородулькіна Т. О. Психосемантичні особливості уявлень про інтуїцію та місце інтуїції в житті людини (на прикладі жінок зрілого віку) 297

Сембрак О. І., Бочелюк В. Й. Психологічні особливості формування правової культури у слабозорих підлітків: до постановки проблеми..... 300

Сембрак О. І., Бочелюк В. Й. Соціально-психологічні особливості учнівського самоврядування в освітніх організаціях..... 302

Семененко Т. В., Панов М. С. Психологічні основи формування соціальних компетенцій дітей з аутистичними порушеннями: до постановки проблеми 306

Соц Я. Г., Панов М. С. Психологічні особливості розвитку мовлення у дітей з особливими освітніми потребами молодшого шкільного віку 310

Сухомлин С. В., Шевяков О. В. Особливості розвитку самосвідомості гіперактивних дітей та підлітків 313

Тисячник І. В. Професіональний образ мислення та фахового розуміння спеціалістів – психологів у ВНЗ..... 317

Храпач К. О., Панов М. С. Психологічні особливості формування мовної особистості дітей із тяжкими мовними порушеннями у процесі вивчення української мови 321

Хрустальова М. С. Досвід застосування психографічної методики до визначення особистісного ставлення до військового обов'язку..... 325

Чернова А. Є., Гришина І. А. Феномен «ювеноя», або «жахлива сучасна молодь»: витоки проблеми та шляхи вирішення..... 329

Яковенко Я. Г., Панов М. С. Психологічні особливості реабілітації дітей з порушеннями психофізичного розвитку..... 333

Секція 5
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У СТАНОВЛЕННІ ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ ТА ПСИХОТЕРАПІЇ

Будіянський М. Ф. Суб'єктний рівень психологічного здоров'я 337

Застело А. О. Аспекти включення клоунотерапії в систему медико-психологічного супроводу дитячих лікарень..... 339

Іванова А. С., Панов М. С. Соціально-психологічні особливості реабілітації дітей з обмеженими психофізичними можливостями 343

Каптьол О. О., Панов М. С. Спілкування дорослих з дітьми з особливими потребами: комунікативний аспект 347

Репецька А. В. Верифікація формуючого ефекту тренінгу-практикуму «Екзистенціальний досвід усвідомленості та осмислення» психосемантичним методом 349

Туловська І. В., Бочелюк В. Й. Психологічна корекція «Я-образу» жінок із зайвою вагою: до постановки проблеми 353

Чумак О. Б., Антоненко І. Ю. Психотерапія та фармакологічна терапія в роботі з психічними порушеннями: сутність та взаємодія 355

Шапарна В. В., Бочелюк В. Й. Психологічні особливості корекції вербальної агресії у дівчат-підлітків: до постановки проблеми 358

Шемякіна Т. В., Панов М. С. Особливості психологічної корекції гіперактивності дошкільників 360

Шубертій Н. Г. Модель психологічного тренінгу розвитку творчої спонтанності 363

Янковська Я. С., Панов М. С. Роль ігротерапії в соціальній реабілітації дітей дошкільного віку з порушенням психофізичного розвитку: до постановки проблеми 368

Секція 6
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТОСТІ

Базика Є. Л. Методологія дослідження особистості зрілого віку в контексті соціальних змін 371

Бочелюк В. Й. Соціально-психологічні особливості індивідуального стилю управлінської діяльності 374

Гайворонська Т. О. Проблема свідомості як проблема сучасної психології особистості 378

Дергач М. А. Харчування в просторі наукового поля 382

Кіпа А. К., Літвінова О. В. Теоретичні підходи до проблеми дослідження внутрішнього конфлікту особистості 386

Клочек Н. В., Панов М. С. Психологічні особливості управління корекційно-реабілітаційним процесом у спеціальних загальноосвітніх закладах 389

Малахова А. Г., Бочелюк В. Й. Психологічні особливості формування соціально-психологічного клімату в організації: до постановки проблеми 392

Меріуц Т. Ю., Пелешенко О. В., Бохонкова Ю. О. Теоретико-методологічний аналіз підходів до вивчення вікових криз розвитку особистості 394

Мойсеєнко В. В., Блинова О. Є. Соціальний статус у контексті психологічних досліджень 398

Пелешенко О. В., Бохонкова Ю. О. Сучасний стан розвитку теорії мотивації професійної діяльності 402

Петрова Г. С., Панов М. С. Основи психології реклами 406

Піддубна С. А., Панов М. С. Особливості розвитку мислення у дітей із затримкою психічного розвитку: до постановки проблеми 408

Чаплинська Г. В., Панов М. С. Сучасні підходи до проблеми особистості з обмеженими можливостями.....411

Черепєхіна О. А. Системне наукове бачення формування професіоналізму майбутніх психологів у вишах 416

Яланська Д. Ю., Черепєхіна О. А. Психологічний супровід дітей із ЗПР як наукова проблема..... 421

Секція 7
ІНОЗЕМНІ МОВИ В МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Бельмас Н. В. Тревел-текст як засіб формування ключових освітніх компетентностей при вивченні іноземних мов в новій українській школі 426

Бондаренко О. М. Міжкультурні аспекти перекладу біржової термінології 429

Брутман А. Б. Тематичні групи інновацій в царині корпоративної культури..... 431

Василенко Г. В. Іноземна мова професійного спілкування в галузі туризму 434

Горлачова В. В. Лексико-стилістичні особливості статей англомовних журналів екологічної тематики..... 437

Дяченко М. Д. Специфіка мовної особистості в контексті професійної підготовки сучасного перекладача 441

Клименко Л. В. Опорні орієнтири як елементи технології управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів на заняттях з іноземної мови 443

Максимова Є. С., Горлачова В. В. До питання про лексичний та семантичний потенціал заголовків статей екологічної тематики 445

Наумчук Т. І. Інноваційні процеси у викладанні іноземних мов..... 449

Новіков В. П. Багатовекторність комунікативної оцінки..... 452

Полєжаєв Ю. Г. Використання методики CLIL у викладанні іноземних мов у вищій школі 454

Приходько А. М. Дискурсивна концептологія vs концептуальна дискурсологія . 456

Тарасенко К. В. Формування соціокультурної компетенції студентів у процесі навчання аудіюванню з англійської мови за допомогою використання “m-learning”..... 459

Черепинська Л. В. Teaching the students to be global explorers of the world..... 462

Шейко О. С. Ідіоми сучасної англійської художньої прози 466

Секція 8
ПОЛІПАРАДИГМАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР СУЧАСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Борисова Ю. В. Мультипарадигмальність соціальної роботи: деякі епістемологічні аспекти..... 469

Діденко В. І., Агарков О. А. Теоретичні основи зв'язків з громадськістю в соціальній роботі 471

Заіка С. Ю., Дударьов В. В. Валеологічна модель як напрям соціальної політики 473

Золотаревська А. О., Сенкевич Г. А. Діти з девіантною поведінкою як об'єкт соціальної роботи 475

Золотаренко В. О., Осетрова О.О. Важливість та проблематика підліткового віку як етапу соціалізації особистості 479

Лобода В. О., Осетрова О. О. Основні причини виникнення суїцидальної поведінки серед молоді 483

Новак Т. О. Вплив системи освіти на розвиток соціальної роботи 486

Осетрова О. О. Універсальність освітньої підготовки фахівців з соціальної роботи 488

Тітаренко Л. В., Осетрова О. О. Система соціального захисту населення в Україні: сучасні проблеми та перспективи розвитку 492

Секція 9
ІННОВАЦІЙНІ ПРАКТИКИ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

Агарков О. А. Особливості політико-ідеологічних орієнтацій суб'єктів соціально-політичного маркетингу 495

Андрієнко О. С., Щербина С. С. Соціальна корекція як метод роботи з гіперактивними дітьми 497

Горбик О. В., Баршацька Г. Ю. Професійні якості спеціаліста з «соціальної роботи» 499

Гриценко В. А. Особливості реалізації соціально-педагогічних умов подолання стану самотності студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації. 501

Гутарєва В. С., Дударьов В. В. Механізм оптимізації діяльності державних організацій соціального захисту 504

Дударьов В. В. Соціальна робота з молоддю як механізм реалізації державної молодіжної політики 506

Купа О. О., Баршацька Г. Ю. Усиновлення дітей в Україні: правовий аспект. 509

Пакєта О. А., Попович В. М. Особливості соціальної роботи з людьми похилого віку 512

Попович В. М. Соціальна робота в контексті вчення православної церкви 514

Романюк В. Д., Попович В. М. «Україна – духовний шлях розвитку в суспільстві молоді» 516

Турба О. О. Про роль соціального фактора в модернізації економіки пострадянських країн 518

Щербина С. С. Аналіз системи соціального захисту в Україні 520

Яхіна А. С., Агарков О. А. Інституціоналізація зв'язків з громадськістю: європейський досвід 523

Секція 10
СУЧАСНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЗА КОРДОНОМ І В УКРАЇНІ

Бабарига А.С., Турба О. О. Процес ресоціалізації засуджених неповнолітніх 525
Баршацька Г. Ю. Теорія та практика соціальної роботи: проблеми та взаємодія 528
Біліченко В., Сенкевич Г. А. Соціальна оцінка деяких аспектів пенсійної реформи в Україні 2017–2018 років 530
Демянчук К. В., Турба О. О. Синдром Дауна: інтеграція дітей в суспільство 533
Клименко А. О., Попович В. М. Вплив Болонського процесу на розвиток вищої освіти в Україні 535
Кожушана О. Є., Агарков О. А. Зв'язки з громадськістю у формуванні громадянської особистості 537
Корнійчук А. Ю., Тополь О. В. Соціальне самопочуття молоді в умовах сучасного українського суспільства: соціально-психологічний аспект..... 539
Попович Я. М. Робота з громадою як модель розвитку громадянського суспільства 542
Сірий О. О., Тополь О. В. Афіліація як потреба в спілкуванні..... 544
Чернуха В. С., Ярошенко А. О. Спілкування як реалізація сенсу життя особистості 548
Шинкаренко Є. Л., Глазунов С. В. Актуальні питання соціальної роботи з військовослужбовцями в сучасних умовах 550
Шумик А. М., Тополь О. В. Етика професійного спілкування фахівця із соціальної допомоги..... 553

Секція 11
КОМУНІКАТИВНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Біленко О. В. Рекламні комунікації в умовах нової економіки 558
Василичева В. Г., Морозов Д. М. Формування сучасних економічних відносин на ринку ІТ-продукції в Україні..... 560
Соколов А. В. Роль інформаційно-комунікаційних технологій у сучасному бізнесі 564

Відомості про авторів 567

СЕКЦІЯ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ

Біленький С. В.,
студент 4 курсу, 4ж групи факультету філології та соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету;

Лукач К. В.,
старший викладач кафедри соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету

СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ РОЛІ ВЕДУЧОГО РОЗВАЖАЛЬНОЇ РАДІОПРОГРАМИ В УКРАЇНІ

Скорочення аудиторії радіо з появою альтернативних ЗМІ (телебачення та нових медіа) редагувало наповнення радіоефіру. Зміщення акценту з єдиного оперативного постачальника новин на доповнювача суспільного життя призвело до потреби у глибшій відповідності інтересам аудиторії. Схильність сучасного українського суспільства, більшість якого складає молодь, до пошуку розважального контенту відповідно відображається і на радіомовленні. Відсутність обмеження у виборі форматів та каналів поширення медіапродукту за часів Незалежності стала ґрунтом для появи, зокрема, радіостанцій окремих розмовних та музичних жанрів та напрямів, інтерактивного та гумористичного характеру. Вплив справляє і щоденний розвиток Інтернету, що відкриває для користувача Мережі можливості створення власної незалежної платформи для поширення музичного та розмовного контенту. Однак комунікаційний процес, що знаходиться у стані

постійного корегування, залишається незмінним фундаментом відповідності запитам аудиторії для радіомовників. Так, чільною постає роль ведучого, що має поєднувати виконання стандартів журналістської діяльності та риси для налагодження зв'язку з слухачами. Як наслідок, виникає потреба у дослідженні ролі ведучого розважальної радіопрограми у науковому середовищі України.

Мета дослідження – встановити сучасне розуміння ролі ведучого розважальної радіопрограми в Україні.

Об'єктом дослідження виступають наукові праці українських науковців, присвячені ролі ведучого розважальної радіопрограми.

Предметом дослідження є усвідомлення ролі ведучого розважальної радіопрограми в науковому середовищі України.

На даний момент вищевказана тема недостатньо вивчена в українській науці. Тому ми звернемо увагу на окремі праці дослідників радіомовлення, що опосередковано розглядають роль ведучих розважальних радіопрограм.

Так, у роботі доцента М. Нагорняк «Ведучий-журналіст і ведучий-диктор на радіо: до питання трансформації фаху в умовах мультимедійної журналістики» вказується, що ведучий-журналіст має викликати максимум довіри з боку аудиторії. Крім того, рівень довіри до ведучого такого типу стає причиною появи не презентатора новин, а щирого та небайдужого співрозмовника [4, с. 1]. Можна підкреслити, що на нашу думку, таким чином вчена окреслює потребу у наявності комбінування людських (гумор, зацікавленість, щирість тощо) та власне професійних рис ведучого. Це формулювання стосується і ведучого розважальних програм, який знаходиться у залежності між другом та журналістом.

Підтверджує цей погляд і автор та ведуча радіо «Промінь» Ю. Когут. Вона презентує у власній роботі психологічні типи радіоведучих, серед яких ми сконцентруємо увагу на ведучому-другові. Хоч даний експерт орієнтує його, як ді-джея на приватному радіо, що може поговорити з слухачем про життя та вільно спілкуватись у прямому ефірі, виокремимо інший елемент опису. За ним, ведучий-друг є ідеалом для підлітків та виступає звичайною людиною, дружньою та близькою до аудиторії [2].

Варто звернутись і до наукового доробку дослідника радіомовлення О. Гояна, який у книзі «Основи радіожурналістики та радіо менеджменту» поділяє образ ведучого на модератора та ді-джея відповідно:

– перший тип є «психологом» ефіру та представником розмовного формату («Talk»), що вміє зберігати напрям розмови з гостями в студії, стежити за часом та ходом дискусії, регламентувати перебування слухачів в ефірі. Він володіє талантом комбінувати обговорення теми з відомими гостями та обрамлення ефір жартами, рекламою та власною харизмою;

– другий тип постає універсальним знавцем презентованого ним музичного формату. Праця в прямому ефірі впродовж кількох годин має полягати у постійному контролі стану аудиторії, підтримку її зацікавленості та координації з ведучими новин чи ток-шоу [1, с. 184–186].

Аналізуючи подібну класифікацію, можна систематизувати інформацію і втілити її в характеристиці портрету ведучого розважальних радіопрограм як комунікатора, що має співвідносити виклик в аудиторії зацікавленості своєю особистістю, комунікабельністю та знаннями з дотриманням певного часового регламенту між частинами ефіру та гостями.

Окремо, у контексті розважальності, науковець П. Мірошниченко під час вивчення питання ставлення користувачів медіа до звукового образу українського радіомовлення наголосив на високому попиті аудиторії на гумор у розважальних радіопрограмах. Він наводить застосування комічного прийому – вживання суржику ведучою «Русского радио» Ольги Цибульської [3, с. 5]. Таким чином, автор прослідковує залежність між увагою слухача до розважальних програм та комічністю ведучого, що комбінує у собі друга та журналіста.

Основні висновки. Маємо зазначити, що у сучасній українській науці роль ведучого розважальної радіопрограми усвідомлюється як межа між людським та професійним «Я» журналіста. Однак ми можемо визначити такі елементи сучасного розуміння питання як комбінування харизми та комічності, дотримання стандартів журналістської діяльності та погляду на власний образ як можливий предмет для наслідування.

Список використаних джерел

1. Гоян О. Я. Основи радіожурналістики та радіоменеджменту / Олесь Яремович Гоян. – К.: Веселка, 2004. – 245 с.
2. Когут Ю. Що в голосі твоїм?… [Електронний ресурс] / Юлія Когут // Вісник Львівського ун-ту. – 2007. – Режим доступу: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwidjtXWlfbXAhWjCJoKHTkBAfMQFgg0MAI&url=http%3A%2F%2Fold.journ.lnu.edu.ua%2Fvypusk7%2Fvisnyk07–4.pdf&usg=AOvVaw065Di6O0sXELasuZ9T44T3.
3. Мірошниченко П. В. Ставлення користувачів медіа до звукового образу українського радіомовлення / Павло Васильович Мірошниченко // Наукові записки Інституту журналістики: науковий збірник / за ред. В. В. Різуна – К.: КНУ ім. Т. Шевченка, 2015. – квіт. – черв. – Т. 59. – С. 90–96.
4. Нагорняк М. В. Ведучий-журналіст і ведучий-диктор на радіо: до питання трансформації фаху в умовах мультимедійної журналістики / Майя Володимирівна Нагорняк // Теле- та радіожурналістика: Зб. наук. пр. / Львівський нац. ун-т імені Івана Франка / Майя Володимирівна Нагорняк. – Київ, 2014. – Вип. 13. – С. 275–281.

Богомолов Д. В.,
студент факультету журналістики Запорізького національного університету;

Іванюха Т. В.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії комунікації, реклами та зв'язків із громадськістю Запорізького національного університету

ТЕРОРИЗМ У ЗМІ: ЗАКОНОМІРНОСТІ ВИСВІТЛЕННЯ

Однією з найважчих для висвітлення тем у ЗМІ є тероризм. Дослідники цієї журналістикознавчої проблеми переважно звертають увагу на такі аспекти, як безпека журналістів (І. Земляна «Журналіст і (не) безпека», О. Романюк «Заручники інформації: посібник з безпеки для українських журналістів»), юридичні та законодавчі норми висвітлення цього явища (М. Галамба «Інформаційно-психологічна складова терористичної діяльності», Б. Леонов «Про удосконалення законодавства України у сфері боротьби з тероризмом»), політичні та ідеологічні установки ЗМІ (В. Коцур «Тероризм і засоби масової інформації: межа об'єктивності і мас-медіального продовження терактів», Т. Лильо «Ідеологеми сучасної антитерористичної пропаганди»).

Тероризм як сучасне небезпечне політичне, соціальне, комунікативне явище активно екстраполюється у медіасередовищі, адже завдяки глобальним медіа вже у другій половині XX ст. відбувається «визнання засобів масової інформації як самостійних акторів, здатних брати активну участь у підтримці інформаційної безпеки держави в цілому і в боротьбі з тероризмом зокрема» [4]. Однак незважаючи на увагу наукової спільноти до антитерористичного потенціалу мас-медіа та зусилля міжнародних політичних акторів (наприклад, Резолюція з проблеми ЗМІ і тероризму ПАРЄ від 20 червня 2005 р.) все ще наявні негативні ефекти висвітлення тероризму в ЗМІ.

Журналістська практика засвідчує, що важко писати новину не порушуючи журналістську етику і при цьому відповідаючи усім стандартам фактажу. Кількість загиблих, подробиці того, що сталося – все це балансує на грані дозволеного для оприлюднення. Розглянемо висвітлення терактів на прикладі ситуації 5 листопада 2017 р. у Техасі. Бекграунд: чоловік увірвався у Баптистську церкву та почав стрілянину. Кількість загиблих стала найбільшою за весь час у Техасі.

Зразком короткої, але інформативної замітки є повідомлення на Еспрессо.тв: «Щонайменше 27 людей загинули в результаті стрілянини, яку влаштував невідомий в одній з баптистських церков в американсько-

му штаті Техас Про це повідомляє ВВС. Напад стався в першій баптистській церкві в Сазерленд Спрінгс в окрузі Вілсон, штат Техас. Стрілянина відбулася об 11.30 за місцевим часом. В цей час в церкві йшла недільна служба. Нападник був убитий поліцейським, який прибув на виклик. Повідомляється також про щонайменше 25 поранених. Президент США Дональд Трамп написав у Твіттер, що слідкує за ситуацією з Японії і що «Бог разом з народом Сазерленд Спрінг»» [3]. Повідомлення відзначається стислістю, інформативністю та сухістю. Не справить на читача занадто тяжке враження, в той же час дає усю потрібну інформацію про подію.

Матеріал на сайті «Цензор.нет» має більш розширений фактаж через пізніший час написання: «Напад стався в місті Сазерленд Спрінгс, що за 30 миль від Сан Антоніо в неділю, 5 листопада, о 11:30 за місцевим часом, коли в церкві йшла недільна служба. Всього на службі, за наявними даними, були присутні близько 50 осіб» [2]. У той же час Цензор, на відміну від Еспресо, не вказав, що сталося зі стрілком, хоча на той час інформація вже була доступна.

«Вашингтон пост» вже після теракту розмістив матеріал про жертв теракту, зокрема про загибель трьох поколінь однієї родини. Матеріал більш важкий для сприйняття через особливості фактажу, але вивірений у правильному тоні, не тисне на емоції.

Закономірним явищем є те, що після таких подій з'являється велика кількість заміток про можливі версії причин теракту. Прикладом таких версій є замітка з елементами розслідування на «Апострофі»: «26-річний Девін Патрік Келлі, який розстріляв прихожан Першій баптистській церкві в Сазерленд-Спрінгс 6 листопада міг полювати на свою тещу, 54-річну Мішель Шилдс, яка жила в цьому містечку в Техасі. Про це повідомляє NYDailyNews з посиланням на слідчих, які займаються цією справою. Представник Департаменту громадської безпеки штату Техас Фріман Мартін розповів журналістам, що незадовго до трагедії жінка отримала від свого зятя лист з погрозами. Втім, в той момент, коли озброєний гвинтівкою Келлі увірвався до церкви і відкрив вогонь по людям, тещі в будівлі не було» [1]. Фактично уся новина будується на одній версії слідства, яку поширив інший новинний сайт.

Також ЗМІ не обходяться без інформації щодо реакції високопосадовців. Наприклад, УНІАН наводить реакцію на теракт Дональда Трампа у Твіттері: «Нехай Бог буде з людьми в Сазерленд Спрінгс. ФБР і правоохоронні органи на місці події. Я спостерігаю за ситуацією з Японії», та губернатора Техасу Грега Еббота: «Ми молимося за всіх, хто постраждав від цього диявольського дійства. Дякую поліції за їх швидку реакцію» [5]. Окрім прямого цитування, присутній бекграунд події.

Отже, ЗМІ висвітлюють теракти за певним напрацьованим алгоритмом. У перші години після злочину медіа постійно оновлюють інформа-

цію. Її потік не дозується, повідомляється все, що потрапляє журналістам до рук. У наступні дні ЗМІ публікують реакції політиків та відомих людей, висувають офіційні та неофіційні версії трагедії, повідомляють про наслідки та стан постраждалих. До закономірностей висвітлення зарубіжних подій вітчизняними ЗМІ належить орієнтація на зарубіжні джерела, оскільки українські ЗМІ не мають власних джерел інформації на місці теракту.

Перспективним є подальший розгляд візуальних (преса) і мультимедійних (інтернет-ЗМІ) компонентів журналістських матеріалів аналізованої тематики, а також жанрових і етичних аспектів публікацій.

Список використаних джерел

1. Інтернет-видання «Апостроф» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://apostrophe.ua
2. Інтернет-портал «Цензор. НЕТ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://censor.net.ua
3. Портал Еспресо.tv [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://espreso.tv
4. Світницька О. В. Інформаційний тероризм як феномен сучасної міжнародної політики [Електронний ресурс] / О. В. Світницька. – Режим доступу: http://http.disser.com.ua/content/339324.html
5. У Техасі невідомий відкрив стрілянину в церкві: понад 20 загиблих [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.unian.ua/world/2226824-nevidomiy-vidkriv-strilyaninu-v-tserkvi-v-tehasi-ponad-20-zagiblih.html

Бут В. С.,
студентка спеціальності «Журналістика» Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини ВНЗ «Університет «Україна»;

Кандюк-Лебідь С. В.,
старший викладач кафедри журналістики та інформаційних технологій Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини ВНЗ «Університет «Україна»

ЖУРНАЛИ ДЛЯ ЖІНОК: ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НА СУЧАСНОМУ РИНКУ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ

Сьогодні в Україні існують елітарні видання, преса для широкого жіночого загалу, які виконують більше розважальну функцію, ніж інформа-

ційну, а також часописи громадських жіночих організацій, що формують зрілу громадянську позицію, активно захищають права та інтереси жінок, допомагають долати стереотипи патріархальної свідомості щодо суспільної ролі та її виховання, сприяють ширшій залученості жіночої аудиторії до усіх форм активності.

Завданням журналів є забезпечення комунікації в різних видах суспільної діяльності. Журнал має постійно діючу редколегію, яка з погодження директивних органів очолює програму видання, його функціональне та читацьке призначення, тематичний напрямок видання. Більшість журналів є ілюстрованими виданнями, а наявність і характер ілюстрованих матеріалів визначається конкретним типом журналу.

Все частіше аналіз преси для жінок і чоловіків здійснюють українські дослідниці Л. Таран, О. Пода, Т. Старченко, Н. Остапенко, В. Слінчук, В. Агєєва, М. Скорик, О. Кісь, Н. Олійник, А. Волобуєва, О. Сушкова, Я. Фрондзей та інші.

Виходячи із специфіки видань, у періодиці для жінок минулого століття висвітлювалися питання, які для жінки-громадянки, патріотки, матері мали першочергове значення, у вирішенні яких жіноцтво брало відповідну участь. Найповніше діяльність жінок виявилася у жіночому русі, тому матеріали періодики можуть розглядатися у світлі вивчення історії жіночого поступу.

«Поява періодики для жінок в Україні викликана поширенням феміністичних ідей,– зазначає науковець В. Передирій,– і в процесі свого становлення і розвитку преса вказаного сегмента не переставала бути трибуною боротьби жіноцтва за свої політичні та громадянські права. Відповідно на сторінках видань для жінок відбився процес цієї боротьби, що на кожному етапі розвитку жіночого руху мала свої завдання та особливості» [2, с. 61].

Перша спроба видавати часописи для жінок припадає на роки становлення західноукраїнської преси – середину XIX ст. «У цей період Східна Галичина, що входила до складу різнонаціональної Австро-Угорської імперії, перебувала під чільним політичним і культурним впливом сусідньої польської нації»,– зазначає В. Передирій [2, с. 50].

У становленні та розвитку української преси для жінок маємо такі основні періоди:

- середина XIX ст. (1853 р.) – 1920 р.– становлення преси для жінок;
- 1921–1939 рр.– найінтенсивніший розвиток періодичних видань для жінок у Галичині та виникнення радянських часописів для жінок Наддніпрянській Україні;
- 1940–1990 рр.– у межах тоталітарної преси вихід ідеологізованих радянських видань для жінок;

- з 1991 р. – становлення та розвиток елітарних часописів, масово-популярної преси для жінок, періодичних видань громадських жіночих організацій в Україні [3, с. 50].

Масова поява журналів для жінок припадає на 1990-ті роки минулого століття. Серед різноманіття жіночих журналів в Україні розповсюджується велика кількість журналів, але лише мала частка з них виходить українською мовою. Приклад російськомовних журнальних видань: «L'Officiel Україна», «Ева», «Женский журнал», «Добрые советы», «Бурда», «Натали», «Cosmopolitan Україна», «Дарина», «Для дома и семи», «Woman to woman», «Cosmolady» та багато інших. А от з україномовними журналами дещо інша ситуація, їх зовсім мало. Це – «Вона», «Пані», «Слово жінки», «Пані вчителька».

Сучасні видання для жінок найчастіше порушують такі теми, як охорона материнства і дитинства («Мама і Я», «Мой ребенок», «Между нами, девочками», «Ждем малыша», «Твой малыш» та ін.), роль у родині («Хозяйки на шпильках», «Все для женщин», «Дім і Сім'я»), здоров'я («Твое здоровье», «Здоровье женщины»), психологічне самопочуття («Женская логика»), моральний стан, милосердя, права та соціальне становище («Женские истории», «Мои откровения»), праця («Сестра милосердя», «Ногтевая естетика», «Довідник секретаря та офіс-менеджера»), матеріальне забезпечення, участь в економічному розвитку країни та управлінні державою, побут, корисні поради та практична допомога, культура сексу, духовний світ («Караван историй», «Истории женских образов»), естетичні смаки, жінка в літературі, історії, мистецтві, рукоділля, мода.

Узагальнюючи інформацію про характер жіночих видань, можна виділити такі особливості: з одного боку, душевність, позитивний настрій, емоційність, близькість до аудиторії, довірчий діалог з нею, орієнтованість на спільні роздуми про життя, просвітницькі, духовні прагнення жінок, а з іншого – задоволення практичних, прикладних інтересів. Виданням для жінок не протипоказані ніякі жанри, але найкраще дозволяють враховувати особливості цієї аудиторії діалог, інтерв'ю, бесіда, гостра публіцистична або проблемна стаття, портретний нарис. До числа досить поширених форм належать інформаційна суміш, малі форми прози та поезії. Слід зазначити популярність епістолярних жанрів, листування з читачами («Моя судьба», «Истории из жизни», «История моей судьбы», «Женские истории»). У більшості жіночих видань є багата пошта, листи читачок оприлюднюються на сторінках журналів. Але навіть не будучи опублікованими, вони слугують джерелом, приводом для актуальних виступів, журналістських відряджень, конструктивною підставою в розробці певної теми. Вельми поширена в жіночій пресі довідкова інформація (поради, консультації). Зустрічаються нариси і замальовки, хоча вони практично

зникли з видань загального спрямування. Популярні різні тести, анкети, ігрові форми і гумор [1, с. 3].

Однак тираж журналів впав з 81 мільйона до 13,5 мільйонів. Чому ж так? Багатьом людям подобається українська мова, але тільки тоді, коли вона звучить з уст когось іншого, коли вона не є мовою, якою треба спілкуватись на роботі, на навчанні. Схоже на те, що мова стає просто своєрідною екзотичною принадою і розширення сфери її вживання кваліфікується як витіснення російської мови, збуджує постановку питання про надання російській мові статусу державної. Багато хто ще й досі живе стереотипами минулого, що вкрай негативно впливає і на мовну ситуацію в державі. Традиції СРСР плавно перейшли в сьогодення України, і навіть зараз досить важко почути українську мову в сферах обслуговування, спорту, підприємництва, у кредитно-банківській та військовій сферах.

Останнім часом на ринку засобів масової інформації в Україні з'явилися елітарні та масово-популярні видання для жінок. Елітарні часописи прагнуть задовольнити потреби жінок і відображають у змісті сукупність реальних умов життя жінок, а також і сукупність тих ролей, що виконує жінка. Незважаючи на незначну різницю, завуальовану під власний стиль, елітарні видання тематично перетинаються. Предмет їхнього зацікавлення широкий, але разом із тим обмежений реальними інтересами конкретної жіночої аудиторії.

А видавнича справа? Вона взагалі є несприятливою для розвитку української мови. За останні десятиліття скоротилися тиражі україномовної періодики та зросли тиражі російськомовної, а також тиражі видань, які підтримують двомовність. Також, невід'ємним є незацікавленість держави у вирішенні мовної проблеми.

Взагалі, підбиваючи підсумки під усім вищезазначеним, бачимо перед собою не зовсім втішну картину. Зараз немає практично жодної галузі життя і діяльності, де не знайшли б відображення мовні негаразди, про які йдеться. Реально ж в Україні переважає мономовність, яка є значною мірою самовизначення і особистого вибору.

Сьогодні в Україні відчувається брак часописів для жінок, які б спонукали до роздумів, обговорення складних та суперечливих тем, допомагали формувати зрілу громадянську позицію, долати стереотипи патріархальної свідомості щодо суспільної ролі жінок, активно захищали їх права та інтереси, залучали б жіночу аудиторію до усіх форм громадської та політичної активності.

Список використаних джерел

1. Орлик О. Сучасні українські періодичні та продовжувані видання для жінок: типологічно-тематична характеристика [Електронний ресурс] / О. Орлик // Вісник Книжкової палати. 2014. № 10. – С. 1–5 – Режим доступу: file:///C:/Users/King%20Tiger/Desktop/vkp_2014_10_12.pdf

2. Передирій В. А. Жіноча доля на тлі доби: (Літопис жіночого руху у світлі українських видань) / В. А. Передирій, Н. М. Сидоренко, Т. В. Старченко. – К. : Дослідницький центр історії української преси, 1999. – 120 с.
3. Сушкова О. М. Періодичні видання для жінок в Україні: динаміка розвитку та концептуальні особливості : Навчальний посібник / О. М. Сушко. – Суми : Вид-во СумДУ, 2009. – 144 с.

Волинець Г. М.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Запорізького національного технічного університету

ВІЗУАЛІЗАЦІЯ КУЛЬТУРНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ НА СТОРІНКАХ ЧАСОПИСУ «УКРАЇНСЬКИЙ ТИЖДЕНЬ»

Сьогодні відбувається переосмислення і трансформація подання засобами масової інформації культурної проблематики (зокрема й спроби представлення унікальних, оригінальних рис української етнокультури в контексті глобалізації та мультикультуралізму), а принципи й механізми висвітлення цих явищ недостатньо вивчені сучасним журналістикознавством та не повною мірою застосовуються журналістами-практиками. Саме тому дослідження культурного дискурсу на шпальтах сучасної періодики є актуальним.

Цілком очевидно, що ЗМІ відіграють важливу роль у формуванні культурної картини світу. За словами Д. Берестовської, до відповідної культурної картини світу належать певний ступінь розвитку виробництва, суспільні відносини, «виокремленість» людини з природного оточення тощо. Найважливішими компонентами «культурної картини світу» є простір, час, причина, відношення частини і цілого, чуттєвого і трансцендентного і под. У сукупності ці концепти утворюють своєрідну «мережу координат», за допомогою якої носії певної культури сприймають і усвідомлюють світ, малюють його образ. Це цілісний образ, хоча він значною мірою залежить від світоглядних установок (міфологічних, релігійних, філософських, художніх, наукових тощо) [1]. До системи координат культурного дискурсу належать також культурна ідентифікація та культурна самобутність.

Особливе зацікавлення викликають питання репрезентації культури засобами візуалізації. Візуальна журналістика – графічне зображення процесу комунікації, унаочнення змістового вербального повідомлення. За словами науковців, процес візуалізації залишається мало дослідженим: «Якщо комунікація на основі тексту (усна чи письмова) дотримується ра-

ціонально-аргументованої логіки, то комунікація на основі зображення засновується на асоціативній логіці» [2, с. 49].

Як і будь-яке інше сучасне видання, «Український тиждень» використовує певні технології для приваблення читацької аудиторії. За законами сприйняття, зоровим центром сторінки є яскравий, динамічний об'єкт – ілюстрація, тому її використання є обов'язковим та домінантним елементом оформлення видання. Візуалізація фактів дає уявлення про дійсність у наочному вигляді, наближує читача до життєвих реалій, також є документальним свідченням побаченого.

Більшість дослідників виділяють дві групи ілюстрацій у структурі друкованого видання:

- нефотографічні: малюнки та інфографіка.
- фотографічні із великою кількістю жанрових різновидів (фотонарис, фотоетюд, фотонатюрморт, фотопортрет та інші).

Перша група – нефотографічні ілюстрації, оригіналами яких є малюнки або креслення. До цієї групи С. Гуревич включає різні зарисовки (портретні, виробничі, пейзажні і ін.), карикатури, шаржі, плакати, діаграми, карти, схеми, креслення, технічні малюнки і тощо. Роль ілюстрації якоюсь мірою виконують і мальовані заголовки [3].

Особливою групою т.зв. «нефотографічних» ілюстрацій є інфографіка. Як зазначають науковці, цей термін з'явився у 80-х роках минулого століття, коли редакції щоденних закордонних газет намагалися «графічно оформлювати та презентувати інформацію» [2, с. 49]. Інформаційна графіка – одне з наймолодших явищ у друкованих ЗМІ. Традиційно (див. М. Василенко, В. Іванов, М. Максимович, С. Некляєв, К. Серажим та ін.) до жанрів найпростішої інфографіки відносять таблиці, графіки, карти, кругові діаграми, гістограми, логічні схеми. Більш складна інфографіка може комбінувати текстові блоки, фотографії, карти, таблиці, діаграми, реконструкцію подій, навіть комікси, все, що може допомогти створити повноцінну графічну розповідь. Інфографіка допомагає у поширенні ідей і залученні уваги.

Науковці підкреслюють, що фотоілюстрація – невід'ємна частина сучасних ЗМІ. Вона виконує різні функції, у тому числі відіграє роль засобу художньо-технічного оформлення, причому їй відводиться особливе місце. Це зумовлено специфічністю фотографічного зображення: знімок є візуальною копією фрагментів дійсності. Некодована, графічно близька до дійсності мова знімка не просто виділяє фотоілюстрацію серед інших елементів художньо-технічного оформлення періодичних видань – вона ще й розширює можливості оформлення. Не менш важлива особливість фотоілюстрації – швидкість сприйняття інформації, яка в ній вміщена. Якщо в текстовому матеріалі об'єкт розгортається з кожним рядком і його образ відтворюється у свідомості читача поступово, то візуальна інформація

знімка сприймається практично миттєво. Фотоілюстрації стали найважливішою формою передачі інформації. На думку М. Максимовича, «сьогодні варто розглядати лише новинарну, репортажну і частково документальну фотографію» [5]. Дослідник вважає, що такі жанри, як фотонарис, фотоетюд, фотозамітка, фоторепортаж практично зникли з газетних шпальт.

На шпальтах видання «Український тиждень» при поданні матеріалів із культурної проблематики найчастіше використовуються фотопортрети; вони знайомлять читачів як із авторами матеріалів, так і з «головними героями», про яких ідеться в публікації. Так, читач знайомиться із Іриною Троскот (у рубриці «Погляд» подано матеріал під назвою «Нас дуже мало» і фотопортрет авторки (2014, № 4, с. 48); до матеріалу «Чи булькнула література» також додається її фотопортрет (2014, № 8, с. 47) тощо), із зарубіжними авторами – Леонідасом Донскісом із Литви («Геній українського кіно», 2015, № 18, с. 63) та іншими. Попри наведені приклади, перевага надається фотопортретам людей, яким присвячено матеріал, наприклад, до численних інтерв'ю: фотопортрети Андрія Куркова (2014, № 6, с. 48–49), Михайла Бриних (2014, № 8, с. 44–46), Джуліана Барнза (2014, № 9, с. 45), Віктора Неборака (2015, № 18, с. 44) та ін. У мистецькому огляді Катерини Калитко «Бути сараєвським письменником (яку тематику та естетику пропонує світові сучасна література Боснії і Герцеговини)» на розсуд читачам представлено творчість письменників – Александара Гемона, Меліну Камерич, Ненада Величковича та поряд розташовано фотопортрети цих митців; також до матеріалу додається репортажна світлина «Війна і травма. Горить міська бібліотека Вєчніца, підпалена снарядом» (2014, № 3, с. 48–49). У матеріалі «Смолоскипи свободи (до 45-річчя самоспалення чеського героя Яна Палаха)», крім фотопортрета героя, подано зображення меморіалу, побудованого на честь цієї людини (2014, № 5, с. 46–47).

В «Українському тижні» вміщено багато історичних фото, наприклад, до науково-популярної статті під назвою «Ціна незалежності (як Україна боролася з агресією більшовиків)» подано колективні постановочні фотопортрети, документальні репортажні світлини та кадри кінохроніки 1917–1918 рр. (2014, № 4, с. 44–47). У матеріалі Ярослава Тинченка «Вулиці та площі революцій: 1917 рік» подано документальні репортажні фотографії. Часто при висвітленні певних історичних подій використовуються архівні світлини, фотохроніка кінця XIX – початку XX ст., зокрема й у таких матеріалах, як: стаття «Сини ображених батьків… (Самоназва багатьох повстансько-селянських загонів України під час революції 1917–1921 років)» (2015, № 14, с. 47); стаття «Найстарша гетьманівна Скоропадська» (2015, № 15, с. 42–44); стаття «Від Мюнхена до Ялти: початок і кінець Другої світової війни в Європі означилися великими політичними змовами, які значною мірою дискредитували лідерів західних демократій» (2015, № 18, с. 16–17) і под.

Як ілюстрацію можна використовувати і різні види фоторепродукції – картини вітчизняних і зарубіжних художників, документи, книжкові сторінки і фрагменти газетних і журнальних публікацій: «фоторепродукції дають можливість точно відтворювати частини текстів та ілюстрації, надрукованих в інших періодичних виданнях, зокрема в тих, з якими полемізує газета, що публікує фоторепродукцію» [4]. У ролі фотоілюстрацій можуть бути використані і кінокадри, пов'язані з текстами кінорецензій або з рекламою нового фільму.

Постійними на сторінках часопису «Український тиждень» можна вважати фоторепродукції обкладинок книг – без цих ілюстрацій не обходиться жоден літературний огляд та рецензія, наприклад: «Книжкові новинки: від крокусів до літератури в 3D» (2015, № 11, с. 46–47); «Читати, жити й перемагати» (2015, № 15, с. 46); ««Література факту»: не схибити» (2015, № 19, с. 46) тощо. До матеріалів, присвячених кіномистецтву, часто додаються кадри із фільмів, наприклад, у мистецькому огляді «Тренди кінематографа та літератури»: автори «Тижня» про кризу ідей у кіно, 3D-технології, наростання валу електронних видань і мистецький синтез» (2014, № 1–2, с. 48–49); в огляді «Ведмежий закут»: тріумф Китаю на 64-му Берлінському кінофестивалі» (2014, № 8, с. 48–49); в огляді «Вовк промахнувся: на 86-й церемонії вручення премії «Оскар» Леонардо ДіКапріо лишився без статуетки» (2014, № 10, с. 48–49) та в інших матеріалах.

Зрідка до матеріалів на історичну тематику додаються фоторепродукції – мальовані портрети: науково-популярна стаття «Геополітика Хмельницького» супроводжується фоторепродукціями мальованих портретів тогочасних впливових політичних лідерів – Богдана Хмельницького, російського царя Олексія Михайловича, короля Речі Посполитої Казимира V (2014, № 3, с. 44–47). До статті «Росія як цивілізаційний виклик: співпраця з Росією протягом століть була для України контрпродуктивною через вихідну нерівноправність і несиметричність відносин» додається фоторепродукція малюнка з альбому Мейєрберга «Святкування Вербної неділі в Московії, що відбулось 1654 році», у підписі до малюнка автор зазначає: «На малюнку добре видно московських стрільців, які впали на «Красну площу» обличчям у багнюку і не сміють підняти голову в бік царя-хана та патріарха» (2015, № 11, с. 21).

Для більшої ґрунтовності й достовірності матеріалів (особливо на історичні теми) додаються фоторепродукції документів, наприклад: світлина шлюбного контракту Григора Орлика та Луїзи-Олени Ле Брюн де Дентевіль (нарис «За свободу козацької нації, в ім'я спокою Європи», 2014, № 1–2, с. 47); фото із текстом «22 січня 1919 р. На Софійській площі в Києві оголошено Універсал про злуку УНР та ЗУНР» (інформаційне повідомлення – «18 січня 1919 р. У Версалі розпочала роботу Паризька мирна конференція для розробки та підписання договорів із переможеними країнами в Першій

світовій війні», 2014, № 3, с. 4). У статті «Ой татарин, братічок, татарин продав сестрицю задаром…» (2015, № 12) представлені результати дослідження про те, які цінності прищеплює юним громадянам наша держава через шкільні підручники; матеріал супроводжується фоторепродукціями малюнків із шкільних підручників (с. 45, 46) та фотографією фрагмента тексту книги з історії України (с. 47). Час від часу до матеріалів на історичні теми додаються також фоторепродукції мальованих плакатів СРСР або тогочасних колажів із фото і малюнком, наприклад: «Невивчені уроки «світлого майбутнього»» (2014, № 4, с. 40–43); «Відповісти на червоний виклик» (2014, № 6, с. 44–47) тощо.

Інфографіка зазвичай супроводжує матеріали на економічні, політичні або соціальні теми, однак часопис використовує інфографіку і як засіб унаочнення матеріалів із тем культури. Наприклад, у третьому номері за 2014 рік подано соцопитування на тему «Пісня розкаже» (с. 6–7), до якого додається стовпчикова діаграма та географічна карта із відповідними статистичними даними. Географічні карти із різними позначками додаються й до інших матеріалів, наприклад: до статті «Козаки неукраїнського степу: історія земель від східного пограниччя сучасної України й аж до Каспійського моря з відгалуженням до Передкавказзя заперечує нав'язуваний Москвою міф про їхню історичну російськість» (2015, № 13, с. 44–47); до статті «Білоруська Народна Республіка: як це було в сусідів у 1917–1920 роках (2015, № 19, с. 30–33) тощо.

Поодинокими візуальними формами, які супроводжують матеріали на культурну тематику є карикатури (матеріал «Геніально (підрихтувати погані гени – це стає реальністю)», 2014, № 7, с. 46), фотонатюрморти (зображення шапки Мономаха та корони Данила Галицького – матеріал «Геть від Москви, назад у Європу!», 2014, № 9, с. 42–44); фоторепродукції картин, наприклад, полотно Ієроніма Босха «Човен дурнів» (матеріал під назвою ««Тіт Андронік» на палубі «Човна дурнів»», 2015, № 8, с. 46) та фото пам'яток архітектури, пам'ятників: «Асиметрична симетрія» (2014, № 5, 48–49); «Мовчання муз: без відповідальності й бажання щось змінити навіть найкращі стратегії та концепції державних реформ в українській культурі приречені припадати пилом у глибоких міністерських архівах» (2015, № 14, с. 32–33); «Козак я, не москаль» (2015, № 16–17, с. 54–58).

Отже, найбільш поширеними візуальними формами для презентації культурної проблематики на шпальтах «Українського тижня» є фотопортрети (як постановочний, так і репортажний), які знайомлять читачів як із авторами матеріалів, так і з особистостями, про яких ідеться в публікації. До матеріалів на історичні теми додаються найчастіше архівні колективні постановочні фотопортрети, документальні репортажні світлини та кадри кінохроніки. Поширеним жанром є різного роду фоторепродукції: зображення обкладинок книг, кадри із фільмів, фоторепродукції мальованих

полотен (портрети, тематичні картини відомих художників та передрукування звичайних малюнків). Для підкреслення ґрунтовності й достовірності матеріалів (особливо на історичні теми) додаються фоторепродукції документів. Висвітлюючи питання культури, автори публікацій також зрідка використовують інфографіку, а якщо точніше – географічні карти та діаграми. Поодинокими візуальними формами, які супроводжують матеріали на культурну тематику є карикатури, фотонатюрморти та фотографії архітектурних ансамблів, пам'ятників, скульптур тощо.

Список використаних джерел

1. Берестовская Д. С. Культурология: учебное пособие [Електронний ресурс] / Д. С. Берестовская. – Режим доступу: http://pidruchniki.com /15290527/kulturologiya/kategoriyi_kulturologiyi#96
2. Вайшенберг З. Журналістика та медіа: довідник / за заг. ред. В. Ф. Іванова. – К. : Центр Вільної Преси, Академія Української преси, 2011. – 529 с.
3. Гуревич С. М. Печатный первоисточник: дизайн газетного номера / С. М. Гуревич. – М. : Аспект Пресс, 2004. – 288 с.
4. Гуревич С. М. Газета: вчера, сегодня, завтра / С. М. Гуревич. – М. : Аспект-Пресс, 2004. – Режим доступу: http://evartist.narod.ru/text10/05.htm
5. Максимович М. Фотоілюстрація у газеті: критерії, тенденції, перспективи [Електронний ресурс] / М. Максимович // Вісник Львівського ун-ту. Серія журналістика. – Вип. 26. – Львів, 2005. – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/jur/publications/visnyk26/Statti_ Maxymovych.htm

Ганжуров Ю. С.,
доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту видавничо-поліграфічної галузі Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ПАРЛАМЕНТСЬКА ЖУРНАЛІСТИКА: ОСОБЛИВОСТІ ДИСКУРСУ

Особливістю Верховної Ради України як представницького інституту державної влади є прозорість законотворчої діяльності, що забезпечується її важливим комунікатором – парламентською пресою.

Поняття «парламентська преса» може тлумачитися у двох аспектах. У формалізованому (вузькому) плані розуміються засоби масової інформації, засновником яких є вітчизняний парламент: газета «Голос

України», журнал «Віче» (видавався до 2016 р.), дирекція телерадіопрограм Верховної Ради України – телеканал «Рада». Проте недоцільно обмежуватися комунікативними можливостями лише зазначених ЗМІ, оскільки представництво носіїв парламентської тематики в інформаційному просторі держави значно більше. Саме тому вбачається логічним поширити зазначене поняття на тих суб'єктів інформації, які висвітлюють діяльність парламенту. Через це другий аспект визначення основних складників парламентської преси дає можливість залучити до кола інформаційних масивів визначеної тематики навіть такі ЗМІ, що за змістом публікацій не поділяють ідеї парламентаризму, віддзеркалюючи таким чином ставлення окремих соціальних прошарків до Верховної Ради України.

Природно, що за таких умов велике значення має роль преси, яка формує громадську думку, виконуючи функцію не лише засобу передачі інформації, а завдяки можливостям її коментування, інтерпретації набуває статусу виразника інтересів громадян. І це відбувається у той час, коли суспільство відчуває гостру потребу в інформації, передовсім законотворчої тематики при усвідомленні правових засад реформування політичної системи країни, які перебувають у центрі нинішньої діяльності парламенту. Багато у чому реалізація цього завдання залежить від рівня відкритості влади, зокрема Верховної Ради України. Поняття відкритості безпосередньо пов'язане з питанням висвітлення діяльності парламенту. Причому йдеться не лише про трансляцію пленарних засідань. Це поняття є значно ширшим, воно опирається на інформаційний підхід до явищ і процесів теорії та практики парламентаризму. Відкритість у наших умовах передбачає широку просвітницьку роботу серед населення щодо законів, як уже прийнятих, так і тих, що готуються до розгляду. Визначений підхід до відкритості законодавчого процесу активізує увесь спектр зворотного зв'язку між парламентом і громадськістю. Відомо, що своєрідним посередником між цими категоріями політичної системи і громадянського суспільства є преса. Власне, завдяки її комунікативним можливостям соціум набуває ознак інформаційного суспільства, і питома вага парламентської тематики багато в чому залежить від первинної інформації, яка стає основою відповідних повідомлень різних ЗМІ. Основні джерела такої інформації та організаційно-правові заходи для її одержання включають врегульовані питання щодо широкого доступу до пленарних засідань Верховної Ради України представників преси, офіційного надання ЗМІ законопроектної документації, розгляду пропозицій законотворчого характеру, що їх ініціюють неурядові організації, залучення об'єднань громадян і наукових установ до підготовки й обговорення законопроектів тощо [1, с. 7–8]. Реалізація зазначеної програми дозволить розв'язати принаймні два гострих питання, пов'язаних із висвітленням роботи Верховної Ради України: по-перше, парламентська преса одержує безпосередньо від суб'єкта політичної комунікації первинну інформацію, що позбавлена кон'юнктурних нашарувань; по-друге,

підвищення публічності законотворення через залучення до роботи законодавчого органу представників громадськості створює в суспільстві канали електоральної комунікації, структурує альтернативні варіанти формування громадської думки, які функціонують в інформаційному просторі за межами впливу парламентської преси. У такий спосіб щодо ЗМІ утворюється своєрідний індекс оцінювання об'єктивності та неупередженості у висвітленні роботи парламенту, закладаються інформаційні основи для порівняльного аналізу.

Такий підхід до формування методики оцінювання неупередженості чи заангажованості ЗМІ дуже важливий, особливо коли преса дозволяє собі «методичне цькування парламенту» [2, с. 238]. У зв'язку з цим постає питання про правомірність кваліфікації брутальних виступів журналістів як парламентських. Адже за характером і спрямованістю такі публікації насправді є антипарламентськими.

Навіть у соціологічних опитуваннях, що друкує преса, зовні нейтральних, часто закладаються абсолютно неправомірні питання на кшталт того, «чи довіряєте ви Верховній Раді», з відповідно переважаючими негативними відповідями. Провокація тут не в низьких показниках отриманої ЗМІ «довіри», а в формулюванні запитання в принципі. Відомо, що парламент, на відміну від інших гілок влади, є колегіальним виборним органом, який формується єдиним джерелом влади – народом України. Відповідно до цього виборці не можуть висловлювати недовіру парламенту в цілому. Громадяни демонструють своє ставлення до якоїсь окремої групи політично структурованого парламенту відповідно до своїх електоральних уподобань. Отже, на рівні громадської свідомості робиться підміна понять частковості загальною категорією, фактична маніпуляція системою оцінювання за допомогою некоректно сформульованих запитань. Навряд чи цього не розуміють видавці, що висвітлюють парламентську тематику.

Поширеною стала тенденція до переважання в публікаціях зазначеної тематики не первинної (офіційної) інформації, а коментарів ситуації навколо парламентської трибуни. У контексті теорії політичної комунікації такі явища можуть призвести до конфлікту інтерпретації парламентської практики. Оскільки «… до мови, яка констатує факти, потрапляють оцінні судження» [4, с. 45]. Ця теза щодо проблемності категорій оцінювання є неодмінною властивістю коментарів парламентських подій. Проте в інформаційному просторі, де має існувати баланс противаг, функцію альтернативного каналу комунікації може виконувати офіційна хроніка подій. На жаль, у нинішньому варіанті (через прес-службу парламенту, інформаційні агенції тощо) така інформація доволі дозована. У зв'язку з цим постає питання про визначення статусу інформації, що циркулює каналами парламентської комунікації. Окремі народні депутати підтримують т.зв. політику «закритих дверей» [3], вважаючи, що інформація, цікава для журналістів,

є конфіденційною або секретною. Якщо шукати причини вад у висвітленні діяльності Верховної Ради України парламентською пресою, то поміж тих, які перебувають за межами журналістського сумління, є й такі, що можуть бути розв'язані цілком цивілізовано з урахуванням обопільних інтересів. Зокрема йдеться про збільшення інформаційної бази парламентської практики, що має бути предметом уваги журналістів, про пошук можливостей підвищення ресурсу інформаційної довіри. Розв'язання цього питання багато в чому унеможливить конфліктні ситуації в комунікативному просторі.

Ця обставина актуалізує питання забезпечення доступу журналістів до законотворчої інформації парламенту: власне законопроекти, порівняльні таблиці, висновки аналітичних служб апарату парламенту, прес-релізи пресових служб мають бути доступними для журналістів без будь-яких обмежень. На жаль, поза пильною увагою репортерів залишається такий доволі промовистий інформаційний масив, що віддзеркалює парламентську практику, як депутатський запит, недостатньо висвітлюються дні уряду, немає сюжетів про роботу апарату Верховної Ради України та парламентські слухання. Існує потреба у висвітленні питань юридичного, аналітичного, комп'ютеризованого забезпечення депутатського корпусу, функціонування секретаріатів профільних комітетів Верховної Ради України, встановлення міжпарламентських контактів, зв'язків з органами місцевого самоврядування тощо.

Наступний шлях до підвищення інформаційної місткості парламентської преси полягає у збільшенні авторського представництва, передовсім за рахунок народних депутатів. Нині їх участь у мас-медійному просторі репрезентована переважно у жанрі інтерв'ю. Цей жанр є ключовим джерелом системної інформації, оскільки питання кореспондента значною, а в окремих випадках – вирішальною мірою, обумовлюють як композицію, так й інформаційну місткість публікації. З огляду на те, що на практиці трапляються випадки довільного викладу авторської думки в процесі редакційного опрацювання, саме інтерв'ю потребує особливої уваги у ракурсі дії Закону України «Про авторське право і суміжні права» щодо унеможливлення довільного тлумачення авторської думки інтерв'юерами.

Відомо, що стислі жанри преси обмежують можливості ґрунтовного висвітлення проблеми. Адже в основу комунікативного повідомлення у формі невеликої кореспонденції, замітки часто покладений власне висновок. Аналіз матеріалів парламентської тематики на предмет їх співвідношення в ракурсі «позитив – негатив» при системному опрацюванні джерел не дає повної картини щодо інформаційної насиченості газетних публікацій, якщо не застосовувати метод «експертних оцінок», тобто з'ясування зовнішніх чинників, що впливають на інформаційні потоки, а також на позицію автора. Зрозуміло, що автор, явно заангажований на брутальну критику, не є першим ланцюгом у комплексній кампанії з проведення чор-

них PR-акцій. Оцінюючи критичну спрямованість преси, суспільствознавці ідеальним параметром визначають співвідношення 50/50, хоча сьогодні «негатив» за своїм вмістом у виданні у 4–5 разів перевищує «позитив» [5, с. 26]. У масиві джерел, що висвітлюють роботу вищого законодавчого органу, такого співвідношення поки що не спостерігається, можливо, завдяки певному балансу політичних сил у суспільстві, віддзеркаленням якого і є парламент.

Варто також взяти до уваги досить усталену тенденцію до позитивної персоніфікації парламенту, коли об'єктом висвітлення є окремі депутати, конкретні депутатські групи і фракції, які мають можливість впливати на пресу за допомогою формальних чи опосередкованих важелів управління комунікативною мережею.

Оцінюючи інформаційний ресурс парламентської преси, можна зробити висновок про наявність правових, організаційних резервів підвищення рівня висвітлення ЗМІ діяльності Верховної Ради України, що може бути реалізована у частині збільшення індивідуальних джерел парламентської практики, залучення до комунікативного обігу носіїв первинної інформації, визначення умов роботи та норм професійної відповідальності парламентських журналістів, а також рівня публічного законотворчого співробітництва парламентарів і представників громадськості в межах конструктивного діалогу на сторінках парламентської преси.

Список використаних джерел

1. Гнатевич Ю. Висвітлення діяльності Верховної Ради як проблема комплексна // Вісник програми сприяння парламентові України. – 1999. – № 4. – С. 6–9.
2. Паславський І. Парламентська публіцистика: особливості, здобутки й прорахунки // Збірник праць кафедри української преси. На пошану проф. В. Здоровеги з нагоди 70-річчя від дня народження. – Л. : ЛНУ, 2000. – Вип. 3. – С. 233–239.
3. Свєтова С. Стосунки Верховної Ради України із засобами масової інформації: просування до відкритості? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://lawbook.online/page/pvv/ist/ist-16—idz-ax311—nf-9.html
4. Хабермас Ю. Моральное познание и коммуникативное действие / ред. пер. с нем. Д. Скляднева. – СПб. : Наука, 2000. – 380 с.
5. Шкляр В. Соціальна норма і престиж преси // Українська періодика: історія і сучасність. – Л. : ЛНУ, 1997. – С. 26–28.

Грибко В. В.,
студентка 2 курсу факультету соціальних наук Запорізького національного технічного університету;

Скуртул Г. С.
кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Запорізького національного технічного університету

ПРОБЛЕМНО-ТЕМАТИЧНЕ ПОЛЕ ЕКСТРЕМАЛЬНИХ ТЕЛЕРЕПОРТАЖІВ ЄВГЕНІЇ ЦВЄТАНСЬКОЇ

Щодня ми отримуємо величезний обсяг інформації: слухаємо радіо, читаємо газети, дивимося підсумкові випуски новин. Будь-яке зображення на екрані дає глядачам уяву про те, що трапилося, як це відбувалося, хто брав участь і т. д. Сучасне стійке сприйняття телевізійного твору – побачити подію на власні очі, проаналізувати, зробити висновки, сформувати власну точку зору щодо побаченого. Тому дуже популярними стали передачі і сюжети в жанрі репортажу, який максимально наближений до дійсності і передбачає два основних правила: наочну відеорозповідьі присутність репортера на місці події. На думку більшості журналістикознавців, можливість подати репортаж у всьому багатстві його зображально-виражальних функцій з'являється тільки на телебаченні. Саме телерепортаж може відобразити справжнє життя. Особливо, коли це стосується висвітлення екстремальних подій на Сході України.

Проблемам дефініції репортажу, його класифікацій і жанровим особливостям присвячено багато наукових розвідок. Однак праці про журналістику екстремальних ситуацій і екстремальний репортаж майже відсутні, чим і зумовлена актуальність дослідження. Об'єктом дослідження є телерепортажі Євгенії Цвєтанської у випусках «ТСН» на каналі «1+1». Предмет дослідження – проблемно-тематичне поле телерепортажів Євгенії Цвєтанської на каналі «1+1» у випусках «ТСН».

До розгляду поняття «телерепортаж» зверталися такі вчені, як Ю. Коваленко, А. Лісневська, І. Михайлин, О. Тертичний, Т. Хітрова, Л. Шибаєва. Екстремальну журналістику в умовах збройного конфлікту досліджували І. Земляна, О. Князєв, Б. Лозовський, О. Романюк, Ф. Сміт, Дж. Хайт. Щоденні випуски новин дивиться переважна більшість людей. Основою цих випусків є репортажі, без яких не обходиться жодна інформаційна програма, адже видовищна природа телебачення вимагає не менш видовищних жанрів. При цьому ні інтерв'ю, ні замітка, ні коментар не нададуть глядачеві подібної наочності і видовищності. Репортаж (від франц. reportage – повідомляти, латинська основа reporto – передавати) – інформаційний жанр журналістики, що оперативно, з необхідними подробицями,

в яскравій формі повідомляє про яку-небудь подію. Телерепортаж – невичерпне джерело інформації, що дозволяє глядачам стати свідком певних подій, створює ефект присутності.

У репортажі, прагнучи максимально оперативно і точно розповісти телеглядачам про найактуальніші події, журналісти можуть самі стати учасниками екстремальних ситуацій. Однак це специфіка професії, внаслідок якої подібні ризики для журналістів виявляються найбільш вірогідними. Ще більша ймовірність різних ризиків і загроз для журналістів, які працюють у зонах соціальних і військових конфліктів, у так званих «гарячих точках». «Екстремальна журналістика – це один із напрямів журналістики, в якому збір та аналіз інформації для підготовки публікацій у ЗМІ ведеться безпосередньо в зонах бойових дій, етнорелігійних та інших збройних конфліктів, районах надзвичайних ситуацій, природних та техногенних катастроф» [3, с. 295]. При цьому робота журналіста ускладнена самою ситуацією, в якій він виконує свої професійні обов'язки, а також ризиком для його життя і здоров'я.

Євгенія Цвєтанська – кореспондентка ТСН («1+1») та новин «Спецкор» («2+2»), у зоні АТО працює з 2014 року; у лютому 2018 року відзначена медаллю «За сприяння Збройним Силам України», якою нагороджують за значний особистий у справу розвитку Збройних Сил України. Жодної спеціальної підготовки для журналістів репортеркане проходила і, як сама зазначає:»Багато чого дізнавалася в ході роботи від військових, ачерез брак досвіду інстинкт самозбереження був повністю відсутній» [1]. Телерепортажі Євгенії Цвєтанської дають уявлення про реальну картину в зоні АТО, порушують проблеми, що турбують українське суспільство.

Переважна більшість матеріалів Євгенії Цвєтанської – подієві. Журналістка оперативно реагує на події в зоні АТО, чітко фіксує хронологію і локацію того, що сталося, за рахунок чого створює «ефект присутності». Домінуюча тема сюжетів Євгенії Цвєтанської – обстріли бойовиків по позиціям українських армійців (наприклад: «Бойовики обстріляли Авдіївку із мінометів, троє місцевих поранені. Штаб АТО відзвітував про останню добу на Східному фронті – один військовий загинув, 5 – зазнали поранень» [ТСН.– 1+1.– 2017.– 31 травня]; «Чотирьох українських військових поранено на Східному фронті.Потужний обстріл тривав увечері, бійці протягом двох годин не могли вийти зі своїх окопів « [ТСН.– 1+1.– 2017.– 6 червня]).

Важлива тема до якої звертається журналістка у своїх телерепортажах – це загроза життю мирних жителів і їхньому майну під час воєнних сутичок («Ворог відкрив потужний вогонь по прифронтових містечках. Осколкового поранення зазнала п'ятдесятирічна жінка. Дісталось Красногорівці. Знову постраждала місцева школа» [ТСН.– 1+1.– 2017.– 8 червня]; «У Новолуганську кілька ворожих снарядів потрапили у житло-

ві будинки й газолін, влучили у приватне обійстя. Сарай з сільськогосподарською продукцією згорів до тла» [ТСН. – 1+1. – 2017. – 7 червня]).

Неодноразово репортер акцентує на проблемі відсутності браку ресурсів («Бойовики обстріляли селище Зайцеве. У селі лишились майже самі пенсіонери. Вже понад рік люди без газу та води, і ось тільки зараз намагаються відновити світло» [ТСН. – 1+1. – 2017. – 24 липня]). Ще однією проблемою, яка порушується у репортажах, є порушення мінських домовленостей перемир'я і режиму тиші («Бойовики не дотримуються домовленостей про «шкільне» перемир'я. Бойовики відкривали вогонь два десятки разів, найбільше – в районі Авдіївки. Били із гранатометів, великокаліберних кулеметів та стрілецької зброї» [ТСН. – 1+1. – 2017. – 30 серпня]; «У день тиші бойовики відкрили вогонь забороненим калібром по українських бійцях. Два десятки снарядів темною порою розірвалися лише поблизу одного з українських опорних пунктів на передовій» [ТСН. – 1+1. – 2017. – 2 червня]).

Також Євгенія Цвєтанська тлумачить такий проблемно-тематичний аспект як незламність української армії, вносячи у свої сюжети «ефект емоційного поштовху»: 1) «Українські військові розвідники відзначають своє професійне свято. Як їх тільки не називають – привиди, кажани, тіні. Вони все знають про ворога. Інколи просто відкрито в соцмережах збирають інформацію, а інколи – заради цієї інформації – по кілька діб нерухомо лежать у тилу ворога й слідкують за противником. Сьогодні – День військової розвідки» [ТСН. – 1+1. – 2017. – 7 вересня]; «У столиці військові, волонтери та журналісти, які неодноразово перебували під обстрілами, – в короткі строки навчилися танцювати і вийшли на паркет. І все заради того, щоби зібрати гроші на Музей війни» [ТСН. – 1+1. – 2017. – 21 жовтня].

Ще один проблемно-тематичний аспект – це низький рівень національної самосвідомості та політичної пасивності у жителів прифронтових зон: «Жителі прифронтового Зайцевого отримують гуманітарну допомогу з рук проросійських активістів. Селище розділено навпіл – половину контролює українська армія, половину – бойовики. Ті, хто жив на українській стороні, були помічені в російській пропаганді» [ТСН. – 1+1. – 2017. – 30 жовтня]; «У прифронтовому Краматорську вирішували, як подолати російську пропаганду на телебаченні. Пропагандистські телеканали на лінії розмежування мають заблокувати вже за півроку» [ТСН. – 1+1. – 2017. – 15 червня].

Отже, кореспондент ТСН Євгенія Цвєтанська відповідально та виважено підходить до своєї справи, прагне повернути мир у суспільство і навіть ризикує життям у зоні проведення антитерористичної операції, щоб донести до глядачів правдиву інформацію. Всі її телерепортажі об'єднуються однією темою – висвітлення подій в зоні бойових дій

на Сході. До проблем, які порушуються у репортажах відносяться: обстріли бойовиків по позиціям армійців; загроза життю мирних жителів і їхньому майну під час воєнних сутичок; брак ресурсів у зоні воєнного конфлікту; порушення домовленостей перемир'я і режиму тиші; низький рівень національної самосвідомості та політичної пасивності у жителів прифронтових зон.

Список використаних джерел

1. Камери і кулі: Як це – бути воєнним журналістом у власній країні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://war-journalism-ua.tilda.ws/
2. Офіційний сайт телеканалу «1+1» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://1plus1.ua/ru
3. Тур'ян О. Психологія творчої діяльності журналіста / О. Тур'ян // Психологічні науки: проблеми і здобутки. – 2015. – Вип. 7. – С. 294–311.

Ектова В. О.,
студентка 4 курсу, 4ж групи факультету філології та соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету;

Лукач К. В.,
старший викладач кафедри соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету

СВОЄРІДНІСТЬ СТУДЕНТСЬКОЇ ТЕЛЕПРОГРАМИ В УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІАСЕРЕДОВИЩІ

Актуальність нашого дослідження аргументується тим, що телебачення відіграє дуже велику роль як чинника виховання та впливу на громадську свідомість. Студенти, як і решта суспільних груп, опинилася перед проблемою правдивості існуючих інформаційних каналів, через що гостро постає питання: наскільки ЗМІ дійсно ознайомлені з діяльністю та потребами студентської молоді, наскільки об'єктивно та неупереджено висвітлюють теми, а також чи задовольняють вони інформаційні потреби самих студентів.

У сьогочасному світі телебачення перетворюється в значний і багатофункціональний соціокультурний інститут, який активно бере участь в глобалізації сучасності. Досі телебачення є одним із найпопулярніших засобів масової комунікації, виступаючи як невід'ємна частина життя будь-якої

людини, що, безумовно, викликає до себе дослідницький інтерес і вимагає глибокого осмислення.

Метою дослідження є обґрунтування сутності, ролі і значення студентської телепрограми в медіасередовищі України. Відповідно до поставленої мети вирішено було наступні завдання: проаналізувати тенденції розвитку студентського молодіжного ТБ в Україні; сформулювати визначення поняття «студентська телепрограма»; дослідити своєрідні риси студентської телепрограми.

1. Українські телеканали готові надати своєму глядачеві величезний спектр програм – від новин і аналітики до абсолютно різнопланових розважальних проектів. Розважальне мовлення телеканалів представлено пізнавально-розважальними, культурно-просвітницькими програмами, художніми ігровими фільмами, багатосерійними фільмами, серіалами і музично-розважальними проектами.

2. Телебачення, як і інші ЗМІ, формують сьогодні ціннісні орієнтації особистості, починаючи з дитячого віку. У наш час для студентів характерне глибоко особистісне сприйняття культурної інформації, співпереживання, ототожнення себе з героями художніх і екранних творів.

Сьогодні часто йде мова про злиття інформативної та розважальної функцій ЗМІ. Найбільш часто для посилання ефектів впливу використовуються різні лексичні та стилістичні засоби: кліше, емоційно-забарвлені лексичні одиниці і словосполучення, метафори, порівняння.

Телебачення формує політичні погляди, цінності і переконання. Проте, зараз ТБ найчастіше розраховане на споживача послуг, а не на те, щоб виховити чи просвітити молодь. Часто під впливом телебачення молода студентська аудиторія сприймає та ретранслює спотворену картину світу. Т. Трачук зазначає, що маніпулятивний вплив на молодь здійснюють ті телеканали, які, залучаючи рекламодавців, поширюють та дедалі більше розвивають запозичені за кордоном види і форми масової культури, а особливо телепрограми, які наповнені сценами жорстокості, насилля, сексу і порнографії [3, с. 10–11]. Молодь в більшості випадків не має можливості впливати на ідеологію українського телевізійного мовлення, а редакції не завжди знають про потреби та інтереси цієї соціальної групи. Студентській аудиторії було б корисно дивитися спеціальні просвітницькі програми, але на жаль на українському телебаченні таких програм обмаль. Молодь або змушена споживати програми розважальної тематики, або відмовитись від перегляду телебачення.

Закон України «Про телебачення і радіомовлення» дає таке визначення програмі (телерадіопрограмі) – це поєднана єдиною творчою концепцією сукупність передач (телерадіопередач), яка має постійну назву і транслюється телерадіоорганізацією за певною сіткою мовлення [1].

К. Поселецька у своїй роботі зазначає, що під поняттям «студент» розуміється система, яка динамічно розвивається та прагне до професійно-особистісної самореалізації, самоактуалізації, самопрояву всіх своїх потенцій і можливостей, в якій представлені різні рівні організацій (рівні матеріальні, соціальні, духовні) [2, с. 392].

Аналіз літературних джерел показав, що єдиного однозначного тлумачення «студентської телепрограми» в науці немає. Тому підсумовуючи сказане, ми можемо спробувати сформулювати власне визначення: студентська телевізійна програма – це програма створена на телебаченні, яка спрямована на студентську аудиторію, має назву, обсяг трансляції, свій логотип та розглядається як повноцінний інформаційний продукт.

3. Сучасне українське телебачення є важливим і значущим соціальним інститутом, здатним впливати на становлення повсякденної культури студентів та на їх навчальну діяльність, дозвілля, мову та комунікацію. На основі аналізу теоретичної бази дослідження можна стверджувати, що позитивний вплив українського телебачення на формування духовних цінностей молоді можна забезпечити, якщо засоби масової інформації будуть дотримуватись принципів журналістської діяльності та враховуватимуть вікові, соціальні, культурні, освітні, професіональні особливості цієї аудиторії.

Проаналізувавши основні тенденції розвитку студентських програм в Україні, дослідження показало, що на українському телебаченні превалюють програми розважальної тематики, а просвітницької або науково-популярної програм для студентів в Україні поки що обмаль.

Список використаних джерел

1. Закон України від 21.12.1993 № 3759-XII «Про телебачення та радіомовлення» [Електронний ресурс]. – К., 1993 – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3759–12.
2. Поселецька К. А. Професійна самореалізація студентської молоді як педагогічна проблема / К. А. Поселецька // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – 2013. – Вип. 35. – С. 392–396.
3. Трачук Т. А. Культурно-просвітницька та культурно-рекреативна функції українського телебачення / Т. А. Трачук // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. : Культура і соціальні комунікації. – 2012. – Вип. 3. – С. 3–11.

Єськова К. В.,
викладач кафедри журналістики Запорізького національного технічного університету

РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕОЛОГІЧНОЇ ФУНКЦІЇ ЖУРНАЛІСТИКИ В ДИТЯЧИХ ЖУРНАЛАХ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку української журналістики актуальним є питання ідеологічної складової періодичних видань. Здобуття нашою країною незалежності, курс на євроінтеграцію, події на Сході України вимагають необхідності формування громадської свідомості.

Ідеологія – це широке поняття, що обіймає сукупність політичних, правових, моральних, релігійних, естетичних і філософських поглядів та ідей, у яких усвідомлюється й оцінюється ставлення людей до дійсності.

Ідеологічна функція журналістики полягає у всебічній соціальній орієнтації читацької аудиторії. Орієнтація – рухома інформаційна модель дійсності, яку складає в своїй свідомості людина для виправдання своєї поведінки. Кожна людина прагне бути правильно зорієнтованою, зрозуміти себе і своє місце в соціальній структурі, уміти розбиратися в навколишньому світі, правильно оцінювати суспільні явища й у зв'язку з цим визначати свої цілі, напрям і характер діяльності.

На відміну від функції формування громадської думки, в основі якої лежить інформаційна діяльність, ідеологічна функція журналістики пов'язана з пропагандою певних життєвих цінностей та агітацією на їх підтримку.

Цільова функція ідеологічної діяльності журналістики – сприяти підвищенню свідомості мас шляхом акцентування уваги на завданнях з розвитку суспільної думки. Журналіст є своєрідним джерелом формування читацької психології, яка поєднує думки й почуття, потреби, настанови, очікування, смаки, що виникають після прочитання журналістського твору.

У дитячих виданнях ідеологічна функція журналістики ототожнюється з виховною, оскільки основне призначення літератури для дітей полягає не лише в соціалізації, а й у вихованні дитини як цілісної особистості.

Важливою є роль журналістики у формуванні історичної свідомості. Кожна людина мусить відчувати себе часткою більшої спільноти: народу, нації, держави. Ідея патріотизму активно пропагується в журналі «Барвінок», на її підтримку існують присутні спеціальні випуски, присвячені, наприклад, Дню захисника України. Постійна рубрика «Наш скарб – рідна мова» покликаний формувати у читача мовну культуру, адже мова є одним із найважливіших чинників національної свідомості. Рубрика «Крамничка «Здоровий бублик»», що покликана реалізовувати ідею здорового способу життя, містить матеріали про правильне харчування, необ-

хідність активного способу життя. Часто такі публікації виконують ще й додаткову функцію – виховують повагу до українських традицій, як у № 4 від 2017 року, де інформація про користь яєць оформлена у вигляді писанкового кошика й носить назву «Писанкове королівство». Дизайн видання містить елементи національної символіки – це й активне використання жовтого й блакитного кольорів; і традиційний з 2014 року напис на обкладинці «Слава Україні – героям слава!», розміщений по вертикалі з лівого боку, й використання українського орнаменту для оформлення заголовків рубрик. Постійним є й слоган «Україна – країна героїв! Герої не вмирають!», розміщений на другій сторінці журналу.

Концепція щомісячного дитячого журналу «Пізнайко» – «Талановита дитина – сильна Україна!». Видання має на меті не лише розважати й розвивати, а й формувати у читача повагу до народних традицій – рубрика «Знай наших!», що займає зазвичай розворот, містить матеріали, присвячені українським святам (як, наприклад, «Грудневі традиції» у № 12 від 2015 року). Зважаючи на вікові особливості аудиторії, публікації не перевантажені надлишковим текстом, яскраво проілюстровані малюнками і представлені у вигляді гри. «Багато матеріалів журналу спрямовано на розвиток національної самосвідомості й поваги. Це український продукт, що виховує українських громадян, справжніх патріотів. Журнал ставить перед собою завдання – розвивати сучасну українську мову й постійно реалізує це на власних сторінках» [2].

Журнал «Зін» традиційно на перших шпальтах публікує твори своїх читачів. Рубрика «Шкільна сторінка» містить вірші й оповідання школярів, однією з постійних тем яких є любов до рідної країни. Красномовними є назви таких творів: «Чудова країна», «Наша Україна», «Україна – моя Батьківщина», «Мій рідний край», «Вірш про рідний край» (№ 4 від 2015 року), «Любов до України» (№ 11 від 2015 року). Публікація матеріалів, написаних школярами, виховує у читача національну свідомість і спонукає долучатися до творчості.

Постійною в «Зіні» є й рубрика «Людське тіло+», її призначення – пропагування здорового способу життя, профілактика захворювань та поширення знань з історії медицини.

Слід зауважити, що розглянуті дитячі видання містять матеріали не лише про історію й традиції України, а й публікації про культурні й науково-технічні надбання різних країн світу. Це й літературні твори та народні казки в «Барвінку» (рубрика «Книга золотих казок»), й ігрові завдання, що опираються на традиції різних країн, у «Пізнайкові» (рубрика «Світ за очі»), й історичні статті про найважливіші етапи розвитку тієї чи іншої держави в «Зіні» (рубрика «Світ навколо нас». Слід зауважити, що «Зін» практикує публікацію тематичних випусків, присвячених певній країні (як № 11 від 2015 року).

Останнім часом набуває популярності екологічна тематика дитячої літератури. Публікація матеріалів, пов'язаних з охороною природи, захистом тварин, має на лише пізнавальний характер, а й реалізує ідею про те, що задля виживання й співіснування ми повинні берегти Землю – нашу спільну домівку. Поглиблювати знання про «братів наших менших» покликані рубрики «Волохаті, лускаті, пернаті» у «Барвінку», «Царство звірів» у «Зіні», «Тварини» у «Пізнайкові».

Отже, українські дитячі журнали формують певну систему загальнолюдських цінностей, поширюють соціально-цінний досвід, новаторські починання, а відтак сприяють формуванню політичних, правових, моральних, релігійних, естетичних поглядів та ідей, у яких оцінюється ставлення дитини до навколишнього світу й усвідомлюється її місце в сучасному суспільстві.

Список використаних джерел

1. «Барвінок» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.barvinok.info/
2. Волинець Г. М. Проблемно-тематичний та жанровий контент журналу «Пізнайко від 6» [Електронний ресурс] / Г. М. Волинець. – Режим доступу: http://eir.zntu.edu.ua/ bitstream/ 123456789/ 927/1/ Volynets_ The_Problem_Thematic.pdf
3. «Зін» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:// www.rafaclub.net/uarafa/index.php
4. Орлик О. Тенденції та розвиток сучасної дитячої періодики (2008–2011) / О. Орлик // Вісник Книжкової палати. – 2011. – № 12. – С. 26–30.
5. «Пізнайко» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://posnayko.com.ua

Ісмаілова С. І.,
студентка 4 курсу, 4ж групи факультету філології та соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету;

Костромицький Р. І.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету

АВТОРСЬКА МОЛОДІЖНА ПРОГРАМА

На дворі двадцять перше століття, і тому радіо відіграє не менш важливу роль в нашому повсякденному житті. На відмінну від телебачення, на радіо відсутнє зображення, і тому людина має змогу сприймати інформа-

цію повно і доступно. А головна перевага радіо – це те, що слухач може у повній мірі проявляти свою уяву. Радіо переслідує нас повсюди вдома, на роботі, в машині, у кафе тощо. Головне те, що слухаючи радіо ми не відволікаємося від інших справ.

Метою цієї роботи є розробка цікаво програми, в якій поєднано новини та тенденції молодіжного життя. Радіопрограма – це дуже цікавий та корисний для слухача предмет. Уся інформація повинна бути адаптована та викладена на доступному для слухача рівні. Важливим аспектом програми є інтерактивний зв'язок між автором та слухачем.

Об'єктом нашого вивчення є авторська молодіжна програма, а отже в першу чергу потрібно зрозуміти, що таке власне авторська програма. У сучасній науці не існує загально прийнятого визначення авторської програми. Можна виокремити декілька різних визначень, які доповнюють один одного.

Г. В. Лазутіна зазначає, що авторська програма це – «створення власних творів (програми, циклічні програми) для електронної (радіо, телебачення) преси, при якому журналіст бере безпосередню участь в конструюванні і випусках цього твору, підбору теми, матеріал і інформацію приводу для нього» [1, с. 45]. Дослідниця хотіла до нас донести, що авторською програмою можна вважати ту роботу журналістської діяльності, задумка якого майже на 100 % була здійснена однією людиною та принесла певний результат.

Більш точне трактування і пояснення терміну, на нашу думку, представив А. А. Шершель у підручнику «Радіожурналістика»: «Авторська програма – радіопередача, автор якої одночасно виступає у ролі її творця і ведучого, режисера, літературного і музичного редактора, коректора, а іноді і продюсера. Тобто автор радіопередачі цілком і повністю відповідальний за її виробництво: сам придумує тему, сам пише текст, вибирає музичний матеріал, обмірковує спеціальний джингл, іноді знаходить спонсорів. Зміни у програмі і запуск у прямий ефір, може тільки головний редактор або програмний директор» [2, с. 38].

Підсумовуючи, можна дати таке визначення, що авторська програма на радіо – це радіопередача, на якій автор може виступати одночасно у ролі засновника та творця цієї передачі, ведучого, режисера, музикального редактора та повинен шукати спонсора. Автор повинен бути відповідальним за виробництво, структуру, випуск, підбором теми, написання матеріалу, підбір музичних матеріалів та джинглів.

Більше інформації щодо авторських програм можна дізнатися через зіставлення функцій автора і ведучого програми. Такі протипоставлення дозволять побачити загальні і відмінні характерні риси в роботі журналіста – автора і в роботі журналіста – ведучого, а також, в свою чергу, визначить деякі особливості власне авторських програм.

Підсумовуючи зазначимо, що авторська програма це – достатньо складний творчий процес, і з цієї причини до її створення необхідно підходити с великою відповідальністю та з добре вивіреним планом роботи, дотримуватися певних стандартів щодо створення авторської програми.

Список використаних джерел

1. Лазутіна Г. В. Основы творче ской деятельности журналиста : учебник для вузов / Г. В. Лазутіна. – М. : Аспект Пресс, 2001. – 240 с.
2. Радиожурналистика : учебник / А. А. Шерель. – М. : Издательство Московского университета, 2000–480 с.

Кіпоренко І. Р.,
студентка 2 курсу
факультету соціальних наук
Запорізького національного
технічного університету;

Єськова К. В.,
викладач кафедри журналістики
Запорізького національного
технічного університету

ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТИЖНЕВИКА «ТЕЛЕНЕДЕЛЯ»

У сучасному світі особливе місце серед актуальних завдань, що стоять перед журналістською наукою, займає проблема типологічної різноманітності українських друкованих ЗМІ. Вже давно була висунута задача створення системи преси, яка б враховувала специфіку соціальних груп, освіту читачів, їх вікові особливості, аби правильно обслуговувати всі різноманітні читацькі маси та для кожного типу читача створити свій тип видання, тому й потрібно провести розчленування газет і журналів. Адже, щоб ефективно впливати на читацьку аудиторію, треба чітко визначити особливості формування і поділу періодичних видань.

Чималий інтерес представляє проведення типологічного дослідження періодичної преси. В ряду таких досліджень важливе місце займають типологічні дослідження журнальних видань, до яких належить і тижневик «Теленеделя».

Друковане періодичне видання – видання що виходить через певні проміжки часу, має заздалегідь визначену постійну щорічну кількість і назву нумерованих чи датованих, однотипно оформлених випусків, які не повторюються за змістом, мають однакову назву.

На відміну від газет, спрямованих на подання оперативної інформації, журнали дають змогу більш детально й за більш значні терміни охопити події сучасного суспільного, політичного, культурного та наукового. життя, вміщують обширні наукові статті, художні твори великого обсягу та інші матеріали. Журнал – носій аналітичної, фундаментальної інформації; у цьому його головна відмінність від газети. Газету або журнал, на відміну від інформації радіо чи телебачення, можна зберігати, звертатися до неї повторно, зібрати в підшивку.

Тип видання – це узагальнена ідеалізована модель видання, що представляє собою сукупність найбільш суттєвих ознак, що визначають типові змістовні особливості та зовнішні якості видання: соціально-функціональне і читацьке призначення, матеріальну конструкцію, знакову форму матеріалу (текст, зображення, нотний запис, картографічне зображення), характер зв'язку з іншими виданнями і тимчасові особливості випуску (неперіодичні, періодичні, продовжувані, серійні видання).

Типологія ЗМІ має не зовсім визначений характер, перебуває на стадії розробки і тому не має чіткого трактування. Але існують основні типологічні критерії, що визначають тип видань, до них належать: мета та концепція видання, жанрово-тематичне наповнення та дизайн, читацьке призначення, періодичність, сфера розповсюдження, тираж.

Журнал «Теленеделя» набув своєї популярності через актуальні теми матеріалів (мода, краса, здоров'я, інтимні стосунки, світські заходи тощо), стилістику текстів, поліграфічно-дизайнерське оформлення (належний рівень поліграфічного (глянцевого) втілення, складний кольоровий дизайн сторінки, багатство шрифтової палітри), через фотоматеріали та графіку, що займають близько 70 % всієї площі видання.

«ТН» – це повноколірний сімейний розважальний журнал зі зручною телепрограмою. У виданні 56 сторінок, на яких викладено повний контент, що задовольняє емоційні потреби читачів. «ТН» виходить щотижня у середу в Дніпропетровську, Донецьку, Запоріжжі, Мелітополі, Києві, Луганську, Львові, Одесі, Сімферополі, Харкові сукупним тиражем 215 000 примірників. Поліграфічне оформлення журналу знаходиться на високому рівні. Формат видання – В4.

Мета журналу, його концепція та особливості її аудиторії взаємопов'язані, це робить видання універсальним.

Однією з найважливіших ознак журналу «Теленеделя» є аудиторія. Вона за структурою багаторівнева і багатопланова: в ній є групи, різні за віком, професійними заняттями, типами інтересів тощо.

Жанрово-тематичний контент видання характеризується наявністю текстів інформаційного й публіцистичного характеру. Найширше у виданні представлено інформаційні жанри: інтерв'ю, репортажі, кореспонденцію. Рідше зустрічаються замітки, коментарі, опитування, статті.

Ілюстрації, які містяться в журналі, є якісними та яскравими, вони відповідають меті та тематиці видання, фотоілюстрації у журналі виконують інформаційну функцію: несуть додаткову інформацію, передають настрій або атмосферу подій, описаних у матеріалі, привертають увагу до нього, розбивають текст, роблять його легшим для сприйняття.

Дизайн видання представляє собою органічне поєднання ряду постійних і обов'язкових компонентів, до яких належать: розмірні характеристики газети, постійні елементи її номера, шрифтове оформлення газети, її ілюстрування, заголовки публікацій.

Отже, основна відмінність видання «Теленеделя» – у форматі й змісті. У журналі є все, щоб відповідати потребам читацької аудиторії: інтерв'ю та спецпроекти з зірками шоу-бізнесу, кіно й телебачення, програма всіх телеканалів, анонси фільмів та передач, новини телебачення. Журнал позиціонує себе як сімейний розважальний тижневик.

Список використаних джерел

1. Михайлин І. Л. Основи журналістики : навчальний посібник / І. Л. Михайлин. – Харків, 1998. – 131 с.
2. Іванов В. Ф. Техніка оформлення газети: курс лекцій / В. Ф. Іванов. – К. : Знання, КОО, 2000. – 222 с.
3. Теленеделя. Всеукраинский еженедельник. – Запорожье. – 2017. – № 10–49.
4. Типология периодической печати: проблемы и тенденции развития типологической структуры современной периодики / под. ред. Я. Н. Засурского. – М., 1994.

Кліщ А. В.,
старший викладач кафедри журналістики, реклами і соціальних комунікацій Інституту журналістики і масової комунікації Класичного приватного університету

ЕСЕЇ РОМАНА РАХМАННОГО В ДИСКУРСІ ПУБЛІЦИСТИКИ І ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Есе – жанр, у якому вільно, не обов'язково вичерпно, але виразно індивідуально трактується певна подія, явище, проблема чи тема, а публіцистична суб'єктивність сягає апогею [2, с. 45]. За точним визначенням В. Шкловського, «головною ознакою есею слід вважати те, що він прагне свій мисленнєвий зміст передати читачеві, подаючи вибрану проблему як особисте переживання автора, і при вказаній свободі форми пропонує до засвоєння найсуттєвіше з даного питання» [6, с. 43].

Дослідники жанру незмінно вказують на те, що це вид «аргументативного тексту», «продукт доказового мислення», який належить до «літератури аналізу» або, як її ще називають західні дослідники, до «рефлексивної літератури», «літератури ідей». А вже чим есей вирізняється з-поміж інших жанрів цієї категорії, можна визначити з характеру його аргументаційних інструментів. Логіка викладу «індивідуальних думок і вражень з конкретного приводу чи питання» [1, с. 305] в есеї відбиває логіку природного, до дискурсивного розгортання думки.

За спостереженням болгарської дослідниці І. Савової, есей не вимагає строгої послідовності та системності викладу. Есей не цурається мисленнєвого експерименту – відштовхування від однієї початкової точки та перебирання напряму, який невідомо, куди приведе» [5, с. 23].

Часом у зв'язку з «нерегульованою логікою» та відходом від стандартів наукових побудов дослідники говорять про неповноту подання проблеми чи предмета, яку заздалегідь слід пробачати есеїстичному творові, оскільки вона йому властива посутньо [1, с. 305]. Очевидно, що такий погляд не останньою чергою пов'язаний з апологією позитивної науки – як щодо точних, так і щодо гуманітарних студій.

Зміст есеїв публіциста Романа Рахманного підпорядкований меті викласти міркування автора про історичні етапи становлення України як самостійної держави, бачення проблеми «Україна-Росія» в триаді «Україна-Європа-Росія», зазвичай у багатьох аспектах далеке від систематизації. В творчості автора наголошуємо на першорядному значенні власне мисленнєвого змісту, говоримо про центральність інтелектуального та духовного переживання, що для їх багатопланового розкриття та звучання в есеї й вибудовується ландшафт із образів, асоціацій, навіть побічних ілюстративних історій, риторичних фігур, натяків і передчуттів змісту.

Відповідно, і багатство наративних стратегій авторського есею слугує якомога глибшому та вільнішому передаванню форм і практик авторського мислення, що об'єднує дискурси публіцистики і художньої літератури. Наприклад, риторичні питання в арсеналі мовних засобів: «Я знаю, що того лише ідеї переможуть, хто з ними вийде на ешафот і смерті в вічі скаже. А ви скажете?; Знаєте, отче-добродію, познайомилася вона з отими студентами-націоналістами, змовляється з ними, рідного батька називає угодовцем-хрунем, а тут мій знайомий поляк з воєводства вже й остерігає мене: поліція слідкує за нею. Що мені нещасному робити?; Хіба ж мало т. зв. великих проблем в Україні та на еміграції?; Стоїмо по боці агресорів, чи народів загрожених агресією?» [3, с. 26].

Найчастіше характеристики есеїстичного способу дискутування Р. Рахманного містять вказівки на його асоціативну природу, керовану індивідуальною волею та досвідом автора. Умовивід, що міститься в есеї, загалом невеликою мірою дотримується стандартних методів міркування.

Поряд із логічними зв'язками виступають у ньому не скеровані строгим науковим порядком асоціації думок, а поряд із верифікаційними реченнями – поетичні образи, парадоксальні формулювання: «Вогню! Вогню великої сатири!… Полум'яної, прегострої, немов хірургів скальпель! І сміху незліченні канчуки, які батожили б усе, що повзе по землі та гнеться перед лицем чужинців гордовитих!… Вогню, вогню великої сатири!… дотепні афоризми: 3-поза цих слів глянули на мене допитливі, злегка насмішкуваті очі загадкового сфінкса. Ставши віч-на-віч з оцим сфінксом і його готовими запитаннями, пробую дати відповідь»; нерідко елементи оповідні чи лірично-рефлексійні; прецедентні тексти: «Що ж ти радиш випалювати вогнистим словом сучасних Тобілевичів, Самійленків, Маковеїв і Сенченків?» [3, с. 26].

Основним при пошуку та викладі аргументів у есеїсичних працях Р. Рахманного стає асоціативний принцип – коли одна думка (емоція, уявлення) спонтанно викликає другу, що з нею миттєво виявляється зв'язок за певною ознакою: «Але й таке саме право на окреме існування в своїй суверенній державі мають також і жиди. Хто з нас солідаризувався б з агресорськими плянами і діями арабських шовіністів, той принципово заперечував би право українського народу на власну державність, на мирний розвиток на рідних землях» [4, с. 56.].

Аналогічно й Р. Рахманний як автор виступає кимось більшим, ніж суб'єктом висловлювання. Есеїст Роман Рахманний – це окрема роль у кожному творі, котра, однак, позиціює реальний духовний стан, одну з безлічі проекцій, в яких може бачити себе людина. А ці стани в кожному випадку унікальні, відповідно до розмаїття приводів, які їх породжують, не кажучи про індивідуальні прикмети мислення кожного автора. І природно, коли такий образ есеїста стає міфологізованим або стилізованим, – якщо цього вимагатиме чи принаймні не відштовхуватиме як неприродний вияв буття культурологічна, соціальна, психологічна дійсність автора та його читачів.

Феномен есеїв Р. Рахманного – це синтез еміграційної публіцистики та «літератури межової ситуації». З одного боку, життя поза межами рідного етносу певною мірою послаблювало духовний зв'язок з власним народом, проте з другого – засвоєння культурних надбань Заходу, різних філософських концепцій, що мали великий вплив на розвиток світового мистецтва, публіцистики, літератури і були забороненими та практично невідомими на материковій Україні, давало можливість глибше осягнути сутність соціальних, моральних проблем через психологічно містке зображення героїв художніх творів.

Список використаних джерел

1. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Гром'яка, Ю. Коваліва та ін. – К., 2006. – С. 305.

2. Основи журналістики: підручник. – Вид. 4-те, вип. и доп. / І. Михайлин. – Х., ХІФО, 2004. – 350 с.
3. Рахманний Р. Відповідь молодому сердитому сфінксові / Р. Рахманний // Сучасність. – ч. 7 (43), 1964. – С. 26.
4. Рахманний Р. Кожна нація має право на існування / Р. Рахманний // Наша Мета, 10 червня 1967. – С. 56.
5. Савова И. Текстъ есе – познат и непознат / И. Савова // Слово і Час. – 2007. – № 9. – С. 23.
6. Шкловский В. Литературный опыт («essai») в его формальном окружении // Новый Леф. – 1927. – № 6. – С. 43.

Кравченко В. І.,
доктор історичних наук, професор кафедри журналістики, реклами і зв'язків з громадськістю Національного авіаційного університету

ІСТОРИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ТВОРЧОСТІ

У наш час відкрито шлях до глибокого вивчення і всебічного висвітлення журналістами історії українського суспільства, місця і ролі в ньому законодавчо-представницьких інституцій, різних соціальних груп, зокрема депутатського корпусу. Ці питання сьогодення розглядаються з позицій не тільки формаційного, але й цивілізаційного підходів. Якщо формаційний підхід спрямований на вивчення соціуму в цілому, то цивілізаційний підхід більше акцентує увагу на особистості як джерелі формування тих чи інших подій, явищ та процесів. Сучасні прихильники цивілізаційного аналізу, прагнучи до цілісного відтворення дійсності вважають, що в центрі цивілізації стоїть людина і вивчати минуле слід у людському вимірі. З огляду на це досліджувати й висвітлювати історичне минуле журналісту треба на базі синтезу формаційного та цивілізаційного підходів [4].

Виходячи з цієї константи журналіст повинен обирати відповідні методологічні принципи та методи, які мусять забезпечити всебічне розкриття сутності життя соціуму.

Методологічними засадами у діяльності журналіста є загальнонаукові принципи історизму і системності, що вимагають критичного використання максимальної кількості фактів, розгляду їх у взаємозв'язку і причиновій зумовленості з позицій загального розвитку і наукової неупередженості. Окрім того, аналіз наявної інформації повинен ґрунтуватися як на кванитативних, так і на квалітативних методах. Специфіка методології у діяль-

ності журналіста полягає в тому, що деякі її складові знаходяться на стикові історії та інших галузей науки (права, політології, філософії, економіки, статистики, соціології, психології тощо).

Так, під час висвітлення функціонування представницьких інституцій, а саме: діяльності Верховної Ради, органів місцевого самоврядування, тобто місцевих рад України тощо, особливо важливу роль відіграють базові принципи пізнання: історизм, системність, об'єктивність, рух і розвиток, всебічність та плюралізм.

Принцип історизму передбачає реалізацію прагнень журналіста через усвідомлення сутності досліджуваного періоду, висвітлення процесів, подій та явищ у взаємозв'язках, причинній зумовленості і поступовому історичному розвитку. На основі застосування принципу історизму журналіст має можливість показати досліджувані події в їх хронологічній послідовності як результат впливу історичних закономірностей та причинно-наслідкових зв'язків. Це, в свою чергу, дає змогу з'ясувати конкретно-історичні умови функціонування законодавчо-представницьких інституцій України у певний період, розглянути розвиток подій та явищ як динамічний та суперечливий процес, уникнути необґрунтованої модернізації конкретної історичної епохи.

Постійне, неухильне дотримання принципу історизму дозволяє розглядати організацію та діяльність законодавчо-представницьких інституцій України у відповідності до суворої хронологічної послідовності. Наприклад, надати становленню українського парламентаризму та органів місцевого самоврядування неупередженої оцінки, враховуючи специфічні особливості їхньої роботи у контексті трансформації українського соціуму.

Об'єктивність дослідження передбачає використання лише достовірної, перевіреної інформації з розглядуваної проблеми, вимагає відтворення минулого неупереджено, без кон'юнктурних перекручень, без волюнтаристського коригування фактів заради доказу власних суб'єктивних, а відтак, далеких від об'єктивних, позицій. Відповідним чинником теорії пізнання минулого українського соціуму повинна бути теза про те, що предметом вивчення є об'єктивна реальність, а не міфологізована спадщина. Тільки неухильне дотримання принципу історичної правди надає публікації об'єктивності.

Використання принципу системного підходу дозволяє розглядати законодавчо-представницькі інституції як системну цілісність держави, що складається з декількох елементів у всіх їх сукупності та взаємозв'язку. Застосовуючи принцип системного підходу, журналіст зобов'язаний розглядати, наприклад, проблему становлення органів, зокрема законодавчої влади та місцевого самоврядування України поч. XXI ст., як цілісну картину з безліччю елементів у всій сукупності розгалужених і багатогранних зв'язків між ними.

Не можна обійти увагою і такий важливий принцип як принцип всебічності та плюралізму, спираючись на який можна процеси трансформації українського соціуму, зокрема в політичній, соціально-економічній, культурній, гуманітарній сферах екстраполювати на відповідні зміни в діяльності законодавчо-представницьких інституцій держави та в соціумі. Тому зрозуміло, що предметом уваги журналіста стануть погляди активних учасників українського національно руху. Водночас не слід оминати й аналітичних підходів представників різних політичних таборів українського соціуму. Принцип всебічності та плюралізму вимагає від журналіста рішучого та послідовного уникнення заідеологізованих схем у вивченні процесу функціонування законодавчо-представницьких інституцій, громадських організацій, об'єктивного висвітлення питань.

Зазначені вище методологічні принципи визначають і адекватний для них методологічний інструментарій, основою якого стає загальна теорія історичного пізнання, що користується універсальними методами наукового аналізу та синтезу; дедукції та індукції; системного, ретроспективного, проблемно-хронологічного, історико-порівняльного, історико-генетичного, історико-логічного, історико-біографічного, лінгвістичного, статистичного, герменевтичного засобів [4]. Використання цих методів дозволяє проникнути в сутність досліджуваних процесів і явищ, вивчити всі їх сторони, з'ясувати характер подій, встановити їхні специфічні особливості та риси, зробити необхідні висновки і узагальнення.

Загальнонаукові методи аналізу і синтезу, індукції та дедукції виступають у ролі конкретних пізнавальних засобів, необхідних для реалізації принципів, що лежать в основі майбутнього дослідження. Використання методів індукції та дедукції дає змогу накопичити емпіричний матеріал та забезпечити обґрунтування висновків і теоретичних положень праці. Методи синтезу і аналізу дозволяють виокремити критерії. Наприклад, порівняння внутрішньої політики двох владних режимів – радянської та незалежної України – в галузі державного будівництва та становлення місцевого самоврядування.

Ретроспективний метод зазвичай складається з двох методів: проблемно-хронологічного та історико-порівняльного. Їх застосування дозволяє визначити характерні риси і тенденції історичних подій, пов'язуючи їх із життям людей у минулому. Публікація повинна будуватися за проблемно-хронологічним принципом у зв'язку з тим, щоб розкрити вузлові аспекти теми в розвитку, в логічній послідовності та взаємозв'язку. Застосування історико-порівняльного методу, що є одним із основних загально історичних методів, дозволить з'ясувати сутність явищ, що вивчалися, за схожістю і відмінністю, за притаманними їм ознаками, а відтак, зробити відповідні узагальнення [4]. Тобто історико-порівняльний метод дозволяє більш ґрунтовно проаналізувати здобутки та недоліки у функціонуванні українського

парламентаризму, висвітлити його реальні успіхи та прорахунки, ретельно оцінити становлення місцевого самоврядування в умовах трансформації суспільства і, що особливо важливо, зробити це у контексті досвіду європейської та світової практики, порівняти їх між собою.

Статистичний метод стає у пригоді під час аналізу кількісних показників політичного, соціально-економічного, культурного стану українського соціуму протягом досліджуваного періоду, різних його екстрапольованих відповідників, зокрема квантитативних та кваліативних параметрів. Застосування цього методу зумовлене необхідністю опрацювання великої кількості статистичного матеріалу, який міститься у статистичних збірниках та інших документах.

За допомогою історико-генетичного методу послідовно розкриваються властивості, функції та зміни у системі координат суспільства, законодавчої влади, місцевого самоврядування на етапі зміни соціально-економічних формацій, стає можливим виявити причинно-наслідкові зв'язки, закономірності та специфічні особливості історичного процесу в Україні [1]. Історичні події та особистості можна охарактеризувати за їхньою індивідуальністю та образністю, що дозволяє максимально наблизитися до об'єктивного відтворення розвитку і функціонування сучасних законодавчо-представницьких інституцій, конкретизувати окремі події, обставини.

У свою чергу герменевтичний метод дозволяє всебічно проаналізувати друковані та архівні матеріали, публікації періодичних видань XX–XXI ст., концептуальні особливості, особистий підтекст спогадів, політичних, громадських діячів, парламентарів, депутатів місцевих рад. Він дає можливість з достатнім рівнем достовірності дослідити й висвітлити певну проблему. Одним із різновидів цього методу, що має важливе значення, є метод контент-аналізу, який допомагає здійснювати систематизацію фактів і поглибити вивчення вказаної проблеми.

У останні роки поширення набуває історико-біографічний метод, пов'язаний з новим уявленням про дійсність, де центральне місце займає реконструкція долі однієї або кількох особистостей та вплив на них соціально-економічних і політичних катаклізмів. Історико-біографічна методика сприяє наповненню тексту статті історичними постатями політичних, громадських діячів, народних депутатів, обранців місцевих рад, які були носіями владних та самоврядних повноважень, суспільних ініціатив та різних ідеологій і політичних сил.

Розуміння недосконалості попереднього методу наштовхнуло дослідників винайти більш вагомий підхід – лінгвістичний, який потребує шукати не тільки позатекстову реальність, а внутрішньо текстову цілісність [5, с. 534].

Отже, використання історичних методів разом зі спеціальними журналістськими, забезпечить більшу обґрунтованість та достовірність тверджень, результатів і висновків журналістської публікації.

Список використаних джерел

1. Михайлин І. Л. Історія української журналістики. Кн. 1. Період становлення: від журналістики в Україні до української журналістики : підруч. / І. Л. Михайлин. – К., 2003. – 720 с.
2. Михайлин І. Журналістика як всесвіт: вибрані медіадослідження / І. Михайлин. – Харків : Прапор, 2008. – 512 с.
3. Мукомела О. На зламі віків: українська журналістика на початку ХХ ст. : навч. посіб. / О. Мукомела. – К., 2010. – 240 с.
4. Нечиталюк М Ф. Методологічні проблеми історико-журналістських досліджень / М. Ф. Нечиталюк // Українська періодика: історія і сучасність : Тези доповідей і повідомлень Всеукраїнської науково-теоретичної конференції (9–10 грудня 1993 р.). – Львів. 1993. – 42 с.
5. Чорновіл В. Пульс української незалежності : Колонка редактора / В. Чорновіл. – К., 2000. – 620 с.

Куцик Т. Г.,
магістрантка факультету соціальних наук Запорізького національного технічного університету;

Волинець Г. М.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Запорізького національного технічного університету

ОНЛАЙН-ВИДАННЯ «ЕГОЇСТ»: ТИПОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Основною ознакою сучасного інформаційного суспільства є глобалізація, зокрема у журналістиці з'являється новий напрям – мережеві ЗМІ. Стрімке розповсюдження інтенету перетворило його на найпопулярнішу комунікаційну структуру. Завдяки максимальній швидкості публікації нової інформації та доступу до неї, інтернет має велику перевагу перед іншими носіями інформації. Темп сучасного життя тяжіє саме до такого миттєвого отримання інформації. Крім того, інтернет перетворюється на найбільш перспективний рекламоносій, тому його роль у суспільстві невпинно зростає і зростатиме найближчі роки. Ця сфера журналістської ді-

яльності є малодослідженою, а тому актуальність подібних наукових розвідок не викликає сумнівів.

Метою роботи є розкриття особливостей онлайнових медіа та типологічна характеристика чоловічого онлайн-видання «Егоїст».

Інтернет-видання поєднують у собі ознаки усіх видів ЗМІ. Користувачі інтернету можуть одночасно отримувати аудіовізуальну та текстову інформацію без використання традиційних ЗМК – радіо, телебачення чи газети. Крім цього, інтернет додає до інформації специфічні властивості. Головні з них – це гіпертекстовість, завдяки якій читач може отримати найбільш повну інформацію про те, що його цікавить, та інтерактивність – можливість споживача інформації вступити в діалог зі ЗМІ [2]. Інтернет-ЗМІ відіграють важливу роль у процесі глобалізації, завдяки якому межі медійного простору значно розширюються, охоплюючи нові сфери діяльності. Саме цей безумовний вплив інтернет-видань на інформаційну сферу та на культуру суспільства загалом зумовлює практичну значущість роботи.

Переваги інтернет-видань дозволяють розв'язати проблему заповнення тематичних ніш журнальної продукції. В Україні продовжує формуватися сегмент журнальних видань, але якщо порівняти різноманітність тематик вітчизняних та зарубіжних видань, стає зрозумілим, що в останніх у десятки разів більше напрямів. Чимало тем і галузей в Україні залишаються неохопленими або охопленими в недостатній кількості. Одна з ніш, що має великі перспективи в майбутньому, – вузькоспеціалізовані видання. На відміну від української, зарубіжна періодика супроводжує майже кожне хобі та діяльність читачів. Основні причини гальмування зростання українського журнального ринку: недосконале знання виданнями своєї аудиторії, гострий брак технічних ресурсів. Розвиток інтернет-ЗМІ може вирішити ці проблеми, не тільки значно розширюючи сегмент спеціалізованих видань, але й допоможе заповнити український медіаринок національним продуктом, адже сьогодні, незаповненість ніш української журнальної періодики приваблює іноземних видавців. Як наслідок – зарубіжні видання багато в чому визначають провідні напрями розвитку українського журнального ринку. Діяльність іноземних видавців сприяє кількісному і якісному розвитку всього українського ринку преси [5].

Що стосується маскулінних видань, то в Україні оформлення підсистеми чоловічої преси розпочалося порівняно нещодавно. Головною тенденцією є захоплення поки що повноцінно не розвиненої і на сто відсотків не заповненої типологічної ніші продуктом західного виробника, а відсутність досвіду, традицій та брак коштів зумовлюють хиткість та мінливість національного часопису для чоловіків. І на фоні того, як версії зарубіжних видань (таких, як «Playboy», «Men's Health», «XXL», «Maxim», «GQ») захоплюють український медіаринок, якісно виділяється український спеціалізований журнал та його онлайн-аналог – «Егоїст». Журнал охоплює такі

різні сфери життя читачів як подорожі і розваги, новинки світу техніки, політика і економіка модні тенденції та дизайн. «Егоїст» – перший україномовний чоловічий журнал, заснований у 2011 році у Львові, де і розповсюджується. Обсяг журналу 76 сторінок, наклад – 1000 примірників, періодичність – 1 раз на місяць [6].

Цільовою аудиторією журналу «Егоїст» є забезпечені чоловіки віком 25–48 років із рівнем доходів вище середнього. Як заявляють самі власники журналу: «Ми орієнтуємось на чоловіків, які не лише мають можливість пити дорогий алкоголь і курити добірний тютюн. Наш читач голодний не лише до їжі і питва, але й до нових пригод, вражень і відкриттів» [6]. Насамперед ідеться про власників бізнесу та топ-менеджерів великих компаній, а також успішних людей зі світу політики, мистецтва та спорту, тобто чоловіки, які можуть дозволити собі купувати товари класу «люкс», замовляти VIP-послуги та відвідувати елітні заклади. Саме тому «Егоїст» розповсюджується у:

– СВ-вагонах поїздів у напрямках Львів-Київ, Львів-Одеса та закордон;
– офісах авіакомпаній;
– елітних магазинах та бутіках міста (одяг, взуття, годинники);
– автосалонах, що займаються продажем авто бізнес-класу та класу «люкс»;
– VIP-закладах міста (готелі, клуби, ресторани, кав'ярні, фітнес-клуби);
– дорогих медичних закладах міста (стоматологічні, офтальмологічні клініки, медичні центри);
– офісах топ-туристичних фірм Львова.

Відомі політики, фінансово успішні митці та спортсмени мають змогу отримувати журнал безпосередньо на домашні адреси завдяки іменному поштовому розсиланню, відтак 20% накладу журналу читають найвідоміші та найвпливовіші чоловіки Львова.

Якщо розглядати онлайн-версію, то «Егоїст» позиціонує себе як «журнал справжнього чоловіка», намагається висвітлювати всі аспекти чоловічого життя, регулярно публікує інтерв'ю з відомими громадськими діячами, журналістами, драматургами, спортсменами і под. Видання пропонує матеріали на такі теми як: успіх, стосунки, відпочинок, подорожі, спорт. Основні рубрики: «Новини», «Суспільство», «Захоплення», «Відпочинок», «Дрібниці життя».

Отже, сучасна ситуація на українському ринку журналів і особливо перспективи його зростання в значній мірі визначаються тенденціями розвитку світової журнальної галузі в умовах прискорення процесу глобалізації. Підтвердженням цього є розширення ринку ліцензійних журналів, що базуються на зарубіжних брендах. Тим часом інтернет-ЗМІ в Україні

мають змогу створювати якісний національний продукт. Сьогодні інтернет-журналістика є засобом передачі інформації, що розвивається найбільш динамічно, а отже є найбільш пристосованим до життя у сучасному інформаційному просторі. Існують усі передумови до стрімкого розвитку онлайнової журналістики у збиток традиційним ЗМІ. Інтернет і інтернет-журналістика, перетворюючись на головне джерело інформації для мільярдів людей в усьому світі та на найвигідніший рекламний майданчик для мільйонів підприємців, стає тим, без чого неможливо уявити сучасне життя, а отже – має шалений потенціал для розвитку та захоплення нових, іще більших ринків та площ.

Таким чином, «Егоїст» – чоловіче розважально-пізнавальне видання, мета якого – допомогти читачам приємно і з користю провести час, дізнаючись щось нове. Тематика журналу охоплює всі сфери життя: спорт, сімейні та любовні стосунки, здоров'я, відпочинок, техніка, подорожі. Цільовою аудиторією журналу «Егоїст» є забезпечені чоловіки старше 25 років, освічені, залучені в розумову працю, які мають позитивний фінансовий статус, та насамперед цікавляться світським життям, культурою, політикою.

Список використаних джерел

1. Градюшко А. А. Основы интернет-журналистики : учеб.-метод. комплекс для студ., обуч. по спец. «Журналистика (веб-журналистика)» / А. А. Градюшко. – Минск : БГУ, 2012. – 152 с.
2. Машкова С. Г. Интернет-журналистика : учебное пособие / С. Г. Машкова. – Тамбов : Изд-во тамб. гос. техн. ун-та, 2006. – 80 с.
3. Никитенко А. А. Интерактивность, мультимедийность, гипертекстуальность как детерминирующие типологические признаки сетевых изданий / А. А. Никитенко // Вестник ВГУ. – 2009. – № 1. – С. 159–166.
4. Тонкіх І. Ю. Проблема типології інтернет-ЗМІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/994/1/ Tonkikh_The_Internet_mass_me dia_typology.pdf
5. Шкондин М. В. Типология периодической печати [Електронний ресурс] / М. В. Шкондин. – Режим доступу: http://www.magforum.com/time.htm
6. Онлайн-версія журналу «Егоїст» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://egoistmagaz.in.ua

Лебедєв С. В.,
студент 4 курсу факультету соціальних наук Запорізького національного технічного університету;

Погребна В. Л.,
доктор філологічних наук, професор кафедри журналістики Запорізького національного технічного університету

ПРОБЛЕМНО-ТЕМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІКАЦІЙ У ЖУРНАЛІ «ВІЙСЬКО УКРАЇНИ»

«Військо України» – центральний друкований орган Міністерства оборони України. Матеріали видання призначені для цивільних і військових фахівців у галузі військового будівництва, оборонної політики та політики безпеки, журналістів, викладачів і студентів профільних вузів та факультетів, а також для всіх, хто цікавиться станом і напрямами розвитку оборонної політики України.

До теоретичного аналізу висвітлення проблем функціонування військової періодики зверталися дослідники: О. В. Богуславський, С. І. Горевалов, В. О. Кіров, Г. П. Кривошея (у своїх працях вони виявляють витоки української військової преси, окреслюють вплив часописів на формування національної свідомості, розглядають особливості реформування військових засобів масової інформації Збройних Сил України), проте, особливості функціонування сучасної військової преси України, а саме центрального друкованого журналу Міністерства оборони України «Військо України» ніким із дослідників спеціально не розглядалися. Цим і визначається актуальність нашого дослідження. Його мета: окреслення проблемно-тематичних особливостей публікацій у журналі «Військо України».

Оскільки на Сході України відбуваються воєнні дії, то основні теми та проблеми, що висвітлюються у журналі «Військо України», пов'язані саме з цим. У ході антитерористичної операції на Донбасі завдяки своїй мужності та відвазі багато воїнів отримали визнання та пошану з боку суспільства. Тому основними героями матеріалів даного видання є саме ці люди. Наприклад, Юрій Смєлов у публікації «Без права на помилку», що розміщена під рубрикою «Фронтові історії» (Військо України, 2017, № 1), розповідає про командира групи саперів, молодшого лейтенанта Анатолія Лопатюка, на особистому рахунку якого 600 бойових розмінувань.

Перша сторінка публікації умовно розділена навпіл. Праворуч на сторінці розміщено фото героя в повний зріст, Анатолій тримає у руці відзнаку Міністерства оборони України «За зразкову службу». Ліворуч розміщено лід, у якому надаються точні дані та зазначаються факти: «З початку про-

ведення АТО групи розмінування інженерних підрозділів ЗСУ знешкодили понад 140 тис. вибухонебезпечних предметів, очистили понад 896 км доріг і 17,6 км залізничних колій, перевірили на наявність вибухонебезпечних предметів 2 тис. 755 га території і 105 об'єктів [6, с. 16].

Під рубрикою «Ангели милосердя» зазвичай представлені матеріали про лікарів, медичний персонал, який борються за спасіння поранених українських воїнів. Так у публікації Олега Сушинського «Команда здоров'я» (Військо України, 2017, № 1) розповідається про медперсонал Чернігівського військового госпіталя, багатопрофільного, високоспеціалізованого лікувального закладу, основними цілями якого, як зазначає автор публікації, є «постійне вдосконалення та підтримка бойової готовності на випадок виникнення екстремальних ситуацій, техногенних катастроф, природних катаклізмів, терористичних атак і бойових дій. Медичний персонал обслуговує всіх діючих військовослужбовців Чернігівщини та Сумщини, ветеранів війни, учасників бойових дій та цивільних громадян» [7, с. 54]. Від професіоналізму та оперативності медиків залежить життя і здоров'я наших військових.

Герої нарисів, статей у журналі «Військо України» – це не тільки військовослужбовці, а і волонтери. Наприклад, під рубрикою «Виплетене для фронту» у журналі під № 8 за 2017 рік розміщено матеріал Олександра Бірченка «Берегині з Наводницької вежі». У ньому розповідається про колектив патріотично налаштованих жінок волонтерської організації «Маскувальна сітка на вежі». Багато киян дізналися про існування вежі завдяки тому, що саме тут щодня, як бджілки у вулику, трудяться невтомні «київські павучихи», як вони самі себе називають. Одна зі співзасновниць волонтерської організації пані Ірина Герасименко розповідає: «На кошти, які до нас надходять, ми купуємо рибацьку сітку, але для того, щоб вона стала маскувальною і такого кольору як місцевість, де перебувають українські підрозділи, нам доводиться шукати матеріал, фарбувати його, а це дуже копітка робота [1, с. 44].

Тематика журналу спрямована саме на чоловічу аудиторію. Проте все більше жінок зараз вступає до лав Збройних Сил України, тому інформація, викладена на сторінках журналу, є для них також цікавою та актуальною. Наприклад, у журналі «Військо України» № 11 за 2017 рік під рубрикою «Війна зблизька» подається стаття Галини Жолтікової «Блакитноока десантниця», в якій розповідається про студентку педагогічного вишу Юлю Федоренко, яка вирішила перевестися на заочне навчання та піти на контрактну службу у десантні війська [4, с. 13].

Загалом ілюстрації, і в тому числі фотозображення, відповідають темі того матеріалу, до якого вони прикріплені. Але головний недолік у тому, що ці ілюстрації не підписані та не вказано джерело, звідки вони взяті, хто є фотографом.

Існує у виданні «Військо України» і спеціальна рубрика «Жінка і війна», яка свідчить про те, що небайдужі представниці «слабого полу» вирішили боронити українську територію. Так, Сніжана Божок у публікації «Вона годує для перемоги» (Військо України, 2017, № 5) розповідає про Олену Бурзак, жінку, яка куховарить для військових 25-го батальйону «Київська Русь». Автор матеріалу зазначає: «– Для наших Збройних Сил України гордістю є кухар, який з легкістю може відстрілятися,– кажуть про Олену її бійці-побратими. Проте головною своєю зброєю жінка вважає кухонне приладдя, яким майстерно орудує, готуючи для бійців апетитні страви» [2, с. 33].

Серед багатьох тем, що розглядаються в сучасній військовій журналістиці, є звернення до історії України. Адже вітчизняна історія є одним з головних чинників у вихованні військовослужбовців Збройних сил України. Наприклад, у часописі «Військо України» (2017, № 4) під рубрикою «Трагічні сторінки» надруковано статтю Сергія Васильчука «Розстріл – за вишиванку». Лід містить провідну інформацію: «Історія України часів російсько-більшовицького режиму – це історія заслань до Сибіру, Крайньої Півночі сотень тисяч українців, масових страт людей. Ця кривава вакханалія тривала десятиліття. Вона була б неможливою, коли б ми, українці, мали власну державу і почувалися в ній господарями» [3, с. 58].

Автор, використовуючи фактичний матеріал, доводить, що з перших днів свого панування в Україні комуністична влада методично знищувала українців. А в серпні 1937-го почався так званий «Великий терор», інструменти тоталітарної системи – суди-трійки виносили смертні вироки протягом кількох хвилин. Під час так званого розкуркулення постраждали сотні тисяч українських селян. Тих, кого оголошували куркулями, виганяли з домівок, саджали у товарні вагони й вивозили до Сибіру. Чимало з них загинуло. Загалом лише в межах «куркульської операції» так звані трійки засудили понад 300 тисяч осіб, з них близько 100 тисяч розстріляли. Родичів «ворогів народу» теж репресували. Хвиля репресій чи не найбільше зачепила представників творчої інтелігенції, яких тодішня влада теж побоювалася: було знищено сотні письменників і поетів.

Багато публікацій у воєнній пресі присвячено певним датам. Наприклад, у журналі «Військо України» № 1 за 2017 рік під рубрикою «20 січня – день пам'яті захисників донецького аеропорту» розміщено статтю Сергія Зятьєва, Сергія Басараба «Якщо пекло справді існує, то ми його вже пройшли…», у якій розповідається про подвиг «кіборгів», які обороняли Донецький міжнародний аеропорт імені Сергія Прокоф'єва 242 дні, заплативши за це власним здоров'ям і навіть життям. На честь «кіборгів» з'явилися документальні фільми, книги. До книги «АД-242. Історія мужності, братерства і самопожертви», як зазначають автори публікації,

«увійшло понад 60 інтерв'ю оборонців летовища, десятки ексклюзивних фото з місця подій, а також коментарі військових та експертів з безпеки з України, Канади, США та інших країн [5, с. 12].

Виходячи з того, що армія неможлива без міцної фахової підготовки, редакції військових газет та журналів особливу увагу надають проблемам підвищення обороноздатності військ, впровадження нової військової техніки. Як приклад, розглянемо публікацію «Укроборонпром» підготував для війська черговий літак (рубрика «Акценти», Військо України, 2017, № 11), в якій повідомляється, що ДП «Завод 410 Цивільної авіації», що входить до складу Державного концерну «Укроборонпром», завершив капітальний ремонт військово-транспортного літака Ан-26 для Повітряних Сил України. Відновлений літак пройшов усі випробування та готовий до передачі замовнику. Ан-26 може здійснювати польоти на міжнародних трасах та брати участь у спільних діях з силами НАТО. Підприємство проводить роботи з відновлення чотирьох літаків, які поповнять авіаційні парки Повітряних Сил Збройних Сил України та Національної гвардії України [8, с. 2].

Сьогодні на шпальтах журналу ведеться відверта дискусія щодо шляхів розвитку Збройних Сил України, глибоко аналізується вітчизняний та світовий досвід військового будівництва та обговорюються перспективи впровадження цього досвіду у практику.

Таким чином, «Військо України» посіло гідне місце в інформаційному просторі України. І це є зайвим свідченням того, що журналісти редакції, його позаштатний творчий актив всіляко сприяють підвищенню рівня довіри суспільства до Збройних Сил України, докладають чималих зусиль до військово-патріотичного виховання молоді.

Серед багатьох тем, що розглядаються в сучасній військовій журналістиці, є звернення до подій антитерористичної операції на сході України, особистостей воїнів-героїв, волонтерів, медперсоналу, звернення до історії України, її визвольних змагань. Чимало матеріалів журналу «Військо України» присвячено історії Збройних Сил України, роз'ясненню військової доктрини України, проблемам підвищення обороноздатності військ, впровадження нової військової техніки. Велика увага також приділяється актуальним темам геополітики, новітніх технологій та реформ у військовій сфері. Сьогодні на шпальтах журналу ведеться відверта дискусія щодо шляхів розвитку Збройних Сил України, глибоко аналізується вітчизняний та світовий досвід військового будівництва та обговорюються перспективи впровадження цього досвіду у практику.

Список використаних джерел

1. Бірченко О. Берегині з Наводницької вежі / Олександр Бірченко // Військо України. – 2017. – № 8. – С. 44–49.

2. Божок С. Вона годує для перемоги / Сніжана Божок // Військо України. – 2017. – № 5. – С. 32–35.
3. Васильчук С. Розстріл – за вишиванку / Сергій Васильчук // Військо України. – 2017. – № 4. – С. 58–61.
4. Жолтікова Г. Блакитноока десантниця / Галина Жолтікова // Військо України. – 2017. – № 11. – С. 12–17.
5. Зятьєв С., Басараб С. «Якщо пекло справді існує, то ми його вже пройшли…» / Сергій Зятьєв, Сергій Басараб // Військо України. – 2017. – № 1. – С. 10–13.
6. Смєлов Ю. Без права на помилку / Юрій Смєлов // Військо України. – 2017. – № 1. – С. 16–19.
7. Сушинський О. Команда здоров'я / Олег Сушинський // Військо України. – 2017. – № 1. – С. 54–59.
8. «Укроборонпром» підготував для війська черговий літак // Військо України. – 2017. – № 11. – С. 2.

Медведєва Г. А.,
магістрантка факультету соціальних наук Запорізького національного технічного університету;

Погребна В. Л.,
доктор філологічних наук, професор кафедри журналістики Запорізького національного технічного університету

СПЕЦИФІКА СТВОРЕННЯ АВТОРСЬКОЇ КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ РАДІОПРОГРАМИ

У структурі сучасних ЗМІ радіо залишається найбільш оперативним. Ані телебачення, ані навіть Інтернет не має настільки досконалих можливостей, які дозволяють без додаткової підготовки виходити в ефір з будь-якого кутка земної кулі із розповіддю про подію або явище будь-якого характеру.

Незважаючи на вже традиційне для сучасного радіомовлення фонове сприйняття, журналісти прагнуть до створення цікавого за змістом і оригінального за формою авторського програмного продукту, який привертатиме увагу цільової аудиторії, сприятиме чіткій самоактуалізації та послідовній самореалізації автора. Саме авторська програма, на думку фахівців, підтверджує демократичність моделі журналістики будь-якої країни світу. Тому сучасне українське радіомовлення, зокрема культурно-просвітниць-

ке, можна назвати авторським, оскільки саме авторський програмний продукт складає левову частку його ефіру.

Особливої уваги на сучасному етапі розвитку журналістикознавства потребує вивчення специфіки створення авторських культурно-просвітницьких програм, що зумовлює актуальність наукового пошуку у цьому напрямку. До розгляду специфіки створення авторської радіопрограми зверталися такі вчені, як Т. В. Васильєва, О. Я. Гоян, В. Л. Цвік, Г. В. Лазутіна, Ю. А. Летунов, В. В. Лизанчук, П. В. Мірошниченко, В. Я. Мирончeнко, О. Д. Пономарів, О. А. Сербенська, В. В. Смірнов, О. А. Шерель, які дослідили теоретичні та практичні аспекти радіожурналістики, стилістики і мовної грамоти журналістів, виокремили типологічну структуру авторських радіопрограм, визначили особливості авторських радіопрограм та описали специфіку сучасного радіомовлення, окреслили роль невербальних акустичних компонентів у творенні звукового образу.

Дослідник А. А. Шерель зазначає, що «авторська програма – радіопередача, автор якої одночасно виступає в ролі її творця та ведучого, режисера, літературного та музичного редактора, коректора, а іноді і продюсера. Тобто автор радіопередачі повністю відповідальний за її виробництво: вигадує тему, пише текст, обирає музичний матеріал, обмірковує спеціальний джингл, іноді знаходить спонсорів. Відредагувати таку програму та вирішити, випускати її до ефіру чи ні, може тільки головний редактор або програмний директор» [3, с. 55].

Авторська програма – явище, що підтверджує демократичність моделі журналістики будь-якої країни світу. Автор, безумовно, має зважати на інтереси, смаки, потреби та мотиви аудиторії на всіх етапах створення програми: від моменту зародження теми й ідеї до кінцевого технічного монтажу. Але сполучною ланкою, що об'єднує всі стадії програмного виробництва, залишається інтерес самого автора до теми, матеріалу і способів розкриття власної позиції, ставлення, оцінки.

Дослідник В. В. Смирнов робить наголос на тому, що «культурно-просвітницькі авторські програми в ефірі музично-інформаційного радіо представлені не надто широко. Це, насамперед, пов'язано з тим, що на сьогодні музика з одного з основних формотворчих засобів радіомовлення перетворилася на провідний виражальний елемент радіомовлення. За умов правильного музичного програмування радіо вдається донести слухачеві й інший продукт, безпосередньо з музикою не пов'язаний, але вкупі з нею відповідальний за гармонійність ефірної картини» [2, с. 60].

Головним чинником створення авторської програми є потреби власне тієї аудиторії, для якої цей продукт буде створюватись. Формат радіостанції є визначальним для підбору журналістського персоналу та журналістського продукту, який буде поступати в ефір. Також важливим аспектом є створення певного «брендового» продукту, за яким певна радіостанція

може бути відразу визначена серед слухачів. Таким брендовим проектом може бути як постать ведучого, певні програми або цикли програм, а й також така не досить вагома деталь, як джингл певної програми (наприклад випуску новин) або коротка музична вставка між програмами, блоками реклами тощо (так звані «позивні»). Журналіст може стати «голосом радіостанції», її визначальною рисою, за якою легко розпізнати, яке радіо наразі лунає у ефірі (так звана «зірка радіо», або «брендовий ді-джей»).

В. Я. Мирончeнко слушно зауважує: «Автору передачі бажано придумати «фірмову», тільки йому притаманну манеру привітання та прощання зі слухачами, а також підібрати спеціальну музичну «підкладку», щоб зробити передачу більш ефективною та такою, що запам'ятовується. Під цю музичну композицію (краще за все інструментальну) ведучому буде зручно, приємно розмовляти: вона повинна заряджати енергією або навпаки розслабляти, у відповідності до ритму і характеру передачі, а також в залежності від темпераменту автора» [1, с. 2].

Специфіка радіомистецтва полягає у тому, що залишається невидимим те, що відбувається під час запису радіовистави або інших видів радіопрограм. Художні образи поєднують в собі численні звукові компоненти. Особливого значення набувають звучання акторського слова, а також багатоманітні звуки дійсності, музика, акустичні ефекти. Радіомистецтво вимагає від актора достовірної, психологічно глибокої гри з тонкими голосовими нюансами, характер якої залежить від змісту образу, від його тлумачення, а також від жанру твору. Потужне вираження почуттів і думок у словесних діях героїв переважно в роздумах, монологах, діалогах є важливим засобом формування світогляду людини.

У процесі створення авторської радіопрограми журналіст повинен використовувати виражальні засоби для створення «звукового образу», який формує уявлення слухача про ту чи іншу подію, людину, факт. При усних формах впливу ефективність сприйняття інформації досягається за допомогою збалансованого використання зображальних і звукових знакових систем у вигляді візуальних та звукових образів. А специфіка роботи журналіста на радіо полягає саме у вдалому поєднанні звукових ефектів та використанні виражальних засобів, в тому числі і музики.

Творчий процес створення багатьох радіопередач складається з двох принципово важливих етапів: фіксації звукової реальності й монтажу записаного матеріалу. Монтаж на радіо є універсальним засобом не лише творення, а й редагування акустичних повідомлень. Саме завдяки комп'ютерному монтажеві нині здійснюється різноманітна обробка звуку, можливе використання будь-яких фрагментів запису в будь-якій послідовності та комбінації з регулюванням рівнів і часу звучання, навіть висоти тону. Надзвичайно важливим є той факт, що весь записаний матеріал у процесі монтажу залишається неушкодженим і може знову використовуватися.

Отже, авторська культурно-просвітницька програма на радіо – це радіопередача, автор якої одночасно виступає в ролі її творця і ведучого. Процес створення такої програми залежить від задуму автора.

Список використаних джерел

1. Мирончeнко В. Я. Технічні засоби радіомовлення та звукозапису : посіб. для студ. Інституту журналістики / В. Я. Мірончeнко. – К.: Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, 2004. – 76 с.
2. Смирнов В. В. Формы вещания: Функции, типология, структура радиопрограмм : учебное пособие для вузов / В. В. Смирнов. – М. : Аспект Пресс, 2002. – 203 с.
3. Шерель А. А. Там на неведомых подмостках: Радиоискусство. Проблемы истории и теории, 1922–1941 / А. А. Шерель – М. : Российский институт искусствознания Министерства культуры РФ, 1993. – 483 с.

Миргородець Н. В.,
студентка 4 курсу факультету соціальних наук Запорізького національного технічного університету;

Пода О. Ю.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Запорізького національного технічного університету

«CONDÉ NAST» І ЖУРНАЛ «VOGUE»

«Vogue» чи не один з перших журналів, що зайшов на ринок пострадянських друкованих медіа і без будь-якої боротьби посів почесне місце серед часописів, розрахованих на жіночу аудиторію.

Читачі вкрай рідко цікавляться історією свого улюбленого журналу і цілком спокійно, наче так і треба, реагують на його медійну довговічність.

Тому цілком доречно, на нашу думку, зупинитися на історії видавця і видавництва часопису, наголосити на традиціях і новаторстві у світі, що створює «Vogue».

«Condé Nast» – видавництво, складова медіакомпанії «Advance Publications», яке видає часописи різних типів, зокрема «Architectural Digest», «Bon Appétit», «GQ», «The New Yorker», «Vanity Fair» «Vogue» та ін. [1].

Назва «Condé Nast» пов'язана з іменем її засновника – Конде Монтрозом Настом. Він створив свою компанію більше, ніж сто років тому – у 1909 році – у Нью-Йорку. Вважається, що саме Конде Монтроз

Наст створив концепт журналів про спосіб життя («concept of «class publications» or «lifestyle magazines»), тобто часописів про певний спосіб життя, таких, що розраховані на певний клас (соціальний стан) чи інтереси, а не на максимально можливу аудиторію («he introduced the «While other publishers focused on circulation numbers, Nast targeted groups of readers by income level or common interest») [2]. Суть концепції була викладена у слогані – «Class, not mass». Власне, вона була активізована від часу купівлі журналу «Vogue» (часопис заснований у 1892 р., куплений у 1909 р. «Vogue» перекладається як «мода»; засновниками журналу були Артур Тюрнюр і Гаррі Маквікар. Перші випуски видання – 16 сторінок вартістю в 10 центів).

До Конде Наста «Vogue» позиціонувався як тижневий журнал про новини нью-йоркського життя і моди. Зі зміною власника видання (і, як наслідок, його концепції) часопис став одним із провідних журналів у світі моди, окрім цього «Vogue» один з перших у світі почав публікувати зарубіжну версію (Лондон, з 1916 р.) [6]. Визначальну роль у розвитку часопису відігравали не тільки чоловіки, а й жінки. Головною редакторкою протягом 1914–1951 рр. була Една Чейз. (Звернімо увагу на те, що часопис видавався і в роки Другої світової війни, проте мілітаристська тематика у матеріалах «Vogue» не порушувалася). У 1952–1962 рр. редакторську посаду обіймала Джессіка Дейвс.

У 1959 р. у компанії новий власник – родина Ньюхаус. Спочатку бізнесом керував батько – Семюел Ірвінг Ньюхаус-старший, згодом – його син Семюел Ірвінг Ньюхаус-молодший (президент компанії з 1975 р.; на жаль, у жовтні 2017 р. у віці 89 років він помер).

У 1952–1962 рр. на редакторській посаді була Джессіка Дейвс [4].

У 1960-х рр. «Vogue» очолює Діана Вріланд. Саме під її керівництвом «Vogue» набув статусу найбільш впливового видання у світі моди. У 1971 р. Діана Вріланд була звільнена з посади без пояснення причини.

Наступні «бежеві роки» «Vogue» переживав з Грейс Мірабеллою (видання стало ближчим до простих американок, проте зі збільшенням накладу видання почало втрачати авторитет. У 1988 р. Грейс було звільнено).

Від 1988 р. розпочалася ера Анни Вінтур в американському «Vogue». Це «залізна леді» у світі моди [5].

Власне версія «Vogue» для України з'являється на порозі другого десятиліття XXI ст. На журнальний ринок РФ, через який журнал потрапляв до України, «Vogue» зайшов набагато раніше – у 1998 р.

В Україні – «Vogue Украина» – як російськомовне видання (електронний ресурс можна читати української і російською мовами, був запущений паралельно із друкованим виданням) з'являється в 2012 р., його очолювала Маша Цуканова (2012 – серпень 2016), сьогодні редактор – Ольга Сушко (з вересня 2016 р.)

«Влітку 2012 була підписана угода з Condé Nast International про створення Vogue в Україні і наприкінці лютого 2013 в продаж надійшов перший номер журналу…» [3].

«Сьогодні Vogue: український за змістом: побудований відповідно до інтересів і запитів читачів, за участі вітчизняних зірок, дизайнерів і представників fashion-індустрії. Європейський за формою: контент Vogue UA заснований на стандартах європейської журналістики, з максимально високим рівнем фотографії та дизайну. Світовий за рівнем: його забезпечують найвища поліграфічна якість, багаторічний досвід і бездоганна репутація…» [3].

Окрім українців, читають журнал у таких версіях, як «американській, британській, французькій, італійській, японській, австралійській, німецькій, грецькій, китайській, індійській, корейській, мексиканській, португальській, бразильській, іспанській, південноафриканській, тайванській, нідерландській, українській та російській. Найвпливовішими у світі є «Vogue US», «Vogue UK», «Vogue France» та «Vogue Italia»…» [3].

«Vogue» в Україні функціонує за ліцензією на сьогодні його видає другий ліцензіат, який дозволяє українському читачеві комунікувати зі світом «lifestyle magazines» «Vogue».

Список використаних джерел

1. Condé Nast: сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.condenast.com/about/
2. In VOGUE // Today in History: March 26 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http//memory.loc.gov/ammem/today/mar26.html
3. Vogue // Вікіпедія: вільна енциклопедія: сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Vogue
4. Запуск Vogue Украина: интересные факты из истории журнала // Кореспондент.net [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://korrespondent.net/lifestyle/fashion/1509867-zapusk-vogue-ukraina-interesnye-fakty-iz-istorii-zhurnala
5. История журнала Vogue [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://buy-books.ru/blog/vogue.html
6. Как начинался Condé Nast [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://planetasmi.ru/istoriya/17134-konde-montroz-nast-kak-nashinalsya-cond-nast

Міленко А. Є.,
студентка 4 курсу, 4ж групи факультету філології та соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету;

Костромицький Р. І.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АНАЛІТИЧНИХ ЖАНРІВ НА УКРАЇНСЬКОМУ ТЕЛЕБАЧЕННІ

На сучасному етапі розвитку журналістики, телебачення виступає потужним засобом розповсюдження інформації. Телевізійна журналістика України продовжує свій розвиток, і має великий вплив на масову аудиторію. Проблемою жанрового розмаїття займалися й українські дослідники та журналістикознавці, серед яких виділяють І. Мащенко, М. Василенко, П. Гуревич та інші. На сьогоднішній день налічується велика кількість інформаційних передач, широко представлені художні жанри телевізійної журналістики. Аналітичні жанри відіграють велику роль у формуванні громадської думки за рахунок об'єктивного потрактування подій та висвітлення актуальних питань сьогодення. У зв'язку з непоінформованістю суспільства та нестабільним станом аналітичної журналістики в Україні, споживач опиняється в ситуації, коли він не має можливості отримувати об'єктивну інформацію. Слід зазначити, що дослідники приділяють недостатньо уваги проблемі функціонування аналітичних жанрів на українському телебаченні.

Створення аналітичного матеріалу передбачає глибокий аналіз соціальної дійсності, ретельне вивчення фактологічних виявів та включення власних міркувань. Суспільство звикло до розважальної функції телебачення і дивляться на телеекран крізь призму «рожевих окулярів». Людям дуже не вистачає об'єктивного сприйняття дійсності, а ЗМІ, у свою чергу, користуються цим. Мета роботи – виявити проблеми розвитку аналітичних жанрів на прикладі українського телеканалу «ICTV».

Аналітичні жанри розглядають як форму розуміння та відображення дійсності, в котрій ми знаходимось. В основу створення аналітичної телепрограми входять збір інформації, аналіз та систематизація фактів, пошук взаємозв'язку між описаними подіями, коментування, власна оцінка, можливі прогнозування та висновок на підставі наданої інформації. Наразі аналітичні жанри практикують методи аналізу та збирання інформації. Окрім

цього, аналітична журналістика базується на думці експертів та розповідях учасників подій.

Аналітичні жанри телевізійної журналістики застосовують зображення дійсності й елементи пізнання, розкривають актуальні сторони глядачеві. Досліджуючи жанрове розмаїття телевізійної журналістики виявлено, що аналітичні жанри умовно поділяють на традиційні, що мають давню історію в становленні жанру та нетрадиційні, що з'явилися значно пізніше, але мають велике значення для вивчення аналітичних телепередач. До аналітичних жанрів відносять коментар, огляд, бесіду, дискусію, ток-шоу, прес-конференцію, кореспонденцію, і звичайно інтерв'ю та репортаж.

Серед аналітичних телепередач в Україні необхідно виокремити декілька телевізійних проектів. «Гражданская оборона» – це нова аналітична телепрограма, яка розглядає гострі воєнні та політичні питання. Відповідно до завдання виявлено, що «Гражданская оборона» має наявні елементи аналітики, а саме розкриття важливих тем, таких як терористичні операції або воєнний стан на території Донецької та Луганської областей. У програмі присутні військові аналітики та медійні персонажі, що дає змогу почути точку зору експертів. Наступна аналітична передача – «Свобода слова», яка спеціалізується на обговорені важливих політичних та соціальних питань, що постали за тиждень в Україні. До студії запрошують політиків та державних діячів, які можуть вплинути на ситуацію в країні. Ключовим елементом, за яким визначено аналітичний жанр передачі є те, що процес програми проходить у формі дискусії, в коло обговорення запрошують також звичайних людей, які можуть висловитися відповідно до того чи іншого питання.

«Достало!» – ще одна аналітична програма на телеканалі ICTV, яка висвітлює гострі злободенні проблеми, демонструючи глядачам репортажі, де журналісти викривають шахраїв. Телекамери тут спостерігають саме життя, а репортер дивиться на подію очима телеглядача, так само, переживаючи всі емоції від розуміння складності цієї події. Зрозуміло, що в даному випадку, описова функція здійснюється камерами, а репортер, в свою чергу, стає коментатором, що аналізує всі дії у процесі зйомки. Спостерігаючи процеси реальної дійсності в їх виникненні, становленні та розвитку, репортер створює таким чином ефект присутності, що також є одним з основних ознак аналітичних жанрів. Відповідно до завдань нашого дослідження виявлено, що передача проходить у форматі журналістського розслідування, та має на меті показати обличчя продажних політичних та державних діячів, олігархів та інших шахраїв, які наживаються за рахунок інших.

Наразі відбувається дуже багато суперечок з приводу подальшої тенденції розвитку телевізійних жанрів. «В основу виділення кожного виду журналістської творчості покладено факт відтворення дійсності»

[3, с. 156]. Сьогодні на українському телебаченні важко побачити дійсно аналітичну телепередачу, спрямовану на виконання поставленої мети, без втручання інших жанрів. Суспільству важко сприймати об'єктивну оцінку, люди навіть не намагаються критично мислити, тому на телебаченні катастрофічно не вистачає аналітичних жанрів, які б сприяли покращенню аналітичного розуміння. Для подальшого розвитку аналітичної журналістики, необхідно насамперед урізноманітнити телебачення відповідними телепрограмами, які відповідатимуть вимогам аналітичних жанрів. З появою молодих талановитих журналістів з живими ідеями, які могли б співпрацювати зі справжніми професіоналами своєї справи, відбудеться неабиякий прорив у телевізійній журналістиці.

Список використаних джерел

1. Мащенко І. Міфи і реалії телерадіоефіру : підручник / Іван Мащенко. – К. : Знання, 2005. – 256 с.
2. Цвик В. Л. Телевизионная журналистика / В. Л. Цвик. – М. : АСПЕКТ ПРЕСС, 2004. – 227 с.
3. Ахмадулин Е. В. Краткий курс теории журналистики : учеб. пособие / Е. В. Ахмадулин. – Ростов-на-Дону : МарТ, 2006. – 269 с.

Мінько Р. О.,
студентка 4 курсу, 4ж групи факультету філології та соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету;

Лукач К. В.,
старший викладач кафедри соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету

ЖАНР «VOX POP» НА УКРАЇНСЬКОМУ ТЕЛЕБАЧЕННІ

Телебачення на сьогоднішній день займає чільне місце у житті людини. Глядачів сьогодні важко зацікавити «сухою» подачею матеріалів. Тому редактори разом із журналістами шукають нові способи привернути увагу забагливого споживача інформації. На сучасному телебаченні майже не залишилося «чистих» жанрів. Інформаційні переплітаються з аналітичними, аналітичні включають елементи сатири й іронії, зазнають публіцистичних ознак тощо. Нині все більше телевізійних програм вдається до такого жанру, як «vox pop» – з латинської перекладається як «голос народу» – «голос

божий» [1]. Уживається на телебаченні для позначення опитувань громадськості з різних злободенних питань. Він характеризується появою в кадрі прохожої незнайомої людини, яка відповідає на важливі для суспільства питання, що задає журналіст. «Vox pop» – це один із варіантів інтерв'ю, так зване «вуличне інтерв'ю». Цей жанр, як і легку синхронну камеру, придумав один британський кінооператор та режисер-документаліст Річард Лікок. Через те, що він не довіряє людині, яка говорить на камеру, режисер жалкує про придуманий ним жанр журналістського інтерв'ю: «І тепер, коли я бачу, як репортер змушує чергову нещасну людину ковтати мікрофон я думаю: о, Господи, що ж я наробив» [2, с. 12].

Сьогодні цей жанр часто використовують на українському телебаченні, особливо в новинах. На таких телеканалах, як «1+1», «Новий канал», «Інтер», «ТРК Україна» журналісти вдаються до цього жанру. На телеканалі «Zik» є окремий проект, який називається «Vox Populi». Згідно з інформацією сайту телеканалу, для цієї програми гостей обирають самі глядачі, голосуючи на сайті. Голосування припиняється о 12:00 у день виходу програми, гостем Vox Populi стає той, хто набере найбільшу кількість голосів. Крім того глядачі навіть можуть самі запропонувати гостя. Запитання до майбутнього учасника поекту можна поставити в коментарях на сторінці до початку ефіру, і під час ефіру зателефонувавши в студію. Максимальна кількість гостей, з яких можна обрати учасника програми – 40 осіб [3].

Майже кожна новина подається за одним і тим же сценарієм: журналіст знаходить випадкового перехожого, задає йому часто каверзне запитання, респондент відповідає, або не відповідає через брак у нього знань з цієї теми, неочікуваність постановки запитання тощо. Саме через це, Річард Лікок говорив про те, що людині, яка говорить на камеру довіряти не можна, а особливо людині, яка не звикла до камери, або бачить її вперше: через страх перед камерою та неочікуваними запитаннями, респондент може відповісти далеко не те, про що думає насправді. Так інформація викривляється, хибними відповідями журналісти можуть маніпулювати в своїх цілях, і загальна картина також постає не об'єктивною. У випусках новин на означених телеканалах неодноразово можна помітити розгубленість людей, які не знають, як себе вести перед камерою, тому, подібні ситуації можна назвати «мінусами» використання vox pop на телебаченні. Головне в такому опитуванні – задати правильне запитання, те, на яке людині хочеться відповісти. У цьому випадку можна уникнути страху та розгубленості людини перед камерою. Також усім учасникам опитування потрібно задавати одне і те ж саме запитання. Загальний хронометраж опитування, якщо це окрема рубрика – 1–1,5 хвилини, в тому випадку, якщо в бліц- опитуванні не більше 20 секунд [1].

Тим не менше, думка перехожих на телеекранах, викликає довіру у глядачів, адже вони бачать і чують відповіді простих перехожих, можли-

во своїх знайомих, друзів тощо (особливо на регіональних телеканалах). Під час опитування, журналіст емоційно зближається з глядачем. Він показує погляд населення на проблеми, які існують в суспільстві та є важливими у той, або інший проміжок часу. Але потрібно пам'ятати, що, навіть за умови чесних відповідей, інформацію отриману, використовуючи цей жанр, не можна розцінювати як об'єктивну. Хронометраж будь-якої телепрограми не дозволить представити відповіді всіх опитаних, крім того, думка десяти чи двадцяти респондентів не може бути репрезентативною і ретранслювати інтереси всього населення країни, регіону, міста.

Список використаних джерел

1. Амірханова Г. Зачем нужны журналисту опросы на улице? [Електронний ресурс] / Гулім Амірханова // Новый репортер. – 2012. – Режим доступу: http://newreporter.org/2012/07/26/zachem-nuzhny-zhurnalistu-oprosy-na-ulicy/.
2. Кузнецов Г. В. Так работают журналисты ТВ : учебное пособие / Георгий Владимирович Кузнецов. – М. : Издательство Московского университета, 2004. – 335 с.
3. Сайт телеканалу «Zik» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zik.ua

Мірошниченко П. В.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Запорізького національного університету

УКРАЇНСЬКЕ РАДІО ЯК КОМЕРЦІЙНО УСПІШНИЙ ПРОЕКТ: ЕКСПЕРТНА ОЦІНКА

За даними Всеукраїнського соціологічного опитування, яке в лютому 2018 р. провів Київський міжнародний інститут соціології (КМІС), жоден із респондентів не назвав радіомовлення з-поміж джерел, із яких вони найчастіше черпають інформацію про події в Україні та світі [2]. Лідером авдиторної уваги в Україні залишається телебачення – 87% українців саме з нього найчастіше одержують інформацію про стан справ у країні та за її межами [2]. Незважаючи на, здавалось би, програш радіомовлення телевізії та соціальним мережам у сфері інформаційної рентабельності, говорити про втрату ним стійких позицій у царині фінансового успіху не слід. За останніми даними, «кількість українців, які слухають радіо, залишається досить високою, середньотижневе охоплення становить 80%. У порівнянні з аналогічною 4-ю хвилею 2016 року зросла частка тих, хто має дохід вище середнього, до 47,8% (було 35%)» [3].

Одним із завдань експертного опитування, яке автор цього матеріалу провів упродовж 2017 р., було визначення уявлень фахівців радіожурналістики й мас-медійного менеджменту про запоруки та перспективи комерційної успішності українських радіопроектів. Експерти – 12 осіб із чималим досвідом роботи на різних радіостанціях з різних міст України (Київ, Запоріжжя, Львів, Полтава, Чернівці).

Отже, загалом думки більшості експертів щодо запоруки комерційної успішності українського радіомовлення збігалися в питаннях його точнішої форматної й авдиторної профілізації, що дасть змогу привернути увагу до нього чималої кількості рекламодавців (див. таблицю 1). Крім чітко продуманого відповідно до запитів слухачів програмного продукту, комерційно успішний український радіопроект, на думку більшості експертів, повинен мати потужний і привабливий музичний компонент. Власне, чіткі посилання саме на ці важливі аспекти діяльності потенційно успішного з фінансового боку радіопроекту в Україні маємо в оцінках 5 експертів (1, 4, 7, 8, 10). Один експерт (2) взагалі навів приклад комерційно вдалого українського радіопродукту – радіостанція «Континент». Тут слід зауважити, що це єдиний варіант експертної оцінки, в якому наголошено на комерційному успіхові саме українськомовного радіо нішевого музичного формату – джазу. Так само один експерт (6) зізнався в тому, що комерційна успішність програм його не цікавила ніколи. Троє експертів (5, 9, 11). асоціюють українське радіомовлення з суспільним, так чи інакше заперечуючи перспективу комерційного успіху для його проектів.

Таблиця 1. Запоруки комерційного успіху українських радіопроектів

Експерти/ Оцінка	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**	**11**	**12**
Вдалий формат і знання аудиторії	+			+			+	+		+		
Нішеве радіо		+	+									
Суспільне радіо не може бути комерційно успішним					+				+		+	
Не знаю						+						

Експертам було запропоновано назвати декілька, на їхню думку, вдалих українських радіопроектів і обґрунтувати власний вибір. Половина опитаних віддала перевагу радіопроектам, до яких була або досі причетна (1, 2, 3, 7, 8), або пов'язані з місцем роботи експерта (5). Комерційні українські музично-інформаційні та власне інформаційні радіостанції як зразки успішних проектів фігурують найчастіше: «Хіт-FM» (1, 8), «Радіо Rocks» (1, 7), радіо «Ретро-FM» (10, 11), радіо «Мелодія» (3), радіо «Ностальжі» (11), радіо «Шансон» (10), «Вєсті» (1, 10). Інтернет-радіо «Сковорода» названо один раз (експерт № 12). Так само один раз згадано «Громадське

радіо» (експерт № 10). Загалом серед чинників успіху названих радіопроектів, на думку опитаних, найважливіше значення має чітко продумана інформаційна стратегія та якісно досліджена, серед іншого й соціально-психологічно, цільова авдиторія. Причини популярності в Україні радіостанцій і, власне, форматів, які «оспівують минуле», найвлучніше схарактеризував експерт № 11: ««Радіо «Ностальжі», «Ретро» – все, що пов'язане з минулим, молодістю завжди матиме більший відгук, ніж сучасне. Або є складовою медіа-холдингу». У таблиці 2 відображено названі експертами радіостанції. Конкретні програми, які, на думку опитаних, є комерційно успішними, в таблиці не позначені.

Таблиця 2. Комерційно успішний український радіопроект

Експерти/ Оцінка	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**	**11**	**12**
«Хіт-FM»	+							+				
«Радіо Rocks»	+						+					
Радіо «Свобода»			+									
Громадське радіо										+		
ПАТ НСТУ					+			+				
«Ретро-FM»										+	+	
«Мелодія»			+									
«Ностальжі»											+	
«Шансон»										+		
«Сковорода»												+
«Дуже Радіо»							+					
«Промінь»		+										
«Континент»		+										
«Вєсті»	+									+		

Отже, досвід комерційного радіомовлення в Україні чималий і якісно різний. За понад 20 років власного формування та розвитку саме недержавному радіомовникові вдалося суттєво перекроїти національний інформаційний простір, а також впливати на перспективи його розвитку. Варто відзначити, що й нині саме комерційний музично-розважальний продукт веде перед серед улюблених масовою авдиторією радіопрограм. Однак активний розвиток нішевих за форматними особливостями радіопроектів в інтернеті, до того ж здатних брати участь і вигравати в конкурсах від Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення на право цифрового мовлення [1], свідчить про послідовну корекцію стратегічних у сфері комерційного успіху планів з огляду на розвиток технологій і динаміку інформаційних потреб аудиторії і зміну її режиму комфортного сприйняття радіопродукту. Відповідно, роль і значення українського різно-

форматного радіомовлення як джерела надійної інформації для слухацького загалу про актуальні події в Україні та світі мають перспективи до зростання.

Список використаних джерел

1. Закусило М. У Києві почнуть мовити 10 цифрових радіостанцій – Нацрада визначила переможців конкурсу [Електронний ресурс] / М. Закусило. – Режим доступу: http://detector.media/rinok/article/136132/2018–03–29-u-kievi-pochnut-moviti-10-tsifrovikh-radiostantsii-natsrada-viznachila-peremozhtsiv-konkursu/
2. Закусило М. Українці дивляться ТБ, не довіряють, не перевіряють, але продовжують дивитися – дослідження «Детектора медіа» та КМІС [Електронний ресурс] / М. Закусило. – Режим доступу: http://detector.media/infospace/article/136076/2018–03–28-ukraintsi-divlyatsya-tb-ne-doviryayut-ne-pereviryayut-ale-prodovzhuyut-divitisya-doslidzhennya-detektora-media-ta-kmis/
3. Relax і «Наше радіо» увійшли до десятки найрейтинговіших радіостанцій – дані «Радіокомітету» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://detector.media/rinok/article/133719/2018–01–15-relax-i-nashe-radio-uviishli-do-desyatki-naireitingovishikh-radiostantsii-dani-radiokomitetu/

Назаренко Г. І.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики, реклами і зв'язків з громадськістю Національного авіаційного університету

ЗМІНА АРХІТЕКТОНІКИ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ В ПРОЦЕСІ РОЗДЕРЖАВЛЕННЯ У ДИСКУРСІ ЕКСПЕРТНИХ ОЦІНОК

В Україні третій рік поспіль здійснюється фундаментальна реформа всієї системи друкованих засобів масової інформації, яка залишилась країні у спадок від радянської епохи тотальної ідеологізації медіа. Через чверть століття після проголошення незалежності українська держава поставила собі за мету позбутися друкованих ЗМІ, які фінансуються владою та органами місцевого самоврядування і тому є повністю залежними від чиновників того чи іншого рівня. Масштабна всеукраїнська реформа державних та комунальних медіа стартувала 1 січня 2016 року, коли набрав чинності Закон України «Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації» і має завершитись уже до кінця 2018 року.

«Сталася, без перебільшення, епохальна подія в суспільному житті України. На жаль, недостатньо оцінена не лише суспільством у цілому, а й навіть професійним середовищем – журналістським, – підкреслює «тексто-

нічне» значення реформи медіаексперт Віра Черемних. – Нарешті після 15 років розмов, дискусій, після купи відхилених проектів, Президент підписав закон» [5].

Не всім заявлені системні зміни українського медіаландшафту прийшлись до вподоби. «Після десяти років навмисного зволікання та бюрократичних перепон, які влада створювала на шляху до роздержавлення, важко повірити, що процес і справді пішов. Адже охочі застопорити його на невизначений час є як серед чиновників і політиків, які звикли користуватися приручениими, керованими ЗМІ, так і серед медійників, які бояться злізати з голки бюджетного фінансування», – пише медіаексперт Світлана Остапа, оцінюючи шанси на успішну реалізацію заявленої реформи [4].

На утримання державних і комунальних друкованих видань в Україні щороку витрачається близько 1 мільярда гривень. Співавтор закону Микола Томенко наводив приклад, що лише у 2015 році з київського міського бюджету на комунальні медіа було витрачено 35 мільйонів гривень. По всіх областях України ця цифра становить сотні мільйонів, які витрачаються, по суті на пропаганду діяльності місцевої влади та чиновників, що її представляють. Голова Комітету з питань свободи слова та інформаційної політики Вікторія Сюмар виступала на підтримку закону, демонструючи з трибуни парламентський журнал «Віче», і лише на його утримання щороку витрачаються бюджетні кошти, що вимірюються мільйонами гривень.

Реформу розділено на два етапи: перший етап роздержавлення (на нього був відведений 2016 рік) – добровільний, другий (2017–2018 роки) – добровільно-примусовий: мають бути реформовані всі видання, які не зголосились на зміну статусу у перший рік. Показовим є те, що колективи газет «Голос України» та «Урядовий кур'єр» обрали другий етап, як і більшість державних і відомчих ЗМІ, а також столичні «Вечірній Київ» і «Хрещатик». На думку Галини Чижик, медіаюриста Центру демократії та верховенства права, ці видання хочуть якнайдовше побути на бюджетному фінансуванні. «Здебільшого це головний аргумент, навіть якщо його й не озвучують уголос, – стверджує вона. –Необхідність самостійно аналізувати потреби аудиторії й залучати рекламодавців лякають редакторів, не звиклих до того, що їхні доходи залежать від тиражів. Також не всі органи влади готові відпустити свої ЗМІ у вільне плавання» [4].

Вся статистична інформація щодо реформування преси акумулюється в Держкомтелерадіо, який став головним органом виконавчої вертикалі, що відповідає за проведення роздержавлення відповідно до прийнятого закону. Нині, коли до завершення реформи залишилося менше року, цифри свідчать про надто малу результативність у темпах роздержавлення друкованих ЗМІ, які фінансуються з бюджету.

Так, Олег Наливайко, Голова Держкомтелерадіо, на початку цього року на розширеній колегії відомства звітував про те, що станом на 30 січ-

ня 2018 року реформовано лише 158 державних і комунальних друкованих ЗМІ. Це становить 21,76% від загальної кількості таких видань, відзначається в повідомленні Державного комітету телебачення і радіомовлення України. Отже, менше чверті редакцій пройшли реформування за два роки. При цьому станом на кінець січня в Україні було зареєстровано 726 державних і комунальних друкованих засобів масової інформації, з них 84 державних і 642 комунальних. Таким чином, 568 видань України за кілька місяців до запланованого фінішу реформи роздержавлення преси поки залишаються поза процесом реформування.

«Реформа друкованих ЗМІ триває з 1 січня 2016 року, але фактично вона розпочалась з листопада 2016-го,– зазначає Олег Наливайко.– Результати моніторингу, який проводить Держкомтелерадіо, свідчать, що на сьогодні із 244-х учасників першого етапу реформування, що увійшли до переліку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України, реформовано 133 державних і комунальних друкованих ЗМІ із збереженням назви, цільового призначення, мови видання, тематичної спрямованості. З урахуванням учасників другого етапу реформовано 158 друкованих ЗМІ та редакцій. Ми зараз очікуємо, що цей показник буде збільшуватися більш динамічно. Адже до кінця року реформуватися повинні всі державні і комунальні друковані ЗМІ» [1].

Держкомтелерадіо нагадує, що державні і комунальні друковані ЗМІ, які не встигнуть до 1 січня 2019 року перереєструватися в Міністерстві юстиції України, автоматично втратять право на друк, тому що їхні старі свідоцтва про державну реєстрацію ЗМІ стануть недійсними. «Часу на зволікання немає, адже процедура перетворення державного або комунального підприємства в інший суб'єкт господарювання, процес перереєстрації друкованого ЗМІ можуть тривати в окремих випадках більше ніж півроку»,– зазначає Комітет. Інформаційну та правову підтримку учасникам реформування надають Держкомтелерадіо, НСЖУ, медіаюристи, які працюють у рамках проекту «Свобода медіа в Україні» за сприяння Ради Європи та Європейського Союзу, Українська асоціація видавців періодичної преси [2].

Що чекає на ті сотні видань по всій Україні, які не пройдуть процес роздержавлення у зазначені терміни? 33% комунальних видань в Україні виживуть без фінансування від держави, вважає секретар Національної спілки журналістики України, головний консультант головного департаменту інформаційної політики Адміністрації Президента Олександр Бухтатий. Відповідно 67% зникнуть з українського медіаландшафту. Однак практика перетворення журналістики на фінансовану державою прес-службу і систему PR-агенцій, які пропагують діяльність та підтримують імідж окремих чиновників і місцевих інституцій, буде припинена.

Роздержавлення преси – без перебільшення ключова медіареформа сучасної України, результатом якої має бути забезпечення незалежності преси від органів державної влади та органів місцевого самоврядування, зміна статусу журналістів, які змушені виконувати роль PR-менеджерів провладних персон, встановлення справедливої конкуренції на українському медіаринку. Реформа має незворотній характер. Її слабка динаміка і навіть саботаж з боку певних кіл чиновників і редакційних колективів мають бути подолані, задля чого, як зазначають численні експерти в галузі роздержавлення, треба синхронізувати зусилля, спрямовані на усунення будь-яких перешкод у реформуванні.

Не треба також забувати, що реформування преси – це міжнародне зобов'язання України перед Радою Європи. Європейські міжнародні інституції пильно стежать за українськими реформами. «Реформа державних та комунальних друкованих ЗМІ – це одне із зобов'язань, які взяла на себе Україна в рамках угоди про асоціацію з Європейським Союзом. А забезпечити громадянам можливість доступу до чесної, об'єктивної та вільної від впливу держави інформації, щоб вони могли приймати усвідомлені рішення – одне з ключових зобов'язань, які взяла на себе Україна як держава – учасниця ОБСЄ, і це зобов'язання закріплено у відповідних міжнародних угодах» [3],– нагадав Джефрі Ерліх, старший менеджер Координатора проектів ОБСЄ в Україні, відкриваючи в Комітеті з питань свободи слова та інформаційної політики слухання на тему «Реформування державних та комунальних друкованих ЗМІ, досвід, перешкоди, рішення», на яких вивчалась ситуація та було вирішено внести деякі зміни до закону, що мають покращити якість реформи.

Список використаних джерел

1. Держкомтелерадіо: Станом на 30 січня реформовано 158 державних і комунальних друкованих ЗМІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/ua/news/derzhkomteleradio-ctanom-na-30-sichnya-reformovano-158-derzhavnih-i-komunalnih-drukovanih-zmi
2. До кінця року процес реформування повинні пройти всі комунальні та державні ЗМІ – Держкомтелерадіо [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://detector.media/infospace/article/134662/2018–02–13-do-kintsya-roku-protses-reformuvannya-povinni-proiti-vsi-komunalni-ta-derzhavni-zmi-derzhkomteleradio/
3. Остапа С. На екваторі реформи друкованих ЗМІ [Електронний ресурс] / Світлана Остапа. – Режим доступу: http://detector.media/rinok/article/126349/2017–05–26-na-ekvatori-reformi-drukovanikh-zmi/
4. Остапа С. Роздержавлення або смерть. Частина перша: як просувається реформа [Електронний ресурс] / Світлана Остапа. – Режим доступу: http://detector.media/infospace/article/115779/2016–06–06-rozderzhavlennya-abo-smert-chastina-persha-yak-prosuvaetsya-reforma/

5. Черемних В. Роздержавлення ЗМІ: підсумки першого року [Електронний ресурс] / Віра Черемних. – Режим доступу: http://detector.media/rinok/article/122577/2017–01–26-rozderzhavlennya-zmi-pidsumki-pershogo-roku/

Панченко С. А.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Запорізького національного технічного університету

СВІТОГЛЯДНА ПУБЛІЦИСТИКА Ю. АНДРУХОВИЧА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КОНЦЕПТОСФЕРИ СУЧАСНОСТІ

На сучасному рівні публіцистика сприймається як найвищий рівень журналістської майстерності, адже порушує визначальні для соціуму проблеми, не лише інформує, а й формує суспільну думку, зокрема й з найважливіших націєтворчих аспектів, утверджує національну ідентичність та визначає дискурсивні перспективи розвитку українського суспільства.

У світлі тенденцій до глобалізації світової культури особливу увагу приділяють світоглядній, або концептуальній публіцистиці. Тексти сучасних ЗМІ постають як національний і планетарний потік свідомості людства.

Концепцію світоглядної публіцистики вперше окреслив відомий український публіцист, редактор, політолог, літературний критик, доктор філософських наук, член української Вільної Академії Наук і НТШ М. Шлемкевич. У своїй статті «Новочасна потуга (Ідеї до філософії публіцистики)» він подає масштабне дослідження й теоретичне обґрунтування цього нового для тодішнього українського журналістського дискурсу концепту, що й донині залишається «білою плямою» науки в теорії журналістики: «Публіцистика – це зачатки нових кристалізацій духу і дійсності, їх передбачення і передчуття, вкладені в слово. Публіцистика – це дрімуча філософія, а філософія – свідома своїх далекосяжних цілей і своїх методичних засад публіцистика» [4].

Також світоглядна (філософічна) публіцистика, за твердженням М. Шлемкевича, є авангардом духу, оскільки «шукає нових обріїв, нових світів, живе пафосом інтелектуального неспокою» [4]. Публіцист найповніше розкриває процес моделювання національно ідентифікованої свідомості індивіда, формування його інтелектуальних та духовних орієнтирів, окреслює парадигму націєтворчих чинників зі субстанційним автентичним конгломератом. У сучасному українському журналістикознавстві думки

М. Шлемкевича розвивали Й. Лось, Т. Лильо, В. Здоровега, М. Титаренко, І. Полянський, Л. Василик та ін.

В українській журналістиці, зважаючи на історичні обставини, національний дискурс завжди був основним журналістським дискурсом, втілюючись в окремих дискусіях щодо національної ідеї, національної соборності тощо. Не в останню чергу вони передавались за допомогою окремих концептів: «Україна», «свобода», «душа», «віра» тощо, які, безумовно, мали свої усталені національно-ментальні характеристики.

Чимало сучасних письменників дедалі активніше стають учасниками публіцистичного процесу, вважаючи, що вони мають окреслювати події сьогодення. Таким чином, публіцистика є не тільки свідченням особливого рівня культури нашого часу, а й засобом виявлення світоглядних позицій авторів, які водночас виступають не тільки митцями, а й культурологами, публіцистами, громадськими діячами. Сучасна доба відкриває шлях для розвитку і вдосконалення всіх жанрів літератури. Свобода форми і змісту, яку проголошує література XXI століття, стала особливо сприятливою для актуалізації художньо-публіцистичних жанрів, які тяжіють до свободи і подекуди парадоксальності. Ю. Андрухович є представником такої нової «незалежної» публіцистики XXI століття.

Будучи абсолютно окремим видом творчої діяльності, публіцистика Ю. Андруховича гармонійно входить до його естетичної системи на рівні з художніми творами [2]. Публікації визнаного всією Європою письменника рідко бувають коментарями до політичних подій, а швидше реакцією на будь-яке суспільно-політичне явище, описане штрихами.

«Тут похований Фантомас» (2015) – на сьогодні остання збірка есеїв автора, або, як він їх називає, ТСН-ок, які яскраво репрезентують особливості есею як жанру на перетині літератури й журналістики. Збірка умістила тексти 2010–2014 рр. Вона охоплює найактуальніші й найважливіші для українського народу тенденції й події суспільно-політичного життя: від стану культури до війни на Сході України. Серед домінуючих тем – проблеми влади, стосунки України й Росії, мовне питання та культура (а саме проблема двомовності України та масової русифікації), музичні переваги нації, соціальні маргінеси тощо. Автор часто використовує концепт «національної самосвідомості». Особливість цього концепту полягає в небайдужості до того, що в сучасному соціальному світі ігнорується свобода особистості, без якої розвиток цього світу неможливий. Необхідність світоглядних змін в українському суспільстві не усвідомлюється більшістю, і вона орієнтується на старі радянські чи сучасні російські цінності. Він намагається формувати цілісну національну концептосферу в читача та допомагає визначитись нації у тому, хто вона є насправді. Тексти Ю. Андруховича – це своєрідний зріз епохи, адже автор активно відгукується на всі важливі суспільно-політичні події, що відбуваються в країні.

Записи в книзі розташовані послідовно, автор торкається всіх найважливіших подій, які трапляються протягом року. Тут і традиційні святкові теми на кшталт Великодня («Спецоперація «К», «Не розминутися»), Різдва («Різдво з циганами»), свята захисників («На захист захисників») та Міжнародного жіночого дня («Із турботою про яйця»), Дня Незалежності («Двадцять два щасливі дні»), а також цілком буденні, але резонансні явища притаманні сьогоденному суспільству, від політичних («Рогами вперед») та мовних питань («Вабі-сабі») до питань заробітчан, транспорту, стосунків, музичних смаків, пиятики та іншого.

Принцип організації текстів Ю. Андруховича сприяє репрезентації соціального світу в ірраціональному вимірі. Текст укладається автором за принципом довільних асоціацій. Обираючи інформацію, автор покладається переважно на власну інтуїцію, довіряючи відчуттям, а не розуму. Тільки таким чином, на думку автора, можна уникнути маніпуляцій.

Наприклад, у есеї «Зона Кобзона» автор згадує сусідню державу як «сусідню недоімперію», її активістів «ненависниками п'ятої колони» які проявляють збройну агресію по відношенню до України та мають жорстокі та тваринні суспільні орієнтири» [1, с. 34]. Його особиста позиція сконцентрована на боротьбі країни з негативним впливом російської держави. Есей «Своєю смертю» Андрухович присвячує вбивству російського опозиціонера Бориса Нємцова. Автор харктеризує росіян як закомплексованих, ненависних до інакодумців людей, які мають масу комплексів перед яскравими, жвавими життєлюбами, як, наприклад, Б. Нємцов: «Росіянам узагалі психологічно складно любити співвітчизників з такими якостями. У росіян герої не такі. Моральний покруч і маніяк, масовий убивця Сталін, збоченці й садисти Грозний, Петро, Катерина. З такими традиціями в суспільстві й таким плазуванням перед злочинцями – як у страшній середньовічній казці, де позитивний герой мусить померти» [1, с. 86].

Журналіст Д. Дроздовський помітив, що тексти збірки «Тут похований Фантомас» спрямовані на обмірковування того, як українцям позбутися «прокляття Фантомаса», яке заважає Україні бути самостійною та незалежною й наздогнати рівня самодостатньої розвинутої держави: «Збірка Ю. Андруховича не лише про подолання постгеноцидної травми. У ній автор звертає увагу на потребу бути над часом. Бо лише так Україна зможе наздогнати тих, хто сьогодні в авангарді світової політики й культури, позбувся»прокляття Фантомаса». Здається, саме в нас і похований Фантомас, і ця карма тяжіє над українською землею» [3].

Юрій Андрухович, безумовно, один з останніх справжніх українських патріотів зламу XX–XXI ст. Адже тільки справжній патріот країни викриватиме її недоліки перед її ж громадянами і, паралельно, усіма силами поліпшуватиме її образ на тлі інших держав, доводитиме значущість своєї нації у сучасному геополітичному (геопоетичному) контексті, спонукатиме

своїх земляків до дії. Саме це підтверджує аналіз його публіцистики. У всіх його матеріалах, хай пунктирно, окреслені проблеми «українськості», які наштовхують на роздуми про національну ідентичність, культуру, ставлять питання: а що ж нас очікує? Навіть у тих випадках коли його відгуки надто критичні – образ рідної країни позитивний (така собі «флоберизація» на тлі інших), автор наголошує на відмінності України і Росії [2, с. 8].

Спосіб висловлювання у текстах Ю. Андруховича сприяє демонстрації соціального світу у двох вимірах: реальному та ймовірному. Реальний світ представлено оповідною інстанцією людини, яка чинить опір. Соціальний світ сприймається як агресивний та чужий: «На жаль, разом із деградацією всієї країни деградують і наші цигани…» [1, с. 67].

Письменник пропонує власний суб'єктивний погляд на актуальні теми, органічно вписані в національний та світовий контексти. З формального погляду, публіцистиці Ю. Андруховича притаманні як літературні (серед яких автобіографічність, інтертекстуальність, експресивність, емоційність, іронічність та широке використання художніх засобів), так і соціокомунікативні риси (актуальність, оперативність, безпосередній вплив на масову свідомість, «державне мислення» та медійність). Це і створення атмосфери сповідальності, і цікавий добір фактажу, художньо-поетичні елементи.

Загалом, творчість Ю. Андруховича займає чільне місце в світовій та українській літературі й публіцистиці. Письменницька публіцистика характеризується високим ступенем інтенсифікації авторського «Я» та залученням художніх структур і стратегій, спрямованих на успішне здійснення комунікативного акту, порозуміння з читачем та формування для нього національної концептосфери сучасності.

Список використаних джерел

1. Андрухович Ю. Тут похований Фантомас / Ю. Андрухович. – Брустурів : Дискурс, 2015. – 232 с.
2. Баліна К. Постмодерністська парадигма творчості Юрія Андруховича : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / К. Баліна. – Київ : КНУ, 2011. – 20 с.
3. Дроздовський Д. Юрій Андрухович: чому Україна любить шабаш? [Електронний ресурс] / Д. Дроздовський. – Режим доступу: https://dt.ua/CULTURE/yuriy-andruhovich-chomu-ukrayina-lyubit-shabash-_.html
4. Шлемкевич М. Новочасна потуга (Ідеї до філософії публіцистики) / М. Шлемкевич [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://lysty.net.ua/novochasna-potuha/

Пархоменко А. О.,
магістрантка факультету соціальних наук Запорізького національного технічного університету;

Волинець Г. М.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Запорізького національного технічного університету

ТИПОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГЛЯНЦЕВИХ ЖУРНАЛІВ «COSMOPOLITAN» ТА «ELLE»

Жіночий дискурс відтворює політичні, культурні, соціальні аспекти суспільного життя, становлячи особливий вид видань, представлених на ринку сучасної преси. Такі видання створюють платформу для позиціонування жінок як рівноправної частини соціуму, представляють свої інтереси і сприяють поширенню жіночого самоврядування. Жіночі журнали з моменту свого виникнення існували поруч із журналами про моду. Модні картинки, часто супроводжувані викройками і порадами по шиттю, були частиною жіночих журналів або становили окремі видання, і, як правило, виходили у вигляді додатків. Цей зв'язок зберігся, але трансформувався: поняття моди розширилося до меж способу життя і перетнулося з поняттям стилю. Можна говорити про існування двох основних типових дискурсів жіночого «глянцю»: дискурсу приватного життя і гламурного дискурсу, ключовими для якого виявляються поняття моди, стилю і світськості.

Актуальність вивчення особливостей візуальних жанрів у глянцевих журналах пов'язана з тим, що це явище преси ще недостатньо досліджене вченими, але з кожним днем все більше набуває поширення у суспільстві. Таким чином, дослідження «глянцю» є практичною необхідністю, оскільки особливості «глянцевого» ринку неминуче впливають на палітру сучасних ЗМІ і жанрологію журнальної періодики.

На сучасному етапі типологічні характеристики, жанрологія і візуальний контент жіночих глянцевих журналів вивчають такі дослідники, як В. Здоровега, С. Гуревич, Г. Волинець, В. Шевченко, Н. Клименко, Г. Лазутіна та ін., які вивчали поняття «жанр», досліджували жанрову палітру фотожурналістики, вивчали візуальний контент ЗМІ, звертались до проблеми з'ясування особливостей функціонування глянцевих журналів та їх впливу на читацьку аудиторію.

Метою роботи є визначення особливостей репрезентації системи зображальних жанрів у жіночих глянцевих виданнях.

У процесі дослідження було визначено поняття «зображальний жанр» це – вид певного роду творчості, що зазначений стійкими особливостями

не тільки на рівні продукту, але й на рівні способу діяльності. В основі такої інтерпретації жанру лежить концепція журналістики як професійної творчої діяльності з точки зору її загальних, типових особливостей.

Поняття «візуальний контент» доволі неоднозначне, оскільки тут термін «контент» переплітається із поняттям «візуалізація». Ці два визначення тісно пов'язані, візуалізація одночасно є елементом зовнішньої форми журналу та його змістовим наповненням. Символи належать до засобів, якими людина адекватно декодує на зрозумілу їй мову повідомлення будь-якої культури. Знакові системи задають певні моделі світу, які забезпечують можливості спілкування, передачі повідомлення.

До основних вимог візуалізованого контенту, як і будь-якого іншого медійного відносять актуальність, правдивість, точність, виразність, зрозумілість, якість. Форми візуалізації як організація журнального контенту зводяться до таких: графічні символи, мальовані зображення, інфографіка, фотографії та типографіка. Візуалізовані дані в журналі – це не просто складники, що привертають увагу читача, вони також структурують і подають інформацію зручною та зрозумілою мовою, розгортають подію в часі та просторі, співвідносять її з іншими.

Візуальна комунікація як частина соціальних комунікацій є дієвим способом впливу на суспільство, адже відображає розмаїття його культурних процесів. Візуальний підхід до журнального контенту, експериментальне дослідження якісного характеру підтверджує гіпотезу щодо потреб аудиторії до стислої, насиченої фактами інформації із чітким графічним акцентуванням. Таким чином, є всі підстави стверджувати, що візуалізація є принципово новою формою інформаційного повідомлення, що враховує спроможності й виклики часу, здатна значною мірою сприяти дієвому забезпеченню споживачів якісною, зручною для сприйняття та вичерпною медійною продукцією.

Будь-який глянцевий журнал для жінок являє собою універсальну енциклопедію і джерело народної мудрості в «одному флаконі». Серед типологічних ознак жіночих глянцевих видань є такі: видавець (засновник); мета і завдання, цільове призначення; читацька аудиторія; авторський склад, внутрішня структура та оформлення; жанр матеріалів видання; періодичність, обсяг, тираж. Глянцеві журнали формують у свідомості аудиторії концепт «успішна особистість», і основі якого лежить уявлення про життєвий успіх, принципово відмінні як від традиційно-народних, які властиві українському менталітету, так і від тих, що існували в радянський період історії. Саме цей концепт успіху визначає їх змістовно-тематичні (контентні) переваги: матеріли про кар'єру, інтимні відносини, спорт, моду, красу, здоров'я, відпочинок; орієнтовані на жіночу аудиторію (фемінні) – родина, кулінарія, ювелірні прикраси тощо.

Ідейними домінантами жіночої повсякденності у глянцевих видань є такі: ідеї вічної молодості та краси; щасливе дитинство та материнство; ідеї успішної кар'єри, жіночої незалежності та самодостатності; ідеї гармонійних стосунків із коханим чоловіком; ідеї гармонійних взаємовідносин з людьми; ідеї щастя та гармонії з собою; ідеї жінки-матері та гарної господині; ідеї яскравості та позитивності життя, відсутності у ньому рутини, буденності, трагедії, хвороби та смерті.

Таким чином, як типологічна та психологічна ознака глянцу, повсякденність завжди присутня у жіночих виданнях. Вона виявляється у сюжетах журналу – догляду жінки за собою (здоров'я, спорт, косметика, мода), догляду за будинком (кулінарія, інтер'єр, дизайн, чистота), догляду за дітьми, відносинах з коханим чоловіком, родиною та суспільством. Все це формує певний спосіб життя жінки. Тут глянцеві журнали відіграють роль посібника та енциклопедії життя.

У роботі було проаналізовано особливості репрезентації системи зображальних жанрів та з'ясовано, що у жіночих глянцевих виданнях візуальні матеріали складають приблизно 90% усього номеру журналу. Це свідчить про те, що символіка та візуалізація в сучасних ЗМІ стає концептуальною, почуття чи емоції передаються цілісною композицією, візуальний образ створюється відповідно до потреб споживача. Основними знаками-символами у журналі є добробут, краса, сила, престиж, соціальний статус, відомість та популярність.

Список використаних джерел

1. Волинець Г. Специфіка візуального контенту в часописі «Український тиждень» / Г. Волинець // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. – 2016. – № 1. – С. 49–58.
2. Гуревич С. Дизайн газетного номера / С. Гуревич. – М. : Аспект Пресс. – 2004. – 289 с.
3. Здоровега В. Теорія і методика журналістської творчості / В. Здоровега. – Львів : ПАІС. – 2004. – 268 с.
4. Клименко Н. Специфіка рубрикації та своєрідність подання матеріалу в жіночих глянцевих журналах / Н. Клименко // Держава та регіони. Серія : Соціальні комунікації. – 2012. – № 1. – С. 65–72.
5. Лазутина Г. Основы творческой деятельности журналиста : учеб. пособие для вузов / Г. Лазутина. – М. : Аспект Пресс. – 2001. – 178 с.
6. Шевченко В. Концепція візуалізації журнального контенту в системі наукових поглядів у галузі соціальних комунікацій / В. Шевченко. – К. : Б. в., 2014. – 30 с.

Погребна В. Л.,
доктор філологічних наук, професор кафедри журналістики Запорізького національного технічного університету

ПРОБЛЕМИ ЖІНОЧОЇ ЕМАНСИПАЦІЇ В РОСІЙСЬКІЙ КРИТИЦІ ТА ПУБЛІЦИСТИЦІ 60–80-Х РОКІВ XIX СТ.

У російському інтелектуальному житті 60–80-х років XIX ст. жіноче питання було одним з найактуальніших та широко обговорюваних, оскільки жінка мала нерівні з чоловіком правовий, економічний, політичний, соціальний, культурний статуси. Проблему жіночої емансипації порушували у своїй творчості чимало російських письменників і критиків вищезазначеного періоду. Сотні науково-публіцистичних, літературно-критичних статей, рецензій, оглядів, нотаток, присвячених різним аспектам цієї проблеми, були написані представниками різних напрямків російської суспільної думки і надруковані на сторінках періодичних видань найрізноманітнішої орієнтації.

Емансипаційні процеси переважно стимулювалися критиками-чоловіками. Революційні демократи М. Г. Чернишевський, М. Л. Михайлов, Д. І. Писарев у своїх статтях обґрунтовували ідеї «пробудження» жіночої особистості. У наш час їх критична спадщина, присвячена проблемам фемінізму, аналізується в дослідженнях К. де Магд-Соеп [1], Е. О. Павлюченко [2], В. Л. Погребної [3], Р. Стайса [4], М. В. Теплінського [5] Г. О. Тишкіна [6] та ін. Праці діячів ліберального, консервативного і релігійного напрямку з приводу проблем жіночої емансипації менш вивчені, хоча представляють чималий інтерес.

Актуальність нашого дослідження обумовлюється потребою узагальнення та систематизації досвіду критики і публіцистики даного періоду з проблем жіночої емансипації. Мета дослідження: розгляд полеміки з питань жіночого «пробудження» в критиці і публіцистиці другої половини XIX століття (репрезентації поглядів філософів, критиків, письменників різної ідеологічної орієнтації на призначення жінки).

Із середини 50-х років XIX ст. в атмосфері демократичного підйому змінюються соціально-психологічні уявлення про роль і місце жінки в сімейному (приватному), професійному (трудовому), громадському житті. У Росії «нове» ставлення до жінки формувалося, перш за все, у демократичному чоловічому середовищі. Поштовхом для розвитку російського фемінізму були публіцистичні праці В. Г. Бєлінського, О. І. Герцена, М. Г. Чернишевського, М. О. Добролюбова, М. Л. Михайлова, Д. І. Писарева та інших письменників, критиків, публіцистів, філософів,

учених, які пов'язували жіночу емансипацію з необхідністю соціальних перетворень.

Серед чоловіків-емансипаторів особливе місце належить Михайлу Ларіоновичу Михайлову, талановитому поету і белетристу, перекладачеві, публіцисту. Для нього проблема емансипації жіночої особистості була провідною в житті і творчості. Михайлов став відомим після публікації в «Современнике» статей, присвячених «жіночому питанню» (їх хронологія охоплює період з 1858 по 1866 рік): «Паризькі листи», «Жінки, їх виховання і значення в родині і суспільстві», «Джон Стюарт Мілль про емансипацію жінок», «Жінки в університеті», «Повага до жінок». У своїх роботах російський «феміністˮ заперечує забобони щодо розумової і фізичної неповноцінності жінки, виступає за їх право на економічну незалежність, особисту і духовну свободу.

Найбільш повно і яскраво погляди революційних демократів на жіноче питання проявилися в житті і творчості М. Г. Чернишевського. Його тлумачення жінки як людини, рівної чоловікові, учасниці громадського руху, відбиті в його листах і щоденниках, художніх творах (романі «Що робити?» (1863), а також у значній кількості творів, написаних на засланні), рецензії на твори Д. Мацкевича («Нотатки про жінку» (Современник, 1854, № 9)), примітках до «Підґрунтя політичної економії Дж. Ст. Мілля» (Современник, 1860, №№ 2–4, 6–8, 11), статті «Полемічні красоти. Колекція перша. Красоти, зібрані з «Русского вестника» (Современник, 1861, № 6). М. Г. Чернишевський високо цінив особистість і творчість Жорж Санд, пропагандистки жіночої емансипації. Він переклав її автобіографію «Історія мого життя».

Представники консервативної і релігійної критики і публіцистики (П. П. Цитович, В. П. Мещерський та ін.) заперечували ідеї емансипації жіночої особистості, мали звужений погляд на природу жінки, вважали, що її призначення обмежується лише виконанням функцій матері і дружини.

Противником жіночої емансипації був і відомий учений, М. П. Погодін, який у статті «Емансипація жінок» (Русский, 1868, № 101) доводить, що єдине головне призначення жінки, визначене природою і Богом, – продовження і збереження роду людського.

Особливу позицію щодо «жіночого питання» зайняли такі філософи, письменники, критики, як О. С. Хом'яков, М. І. Соловйов, М. М. Страхов, І. О. Гончаров, М. С. Лєсков, Ф. М. Достоєвський. Усі вони визнавали виключну роль жінки як матері, хранительки домашнього вогнища, вихователькі своїх дітей, проте не заперечували її прав на освіту, працю, розвиток. Вони були прихильниками розумної емансипації жінки, виступали не проти цього процесу, а проти неправильного його трактування, проти крайнощів і потворних проявів, проти вульгарної емансипації. Прихильники

цього напрямку підходили до вирішення цього питання з позицій морально-етичних, філософських, християнсько-гуманістичних.

Ф. М. Достоєвський не залишився байдужим до проблем емансипації жіночої особистості. Масовий прихід як столичних, так і провінційних жінок у літературу і журналістику був помітним явищем і не міг не зацікавити письменника. Відомо, що саме він сприяв публікації перших творів А. П. Суслової та Г. В. Корвін-Круковської. У оповіданнях та повістях цих письменниць Достоєвського приваблювала ідея необхідності вищої мети, допомоги бідним. Письменник публікував у своєму журналі «Эпоха» твори жінок, членів Слєпцовської комуни – О. І. Ценіної (згодом Жуковської), О. Г. Маркелової.

Достоєвський вважав, що велику роль у формуванні жіночої самосвідомості відіграла Жорж Санд. У червневому випуску «Дневника писателя» за 1876 рік французькій авторці присвячено дві статті Достоєвського – «Смерть Жорж Санд» і «Декілька слів про Жорж Санд». Достоєвський зазначає, що більшість героїнь письменниці є зразками високих чеснот, природності, жіночості. Природність героїнь письменниці, більшість з яких були емансиповані, але не втратили своєї жіночості, почуття обов'язку перед сім'єю і дітьми, як і природність самої Жорж Санд, яка називалась чоловічим ім'ям та носила чоловічий костюм, але цілковито залишалась жінкою, вважає Достоєвський, повинні бути прикладом для російських жінок.

Тема жіночої емансипації є однією з провідних у публіцистичному та художньому доробку М. С. Лєскова. Про це свідчать його листування з друзями та колегами, публіцистичні статті «Російські жінки і емансипація» (Русская речь, 1961, № 44, 46), «Загробний свідок за жінок» (Исторический вестник», 1886, № 11), «Микола Гаврилович Чернишевський в його романі «Що робити?» (Северная пчела, 1863, № 142) та ін., романи «Нікуди», «На ножах».

У публіцистичних статтях письменник розмірковує про характер жінки, її роль в сім'ї та суспільстві, про необхідність жіночої вищої освіти, про особливості жіночої творчості. Він є прибічником розумної емансипації жінки, виступає не проти цього процесу, а проти невірного його трактування, проти вульгарної емансипації.

В історії російської літератури і журналістики другої половини XIX ст. важливу роль відіграла Марія Костянтинівна Цебрикова – публіцистка, педагог, перекладачка, критик, видавець книг для дітей, громадська діячка. Свої критичні і художні твори вона підписувала такими криптонімами та псевдонімами, як М.К., М., Н.Р., М. Артемьєва, Ніколаєва. Більшість її статей була присвячена «жіночому питанню»: «Жінки американської революції» (Вестник Европы, 1870, № 6–7), «Вищі жіночі курси в Петербурзі» (Дело, 1882, № 4), «Боротьба американок за емансипацію» (Дело, 1883,

№ 3). У руслі проблем, пов'язаних з емансипацією жінки, написана і передмова до книги Мілля «Про підлеглість жінки».

У циклі статей «Російські жінки-письменниці» (Неделя, 1876, №№ 13–14; 21–22) критик аналізує творчі досягнення жінок-літераторів XIX століття, починаючи від представниць першої половини – Є. Ростопчиної, Н. Дурової, Ю. Жадовської, М. Жукової, О. Ган, Є. Тур (псевдонім Є. В. Саліас де Турнемір), і закінчуючи своїми сучасницями – Н. Станицьким (псевдонім Є. Панаєвої), В. Крестовським (псевдонім Н. Хвощинської), Марком Вовчком (псевдонім М. Вілінської), І. Весеньєвим (псевдонім С. Хвощинської).

Чимало статей М. К. Цебрикова присвятила аналізу творів зарубіжних письменниць. Особливого значення вона надавала творчому доробку Жорж Санд (стаття «Жорж Санд» (Отечественные записки, 1877, № 6–7). Міркування про призначення жінки вміщено в роботах «Англійки – романістки» (Отечественные записки, 1871, № 8–9, 11), «Жіночі типи Джорджа Еліота» (Женское дело, 1899, № 9–12). В останній статті критик висловлює думку про «стихійну» природу зображення письменницями жіночої емансипації.

Статті М. К. Цебрикової не втратили своєї актуальності і сьогодні. Вони, без сумніву, важливі для розуміння природи жіночої творчості. До М. К. Цебрикової в Росії не було жінки-публіциста такого масштабу. У центрі її уваги завжди була жінка, її проблеми, розпачі, надії. Однією з перших у Росії Цебрикова намагається застосувати ґендерний підхід до аналізу художніх текстів (визначає специфічні риси жіночої творчості, доводить асиметричне сприйняття образу «нової жінки» в чоловічій та жіночій літературі тощо).

Отже, у Росії середини XIX ст. проблеми жіночої емансипації обговорювалися, перш за все, у демократичному чоловічому та жіночому середовищі. М. Чернишевський, М. Добролюбов, М. Михайлов, Д. Писарев, М. К. Цебрикова, Є. І. Конраді та інші письменники, критики демократичного напрямку виступили прихильниками отримання жінками права на працю, освіту, розвиток, громадське служіння.

Позиція таких письменників, як М. Соловйов, О. Хом'яков, М. Лєсков, Н. Хвощинська, І. Гончаров, Ф. Достоєвський з «жіночого питання» дещо відрізнялася як від позицій революційної демократії, так і від позиції консерваторів. Ці письменники та критики прагнули знайти «золоту середину», доводили, що жіноче призначення бути донькою, матір'ю, дружиною, вихователькою своїх дітей, нічим не поступається важливості громадського призначення. Вони були прибічниками ідеї розумної емансипації жінки, суть якої – гармонійне поєднання начал сімейних і суспільних.

Досвід вивчення пресового дискурсу цього періоду не тільки сприяє розумінню процесів фемінізму, що відбуваються в сучасному суспільстві. Він, як і саме життя, стверджує необхідність встановлення егалітарних

відносин між статями, ґрунтованих на взаємодоповнюваності жінок і чоловіків, на вільному виборі «простору» для життєдіяльності – у родині, на виробництві, в освіті, бізнесі, політиці.

Список використаних джерел

1. Магд-Соэп К. де Эмансипация женщин в России: литература и жизнь / Кароліна Магд-Соэп. – Екатеринбург : Изд-во Уральского университета, 1999. – 252 с.
2. Павлюченко Э. А. Женщины в русском освободительном движении: От Марии Волконской до Веры Фигнер / Э. А. Павлюченко. – М. : Мысль, 1988. – 296 с.
3. Погребная В. Л. Проблемы эмансипации женской личности в русской критике и романах Н. Д. Хвощинской (60–80-е годы XIX столетия): монография / В. Л. Погребная. – Запорожье : ЗГУ, 2003. – 242 с.
4. Stites R. The women's liberation movement in Russia. Feminism, nihilism and bolshevism (1860–1930) / R. Stites. – Princeton: Princeton univ. press, 1978. – 464 p.
5. Теплинский М. В. «Отечественные записки» 1868–1884. История журнала. Литературная критика / М. В. Теплинский. – Южно-Сахалинск: Дальневосточное книжное издательство,1966. – 399 с.
6. Тишкин Г. А. Женский вопрос в России в 50–60 гг. XIX в. / Г. А. Тишкин. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1984. – 240 с.

Пода О. Ю.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Запорізького національного технічного університету

ВІД «КОМУНАРКИ УКРАЇНИ» ДО «КОЛГОСПНИЦІ УКРАЇНИ»

Гендерна історія українського жіночого журналу досить цікава. Кінець 1910-х – кінець 1930-х рр. – унікальні десятиліття презентації двох гендерних історій на шпальтах жіночих видань України – західної української і радянської української.

У своїх матеріалах ми приділяли увагу розвитку видань для жінок, зокрема на терені України радянської, аналізу їх типологічних особливостей, контенту (тематичного, проблемного, жанрового), характеристиці редакторського, авторського (журналістського й письменницького) складу та ін. [1–4].

Без сумніву має активізуватися й вивчення технологій впливу через вербальний і візуальний дискурси, продуковані й поширювані радянською владою, комуністичними ідеологами й пропагандистами на шпальтах журналів для жінок. У цьому контексті не можна оминути увагою цікаві факти номінації жіночих видань, а також зміни цих назв протягом певного часу їх функціонування.

Наприкінці 1921 р. українською й російською мовами почав видаватися журнал «Комунарка України». Його назва відбивала акцентуацію нової влади на ролі і значенні робітничого класу в розбудові нового соціалістичного суспільства. У часописі йшлося про права працюючих жінок-робітниць, порушувалися проблеми безробіття, писалося про великі проекти соціалістичного будівництва, про допомогу партії, профспілок та ін.

Згодом, відповідно до лінії партії на українізацію, «Комунарка України» почала виходити українською мовою. Протягом п'яти років наклад «Комунарки України» збільшився до 20 тисяч примірників. Журнал став тижневиком (1929 р.). Редакція заохочувала аудиторію часопису дописувати, листуватися, інформувати про діяльність жіноцтва, про порушення їх прав у містах, містечках і селах.

Цікавим в історії журналу був 1924 р.: часопис «Комунарка України» розділився на два видання.

Перше, орієнтоване на робітниць,– було тією самою «Комунаркою України» (видавалося до 1935 р.).

Цільовою аудиторією другого мала стати виключно жінка українського села, оскільки потребувала окремої й додаткової роботи з боку нових ідеологів і пропагандистів. «У 1924 р. для селянки, як для відсталої, зробили окремий спеціальний масовий журнал» [4]. Так у Харкові двічі на тиждень українською мовою почав виходити журнал «Селянка України» як орган відділу агітації та масової роботи ЦК Компартії України, а згодом і робітничо-селянського відділу ЦК. Часопис порушував широке коло питань: проблеми колективізації, підвищення продуктивності сільського господарства, публікував статті про створення дошкільних і медичних закладів, громадських кухонь та ін. Для порівняння зауважимо, що в ті самі часи у радянській Білорусії виходив друком журнал «Беларуская работніца і сялянка» (згодом назва була змінена на «Работніца і калгасніца Беларусі»). Ідеологи радянської влади, які діяли на теренах Білорусі, на відміну від України не вважали за потрібне створювати окремі друковані органи для жінок-робітниць і жінок-селянок.

У 1931 р. у «Селянки України» змінюється видавець, ним стає ЦК Комуністичної партії України. Редакція часопису переїздить з Харкова до Києва. Змінюється і назва: відповідно до ідеологічних акцентів доби слово «селянка» замінюється на «колгоспницю» (що було суголосно політиці колективізації) – так з'явилася «Колгоспниця України». У ній славилася партія, партійна еліта, радянською пропагандою віяло фактично в кожному рядку, проста жінка селянка з її проблемним повсякденням у жодному разі популярністю на шпальтах видання не користувалася, хоча образи оптимістично налаштованих колгоспниць і селянок представлялися на рівні ілюстрацій; друкували в журналі сільськогосподарські й кулінарні поради, писали про те, як дбати про здоров'я, розповідали про гігієну; через сатиру й гумор, поезію й невеличкі прозові твори, тобто через емоції й образність впливали на позитивне сприйняття багатостраждальної постаті

української жінки-селянки й подальших жорстоких кроків комуністичної партії й радянського уряду в українському селі. Насправді ж життєва реальність жінки українського села (на тлі голодомору й репресій) контрастувала з картиною оптимізму й крокування до світлого майбутнього, що вимальовувалася на шпальтах «Колгоспниці України». Надалі з точки зору перспективи дослідження озвученої в тезах проблеми цікавим є зіставний аналіз трансформації змісту журналу (вербального і візуального) для української селянки протягом 1921–1941 рр. у контексті стратегій впливу на цільову жіночу аудиторію.

Список використаних джерел

1. Пода О. Ю. Роль гендерного фактору у формуванні редакційної політики журналів Радянської України 20-х років ХХ століття (на прикладі «Комунарки України», «Селянки України», «Червоної преси») / О. Ю. Пода // Діалог : Медіа-студії : зб. наук. пр. / відп. ред. Александров О. В. – 2009. – Вип. 8. – С. 217–229.
2. Пода О. Ю. Роль преси в роботі з «жіночим ресурсом» в Україні (1920–1921 рр.) / О. Ю. Пода // Соціальні комунікації сучасного світу : наук.-теорет. зб. / гол. ред. О. М. Холод. – Кривий Ріг : Вид-во навч. центру ОНЮА, 2009. – С. 125–131.
3. Пода О. Жіноча сторінка як засіб гендерної комунікації влади / О. Пода // Держава і регіони: наук. вироб. журнал. – 2010. – № 2. – С. 152–156. – (Серія «Соціальні комунікації»).
4. Пода О. Комунікатори в жіночому журналі (1920–1930) / О. Пода // Журналістика: науковий збірник / за ред. Н. Сидоренко. – К. : Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, 2012. – Вип. 11(36). – С. 145–154.

Постол А. В.,
студентка 4 курсу факультету соціальних наук Запорізького національного технічного університету;

Тонкіх І. Ю.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Запорізького національного технічного університету

ОСОБЛИВОСТІ КОНТЕНТУ УКРАЇНСЬКИХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАНЬ ДЛЯ МОЛОДІ

Сучасні інтернет-технології надають широкі можливості для розвитку мережевих ЗМІ. З кожним роком кількість користувачів мережі збільшується, при цьому переважну більшість читачів інтернет-видань складає

молодь. Незважаючи на зростаючу кількість ЗМІ, рівень якості їх контенту залишається досить низьким.

Дослідженням медіасегменту мережі, зокрема інтернет-видань для молоді, займаються: О. Акопов, І. Артамонова, О. Калмиков, Л. Коханова, М. Лукіна, Ю. Костигова. Проте поза увагою науковців залишається проблема визначення стандартів якісного інформаційного наповнення інтернет-видань для молоді. Тому дослідження особливостей контенту онлайнових молодіжних видань на сьогодні є своєчасним і актуальним.

Метою роботи є визначення специфіки контенту українських інтернет-видань для молоді.

Більшість користувачів інтернету – це молодь. Згідно із Законом України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», «молоді громадяни – це громадяни України віком від 14 до 35 років» [1]. Видання, розраховані на читачів цієї групи цільової аудиторії, мають задовольняти їх інформаційні потреби відповідно до віку, соціального статусу і роду занять, тобто містити інформацію, цікаву і корисну для молодих людей.

Інтернет-ЗМІ, адресовані молоді, містять велику кількість контенту, що виконує переважно інформаційну та розважальну функції. Найчастіше при цьому використовують формат інфотейнменту, який поєднує обидві функції. Види розважального контенту в інтернет-виданнях більш різноманітні, ніж у друкованих ЗМІ, на радіо і телебаченні, оскільки вони формуються із застосуванням таких безумовних переваг мережі, як інтерактивність та мультимедійність (використовуються не лише фотографії та відео, а й аудіоподкасти, слайд-шоу, флеш-анімація, онлайн-опитування, веб-конференції тощо).

Найбільш популярними українськими ЗМІ для молоді, згідно із статистикою відвідувань сайтів, можна вважати видання «Molodi.in.ua», «Морс» та «Сторінка.at». Кожне з цих видань орієнтується на сучасні погляди та смаки української молоді. Регулярно оновлюються постійні рубрики, які задовольняють пріоритетні інформаційні потреби цільової аудиторії: «Новини», «Події» та «Навчання». Також у кожному з цих видань наявні рубрики, присвячені дозвіллю, особистим стосункам, моді та сучасним технологіям.

Інтернет-журнал «Molodi.in.ua» – це регіональне видання Волині. Його особливістю є наявність таких рубрик як «Стьоб», «Поради» і «Точка зору». У рубриці «Стьоб» розміщуються соціально важливі матеріали у сатиричному контексті, про що свідчать назви статей («Літаюче таксі вже близько», «Атомний вибух в маршрутці» тощо). У рубриці «Поради» кожен читач може знайти для себе корисну інформацію щодо нових тенденцій моди, погодних умов та лайфхаки для повсякденного життя. На відміну від попередніх, рубрика «Точка зору» містить здебільшого аналітичні ма-

теріали або есе користувачів сайту. Головною особливістю цього видання є наявність публікацій у жанрі есе.

Ще одним прикладом молодіжних інтернет-видань є всеукраїнське видання «Морс». Цей журнал має 17 рубрик, серед яких є як традиційні новини України і світу, так і нестандартні: «Цікаве навколо» – рубрика про невідомі факти з історії, з життя людей інших країн, «Технології та дизайн» – містить у собі певні поради (лайфхаки) стосовно зовнішнього вигляду та інформацію про цікаві винаходи, також є рубрики «Інтер'єр та помешкання», «Кухня та рецепти», «Краса і мода», «Знаменитості», «Інтерв'ю» та інші. У порівнянні із журналом «Molodi.in.ua», контент журнал «Морс» є більш якісним та різностороннім. Але у цьому виданні багато шаблонних матеріалів, чим він нагадує звичайний глянцевий журнал. Відсутні креатив та новаторство, на відміну від журналу «Molodi.in.ua», де матеріали більш сучасні та незвичні, до того ж, біль різноманітні за жанрами. У «Морсі» переважають інформаційні матеріали, а у «Molodi.in.ua» є також аналітичні та художньо-публіцистичні.

Особливу увагу варто звернути на видання української діаспори в Австрії «Сторінка.at». «Цей проект створений з метою поширення інформації про різноманітні події з життя українців, як для тих молодих людей, які живуть в Австрії, так і для громадян України» [3]. Засновниками сайту є молоді студенти з України. Він містить рубрики «Новини», «Події», «Дозвілля», «Корисна інформація» (рубрика, у якій подається інформація про те, як зручніше та вигідніше жити українцям за кордоном, зокрема в Австрії), також є рубрики «Українці», «Ринок» і «Блоги». Інформація на сайті видання подається двома мовами: українською та німецькою. Більшість публікацій написані українською мовою.

Головна відмінність публікацій між виданням діаспори, всеукраїнським та регіональним полягає у стратегіях подання інформації. Видання діаспори висвітлює більше новин щодо життя українців за кордоном, містить корисну та важливу інформацію щодо проживання та навчання в Австрії. Всеукраїнське видання має багато різнопрофільних рубрик, пов'язаних з молоддю, та зосереджене на вирішенні питань, які її хвилюють. Регіональне видання більш містке, цікаве та ближче до суспільства.

Особливістю молодіжних інтернет-видань є можливість публікацій на сайті новин або статей звичайними відвідувачами, тобто автори сайту сприяють розвитку громадянської журналістики. В Україні мало подібних видань, і вони ще перебувають на етапі свого становлення та розвитку.

Більшість молодих людей багато уваги звертають на мультимедійний контент інтернет-видань, які вони відвідують. Видання для молоді відрізняються своєю різноплановістю та можливістю охопити різні галузі життя. Здебільшого на сайтах молодіжних видань розміщують фотографії, відео, флеш-анімацію. Але сучасна молодь потребує більшого. Таким

виданням не вистачає мобільності, потрібно переходити на інші Інтернет-платформи, щоб молодь мала можливість завантажити додаток на свій гаджет та користуватись ним в будь-який час. Більшості медіа бракує різних видів мультимедійного контенту: не вистачає аудіподкастів, якісних фотографій, ексклюзивних відеоматеріалів та інтерв'ю, прямих включень (стрімів). Використовується недостатня кількість різних форм інтерактивного зв'язку, було б бажаним можливе збільшення кількості конкурсів та опитувань. У таких виданнях також недостатньо відеоколонок, відеонарисів, відеокоментарів.

Отже, контент популярніих українських інформаційно-розважальних інтернет-видань для молоді «Molodi.in.ua», «Морс» та «Сторінка.at» доволі різноманітний. Окрім звичних новин про політику та суспільство, на сайтах публікують поради для молоді і студентів, лайфхаки. Мультимедійне наповнення молодіжних видань потребує вдосконалення. Якісних та професійних мультимедійних історій та лонгридів недостатньо для залучення великої кількості відвідувачів. До того ж, на сайтах видань використовується невелика кількість різних форм інтерактивного зв'язку, що могло б збільшити потенційну аудиторію.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2998–1
2. Сайт інтернет-журналу «Molodi.in.ua» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://molodi.in.ua/
3. Сайт інтернет-журналу «Морс» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mors.in.ua/
4. Сайт інтернет-журналу «Сторінка.at» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://storinka.at/

Семенко С. В.,
кандидат філологічних наук, професор кафедри журналістики Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

АКТУАЛЬНІСТЬ ПОЛІТИЧНОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ У ВИРІШЕННІ СУЧАСНИХ ПРОБЛЕМ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ УКРАЇНСТВА

У публіцистичній практиці Олени Пчілки 1906–1916 рр. потужним сегментом є публікації політичної тематики, в яких сміливо й неупередже-

но представлено важливі для українців і «незручні» для офіційної політики Російської імперії проблеми.

Однією з головних політичних тем публіцистки Олени Пчілки стали виступи присвячені національному питанню. Показовою з цієї точки зору є редакційна стаття «Національна справа в Південно-західному земстві», в якій головний акцент зроблено на поясненні істинного значення дефініції «націоналізм» антонімічному до розуміння його імперськими шовіністами. Для Олени Пчілки чужий і неприйнятний націоналізм «русаків», який не признає право інших народів на свою національну окремішність і веде до національної асиміляції, «перероду» гноблених Російською імперією народностей. Олена Пчілка закликає українців не легковажити діями «російських націоналістів», які намагаються нав'язати іншим національностям «свою правду», ведуть маніпуляційні політичні ігри, намагаючись подолати жевріючу іскру національної свідомості українців, поляків та інших уярмлених народів.

У політичній публіцистиці Олени Пчілки провідною є думка про те, що сила кожного народу в його монолітності, в одностайному відчутті своєї національної гідності та відстоюванні національних прав. Виголошення такої програми в період політичної реакції було, безумовно, сміливим кроком української журналістки і сприяло виробленню загальноукраїнської національної платформи в умовах бездержавності. Це яскраво ілюструє редакційна стаття «Національна справа в Державній Думі», в якій Олена Пчілка аналізує складну політичну картину, що склалася в Третій «панській» Думі стосовно відстоювання прав національних меншостей в Російській імперії, в тому числі й української. Найбільшому осуду з боку журналістки піддано байдужість і «поблажливість» до національних політичних і культурних змагань, тої частини українства, котра має «більшу матеріалу силу й спромогу, стоять «на вищих щаблях». Олена Пчілка наводить гідні наслідування приклади вирішення національних проблем у поляків, де «сильні і заможні світу цього» жертвують чимало коштів на потреби національної періодики, польських науково-просвітніх товариств, і навіть в тих країнах, де поляків меншість, своїми заходами на підтримку національної ідеї вони перевищують діяльність інших діаспорних громад, зокрема й української. Редакторка накреслює шляхи подолання негативних тенденцій, що склалися довкола українського національного питання: «… Треба нам не різнитися, не одпихати один одного, а ширити нашу національну ідею скрізь, змагатися до того, щоб привертати до неї й тих, на кого в сю хвилину так мало надії. Але й охололії серця можуть прихилиться до гарячої думки… Не даром же сказано «стукайте і відчинять вам Той, хто має на меті будити національну самосвідомість українську, повинен нести свою працю однаково і в народ, і в круги інтелігентні, повинен дбати про

те, щоб зарівнювалося те страшне провалля, що розверзлося на Україні між народом та інтелігенцією» [2, с. 3].

Тема консолідації проукраїнських сил порушена в редакційній статті «Що нас об'єднає?». Покладаючи великі сподівання осередки «Просвіти» – «огнища», що «світять українським мандрівцям на шлях у просвітно-громадської та письменної праці біля української національної справи», Олена Пчілка водночас констатує факт того, що в середовищі «запеклої та ревної ненависті ворогів і холодної та млявої, прихильності друзів!…» дуже мало власне орієнтованих на українську національну ідею як товариств, так і періодичних видань – «признаних, управнених каганчиків друкованого слова, – отого слова, що стоїть «на сторожі» великої справи». Порушуючи проблему «незлагідності» в колі українських демократичних сил, вона рішуче закликає всіх небайдужих до долі України об'єднатися довкола нагальної національної роботи по розбудові українських інституцій.

Тема консолідації національних демократичних сил супроти зовнішніх ворогів українства та тотальної русифікації політичного життя України по обидва боки Дніпра порушується й у статті «Наше становище». Відштовхуючись від ключової тези публікації – «Ворожі хвилі наганяють на нас з упертою й лихою силою», – Олена Пчілка закликає український політикум перестати жити «рожевими гадками-мріями», а виробляти конкретну практичну стратегію проти «московських націоналістів» та галицьких москвофілів: «Одначе рідко перемагає той, хто бачить поле своєї праці в надто рожевому світлі, не бажаючи бачити перед собою перешкод та дійсної сутіні» [3, с. 2]. Сміливо критикується в статті політична аморфність, недалекоглядність українських політичних партій, недооцінка ними вкрай ворожого впливу російських та проросійських партій на свідомість українців. Свою позицію редакторка аргументує конкретними фактами активної діяльності москвофільської партії у Галичині, котра зуміла за фінансової підтримки російського царського уряду завоювати прихильність не тільки серед освіченого громадянства, а й серед селян так, що «на сперечання з їх проповідею треба вже значного напруження сили».

Публіцистка вкотре застерігає українські національні демократичні сили з осторогою ставитися й до поступових російських сил, пам'ятаючи, що «ворожі сили ще далеко більші, ніж наша, що зроблено ще тільки дещо, а на шляху лежить ще багато перешкод і багато праці посеред їх» [3, с. 2].

Актуально звучать основні акценти редакційної статті «Партійність і місцеві інтереси», в якій порушено проблему дотримання партійної етики. Констатуючи, що в «самій Думі всі ті партійні межі не вдержалися; повстали різни «відтінки», часом такі, що як до них придивитись, то трудно було зважити, якій саме партії вони належать», публіцистка звертає увагу й на таку закономірність: навіть тоді, коли депутат залишається вірним своїй

партії, то немає впевненості в тому, що він залишиться надійним ідейному напрямку партії при вирішенні питань краю від якого він обирався.

У публікації «Чи сила, чи безсилля?», написаній у період перед виборами до IV Державної Думи, Олена Пчілка висловлює сподівання на те, що українські партії врахують помилки, допущені в минулій виборчій кампанії, і будуть обачніші у виборі своїх кандидатів та політичних союзників. Публіцистка досить аргументовано вмотивовує вагу ретельної перевірки особи кандидата на предмет його національної свідомості та ставлення до нагальних потреб життя українців. Особлива увага в редакційній статті зосереджена й довкола пильного вибору українськими партіями політичних спільників на виборах. Олена Пчілка, покликаючись на реальні факти, представляє випадки політичної зради російських партій.

Логічним продовженням публікації «Чи сила, чи безсилля?» стала редакційна стаття «Вибори на Україні до Державної Думи», в якій простежено мотиви загального збайдужіння до виборчого процесу в українському суспільстві. Протиставляючи політичну активність західноєвропейських громадян під час виборів до парламенту українській «тиші й млявості», Олена Пчілка чітко виділяє дві ключові причини виборчої апатії українського громадянства: «загальний упадок загари до громадського життя» і «відсутність якоїсь там жвавішої «агітації»», а брак налагодженої агітаційної роботи, на тверде переконання редакторки, призводить до тотальної непоінформованості широких кіл українського населення про функції Державної Думи та важливість обрання до парламенту свідомого свого національного обов'язку депутата, котрий би обстоював українські інтереси.

Продовжено в статті й тему формування української політичної сили та вироблення нею програми захисту важливих національних питань у Державній Думі. Ставлячи за приклад консолідацію польських партій в «одно польське коло» в Думі попереднього скликання, Олена Пчілка вчергове констатує, що українські партії так і не змогли об'єднатися заради відстоювання потреб українського народу, а не своїх партійних амбіцій: «Українці розійшлися вже з самого початку: українці правого берега Дніпра виробили одну програму, більш помірковану (хоч дуже неясну, особливо щодо питання земельного), українські-ж діячі лівобережні, власне харківці, виробили програму, в котрій поставлено навіть домагання самостійного становища духовенства (як було колись у давні часи на Україні); – береги українські розійшлися різно…» [1, с. 2].

У статті «Ні одного депутата!…», написаній після провальних для українців виборів, нищівній критиці піддана українська політична аморфність і невміння сконсолідуватися довкола вирішення важливих національних питань. Свідчення того, що серед 442 депутатів IV Державної Думи немає жодного українського парламентаря, Олена Пчілка вважає доказом національного безсилля українців, відсутністю сильної свідомо-

національної політичної сили: «Ще дуже мало серед української людности (не тільки серед темної, а й серед освіченої) свідомих українців, – свідомих свого національного прихилля права й обов'язку. Страшенно мало навіть і в свідомих наших людей – ретельности, завзяття в простуванню до своєї мети» [4, с. 1]. Публіцистка переконує читачів, що однією з ключових причин провалу виборів до Державної Думи є сформована багатовіковим бездержавним статусом українців звичка покладатися у вирішенні своїх національних проблем на представників інших національностей.

Олена Пчілка по-драгоманівськи відкрито й безкомпромісно артикулює: «Українці розрізнилися – і сами себе подолали!», аргументуючи свою тезу конкретними прикладами виборів до Думи в українських губерніях, де жоден з депутатів-українців не здобув перемогу. Редакторка вважає, що провал на виборах повинен об'єднати свідомих українців довкола створення незламної й сильної політичної сили для майбутніх перемог у виборчих перегонах: «Треба-ж нам збільшувати свій «приход», тую свою парахвію. Власне тепер повинна особливо зміцнитися ця думка, – тепер, коли ми побачили таке наше страмовище <…>, таке своє безсилля. Біда наша в тім, що українська свідомість не розійшлася широко, що вона розпорошена поодинокими зернами. І як їх трудно знаходити, ті змерлі, порізнені зерна! Трудно, а треба» [4, с. 3].

Таким чином, політична публіцистика Олени Пчілки засвідчує неабиякі аналітичні здібності журналістки в різних сферах життєдіяльності українства, уміння прозирати на десятиліття вперед, передбачивши в майбутньому наслідки сучасних їй політичних, економічних та культурних проблем. Її досвід вартий уваги сучасних редакційних комітетів періодичних видань України, як в руслі професійної майстерності, так і сміливому відстоюванні загальнонаціональних інтересів.

Список використаних джерел

1. Пчілка О. Вибори на Україні до Державної Думи / Олена Пчілка // Рідний край. – 1912. – № 13. – С. 1–3.
2. Пчілка О. Національна справа в Державній Думі / Олена Пчілка // Рідний край. – 1908. – № 2. – С. 2–3.
3. Пчілка О. Наше становище / Олена Пчілка // Рідний край. – 1912. – № 5. – С. 1–2.
4. Пчілка О. Ні одного депутата / Олена Пчілка // Рідний край. – 1912. – № 14. – С. 1–3.

Сировешкіна В. О.,
студентка 4 курсу факультету соціальних наук Запорізького національного технічного університету;

Тонкіх І. Ю.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Запорізького національного технічного університету

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ІНТЕРНЕТ-ВИДАННЯ, ПРИСВЯЧЕНОГО ТЕМІ КУЛЬТУРИ

Останнім часом в інтернет-просторі з'являється велика кількість видань, які мають стандартну структуру і висвітлюють обмежене коло тем, що стосуються політики, економіки та суспільно-громадського життя. Відповідно формуються ідентичні рубрики. Це пояснюється суспільно-політичною ситуацією в Україні: мас-медіа приділяють більше уваги темам війни на Сході, зоні АТО, економічної ситуації, волонтерству, оскільки саме вони сьогодні привертають найбільшу увагу громадськості. Найменшу увагу ЗМІ приділяють темі культури, хоча в умовах економічної і духовної кризи у суспільстві вона відіграє найважливішу роль.

Зважаючи на обмежену кількість видань, присвячених темі культури, та на необхідність формування у суспільстві системи естетичних і морально-етичних орієнтирів, а також на недостатню увагу журналістів і науковців до проблем культури у ЗМІ, створення власного проекту є актуальним на сучасному етапі.

Метою роботи є визначення особливостей створення інтернет-видання, присвяченого темі культури.

Поняття «культура» розглядали В. Андрущенко, В. Бокань, В. Воропаєва, О. Ширяєва. Трансформацію культури досліджували Д. Попіль та П. Бурдьє. Культурну проблематику вивчали Л. Мар'їна та О. Розумна. Проте поза увагою науковців залишаються проблемні аспекти створення інтернет-медіа, присвяченого темі культури.

На сьогодні сайти, які б висвітлювали різноманітні аспекти культури, існують, але в невеликій кількості, здебільшого вони акцентують свою увагу на окремих темах, це інтернет-видання «Cameralabs», «Real music», «Культурологія», «Арт Ассорти» «Кинокадр», «Фото.Сайт». Власне українських видань дуже мало, переважно це інформаційні агентства («Урінформ», «Уніан», «Кореспондент.net») або електронні версії газет та журналів («Українська правда», «Факти», «День»), що повідомляють новини культури та висвітлюють культурні заходи, також існують сайти телеканалів («1+1», «СТБ», «Новий канал», «ICTV» тощо), що у той чи

інший спосіб висвітлюють культурний аспект, в таких програмах як «Світ навиворіт», «Хата на тата», «Міняю жінку», «Особливості національної роботи» та багато інших.

Запорізьких видань, які б спеціалізувалися на цій темі, небагато, найпопулярніші з них – це «Ретро Запорожье» (історія та пам'ятки міста), «Місто» (історія, пам'ятки та новини міста), «Фотоистория Запорожья (life.zp.ua)» (місцевий фото-сайт), всі інші присвячені новинам міста, рекламі, оголошенням, пошуку роботи тощо. З огляду на недостатню кількість інтернет-видань, присвячених темі культури, на сучасному етапі є необхідність створення такого проекту в українському медіа-просторі.

«Masterpiece» (в перекладі з англійської «шедевр», видання має слоган «Мистецтво створювати красу») – це регіональне інтернет-видання, присвячене культурі. Такий вибір назви обумовлений загальною концепцією видання, оскільки воно висвітлює всі галузі культури, наприклад: незвичайні скульптури та будівлі всього світу, картини та фото, створені сучасними майстрами з використанням інноваційних технік, дизайнерські колекції одягу, афористичні вислови відомих письменників, а також танці, музика, короткометражні мультфільми, новинки кіно, географічні у культурні артефакти нашого міста та України. Також проект висвітлює суспільно важливі питання (наука, медицина, екологія, освіта тощо). Це видання змішаного типу, воно регіональне, але з перспективою залучення загальноукраїнської аудиторії.

«Masterpiece» створено на безкоштовній платформі jimdo.com. Видання двомовне, матеріали публікуються українською за російською мовами, відповідно до законів України «Про внесення змін до деяких законів України щодо мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації» [1] та «Про засади державної мовної політики» [2]. На сайті 11 рубрик: «Головна», «Архітектура», «Modern_art», «Мода», «Відео», «Цитати», «Суспільство», «Кіномистецтво», «#ZP_Town», «Краса по-українські», «Про нас». Кожна з них має заголовок – це вислови відомих людей, що відповідають назві. Внизу сторінки розміщено посилання на соціальні мережі «ВКонтакете», «Facebook», «Twiter», «Google+», за допомогою них користувачі можуть ділитися записами на своїх сторінках, що дає змогу дізнатися про сайт більшій кількості людей; ліворуч розміщена кнопка «вверх», щоб користувачам було зручніше повернутися на початок сайту.

Головними завданнями проекту є:

- інформувати аудиторію про події в культурному житті Запоріжжя та України;
- оприлюднювати важливі теми, що стосуються освіти, медицини, екології нашого міста у контексті загальнонаціонального розвитку;

- висвітлювати цікаву та корисну інформацію, що стосується не лише Запоріжжя, але й України та світу загалом;
- надавати можливість користувачам висловлювати власні думки та ділитися своїми ідеями та захопленнями;
- сформувати позитивний імідж міста як туристично привабливого об'єкту.

Проект виконує такі функції: інформаційна, культурна, пізнавальна, розважальна, рекламна, виховна, ідеологічна, гедоністична, гуманістична. Головними з них є: інформаційна – інформування аудиторії про останні новини з культурного життя, висвітлення культурних пам'яток та їх історія, вихід новинок фільмів, найближчі заходи що будуть проходити. Рекламна функція є провідною, оскільки акцент робиться на пам'ятках та місцях, де можна провести дозвілля, повідомляє про заходи, що будуть проходити в Запоріжжі та Україні, що привертає увагу до міста як до туристичного об'єкту та створює йому позитивний імідж. Однією з важливих функцій видання є культурна функція, яка реалізується у поширенні матеріалів про мистецтво, архітектуру, моду, історію міст тощо.

Допоміжними функціями слугують: виховна, основна мета якої – виховання моральних цінностей у суспільстві; ідеологічна – пропаганда певних життєвих цінностей в суспільстві; гедоністична – формування позитивних емоцій, відволікання від буденних проблем, зниження напруженості та розслаблення; гуманістична функція є способом саморозвитку індивіда, його матеріального і духовного світу (на сайті кожен може віднайти для себе те, що йому подобається, знайти собі хобі, поділитися думками тощо).

Сайт розрахований на аудиторію від 16 до 50 років, оскільки він містить безліч матеріалів, які будуть цікавими та корисними для користувачів різного віку. Перш за все, він корисний для молоді від 16 до 21 року – це саме той вік, коли у молодих людей формується світогляд, прагнення віднайти себе, свої захоплення, пізнати світ більше, окрім цього, студенти та учні у цьому віці навчаються в різних закладах, і на сайті можуть знайти матеріали, які допоможуть їм у навчанні. Також цей проект допоможе виховати гарний смак та поповнити свої знання з історії та культури. Для користувачів віком від 22 до 50 років проект дасть змогу не лише дізнатися щось нове, знайти хобі, а ще й спланувати собі дозвілля, кожен зможе за допомогою поданих матеріалів обрати собі місце для відпочинку та подорожей, дізнатися, які можна відвідати концерти, вистави, прем'єри фільмів тощо, висвітлити власну точку зору та знайти однодумців.

Основним джерелом новин слугують сайти «Укрніформ» та «УНІАН», новини подаються у виді прев'ю від 3 до 6 на добу, з часовим проміжком година-дві, оскільки не так багато подій відбувається у культурному житті Запоріжжя. Новини публікуються українською мовою, головними особливостями у подачі новин є мультимедійність та інтерактивсність.

На сайті використовуються жанри усіх груп, а саме новина, замітка, інтерв'ю, репортаж, стаття, рецензія, огляд, замальовка, а також фотогалерея та фоторепортаж, але перевага надається інформаційним, оскільки основною метою проекту є інформування аудиторії про різні події культурного життя, і більшість рубрик не потребують аналізу певної проблеми.

Отже, створення регіонального інтернет-видання, присвяченого темі культури, має на меті сформувати у читачів уявлення про проблеми культури як про пріоритетні у суспільстві, інформувати про головні культурні події Запоріжжя та України, привернути увагу до Запоріжжя як до туристично привабливого об'єкту та покращити стан культурного життя міста. Основними функціями видання стають інформаційна, культурна, пізнавальна, розважальна, рекламна і виховна. У перспективі розвитку видання може перетворитися із регіонального на всеукраїнське, за умови додавання достатньї кількості політематичного, мультимедійного, інтерактивного контенту.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо мови аудіовізуальних (електронних) засобів масової інформації» [Електронний ресурс] – 2017. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2054–19
2. Закон України «Про засади державної мовної політики» [Електронний ресурс] – 2012. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5029–17/page

Собокар І. І.,
аспірант кафедри соціальних комунікацій факультету філології та масових комунікацій Маріупольського державного університету;

Почепцов Г. Г.,
доктор філологічних наук, професор кафедри соціальних комунікацій Маріупольського державного університету

ЯВИЩЕ КОМІКСУ В САТИРИЧНОМУ ВИДАННІ «ПЕРЕЦЬ» ЧАСІВ ХРУЩОВСЬКОЇ ВІДЛИГИ

Одне з провідних місць у галузі вітчизняної сатиричної журналістики відведено сатирично-гумористичному часописові «Перець». Це унікальний журнал, в якому гармонійно поєднувався як художній, так і текстовий зміст протягом усього часу його безпосередньої діяльності, зокрема в період із 1953 по 1964 рр. Істориками цей часовий інтервал зветься як хрущовська відлига. В якості тодішнього редактора виступав Федір Маківчук,

відомий радянський і український критик, публіцист та сценарист. Саме під його професійним керівництвом створювалися неперевершені зразки сатиричного слова та графіки, які були продуктом творчості талановитих журналістів і карикатуристів. «Перець» відігравав роль друкованого органу Центрального комітету Комуністичної партії України й частини офіційного дискурсу. Його тираж у хрущовську добу сягав відмітки в півмільйона номерів. Це було одне із популярних видань журнального формату.

Треба зауважити, що аналізований часопис знаходився під тотальним контролем цензури. Його сатиричне спрямування нав'язувало читацькій аудиторії культуру активного споживання ідей, коли читач співпереживає, підтримує встановлені ідейні орієнтири, які необхідні ретранслятору. Однак на фоні цього редакторський колектив все ж таки не забував про важливість присутності об'єктивності в матеріалах. Продуктивність альманаху як засобу ідеології формувалася завдяки його доступності. Ціна підписки в добу хрущовської відлиги значно зменшилась – з двох рублів до двадцяти копійок у місяць (два випуски).

Безсумнівним є той факт, що слово характеризується наявністю сильного впливу на читачів, але малюнок у цьому плані його значно випереджає. Люди завжди візуально тягнулися до яскравих візерунків та зображень. Нас, як споживачів друкованих, аудіо- та відеоматеріалів, цікавить гротескна насмішка з поведінки чи характеру того чи іншого героя, висміювання стандартних випадків, фактів і подій. На сторінках тогочасного «Перця» можна зустріти майстерно створені плакати, дружні шаржі, ілюстрації до сатирично-гумористичних жанрових текстів. Однак перше місце серед усього цього графічного розмаїття посідала карикатура, яка була наявною в кожному номері. За думкою О. Корнієнко, «…карикатура була особливим видом сатири, яка, з однієї сторони, була популярною серед населення, а з іншої – жорстко контролювалася владою й повинна буда виконувати певне політико-ідеологічне замовлення» [2, с. 208].

Варто зауважити, що карикатури журналу могли бути різні за розміром та одночасною кількістю. Саме останній варіант, коли на шпальті розміщувалася серія з маленьких карикатур (дві й більше), дає змогу виявити певну аналогію з коміксом, що є продуктом масової культури. На сьогоднішній день, у науці досі не вирішено питання приналежності цього унікального та специфічного жанру до якоїсь конкретної мистецької галузі: графічної чи літературної. Можна говорити, що комікс – це тандем візуальної компоненти та вкрапленої в неї текстової складової.

За ствердженням німецькомовного науковця Олівера Нєпеля, який, відштовхуючись від дефініції популярного творця коміксів Віллі Ейснера, виступає з тим, що неможна визначати комікс як або нове літературне явище, або як мистецьке, або як їх вдале поєднання. Комікс – це своєрідне графічнооповідне утворення, яке містить в собі складові елементи обох

вищевказаних мистецтв та усвідомлено сприймається як окреме самобутнє медійне явище. Це єдність мальованих або інших зображень, які з'являються у певній просторовій послідовності та формують у глядача певне естетичне сприймання поданої інформації [3, с. 16].

Комікс сприяє зосередженню уваги, примушує читача до реалізації інтенсивного осмислення актуальної теми, при цьому усуваючи напругу та втому. Так, у часописі «Перець» за 1954 рік існують групи карикатур, які можна розглядати в якості коміксу:

1) «Шлях Іуди» (М. Огнівцев) – показ запроданця, який служив проти власного народу спочатку полякам, фашистам, потім американцям, за що згодом був покараний радянськими трудівниками (Січень, № 2);

2) «Якби зайці та були сміливці» (В. Григор'єв) – засудження мисливців-браконьєрів, які вночі незаконно полюють на зайців, за що тварини вирішили їх добре провчити, заманивши у провалля (Січень, № 2);

3) «Мисливське оповідання» (І. Александрович) – зображення хитрого мисливця, який зміг обманути ведмедя муляжом у вигляді людини з мисливською зброєю (Лютий, № 4);

4) «Трагедія з комедією» (В. Литвиненко) – про нещадні поправки в творах драматургів, які вносяться театром. Після них п'єси втрачають свій першочерговий зміст, форму і стають зовсім нецікавими для глядацької аудиторії (Лютий, № 4);

5) «Відбитки пальців» (Л. Каплан) – демонстрація зверхнього та жорстокого ставлення американців до англійців, прибуваючих в США, та до англійського народу на території Англії (Березень, № 6);

6) «Зважаючи на лиця…» (В. Зелінський) – показ манери виступу керівників на нарадах, де їх уважно слухає аудиторія, але вона не активна в плані запитань (Квітень, № 8);

7) «Діло майстра боїться» (Бе-Ша) – про кравця, який вмить виправив великий розмір костюму, що був одягнений на чоловікові. Він намочив його повністю водою разом із клієнтом, після чого костюм зменшився до необхідних розмірів, бо сів (Квітень, № 8);

8) «Бої під Корсунем» (В. Литвиненко) – зображення території Корсуня, де спочатку боролися козаки, потім радянські солдати з німецькими загарбниками, а тепер місцеві колгоспи борються за високі врожаї (Травень, № 9);

9) «Добалакався…» (В. Зелінський) – показ голови колгоспу, який тільки одними розмовами винищує бур'яни на лану, а вони вже за розміром доходять до його зросту (Травень, № 10);

10) «Паста-лобогрійка» (А. Арутюнянц) – про бракоробство зубної пасти на Харківській парфумерній фабриці, яку тільки за допомогою молотка можна видавити (Травень, № 10).

Цей перелік можна продовжувати до безкінечності. Як бачимо, тематичній спрямованості карикатурних серій (коміксів) властиве розмаїття, яке відповідало тогочасним інформаційним потребам читачів. Треба відмітити, що зазначені комплекси карикатур не перевантажені текстовим наповненням, вони структуруються переважно з невеличких діалогів, образна мова яких наближена до розмовної. Саме ці моменти характерні для коміксу. Науковець Ю. Богдан говорить, що «через брак місця автори мають висловлювати думку у стислій, лаконічній формі. Малюнок відіграє не менш важливу роль: він доповнює висловлювання, пояснює, стверджує або навіть навпаки заперечує текст, додаючи тим самим певної гами у висловлювання» [1, с. 101–102].

Отже, завдяки високому рівню професіоналізму художників-карикатуристів видання «Перець» часів хрущовської відлиги, можна з упевненістю стверджувати про те, що даний сатирично-гумористичний альманах характеризується наявністю елементів коміксу, який сьогодні є досить популярним продуктом масової культури. Карикатурні комплекси були пов'язані з різною тематикою: політичною, управлінською, соціальною, культурною, виробничою, міжнародною і т. д. Всі вони мали неабиякий вплив на читацьку аудиторію, яка мала змогу насолоджуватися новими зразками сатири та графіки в подальші роки функціонування «Перця».

Список використаних джерел

1. Богдан Ю. Б. Використання аутентичних коміксів у навчанні німецькій мові / Ю. Б. Богдан // Наукові записки. Серія «Філологічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) / відп. ред. проф. Г. В. Самойленко. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2015. – Кн. 2–203 с.
2. Корниенко О. В. Цифровая коллекция карикатур о моде: педагогические аспекты профессионального образования будущих историков / О. В. Корниенко // Актуальные вопросы развития экономики и профессионального образования в современном обществе: Материалы XII Международной молодежной научно-практической конференции (18 марта 2015 г., гг. Екатеринбург, Алматы, Харьков, Елабуга). – в 2-х т. – Екатеринбург: РГППУ, 2015. – Том 2. – 536 с.
3. Näpel O. Ausschwitz in Comic: Die Abbildung unvorstellbarer Zeitgeschichte / Oliver Näpel – LIT-Verlag: Münster (u. a.), 1998. – S. 116.

Стєкольщикова В. А.,
кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри журналістики та інформаційних технологій Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини ВНЗ Університет «Україна»

СТРУКТУРНІ МОДИФІКАЦІЇ РОЗСЛІДУВАЛЬНИХ ТЕКСТІВ

Активний розвиток розслідувальної журналістики на сучасному етапі являє собою, в першу чергу, захисну реакцію суспільства на явища негативного характеру, що функціонують в усіх сферах соціально-економічного розвитку держави.

Розслідування – це жанр що об'єднує в собі багато різнопланової інформації. Дуже важливо правильно підібрати кут викладу, тобто спосіб підпорядкування інформації якійсь провідній думці. Нова інформація має бути цікавою найбільшій кількості читачів: зачіпати їхні інтереси, стосуватися способу життя, побуту, щоденних проблем, або здивувати рідкісністю, унікальністю факту. Кут викладу розслідування також залежить від його типу, і відповідно, від читацької аудиторії мас-медіа. Щоденні газети не часто вдаються до розслідувань гострих, актуальних подій у той же день: жанр вимагає часу, можливості побачити факти ніби з відстані.

Побудова журналістського матеріалу, зокрема розслідування, може бути різною, проте обов'язково логічною. Найпоширенішим варіантом структури тексту є «перевернута піраміда», коли найважливіші факти сконденсовані у ліді. Основне повідомлення, ключова інформація, заради якої писалася розслідувальна стаття, завжди відповідає на п'ять запитань: Хто? Що зробив? Де? Коли? В який спосіб? та завжди ставиться на початку тексту. Але для розслідування воно містить висновок всієї проведеної роботи. Звичка починати матеріал саме з основного повідомлення має великі переваги: полегшує завдання знайти влучний заголовок та інформативний вріз, а також зумовлює алгоритм викладу тексту, від концепції до деталей [1, с. 119].

Крім того, журналісти-розслідувачі використовують таку модель текстотворчості як «правило равлика». Воно передбачає поступове опанування предметом дослідження, щоб починаючи від найдоступніших джерел інформації послідовно діставатися до тих осіб, які насправді причетні до справи. «Правило равлика» вимагає, щоб під час роботи журналіст постійно відокремлювати достовірну інформацію від гіпотез, які виникають під час роботи. Навіть, якщо гіпотезу висловлено цілком компетентною й впливовою особою, це лише припущення. Наближаючись до серцевини равлика зупинятися бажано так часто, як це тільки можливо [5, с. 58].

Правило «наближення інтересів» у розслідуванні також має свої особливості. Достеменно відомо що найбільше люди цікавляться самі собою, або принаймні тим, що якось пов'язано з їхніми щоденними клопотами, з почуттями, з містом, де вони проживають або регіоном, з професією чи захопленням. Важливо також, що люди звертають найбільшу увагу на те, що сталося сьогодні, менше уваги на вчорашній події або на те, що очікується завтра.

Чим далі тема, що є предметом нашого розслідування, віддаляється від людського «Я» за географічною ознакою або за часом, тим менше шансів зацікавити публікацією насправді масову аудиторію. Зважати треба, що розслідування за своєю суттю вимагає погляду ніби з відстані, тож досить часто воно стосується резонансних подій, котрі стались певний час тому. Отже, варто докласти особливих зусиль, щоб матеріал максимально наближався до читацького «Я» [4, с. 37].

Дослідник О. Константинов пропонує, в якості прикладу, таку елементарну схему побудови матеріалу: лід; 3–4 абзаци, у яких відображено передісторію або деталізовано проблему; поєднання фактів та подій; додаткова інформація з представленої проблеми; перспектива розвитку подій.

Крім того, існують такі типові форми компонування матеріалу:

– хронологічна – після ліду матеріал викладається у хронологічному порядку;

– «серіальна» – після ліду матеріал поділяється на підтеми, які розглядаються по черзі. Наприкінці матеріалу автор повинен знову поєднати увесь викладений матеріал у єдине ціле;

– детективна – виклад матеріалу хронологічний, проте результат для читача залишається невідомим до останнього абзацу. Така форма викладу тримає читача в напрузі до останнього рядка;

– у формі нарису – коли автор бажає не надати інформацію, а поділитися враженнями;

– аналітична – на початку тексту дається опис проблеми, далі – точка зору експертів та інших осіб, висновок – бачення автора подальшого розвитку подій [2, с. 149].

Під час написання журналістського розслідування можна дотримуватись таких рекомендацій текстотворчості:

– уникати зайвих деталей у ліді;
– викласти передісторію подій;
– позбавитись від несуттєвих деталей;
– складні колізії роз'яснювати за допомогою простих слів;
– не залишати жодного питання без відповіді;
– не робити безпідставних тверджень;
– не використовувати у тексті скорочень;

– текст викладати у формі коротких простих речень;
– бажано не використовувати інверсійний порядок слів;
– «економно» використовувати епітети;
– дублювати відомостей про особистість, якщо вони були на самому початку матеріалу;
– цитувати із зазначенням джерела;
– уникати конструкцій непевності [2, с. 154].

«Розслідування це полювання на факти, які дозволяють читачеві зрозуміти те, що він має зрозуміти», – вважає французький практик і теоретик журналістики Жак Мурікан. Досліджуючи природу цього журналістського жанру, науковець розрізняє такі його форми: розслідування навколо події, розслідування навколо пригод, тобто наближене до поліційного, розслідування журнального типу, яке може базуватися «лише на схожості певних подій», дослідницькі розслідування, за яких нерідко «робота йде в атмосфері напруження, ворожості й дезінформації, розслідування-портрет, коли журналістові доводиться вивчати характер, вчинки, поведінку певної особистості [3, с. 11].

Отже, якщо ж говорити про характер праці журналістів у цьому архіважкому жанрі, то їх аж ніяк не можна віднести до, так званих, «білих комірців» у мас-медіа. Навпаки, це чорнороби журналістики, які досягають успіху винятковою працездатністю й наполегливістю. Їм доводиться нерідко перелопачувати гори офіційних паперів, ділових, фінансових документів, аналізувати й зіставляти десятки, а то й сотні фактів, розплутувати складні колізії, видобувати власні концепції подій, а потім величезними цікавими лонгрідами подавати читачеві.

Список використаних джерел

1. Глушко О. К. Журналістське розслідування: історія, теорія, практика : навчальний посібник. – К. : Арістей, 2008. – 144 с.
2. Журналистское расследование: история метода и современная практика / под ред. А. Д. Константинова. – Санкт-Петербург : «Нева», 2001. – 383 с.
3. Мурікан Ж. Журналістське розслідування / Жак Мурікан. – К. : IMI, 2003.
4. Тертичний А. А. Расследовательская журналистика. – М. : Аспект Пресс, 2002. – 384 с.
5. Шостак М. И. Репортер: профессионализм и этика. – М. : РИП-холдинг, 2001. – 165 с.

Цвітанська Ю. М.,
магістрантка факультету соціальних наук Запорізького національного технічного університету;

Хітрова Т. В.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Запорізького національного технічного університету

СПЕЦИФІКА КУЛІНАРНИХ ПРОГРАМ В ЕФІРІ УКРАЇНСЬКОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ

На сьогодні телебачення продовжує розвиватись, як у технічному плані, так і змістовому наповненні. Соціально-політичні трансформації, що відбуваються в сучасному «глобальному світі», спонукають до кардинальних змін і в сфері телемовлення: комерціалізація, поділ телевізійних компаній на виробників і мовників; впровадження суспільного мовлення; пряма залежність від рекламодавців, рейтингу і, як наслідок, від усереднених смаків масових споживачів телевізійної продукції; конкуренції, що призвела до потоку імпортованих із-за кордону програм; появи нових жанрів та форматів.

Сучасне телебачення знаходиться в ситуації, коли з одного боку різношарове суспільство, а з іншого – різносторонні інтереси глядацької аудиторії. Пошук нових форм продемонстрував, що найбільший рейтинг отримують розважальні програми, які український споживач із великим задоволенням переглядає. Саме такий вид телепередач є чи не найбільш популярним. Прикладом для наслідування став світовий досвід, але при цьому українські телевізійники змогли віднайти родзинку у кожній з них, запропонувати щось таке, що властиве суто українцям [5].

Розважальні телевізійні програми – це спосіб проведення дозвілля, розрахований на емоційну реакцію аудиторії, пов'язану з отриманням задоволення, насолоди, емоційного комфорту та релаксації [1]. Такі програми розглядаються як форма взаємодії з глядацькою аудиторією де використовуються різноманітні канали зворотного зв'язку.

Телевізійні розважальні програми охоплюють велику нішу в українському телепросторі. Вони мають різноманітні жанрові й тематичні репрезентації та розраховані на широку глядацьку аудиторію різну за віком і статтю. Велику типологічну групу серед них складають кулінарні програми та проекти.

На сьогоднішній день майже кожен телевізійний канал виробляє власне кулінарне шоу, що є безпрограшним засобом для підвищення рейтингів та залучення рекламодавців. Продюсери та редактори орієнтуються

на досягнення високих переглядів через поєднання власне інформації та розваг, що дуже часто помітно саме в кулінарних шоу.

Кулінарні шоу, як зазначалося раніше належать до розважально-інформаційного типу мовлення, оскільки, як зазначає дослідниця Т. Захарс [4], окрім корисної інформації в їх режисерській, авторській основі покладено феномен розваг як визначальний чинник іміджевої стратегії всього телевізійного продукту.

Кулінарні шоу є окремим видом телевізійної продукції зі своїми специфічними соціально-комунікаційними технологіями, комплексне застосування яких впливає на успішність шоу-проектів загалом. Харчова поведінка, зазначає К. Грубич [2], яку формують соціально-комунікаційні технології телевізійних кулінарних шоу, сприяє відтворенню певної ідентичності українців, які відкриті до прийняття гастрономічних традицій інших народів і хочуть бачити відображення різноманітних кулінарних навичок засобами телебачення.

Кулінарне шоу будується за певним темпоритмом, що підкріплюється часом виходу в ефір, загальним хронометражем, відповідним відеорядом та динамічністю роботи ведучого. Такі програми, на думку журналістикознавця З. Дмитровського [3], зорієнтовані на сімейний перегляд, однак абсолютно монотематичними їх назвати не можна, оскільки окрім головного моменту – приготування їжі – привертається увага і до стосунків між учасниками, їхніх емоційних переживань, особистих почуттів. Відповідно до цієї загальної стратегії, спільною рисою кулінарних програм в Україні є час їхнього виходу: або вранці вихідного дня, або у вечорі по буднях.

Для дослідження специфіки функціонування кулінарних програм репрезентативними, на нашу думку, є такі: «МастерШеф» (СТБ), «Пекельна кухня» (1+1), «Все буде смачно» (СТБ), «Готуємо разом» (Інтер). Саме вони характеризуються всіма вищеперерахованими ознаками і транслюються у форматах ток-шоу та реаліті-шоу.

Тим, кого цікавлять просто рецепти, більш прийнятним є традиційний варіант, коли ведучий або зірка розповідає, показує процес готування страви («Готуємо разом», «Все буде смачно)». А конкурс-шоу («МастерШеф, «Пекельна кухня») можуть дивитися люди, які не збираються використовувати рецепти для приготування, а хочуть за когось конкретно повболівати.

Тематичні випуски, цікаві випробування, незвичайні та складні страви, їх презентації та подачі залучають до перегляду велику кількість аудиторії, яка вболіває, переживає, занотовує, запам'ятовує і готує разом із учасниками цікаві рецепти здорової та корисної їжі. Інтерес до таких програм пояснюється довготривалістю трансляції, тобто кількістю сезонів на телеканалі (це, насамперед, кулінарне шоу «МастерШеф», яке на сьогоднішній день проводить кастинг вже до восьмого сезону).

Серед спільних ознак перелічених програм виділяємо й відмінні. Насамперед, в шоу «МастерШеф» у кожному випуску для учасників проводять нові випробування, конкурси тощо, програма «Пекельна кухня» будується «за стандартом» (кожен новий випуск майже не відрізняться від наступного). Беручи до уваги проект «Готуємо разом», також знаходимо відмінність – кожен рецепт від ведучого супроводжується цікавою історією з його життя, історією про те, яке відношення той чи інший продукт має до нього. У шоу «Все буде смачно» інша відмінність – тут гості зі студії можуть спробувати приготовані страви, на кожен випуск приходить нова зірка, що збільшує інтерес аудиторії.

Отже, констатуємо, що сьогодні на українському телебаченні представлена широка палітра гастрономічного контенту, розрахована на задоволення попиту найвибагливішої аудиторії від гурманів до поціновувачів телевізійного реаліті. За рахунок використання численних запозичених форматів, ця тенденція збільшується й охоплює не лише центральне, а й регіональне телебачення. Окрім розважальної складової, програми подібного змісту сприяють поширенню й сучасних соціальних орієнтирів, зокрема гастрономічної культури та знань у сфері кулінарії, здорового способу харчування, традицій національної кухні та кухні інших народів світу.

Список використаних джерел

1. Бардаков Я., Тяпкіна Н. Типологія розважальних телевізійних програм [Електронний ресурс] / Я. Бардаков, Н. Тяпкіна. – Режим доступу: http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2015/12/158.pdf
2. Грубич К. Комунікаційні технології телепрезентації української кухні [Електронний ресурс] / К. Грубич. – Режим доступу: http://knukim.edu. ua/wp-content/uploads/2016/04/Avtoreferat_Grubich-K.-V.pdf
3. Дмитровський З. Телевізійна журналістика: навч. посіб. / З. Дмитровський. – Львів: ПАІС, 2009. – 3-тє вид., доп. – 224 с.
4. Захарс Т. Іміджевий портфель кулінарних шоу
5. [Електронний ресурс] / Т. Захарс. – Режим доступу: http://www.kymu.edu.ua/wsc/toms/09/115–118.pdf
6. Щербина Ю. Жанрові особливості розважальних програм українського телебачення / Ю. Щербина // Теле- та радіожурналістика. – 2015. – Вип. 14. – С. 253–259.

Шаповал Л. В.,
студентка 4 курсу факультету соціальних наук Запорізького національного технічного університету;

Островська Н. В.,
кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри журналістики Запорізького національного технічного університету,

СТУДЕНТСЬКЕ ВИДАННЯ ЯК СКЛАДОВА МЕДІАОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Медіаосвіта на сьогодні є досить розгалуженою системою з безліччю різновидів, напрямків, методів, типів взаємодії. Окремо виділяється медіаосвіта для студентства, яка спрямована на один із найвразливіших суспільних пластів. Через непрофесійність сучасної української журналістики, її діяльність має подекуди згубний вплив, формуючи у молоді необ'єктивне сприйняття дійсності та невміння роботи з інформацією, що пропонує ЗМІ. Тому студентське видання має за завдання ознайомити студентство з ефективною та корисною методикою використання медіа в сучасному житті.

Актуальність дослідження зумовлена відсутністю системного підходу до технології створення студентського видання як форми медіаосвітнього процесу. Метою дослідження є продемонструвати методику створення медіаосвітнього видання на прикладі студентської газети.

Тему медіаосвітнього процесу у студентському середовищі досліджували такі журналістикознавці, як О. Федоров, І. Фатєєва, А. Новікова, А. Кухаренко та інші.

Остаточного визначення поняття «медіаосвіта» досі не існує. Протягом тривалого часу в науковому колі розробляється теорія та практика напрямку, у 1959 році створена перша навчальна програма з медіосвіти, а активне її застосування у навчальному процесі почалося в наступному десятилітті на території США, Канади, Франції та деяких інших країн. Основним її завданням визначалося формування інформаційної культури та підготовка до життя в інформаційному суспільстві [1, с. 181–184].

Медіаосвіта, якщо спиратися на документи ЮНЕСКО, визначається як навчання теорії та практичних умінь для опанування сучасних мас-медіа, які розглядаються як частина специфічної, автономної галузі знань у педагогічній теорії та практиці. Медіанавчання слід відрізняти від використання медіа як допоміжних засобів у викладанні інших галузей знань, таких як, наприклад, математика, фізика, чи географія. Сама медіаосвіта пов'язана з усіма видами медіа, до яких входить преса, телебачення, радіо, Інтернет, і різними технологіями. Вона допомагає людям зрозуміти вплив

та застосування масових комунікацій у соціумі, навчитися використанню медіа в комунікації з іншими людьми, а також забезпечує знання того, як:

1) аналізувати, критично осмислювати і створювати медіатексти;

2) визначати джерела медіатекстів, їх політичні, соціальні, комерційні, культурні інтереси та контекст;

3) інтерпретувати медіатексти й цінності, що поширюють медіа;

4) добирати відповідні медіа для створення та розповсюдження власних медіа текстів та охоплення зацікавленої в них аудиторії;

5) отримати можливість вільного доступу до медіа як для сприйняття, так і для продукції.

Медіанавчання визначається як процес розвитку особистості за допомогою і на матеріалі мас-медіа. Воно має на меті сформувати культуру спілкування з медіа, творчі, комунікативні здібності, критичне мислення, вміння повноцінного сприйняття, інтерпретації, аналізу та оцінки медіатекстів, навчання різним формам самовираження за допомогою медіа техніки. Людина повинна мати можливість та вміння активно використовувати інформаційне поле преси, радіо, телебачення, кінематографу, Інтернету [3, с. 111–117].

Виділяються типові методи медіаосвіти: вербальні (розповідь, лекція, бесіда, діалог, обговорення, аналіз, дискусія тощо), наочні (перегляд аудіовізуального матеріалу), репродуктивні, дослідницькі, евристичні, проблемні, ігрові (моделювання художньо-творчої діяльності творців медіатекстів, імпровізація тощо). Також виділяються моделі медіаосвіти: освітньо-інформаційні (вивчення теорії та історії, мови медіакультури тощо), виховно-етичні (розгляд моральних, релігійних, філософських проблем на матеріалі медіа тощо), практико-утилітарні (практичне вивчення та застосування медіатехніки), естетичні (виховання художнього смаку на кращих зразках медіакультури), соціокультурні (розвиток творчої особистості в плані сприйняття, уяви, зорової пам'яті, інтерпретації, аналізу, критичного мислення стосовно медіатекстів будь-яких видів і жанрів тощо).

Під формами медіаосвіти слід розуміти її реалізацію в усіх складових системи безперервної освіти. Її поділяють на дошкільну, шкільну, позашкільну, медіаосвіту вищої школи, батьківську медіаосвіту, медіаосвіту дорослих та медіаосвіту засобами масової інформації та комунікації [4, с. 149–158].

Медіаосвіта у вищій школі передбачає підготовку як фахівців для мас-медіа, так і медіапедагогів та медіапсихологів. Крім того, медіаосвітні елементи мають увійти до навчальних програм циклу професійно-орієнтованої гуманітарної підготовки з інших спеціальностей у відповідних їм обсягах.

При детальному розгляді студентську газету можна віднести до медіаосвітнього процесу як одну з його форм. За своїм спрямуванням класична студентська газета має кілька завдань: пропаганда цінностей навчальних закладів, в яких вона видається; інформування читачів про процеси, що

відбуваються в навчальних закладах, студмістечках і загалом в студентському середовищі; іміджеві реклами; просування освітніх послуг тощо. При цьому реалізуються медіаосвітні функції проекту. Оскільки у видавничих проектах зі створення студентської періодики збирається команда з незнайомих до цього студентів різних спеціальностей, різного характеру та світобачення, різного рівня навченості журналістських прийомів, то цей медіаосвітній проект зі створення інтелектуального продукту стає майданчиком для індивідуального та корпоративного самовираження, поширення громадських, наукових чи мистецьких ідей. Під час особистої участі у створенні медіапродукту відбувається навчання учасників проекту медіаграмотності поряд з вихованням у них почуття медіакритичності – здатності критично оцінювати інформаційні потоки в сучасному медіапросторі [2, с. 270–277].

Проект зі створення журналу можна розглядати як інструкцію з користування медіа для широкого загалу студентів. За допомогою медійної діяльності та командної роботи особистість студентів здобуває інформаційну свободу, реалізує право одержувати та поширювати інформацію, висловлювати свої погляди щодо тих або інших явищ і подій. І від якості функціонування такої медіасистеми студентського журналу, рівня підготовки її творців та їх здатності ефективно створювати, використовувати, поширювати медіаресурс безпосередньо залежить рівень реалізації взаємозв'язків між усіма структурами суспільства. Відбувається не лише самомедіаосвіта студентів при набутті нових знань, а й реалізується система інформаційного обміну, що забезпечується оперативним збиранням, накопиченням, зберіганням, обробкою й переданням інформації. Тому медіаосвітня функція проекту зі створення журналу полягає у формуванні культури раціонального освоєння медійного змісту, розвитку соціальної активності студентства.

Медіаосвітнє студентське видання має набагато вужче спрямування, ніж середньостатистичне студентське видання. Воно наповнюється медіакритичними, методичними, гносеологічними матеріалами, що спрямовані на розширення знань та навичок роботи студента з продуктами медіа та самими ЗМІ. Специфіка створення подібного видання пов'язана перш за все з його наповненням та завданнями, що ставить перед собою редакція, а також з особливостями створення ЗМІ у студентському середовищі.

Створення студентського видання, як і створення окремого випуску, має певні особливості, що відрізняють роботу над подібною пресою від роботи над іншим різновидом періодики. Специфіка процесу базується на таких ознаках: видання створюється з ініціативи або при наявному інтересі учнів ВНЗ, до редакційного колективу входять студенти (або повністю його складають), присутні складнощі з фінансуванням (воно недостатнє або зовсім відсутнє), вузьке спрямування на аудиторію віком 17–23 років, нерегулярність виходу (залежить від того ж фінансування, бажання редакційного колективу, тощо), непрофесійність подання матеріалу через брак досвіду. Але студентське видання є невід'ємною складовою процесу меді-

аосвіти, оскільки воно – частина навчального процесу майбутніх працівників ЗМІ і формує у студентської аудиторії культуру сприйняття інформації з медіа. Окрім того, подібне видання також є ЗМІ, на основі якого студенти навчаються визначати важливу для себе інформацію та відсіювати інформаційний шум, критично ставитися до наявних матеріалів, перевіряти їх, оскільки висвітлюване в ЗМІ середовище оточує їх самих, порівнювати факти та інше. Якщо ж видання медіакритичне, воно має форму газети-посібника, і його завдання скорочуються до ознайомлення та навчання аудиторії практичній діяльності у медіапросторі та взаємодії з ним.

Отже, студентське видання, як складова медіаосвітнього процесу, має виконувати не тільки інформаційну, а й пізнавальну та навчальну функції. Створення такого ЗМІ має специфічні особливості, що пов'язані з його наповненням, метою діяльності, редакцією та аудиторією.

Список використаних джерел

1. Гуріненко І. Медіаосвіта як засіб професійної підготовки фахівця цивільного захисту / І. Гуріненко; за ред.: М. Козяра, Н. Ничкало // Інформаційні та телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи: зб. наук. пр. – Львів : ЛДУ БЖД, 2009. – Ч. 1. – С. 181–184.
2. Кухаренко А. Роль медіаосвіти у формуванні гуманістичних цінностей особистості / А. Кухаренко // Вісн. Харків. держ. акад. культури. – 2013. – Вип. 41. – С. 270–277.
3. Федоров А. Медиаобразование: история, теория и методика / А. Федоров. – Ростов: ЦВВР, 2001. – 708 с.
4. Федоров А. Основные теоретические концепции медиаобразования / А. Федоров, А. Новикова // Вестник Российского государственного гуманитарного фонда. – 2002. – № 1. – С. 149–158.

Шульга М. О.,
студентка 4 курсу факультету соціальних наук Запорізького національного технічного університету;

Скуртул Г. С.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Запорізького національного технічного університету

МУЗИЧНИЙ САМВИДАВ ЗАПОРІЖЖЯ

Сьогодні в Україні можемо констатувати не кращі часи розвитку музичної періодики та й журналістики загалом. Головною проблемою, що найчастіше гальмує розвиток музичної журналістики в сучасній пресі, є

ризик заглибитися у спеціальну термінологію, що є неприпустимим і не зрозумілим сьогоднішньому читачеві, схильному шукати переважно «розважальний» зміст у будь-якому тексті, що його продукують засоби масової інформації.

Більшість музичних журналів універсального та спеціалізованого спрямування залишились у середині 2000 років. Наразі музична журналістика розвивається все більше в Інтернет мережі, адже меломани потребують знати новини музичного життя, а оскільки звичайні ЗМІ нечасто приділяють увагу невеликим концертам, альтернативній музиці, то інтернет-фензіни стають єдиними інформаторами і комунікаторами в цьому плані, подаючи на своїх сторінках репортажі, інтерв'ю, музичні новини, релізи на нові альбоми тощо.

Історично склалося, що музична періодика України бере свій початок з театральної та культурологічної критики. Ця спадковість спостерігається не лише в тематичних превалюваннях, а, в першу чергу, в жанровому наповненні. Широка типологічна палітра спеціалізованої музичної періодики з'явилась в Україні лише у період радянського занепаду та часів незалежності. Ще однією характерною особливістю розвитку системи музичної преси України є її самвидавний характер, який репрезентує видання найрізноманітнішого напряму, розраховані на різні музичні смаки аудиторії.

Моніторинг українського ринку музичних видань періоду незалежності, демонструє, що універсальні часописи про музику мали найбільш коротку історію (виключенням є журнал «DJam»), в Україні популярністю завжди користувалися видання, які висвітлювали більш вузький сегмент музичного життя, репрезентуючи інтереси окремих субкультурних груп. На сьогодні можемо говорити лише про сталість та спадковість українських періодичних видань академічного спрямування. Приватні й незалежні концепції музичної періодики є малодослідженими й бібліографічно не укомплектованими, враховуючи їх швидкоплинність та локальність розповсюдження.

Не можна обійти увагою і перший запорізький музичний самвидав років незалежності. Його «ластівкою» став журнал «Креатив», який, за твердженням видавців, був не просто фензіном, «це відео-аудіо-збірник, ретельно замаскований під журнал з метою розповсюдження музики в народ шляхом, прокладеним в епоху застійного ацтоя» [1]. Виходив журнал протягом 2005–2006 рр. з підзаголовком «Ядерні вісті запорізького рок-підпілля». Був двомовним. Не містив ілюстрацій. Випускався з примітивною верстkою. Кількість сторінок залежала від обсягу набраного для чергового випуску матеріалу й тому різнилася номер від номеру – від 8 до 17 сторінок. Обкладинка виготовлялась з цупкого глянцевого паперу, на який наліплювалося фото запорізьких музикантів. Журнал містив шість постійних рубрик та обов'язковий відео-, аудіододаток на диску. На шпальтах друкувались цікаві інтерв'ю з місцевими музикантами, аудіододаток

репрезентував їхні музичні твори, крім того публікувались клубні новини та рецензії на різні музичні явища.

У вересні 2009 року в Запоріжжі вийшов журнал «Music Hall». Це був глянцевий журнал на 32 сторінках формату А5, придбати його можна було за 5 гривень. Перший номер – пілотний отримав велику кількість схвальних відгуків від читачів та музикантів. Журнал був чорно-білий із глянцевою кольоровою обкладинкою та глянцевим постером усередині. У друкованому вигляді вийшло два номери, надалі «Music Hall» повністю оселився в Інтернеті. «Music Hall» мав формат, цілком традиційний для сучасного музичного часопису: тут містились матеріали різноманітних жанрів, притаманних музичній журналістиці,– новини, інтерв'ю, статті, рецензії й релізи на нові альбоми, репортажі та звіти з концертів, фестивалів, сейшенів, клубного життя, огляди новинок музичного обладнання та репетиційних баз. Обкладинку прикрашали фото популярних гуртів та виконавців рок-сцени.

Також в Запоріжжі видавався журнал «Forsmajor», присвячений рок-музиці. Автори писали у вільному стилі, використовували грубі вислови, жаргони та нецензурні слова. Розповсюджувався журнал безкоштовно та мав від 150 до 600 примірників, в журналі було багато реклами. Обкладинка видання кольорова, з різними колажами, формат – А5. Автори журналу видали 35 номерів. Видання мало такі рубрики: «Интро» (слова головного редактора), «Афиша» (майбутні концерти, які відбудуться в місті), «Минувшие мероприятия», «Эксклюзив» (інтерв'ю з музикантами та музичними гуртами), «Рок-архив», «Расвет идиотизма» (літературні твори запорізьких авторів), «В бой идет одна молодежь» (інтерв'ю з молодими гуртами), «Конечная» (слова редактора).

У 2009 році в Запоріжжі починає випускатися ще один музичний журнал – «Point», світ побачило всього 6 номерів. Головним редактором часопису була Ксенія Кузьменко, активними дописувачами – студенти запорізьких журфаків. Журнал виходив у форматі А5 на глянсовому папері, містив яскраву інфографіку та велику кількість фотографій. Більшість матеріалів присвячувалась музиці, однак видання позиціонувало себе як молодіжне, а не спеціалізоване. Надалі редакція журналу переїхала до Києва де він змінив своє тематичне спрямування й почав виходити в мережі Інтернет.

Таким чином, в історії запорізької журналістики ніша спеціалізованої музичної періодики не залишилась вільною. Однак, можемо констатувати, що на сьогодні архіви музичних видань представлені виключно у приватних колекціях і не представлені в інтернет-архівах, що не сприяє їх всебічному дослідження.

Список використаних джерел

1. Курнацька Г. Сучасна самвидав та музична періодика в Україні: специфіка і функції / Г. Курнацька [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_sk/2011_1/files/SC111_14.pdf

Яценко А. Р.,
магістрантка факультету соціальних наук Запорізького національного технічного університету;

Тонкіх І. Ю.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Запорізького національного технічного університету

ОСОБЛИВОСТІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЙ ЗАХІДНОЇ ТА СХІДНОЇ КУЛЬТУР В УКРАЇНСЬКИХ ЗМІ

Сьогодні у мас-медіа багато уваги приділяється західній культурі, яка є популярною серед молоді. Тому сучасна українська культура розвивається під впливом західної культури, зокрема американської. Однак не менш цікавим культурним феноменом є східна культура. В Україні існує певна кількість людей, які захоплюються культурою Сходу. Проте їх не так багато, тому що східні серіали, фільми, мультфільми, музика не з'являються у сучасному українському медіапросторі.

Зважаючи на нерівномірне висвітлення східної та західної культур у мас-медіа, вестернізацію української культури, що відбувається останнім часом, та недостатню кількість наукових досліджень, присвячених цій проблемі, обрана тема набуває особливої актуальності.

Вивченням теми східної і західної культур займалися такі науковці: Л. Васильєв, Н. Виноградов, М. Кордон, О. Ручій. Вони розглядали місце продуктів Сходу і Заходу у сучасній популярній культурі. Проте науковці приділяють недостатньо уваги проблемі репрезентації східної і західної культур у ЗМІ.

Основною метою роботи є визначення особливостей висвітлення теми західної і східної культур у сучасних українських мас-медіа.

Дослідники розглядають термін «західна культура» як культуру країн Європи і Північної Америки, яка втілює динамічний спосіб життя, бурхливий розвиток, в тому числі і в технологічній сфері [2]. Також це феномен, який відрізняється, зокрема, великим поширенням раціонального мислення, індивідуалізму, автономії особистості, орієнтації на соціальний успіх [5].

Також існує термін «вестернізація», який є «різновидом модернізації, запозиченим з англо-американського або західноєвропейського способу життя, моделей поведінки, соціальних зав'язків та духовних цінностей» [4]. «Вестернізація» має значний вплив на Схід, проте азіатські країни намагаються пристосовуватись до змін, не втрачаючи своєї культурної унікальності.

У культурології «Схід» розглядають не лише як географічне поняття, а як історико-культурне, соціально-політичне та релігійно-цивілізаційне [1]. Схід – це культура, яка ідентифікується не лише за географічним

фактором, а й характеризується релігійними, мистецькими та соціальними особливостями.

Схід має свою унікальну культуру, для якої характерне домінування духовних цінностей над матеріальним. У культурології термін «східна культура» розуміють як «тип суспільних систем, в яких переважає установка на злиття людини з природою, відмова від активного втручання в процеси оточуючого світу і робиться акцент на особистісне самовдосконалення, формування ціннісної свідомості» [3].

Схід поділяється на декілька частин: Близький, Середній та Далекий. Близьким Сходом називають Західну Азію та Північну Африку, Середнім – Пакистан, Іран та Афганістан, а Далеким вважають Північно-Східну, Східну, Південно-Східну та Південну Азію. Доцільним є розглядання культури Далекого Сходу, оскільки сьогодні культура саме цієї частини Сходу здійснює найбільш відчутний вплив на політичну, економічну та соціокультурну картину світу. Культурні продукти Далекого Сходу зараз активно просуваються в інші країни, створюючи при цьому коло своїх шанувальників. Тому культуру Далекого Сходу можна вважати головним конкурентом західної, яка є домінуючою у нашій країні.

Основними формами духовної культури називають науку, релігію і мистецтво. Найбільшу увагу у мас-медіа приділяють мистецтву. Сучасними жанрами східного мистецтва є манґа, манхва, маньхуа, які є графічними видами мистецтва, аніме, дорами, що є кінематографічними явищами у мистецтві, та музичний жанр K-pop. Вони активно розвиваються та розповсюджуються по всьому світу, зокрема і в Україні.

Східна культура почала висвітлюватись на українських телеканалах у 90-х роках XX століття. Це була трансляція аніме «Сейлор Мун». Потім українські глядачі побачили декілька інших східних анімаційних продуктів. Разом із цим почали виникати думки про те, що східна культура небезпечна для нашого народу, і українські канали зменшили кількість транслюваних аніме.

Багато аніме-клубів створювали свої друковані видання, які можна було придбати в Інтернеті або на фестивалях. Наприклад, існувала аніме-газета «СегодНЯ», яка не мала фіксованої періодичності. У виданні була інформація про фестивалі, фоторепортажі з косплеєм, розповіді про японську культуру, технічні засоби створення аніме та інше. Однак друковані видання не могли довго існувати. Головною проблемою був брак коштів, недостатня оперативність виходу номерів журналів, поява Інтернету як основного джерела інформації.

Культурне життя Сходу в українських Інтернет-ЗМІ висвітлюється поверхово. Як правило, це новини про фестивалі, анонси виходу нових книжок, кіно та літератури. Однак у сучасному українському медіапросторі не існує видання, яке було б присвячене суто східній культурі. Тому у сучасному українському медіапросторі не вистачає видань, які б виконували інформативну, аналітичну, культурно-виховну та пізнавальну функ-

ції. Контент видань може бути таким: рецензії на фільми, серіали, аніме, інформація про щось нове, фестивалі та групи, поради та інші.

Західна культура популярніша в Україні, ніж східна. Така популярність, наприклад, американської культури у масовій свідомості обумовлюється тим, що після закінчення Другої світової війни уряд США створив Інформаційне агентство Сполучених Штатів (ЮСІА) і Програму стипендій Фулбрайта (програма міжнародних обмінів в галузі освіти), які сприяли поширенню інформації про американську культуру.

Тому сьогодні американську продукцію можна побачити всюди. Телеканали часто анонсують вихід нових фільмів або мультфільмів, також транслюють їх по місцевому телебаченню. Більш того, український глядач добре орієнтується в інформації про західне кіно та акторів, про яких часто розповідають на нашому телебаченні, у пресі, на Інтернет-ресурсах та радіо. Особливу увагу привертають фільми про супергероїв, які з кожним роком стають все популярнішими. У той же час про фільми з Далекого Сходу майже немає інформації, а про східних акторів пересічний українець взагалі нічого не знає.

Радіостанції випускають в ефір українську, російську та американську музику. Новини про співаків також займають значну частину в українському медіапросторі. Вони з'являються не тільки на радіо, але і на телебаченні та у друкованих виданнях. Це можуть бути новини про особисте життя або про творчість зірок.

Особливу увагу зіркам Заходу приділяють друковані та електронні видання. Українці мають доступ до новин, інтерв'ю, фоторепортажів. Декілька років тому було популярне видання «Серіал», в якому значна частина інформації була присвячена продуктам західної культури. Також часто інформація про західних зірок та їх творчість з'являється на сторінках універсальних видань. Сьогодні одним із популярних українських інтернет-медіа є видання «Elle.ua». Особливу увагу воно приділяє зіркам Голівуду, це можна пояснити тим, що на вітчизняному телебаченні часто транслюють фільми американського виробництва.

Важливим також є те, що в Україні почали перекладати американські комікси українською, що полегшує інтеграцію західної культури в українську. Манґа, наприклад, ще не адаптується українською мовою, і коли це станеться, невідомо. Можна припустити, що видавці не бачать доцільним переклад східної продукції через існування нав'язаних стереотипів щодо східної культури.

Отже, сьогодні в Україні існує певна кількість людей, які є шанувальниками культури Сходу. Однак, на жаль, східна культура ще не може протистояти західній. В Україні немає друкованих видань, присвячених темі культури Сходу, канали не транслюють азіатські фільми, а японські комікси не перекладають українською. Чого не можна сказати про Захід та його культурні продукти. Сьогодні західна культура займає велику частину контенту в українському медіапросторі, у той час як східна культура ще

не досягла цього рівня. Відтак, процеси вестернізації української культури тривають.

Список використаних джерел

1. Васильев Л.С. История Востока: учебник для магистров: в 2 т. / Л.С. Васильєв. – М.: Изд-во «Юрайт», 2011. – Т. 2. – 2011. – 722 с.
2. Виноградов Н., Гунтарева Н. Сравнительный анализ культур Востока и Запада / Н. Виноградов, Н. Гунтарева // Молодой ученый. – 2015. – № 10. – С. 1468–1470.
3. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура: навчальний посібник / М.В. Кордон. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 584 с.
4. Новейший культурологический словарь: термины, биографические справки, иллюстрации / отв. ред. В. Лихвар. – Ростов н/Д: Изд-во «Феникс», 2010. – 411 с.
5. Ручий О. Миф о западной экспансии [Электронный ресурс] / О. Ручий // Zaringo.ru. Рубрика: Текст. – 2013. – 27 февраля. – Режим доступа: http://www.zaringo.ru/txt/mif.html.

СЕКЦІЯ 2
ДОСЛІДНИЦЬКІ ПОШУКИ В ЦАРИНІ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
(РЕКЛАМА, PR, ВИДАВНИЧА СПРАВА ТА РЕДАГУВАННЯ, ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО, СОЦІАЛЬНА ІНФОРМАТИКА)

Андреєва Т. М.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри стилістики та мовної комунікації Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ІМЕННИК «ЦІНА» ЯК КОМПОНЕНТ РЕКЛАМНОГО СЛОГАНА

Наше життя пронизане рекламою. Вона «переслідує» нас завжди і всюди. З усіх боків вона нескінченно пропонує найрізноманітніші товари і послуги. Вона диктує моду на стиль життя, поведінку й навіть мову. Ми навіть не помітили, як почали використовувати у щоденному спілкуванні рекламні слогани чи їхні фрагменти: «тоді ми йдемо до вас», «навіщо платити більше», «відмінний результат без переплат». Ми поступово стаємо «суспільством реклами».

Реклама, будучи елементом системи масової комунікації, виконує волюнтативну функцію. Суть цієї функції – у тому впливі, який здійснює на адресата рекламного тексту відповідна організація надання йому інформації. Згаданий вплив закладається в рекламне повідомлення ще на етапі його створення. Завдання цього впливу – сприяння зміні поведінки реципієнта: бажання придбати пропонований об'єкт, погодження із наведеними перевагами рекламованого продукту тощо [1, с. 22].

Рекламні повідомлення соціум не сприймає як такі, що несуть відповідну цінність. Мало хто цілеспрямовано шукає рекламні тексти, щоб насолодитися ними та дізнатися про переваги того чи іншого товару або послуги. З рекламними текстами ми контактуємо випадково, хоч, звісно, цю випадковість перетворюють на закономірність рекламісти. Це саме

вони, застосовуючи увесь наявний арсенал найрізноманітніших засобів упливу на реципієнта, забезпечують «зустріч» між рекламою та потенційним покупцем рекламованого об'єкта. І хоч до реклами соціум демонструє скептичне ставлення, «її частка в загальній сукупності текстів, які сприймаються практично кожним, постійно підвищується за рахунок розмаїття способів і методів їх подання, що спричиняє все більший і більший вплив на реципієнта, зокрема негативний» [5, с. 49].

Завдання реклами – будь-яким методом змусити споживача придбати відповідний товар чи скористатися певною послугою. Щоб досягти цієї мети, автори рекламних текстів використовують різні способи. Не залишають вони поза увагою також і специфічну силу слова. Саме слово (в комплексі з іншими засобами впливу) відкриває шанси до маніпуляції людською свідомістю, дає змогу скеровувати чи корегувати дії потенційних споживачів. Інакше кажучи, слово в руках рекламістів часто перетворюється на компонент маніпулятивних технологій [4, с. 397].

До специфічних ознак рекламного тексту дослідники зараховують його структурну двокомпонентність. У першому компоненті міститься інформація про рекламований товар, а в другому – закладаються ті засоби, що мають здійснити вплив на емоційну сферу покупця. У такий спосіб відбувається реалізація маніпулятивної функції рекламного тексту. Залучаючи відповідну стратегію подачі рекламної інформації, рекламіст здійснює ретельний добір різнопланових мовних засобів, що стануть найефективнішими у процесі втілення запланованої маніпулятивної технології [3].

Суттю рекламного дискурсу (відповідно до його мети) є прагматичність. адже в ньому відбувається актуалізація певних комунікативних стратегій; водночас він наділений перлокутивним ефектом. Експресивний характер українського рекламного дискурсу пояснюється тим, що головним завданням реклами виступає привернення уваги потенційного реципієнта до того чи іншого товару або послуги. Тому кожен рекламний текст має нести експресивність, бути наділеним денотативними та конотативними ознаками, вміщувати компоненти, які б мали змогу увиразнювати текст рекламного повідомлення на різних мовних рівнях [2, с. 113].

Для аналізу було взято рекламні слогани супермаркетів. Наявний матеріал дає змогу виділити кілька моделей, у репрезентантах яких функціонує іменник «ціна». Пряме значення цього іменника – «вартість товару, виражена в грошових одиницях». Отже, рекламісти залучили до слоганів один з чи не найголовніших чинників вибору товару в умовах нинішньої економічної ситуації в країні. Розглянемо виявлені моделі.

Модель «V + N». У структурах такого типу іменник «ціна» виступає об'єктом, на який спрямовується дія: *Metro – опт для всіх.* ***Танцюють ціну*** *до упаду. Шоколад Coca Cola, Fanta; Metro – опт для всіх.* ***Танцюють ціну*** *до упаду. Шоколад Lindt; «Metro» – опт для всіх.* ***Тримає ціни*** *в формі.*

Ікра лососева. Таким чином в уяві потенційного споживача викликається правильна картинка, на якій разом з рештою компонентів слоганів («до упаду», «в формі») виформовується потрібний замовникові реклами образ: ціни падають, вони перебувають у такій формі, яка потрібна покупцеві.

Виявлено випадок, коли в репрезентанті аналізованої моделі дієслово еліпсується: *В «Алло»* ***ціни в мінус****. Планшет Nomi.* Тоді виражальність зосереджується як на слові «ціна», так і на іменнику з прийменником, що виконують функцію обставини («в мінус»).

Модель «N + N». Серед репрезентантів цієї моделі виявлено як приховані, так і відкриті маніпуляції з аналізованим словом. Так, мережа «Сільпо» використовує сполуку «Ціна тижня», яку «пристосовує» до відповідного продукту, який рекламують: ***Ціна тижня****. Ківі кошик;* ***Ціна тижня****. Йогурт грецький;* ***Ціна тижня****. Сир Гоудамер;* ***Ціна тижня****. Сир «Моцарелла».* Тобто іменник «ціна» тут сигналізує про те, що кількість коштів, яку треба віддати за рекламований товар, є найоптимальнішою,– «найкращою ціною тижня»,– (правда, без вказівки, якого саме і скільки той «тиждень» триває). Як видно, сам прикметник у формі найвищого ступеня не використовується, однак потрібний ефект досягається. У слоганах інших мереж автори реклами вчинили простіше і взяли курс на відкритість: *Фрешмаркет «Брусничка».* ***Обвал цін****. Апельсин, чверть куряча; Фрешмаркет «Брусничка».* ***Обвал цін****. Мандарин.* Те, що ціна на товари, пропоновані замовниками реклами, «обвалена», звісно ж, приваблює споживача, змушує його звернути увагу, зацікавитися. Отже, метафора, що застосовується в рекламі, із розряду мовного виражального засобу перетворюється на маніпулятивний механізм, який «базується на загальнокультурних знаннях, в результаті якого постає певна мовна одиниця, що являє собою інформацію про рекламований об'єкт і повинна спонукати реципієнта до дії – придбання рекламованого товару. Вдале застосування образного підходу, яке полягає у вираженні відомих фактів несподіваним способом, створенні образу, здатного звичайну інформацію зобразити під несподіваним кутом зору, набагато переконливіше доводить переваги рекламованого об'єкта» [3].

Модель «Adj + N». Ця група серед аналізованих структур – кількісно найбільша. Прикметники, додаючись до іменника «ціна», модифікують значення словосполучення у «правильному», на думку рекламістів, напрямку. Такі модифікатори можуть мати узвичаєний характер («мінімальна», «низька», «найнижча», «краща»): *Leroy Merlin.* ***Низькі ціни*** *кожен день; «Фокстрот». До дня св. Миколая 5 днів* ***кращих цін****. Сковорода; «Фокстрот». До дня св. Миколая 5 днів* ***кращих цін****. Пральна машина Gorenje; «Алло». Nomi. Максимальний заряд за* ***мінімальну ціну****; «Ельдорадо» змінюється.* ***Найнижча ціна*** *зараз, сервіс назавжди.*

Однак, розуміючи потребу шукати неординарні рішення, автори рекламних текстів удаються до креативу, залучаючи художні засоби. У нашому випадку – це найрізноманітніші епітети. Так, мережа «Comfy» активно використовує семантичний жаргонізм «крутий»: *Comfy – ще* ***крутіші ціни****. Новий рік в Comfy. Смартфон Huawei; Comfy – ще* ***крутіші ціни****. Кредит без переплат.* У деяких слоганах цей епітет тавтологізується: *Comfy – ще* ***крутіші ціни****.* ***Круті*** *подарунки; Comfy.ua – ще* ***крутіші ціни****. Щасливі жінки – це* ***круто****, і точка. Смартфон Huawei.*

Мережа «Фуршет» залучає до реклами похідний від іменника «скандал» («подія, випадок, що набувають широкого розголосу й ганьблять їх учасників») прикметник, що вносить певну двозначність у сприйняття слогана, однак мети все одно досягнуто – увага на об'єкт рекламування буде звернута: ***Скандальні ціни*** *у «Фуршет». Шашлик*.

У рекламі від «Ельдорадо» з іменником «ціна» сполучається прикметник «фінальний» («стос. до фіналу, який є фіналом; завершальний»): *В «Ельдорадо» святковий розпродаж.* ***Фінальні ціни****. Фен Bosch*. Створюється уявлення, що для «святкового розпродажу» встановлено завершальні ціни, тобто найнижчі, найвигідніші. У рекламі смартфона Asus Zenfone Go від того ж «Ельдорадо» ціни «відфутболюють»: *«Ельдорадо»* ***відфутболені ціни****. Знижки до –50%. Смартфон Asus Zenfone Go*. Створюється образ віддаленості, зменшеності. Посилюється він фактом п'ятдесятивідсоткової знижки.

«Вибухові ціни» пропонують в «Еко». Утворений від іменника «вибух» («розрив вибухової речовини, спеціального снаряда, оболонки чого-небудь і т. ін., з дуже сильним звуком і великою руйнівною силою») прикметник «вибуховий», поєднуючись з іменником «ціни», створює ефект незвичності, спонукає до зацікавленості, приваблює: *Щосуботи та неділі в «Еко»* ***вибухові ціни****. Свинина на кістці; Щосуботи та неділі в «Еко»* ***вибухові ціни****. Чверть куряча*.

«Фокстрот» повідомляє, що у нього «перевірені ціни». Дієприкметник утворений від «перевіряти» – «з'ясовувати правильність, точність чого-небудь». Отже, такі ціни «точні та правильні». Споживачам лишається тільки прийти й купити. Інших варіантів не передбачено: ***Перевірені ціни*** *у «Фокстрот». Ноутбук Lenovo;*

В іншій рекламі від мережі «Фокстрот» ціни взагалі легші за повітря (невагомий «який не має ваги або має незначну вагу»): *У «Фокстрот»* ***ціни невагомі****. Пральна машина Gorenje; У «Фокстрот»* ***ціни невагомі****. Мультиварка Moulinex.* Активується асоціація з космосом, виходом за межі узвичаєного – законів гравітації.

У рекламних слоганах використовуються також і похідні від іменника «ціна». Це можуть бути загальновживані слова: *КЮЗ –* ***дорогоцінні*** *мо-*

менти життя; Екомаркет. Шукай помаранчеві ***цінники****. Відчуй реальну економію.*

Водночас рекламісти вдаються і до створення оказіоналізмів: *«Сільпо».* ***Ціноклюв*** *тижня. Гранат; «Нова лінія».* ***Низькоцін****. Змішувач; «Нова лінія».* ***Низькоцін****. Перфоратор.*

Таким чином, виконуючи волюнтативну функцію, реклама сприяє зміні поведінки реципієнта у напрямку «зустрічі» реклами та потенційного покупця рекламованого об'єкта. Для досягнення цього рекламісти вдаються до різних способів. Не залишається поза увагою також і специфічна сила слова, яке у рекламних текстах перетворюється на компонент маніпулятивних технологій.

У низці слоганів супермаркетів рекламісти використали іменник «ціна». Його функціонування відбувається у межах трьох моделей: «V + N», «N + N» та «Adj + N». Також виявлено використання дериватів, утворених від іменника «ціна». Це як словникові лексеми, так і оказіональні одиниці.

Вибір саме іменника «ціна» – не випадковий. Адже саме кількість коштів, які потрібно віддати за той чи інший товар, виступає нині, в умовах складної економічної ситуації в країні, чи не найголовнішим чинником вибору товару. Тому смислові та образні маніпуляції з поняттям «ціна» дають змогу рекламістам виконати поставлене перед ними завдання – привабити потенційного споживача, змусили його віддати перевагу саме тому товару, який рекламується.

Список використаних джерел

1. Городецька І. В. Англійськомовний рекламний текст косметичних засобів: структура, семантика, прагматика : дис. … канд. філол. наук: 10.02.04 / Городецька Ірина Василівна. – Чернівці, 2016. – 203 с.
2. Дядечко Л. А. Маркери експресивності сучасного рекламного дискурсу [Електронний ресурс] / Л. А. Дядечко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки. – 2016. – Вип. 245. – С. 112–118. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_fil.
3. Краснопера О. О. Мовні особливості реклами (на матеріалі преси Івано-Франківська) [Електронний ресурс] / О. О. Краснопера. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/2013-alyans-nauk/fl4_krasnopera.htm
4. Конюхова Л. Магічні слова в мові рекламного тексту / Л. Конюхова, М. Каламаж // Київські полоністичні студії. – 2011. – Т. 18. – С. 397–400.
5. Тєлєтов О. С. Особливості мовленнєвого впливу в рекламних текстах [Електронний ресурс] / О. С. Тєлєтов, С. Г. Тєлєтова. – Режим доступу: http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2015_4_49_58.pdf

Асауленко Д. Ю.,
студентка 4 курсу, 4ж групи факультету філології та соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету;

Носко А. М.,
кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету

БЛОГ ЯК СКЛАДОВА ВЕБ-САЙТУ ДЛЯ СТУДЕНТСТВА

Актуальність. В останні десятиліття мас-медіа розвиваються дуже стрімкими темпами. Швидкий розвиток інформаційних технологій спонукає до виникнення нових форм та жанрів в журналістиці. Тому традиційні ЗМІ почали використовувати інтернет-середовище як нову платформу до залучення більшої аудиторії. Відбувся перехід традиційних ЗМІ до інтернет-ресурсів. Тож це зумовило появу нового явища як «інтернет-журналістика». Таким чином, швидкої популярності набули інтернет-ресурси відомих друкованих видань чи телеканалів, матеріали для яких створюють журналісти. У той же час популярність соціальних мереж та «живих журналів» спонукала виникненню такого явища як «блог». Блоги набули великої популярності серед користувачів інтернет. Журналісти теж почали вести власні блоги на інтерет-ресурсах ЗМІ, в яких вони працюють. Зокрема, на сайтах для студентів, що допомагають їм у навчанні та пошуку цікавої інформації про стажування та тренінги. Саме тому дослідження блогу як складової сайту для студентства є актуальним у наш час.

Мета дослідження – проаналізувати блог Христини Корецької веб-сайту «Студвей» та визначити його специфічні властивості.

Об'єкт дослідження – блог Христини Корецької веб-сайту «Студвей».

Предмет дослідження – особливості блогу Христини Корецької веб-сайту «Студвей».

Розвиток інформаційних технологій стає вагомим чинником розвитку інтернет-журналістики. Традиційні ЗМІ використовують інтернет як нове середовище для збору та поширення інформації. Під впливом соціальних мереж та «живих журналів» виникає новий жанр в інтернет-журналістиці як блог.

Російська дослідниця С. Машкова зазначає, що «веблог» (weblog) означає «мережевий журнал», причому журнал не в значенні «періодичне видання», а в значенні «судовий журнал», «щоденник». За формою це сторінка з короткими записами наступного формату: посилання на місце

в мережі і невеликий, часто підкреслено суб'єктивний, коментар» [3, с. 21]. Науковець Р. Крейг визначає блог, як «сторінку в інтернеті, на якій автор висловлює свою точку зору щодо якихось питань і пропонує читачам писати свої думки з цього приводу. Блоги доступні для читання будь-якому користувачу інтернету. Структурно блоги нагадують «дошки оголошень», однак набагато частіше використовуються людьми як особисті сторінки і порівняно з «дошками оголошень» мають набагато неформальніший характер» [2, с. 313]. Таким чином, блог можна розглядати як Інтернет сторінку або веб-сайт, на якому автор висловлює свої думки щодо певного питання. У блозі може обговорюватись певна тема або думки автора, що стосуються різних тем. Блог може прочитати та прокоментувати будь-який користувач Інтернету. Також блог можна вважати певним мережевим щоденником для висвітлення своєї точки зору.

Авторів що ведуть власні блоги називають блогерами. Науковець А. Рябих зазначає, що «блогери – це автори власних онлайн-щоденників в блогосфері. Сьогодні популярні блогери стають лідерами думок, до них прислуховуються, їм довіряють» [5, с. 179]. Автори блогів мають можливість висловлювати власну думку про важливі питання, що цікавлять читачів, залучати їх до обговорення. Саме тому блогери стають популярними.

Зважаючи на блоги, як частину інтернет-журналістики можна виокремити їх певну специфіку. Дослідниця С. Машкова виділяє такі специфічні властивості як: мультимедійність, гіпертекстуальність та інтерактивність. Науковиця визначає мультимедійність, як «можливість передачі повідомлень в різних знакових системах – вербальної, графічної, звукової, фото, відео» [3, с. 36]. Саме мультимедійність дає змогу читачу блогу краще зрозуміти матеріал, поєднавши текст з інфоргафікою, відео- чи аудіозаписом, що більше приверне увагу чи достовірніше представить матеріал. «Гіпертекстуальність передбачає систему зв'язку між окремими документами за допомогою гіперпосилань» [3, с. 36]. Гіперпосилання можуть бути внутрішні (у межах певного інтернет-видання) або зовнішніми (матеріали, що розміщуються будь-де в мережі Інтернет). Саме це сприяє швидшому пошуку та розумінню інформації, що стосується певного матеріалу або теми. Третя особливість блогів – інтерактивність. Це багатосторонній інформаційний обмін з читачем. Саме ця властивість надає блогу певного наближення читачів до автора.

Блоги набули великого розповсюдження, тож в них сформувалися певні характерні ознаки. Дослідниця Т. Рибіна умовно виділяє такі ознаки блогу:

1) Публічність блогу. Під публічністю необхідно розуміти його доступність для необмеженого кола осіб, гласність його діяльності;

2) Інформаційна спрямованість, яка має на увазі певні цілі, зокрема: інформування громадян про події, що відбуваються, популярні точки зору

і думки, а також творчі результати і т. п. При цьому, важливо відзначити, що така інформація повинна бути соціально спрямованою;

3) Відсутність модерації, тобто внутрішнього контролю за розміщеним контентом. [4, с. 41]. Таким чином, кожен блог має певні ознаки та специфіку. До загальних можна віднести:

- публічність, оскільки кожен блог є у відкритому доступі у всесвітній павутині для всі охочих прочитати;
- інтерактивність, тобто кожен читач може залишити коментар та висловити свою точку зору щодо прочитаного;
- інформативність, оскільки кожен блог про щось інформує, автор висловлює свою точку зору щодо певного питання.

Розвиток всесвітньої мережі спонукає студентів до пошуку інформації в інтернеті. Саме тому стали популярними спеціалізовані сайти для студентів на яких вони можуть дізнатись корисну інформацію про освітній процес, новини та дозвілля. Рубрика «блоги» стала невід'ємною частиною таких сайтів. Порівняно зі звичними жанрами журналістики, блоги є відносно новим видом подачі інформації, проте привернули увагу інтернет-аудиторії.

Для аналізу ми обрали український веб-сайт для студентів «Студвей». Цей інтернет-ресурс створила українська теле- та радіоведуча, журналістка Тетяна Терехова. Над розробкою проекту їй допомагали студенти. До редакції інтернет-ресурсу входять вісім штатних журналістів та журналісти-фрілансери з різних куточків України. Ми обрали саме цей сайт, адже це онлайн-видання про студентство та для студентства. У процесі дослідження ми проаналізували рубрику «блоги» цього інтернет-ресурсу. Ми виявили, що на даному сайті блоги не розподілені за тематикою, а автори дописують без визначеної періодичності. Оскільки це ресурс для студентів, вся інформація стосується навчання та дозвілля, зокрема, блоги присвячені темам, що цікавлять студентів. Також, ми виявили, що на сайті відсутня модерація, оскільки після кожного посту блогера зазначено, що «редакція «Студвею» не впливає на зміст блогів і не несе відповідальності за думку, яку висловлює автор».

Для аналізу ми обрали блог журналістки Христини Корецької. Ми проаналізували блог за такими характеристиками: тематика, мова та стиль, конкретні дані, якими оперує автор, оформлення матеріалу. Ми проаналізували матеріал під назвою «Аляска – дикий край із вільними людьми». Тематика блогу – подорожі. Авторка пише українською літературною мовою від першої особи: «У мене також була нагода…», «Я хотіла…» [1]. Ми визначили, що матеріал написаний в художньому стилі, адже блогер використовує багато епітетів: «неквапною прогулянкою», «запашний гірський чай», «чудові польові букети», використовується образність: «вересневі танці неба», гіпербола: «незліченну кількість лосося». Тож це вказує

на художній стиль. В своєму матеріалі Христина Корецька оперує такими достовірними фактами як: «Наприклад, білі ночі. Насправді, це просто повна відсутність темряви 24/7…» (в Алясці справді білі ночі), «Незвідану та омріяну Америку я пізнавала на Алясці» (Аляска – штат США). Особливість оформлення матеріалу полягає у виділенні жирним шрифтом ключових фраз на яких авторка хоче зробити акцент: «Це була моя дитяча мрія – прожити в горах все літо», «До речі, в культурі Аляски важливе місце займають трави та квіти», «Ця неймовірна, незаймана, неконтрольована та непідвладна силам людини природа робить людину красивішою та сильнішою зсередини». Характерною ознакою блогу Христини Корецької є особлива подача тексту. В своїх матеріалах авторка ділиться власним досвідом, а її цікава тематика матеріалів спонукає читачів до обговорення, що можна простежити під матеріалом в коментарях.

Отже, блоги стали частиною журналістської діяльності та набули великої популярності в інтернеті. Вони стають джерелом інформації для студентів, та платформою для висловлення своєї точки зору. Проаналізувавши блог Христини Корецької веб-сайту для студентів «Студвей», можемо зробити висновок, що специфічними властивостями блогу авторки є особливе оформлення тексту – виділення певних фраз для звернення уваги на головне, особлива подача матеріалу (факти з життя авторки), що максимально наближує автора до читача. Хоч блогер в матеріалі ділиться власним враженнями, проте текст є достатньо інформативним та спонукає до обговорення.

Список використаних джерел

1. Корецька Х. Аляска – дикий край із вільними людьми [Електронний ресурс] / Христина Корецька. – Режим доступу: http://studway.com.ua/alyaska/.
2. Крейг Р. Інтернет-журналістика. Робота журналіста і редактора у нових ЗМІ / перекл. з англ. А. Іщенка. – К. : Києво-Могилянська академія, 2007. – 324 с.
3. Машкова С. Г. Интернет-журналистика / С. Г. Машкова. – Тамбов : ТГТУ, 2006. – 80 с.
4. Рыбина Т. И. Проблемы правового статуса блогера / Т. И. Рыбина // Наука и современность. – 2015. – № 40. – С. 40–44.
5. Рябых А. Персональный бренд: создание и продвижение / А. Рябых, Н. Зебра. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2015. – 304 с.

Березенко В. В.,
доктор наук із соціальних комунікацій, професор кафедри теорії комунікації, реклами та зв'язків із громадськістю Запорізького національного університету

СОЦІОКУЛЬТУРНА ПРИРОДА ФЕНОМЕНУ PR

Дослідницькі пошуки в сфері соціальних комунікацій об'єднують велику низку актуальних проблем, одна з яких – пошук визначення паблік рилейшнз як сфери соціально-комунікаційної діяльності.

Універсальне визначення паблік рилейшнз (PR, зв'язки із громадськістю) має поставити за мету синтез найбільш переконливих підходів до інтерпретації цього складного явища. Відомо, що терміном слід вважати слово або словосполучення, яке однозначно і точного позначає спеціальне, наукове поняття в певній системі спеціальних понять. Отже, термін «паблік рилейшнз», («PR», «зв'язки з громадськістю») має відображати зазначений феномен в узагальненій формі, фіксуючи його загальні і специфічні ознаки. Свого часо Дослідник звязків із громадськістю Ф. Буарі метафорично зазначив: «Public relations <…> Ці слова використовувалися для опису стількох речей, на них витратили так багато чорнила і вони викликали таку кількість суперечок, що легко зрозуміти, чому так важко скласти про них чітке уявлення і чому вони викликають стільки питань <…>. Вельми важко позбавити PR тієї строкатої клаптикової ковдри Арлекіна, в яку їх звикла рядити погано інформована публіка» [1, с. 35]. До сих пір проблема визначення такого феномену як PR в сучасному науковому дискурсі залишається дискусійною і потребує пошуку шляхів її вирішення.

Одним із кроків розв'язання цієї проблеми ми вважаємо виявлення основних наукових підходів, що покладені в основу розуміння PR.

Аналіз сучасної наукових досліджень з паблік рилейшнз дозволяє нам виявити декілька підходів до його визначення. Один з них – розгляд паблік рилейшнз як соціокультурного феномену.

PR є феноменом комунікаційної культури суспільства, і від того саме які комунікації в сфері зв'язків із громадськістю превалюють, залежить рівент культурного стану суспільств. Так, в сучасних наукових дослідженнях PR доволі часто розглядається як певний феномен культури, багатовимірне ментальне утворення, що кодує знання про соціокультурну сферу людської діяльності. Сучасні британські дослідники К. Ботан і В. Газлетон розглядають паблік рилейшнз як певну культуру соціального комунікування, культуру взаємовідносин у суспільстві. Вони зазначають, що це культурна практика сама по собі. У дисертаційному дослідженні Є. Кузнецової зв'язки з громадськістю визначаються як такий феномен культури, який

виступає в якості інтегратора всіх сегментів системи культури суспільства, тобто виконують культуроутворюючу роль [4], а інша українська дослідниця Л. Мендісабаль зв'язки з громадськістю розглядає як фактор культурної політики української держави [5].

«Пріоритет культури» при визначенні PR зумовлений низкою причин.

Якщо розглядати цей феномен в цьому ракурсі, то ми побачимо, що PR є досягненням загальної культури як рівня цивілізованості людського суспільства загалом. Паблік рилейшнз є результатом технічного прогресу і його наслідком, оскільки культура, як сукупність досягнень у виробничому, громадському й розумовому плані в різних сферах (науці, освіті, мистецтві, та ін.) включає елементи технократичних перетворень. Отже, значна більшість сучасних дослідників схильна вважати PR культурною практикою.

У межах же певного соціуму, який можна вважати результатом діяльності організованої на конкретному історичному етапі розвитку сукупності індивідів, які об'єдналися на підставі характерних саме для них відносин, паблік рилейшнз представляють собою професійну субкультуру. А. Ігнаткіна схему інтеграції PR в систему загальної культури бачить наступним чином: «виробник (професійна організація, що спрямована на розвиток PR-діяльності) ↔ концепт PR як продукт ↔ споживач (національно-культурне співтовариство) та концепт PR як концепт сприйняття» [2, с. 56]. Зв'язки із громадськістю перейшли на стадію інтеграції в систему загальної культури, PR є включеними як в структурні схеми суспільного спілкування, так і в розумові категорії, які характеризують соціальну комунікацію.

Самі процеси «громадських зв'язків» знаходяться під сильним впливом різноманітних соціокультурних тенденцій, зумовлених становленням сучасного соціуму. До того ж, як слушно зауважила О. Кисельова [3], за лексикологічною проблемою визначення термінології в сфері зв'язків з громадськістю стоїть проблема соціокультурна, яка зумовлена постійним розвитком і уточненням знання про PR в цілому і самобутністю соціального інституту PR зокрема. Отже, вважаємо справедливою тезу, що пріоритет культурологічного підходу при визначенні зв'язків з громадськістю обумовлюється його міжкультурною значимістю: PR був перенесений в український інформаційний простір під час здійснення комунікаційних практик між американською, європейською та українською культурами і сьогодні став частиною національної комунікаційної культури.

Т. Лещенко також висловлює думку про те, що зв'язки з громадськістю мають реалізовувати свій культуроутворюючий потенціал у субкультурі певних соціальних спільнот завдяки продукуванню, відтворенню і трансляції цінностей цих спільнот, культивування відкритості, інтегративності й стійкості відносин, розвитку здатності моделювати суспільний настрій. Свого часу Т. Парсонс, спираючись на основні положення концепції соціальної дії, запропонував розглядати зв'язки з громадськістю на соцієталь-

ному рівні (на рівні організаційних аспектів життєдіяльності суспільства) в кількох аспектах: і як елемент, що виконує функцію відтворення культурних зразків у культурі, яка їх виробляє, і як механізм соціокультурної презентації світоглядних уявлень і цінностей у зовнішньому середовищі, як спосіб формування публічного дискурсу.

Якщо розглядати паблік рилейшнз як модель соціальної комунікації в Україні, то культурна складова цієї моделі поки не набула характеру значущого елемента. Цим, на нашу думку, пояснюється різниця в осмисленні зв'язків з громадськістю в контексті субкультури бізнесових або політичних спільнот за кордоном і в Україні, де, на відміну від більшості країн Європи, Азії та Америки, мало застосовується підхід до зв'язків з громадськістю як до соціокультурної комунікації між владою і суспільством, між бізнесом і суспільством, що ґрунтується на спільних цінностях і передбачає запровадження двосторонньої (пірінгової) моделі PR-комунікації.

Сьогодні складно виявити сутність зв'язків з громадськістю соціокультурного феномену. Такий стан справ може пояснити той факт, що, адаптуючись у різних культурах і, відповідно, мовах цей соціокультурний феномен набуває певних ознак. Відомо, що «PR», який був свого часу запроваджений американськими фахівцями в галузі суспільних комунікацій, поступово проходить адаптацію і в інших країнах світу. Відбувається і поступова модифікація цього оняття та його функції, і у інших культурах паблік рилейшнз набувають певних рис, відмінних від американської. Розглядаючи різні аспекти міжкультурної комунікації як феномену сучасного світу, багато авторів приділяють пильну увагу так званому «конфлікту культур» при сприйнятті однієї культурою артефактів іншої культури (О. Єгорова; Г. Іванченко; Г. Авенаріус (H. Avenarius); Р. Сінгх (R. Singh), Р. Сміт (R. Smyth), Г. Сіннотт (G. Synnott), Д. Маккі (D. McKie); Д. Мосс (D. Moss) и Д. Версік (D. Vercic), Б. ван Рулер (Betteke van Ruler)). Так, наприклад, зв'язки з громадськістю в Японії розуміються як «зв'язки з пресою», тобто в японській мові немає терміна для чіткого позначення PR, інакше відповідний термін звучить і в німецькій мові, а у Румунії термін «зв'язків з громадськістю» нерідко плутають із позначенням «інформаційна довідка», – послуги, яка надається покупцям в якості сервісної довідки. Але відсутність відповідного терміна не означає, що в цих країнах не поширена сама практика PR. соціально-комунікаційної діяльності.

Отже, плутанина із визначенням самого феномену PR та змістом цієї діяльності призводить до того, що і функції і професійна практика різняться залежно від регіону, навіть і у світових масштабах. Треба усвідомлювати, якщо згадати історію виникнення і самої практики PR-діяльності, і власне терміну PR, «конфлікт культур» із самого початку відчувався при сприйнятті українською культурною практикою феномену паблік рилейшнз як артефакту іншої культури. Особливо це було характерним для соціально-комунікаційної практики, що панувала в українському суспільстві

в 90-ті рр. XX ст., тобто в момент входження феномену PR в інформаційно-комунікаційний простір нашої країни.

Список використаних джерел

1. Буари Ф. А. Паблик рилейшнз или стратегия доверия / Ф. А. Буари. – М. : Консалтинговая группа «ИМИДЖ-Контакт»: ИНФРА-М, 2001. – 178 с.
2. Игнаткина А. Л. Специфика репрезентации концепта Public Relations фразеологическими средствами американского и британского вариантов английского языка: дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки». – Саратов, 2005. – 229 с.
3. Киселева Е. И. Связи с общественностью в контексте медиатрансформации: культурологический анализ : дис. на соиск. учен. степ. кандидата культурологии: спец. 24.00.01 «Теория и история культуры». – М., 2011. – 141 с.
4. Кузнецова Е. В. Институт связей с общественностью как феномен культуры : дис. на соиск. учен. степ. канд. философ. наук: спец. 09.00.13 «Религиоведение, философская антропология, философия культуры» / Е. В. Кузнецова. – Нижний Новгород: НГЛУ, 2004. – 179 с.
5. Мендісабаль Л. Зв'язки з громадськістю (ПР) як фактор культурної політики української держави / Л. Мендісабаль: збірник наукових праць Української Академії державного управління при Президентові України [за заг. ред. В. Лугового, В. М. Князєва]. – К. : Вид-во УАДУ, 2000. – Вип. 2. В 4-х ч. – Ч. 4. – С. 400–403.

Борисенко М. О.,
студентка спеціальності «Видавнича справа та редагування» Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини ВНЗ «Університет «Україна»;

Кандюк-Лебідь С. В.,
старший викладач кафедри журналістики та інформаційних технологій Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини ВНЗ «Університет «Україна»

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КНИГОВИДАННЯ В УКРАЇНІ

Уже більше 20 роки Українська держава переживає складні й суперечливі процеси державотворення, зокрема в культурній сфері, до якої і належить національне книговидання. А сучасний стан випуску навчаль-

но-методичної літератури (підручників та посібників) для вищих навчальних закладів викликає певне занепокоєння фахівців. Відхід від старої централізованої системи створення навчально-методичної літератури, надання університетам більшої самостійності у виборі літератури для навчання, з одного боку, стимулювали зростання кількості, а, з іншого – спричинили серйозне падіння якості (і змістової, і поліграфічно-видавничої) випущених посібників. У цих умовах досягнення високої якості підготовки неможливе без забезпечення самостійної роботи студента достатньою кількістю різних видів навчальної літератури. Чим ширшим буде спектр запропонованих студенту підручників, навчальних та навчально-методичних посібників, тим успішніша буде його позааудиторна робота.

Спроби написання праць, які допомагали б авторам навчальної літератури, робили В. Г. Бейлінсон (Арсенал образования: учебная книга: проектирование и конструирование, 2005 р.), П. Г. Буга (Вузовский учебник: Создание, выпуск, распространение, 1987), І. В. Артьомов, О. М. Ващук (Навчальна книга: організація і методика створення, 2012 р.) та ін. Останнім часом активізувалася робота вчених над теорією створення електронних навчальних посібників і підручників. О. Афонін формулює проблему наступним чином: «Видання навчальної літератури є сферою діяльності, суб'єкти якої займають особливу позицію: одночасно знаходяться й поза системою освіти, і в її межах. Іншими словами, з одного боку, функціонують в умовах вільного ринку, а з іншого – підпадають під один з найжорстокіших механізмів державного регулювання, оскільки тісно пов'язані з освітянською цариною» [1, с. 5].

Проблема якості навчально-методичної літератури непокоїть провідних фахівців з видавничої справи та редагування. М. Тимошик наполягає на тому, що навчальний посібник повинен мати належний навчально-методичний рівень тексту. Критеріями його мають бути системність викладу, науковість, цілісність, повнота, логічність, доступність [6, с. 311]. На особливу увагу редактора заслуговує відстеження у наукових та навчальних тестах порядку і частоти вживання спеціальної термінології [5, с. 29].

З плином часу навчальна книга орієнтується на ті цілі, що визначаються відповідною парадигмою освіти. За останні роки Міністерство освіти і науки України змінило підходи до забезпечення навчальною літературою вищої школи. Зокрема, сформовано галузеву цільову програму «Підручник вищої школи», розроблено єдину інформаційну систему «Університетська книга», формується єдиний реєстр навчальної літератури, якій надані відповідні грифи МОН. Організовано закрите рецензування рукописів для всіх без винятку підручників. Міністерство освіти і науки регулярно публікує інформацію про те, чи отримали рукописи нових навчальних книг для вищої школи грифи «Затверджено» або «Рекомендовано» (http://www.

mon.gov.ua). З початку 2010 р. МОН прискіпливо стежить за процедурою надання грифів навчальній літературі для ВНЗ [2, с. 41].

Сучасна навчальна література об'єднує в собі особливості власне підручника (навчального посібника) у традиційному значенні цього слова (систематична реалізація інформаційної та трансформаційної функцій), робочої книги, зошита (запитання й завдання, проблемно-дослідні розвивальні установки), збірника навчальних матеріалів, довідника (покажчики, хронологічні таблиці, словники тощо). Таким чином, автори повинні розробляти навчальне видання на основі реалізації компетентнісного підходу, індивідуалізації навчання й забезпечення творчого характеру навчального процесу, що має реалізовуватись у вигляді структурних компонентів. Під структурним компонентом навчальної книги розуміють необхідну систему елементів, яка перебуває в тісному взаємозв'язку з іншими компонентами, володіє певною формою й здійснює свої педагогічні функції лише їй притаманними засобами. У теорії навчальної книги виділяють внутрішню й зовнішню структури книги [2, с. 46–47].

Різноманіття функцій, виконуваних підручником, визначає складність його внутрішньої структури. Залежно від того, на кого спрямовані функції навчального видання, їх можна поділити таким чином:

– спрямовані на суспільство: соціальна, інформаційна, посвідчення, меморіальна, управлінська, товарна;

– спрямовані на читача: управління процесом засвоєння змісту освіти, пізнавальна, розвивальна, організаційна, систематизаційна, трансформувальна, стимулювальна, координаційна, раціоналізаційна, самоосвітня, виховна, закріплення матеріалу та самоконтролю, гедоністична, бібліофільська;

– спрямовані на автора: формування репутації автора, самовираження автора, інструментальна [4, с. 46].

За статистикою, майже кожен третій підручник, що потрапляє на ринок навчальної літератури, низького рівня, оскільки містить смислові, фактичні, граматичні та інші помилки. Останні зміни порядку присвоєння вчених звань, затверджені МОН України, згідно з якими вчене звання доцента науковець може отримати лише за умови того, що він є автором/співавтором посібника/підручника з грифом МОН, призвели до того, що найбільш поширеною мотивацією до написання навчально-методичної книги стало не бажання поділитися власним баченням шляхів викладання дисципліни, новими методичними наробками, а виконання за будь-яких умов нормативу.

На відсутність досвіду створення і конструювання наукових і навчально-методичних текстів у сучасних «молодих» авторів вказує Н. І. Зелінська [3, с. 146]. Зараз процедура створення посібника виглядає приблизно так: автор чи колектив авторів, які є молодими науковцями, компілюють теоре-

тичні відомості з різних джерел (переважно електронних), додають питання для самоконтролю та іноді вправи чи завдання і здають у видавництво (частіше невеличке із міркувань економії коштів, бо видання книги здійснюється коштом авторів). Там посібник друкують, майже не перевіряючи, оскільки ні коректора, ні літературного редактора у штаті, як правило, немає. Наклад посібника є мінімальним (300–500 примірників). У результаті маємо, по-перше, неякісну книжку, яка навряд чи допоможе у навчанні, а, по-друге, парадоксальну ситуацію, коли про підручник, випущений, наприклад, у Тернополі, ніколи не дізнаються студенти і викладачі з Миколаєва, і навпаки, оскільки централізована і вичерпна інформація про випуск посібників з Грифом МОН не надається. Системна публікація такої інформації (відомості про авторів, наклад і ціну, анотація, зміст, рецензії або відгуки тощо) на спеціальному сайті та у друкованій періодиці сприяла б поліпшенню ситуації з випуском навчально-методичної літератури.

Список використаних джерел

1. Афоній О. Ліміт на підручники: Глиняні ноги для освітянського колоса / О. Афоній // Друкарство. – 2005. – № 5 (64). – С. 5–7.
2. Бессараб А., Антоненко І. Функції навчального видання в системі комунікацій вищої школи України / А. Бессараб, І. Антоненко // Український інформаційний простір. – 2014. – № 2. – С. 40–48
3. Зелінська Н. Наукове книговидання в Україні: історія та сучасний стан : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н. Зелінська. – Львів : Світ, 2002. – 268 с.
4. Оригинал-макет учебного пособия. Правила разработки и оформления / В. Н. Козлов [и др.]. – СПб. : Изд-во Политехн. ун-та, 2008. – 146 с.
5. Різун В. Літературне редагування : підручник / В. Різун. – К. : Либідь, 1996. – 240 с.
6. Тимошик М. Книга для автора, редактора, видавця : практичний посібник / М. Тимошик. – К. : Наша культура і наука, 2005. – 560 с.

Васильченко В. М.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики, реклами і зв'язків з громадськістю Національного авіаційного університету

РИМУВАННЯ В РЕКЛАМНИХ ТЕКСТАХ

Нинішній рівень розвитку соціуму не в останню чергу є таким завдяки рекламі. Її у нашому житті стає все більше. Сучасна структура ринку перетворила рекламу на важливий компонент ефективності виробничої ді-

яльності. Рекламу нерідко сприймають як «форму неособистої репрезентації товарів, поширення ідей, товарів та послуг, що їх сплачує точно визначений замовник». Крізь призму такого тлумачення суті реклами основною її функцією виступає комунікація [1].

Численні прикладні дослідження лінгвальних одиниць зосереджуються на прагматиці мовного впливу на учасників спілкування. Особлива наукова зацікавленість як в українських, так і зарубіжних лінгвістичних розробках стосується таких питань, як вияв та стереотипізація діяльності людини, маніпуляція її свідомістю. Сучасні ЗМІ прагнуть впливати на адресата пропонованої інформації, втілюючи її найосновніше завдання – керувати. Стереотипи соціальної поведінки характерні також і для інтерактивної комунікації, яка знаходить своє відображення в мас-медійному мовному дискурсі (у тому числі – і в поліфонічному звучанні текстів реклами, що мають значне поширення у різних формах нинішніх ЗМІ). Реклама являє собою використовувану в різнопланових виявах інформацію, що стосується фізичної або юридичної особи, товару чи ідеї, яка адресується конкретній аудиторії та має своїм завданням створювати й підтримувати зацікавленість до фізичної чи юридичної особи, товару, ідеї тощо. У сучасному соціумі реклама поступово входить до національної культури, починає претендувати на одержання статусу окремої галузі знань, орієнтиром для якої слугує масовий споживач, а також впливати на його ідеали, соціальні установки [5, с. 283–284].

Головним принципом, на якому ґрунтується реклама, виступає створення позитивного реального образу рекламованого об'єкта для стимулювання мотивації потенційного споживача до прийняття рішення щодо придбання. Завдання, що стоїть перед рекламним текстом, – це позиціонування об'єкта реклами у світлі максимально вираженої, навіть гіпертрофованої позитивної його оцінки, сигналізуючи тим самим про його цінність та соціальну престижність [4, с. 122].

Насамперед реклама має бути «інформаційно достовірною, забезпечувати як інтереси рекламодавця, так і інтереси споживача. Але при цьому не можна забувати, що виконання рекламою інформаційно-прагматичної функції залежить від того, наскільки буде привертати увагу прийнятий рекламний текст. Одним із дійових способів активізації уваги глядачів є римовані або віршовані рекламні тексти» [3, с. 170].

Як відомо, рима (нім. «reim», анг. «rhyme», франц. «rime», польське «rym», рос. «рифма», від грец. «rhytmos» – «узгодженість, сумірність») належить до композиційно-звукових прийомів «суголосся закінчень, що має фонетичне і метричне значення, об'єднує суміжні та розташовані близько слова віршових рядків (починаючи з останнього наголошеного складу) для організації їх у строфи, впорядкування поетичного мовлення, його евфонічного римотворення» [2].

Римування перетворює рекламу на незвичний об'єкт, оригінальний, цікавий. Наявність рими робить рекламний текст або його компонент «пісенним». Пісенність реклами динамізує її. А це забезпечує результативність. Водночас римований слоган швидше запам'ятовується, довше зберігається в пам'яті.

Рими поділяються на багаті та бідні. У багатій римі наявні якомога більше фонетичних збігів у словах, які репрезентують здебільшого різні лексико-граматичні класи. Це прерогатива поезії. Реклама, звісно, не претендуючи на таку художню довершеність, використовує бідну риму. За спостереженнями О. Покровської, «рекламні гасла в більшості випадків являють собою «бідні рими», тобто такі, що містять незначну кількість повторювальних звуків» [3, с. 170]: *НОВИЙ ДОМАШНІЙ КВАС* ***ТАРАС*** *ДИТИНСТВА СМАК В СОБІ* ***ПРИПАС****!; VARUS. Не* ***забудь, будь ласка****, лікарську* ***ковбаску****!; Ото* ***дива****! в «Eva» один дорівнює* ***два****. Купуй улюблений парфум; Watsons* ***браво****, як тут* ***цікаво****. Маска для волосся Gierdini; Comfy* ***чмок*** *всіх* ***жінок****; «Диклак гель» – нові* ***ролі*** *замість* ***болю****. Для когось зима – це драма.*

Найпростішою є дієслівна рима: *Йогурт «Растішка». Зручно* ***споживай*** *– здоровим* ***зростай****; Мартіні свято* ***починається*** *– дівчата* ***зігріваються****; На сервіс* ***завітай*** *– Corolla* ***вигравай****! TOYOTA; Купуй в «Епіцентрі» та «Новій лінії». Оселю* ***прибирай*** *– авто* ***вигравай****.* Тут нічого не треба вишукувати. Лише добирай дієслова з потрібним значенням. А уніфікована форма сама виконає «поетичну» роботу.

Римування дієслова з іменником засвідчує, що рекламісти доклали зусиль, щоб дібрати потрібне суголосся: *Comfy.ua. Як вас не* ***любити****, без переплат* ***кредити****; «Ельдорадо». В магазинах вже* ***лунає*** *радість свята* ***Миколая****.* Наведені слогани вже позбавлені «дієслівної римованої банальності». Якщо ритмічна організованість фрагмента реклами спричиняє його «життя» як окремого тексту і закріплення в пам'яті, то у разі виникнення відповідної потреби реципієнт легко згадує про нього, а відповідно – і про рекламований об'єкт [3, с. 170].

До римування можуть залучатися бренди: *Якість молока і* ***смак*** *зберігає* ***Тетра Пак****!;* ***БотФорт*** *завжди* ***комфорт****; «****Екомаркет****» – економний* ***супермаркет****;* ***Мезим*** *після їжі легше з* ***ним****; Квас* ***Тарас****. Від природи для* ***Вас****!*

Активно римується маніпулятивна конструкція «без переплат»: *COMFY. Кредит без* ***переплат*** *на фірмовий* ***експонат****. Samsung*; *Пральний порошок «Gala 3 в 1» – відмінний* ***результат*** *без* ***переплат****; Червона ікра «Спецпосол» – відмінний* ***смак*** *без* ***переплат****.* Вона вже може претендувати на своєрідне звання «рекламна мантра».

Посилюється ефект від римованості також додаванням «капслокізації» (написання великими літерами), що розрахована на візуальне сприйняття: *Energy BLACK Drink реєструй* ***КОДИ*** *готуйся до* ***ПРИГОДИ***.

Римування може здійснюватися не обов'язково в кінцевих сегментах членування тексту. У деяких текстах суголосся використовують уже на початку слогана: ***Операція консервація*** *в «Епіцентрі». Набір кришок.*

Несподіване зближення назви риби з назвою військово-феодального стану дрібних японських дворян здійснили рекламісти, що готували слоган для мережі «VARUS»: *Свіжоморожений* ***минтай*** *– серед риби* ***самурай****!* У такий спосіб вони оригінально підкреслили переваги рекламованого продукту.

У деяких випадках автори реклами вдаються до тавтологічної рими: ***«Екомаркет»*** *– економний* ***супермаркет***. *Яблука в асортименті.* Тут разом з римою використано також своєрідне «розшифрування» нібито абревіатури, застосовано таку собі народну етимологією. Разом з римованістю ці методи доволі добре притягують увагу.

Кілька римованих пар слів можуть використовуватися в межах одного рекламного контексту: ***Операція «Консервація»*** *в «Епіцентрі». Консервуй свій* ***врожай*** *та мішок* ***вигравай***.

Отже, основною функцією реклами виступає комунікація. Більшою мірою вона спрямована на маніпуляцію свідомістю, керування нею. Усе це має на меті показати рекламований об'єкт як такий, що максимально наділений позитивними параметрами.

Одним з прийомів, що допомагає рекламістам у цьому, виступає римування компонентів рекламного тексту. Це дає змогу надати йому оригінальності, привабливості, динамізувати його, а також гарантує швидке запам'ятовування і тримання в пам'яті.

Найчастіше в рекламі використовується бідна рима. Це зумовлене завданням реклами. Художні переваги відступають на далекий план. На першому ж перебуває створення навіть незначного суголосся звуків у відповідних словах. Найпростіше використати дієслівну риму. Однак рекламісти також римують і слова, що належать до різних лексико-граматичних класів. До римування залучаються назви брендів, у ньому активно використовується маніпулятивна конструкція «без переплат». Римування може поєднуватися також з іншими мовними засобами рекламного впливу. Коли вимагає ситуація, автори рекламних текстів не гребують і тавтологічною римою. Трапляються випадки оригінального римування. У межах одного рекламного контексту можуть використовуватися кілька римованих пар слів.

Список використаних джерел

1. Іванченко Р. Г. Текст у рекламі [Електронний ресурс] / Р. Г. Іванченко. – Режим доступу: http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=49

2. Козловська Л. М. Теорія літератури [Електронний ресурс] / Л. М. Козловська. – Режим доступу: http://www.academia.edu/11186814/15638_Посібник_Теорія_літератури
3. Покровська О. А. Ритмічно організовані рекламні тексти на українському телебаченні [Електронний ресурс] / О. А. Покровська // Питання літературознавства. – 2003. – Вип. 10. – С. 169–171. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pl_2003_10_43.
4. Таран О. Сленгізми в рекламі / О. Таран // Культура слова. – 2013. – Вип. 78. – С. 118–124.
5. Шарманова Н. М. Поліфункціональність рекламних кліше в новітній медіакомунікації / Н. М. Шарманова // Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. – 2012. – Вип. 8. – С. 283–293.

Волканова А. І.,
студентка 4 курсу, 4ж групи факультету філології та соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету;

Носко А. М.,
кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри соціальних комунікацій факультету філології та соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету

ПРИНЦИПИ ПІДГОТОВКИ ДИТЯЧОГО ПЕРІОДИЧНОГО ВИДАННЯ

Хоча розвиток глобальної мережі Інтернет в наш час є досить потужним, а вік користувачів мережі з роками лише молодшає, інтерес до друкованої дитячої преси залишається підвищеним. Такий інтерес можна пояснити тим, що інтернет-видання опосередковані гаджетами – телефонами, планшетами, лептопами. В той час як друкована продукція є значно простішою і доступнішою формою отримання цікавої інформацію для школярів. А тому, ми вважаємо цілком актуальним дослідити принципи створення дитячого періодичного видання.

Мета нашої роботи – вивчити принципи редакційно-художньої підготовки дитячого видання з урахуванням його специфіки.

Для досягнення мети нами були поставлені наступні завдання: 1) вивчити специфіку дитячої аудиторії); 2) розглянути принципи роботи редак-

тора і художника при підготовці дитячого видання; 3) на прикладі конкретного видання простежити, як проявляються розглянуті принципи.

Об'єктом дослідження ми обрали український щомісячний пізнавально-розважальний журнал для дітей 6–10 років «Професор Крейд», предметом – принципи створення періодичного видання для дітей молодшого шкільного віку.

Специфіку дитячого видання зумовлює читацька адреса. Редактору такого періодичного видання необхідно враховувати всі особливості сприйняття інформації юними читачами. Дитячу читацьку аудиторію поділяють на такі групи – дошкільнята (2–6 років), діти молодшого шкільного віку (6–11 років), діти середнього шкільного віку (11–14 років) і діти старшого шкільного віку (14–18 років).

Періодичні видання для дітей молодшого шкільного віку особливі за своїм оформленням. Найважливішим їх елементом є ілюстрація, причому, на відміну від інших видів періодики, ілюструється більша частина видання. М. Алуєва виділяє ілюстрацію як один з факторів становлення періодичних видань для дітей як самостійного комплексу видань, оскільки завдяки ілюстрації видання для дітей можна розглядати як особливу художню структуру [1].

М. Гамезо, описує дітей молодшого шкільного віку, як таких, що насилу долають текст, складаючи слова по складах. Після невеликого тексту, майже після кожної фрази читачу хочеться зробити паузу, відпочити, подивитися картинку. Якщо дитина ще не вміє читати, то вона гортає видання, розглядає картинки, текст в цьому випадку також сприймається як картинка, але картинка незрозуміла [2, с. 132–139]. Тому художнє оформлення та ілюстрації у виданнях для школярів мають особливе значення – вони можуть зайняти чільне місце і відігравати основну роль у порівнянні з текстом. Редактору важливо врахувати таку специфіку сприйняття інформації. Видання не повинні мати надто багато текстового матеріалу, а ті тексти, що розміщуються на шпальтах, мають бути максимально простими та зрозумілими.

Текстові матеріали для дитячих видань набирають, як правило, шрифтами великих кеглів – 16, 14, 12, які вимагають довгого рядка. Д. Зилевич звертає увагу на те, що смуга набору, «завантажена» дрібним кеглем, недопустима в дитячому виданні – її важко читати, і вона кількістю тексту психологічно відлякує дитини від читання [3, с. 79–80].

Складність засвоєння текстового матеріалу дитиною обумовлює, з одного боку, необхідність зменшення текстового обсягу видання, з іншого – їх рясне ілюстрування. Ілюстрації привертають увагу дитини до матеріалів видання, невідступно слідують за текстом, розкривають та доповнюють його зміст.

Використання кольорових ілюстрацій в оформленні дитячих періодичних видань – одна з головних вимог, що ставиться до видань для дітей молодшого шкільного віку. У кольорового зображення ширші емоційні, пізнавальні та декоративні можливості, кольорова ілюстрація легше сприймається дітьми. Однак Е. Огар, зауважує, що «діти – чуйні спостерігачі, просто яскравості та строкатості зображень для них недостатньо, і в кольоровій композиції повинна зберігатися ясність і конкретність» [3, с. 146–147].

Крім того дослідник М. Гамезо зазначає, що для молодшого шкільного віку провідною психічною діяльністю є гра. У психології гра науково пояснена як своєрідна дитяча діяльність, вона являє собою форму активного відображення дитиною навколишнього середовища [2, с 122–125]. Як зазначив О Потебня, «дитина ще не розділяє своєї діяльності на працю і забаву, ще не знає іншої праці, крім гри» [4, с. 174]. Тому матеріали у виданнях для дітей цієї вікової категорії мають зацікавити дитину та привернути увагу саме розважальною складовою. Разом з пізнавальними матеріалами, розміщують рекреативні та ігрові, аби дати читачу перепочити і розважитись.

Таким чином, готуючи до видання журнал, редакторська команда має дотримуватись наступних принципів підготовки дитячого періодичного видання: переважання ілюстративного матеріалу над текстовим; тексти максимально прості та зрозумілі, без складних слів та мовних зворотів; яскраве кольорове оформлення; ілюстрації та фотозображення, слідують за змістом тексту, доповнюють його; пізнавальні матеріали подаються в цікавій ігровій формі; разом з навчальними матеріалами на шпальтах варто розміщувати розважально-рекреативні – загадки, ребуси, головоломки.

Розглянемо реалізацію цих принципів на прикладі українського періодичного видання «Професор Крейд».

Журнал складається з таких рубрик: «Академія Крейда», «Лабораторія Крейда», «Запитай у Крейда», «Майстерня Крейда», «Що це?», «Еврика», «Навколо світу», «Дивовижі», «Живосвіт», «Ігротека», «Усміхони», «Розглядалки», «Пригоди вряди-годи», «English with fun». Навіть із рубрик стає зрозуміли, що видання поєднує у собі навчальні матеріали з розвагою.

Для об'єднання рубрик видання розроблено кілька персонажів, які ведуть читача крізь увесь випуск, допомагають йому зорієнтуватися та сторінках журналу. Такими героями є сам професор Крейд – академік усіх існуючих наук, який часто потрапляє в дивні ситуації; Лаборант Мензурка – відданий фанат та помічник професора Крейда, рудий ледащо Кіт Смик та Мишеня Шило – розумна, сором'язлива і мовчазна лабораторна миша. Персонажі часто з'являються на сторінках видання, коментують матеріали або беруть участь в подіях, про які йде мова. Це вносить в художнє рішення видання елемент коміксу.

Тримаючи в руках випуск видання «Професор Крейд», не можливо не звернути увагу на його яскраве ілюстративне оформлення. Окрім рубрик,

де використовують фотозображення, є розвороти, які повністю складаються із ілюстрацій художників. Такі рубрики як «Ігротека», «Усміхони», «Розглядалки», комікс «Пригоди вряди-годи» намальовані ілюстраторами, і тут важливу роль відіграють композиція і взаємодія персонажів, як між собою так і з текстом. Вдало зображенні замальовки з героями видання, яскраво, живо і динамічно передані дії і почуття персонажів, за допомогою виразів обличчя персонажів.

Інформація про всі цікаві і важливі аспекти життя навколишнього світу представлена в максимально узагальненій і зрозумілій для дитини формі.

Наприклад, у рубриці «Що це?» цікаво і просто розповідають про «волохатий» фрукт рамбутан (випуск № 3–2016), на сторінках рубрик «Живосвіт» доступно і зрозуміло роз'яснюють, хто такий трубкозуб (випуск № 3–2016). У рубриці «Запитай у Крейда» нескладною для дитини мовою пояснюють «Чому у людей різний колір волосся» (випуск № 3–2016).

Всі тексти написані максимально зрозумілою для дитини мовою, опущені всі складні слова і мовні звороти. Складні числові поняття подані в порівнянні з чимось зрозумілим для дитячого віку. Наприклад, у випуску № 6–2015 довжину плечей найбільшого екскаватора порівнюють з довжиною двох футбольних полів.

Відповідальні за створення журналу чітко слідують вимогам підготовки дитячого періодичного видання. Так, у випуску № 3–2016 у рубриці «Живосвіт» поряд з описом зовнішнього вигляду фенеки, її способу життя та характерних особливостей, зображено цих тваринок, їх середовище проживання та особливості комунікування з іншим тваринами. Це допомагає дитині краще зрозуміти раніше не відомого звіра.

Ілюстратори пов'язали персонажів видання з текстовим наповненням журналу. Герої активно взаємодіють і реагують на контекст текстового матеріалу – радіють, дивуються та цікавляться інформацією, яка подана у матеріалі.

Для того щоб зробити журнал більш захоплюючим і цікавим для дитини поряд з важливішими фактами була відібрана невелика побутова інформація, яка робить сприйняття матеріалу наближеним до повсякденного життя. Наприклад, в рубриці «Еврика» включена історія про етапи створення глазурованого сирку.

Крім фактичної інформації, основу видання для школярів складають практичні завдання, спрямовані на формування інтересу до навчання. Беручи до уваги те, що для дитини важливий ігровий момент в подачі інформації, у журналі «Професор Крейд» застосовуються елементи, які втягують юного читача в дію. Наприклад, рубрика «English with fun» пропонує у формі гри вивчати нові слова іноземною мовою, а у рубриці «Лабораторія Крейда» пропонують кілька експериментів аби перевірити, чи працює смак без запаху (випуску № 3–2016). Крім того, на сторінках видання часто розміщують невеликі головоломки, ребуси, загадки.

Отже, дослідивши специфіку дитячої аудиторії та особливості сприйняття інформації дітьми молодшого шкільного віку ми змогли виділити принципи підготовки дитячого періодичного видання. Щомісячне пізнавально-розважальне видання «Професор Крейд» є типовим прикладом такого видання, оскільки вдало реалізовує такі принципи як: переважання ілюстративного матеріалу над текстовим, яскраве кольорове оформлення, тексти максимально прості та зрозумілі; пізнавальні матеріали подаються в цікавій ігровій формі; разом з навчальними матеріалами на шпальтах розміщено розважально-рекреативні.

Список використаних джерел

1. Алуева М. А. Детская художественная иллюстрированная книга как синтез издания, искусства и средства эстетического воспитания: автореф. дис. … канд. пед. наук [Електронний ресурс] / Алуева Мария Александровна // Краснодар. – 2010. – Режим доступу: http://www.dissercat.com/content/detskaya-khudozhestvennaya-illyustrirovannaya-kniga-kak-sintez-izdaniya-iskusstva-i-sredstva.
2. Гамезо М. В. Возрастная и педагогическая психология / Михаил Викторович Гамезо. – Чебоксари: Чебоксарская типография № 1. – 2003. – 512 с.
3. Зылевич Д. П. Редакторская подготовка изданий для детей / Дина Павловна Зылевич. – Минск: Белорусский государственный технологический университет. – 2009. – 210 с.
4. Огар Е. І. Дитяча книга: проблеми видавничої підготовки: навч. посіб. / Емілія Ігорівна Огар. – Львів : Аз-Арт. – 2002. – 160 с.
5. Потебня А. А. Мысль и язык / Александр Афанасьевич Потебня. – Киев, 1993. – 192 с.

Губа А. В.,
студентка 4 курсу факультету соціальних наук Запорізького національного технічного університету;

Пода О. Ю.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Запорізького національного технічного університету

ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ЖІНОК: ЕЛЕН ГОРДОН-ЛАЗАРЕФФ І ЖУРНАЛ «ELLE»

«ELLE» (назва з французької перекладається як «Вона») – міжнародний журнал, який містить інформацію про моду, красу, здоров'я та розваги.

Випускається в 29 версіях більше, ніж у 60 країнах світу. Видання виходить щомісяця, а у Франції – один раз на тиждень [1; 2; 5].

Журнал «ELLE» засновано в 1945 р. у Франції подружжям Елен Гордон-Лазарефф (1913–1988) і П'єром Лазарефф (1907–1972).

У Франції, журнал належить «Lagardere Group», в США «Hachette Filipacchi Media U.S», у Канаді «Transcontinental Media», у Бразилії «Grupo Editora Abril», у Мексиці «Grupo Editorial Expansion», в Аргентині «Grupo Clarin», у Сінгапурі «Mediacorp», у Німеччині «Hubert Burda Media», у Росії «Hearst Shkulev Media / ИнтерМедиаГруп» [1; 2; 5].

Історія життя Елен Гордон заслуговує на окрему увагу, оскільки саме її харизматичність, феміністична платформа, певний збіг обставин у житті забезпечили їй успіх і процвітання як жінці, так і бізнесленді.

Елен (Лєночка) Гродон народилася в 1909 році в царській Росії (Ростов-на-Дону). Її батько був знаменитим російським промисловцем (Борис Гордон вів тютюнову справу). Через події, пов'язані з жовтневим переворотом у Росії в 1917 році, родина емігрувала до Європи. Їхню вимушену «втечу» можна вважати успішною, оскільки батько встиг перевести свої бізнес-активи за кордон. Цей факт і визначив подальшу історію родини і долю Елен, яка купалася в розкошах і дозволяла собі бути прогресивною в поглядах і способі життя (точніше їй дозволялася така поведінка й такий спосіб мислення). Звернімо увагу на те, що батько – Борис Гордон – не стояв обабіч культурного життя, був людиною розвиненою, цікавився літературою (ще в Росії мав власну типографію, підтримував символістів), був справжнім меценатом. Цю діяльність він продовжив і в еміграції [2; 3].

Борис Гордон підтримував інтерес своєї дочки до освіти. Елен закінчила престижний ліцей Генриха IV; раннє заміжжя і народження дочки не завадили вступу на факультет етнології в Сорбонському університеті (за іншими джерелами – на філологічний факультет), навчання на якому й визначило подальшу долю дівчини як видавця (хоча власне етнологія не мала жодного відношення до журналістики й до видання журналу).

Як етнолог Елен вирушила в наукову експедицію на Малі (Африка), після якої написала низку подорожніх нотаток, які були відіслані до редакції, очолюваної молодим П'єром Лазарефф. Майже одразу матеріали були надруковані в газеті, а Елен запропоновано вести дитячу рубрику. Вона погодилася. Так закінчилася кар'єра Елен як етнолога і розпочалася її стрімка кар'єра як журналістки й видавця.

Величезну роль у цьому відіграв П'єр Лазарефф – один з перших медіамагнатів у Європі (за якого Елен у 1939 році вийшла заміж; познайомилися в 1929 р.) [2; 3].

З активізацією фашизму в Європі через загрозу знищення (як євреям за походженням) Елен і П'єр виїжджають до США, у Нью-Йорк [2; 3].

Вони обоє продовжують журналістську діяльність: Елен добре знала англійську мову, а тому працювала в журналі «Harper's Bazaar», а також в одному з додатків «New York Times» [2; 3].

Згодом подружжя повертається до Європи. Для П'єра журналістика стає не тільки професією, а й бізнесом.

Успіхів у журналістській і видавничій діяльності досягала й Елен Гордон-Петрофф. Так 21 листопада 1945 року вийшов друком перший номер журналу «ELLE».

Маючи досвід роботи в жіночому часописі (США, «Harper's Bazaar»). Як зазначають дослідники, саме робота в Америці й стала відправною точкою для зародження ідеї створення власного журналу. «Ще в США… Елен винайшла «стиль ELLE»: змусила моду вийти на вулицю. Саме їй прекрасна половина людства має бути вдячна за Шанель і Куррежа, вона стала законодавицею «практичної моди» [3]. Окрім розкрутки ідеї, що зародилася в США, Елен вивела для себе ще одну формулу – хочеш бути успішною – веди світське життя, а тому майже щонеділі влаштовувала разом з чоловіком прийоми у своєму маєтку в пригороді Парижа. Гостями вечірок були найвідоміші політики, актори, бізнесмени Франції й світу [3].

Елен Гордон-Лазарефф не залишилася до кінця свого життя видавцем «ELLE».

У 1981 році Даніель Філіпачі і Жан-Люк Лагардера викупили видання серії «Hachette», до яких входив і «ELLE». Після цього журнал став міжнародним виданням, і з'явився спочатку на ринку Великої Британії (1985 рік), а потім у США (1988 рік). Вихід української версії датується 2001 роком [1]. Вихід української версії датується 2001 роком.

Інформація про українську версію подається на офіційному сайті теперішнього видавця журналу – «Hearst Shkulev Ukraine». Цей сайт російськомовний. Зазначається, що від «2011 року партнером стала американська компанія «Hearst Corporation» [4] – один з найбільших медіакогломератів у світі, заснований у 1887 році…» На сьогодні його медіаактиви – це 15 тижневих і 38 щоденних газет (зокрема «Houston Chronicle, San Francisco Chronicle, San Antonio Express-News и Albany Times Union»); майже 200 журналів, що видаються по всьому світу (наприклад, «ELLE», «Marie Claire», «Cosmopolitan»; 29 телеканалів (18% глядацької аудиторії США), окрім цього – компанії кабельного телебачення («A&E Television Networks» і «ESPN»; видавничими домами, дистриб'юторськими компаніями та ін. [5].

Ідеться і про те, що «Hearst Shkulev Ukraine» (ранее «Hachette Filipacchi Shkulev») було засновано в 2000 р. «ELLE Украина» – перший журнал у портфелі видавничого дому, тріумфальний запуск якого відбувся в березні 2001 року. Сукупний наклад видань «Hearst Shkulev Ukraine» понад 320 тис. екз., сукупна аудиторія – 2,3 млн. чол. [5].

«ELLE Украина» – зразок для аналізу стратегій адаптації моделі і контенту відомого міжнародного видання на національному ринку ЗМК.

Список використаних джерел

1. Elle [Електронний ресурс] // Вікіпедія: сайт – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Elle
2. Elle [Електронний ресурс] // Энциклопедия моды: сайт. – Режим доступу: https://wiki.wildberries.ru /глянец/magazines/elle
3. Сапгир К. Прощай, «Франс-Суар» / Кира Сапгир // booknik: сайт [Електронний ресурс]. – 30 июля – 2012. – Режим доступу: http://booknik.ru/today/news/proshchayi-frans-suar/
4. Hearst Corporation Completes Hachette Filipacchi Media Acquisition / Ch. O'Shea [Електронний ресурс] // ADWEEK: сайт. – May 31. – 2011. – Режим доступу: http://www.adweek.com/digital/hearst-corporation-completes-hachette-filipacchi-media-acquisition/?red=ny
5. Hearst Shkulev Ukraine: офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://hsu.com.ua/

Дяченко І. М.,
кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри журналістики, реклами і соціальних комунікацій Класичного приватного університету

ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ЖУРНАЛІСТА В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Виховання включає принципи інтеграції традиційних і нових форм виховної роботи, вмілого поєднання кращих традицій вітчизняного досвіду з новими напрямами у молодіжній політиці. Інноваційна модель майбутнього фахівця, в тому числі журналіста, має включати перелік професійно, соціально і особистісно значущих якостей особистості.

Гуманітарний вектор сучасної вищої освіти передбачає фундаментальну підготовку майбутніх фахівців, самоосвіту та самовдосконалення інтелектуальних, креативних і фізичних можливостей студента. Це включає формування широкого культурницького світогляду, національної самосвідомості та дбайливого ставлення до власного здоров'я як вагомих складових способу життя, що є визначальним у досягненні кар'єрного та життєвого успіху [1].

Духовний потенціал є інтегральним утворенням, що поєднує можливе й дійсне, свідоме й несвідоме зі здібностями особистості до прийняття, переживання і творчого втілення у життя загальнолюдських цінностей та власної системи ціннісних орієнтацій. Духовний потенціал є особливою системою відновлюваних внутрішніх ресурсів духу людини, здатною до

саморозвитку, спрямованою на творчу самореалізацію (як особистісну, так і професійну).

Виховання у вищій школі – цілеспрямованим процес, шо відбувається з урахуванням особливостей кожного конкретного ВНЗ, зокрема професіоналізму професорсько-викладацького складу, який значною мірою є носієм духовно-моральних, етичних, ділових якостей, рівня його взаємодії зі студентами-вихованцями і впливу на їхню свідомість з метою формування у них виваженої життєвої позиції, вміння сприймати, використовувати, поширювати і здобувати необхідний досвід, здатності бути носіями провідних ідей, організаторами суспільно-політичного життя в країні [2].

Ознаки сучасного медіа-простору, відображені в інформаційному контенті ЗМІ, накладають значний відбиток на специфіку відображення проблеми духовності в сучасних засобах масової інформації, зокрема в періодичній пресі.

Особливості сучасного медіа-простору, пов'язані з розвитком ґендерних студій, спонукають багатьох дослідників до вивчення ґендерних аспектів у пресі (В. Агеєва, Н. Ажгіхіна, Є. Балабанова, Л. Бондаренко, І. Грабовська, О. Іванова, О. Пода, В. Петренко, О. Ярська-Смирнова тощо).

Наразі ЗМІ виступають базовим елементом соціалізації, в процесі якої важливу роль відіграє жіночий та чоловічий часопис як особливий фактор формування способу життя, гендеру сучасної жінки та чоловіка. Журнали для жінок – один із сегментів українського ринку ЗМІ, серед видань – і ті, що розраховані на масову, з середнім достатком, читачку («Лиза», «Полина», «Даша», «Добрые советы» тощо).

На шпальтах жіночих часописів читачка може отримати нову інформацію про події у світі, знайти поради щодо лікування та підтримки фізичного здоров'я, здорового способу життя; новини у світі моди, косметики тощо. В більшості жіночих видань невід'ємним структурним елементом є надання довідок та консультацій спеціалістів з тих питань, які цікавлять жінку як реципієнта інформації.

Але не менш важливою, а, можливо,– найголовнішою, є функція духовна, яку повністю не реалізовує жодне з масових видань. Виховання способу життя сучасних чоловіка та жінки здійснюється через формування апріорності того, що повинно сприйматися за потрібне і не викликати сумнівів.

З огляду на зростання тенденції до певного нівелювання моральних і духовних цінностей сучасної молоді, в кожному журналі мають бути рубрики, присвячені духовності, а десять заповідей Божих сьогодні повинні стати найпотужнішим вектором моральності громадянського суспільства. Не можна писати про сім'ю, обійшовши такі вічні цінності, як любов (у її високому розумінні і найдуховнішому прояві), всеохоплююча і необмеже-

на, яка «довготерпить, милосердствує, не заздрить, не гордиться, не мислить зла, всьому вірить, все переносить… Яка ніколи не перестає».

Моральне виховання веде людину до здатності відносно самостійно визначати свою лінію поведінки без зовнішнього контролю, керуючись совістю, почуттям власної гідності; слугує одним із засобів формування духовних цінностей. Моральне виховання – виховна діяльність, що має на меті сформувати стійкі моральні якості, потреби, почуття, навички і звички поведінки на основі ідеалів, норм і принципів моралі, участі у практичній діяльності.

Сучасна сегментація ринку жіночої й чоловічої періодики потребує орієнтованості на формування духовності читацької аудиторії, що зумовлює потребу в активізації позааудиторної роботи майбутніх журналістів, спрямованої на морально-духовне виховання.

Духовне відродження української нації – неможливе без змін у всіх сферах життя: в економіці, культурі й у свідомості людей. І саме журналістам належить велика місія формування суспільної свідомості, громадської думки й духовності, що необхідно враховувати в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців ЗМІ.

Список використаних джерел

1. Виховна робота зі студентською молоддю : навч. посібник для вищих навч. закладів / за заг. ред. Т. Ю. Осипової. – Одеса, 2006. – 288 с.
2. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання : навч. посібник для пед. навч. закладів / С. І. Карпенчук. – К., 1997. – 304 с.

Керімов Р. Р.,
аспірант кафедри теорії комунікації, реклами та зв'язків із громадськістю Запорізького національного університету

ЦІННІСТЬ НОВИХ МЕДІА ДЛЯ ПРАКТИКИ PR

Побудова повноцінного інформаційного суспільства передбачає «обов'язкову підтримку формування та розвитку інформаційно-комунікаційної інфраструктури, яка має забезпечувати процеси створення, зберігання, розповсюдження й використання інформації та широкий доступ до неї» [3, с. 37]. Цю функцію сьогодні виконують нові медіа, які з'явилися в кінці XX століття як інтерактивні електронні видання і нові форми ко-

мунікації виробників контенту. Крім того, цим терміном позначають і сам процес розвитку цифрових, мережевих технологій і комунікацій.

Нові медіа – найпотужніший інструмент сучасної «інфраструктури» соціальних комунікацій. Їх поява – це одна з головних ознак становлення інформаційної епохи розвитку людства, результат комп'ютеризації суспільства та активного використання цифрових технологій.

Інтерактивність нових медіа є головною їх рисою, яка означає здатність цифрової системи (комп'ютерної програми, мережевого протоколу та ін.) реагувати на дії користувача, в результаті яких на екрані відбуваються трансформації візуальних і / або аудіальних компонентів проекту нових медіа, зміна / додавання тексту, модифікації інтерфейсу та ін. Інтерактивна природа новітніх медіа характеризується високою ефективністю у представленні та засвоюванні інформації і значно підвищує можливості паблік рилейшнз у посиленні взаємозв'язків базисного суб'єкта PR із цільовими групами громадськості.

Характеристикою сучасних соціальних комунікацій є різка зміна інструментарію та каналів донесення і поширення інформації у зв'язку з поширенням і популяризацією нової комунікаційної формації – мережевої [2, с. 152].

Інтерес до вивчення комунікативних процесів в інтернет-середовищі, до практики застосування в ньому PR-технологій відмічається у дослідженнях багатьох науковців, серед яких роботи В. Березенко, Л. Городенко, І. Захарова, А. Калініна і Ю. Логвіної, М. Шиліної та інших представників наукової спільноти.

Виходячи з цього, можна констатувати той факт, що відбувається певний вплив нових медіа на практику паблік рилейшнз. Такий формат медіа дозволяє розглядати зв'язки із громадськістю як управління комунікаційними потоками шляхом виявлення зон поєднання і створення умов для узгодження інтересів. Це такий спосіб досягнення PR-цілей, при якому «суб'єкти комунікування існують не як різнополюсні, розділені субстанції, але як взаємозалежні суб'єкти суспільних відносин, так само зацікавлені один в одному і знаходять «момент узгодження інтересів» як внутрішній імператив свого існування, свого успіху» [1, с. 285].

Характерною рисою моделі комунікацій з громадськістю, що пропонується новими медіа, стає зміна управлінської парадигми керування комунікативними процесами на колаборативну. Ця модель комунікації вважається однією з найбільш актуальних на сьогодні горизонтальних гетерархіческих моделей рівноправної взаємодії [4, с. 83]. Нові медіа дозволяють перехід від суб'єкт-об'єктної парадигми до гетерархічної колаборативної суб'єкт-суб'єктної, оскільки їм притаманна інтерактивність.

PR-практика передбачає виробництво інформаційно-комунікаційного продукту в системі «суб'єкт-суб'єктних» відносин, що складаються

в результаті спільної діяльності в інтелектуальній сфері двох і більше осіб або організацій для досягнення спільних цілей, і при якому відбувається аналіз комунікаційної ситуації, прийняття тактичних і стратегічних рішень по ефективному засвоюванню, накопиченню, продукуванню, розповсюдженню та інтенсивному обміну знаннями між суб'єктами PR-комунікації.

Цінність нових медіа для практики PR полягає у наступному: вони розширюють можливості комунікації, представляють собою безкоштовний форум для обміну ідеями, інформацією та думками, надають нові можливості для прямої взаємодії з цільовою аудиторією. Ризик негативної інформації існує, але аудиторія все одно відвідує інтернет, тому PR-практика повинна охоплювати і нові медіа, хочемо ми цього чи ні. Крім того, нові медіа уможливлюють комунікацію в режимі реального часу і являють собою платформи для вираження громадської думки з різних питань. Використання блого-сфери дозволяє PR-повідомленням безпосередньо досягти цільової аудиторії з найменшими витратами, полегшує доступ до нової, більш молодої аудиторії, до якої не завжди можливо потрапити через традиційні медіа. Крім того, коли мова заходить про нові медіа – блоги, соціальні мережі, медіахостінги, Твіттер та інші сервіси, які визначають обличчя сучасного інтернету, як правило, в голові фахівця з комунікацій починають виникати асоціації з вірусним і партизанським маркетингом, незвичайними інтерактивними кампаніями та іншими видами діяльності, які складають основу поточної «моди» в PR. Оскільки споживання комунікаційного продукту, який представляють нові медіа, невіддільне від процесу їх виробництва, тому і сам процес виробництва є спільним і для виробника, і для споживача комунікативної послуги. А це особливо актуально для сучасної практики в сфері паблік рилейшнз.

Ще один важливий момент: тим, у кого було обмежене уявлення про те, що таке зв'язки з громадськістю, нові медіа допомогли зрозуміти, що PR не зводиться лише до зв'язків із засобами масової інформації. В системі нових медіа переміщується фокус з PR-інструментарію на процес побудови відносин, який, власне, і є метою зв'язків з громадськістю.

Отже, нові медіа перевершують традиційні мас-медіа з точки зору доступності аудиторії і створення діалогу, дозволяють компаніям оперативно дізнатися про те, що аудиторія думає про їх продукти та послуги, більше того, це сучасний спосіб спілкування в умовах запровадження прозорих стосунків між базисним суб'єктом PR та його цільовою аудиторією.

Список використаних джерел

1. Березенко В. В. PR як сфера наукового знання : монографія / В. В. Березенко; за загал. наук. ред. В. М. Манакіна. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2015. – 359 с.

2. Городенко Л. М. Трансформація інформації у мережевій комунікації / Л. В. Городенко // Наукові записки Інституту журналістики : науковий збірник / за ред. В. В. Різуна; КНУ імені Тараса Шевченка. – К., 2013. – Т. 51. – Квіт. – черв. – С. 152–155.
3. Ріпка Д. О. Формування системи управління знаннями підприємства / Д. О. Ріпка // Управління розвитком. – 2011. – Вип. 22 (119). – С. 37–39.
4. Шилина М. Г. Интернет-коммуникация и тенденции трансформации системы общественных связей / М. Г. Шилина // Вестник МГУ. Серия : Журналистика. – М. : Изд-во МГУ, 2010. – № 4. – С. 81–90.

Коваленко Ю. О.,
кандидат економічних наук, доцент кафедри журналістики, реклами і зв'язків з громадськістю Національного авіаційного університету

КОМУНІКАТИВНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНО-МАРКЕТИНГОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ

Інноваційно-маркетинговий потенціал суб'єктів господарювання визначається, насамперед, масштабами та якістю впровадження нових ідей, технологій, управлінських систем, продуктів, які є результатом взаємного розвитку науки, інноваційної діяльності та її маркетингової складової. Його формування здійснюється в міжнародній, наднаціональній та національній площинах. Вибір складових цього потенціалу базується на результатах всебічної оцінки як середовища, в якому функціонують підприємства, так і на визначенні їх внутрішніх інноваційних можливостей, що характеризуються станом і рівнем використання інноваційного потенціалу, маркетингових параметрів, важливою складовою яких є комунікативна ефективність взаємозв'язку із споживачами та постачальниками. На макрорівні провідна роль у розвитку маркетингової складової інноваційного господарювання належить державі, її спроможності щодо підтримки нововведень в різних сферах економіки, сприяння функціонуванню та просуванню основних сегментів інноваційного ринку. Його ефективний розвиток залежить, насамперед, від розвиненості інфраструктури, активності розробників інновацій, відповідності рівня інноваційних розробок світовим стандартам. Поєднання цих чинників дає можливість визначити рівень активності інноваційної діяльності країни для забезпечення її ефективного розвитку та реалізації економічних інтересів. Крім того, саме ці чинники значною мірою визначають масштаби, динаміку та інші кількісні й якісні характеристики інноваційно-маркетингового потенціалу, який вар-

то розглядати як один із важливих параметрів ефективності господарювання господарських суб'єктів [1].

На рівні окремих підприємств формування маркетингових параметрів інноваційних переваг здійснюється через дослідження ринкового середовища, розширення пропозиції послуг, що володіють інноваційними ознаками, розвиток конкурентних відносин, пошук високотехнологічних рішень, застосування новітніх методів та інструментів в оптимізації маркетингових, виробничих, трудових, фінансових ресурсів. Сучасні підприємства, які функціонують у складному соціально-економічному середовищі, повинні постійно створювати і впроваджувати різного роду інновації, що забезпечують їх ефективну діяльність на ринку, використовувати доцільні маркетингові інструменти просування. Переважна більшість інновацій реалізується в ринковій економіці країн світу підприємницькими структурами як засіб вирішення виробничих, комерційних, маркетингових завдань, як надзвичайно важливий фактор забезпечення стабільності їх функціонування, економічного зростання і конкурентоспроможності.

Ринкова економіка, якій притаманна гостра конкурентна боротьба, вимагає особливого підходу до маркетингу інновацій. Маючи на меті підвищення ефективності діяльності, інновації відкривають широкі перспективи для розвитку сучасного підприємництва. Успішна інноваційна діяльність дає можливість підприємству сформувати позитивний імідж, підвищити конкурентоспроможність, ефективніше використовувати обмежені ресурси, збільшити прибуток. Разом з тим, вона має бути тісно переплетена з маркетинговим потенціалом підприємства. Особливого значення застосування інноваційних рішень на мікрорівні в умовах глобалізації набуває в системі маркетингового управління. Йдеться, насамперед, про визнання важливості споживача, його інтересів, вимог, уподобань як основного напряму реалізації зусиль підприємства, забезпечення використання в його діяльності конкурентоспроможних маркетингових інструментів [2]. В цьому зв'язку особливого значення набувають комунікативні аспекти формування інноваційно-маркетингового потенціалу, які пов'язані, насамперед, із встановленням тісної взаємодії із споживачами.

Зважаючи на розуміння суб'єктами господарювання на зовнішніх ринках **у**правління маркетингом як процесу планування та реалізації політики ціноутворення, виробництва й просування продукції, спрямованого на здійснення торговельних операцій, інноваційна складова передбачає застосування нових методів та підходів до його здійснення.

Формування інноваційно-маркетингового потенціалу в контексті реалізації ефективної політики просування продукції передбачає застосування наступних складових контенту, який має комунікативну цінність для аудиторії: пропозиція споживачам оглядових статей та статей-порад, управління розміщенням новин про продукцію та діяльність підприємства, вчасне

реагування за допомогою інтернет-мережі на питання покупців, надання рекомендацій на форумах, розміщення в соціальних мережах авторських публікацій, іміджевих та інформаційних матеріалів [3].

Крім того, підвищенню комунікативної ефективності реалізації інноваційно-маркетингових параметрів просування продукції підприємств на внутрішньому та зовнішніх ринках сприятиме орієнтація зусиль на використання інфографічних, візуальних можливостей в он-лайн презентаціях переваг їх продукції або діяльності на конкретному ринку. Посилення комунікативної складової інноваційно-маркетингового підходу в ринковій діяльності дозволятиме підприємствам створювати лояльний імідж по відношенню до споживачів, партнерів та постачальників, сприятиме покращенню маркетингової позиції на ринку, доповнюватиме систему застосування інновацій у забезпеченні всіх процесів, які пов'язані з функціонуванням конкретного суб'єкту господарювання в економічному просторі.

Список використаних джерел

1. Інвестиційно-інноваційна діяльність: теорія, практика, досвід : монографія / М. П. Денисенко, Л. І. Михайлова, І. М. Грищенко, А. П. Гречан та ін.; за ред. д. е.н., проф., акад. М. П. Денисенка, д. е. н., проф. Л. І. Михайлової. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. – 1050 с.
2. Козлова О. А. Методология взаимодействий концепций маркетинга как основа холистического маркетинга / О. А. Козлова // Экономика и управление. – 2011. – № 4 (77). – С. 130–133.
3. Саламацька О. Ю. Дослідження сучасної концепції маркетингу // О. Ю. Саламацька // Європейський вектор економічного розвитку. – 2011. – № 2 (11). – С. 210–216.

Костромицький Р. І.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету

СПЕЦИФІКА ІНТЕРАКТИВНОСТІ ПОРТАЛУ FOTO.UA

Своїм існуванням мережа Інтернет відкриває унікальні можливості миттєвого доступу до величезної кількості інформації. За даними сайту (http://www.worldwidewebsize.com/) станом на 5 лютого 2018 р. у Всесвітній павутині розміщено 4.47 мільярди сторінок. Проте Інтернет став не тільки засобом чи каналом доступу до інформації, він створив умови для виникнення нового виду ЗМІ, а саме інтернет-медіа, які принципово відрізняються від традиційних (друкованих видань, радіо- та телепередач).

Цікаві спостереження щодо зміни механізму організації роботи мас-медіа в Інтернеті належать Б. Потятинику. Дослідник з іронією підкреслює: «Відвідувачі (нетери), навіть якщо їх мільйони, звертаються безпосередньо до першоджерела – авторського тексту, розміщеного на веб-сайті. Це так, наче єдиний примірник газети одразу читає велика група людей…» [5, с. 9]. Б. Потятиник зазначає, що можливості глобальної мережі дозволяють відмовитись від необхідності тиражування джерела інформації, яке було необхідним для класичної «преси». Також виникнення мережевих видань сприяло зменшенню витрат, пов'язаних із послугами типографії (затрати на папір і поліграфію).

Не зважаючи на велику кількість досліджень, присвячених різним аспектам функціювання електронних ЗМІ, проблема виокремлення типологічних ознак інтернет-медіа залишається актуальною. У нашій роботі увагу приділено дослідженню інтерактивності порталу Foto.ua.

Інтерактивність є наслідком самої технології організації Глобальної мережі, яка історично створювалась для спільної діяльності вчених (відомо, що історично перша мережа Arpanet об'єднувала комп'ютери декількох американських університетів). На сьогодні в науці немає усталеного визначення інтерактивності. Проте загальноприйнятим є розуміння інтерактивності як принципу організації системи, у якій мета досягається інформаційним обміном між її елементами. Дослідниця А. Полісученко, аналізуючи специфіку інтерактивності телебачення, підкреслює, що саме ця особливість красномовно свідчить про зміни механізму постачання інформації, адже споживач отримує змогу не тільки впливати на інформаційну політику телевізійного каналу, але й регулювати сам механізм комунікації [4]. Інтерактивність як важливий чинник діяльності сучасних радіостанцій досліджує М. Нагорняк. Автор слушно зауважує, що модель інтерактивної організації мовлення сприяє залученню широкої аудиторії до обговорення нагальних питань сучасності [2].

У словнику-довіднику «Журналістика» під редакцією І. Михайлина інтерактивні медіа потрактовані як «електронні видання, які забезпечують участь користувача у створенні контенту, організовують безпосередній зворотний зв'язок, діалог із читачем» [1, с. 96]. Важливим є той аспект, що інтерактивність дозволяє кожному користувачеві брати участь не тільки в обговоренні, а й безпосередньо у створенні контенту. Специфіка інтерактивності інтернет-медіа визначена Б. Потятиником. Дослідник зазначає, що інтерактивність покладено в основу комунікаційної моделі many-to-many: «Децентралізована структура передбачила рівність всіх учасників у формуванні вільного ринку інформації, на якому кожен міг бути однаковою мірою і споживачем, і джерелом інформації» [5, с. 9]. Тобто модель інтерактивності мережевих ЗМІ, на відміну від традиційних (листування, телефонний зв'язок із редакцією), є більш динамічною. Також ця модель

усуває необхідність посередників, які в традиційних ЗМІ виконували функцію редактора або видавця. Користувач отримав змогу звертатися безпосередньо до широкої аудиторії.

Б. Потятиник слушно зауважує, що інтерактивність нових ЗМІ може бути реалізована на певних рівнях:

1. Людина-людина. Автор має змогу спілкуватися з читачем, а читач – з автором та іншими читачами. Технічно зв'язок утворюється за допомогою чату, коментарів, форуму.

2. Людина – машина. На цьому рівні автор (редактор) матеріалу за допомогою технічних засобів (лічильник відвідувачів, реєстрація, он-лайнові опитування) отримує інформацію про специфіку аудиторії. Так редакція може адекватно реагувати та вносити зміни в контент свого ресурсу.

3. Людина – машина – людина. Машина автоматично збирає необхідну інформацію за допомогою спеціальних програм та, спираючись на вподобання відвідувачів сайту, автоматично формує підбірку найпопулярніших матеріалів [5, с. 70]. Отже, під інтерактивністю варто розуміти процес формування контенту сайту в залежності від пошукових потреб користувача в режимі он-лайн.

Об'єктом нашого дослідження є один із перших в Україні спеціалізований інтернет-портал про фотографію Foto.ua. Інтерактивність ресурсу покладено в основу його моделі взаємодії з аудиторією, адже сайт створено саме як платформу для обміну досвідом у галузі фотографії.

Інтерактивні елементи сайту виконують різні завдання: спонукання користувача до активної комунікації, організація зворотного зв'язку, створення можливості взаємодії, збільшення конверсії ресурсу. Підвищення конверсії сайту за допомогою інтерактивних складників пов'язано з тим, що вони спонукають до певної дії: відвідати сторінку, отримати зворотній зв'язок, заповнити форму, узяти участь у обговоренні тощо.

На головній сторінці фотопорталу Foto.ua, поруч із логотипом, подано телефон для зв'язку з редакцією. Також зворотній зв'язок може бути встановлений шляхом заповнення форми з обов'язковим зазначенням електронної адреси та специфіки звернення (лист можна адресувати адміністратору, комерційному відділу та куратору освітніх програм)**.** Така організація діалогу дозволяє залучати читача до обговорення матеріалів сайту, а редакція отримує інформацію про нагальні зацікавлення користувачів ресурсу.

Форум сайту Foto.ua – це платформа для обміну досвідом, яка дозволяє обговорювати спеціалізовані теми, шукати необхідну техніку або шляхи вирішення проблем у царині фотосправи. Форум є корисним джерелом інформації з тих тем, які є нагальними для відвідувачів. Тематично форум представлений такими блоками: «Вибір фототехніки та аксесуарів», «Зйомка», «Цифрова обробка зображення», «Юридичні основи фотогра-

фії» тощо. Найбільш відвідуваними розділами форуму є «Дискусії про фотографію», «Майстер-класи» та «Барахолка». Для роз'яснення важливих аспектів функціювання форуму в розділі «Довідка» наведено матеріали в таких тематичних групах: правила використання форуму; кабінет і можливості профілю користувача; читання та надсилання повідомлень. Окремо можна скористатися можливістю пошуку в тексті довідки. Пошуковий запит може бути сформований за окремим словом або фразою.

Для зручності користування форумом у його структуру введено розділи «Повідомлення за день» та «Що нового?». Незважаючи на те, що інформація в них подекуди дублюється, знайомство з цими розділами дозволяє бачити загальну картину читацьких інтересів та активності користувачів за певний період.

Корисною є функція відправлення персональних повідомлень (текст, BB-код, смайли, зображення) для зареєстрованих користувачів сайту. Чат за своїм функційним навантаженням подібний до форуму. Тут користувач може звернутися безпосередньо до редакції, спеціаліста у тій чи тій галузі, іншого користувача. Чат має певні переваги порівняно із живим спілкуванням, адже його формат дозволяє послідовно відповідати на всі запитання та піддавати текст редакції. Під час живого діалогу такий процес ускладнюється необхідністю одночасно реагувати на запитання великої кількості учасників.

Отже, формат інтерактивності дозволяє не тільки створити простір для діалогу між користувачами ресурсу та адміністрацією, а й реалізувати функцію привернення уваги аудиторії та її консолідації навколо певної теми або проблеми.

Список використаних джерел

4. Журналістика : словник-довідник / авт.-уклад. І. Л. Михайлин. – К. : Академвидав, 2013. – 320 с.
5. Нагорняк М. В. Інтерактивність як визначальний чинник ефективності розмовних програм інтернет-радіостанцій / М. В. Нагорняк // Наукові записки Інституту журналістики. – 2014. – Т. 57. – С. 157–163.
6. Партико З. В. Галузеве редагування в засобах масової інформації / З. В. Партико. – Л. : Афіша, 2007. – 104 с.
7. Полісученко А. Активізація телеглядачів як елемент телевізійної інтерактивності / А. Полісученко // Теле- та радіожурналістика. – 2014. – Вип. 13. – С. 291–297.
8. Потятиник Б. Інтернет-журналістика: навч. посіб / Б. Потятиник. – Львів : ПАІС, 2010. – 246 с.

Кравченко Є. Г.,
кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики, реклами і зв'язків з громадськістю Національного авіаційного університету

ДИНАМІКА МОВНОЇ НОРМИ

У контексті конкретних мовних ситуацій на різних історико-культурних етапах відбувається розвиток та стабілізація норм української літературної мови. Сучасний етап нормалізації та кодифікації української мови вимагає не лише розгляду фактів, а й створення відповідної теоретичної моделі їхньої інтерпретації, для того, щоб за позірною сваволею проглянули певні закономірності.

Реагуючи на вимоги новітньої доби, маючи новітні культурно-ідеологічні засади та наукові здобутки з проблем розвитку української літературної мови й усталення її норм (праці Ф. Бацевича, І. Вихованця, М. Жовтобрюха, А. Загнітка, Г. Мацюк, Л. Масенко, В. Німчука, М. Пилинського, О. Пономаріва, В. Русанівського, Л. Сруганець, О. Ткаченка, Р. Трифонова, Н. Шумарової, Г. Яворської та ін.), вважаємо доцільним уточнити чинники формування норм української літературної мови.

Вироблення і стабілізація норм української літературної мови – це тривалий, складний процес, який залежить не тільки від внутрішніх (системних), але значною мірою і від зовнішніх (соціальних) факторів.

У посттоталітарному просторі набула рис значного динамізму і мовна норма, що пов'язано з глобальними процесами дезинтеграції, зростанням національної самосвідомості, посиленням процесів демократизації, лібералізації та гуманізації суспільства. Оцінюючи характер мовних змін наприкінці XX – поч. XXI ст., мовознавці одностайні в тому, що українська мова розширюється в соціальному просторі з одночасним розвитком її зображальних можливостей. Це наочно підтверджується і збільшенням в сучасному мовному вжитку кількості полонізмів (як власне запозичень, так і словотвірних похідних). Так, на лексичному рівні активно вживаються лексеми: *амбасада, імпреза, засадничий* та ін. З виходом на рівень граматики: *спортовець, бізнесовець, бізнесовий, пресовий, спортовий* тощо. У плані конкретних граматичних форм вияву – це помітна активізація варіантності: *агенство – агенція, телебачення – телевізія, військовослужбовець, військовий – військовик, вояк* тощо. Ця переорієнтація соціуму зумовлена насамперед пуристичними тенденціями, піклуванням про самобутній розвиток національної мови, прагненням до очищення літературної мови та відходом від надмірного взорування на російську мову. Можливість кількох нормативних реалізацій у кожній мові закладена в особливостях її сис-

теми і структури. Але сама поява таких реалізацій цілком залежить, як переконуємось, від особливостей функціонування мови у соціумі, від складу і структури цього суспільства за певних політико-історичних умов. Тому «стан української мови є дуже неоднозначним і нерідко суперечливим, його динаміка не однаковою мірою в різних сферах та в різних регіонах країни є поступальною…» і, як наслідок, українська мова з українською культурою перебувають у стані «постійної анемії» [4, с. 35]. Літературна норма мови визначається як вагомий компонент мовної свідомості суспільства, як соціально-історична категорія, тобто мовна величина, змінювана у зв'язку з соціальними змінами. З літературною нормою тісно пов'язані явища кодифікації і узусу. Якісна оцінка мови (мовлення) визначається трьома факторами: мовною системою, нормою, узусом. Суспільство, вказують мовознавці, у якому ці три феномени надто віддалені, зіштовхується з величезними комунікативними проблемами, на відміну від суспільства, у якому ці феномени врівноважені.

Спрямованість і зміст нормалізаційних процесів, що відіграють значну роль у формуванні літературної мови, значною мірою залежать від того, як розподілені різні форми існування мови між сферами суспільної діяльності, за якої мовної ситуації відбуваються ці процеси; і врешті, мовна ситуація визначає і соціальну базу літературних мовних норм. Саме тому при визначенні історичних змін в унормуванні мови маємо на увазі, що позамовні чинники виявляють лише найзагальніший вплив, є лише поштовхом, стимулом, а безпосередній напрям і характер змін визначають уже власне мовні фактори. Цілком правомірними у зв'язку з цим є виявлені М. А. Жовтобрюхом закономірності щодо еволюції норм української літературної мови. Він зазначав: «Окремі звукові зміни відбувалися спонтанно, за внутрішніми закономірностями української фонетичної системи, деякі були наслідком свідомого впливу суспільства на розвиток мови з метою надання процесові нормалізації бажаного напрямку…» [1, с. 7].

Як різновид соціальних норм мовна норма є відносною як у часі, так і у просторі, оскільки вона визначається специфікою суспільного життя певного народу Так, наприклад, мовна норми української літературної мови ХХ ст. істотно відрізняється від норм української мови ХІХ ст., оскільки існують певні розбіжності між сучасним суспільством і українським суспільством того періоду. Динаміка суспільного життя віддзеркалюється на всіх мовних рівнях, у мовно-етикетних нормах української мови, культуромовних смаках та мовній поведінці носіїв мови, базується на врахуванні динамічного аспекту кожної конкретної мовної ситуації, зумовленої мовленнєвою діяльністю всього населення країни у різних комунікативних ситуаціях. Адже зі зміною характеру і об'єму цієї діяльності у соціальній, комунікативній і, особливо, культурній сферах здійснюється перехід до іншої мовної ситуації. Особливої значущості набуває теза про те, що мовна

ситуація становить собою не якийсь пасивний феномен, що лише підлягає впливові інших факторів. Рівень розвитку мови виявляє затримуючий чи стимулюючий вплив на макро-, медіо- і мікросоціальний розвиток суспільства. Тому існуюча в суспільстві культура мови та її норми є суттєвими для подальшої долі суспільства.

У ХХ столітті, як відомо, зміни торкнулися «не тільки мови чи форм її існування, але і самого ставлення суспільства до мови», адже мова стає символом інших суспільно вагомих явищ: народу, традицій, культури [2, с. 83]. Мовленнєва практика реагує на зміни в суспільстві, адже кожна мова відображає реалії того соціуму, де мова функціонує, і при цьому адекватно обслуговує його культуру. Важливим чинником у ХХ ст. є ставлення членів мовної спільноти до мови, що виявляється, зокрема, у діяльності щодо уніфікації і кодифікації літературної мови і деяких, особливо публічних, видів комунікації. Велика роль у цьому належить прогресивній громадськості у період формування й усталення норм української літературної мови, зокрема й на зламі ХХ – ХХІ ст. Регуляція мови тісно пов'язана з системою мовного виховання, пояснення кодифікаційних рішень. Ці рішення можуть бути успішними лише тоді, коли вони враховують і результати наукового опису мови, і реальну комунікацію, і сукупність часто дуже суперечливих поглядів громадськості на мову, культурні традиції (особливо міцні щодо орфографії, емоційної оцінки лексичних запозичень, окремих явищ формальної морфології).

Новітнім і найбільш вагомим аспектом, на думку мовознавців, у дослідженнях з проблем мовної норми є «особистійний». Норма, що враховує як системний, так і еволюційний аспекти мови, неможлива без третьої координати – особистісної, тобто мовної свідомості. Оскільки суспільство як сукупність мовців ніколи не буває однорідним (тобто воно поділене на підгрупи, поширене на певній території), твердження про мовні зміни передбачає, що факти, які їх викликають, виявляються неоднаково і що зміни повинні поширюватися у неоднорідних мовних спільнотах. Мовні зміни насамперед зумовлені внутрішньо системно, оскільки мова йде про їх лінгвістичну природу, але залежать вони і від соціально-історичного оточення для реального їх втілення через механізм свого поширення, розповсюдження. Провідним чинником, що у зв'язку з цим вступає у силу, стає явище варіативності, яке спостерігається як у просторовому відношенні (діалектне варіювання), так і у відношенні соціальної варіативності (професійні, молодіжні, жаргонні варіанти). Якісні перетворення, що відбуваються у мові, хоча й готуються дуже поступово, зазвичай не відбуваються одночасно й на всіх рівнях мовної системи. Тільки за певних умов механізм перетворень включається на повну силу, а сам процес здійснюється через варіативність і зміну норм.

Узус, що залежить від мовного чуття, смаку, навіть примх мовної моди, впливає на норму, забезпечуючи спадкоємність літературного стан-

дарту, боронячи його структуру від зайвих змін. Оскільки мова, як соціальне утворення, виявляється у процесі комунікативної діяльності, то це значить, що місце норми повинне визначатися у межах цієї діяльності. Вивчення норми з позицій соціолінгвістики дозволяє збагатити поняття норми, повніше розкрити сутність мови, специфіку і механізм її функціонування. Адже стосовно мовної системи мовна норма характеризується сталістю, певною консервативністю, а щодо функціонального розшарування норма є категорією змінною. Зокрема, М. Пилинський варіантність мовних засобів пов'язував зі стильовим членуванням мови і визначив основні тенденції зміни норм: «1) норми переходять з одного функціонального стилю до іншого у зв'язку з суспільними причинами (незважаючи на їх розподіленість за основними стилями) – розширюється спільний фонд норм у зв'язку з розширенням суспільних функцій літературної мови; 2) відбувається зближення норм усної і писемної мови (і мовлення), зокрема в галузі слововживання, вимови, словозміни тощо; 3) норми сучасної літературної мови дедалі більше орієнтуються на книжні стилі: науковий, публіцистичний, формування нової української літературної мови на народній основі; 4) триває все ж вузька стилістична спеціалізація варіантів норм, особливо варіантів регіонального або діалектного походження» [3, с. 54–55]. Крім того, пропонуються й інші чинники диференціації: 1) творцями і носіями літературної мови нерідко виявляються різні соціальні угрупування…; 2) оскільки літературна мова, особливо в пізні періоди історичного розвитку, виконує різноманітні соціальні функції, обслуговуючи різні сфери спілкування – художню літературу і релігію, науку і публіцистику, діловодство і державне управляіння, школу і буденне спілкування – відбір мовних засобів варіюється в залежності від конкретних завдань комунікації.

Отже, концептуальна база кожної мовної ситуації служить підгрунтям цілісності соціуму та взаєморозуміння між мовцями, стан лінгвістичної свідомості та мовної правильності репрезентують концептосферу знань про українську літературну мову та критерії норми в конкретні періоди. Відтак становлення й кодифікація норм української літературної мови виявляються не тільки через теоретичне підгрунтя лінгвістичних приписів і принципів їх відбору, а й шляхом врахування динаміки компонентів діалектично складної мовної ситуації, що дозволяє окреслити основні етапи еволюції й уніфікації норм, розкрити теоретичні засади нормативно-оцінного підходу до української літературної мови та визначити домінувальні в певний історичний момент уявлення про норму в соціумі та відібрати найбільш перспективний варіант як зразок (норму), засвідчений нормативними кодексами та мовною практикою для мовленнєвої комунікації.

Список використаних джерел

1. Жовтобрюх М. А. Про один теоретичний аспект культури української мови / М. А. Жовтобрюх // Мовознавство. –1967. – № 3. – С. 55–64.

2. Краус Ї. До питання про динаміку компонентів чеської мовної ситуації / Ї. Краус // Мовознавство, 1990. – № 2. – С. 11–16.
3. Пилинський М. М. Мовна норма і стиль: монографія / М. М. Пилинський. – К. : Наукова думка, 1976. – 276 с.
4. Тараненко О. Демократизація і/або лібералізація / О. Тараненко. // Матеріали V конгресу Міжнародної асоціації україністів. Мовознавство : зб. наукових статей. – Чернівці : Рута, 2003. – С. 10–18.
5. Normalizacja języka w krajach zachodu. Materialy konferencji naukowej zorganizowanej przez Komisję Kultury Slowa Towarzystwa Naukowego Warszawskiego 12 grudnia 1992 r. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper, 1994. – 91 t.

Кулинич О. І.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри журналістики, реклами і зв'язків з громадськістю Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА – ВИЗНАЧАЛЬНА СКЛАДОВА СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Науково-технічна революція, що викликала вибуховий розвиток інформаційних технологій, породила нове суспільство – інформаційне. Інформація стала важливою складовою всіх сфер людської життєдіяльності. Прийняття раціональних та ефективних рішень стало майже неможливе без аналізу великих масивів інформації.

Постійне зростання інформаційних потреб суспільства викликало необхідність регуляції інформаційного потоку й породило поняття інформаційної культури.

Інформаційна культура приблизно лише з кінця 1990-х років стала об'єктом наукових досліджень в міжнародному науковому середовищі та в Україні зокрема. Витоки вивчення інформаційної культури пов'язані з аналізом етичних питань в сферах інформатики та бібліотечної справи. Роберт Хауптман став першим серед американських вчених, який на початку 1990-х років використав термін інформаційна етика в дослідженні «Етичні виклики бібліотечної справи», а в 1992 році заснував один з перших тематичних журналів «Інформаційна етика».

Важливе місце в популяризації теми інформаційної культури в наукових колах зіграли міжнародні конференції. Однією з перших систематич-

них міжнародних конференцій з питань інформаційної культури та етики стала конференція ETHICOMP, започаткована у 1995 році у місті Лестер, Великобританія.

Визнанням інформаційної культури як окремого об'єкта досліджень стали тематичні конференції проведені під егідою ЮНЕСКО. З того часу було засновано чимало організацій різних рівнів, які в тій чи іншій мірі займаються питаннями інформаційної культури та етики: Рада з питань етики у міжнародних відносинах (Council of ethics in International Affairs), Міжнародна рада інформаційної етики (International Center for information Ethics) та інші.

Проблема інформаційної культури є актуальною, але досі маловивченою. Питанню інформаційної культури дослідники приділяють лише часткову увагу в межах робіт присвячених інформаційному суспільству. Українські вчені О. І. Потяка, О. А. Дьомін, Г. В. Вишневський, В. Ф. Коломієць та інші досліджують проблему інформаційного суспільства під різними кутами: інформаційні технології, безпека, право, політика, масова комунікація тощо. Зарубіжні вчені теж присвятили чимало праць розвитку інформаційного суспільства: Б. Девідсон, В. Літман, Б. Робсон, Ф. Бартазоні та інші. Інформаційну культуру, як окремий об'єкт, досліджували українські вчені: О. В. Києва, Г. А. Герцог, А. В. Каленіков, В. В. Поліщук, С. О. Корчагіна, С. Г. Антонова, І. А. Чекіна, М. Е. Худокормова, В. В. Миронова та інші. Серед закордонних дослідників інформаційної культури можемо назвати Б. Моран, М. Мартінсон, М. Керр, Ф. Луціано, Р. Капурро, Т. Фроєхлич. Т. Давенпорт, Б. Нарді, З. Кориа, Т. Вилсон.

Проблема інформаційної культури в сучасному суспільстві виникла, як наголошує більшість дослідників, з розвитком телекомунікацій та комп'ютерних технологій, хоча деякі твердять, що інформаційна культура налічує тисячоліття. Ми схильні погодитись з Рафаелем Капурро, що «наука лише розпочала розглядати інформаційну культуру як окремий феномен» [1, p. 175].

Сам термін, інформаційна культура, досі не є чітко визначеним. Гінман М. визначає інформаційну культуру, як культуру, де трансформація інтелектуальних ресурсів підтримується на рівні з трансформацією матеріальних; це є середовище, де нові знання виробляються соціальним інтелектом, соціальною взаємодією та прикладними знаннями [2, p.96].

Миронова В. В. визначає інформаційну культуру як сукупність принципів і реальних механізмів, що забезпечують позитивну взаємодію етнічних і національних культур, їх з'єднання у загальний досвід людства [4].

Часто зустрічаються визначення більш вузького характеру, які зводять інформаційну культуру до комп'ютерної грамотності чи культури поведінки в конкретному середовищі. Тож, інформаційна культура має різноманітні прояви.

За Хмельницьким О. О. в сучасному світі інформаційна культура виконує дві функції: пізнавальну і практично-перетворюючу [5]. Пізнавальна функція орієнтована на набуття людиною знань, формування її ціннісних і світоглядних настанов, життєвих переконань. Практично-перетворююча функція спрямована на обробку наявних інформаційних масивів, виробництво нових знань на основі вже засвоєних і формування особистісних вмінь.

Окрім того інформаційна культура проявляється у суспільних відносинах на різних рівнях, їх прийнято виділяти три:

- Інформаційна культура суспільства
- Інформаційна культура окремого соціуму
- Інформаційна культура особистості

Інформаційні відносини притаманні багатьом галузям, а отже інформаційну культуру можна розглядати в різних площинах: політичній, економічній, історичній, релігійній, правовій, мовній, технічній тощо. Таке різноманіття пояснюється постійним розвитком інформаційної сфери й її природним проникненням в усі напрямки людської життєдіяльності. По суті інформаційна культура є сукупністю принципів та механізмів, що забезпечують взаємодію в суспільстві в сфері інформації. Кожен з компонентів інформаційної культури можна вивчати й досліджувати окремо.

Питання інформаційної культури в законах та міжнародних документах тісно переплітається з такими концептами як свобода слова, право на інформацію тощо. Одночасно з цим накладаються й певні обмеження на інформацію, доступ до неї та оприлюднення.

Саме баланс між вільним обігом інформації та забороною на певні інформаційні дії й визначає рівень інформаційної культури суспільства.

Дещо інший ракурс визначає питання доступу до інформації, її розповсюдження та обіг в суспільстві. Тут йдеться про інформаційну грамотність, обізнаність з можливостями сучасних технологій, вмінням збирати й опрацьовувати інформацію. Данні критерії теж є визначальними при формуванні інформаційної культури суспільства.

Другий рівень – інформаційна культура окремого соціуму. Інформаційну культуру різних спільнот теж вивчають під різними кутами, виділяючи групи за віком, релігійною чи етнічною приналежністю, професійні групи тощо. Сьогодні рівень інформаційної культури значною мірою впливає на професійні якості людини, її знання справи, навички та вміння.

Особливу увагу звертають на інформаційну культуру установ та підприємств. Західними аналітиками доведено, що існує пряма залежність ефективності установ та фінансової успішності підприємств від їх інформаційної культури. Наприклад, Гінман М. відстежив тісний зв'язок між інформаційною культурою дирекції компанії, та обігом інформації в середині компанії. Він дійшов висновку, що високий рівень інформаційної

культури керівництва прямо впливає на практичну діяльність установи, успішність підприємства [2, p. 98].

Такого роду теоретичні дослідження й ознайомлення з практичним досвідом є важливим для розвитку українського суспільства та економіки зокрема.

Останній рівень інформаційної культури пов'язаний з кожним конкретним індивідом. Сьогодні в суспільстві існує значний розрив між категоріями індивідів, інформаційна культура яких сформована в різних середовищах. У першої групи інформаційна культура формувалась під впливом сучасних інформаційних технологій з використанням надбань інформаційного суспільства; а у другої, інформаційна культура визначається традиційними підходами. Така ситуація характеризує переважно різні покоління суспільства, але іноді пов'язана й з рівнем соціального добробуту різних верств.

Значне відставання однієї групи від іншої породжує цілий ряд проблем, пов'язаних з розвитком не лише окремої особи, а й суспільства.

Цікавою є думка В. В. Поліщука: «сучасні умови породжують залежність інформованості однієї людини від інформації, набутої іншими людьми, і тому вже не достатньо уміти самостійно освоювати та накопичувати інформацію, а необхідно навчатись такої технології роботи з інформацією, коли рішення готуються й приймаються на основі колективного знання» [4]. За такої умови рівень інформаційної культури кожного окремого індивіда значною мірою впливає на успішність колективу.

Тож, формування культури особистості не є суто проблемою окремої людини, а потребує комплексу заходів як з боку самої людини так і державної та світової спільноти.

Ще однією проблемою сучасного інформаційного суспільства є інформаційна стійкість особистості. О. О. Хмельницький дає таке визначення поняття інформаційної стійкості: це здатність людини протистояти деструктивному інформаційному впливу на свою свідомість і психіку [5, с. 95]. Підвищенню інформаційної стійкості повинен сприяти високий рівень інформаційної культури. Зрештою, для усунення і нейтралізації різноманітних інформаційних загроз необхідно зосередити зусилля на активізації особистісних якостей, а саме: культура пошуку інформації, культура вибору й оцінки інформації, культура переробки та використання інформації.

Таким чином, інформаційна культура є складним феноменом сучасності. Дане поняття потребує подальшого вивчення як з огляду культури індивіда, так і суспільства в цілому.

Список використаних джерел

1. Capurro R. Towards an ontological foundation of information ethics / Capurro Rafael. – International conference: Information Ethics: Agents, Artifacts and New

Cultural Perspectives (Oxford, 8–9 December, 2005). – Ethics and Information Technology. – 2006. – Vol.8. – № 4. – p. 175–186.
2. Ginman M. Information culture and business performance / M. Ginman. –IATUL Quarterly: A Journal of Library Management and Technology. – 1998. – № 2. – p. 93–106.
3. Миронова В. В. Інформаційна культура як основа загальної культури людини [Електронний ресурс] / В. В. Миронова – Режим доступу: http://mdgu-kid.at.ua/publ/informacijna_kultura_jak_osnova_zagalnoji_kulturi_ljudini/1–1–0–68.
4. Поліщук В. В. Інформаційна культура, як соціальне замовлення інформаційного суспільства [Електронний ресурс] / В. В. Поліщук. –Міжнародна науково-практична конференція «Здобутки і перспективи розвитку ветеринарної медицини» (Суми, 20–23 вересня 2005 р.). – Режим досттупу: http://twin.nauu.kiev.ua/vet/vpol.nsf/2e73cbb2141acefa85256b8700688cea/faad565b993b2accc225724600332202?OpenDocument
5. Хмельницький О. О. Інформаційна культура. Підготовка кадрів до інформаційної роботи / О. О. Хмельницький. – К. : КНТ, 2007. – 200 с.

Кущ С. Г.,
студентка 4 курсу факультету журналістики Запорізького національного університету;

Санакоєва Н. Д.,
кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії комунікації, реклами та зв'язків із громадськістю Запорізького національного університету

НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ КОМУНІКАЦІЇ У СУЧАСНОМУ РЕКЛАМНОМУ ДИСКУРСІ

Пошуки ефективного впливу на поведінку потенційної аудиторії – основна характеристика сучасного етапу розвитку рекламних комунікацій, тому постійний підвищений інтерес до новітніх нейротехнологій є обґрунтованим. Нині обійти конкурентів лише завдяки різноманітності асортименту неможливо, оскільки товари стають все більш подібними між собою. Це породжує конкуренцію не між товарами або їх утилітарними властивостями, а особливостями їх сприйняття.

Наприкінці XX – початку XXI століть серед професійної сфери утвердилася думка, що класичний маркетинг перестав працювати, а відомі дієві маркетингові прийоми не призводять до бажаного результату. Тобто, поява

нейромаркетингу стала закономірним етапом у розвитку комунікаційних технологій на вимогу часу, аби задовольнити нові потреби бізнесу.

Статус одного з найперспективніших підходів до роботи із цільовою аудиторією закріпився за нейромаркетингом давно. Однак до останнього часу цей статус базувався виключно на суб'єктивних оцінках експертів, а не на наукових дослідженнях. Відсутність підвищеного інтересу до нейромаркетингу з боку дослідників пояснювалася його комерційною спрямованістю. Однією з найперших розробляти наукове підґрунтя нейромаркетингу почала асоціація Advertising Research Foundation (ARF). Активні наукові розробки у цій сфері з'явилися у середині 2000-х років. В українському науковому дискурсі вивченням різних аспектів нейромаркетингу займалися такі вчені: О. Босак, В. Вудвуд, Н. Грицюта, О. Гугул, Н. Задорожнюк, Е. Молокова, Л. Пащук, М. Сорока, Г. Пересадько, А. Прочан, М. Осландер, Н. Фігун. Проте і сьогодні нейромаркетинг залишається малодослідженим явищем.

Історія нейромаркетингу почалась близько 50 років тому, коли у 1971 та 1981 роках американські психологи Г. Кругман та Д. Люїс, окремо один від одного, провели перші дослідження, що за своєю суттю є схожими до нейромаркетингових. У загальних рисах концепцію нейромаркетингу першими розробили психологи Гарвардського університету в 1990-ті рр. В основу технології покладено модель, згідно з якою понад 90% розумової діяльності людини, у т. ч. й емоції, відбувається у несвідомій сфері, тобто нижче рівнів контрольованого усвідомлення. З цієї причини виробникам видається надзвичайно привабливим освоїти методи ефективного маніпулювання несвідомою діяльністю мозку [2].

Ключовий виток у розвитку нейромаркетингу почався у 2002 році, коли Нобелівську премію з економіки отримав ізраїльський психолог Деніель Канеман, який зі своїм колегою Амосом Тверські довели, що рішення людей далеко не завжди раціональні. Було знайдено пояснення механізмам прийняття рішень у ситуації невизначеності. У результаті з'явилося нове поле досліджень і нова наука – нейроекономіка. Як наслідок, виник і нейромаркетинг, у межах якого вивчається поведінка аудиторії та прогнозується споживчий вибір.

Досі вважалося, що під час прийняття будь-якого рішення людиною рухають ідеї раціональності та корисності. Однак завдяки розвитку нейроекономіки вдалося з'ясувати, що вся інформація із зовнішнього світу надходить у головний мозок людини через органи почуттів. Тобто на зміну звичним концепціям маркетингу прийшла нова – комунікаційна. Основним завданням нейромаркетингу є створення ефективних комунікаційних каналів між товаром і споживачем мовою, що зрозуміла потенційному покупцеві.

Новітні дослідження мозку показали, що поведінкою людини керують складні емоційні взаємозв'язки, які можна візуально визначити в динаміці реального часу.

Основою нейромаркетингу є «мем» (за Річардом Докінзом – одиниця культурної інформації, подібна генам). Мем – одиниця інформації, що зберігається в мозку. Ці одиниці є ефективними для впливу на людину, яка робить вибір і приймає рішення, діють в межах 2,6 секунд. Якщо «мем» обраний вірно – ми запам'ятаємо позитив, жарти чи пісню і будемо ними ділитися. Меми залишаються у пам'яті, і маркетологи можуть на них впливати [3]. Під час проведення досліджень увага акцентується лише на тих реакціях, які не пройшли через людську свідомість. Передусім під час дослідження визначаються фізіологічні реакції на упаковку, рекламу, логотип. Увагу зосереджують на таких спонтанних реакціях організму як частота пульсу, дихання, рух зіниць, потовиділення: будь-який подразник, що надходить ззовні, знаходить відображення спочатку в емоціях, потім у несвідомому й лише згодом – у свідомості [2].

Практик М. Ліндстром стверджував, що «всі стратегії маркетингу, реклами та брендингу те саме, що гра в лотерею, а всі успішні ходи не більше ніж звичайне везіння. У 90% випадків покупець робить вибір неусвідомлено, а це значить, що прийшов час переглянути все, що ми знали досі» [4]. Тому на його думку, саме нейромаркетинг став тим інструментом, який дозволяє діяти за чітким алгоритмом, що дає конкретні результати. Відзначимо, що одні з найвідоміших рекламістів сучасності – Дон Попперс, Марта Роджерс та Філіп Котлер – підтримали цей напрямок, тому у 2005 році, після виходу книги «BrendSense» Мартіна Ліндстрома, де описувалася нова модель поведінки на ринку, 35% компаній, що входили у ТОП-100 журналу «Fortune», інтегрували його концепцію у свій бізнес, серед них «Mars», «Pepsi», «Visa», «McDonalds», «Microsoft» і багато інших великих компаній. Таке швидке зростання ринку говорить про зацікавленість у світі, а компанії шукають способи знайти об'єктивні вимірювачі людських реакцій: офіційно визнано, що світові гіганти бізнесу, такі як «Coca-Cola», «General Motors», «Nestle», «Procter & Gamble» вдаються до подібних практик [4]. Деякі транснаціональні компанії інвестують у власні нейромаркетингові лабораторії, аби уникнути посередництва при вивченні споживацької аудиторії, адже ці дані є важливими при побудові комунікаційних стратегій.

Нейромаркетинг швидко набирає популярності у сфері бізнес-досліджень. На це є дві причини: по-перше, з часом метод, найімовірніше, обійде інші за рентабельністю вкладень, а по-друге, інформація, яку дають нейромаркетингові дослідження, практично неможливо отримати іншим шляхом. Так, у 2014 році світовий обіг таких досліджень оцінювався у 14 млрд. доларів, а вже у 2015 він збільшився майже вдвічі і досяг 26 млрд.

доларів [5]. Ринок систем детекції та розпізнавання емоцій (EDRS) активно розвивається. За оцінками експертів, він продемонструє середньорічне зростання у 27,4 % і досягне планки понад 29,1 млрд. доларів до 2022 року. Такі цифри цілком виправдані, оскільки програмне забезпечення для розпізнавання емоцій вже дозволяє визначати стан користувача у довільний момент часу за допомогою веб-камери або спеціалізованого обладнання, паралельно аналізуючи поведінкові патерни, фізіологічні параметри і зміни настрою користувача [1].

Нейромаркетинг складається із чотирьох базових елементів, що є його підвидами. До них відносять: маркетингові дослідження із визначенням реакцій мозку, аромамаркетинг, аудіомаркетинг та психологію кольору. Нейромаркетинг оцінює реакції органів чуття (зір, нюх, дотик, смак, слух) на різні подразники (звук, світло, погляд, зображення, фото, запах, тактильні відчуття). Тобто кожен із органів почуттів – важіль, за допомогою якого можна апелювати до недсвідомого й корегувати поведінку споживача. У нейромаркетингу також застосовуються спостереження за зміною пульсу, артеріального тиску, вологості шкіри при різних впливах, що дозволяє виявити неусвідомлені реакції людини. Нове покоління нейросканерів здатне дослідити мозок із точністю 2,3–3,3 мм і реєструвати зміни мозкової активності з частотою 10 разів на секунду. Практик маркетингової сфери М. Ліндстром стверджує, що: приємний звук, який супроводжує процес покупки, збільшує кількість придбаного товару на 65 %; приємний смак – на 23 %; приємний запах – на 40 %; приємний на дотик товар – на 26 %; естетичний вигляд товару – на 46 % [4].

Нейромаркетинг сприймався доволі критично через те, що тривалий час розвивався переважно у практичній площині та був позбавлений наукового обґрунтування. Тому актуальними сьогодні є подальші наукові студії цього новітнього напрямку рекламної комунікації, зокрема й на українському ґрунті.

Список використаних джерел

1. Global Emotion Detection & Recognition Market (2016–2022) [Electronic resource]. – Access mode: https://goo.gl/891sTz
2. Гугул О. Я. Нейромаркетинг як інструмент дослідження поведінки споживачів у системі маркетингових інновацій підприємства / О. Я. Гугул, Д. М. Зінчук // Бізнес Інформ. – 2014. – № 4. – С. 437–440. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_4_76.
3. Докинз Р. Эгоистичный ген [Электронный ресурс] / Ричард Докинз. – Режим доступа: http://loveread.ec/view_global.php?id=45988
4. Линдстром М. Buyology: увлекательное путешествие в мозг современного потребителя [Электронный ресурс] / Мартин Линдстром. – Режим доступа: https://goo.gl/hLQzh7

5. Покупательная особенность. Как мы покупаем, и причем здесь мозг [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://goo.gl/NNEctf

Лукач К. В.,
старший викладач кафедри соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету

ПОЛІТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ В ДОБУ КРИЗ У МЕРЕЖЕВИХ МАС–МЕДІА

Враховуючи складне соціально-економічне і часто нестабільне політичне становище України, видається актуальним вивчення взаємозв'язку між політичною елітою і населенням держави для налагодження ефективної комунікації, і, як наслідок, виходу країни з кризових ситуацій, що склалися. Методи одностороннього інформування громадян, які активно використовувались представниками владних структур раніше, вже не діють в сучасному суспільстві. Тому необхідно вивчати і застосовувати нові способи забезпечення населення актуальними повідомленнями, а також гарантувати двосторонні взаємини між державними інститутами й українцями.

Вивченню масових комунікацій в своїх дослідженнях приділяють такі українські науковці як В. Іванов, С. Квіт, Г. Почепцов, В. Різун та ін. Одними з перших аналізували політико-комунікаційні процеси Ю. Габермас, К. Дойч, Ж.-М. Коттре, П. Лазарсфельд, Г. Лассвел. Пізніші напрацювання в царині політичної комунікації належать К. Брантс, К. Волтмер, С. Денисюк, Б. МакНейру, Н. Островській, Р. Перлоффу, О. Сищуку, Ю. Тищенко. Антикризовими комунікаціями з наукової точки зору цікавляться М. Зубарєва, О. Карпенко, В. Королько, О. Мельниченко, Г. Почепцов.

Для розуміння функціонування політичних комунікацій в кризових умовах для держави, необхідно дати дефініції основним поняттям, які використовуються в дослідженні. Д. Товмаш зазначає, що політична комунікація – явище багатогранне, і містить в собі ознаки різних галузей суспільного життя, як загально-універсальних, так і вузько-специфічних, і саме останні визначають сутність цього феномену [3, с. 98]. Під політичною комунікацією розуміють процес передачі, обміну політичною інформацією, який структурує політичну діяльність та надає їй нового значення, формує громадську думку і політичну соціалізацію громадян з урахуванням їхніх потреб та інтересів [2, с. 162].

Під кризовою ситуацією можна розуміти порушення усталеного порядку речей, злам функціонування певної системи. Серед основних криз,

які охоплюють різні сфери суспільного життя, виділяють економічну, соціальну, політичну, інформаційну, техногенну, фінансову та ін. Відповідно, добу криз можна охарактеризувати як сукупність критичних ситуацій в декількох означених царинах.

У кризові для держави періоди роль своєчасної політичної комунікації зростає, адже від того, наскільки оперативно представники влади зможуть надати коментарі з приводу ситуації, що склалася, залежить подальший добробут усієї країни. Крім того, за умови невірно вибраної моделі комунікації із населенням під час ескалації кризи, політичні актори ризикують бути позбавленими свого статусу. Тому своєчасно розроблена стратегія налагодження зв'язку між політиками і громадянами, особливо вигідна першим. Необхідно також наголосити на важливості забезпечення двонаправленної комунікації для того, щоб населення було включене в процес дискусії. Стрімкий розвиток інтернет-сфери, соціальних мереж вимагає від політичних акторів обговорення нагальних питань онлайн. З одного боку, прискорюється процес прийняття рішень, а з іншого перед представниками влади стоїть завдання забезпечити цю інтерактивність.

Політичні повідомлення повсякчас з'являються на сайтах провідних засобів масової комунікації. Онлайн трансляції прес-конференцій і брифінгів, заяви і інтерв'ю державних діячів, політичні ток-шоу, політична реклама – звичні приклади політичної комунікації в Мережі. Крім того, необхідно пам'ятати і про громадянську журналістику та тих, хто займається створенням контенту на тему політики в таких мережах як Twitter, Facebook, YouTube тощо. Політична комунікація включає в себе всіх, хто бере участь у процесах суспільної дискусії, виборів і урядування, будь то політики, канали масової комунікації або виборці.

У період розгортання кризи, основні речники від імені держави мають будувати політичну комунікацію наступним чином: погані новини потрібно повідомляти першими, не дозволяти, щоб інші джерела випередили у поданні суперечливих фактів; повинна відчуватися впевненість у фактах і твердженнях, що оприлюднюються; якщо відсутня достовірна інформація на момент її оголошення, необхідно пояснити причини та встановити терміни і спосіб її надання; важливо дотримуватися обіцяного [1, с. 135].

Значення політичної комунікації в мережевих мас-медіа в складні для країни часи важко переоцінити, адже від неї залежить наскільки швидко держава подолає створену кризу, відновить пошкоджені інформаційні потоки, налагодить зв'язок із громадянами.

Список використаних джерел

1. Мацєжинський В. Л. Public relations в перехідний період / пер. з польської С. Винниченко. – Львів : Літературна агенція «Піраміда», 2006. – 276 с.
2. Політологічний енциклопедичний словник: навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів. – К. : Генеза. – 1997. – 395 с.

3. Товмаш Д. А. Політична комунікація: сутність та специфіка // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія. – 2006. – № 76–79. – С. 95–98.

Мельникова О. С.,
старший викладач
кафедри соціальних комунікацій
Маріупольського державного університету

ДИСИДЕНТСЬКІ КОМУНІКАЦІЇ У СУЧАСНОМУ КОНТЕКСТІ

Інакодумці, дисиденти, єретики в різний час були ефективними комунікаторами, і від того – такими небезпечними для закритого типу товариства, тоталітарної держави. Українські дисиденти 1960–1980 рр. використовували різнорідні канали комунікації: самвидав, тамиздат, листівки, трансляцію на заборонених іноземних радіостанціях («Радіо Свобода», «Голос Америки», «Бі-Бі-Сі»), написи на стінах, публічні виступи дисидентів на неофіційно організованих творчих зустрічах, «кухонні розмови» тощо. У СРСР їх потрібно було ізолювати від радянської людини, якому подавалися один канал інформації, один меседж, одна інтерпретація.

У КДБ було заведено справу «Блок», метою якого були репресії дисидентів. Ізоляція активної української інтелігенції за допомогою арештів, заслань, адміністративних заходів (звільнення з роботи) відбувалася, щоб «блокувати» альтернативну комунікацію. У свою чергу, дисиденти готували нову або замовчуються владою інформацію, створили самвидав, транслювали свої новини на «коротких хвилях» або зарубіжних заборонених радіостанціях. Також популярні були листівки, написи на стінах установ, публічні виступи і «кухонні розмови». Тому варто говорити про дисидентських комунікаціях в множині.

Сьогодні альтернативою традиційним засобам комунікації виступає мережа Інтернет, яка може контролюватися, піддаватися інформаційним атакам, «блокуватися», з Інтернет-ресурсів вилучатися контент. Схожі дії проти дисидентських комунікацій в інформаційному та фізичному просторах відбувалися в 1960–1980-х рр. Ф. Кайнд-Ковач та Д. Лабов вважають, що ідеї, які циркулювали в самвидаві, привели до руху Опору в Україні та Словаччині 1989 р. На сьогодні ця тема перейшла до царини Інтернету та його впливу на транснаціональні комунікації: «Сучасні стратегії альтернативних ЗМІ та культури оцінюються у світлі останніх політичних умов».

На думку авторів, як альтернативні медіа виступають Інтернет та блогосфера [2].

У праці «Права людини і кінець Холодної війни» С.-Б. Снайдер досліджує вплив діяльності за права людини під час Холодної війни у період підписання Гельсінського Заключного акту в 1975 р. Транснаціональна мережа активістів з прав людини в Радянському Союзі і Східній Європі зробила цю тему центральною в східно-західній дипломатії. Сара Б. Снайдер вважає, що мережа впливала на політику урядів, як сприяла виникненню організованого інакодумтства в Східній Європі, вдосконаленню методів у захисті прав людини в Радянському Союзі. Авторка розглядає висвітлення теми захисту прав людини в СРСР за допомоги комітету з прав людини в Москві в самвидавному часописі «Хроника текущих событий», який відігравав важливу роль в документуванні радянських порушень прав людини. Увага приділялася до радянської системи, зокрема виправно-трудовим таборам, в яких політв'язні страждали від низького рівня медичної допомоги, недоїдання, суворого покарання і виснажливих норм роботи. До самвидаву С.-Б. Снайдер відносить документи, заборонену літературу, доповіді про порушення прав, через які правозахисники впливали на державних діячів, які, своєю чергою, використовували свій вплив, щоб домагатися збільшення дотримання прав людини за допомогою репресивного уряду [3, с. 75]. На думку Г. Почепцова, «перебудова була реструктуризацією всієї системи радянської масової свідомості. В результаті цього умовно дисидентська свідомість прагне зайняти місце норми, а минула модель світу, яку багато років утримували ідеологія і пропаганда, йде на периферію» [1].

Отже, можна виокремити спільні риси дисидентських та сучасних альтернативних комунікацій.

По-перше, авторство може оприлюднюватися або використовуватися анонімність як в радянський період, так і сьогодні в інтернеті. Інформаційний продукт функціонує без контролю автора. Редагування, коректура, платформи розміщення, кількісно-якісна аудиторія реалізуються самостійно та стихійно.

По-друге, серед українських дисидентів були аспіранти, науковці, журналісти, історики, літературознавці, мистецтвознавці, фахівці гуманітарних наук. Вони оприлюднили секретну, замовчувати владою інформацію, подавали альтернативну інтерпретацію подій, ділилися знаннями. Альтернативна освіта в вигляді веб-семінарів, тренінгів, онлайн-курсів (платних і безкоштовних) стає популярним серед користувачів, які бажають отримати нові знання і затребувані навички за короткий період часу.

По-третє, дисиденти використовували документи (заяви, відкриті листи, листи-протести), адресовані керівникам ЦК КПРС, які також поширювалися в самвидаві. Якщо в першій половині 1960-х років тексти не підписувалися авторами, то в 1970–1980-ті рр. вказувався і автор, і підпи-

санти. В Інтернеті ми спостерігаємо популярність петицій з електронними підписами.

По-четверте, дисиденти виходили на аудиторію, але через діяльність спецслужб, вона мала груповий характер. Блогер саме як альтернативний лідер думок формує свою онлайн-публіку. Найчастіше представники традиційних каналів комунікації не є популярними в Інтернеті.

По-п'яте, провідною темою в інформаційних і публіцистичних матеріалах українських дисидентів була правозахисна. У самвидаві циркулювали тексти виступів заарештованих дисидентів, документи (відкриті листи, заяви, звернення), репортажі з суду. Наприклад, В. Чорновіл як свідок у справі М. і Б. Горинів, О. Заливаха виступив проти закритих судів і вручив квіти підсудним. Такі тексти самвидаву фіксували всі деталі засідання суду. Сьогодні в Інтернеті можна спостерігати прямі включення з судів, громадськість так само цікавить доля політв'язнів і засуджених представників інтелігенції.

По-шосте, за умови порушення або обмеження права свободи слова виникають альтернативні канали комунікації як сьогодні, так і в 1960–1980-х рр. під тиском цензури функціонували дисидентські комунікації.

По-сьоме, актуальність вивчення досвіду дисидентських комунікацій необхідно враховувати з появою політв'язнів та переслідуваних інакодумців в сусідній державі РФ.

Таким чином, необхідність вивчення історичного досвіду дисидентських комунікацій зумовлена актуальністю сучасних альтернативних медіа, зокрема в Інтернеті.

Список використаних джерел

1. Почепцов Г. Трансформация виртуального пространства в процессах влияния [Электронный ресурс] / Г. Почепцов. – Режим доступа: http://osvita.mediasapiens.ua/trends/1411978127/transformatsii_virtualnogo_prostranstva_v_protsessakh_vliyaniya.
2. Kind-Kovács F., Labov J. Samizdat, Tamizdat, and Beyond: Transnational Media During and After Socialism. Berghahn Books, 2015. – URL: http://www.berghahnbooks.com/title/Kind-KovacsSamizdat.
3. Snyder Sarah B. Human rights Activism and the end of the Cold War. Cambridge, Cambridge University Press, 2011. – 287 p.

Онуфрієнко Г. С.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри українознавства та загальної мовної підготовки Запорізького національного технічного університету

ЛІНГВОРИТОРИЧНА КУЛЬТУРА ЖУРНАЛІСТА ЯК ЧИННИК СТАБІЛІЗАЦІЇ ВЕРБАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ ЕЛІТАРНОГО ТИПУ В СУСПІЛЬСТВІ

На початку третього тисячоліття надійним орієнтиром у бурхливому просторі мовленнєвої стихії в умовах активної й масштабної інформатизації суспільства та невпинного зростання кількості професій із посиленою комунікаційною відповідальністю покликана бути риторика.

Як гуманітарна (зокрема лінгвокультурологічна) й інтегративна наука про закони ефективної організації мисленнєво-мовленнєвої діяльності, норми і правила цивілізованого, продуктивного й переконливого мовлення за різних ситуацій соціального і фахового спілкування, риторика збагачує тими знаннями і сприяє формуванню необхідних умінь, без яких неможливо навіть уявити такі суперактуальні професійні сфери, як журналістика, юриспруденція, дипломатія, політика, соціологія, педагогіка, менеджмент, маркетинг, філологія тощо.

Починаючи від часів Давньої Греції і Давнього Риму, названих «золотим дитинством людства», кожний, хто опановує загальну і прикладну риторику, швидше та легше самоактуалізовується в соціумі та в професії, вправно посилює власну комунікаційну інтуїцію, впевненіше досягає вершин свого професійного потенціалу, ґрунтовно знає, як піднести культуру інформування у форматах монологу, діалогу, полілогу та як конструктивно дискутувати, переконувати, спростовувати.

Всезагальний інтерес до журналістики й риторики нині вочевидь прогресує з різних причин. Українські виші, здійснюючи бакалаврську й магістерську підготовку за спеціальністю «Журналістика», покликані забезпечувати формування й вдосконалення лінгвориторичної компетентності у майбутніх журналістів, яка є й важливою умовою, й ознакою професіоналізму журналіста, а також надто впливовою силою на комунікаційну культуру суспільства в цілому.

У колі українських дослідників риторикознавчого компоненту сучасної університетської підготовки фахівців-гуманітаріїв – С. Абрамович, Н. Голуб, С. Гурвич, Н. Колотілова, Л. Мацько, Г. Онуфрієнко, Г. Сагач, М. Чікарькова, О. Щербакова та інші, у відомих наукових працях яких (статтях, дисертаціях, монографіях, підручниках) висвітлено риторику як універсальну царину гуманітарних знань, як «царицю наук», «княгиню

мистецтв», що разом сприяє вдосконаленню комунікаційного простору у професійно-діловій сфері та торжеству «людського в людині».

Мета цього дослідження – обґрунтувати актуальність мовної/мовленнєвої та риторичної компетентностей журналіста як чинників стабілізаційного впливу на комунікаційний дискурс і окремої особистості, і суспільства в цілому.

Комунікаційний дискурс журналіста у сучасному соціумі зосереджений, як мінімум, навколо чотирьох ключових проблем: з якою метою він інформує/ повідомляє, інтерв'ює, репортажує тощо? чого прагне цим досягти? які вербальні і невербальні засоби та які прийоми і чому обирає? які реакції співрозмовника/співрозмовників можливі та яка з них є найбільш умотивованою й бажаною?

Втім, незалежно від ситуації та конситуації кожен акт мовленнєвої творчості журналіста має бути гармонізований трьома взаємопов'язаними риторичними категоріями: логосом, пафосом й етосом. Найбільшої уразливості, як переконливо свідчать здійснені вітчизняними і зарубіжними дослідниками аналітичні огляди журналістської продукції, можуть зазнавати аргументованість/доказовість (логос) і щирість/доброчесність (етос) спілкування. Отож не тільки комунікабельність і мета обов'язково зробити сенсацію мають імпульсувати журналістську діяльність у мікро- та макросоціумі.

Відповідальність мас-медійників за все сказане чи написане, їх максимальна обережність у користуванні кожним словом, пошук найоптимальніших алгоритмів комунікації в контексті поліфункційної нормативно-дидактичної парадигми «культура мислення ↔ культура повідомлення і мовлення ↔ культура спілкування ↔ культура поведінки», якою і займається сучасна риторична наука,– це те, що мають усвідомити у вишах майбутні журналісти, а вдосконалювати це впродовж професійного життя повинні всі практикуючі журналісти.

Оскільки масштаби та сила журналістського впливу є об'єктивно великими, то лінгвориторична культура як окремого журналіста, так і всіх мас-медійних ресурсів покликана сприяти регламентуванню комунікаційного простору суспільства, становленню в ньому вербального мовлення і спілкування елітарного типу, де панують словесна «екологія», точність і доречність слововживання, «чесність» повідомлення, нормативність усного й писемного мовлення, цивілізовані засоби вербального і невербального спілкування. Риторичний ідеал сучасності формується у тому числі, а іноді й переважно, журналістським середовищем, що обумовлено його надзвичайною роллю у вихідному комунікаційному просторі.

У нинішньому суспільстві з різних причин бракує вербального спілкування саме елітарного типу. Проте і світовий мовнокомунікаційний досвід, і класична риторика переконують, що кожний освічений індивід не

може не прагнути до риторичного ідеалу, який, що цілком зрозуміло, має як загальнолюдські складники, так і враховує національні традиції й особливості та зумовлений історичною перспективою і залежністю від конкретної культури. Виокремлення загальнолюдських (як мінімум, трьох) компонентів дозволяє означити такі: доцільність мовлення і комунікації, максимальна інформативність, доброзичливість.

Риторична наука цивілізовано та з урахуванням національних культурних надбань регламентує комунікаційний простір, консолідуючи норми і правила спілкування й культури переконування для різних (якщо не всіх) комунікативних ситуацій, виступаючи таким чином регулятивною й стабілізаційною силою спілкувальної культури в суспільстві. Сформовані в журналіста риторичні вміння, допомагаючи йому долати з гідністю проблеми, труднощі і перешкоди мас-медійного спілкування, уникати комунікаційних девіацій і непорозумінь, досконало, ефективно й відповідно до законів національної логосфери користуватися мовними ресурсами при створенні мас-медійної продукції, різної за метою, формою, масштабами, завданнями, жанрами постають, з іншого боку, як взірцеві для всього суспільства.

Об'єктивно інформувати, цивілізовано спонукати/впливати на слухачів/ співрозмовників/читачів і робити це виключно з естетичною домінантою – ось триєдине завдання (інформаційне, спонукальне, естетичне) журналіста в риторичному дискурсі за умов майстерного користування в медіапросторі словесними ресурсами як універсальним інструментом думки і переконування/ спростовування. Отже, лінгвориторична компетентність – це і визначальна умова професійного успіху, й обов'язковий атрибут іміджу сучасних висококваліфікованих журналістів, і вагомий чинник становлення та стабілізації вербального спілкування елітарного типу в суспільстві.

Нами підготовлено ґрунтовний навчальний посібник з риторики для студентів гуманітарних, юридичних, економічних спеціальностей [1], у якому висвітлено й систематизовано основоположні поняття і категорії загальної та прикладної риторики, засвоєння яких майбутніми журналістами та юристами, соціологами, політологами, менеджерами, державними службовцями гарантуватиме переконливу й ефективну мовну комунікацію у фаховій діяльності і в соціумі в цілому.

Список використаних джерел

1. Онуфрієнко Г. С. Риторика: навчальний посібник для ВНЗ / Г. С. Онуфрієнко. – 2-ге вид. перероб. та доп. / Г. С. Онуфрієнко. – К.: Центр учбової літератури, 2016. – 624 с.

Островська Н. В.,
кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри журналістики Запорізького національного технічного університету;

Ганноцька Т. В.,
викладач 1-ї категорії Запорізького гуманітарного коледжу ЗНТУ

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ФАКТЧЕКІНГОВИХ ПРОЕКТІВ

Дослідницький центр Reporters' Lab з Університету Дюка (Duke University) назвав 2017 рік визначним роком для фактчекерів. Згідно з його даними, у світі діють 137 активних проектів, приблизно третину яких становлять ресурси із США. На сайті центру можна побачити карту з інтернет-проектами, що займаються фактчекінгом [3]. Зростання кількості проектів з фактчекінгу зумовлює актуальність і мету цієї розвідки – визначення тенденцій їхнього розвитку.

Фактчекінг як оригінальний формат аналітики має тривалу історію існування за кордоном і більш активно розвивається в Україні лише останнім часом. Найстарішою організацією є «Слово і діло» – з 2008 року перевіряє виконання обіцянок політиків. У 2014 р. з'явився «StopFake» (бореться з фейками російської пропаганди). у 2015 р. «Vox Ukraine» презентувала проект «VoxCheck», у 2016 з'явився «FactCheck», що в березні 2018 р. трансформувався в «Без Брехні». Об'єктами перевірки обидвох проектів є висловлювання публічних політиків і посадовців (рідше – фактів), викриття в них маніпуляцій, популізму та неправдивих фактів.

Значну увагу дослідників актуального формату привертають такі питання: механізми виявлення фейків за допомогою машинного алгоритму, вплив результатів проектів на політичних журналістів, пересічних громадян, на поведінку політиків, методологічні та проблемні аспекти розвитку проектів з фактчекінгу.

Найбільше поширення фактчекінг здобув у Сполучених Штатах Америки. Крім власне фактчекінгових проектів, майже кожна новинна редакція якимось чином охопила формат. Зокрема, це New York Times, Washington Post, Associated Press і Національне громадське радіо, а також USA Today, CNN, Fox і MSNBC. Крім того, десятки менших новинних агентств на державному і місцевому рівнях. Натомість за межами США більшість проектів не пов'язані з традиційними ЗМІ. Здебільшого вони є ініціативою організованого громадянського суспільства.

Попри перевагу американських проектів у кількості, на думку А. Мантзарліса, директора Міжнародної мережі перевірки фактів Інституту

Пойнтера, їм є чому повчитися у закордонних колег [5]. Зокрема, фактчекери Аргентини, Бразилії та Мексики є лідерами щодо візуалізації й популяризації досвіду своєї діяльності у такий спосіб, який спонукає читачів консультуватися з ними. Досвід фактчекерів Франції навчив світ швидко реагувати на вірусний контент після паризьких атак. В Іспанії та Австралії створюють розважальні та впізнавані формати з фактчеку для широкої аудиторії. Українські спеціалісти можуть поділитися досвідом розвінчання фейків російської пропаганди.

На думку А. Мантзарліса [5], перед рухом фактчекінгу в усьому світі висуваються три основних питання:

Як фактчекери можуть підтримувати звернення до читачів у довгостроковій перспективі? Тобто які форми інституціальної прозорості та передової практики варто використовувати, щоб уникнути розчарування читачів? Зокрема, яким чином вони повинні вимірювати та ділитися результатами перевірки фактів з політиками, читачами та іншими засобами масової інформації?

Як фактчекери вирішать питання з фінансуванням проектів, чи вийде перевести короткотермінову підтримку з боку донорів чи клієнтів у довгострокову?

Як використовувати технологію для прискорення процесу перевірки фактів і забезпечення ефективності роботи невеликих команд?

Однією із загальних тенденції розвитку є розширення палітри різновидів форматів. Класичні фактчекінгові проекти фокусуються на перевірці заяв публічних осіб. Крім того, об'єктами перевірки можуть бути обіцянки політиків, політична реклама, фейкові новини, матеріали російської пропаганди, новинний контент різноманітної тематики.

Зокрема, серед найбільш оригінальних різновидів:

– український ресурс «StopFake» – аналітична платформа, яка спеціалізується на вивченні й фіксації прикладів медіавпливів;

– фактчекінговий проект про погоду – Climate Feedback (перевірка тверджень на тему всесвітнього потепління);

– один з наймасштабніших проектів у Європі «El Objetivo» – щотижнева іспанська телевізійна програма інтерв'ю та інформаційних новин на каналі La Sexta, в основі якої формат фактчекінгу та журналістика даних. У годинній програмі можуть бути коментарі експертів, науковців, візуалізація, інтерв'ю з політиками і т. і. [1].

Для фінансування своєї діяльності організації активно залучають краундфандингові платформи, міжнародних інвесторів. Водночас спостерігається тенденція спонсорування проектів на обмежений період, найчастіше передвиборчий. Зокрема, у 2017 р. закрилося 17 проектів, запущених у 2014–2015 рр.

Активно розвивається напрям залучення до співпраці аудиторії. З метою підтримати конструктивний діалог, пропонується опція перевірки фактів на вимогу. Читачам пропонують надсилати заяви для аналізу, а окремі проекти, наприклад «Pagella Politica», надають можливість коментувати матеріали.

Більшість ресурсів спрямована на роботу в одному середовищі, навіть якщо вони регулярно виробляють контент для інших. Та сучасні тенденції розвитку медіа, зокрема крос-медійність, також впливають на діяльність проектів з фактчекінгу. Наприклад, австралійський «ABC Fact Check» публікує матеріали з аналогічною частотою на телебаченні, в Інтернет і на радіо. Контент українського ресурсу «StopFake» можна читати на сайті, дивитися в інтернеті й на місцевих телеканалах в Україні, каналі «Ukraine Today», слухати подкасти та радіопрограми, а також спілкуватися з членами редакції в соціальних мережах. Зокрема, у рубриці «Відео» можна переглянути записи «StopFakeNews». У рубриці «Подкаст» розміщені аудіозаписи «StopFake-програми про пропаганду», у якій відбувається огляд пропаганди на телебаченні та у друкованих. Рубрика «Газета» знайомить з електронною версією випусків газети «Твоє право знати», друк якої команда проекту здійснює за підтримки Посольства Великобританії в Україні.

Також однією з тенденцій розвитку фактчекінгових проектів є їх активна медіапросвітницька діяльність. Проведення тренінгів, міжнародних конференцій, розробка методичних матеріалів про фактчек, організація конференцій, круглих столів, виступи на різних комунікаційних майданчиках спрямовані не тільки на популяризацію концепту, а й на формування критичного мислення в аудиторії.

Позитивні результати має й активна міжнародна співпраця фактчекінгових ресурсів. Зокрема, «StopFake» і партнери з країн Центральної та Східної Європи завершили проект моніторингу прокремлівської дезінформації в ЗМІ й представили результати дослідження на прес-конференції в Українському кризовому медіацентрі (УКМЦ) [2]. Головним завданням моніторингу було знайти загальні техніки та теми, які використовує прокремлівська пропаганда в локальних медіа аналізованих країн. Дослідження показало, що і в Україні, як і в інших країнах Центральної та Східної Європи, кремлівська пропаганда використовує схожі інструменти і меседжі, змінюючи акценти залежно від специфіки кожної окремої країни, маніпулюючи фактами і емоціями, тиснучи на слабкі точки, граючи на спірних моментах і роздуваючи проблеми [2].

У своїй роботі авторський колектив «FactCheck» (на сьогодні «Без Брехні») використовує унікальні механізми і принципи, закладені в концепції фактчекінгу як інструменту дослідження і перевірки достовірності того чи іншого факту. Методики таких міжнародних фактчекінгових ор-

ганізацій, як американський проект «PolitiFact» (http://www.politifact.com) і грузинський «Factcheck.ge» (http://factcheck.ge/en), дають українському ресурсу практичні напрацювання і приклади реалізації оптимальних схем розслідувань і аналітики. На сьогодні ресурс активно співпрацює з казахстанськими й російськими фактчекерами, один із напрямів – спільна робота зі стандартизації методології та впровадження фактчекінгу в журналістику розслідувань.

До найактуальніших напрямів розвитку фактчекінгових проектів дослідники відносять автоматизацію самого процесу перевірки фактів. Перед науковцями й практиками стоїть завдання розробити програми з вбудованою перевіркою фактів. Одним із найвідоміших реалізованих проектів є «Fake News Challenge» [4], запущений групою вчених світового рівня, інсайдерів айті-індустрії та журналістів з метою навчитися виявляти фейки за допомогою машинного алгоритму. Водночас, на думку науковців, пришвидшення процесу фактчекінгу повинно стати частиною більш широкої мети – надати можливість людям брати участь у публічних дебатах.

Отже, серед основних тенденцій розвитку фактчекінгових проектів визначаємо: розширення палітри різновидів форматів, міжнародну співпрацю та медіаосвітню спрямованість проектів, активну роботу над завданням автоматизувати фактчекінг.

Список використаних джерел

1. Бабак А. Розквіт фактчекінгу у світі: огляд найцікавіших проектів [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/web/online_media/rozkvit_faktchekingu_u_sviti_oglyad_naytsikavishikh_proektiv/
2. Інструменти російської пропаганди у країнах Східної Європи однакові – дослідження [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://uacrisis.org/ua/53099-information-warfare
3. Duke Reporters' Lab [Electronic resource]. – Mode of access: https://reporterslab.org/fact-checking/
4. Fake News Challenge [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.fakenewschallenge.org/
5. Mantzarlis A. There are 96 fact-checking projects in 37 countries, new census finds Alexios Mantzarlis [Electronic resource]. – Mode of access: https://www.poynter.org/news/there-are-96-fact-checking-projects-37-countries-new-census-finds

Рижко О. М.,
кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики, реклами і зв'язків з громадськістю Національного авіаційного університету

СПЕЦКУРС ІЗ ПЛАГІАТОЗНАВСТВА ЯК ІНСТРУМЕНТ УТВЕРДЖЕННЯ ЦІННОСТЕЙ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

Поява в новій редакції Закону України «Про освіту» статті (42) про академічну доброчесність, яка містить дефініцію поняття, критерії дотримання академічної доброчесності, види порушень і види відповідальності за академічну недоброчесність, порядок виявлення таких порушень; інспірувала новий виток дискусії в мас-медіа й у соціальних мережах щодо утвердження цінностей академічної доброчесності в українській вищій школі. Як приклад можна назвати матеріали, вміщені на портал громадських експертів «Освітня політика»: редакційний «Аналітичний звіт про круглий стіл «Академічна доброчесність у вищій освіті: місія неможлива?!»» [1], статті В. Бахрушина «Академічний плагіат і самоплагіат в науці та вищій освіті: нормативна база і світовий досвід» [2] та Є. Ніколаєва «Як просувати цінності академічної доброчесності в українських університетах?» [3]; а також матеріали у групі «Плагіат та академічна доброчесність» на платформі Facebook (https://www.facebook.com/groups/plagyat/).

Одне з ключових питань дискусії – методи й способи утвердження цінностей академічної доброчесності та запобігання поширенню недоброчесних практик, зокрема – вдавання до різних видів плагіату. Так, згаданий вище Є. Ніколаєв, акцентує увагу на тому, що до найтиповіших порушень академічної доброчесності слід віднести «плагіат у письмових роботах, списування на екзамені» [3]. Звідси, на думку дослідника, «центральним інструментом розв'язання проблеми студентської недоброчесної поведінки є їх навчання належному академічному письму» [3]. Учений, зокрема, рекомендує: 1) вміщувати «академічне письмо до освітніх програм як окрему складову» [3]; 2) «навчати певних елементів академічного письма усередині конкретної дисципліни, яка передбачає підготовку письмового завдання» [3]; 3) тлумачити «сутність, особливості та причини шкідливості (неприпустимості) плагіату якомога раніше на початку дисципліни» [3]; 4) докладно пояснювати «вимоги до письмового завдання» [3]; 5) застосовувати «санкції за плагіат тільки після того, як ви переконаєтесь, що студенти зрозуміли, як уникати плагіату» [3]; 6) прагнути «до роз'яснення й навчання» [3].

Ці рекомендації, на наш погляд, і слушні, і дієві. Проте вважаємо, що окремим складником навчальних програм має бути не лише «академічне письмо», а й цілісний спецкурс із плагіатознавства. Доцільність такого спецкурсу ми обґрунтовували в нашій монографії «Плагіат як соціальнокомунікаційне явище» (в ній, крім іншого, вміщено орієнтовний тематичний план спецкурсу) [4, с. 335–342; 386–387] і в окремій статті «Зміна мотивації як неодмінна умова запобігання плагіату» (буде опублікована у «Віснику Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна», серія «Соціальні комунікації», 2017, вип. 11). Йшлося, зокрема, про те, що зміст спецкурсу, на наш погляд, має охоплювати такі поняття і явища: 1) суть, ознаки, причини виникнення й поширення, історію плагіату як явища, що має соціальнокомунікаційну природу; 2) осмислення різних аспектів вияву плагіату, зокрема юридичного, аксіологічного, етичного, загальнофілософського, соціальнокомунікаційного, економічного; 3) види, класифікації, способи, технології і сфери вчинення плагіату; 4) особливості рецепції плагіату; 5) особливості експансії плагіату в мас-медіа; 6) практику судочинства щодо плагіату; особливості відповідальності за вчинення плагіату; 7) особливості запобігання плагіату і боротьби з ним.

Доцільність запровадження спецкурсу засвідчує й наша педагогічна практика. Так, в НАУ для четвертокурсників спеціальності журналістика викладається курс «Сучасні українські ЗМІ в ціннісному вимірі», половина тем якого присвячена проблемі плагіату. Один із видів домашніх завдань – перегляд кінофільмів, центральною темою яких є вдавання до плагіату, підготовка на їхній основі есе із подальшим оприлюдненням та обговоренням їх під час заняття. Принагідно зазначимо, що такий вид письмового завдання гарантовано убезпечує студента від вдавання до плагіату, оскільки есе передбачає власну інтерпретацію висвітлення теми в заданому фільмі й представлення аргументованої позиції щодо такого висвітлення на форум групи. Тобто неможливо знайти в інтернеті «готове домашнє завдання» такого типу.

Найсвіжішим прикладом реалізації такого завдання стало обговорення в одній із груп психологічної драми «Слова» (*The Words*, 2012, США). Головні ролі: Бредлі Купер, Джеремі Айронс, Зої Салдана, Денніс Куейд, Олівія Вайлд. Режисери й автори сценарію – Браян Клагман і Лі Стернтал. Докладний аналіз фільму можна знайти в нашій монографії [4, с. 304–306], тут же зазначимо тільки те, що основна сюжетна лінія (загалом у фільмі три історії, представлені за принципом «історія про історію в історії») легко вкладається в типову (оскільки її можна звести до формули: *всепоглинаюче прагнення – невдачі – рятівна знахідка – присвоєння (крадіжка) – процвітання (слава, гроші, жінки) – розкриття таємниці – розплата*) модель: молодий невизнаний письменник неймовірно хоче опублікувати свій роман, а між тим мусить перебиватися, виконуючи якусь «чорну» роботу

<…>, при цьому на нього тиснуть обставини і близькі <…>, ситуація майже безнадійна, і тут йому до рук потрапляє чужий текст, і він, тратячи голову, присвоює його, тим самим здобуваючи гроші і визнання, але – за все доводиться платити [4, с. 305].

Під час дискусії з'ясувалося, що частина студентів відверто не розуміє «від чого стільки галасу?»: «ну, опублікував головний герой чужий роман під своїм іменем, і що з того?». Винен сам автор – «треба було не губити свій текст». І ключовий аргумент: «Якби ви знайшли чужий текст, який обіцяє стати бестселером, принести славу, успіх, прибутки, – ви б його хіба не опублікували під своїм іменем? Адже ви його з чужої квартири не витягли. Якби витягли – це була б крадіжка. А так – ніяка не крадіжка». Така позиція демонструє і викривлення особистісних ціннісних парадигм, і повне нерозуміння понять «інтелектуальна крадіжка», «присвоєння авторства», «плагіат», «деструкція ціннісних парадигм» тощо. Звісно, інша частина студентів акцентувала увагу на тому, немає різниці між крадіжкою тексту і, приміром, авто; що однією з драм героя є усвідомлення: він позбавив себе шансу написати власну вартісну річ; що є помилки, які неможливо виправити, тому варто повчитися на чужому досвіді; що є ціна за певні проступки, яку доводиться сплачувати все життя тощо.

Проте згадане вище нерозуміння засвідчує кризовість ситуації і підводить до висновку, що студентів потрібно не тільки навчити базових принципів академічного письма (цього мало), й дати їм цілісне уявлення про плагіат як проблему деструктивної трансформації цінностей, наслідки якої загрожують і гармонійному розвитку їхньої особистості, і здобуванню якісної освіти, і професійному зростанню. Інструментом у цьому і може стати спецкурс із плагіатознавства.

Список використаних джерел

1. Аналітичний звіт про круглий стіл «Академічна доброчесність у вищій освіті: місія неможлива?!» [Електронний ресурс] // Освітня політика. – 12.01.2018. – Режим доступу: http://education-ua.org/ua/draft-regulations/1116-analitichnij-zvit-pro-kruglij-stil-akademichna-dobrochesnist-u-vishchij-osviti-misiya-nemozhliva
2. Бахрушин В. Академічний плагіат і самоплагіат в науці та вищій освіті: нормативна база і світовий досвід [Електронний ресурс] / Володимир Бахрушин // Освітня політика. – 07.02.2018. – Режим доступу: http://education-ua.org/ua/articles/1128-akademichnij-plagiat-i-samoplagiat-v-nautsi-ta-vishchij-osviti-normativna-baza-i-svitovij-dosvid
3. Ніколаєв Є. Як просувати цінності академічної доброчесності в українських університетах? [Електронний ресурс] / Євген Ніколаєв // Освітня політика. – 09.02.2018. – Режим доступу: http://education-ua.org/ua/articles/1131-yak-prosuvati-tsinnosti-akademichnoji-dobrochesnosti-v-ukrajinskikh-universitetakh
4. Рижко О. М. Плагіат як соціальнокомунікаційне явище: монографія / Олена Рижко. – К.: ПАЛИВОДА А. В., 2017. – 388 с.

Скуртул Г. С.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри журналістики
Запорізького національного
технічного університету

НОВИННІ ПОВІДОМЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ АГЕНТСТВ: СТРУКТУРНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ

Функції і призначення інформаційних агентств (далі по тексту ІА) як основних постачальників інформації для інших ЗМІ за останні два десятиліття суттєво змінилися. Звична схема «новина → агентство новин → ЗМІ → аудиторія» трансформувалася, послуги диверсифікувалися, жанрова палітра значно розширилася, а мультимедіатизація (використання різних медійних платформ: вербального тексту, фото, відео, графіки) дозволила агентствам функціонувати як повноцінні самостійні ЗМІ, які активно долучаються до конвергентних процесів в українському медіапросторі. Крім того, працюючи в мережі Інтернет для масової аудиторії, а не лише для редакцій ЗМІ, новинні агентства мають можливість взаємодіяти зі своєю аудиторією, використовувати гіпертекст, щоб максимально повно представити інформаційну картину. Однак, незважаючи на це, важливими незмінними принципами роботи ІА й досі залишаються максимальна оперативність, об'єктивність, точність і повнота інформації.

Особливості функціонування інформаційних агентств як ЗМІ неодноразово ставали об'єктом дослідницької уваги таких науковців, як Г. Вірен, О. Лащук, В. Фоменко. Історія становлення агенційної журналістики, жанровий контент і принципи класифікації новинних агентств ґрунтовно репрезентовані в наукових розвідках В. Мирончeнка, Е. Могилевської, Ю. Погорєлого. Однак спеціальні дослідження присвячені структурній специфіці новинних повідомлень у стрічці національних інформаційних агентств майже відсутні, що й зумовило цілком виправданий науковий інтерес.

Пріоритетна функція інформаційних агентств – констатація факту, події, явища, а вже деталізація, додавання подробиць, аналіз запропонованої новини –завдання інших видів ЗМІ. Інформаційні повідомлення ІА будуються за принципом «від головного до другорядного» і мають чіткі структурні закономірності. Наприклад, журналісти агентства «Інтерфакс» [2] розробили детальну структуру новинного повідомлення, якої повинен дотримуватись його автор. Повідомлення починається слаглайном – технічним елементом новини, що дозволяє орієнтуватись у змістовому наповненні замітки й обов'язково включає в себе: назву країни чи організації, в якій відбулась подія, означення суб'єкта новини, новинний привід як

об'єкт новини. Другий елемент – заголовок (хедлайн) із обмеженою кількістю знаків (не більше 76); наступна структурна складова – дейтлайн – локація, звідки передається інформація. Четвертий елемент – трешлайн (довідковий рядок); п'ятий – лід (виклад основного змісту події і джерела інформації). Лід обов'язково супроводжується цитатою ньюзмейкера. Принципово важливі елементи в композиції повідомлень ІА – деталі і бекграунд, які дозволяють читачеві краще розуміти історію питання і діючих осіб. Таку вивірену структурну організацію інформаційного повідомлення можуть відстежувати лише підписники платного контенту новинного агентства, зокрема в щоденних (інколи щогодинних) інформаційних тематичних бюлетенях.

Для аналізу вдалим прикладом сучасної структури інформаційних повідомлень вважаємо відкриту стрічку новин Мультимедійної платформи іномовлення України – «Укрінформ». Це єдине національне інформаційне агентство України зі столітньою історією, яке пройшло декілька етапів становлення, зазнало глобальних трансформацій і відіграло важливу роль у розвитку європейської агенційної журналістики. Упродовж 2016–2017 років за результатами досліджень ГО «Інститут масової інформації» ІА «Укрінформ» очолює рейтинг ЗМІ серед загальноукраїнських інформаційних веб-сайтів за достовірністю новин, балансом думок і точок зору (97% новин, що підлягали моніторингу).

На сьогодні досліджуване агентство об'єднує мультимедійні платформи, новинні стрічки, прес-центри, виробництво і розповсюдження фотоматеріалів та інфографіки, інформаційні майданчики в соціальних мережах і виробництво контенту для мобільних додатків. Слаглайн у загальнодоступних повідомленнях «Укрінформ» не використовується (так само як й іншими українськими інформаційними агентствами: «УНІАН», «Українські новини», «Інтерфакс-Україна»). На нашу думку, це пояснюється тим, що реципієнт (кінцевий споживач) прагне максимально отримати інформацію одразу в хедлайні, без додаткового відволікаючого технічного елемента з об'єктом і суб'єктом новини (як у випадку зі слаглайном у платному контенті). Тому всі заголовки в стрічці новин максимально інформативні і відповідають на питання що? де? коли? («У чоловічій естафеті Кубка світу з біатлону першими були норвежці, українці – 12-ті», «Негода залишила без світла 134 населених пунктів України», «Українські націоналісти збирають акцію біля посольства РФ попри заяву Авакова»). Часто достовірність новин «Укрінформу» посилюється заголовком із зазначеним джерелом інформації, згадуванням ньюзмейкера («Три країни ЄС хочуть посилити санкції проти Ірану – Reuters», «Уряд затвердить стратегію низьковуглецевого розвитку ближчим часом – Семерак»).

При висвітленні подій, які швидко розвиваються повідомлення у стрічці оновлюються кожні 5–10 хвилин. Журналісти інформаційного

агентства використовують різні способи максимально оперативно повідомити про актуальні новини. Для прикладу згадаємо висвітлення XXIII зимових Олімпійських ігор у Пхьончхані. Для цього агентство обрало жанр звіту. Повідомлення-блискавки публікувалися в реальному часі практично одночасно з тим, що відбувалося в Республіці Корея. Кореспонденти детально стежили за змаганнями в яких брали участь українські спортсмени. Новинні повідомлення про Олімпіаду-2018 постійно доповнювалися фотографіями, скріншотами постів із соціальних мереж, GIF-файлами. Така форма подачі матеріалу не лише привертала увагу аудиторії, а й оперативно повідомляла про те, що відбувалося.

Важливим структурним елементом повідомлень є трешлайн. Однак, на відміну від стандартів «Інтерфакс», українські інформаційні агентства «довідку» виносять не в окремий рядок, а одразу поряд із заголовком. Вважаємо, що це своєрідний «маркер» повідомлення, який диференціюється за тематикою («*Укрінформу100.* Юрій Макаров: «В інформагентстві РАТАУ українською дозволяли собі розмовляти двоє людей», «*Укрінформу100.* Соцмережі вітають Укрінформ зі сторічним ювілеєм»), жанром («Біля посольства РФ у Києві з'явився «золотий» Путін. *Фоторепортаж*»), вказують на додаткові подробиці у повідомленні («*Оновлено.* Порошенко: Не сумніваюся, що Сущенко буде вдома відразу після суду в РФ», «У Львові біля Генконсульства спалили макет Кремля. *Уточнено*»), ексклюзивність публікації («*Ексклюзив*. На отруєння Скрипаля треба відповісти новими санкціями – євродепутат»). В цілому заголовки новинної стрічки «Укрінформ» не перевантажені цифрами, іменами, фактами, лаконічні і відображають суть повідомлення.

Отже, новинні повідомлення інформаційних агентств мають чітко задану структуру, яка формувалася впродовж декількох десятиліть і є традиційною для сучасної агенційної журналістики. Архітектоніка новин українських ІА включає заголовок (часто доповнений трешлайном), лід, деталі і бекграунд. Окреслені проблеми не вичерпуються одним дослідженням і мають перспективу для подальшого вивчення.

Список використаних джерел

1. Технология новостей от Интерфакса: учеб. пособие для студентов вузов / В. Герасимов, Р. Ромов, А. Новиков. – М.: Аспект Пресс, 2013. – 159 с.
2. Укрінформ [Електронний ресурс] / Офіційний сайт «Укрінформ». – Режим доступу: http://www.ukrinform.ua/
3. УНІАН [Електронний ресурс] / Офіційний сайт «УНІАН». – Режим доступу: http://www.unian.net/
4. Харченко О. «Раніше поява ексклюзиву в «Укрінформі» була великим святом, а нині це норма» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://detector.media/infospace/article/123352/2017–02–20-oleksandr-kharchenko-ranishe-poyava-eksklyuzivu-v-ukrinformi-bula-velikim-svyatom-a-nini-tse-norma/

Спанатій Л. С.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики та інформаційних технологій Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини ВНЗ «Університет Україна»

ІСТОРІЯ ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ В МИКОЛАЄВІ (КІНЕЦЬ XVIII – ПОЧАТОК XIX СТ.)

У Миколаєві, що заснований 1788 року на Інгульській верфі, знаходився штаб Чорноморського флоту, тому в місті все підпорядковувалося його потребам, у тому числі й заснована наприкінці XVIII ст. друкарня (у науковій літературі подаються різні роки її заснування: 1796, 1797, 1798 рр.). В історію книгодрукування вона увійшла завдяки інтенсивній діяльності, порівняно з іншими казенними друкарнями імперії, де друкувалася морська, військова, технічна, медична, сільськогосподарська і художня література.

Видавнича практика на Миколаївщині нараховує більше двохсот років, однак на сьогодні немає жодного цілісного дослідження з історії цієї галузі, де було б визначено специфіку її розвитку, умови становлення, найбільш поширені види видавничої продукції тощо. За останні роки світ побачив невелику кількість публікацій на цю тему, зокрема О. Ковалева, В. Чистов «Нариси історії культури Південного Побужжя», Н. Малиновська «Друкарні Миколаєва (кінець XVIII ст. – початок XX ст.), «Українська книга XIX – початку XX ст. у Миколаєві», О. Спанатій «Історія видання перших миколаївських газет (1865–1917 роки), Л. Спанатій ««Керамическое обозрение» (1901–1905) – перший миколаївський науковий часопис і перший керамологічний журнал в Україні» та ін.

Перша друкарня в Миколаєві була відкрита при Морському кадетському корпусі в 1796 році. У 1797 році нею відав С. Селивановський, відомий на той час московський книговидавець [2].

У фундаментальній праці «Історія українського друкарства» І. Огієнко подає інші відомості: «Голова Чорноморського адміралтейського правління М. Мордвинов (1754–1845) задумав закласти в Миколаєві друкарню. Для цієї справи він запросив відомого московського друкаря Семена Селивановського, котрий по 1796 р. (закриття вільних друкарень) остався без праці. Цей Селивановський і заснував друкарню в Миколаєві десь 1797 р., а вже з 1798 р. із неї почали виходити книжки: «Арфаксадъ, халдейская повесть» 1798 р., «Новый букваръ французькій» 1798 р. тощо. Друкарня ця звалася: «Черноморская Адмиралтейская Типографія». Про цю друкарню 17 травня року 1809 губернатор Розенберг писав: «В Херсонской и Таврической губернской типографій никаких не имеется,

кроме одной в г. Николаеве», якою відає Чорноморське Адміралтейство» [5, с. 479].

Натомість в оглядовій статті «Друкарство в Україні у XVI–XVII ст.» С. Маслов писав, що друкарню в Миколаєві було відкрито при Адміралтействі Чорноморського флоту з ініціативи адмірала М. Мордвинова в 1798 році. Для її організації М. Мордвинов викликав із Москви відомого друкаря С. Селивановського, що з огляду на закриття у вересні 1796 році вольних друкарень залишився без роботи та без коштів [3].

Звернувшись до миколаївського енциклопедичного словника, дізнаємося, що С. Селивановський «організував Чорноморську Адміралтейську друкарню при Штурманському училищі, керував нею в 1797–1800 рр. до повернення в Москву» [4, с. 299].

Плідна праця миколаївських дослідників дозволила зіставити історичні документи та факти й дійти висновку, що в Миколаєві наприкінці XVIII ст. було засновано два видавничі центри: при Морському кадетському корпусі (1796) та Адміралтейську друкарню (1798).

Щодо С. Селивановського, то він, як московський книгопродавець, друкар і автор багатьох шрифтів, дійсно був запрошений головою правління Чорноморського флоту М. Мордвиновим за рекомендацією миколаївського поета В. Петрова. С. Селивановському було запропоновано організувати книгопостачання населенню півдня України. Цю пропозицію він прийняв і повів справу так вдало, що до нього потягнулися всі, хто хоч трохи володів пером. С. Селивановський затримався в Миколаєві ненадовго: як свідчать джерела, у 1801 році він уже утримував Сенатську друкарню в Москві, а видавничий процес у нашому місті продовжили його учні [1].

Аналізуючи існуючі публікації, можна звернути увагу на те, що дату відкриття першої друкарні в Миколаєві дослідники побоювалися вказувати конкретно й перевагу віддавали вислову «наприкінці XVIII ст.». Це побоювання, безумовно, можна пояснити перш за все зберіганням документів у військових архівах, доступ до яких був обмежений.

Щоб зрозуміти значення створених друкарень, доцільно зупинитися на книгах, які побачили світ у Миколаєві та згадати прізвища тих людей, які зробили вагомий внесок у розвиток друкарської справи, чим пришвидшили розбудову південного міста. Видання миколаївських друкарень обслуговували головним чином потреби флоту та штурманської школи. Із популярних книг тут були надруковані твори Петра Захар'їна «Арфаксадъ», «Новый синопсисъ», «Приключения Клеандри и Ніотілды» (1798 р.), Семена Боброва «Таврида» (1798 р.). У цей же період побачили світ «Опыт о действенных способах сохранения здоров'я морских служителей» Лінда, «О земледелии, скотоводстве и птицеводстве. Сочинение профессора земледелия коллежского асессора Михаила Ливанова» (1799 р.). Наприклад, книга М. Ліванова написана живою мовою з використанням багатого фак-

тичного матеріалу, ілюстрована, великого формату, у хорошій палітурці, що демонструє гарну якість поліграфічного виконання продукції друкарні.

Друкарня у різні роки, підпорядковуючись різним установам, перевозила друкарське обладнання та змінювала назви; науковці відзначають два періоди її діяльності: перший – 1796–1832 рр., коли було надруковано 30 назв книг; другий період – 1832–1860 рр., що пов'язаний із утворенням Депо карт при Чорноморському флоті та перейменуванням її на друкарню Чорноморського Гідрографічного Депо. Він був менш інтенсивний, проте особливим за змістом. Значна частина видань призначалася для штурманського училища й флоту: «О небесных картах…» (1836 р.) та «Изменение способа Бесселя для исправления лунных расстояний» К. Кнорре (1837 р.), «Лоция Чорного моря» (1851 р.), «Створы Севастопольской бухты» (1851 р.), «Основание арифметики для употребления в Черноморской штурманской роте» Л. Латишева (1854 р.), «Чертежи гребных судов с их парусностью (1859 р.) тощо. Безперечно, що ці праці сприяли розвитку корабельної справи та науки суднобудування в Миколаєві.

Запровадження в російських друкарнях літографій та створення її у Миколаєві відіграло важливу роль у спрощенні й досягненні високої якості видання гідрографічних карт (до цього часу друкувалися з мідних гравюр). З часом миколаївську літографію оснастили чотирма літографськими верстатами, одним пресом і 25 літографськими каменями різної величини. У 1832 р. до Миколаєва з Петербурга привезли верстат рейберного типу; друкували переважно карти, креслення та схеми для навчальних посібників. Деякі граверні роботи виконувалися у Петербурзі, а вже для друкування їх надсилали до Миколаєва. Загалом миколаївські видання відзначаються гарним поліграфічним оформленням; тут уперше в Україні почали друкувати книги з ілюстраціями, виконаними способом літографії; книги поступали в торгівлю і були доступними для читачів.

Отже, як ми змогли переконатися, розвиток друкарства у Миколаєві зробив великий внесок не тільки у видавничу справу, а й інші життєво необхідні галузі промисловості, культури, освіти, мистецтва.

Список використаних джерел

1. Ковалева О. Ф., Чистов В. П. Очерки истории культуры Южного Побужья / О. Ф. Ковалева, В. П. Чистов. – Книга 2. – Николаев : Тетра, 2001. – 214 с.
2. Малиновська Н. Друкарні Миколаєва (кінець XVIII – початок XX ст.) / Н. Малиновська // Вісник Книжкової палати. – 2000. – № 8. – С. 26–27.
3. Маслов С. Друкарство на Україні в XVI–XVIII ст. / С. Маслов // Бібліотечні вісті. – 1924. – № 1–3. – С. 31–67.
4. Николаевцы. Энциклопедический словарь (2000 персоналий, 1500 портретов и иллюстраций) / под. ред. В. А. Карнауха. – МП «Возможности Киммерии», 1999. – 376 с.

5. Огієнко І. Історія українського друкарства / упоряд., авт. передмови М. С. Тимошик. – К. : Наша культура і наука, 2007. – 536 с.

Тонкіх І. Ю.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Запорізького національного технічного університету

ВИДИ «СМІТТЄВОГО» ТРАФІКУ В ІНТЕРАКТИВНИХ СЕРВІСАХ ІНТЕРНЕТ-МЕДІА

Інтерактивність є однією з головних переваг інтернет-медіа у порівнянні з традиційними ЗМІ, і останнім часом більшість онлайнових видань пропонують користувачам різні форми інтерактивного зв'язку. Проте цю прерогативу часто використовують із деструктивною метою – задля відволікання уваги від головної теми обговорення та розпалення ворожнечі між учасниками бесіди у чатах, форумах та коментарях. Такі повідомлення називають «сміттєвим» трафіком. Комунікація у такому форматі відбувається із численними порушеннями етичних норм мережевого спілкування. Це призводить до зниження рівня якості контенту та може стати причиною блокування роботи ресурсу. З метою стабільної роботи редактори інтернет-медіа мають впроваджувати чітку стратегію модерації читацьких повідомлень, чого дотепер бракує багатьом виданням.

Ця проблема дотепер залишається поза увагою науковців, тому потребує ретельного вивчення та визначення шляхів її подолання. Це надає журналістам і редакторам можливість виробити уніфіковані правила формування контенту інтернет-медіа задля того, щоб підвищувати рівень його якості та збільшувати аудиторію відвідувачів ресурсу. Цими факторами обумовлюється актуальність обраної теми.

Мета дослідження – ідентифікація та диференціація видів «сміттєвого» трафіку в інтерактивних сервісах інтернет-медіа.

Трафіком називають кількісний показник відвідуваності сайту, тобто численність його аудиторії. Цільовий трафік – це кількість відвідувачів, зацікавлених в інформації, розміщеній на сайті. Поняття «сміттєвого» трафіку вживається насамперед у галузі інтернет-маркетингу по відношенню до нецільового трафіку, тобто незацікавлених, випадкових користувачів та пошукових ботів – спеціальних програм, які імітують діяльність людини на сайті та створюють ілюзію активності. Вони підвищують рівень відвідувань ресурсу, проте не дають бажаних результатів: кількість переглядів рекламних оголошень зростає, на відміну від рівня продажів.

Поняття «сміттєвого» трафіку актуальне не лише по відношенню до реклами, а й до інших видів контенту інтернет-медіа, адже привертання уваги цільової, а не випадкової аудиторії є вкрай важливою умовою ефективності функціонування мережевого видання.

Проблема нецільового трафіку в онлайнових виданнях дотепер залишається поза увагою журналістикознавців, проте багато науковців звертають увагу на потребу моніторингу, контролю та підвищення рівня якості контенту інтернет-медіа. Насамперед, це питання розглядається у контексті веб-менеджменту. Так, Н. Пасічник та А. Антонюк диференціюють ознаки якісного веб-сайту, серед яких виокремлюють такі важливі параметри як наявність модерації та законність і безпечність функціонування [1].

Вивченням контенту мережевих медіа займаються й ті науковці, до кола інтересів яких входить інтернет-журналістика, серед них Дж. Гол, Л. Дмитрів, М. Женченко, А. Захарченко, Б. Потятиник та інші. Проте на сьогодні бракує робіт, у яких досліджуються причини зниження рівня якості контенту та визначаються правила і стратегії його формування.

На сайтах інтернет-медіа «сміттєвий» трафік з'являється переважно у читацькому контенті, а саме в різних видах інтерактивного зв'язку. Різноманітні форми колективної та індивідуальної комунікації дозволяють користувачам обмінюватись думками. При цьому форуми, чати й коментарі виконують насамперед комунікативну, експресивну й розважальну функції.

Ті, хто формує «сміттєвий» трафік, не мають на меті конструктивного спілкування та обміну думками, їх головне завдання – відволікти увагу від важливої теми та спровокувати конфлікт. Причини такої поведінки можуть бути різними: такі повідомлення пишуть або просто задля розваги або позбавлення негативних емоцій, або з метою розпалювання міжнаціональної або релігійної ворожнечі. Цю технологію часто використовують як інструмент інформаційної війни.

«Сміттєвий» трафік на сьогодні має багато форм, проте серед них можна виділити ті, що використовуються найбільш часто: тролінг, флейм і флуд. Тролінг визначають як написання брутальних і провокаційних повідомлень, що має на меті розв'язання конфліктів та суперечок між учасниками дискусії та викликання негативних емоцій. Людину, яка займається тролінгом, називають тролем. Інтернет-тролінг часто визначають як кібер-садизм, адже до такою форми комунікації вдаються люди, які у такий спосіб розважаються та отримують задоволення.

Тролі небезпечні для інтернет-ресурсу через те, що мотиви їх деструктивної поведінки часто залишаються незрозумілими: людина може отримувати задоволення від створення провокацій або усвідомлено розпалювати ворожнечу під час реалізації стратегій інформаційної війни, з метою маніпуляцій громадською думкою, під керівництвом тих, хто оплачує

такі послуги в інтернеті. У будь-якому випадку знущання і провокації, до яких вдаються тролі, призводять до роздратування та емоційного напруження учасників дискусії і перешкоджають процесу комунікації.

Флуд визначають як беззмістовні й абсурдні висловлювання, які не стосуються теми розмови, а також багаторазове повторення однотипної інформації, дублювання повідомлень. Використовується переважно з метою відволікти увагу від основної теми обговорення. Флуд засмічує інформаційний простір і перешкоджає інтерактивній комунікації на сайті видання. Тих, хто поширює флуд, користувачі мережі називають флудерами. Таке спілкування не має інформаційної цінності та вважається порушенням етики інтернет-комунікації.

Є. Нікіфорова, розглядаючи флуд в англомовному віртуальному просторі, диференціює такі його різновиди як оверквотінг, оверпостінг та некропостінг: «Оверквотінг – це недоречне цитування повідомлення, що знаходиться безпосередньо перед постом-відповіддю. Надлишок цитат у тексті ускладнює розуміння та сприйняття думки автора» [2, с. 82]. Оверпостінг автор визначає як дублювання однакових повідомлень, а некропостінг – як «ведення дискусії в певному треді роками» [2, с. 82]. Усі ці різновиди флуду використовують і в україномовному медіасегменті мережі.

Як правило, флудери не мають на меті провокування конфліктів, тому вони не настільки небезпечні, як тролі або флеймери, але викликають роздратування учасників дискусії тим, що намагаються привернути до себе увагу у такий безглуздий спосіб.

Флеймом називають агресивні та образливі висловлювання на адресу співрозмовника, які використовують замість аргументів у суперечках. Головна мета – перетворити дискусію на словесну війну. При цьому порушуються морально-етичні норми та вживається нецензурна лексика.

Функціонування різних видів «сміттєвого» трафіку може призвести до бану – блокування роботи інтернет-ресурсу та виключення його електронної адреси з індексування пошукової системою. Це становитиме загрозу для існування інтернет-видання, оскільки тимчасове блокування роботи під час потворного порушення морально-етичних або юридичних норм може перетворитися на постійне. Тому використання різних форм інтерактивної комунікації на сайті потребує постійної модерації та видалення тих повідомлень, що перешкоджають читачам обмінюватися думками стосовно тем і проблем журналістських публікацій.

Отже, на сьогодні можна виділити такі види «сміттєвого» трафіку, що використовуються в різних видах інтерактивних сервісів інтернет-медіа: тролінг, флуд і флейм. Усі вони небезпечні як тим, що заважають вести колективні дискусії, так і тим, що можуть використовуватись як інструменти інформаційної війни. У будь-якому випадку усі види «сміттєвого» трафіку

можна вважати деструктивним типом поведінки користувачів на сайті видання, оскільки вони порушують морально-етичні норми інтернет-комунікації, знижують рівень якості контенту і можуть призвести до блокування роботи ресурсу. Тому дуже важливим завданням редактора мережевого медіа є моніторинг читацького контенту та регулювання цільового та нецільового трафіку. Перспективою майбутніх досліджень може стати вивчення механізмів і способів модерації на сайтах інтернет-медіа.

Список використаних джерел

1. Антонюк А. С. Характеристики якісного веб-сайту / А. С. Антонюк, Н. Р. Пасічник // Сучасні комп'ютерні інформаційні технології: матеріали V Всеукраїнської школи-семінару молодих вчених і студентів (Тернопіль, 22–23 травня 2015 р.). – Тернопіль : ТНЕУ, 2015. – С. 81–82.
2. Нікіфорова Є. Ю. Флуд у віртуальній комунікації (на матеріалі англомовних інтернет-форумів) / Є. Ю. Нікіфорова // Мовні і концептуальні картини світу. – 2013. – Вип. 46. – Ч. 3. – С. 81–87.

Хітрова Т. В.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Запорізького національного технічного університету

НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ «НОВІТНЬОЇ» ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА МІЖНАРОДНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

У сучасному українському комунікаційному середовищі відбувається помітна актуалізація дискурсу національної історичної пам'яті, як стратегічного інформаційного простору для просування важливих соціокультурних завдань та ідейно-політичних програм, відстоювання власного міжнародного іміджу. Український історичний поступ демонструє той факт, що політика пам'яті завжди була важливим сектором державного управління, зміна курсу якого тягнула за собою «переформатування» колективної пам'яті, її медійних версій, особливо у розрізі спільних інтересів / конфліктів з країнами сусідами. Таким чином «пам'ять» завжди була й залишається простором «управління історією» з боку держави, прагматичним важелем геополітичних відносин.

Протягом двох минулих століть Україна була ареною боротьби різних версій історичної пам'яті. І не лише Росія, а й інші держави вели послідовну політику нав'язування свого розуміння української історичної пам'яті –

польського, румунського, угорського, акумулюючи суспільні конфлікти й визначаючи поведінкові мотиви індивідів чи соціальних груп у напрямі схвалення чи заперечення існуючих версій спільної пам'яті. Першим державним кроком у протистоянні цим процесам став ухвалений 9 квітня 2015 року Верховною Радою України «декомунізаційний пакет» законів, основна мета якого – очищення національного публічного простору від російсько-радянського дискурсу та протидія деструктивній політичній комунікації, яка формувалась шляхом використання технологій ностальгування. З точки зору міжнародного позиціонування – національна пам'ять та офіційна історія вперше вийшли на один рівень.

Провідною ознакою сучасної політики пам'яті в міжнародному світлі є формування так званої «умовної стабільності» й прилаштування до потреб сьогодення. Ефект «нормалізації» або «нейтралізації» є, загалом, розповсюдженою технологією, яка в різні часи використовувалась й використовується країнами Східної Європи.

Політика України в міжнародному інформаційному просторі наразі виявляється як захисна позиції по відношення до румунської, угорської та польської версій, подекуди різночитань, спільної історичної пам'яті. Подібна «політика компромісів» призводить до хаотичності в репрезентації історичних дискурс-категорій як у внутрішньому, так і міжнародному інформаційному просторі, як наслідок, є джерелом критики та політичних маніпуляцій. Зокрема, наслідком цих процесів стали широкі дискусії навколо закону ухваленого Сеймом Польщі про заборону «бандерівської ідеології» та кримінальну відповідальність осіб, які «заперечують злочини українських націоналістів», а також «мовна» стаття нового українського закону «Про освіту».

Поширення дискурсу української історичної пам'яті й, навіть більше, формування його контрдискурсу за межами національного комунікаційного простору є важливою характеристикою сучасного етапу розвитку національної політики пам'яті. Це демонструє той факт, що дискусії навколо оцінки важливих аспектів історичного минулого України переросли державні кордони і виявляються у цілеспрямованій позиції керівництва сусідніх країн, стосовно державної політики пам'яті в Україні й формуванні самостійного публічного дискурсу в медіа. Українська ж позиція сьогодні демонструє відсутність з боку держави системних заходів щодо обмеження чи протидії зовнішнім впливам на стан історичної пам'яті, що є загрозою для національної безпеки.

Ознаки системності в реалізації державної програми національної пам'яті можна спостерігати лише у внутрішній політиці – послідовному формуванні підпорядкованих інституційних установ, які не лише сприяють реалізації основного суспільно-політичного курсу, а й координують громадські ініціативи щодо контенту основних історико-культурних дис-

курсів. У цій моделі науково-аналітична та експертна функція в легітимізації державного проекту покладається на Інститут національної пам'яті, який розробляє перелік державних, релігійних та професійних свят, визначних подій, пам'ятних дат, ювілеїв та інших суспільно важливих подій та заходів, проведення яких потребують висвітлення державними засобами масової інформації. Цей «Перелік» є обов'язковою складовою тематичного планування медійного контенту ЗМІ підпорядкованих Державному комітету телебачення і радіомовлення України та є основою для формування методичних рекомендацій до тематичного наповнення державного замовлення та контракту.

З метою ефективної реалізації державної медійної політики у напрямі формування історичної пам'яті Держкомтелерадіо розробляє та надсилає підприємствам, установам та організаціям, що належать до сфери його управління «Методичні рекомендації змістового наповнення теле-, радіоконтенту» відповідно до ліцензійних зобов'язань.

Ще одним важливим напрямом роботи Державного комітету телебачення і радіомовлення України в концепції реалізації державної політики пам'яті є контроль за виконанням Постанов Верховної Ради України та Указів президента, щодо інформаційного висвітлення історико-культурних заходів у медійному секторі. З цією метою Держтелерадіо здійснює розсилку розпоряджень щодо виконання постанов медіаорганізаціям, що належать до сфери його управління. За результатами виконання яких в триденний термін після проведення заходів вони мають надати розгорнутий звіт інформаційного висвітлення змісту постанов із зазначенням програм, рубрик, окремих та спеціальних випусків передач, їх хронометражу та дат виходу в ефір.

Проведене дослідження та моніторинг основних суб'єктів реалізації політики пам'яті дозволили з'ясувати важливу координуючу роль держави у формуванні української історичної пам'яті як у внутрішньому, так і зовнішньому інформаційному просторі, схарактеризувати публічну діяльність у зазначеному секторі, як таку, що обумовлена економічно-державницьким фактором й відзначається послідовним формуванням підпорядкованих інституційних установ. Публічна репрезентація державних ініціатив щодо контенту основних медійних дискурсів реалізується шляхом повноцінного залученням засобів масової інформації до процесу поширення та формування історичної пам'яті й дає можливість констатувати наявність відкритого простору «управління історією».

Хубулова Д. І.,
студентка 1 курсу
факультету соціальних наук
Запорізького національного
технічного університету;

Єськова К. В.,
викладач кафедри журналістики
Запорізького національного
технічного університету

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ У РЕКЛАМІ

Існує безліч різних визначень і конотацій гендерних стереотипів, однак найбільш повне можна спостерігати в енциклопедії з соціології: «Гендерні стереотипи – це спрощені, схематизовані, емоційно чітко забарвлені стійкі образи чоловіків і жінок, поширювані зазвичай на всіх представників тієї чи іншої гендерної спільності, незалежно від індивідуальних особливостей тих чи інших представників».

Інакше кажучи, це сформульовані у культурі образи поведінки чоловіків і жінок, які в більшості випадків засновані не на раціональному знанні, а на упередженнях.

Практична значимість дослідження гендерних стереотипів в рекламі велика. Необхідно відзначити, що дослідження образів жіночності і мускулінності дозволяє проаналізувати стереотипи, впроваджувані в свідомість споживачів, нав'язувані моделі поведінки і соціальні ролі, які часом обмежують їхні життєві можливості і вибір.

Важливо пам'ятати, що в принципі не існувало і не існує єдиної для всіх товариств моделі гендерних стереотипів. Навіть в рамках традиційного суспільства при збереженні патріархальних устоїв, гендерні стереотипи демонструють безліч цікавих нюансів, породжених культурною специфікою даних товариств.

Історично склалося, що гендерні стереотипи виконують визначені функції, однією з яких є функція підтримки гендерної ієрархії. Знання про властивості чоловічої і жіночої природи закріплювали за жінкою гендерну роль «матері», «домогосподарки», за чоловіком – роль «годувальника» і «захисника». Тим самим, гендерні стереотипи сприяли підтримці стійкості і урегульованості існуючого суспільного ладу і суспільства в цілому. Ця функція чітко простежується в традиційних суспільствах. Жінки тут господарювали і виконували функцію відтворення. Чоловіки ж, владні й активні, брали участь в суспільному житті суспільства, процвітали у військовій і політичній сферах.

По-друге, застосування людьми гендерних стереотипів можна побачити у пізнавальному процесі. Тут вони проявляють себе в образах-схемах, які керують процесом сприйняття і подальшої обробки інформації у свідомості людини. У загальному вигляді гендерна схема – це стереотип сприйняття за принципом статі. Її основним принципом є те, що кожна людина належить до якогось одного гендерного кола, в зв'язку з чим має принципову схожість з іншими людьми даної статі в деяких істотних аспектах життєдіяльності.

І, по-третє, гендерні стереотипи є на несвідомому рівні регуляторами поведінки людей.

Вивчення гендерних рекламних образів дозволяє провести аналіз стереотипів, впроваджуваних у свідомість споживачів, а також тих соціальних ролей і моделей поведінки, які «нав'язуються» рекламою. Реклама часто впливає на свідомість людей шляхом використання гендерних стереотипів, які сприяють більш ефективній побудові рекламної комунікації. У підсумку таке рекламне повідомлення сприяє успіху рекламної компанії.

Можна виділити кілька основних гендерних образів-стереотипів.

Жінка у рекламі:

1) образ «міської кокетки»,
2) образ «домогосподарки», дружини, матері,
3) образ «ділової жінки»,
4) образ «жінки-спокусниці».

Чоловік у рекламі:

1) образ «авантюриста»,
2) образ «спокусника», загадкового чоловіка,
3) образ «ділової людини»,
4) образ «інфантильного чоловіка»,
5) образ «спортсмена»,
6) образ «сім'янина».

Існують універсальні композиційні прийоми реклами, які підкреслюють відмінність у гендері, а також превалювання одного гендеру над іншим. По-перше, це домінування обсягу, маси, де другорядний гендер постає маленьким, тендітним. По-друге, відмінності положення в просторі, коли переважають зображення сидячої або лежачої фігури. По-третє, демонстрація події або руху, в якій зображення другорядного гендеру є більш статичним. По-четверте, міміка й пози персонажів, що дозволяють диференціювати їх за статусом. По-п'яте, функціональна специфіка одягу.

Таким чином, реклама є частиною соціальної реальності. Рекламні образи передають не тільки інформацію про товари і послуги, але й про взаємини в суспільстві, в тому числі й міжособистісні відносини чоловіків і жінок. Варто відзначити, що переважна більшість людей вірять в презентовані їм гендерні стереотипи в рекламі. Завдяки цьому суспільство за допомогою рекламної індустрії в деякій мірі може контролювати і багато в чому визначати соціальний портрет самого суспільства і окремої людини в ньому.

Західна реклама дуже часто пов'язана з демонстрацією жіночого тіла (нерідко оголеного) або його частин (теж, власне, оголених). Здавалося б, досить приємно. Але подібні оголення, скажімо, ніг доречні в рекламі панчішної продукції, але ніяк не в ролику про пельмені або моторне масло. Подібні прийоми відкрито підкреслюють «об'єктно» жінку, тобто вона в даному випадку зображується просто як тіло, об'єкт сексуального бажання. В українській рекламі образ жінки перш за все малюється у вигляді домогосподарки з ганчіркою в руці, горою брудного посуду і дітьми в забруднених футболках. Ні для кого не секрет, що в сучасному світі жінка має досить широкий набір функцій і може використовуватися не тільки в якості турботливої дружини. У західній рекламі нерідко саме чоловіки говорять про їжу, пральні порошки, миючі засоби. Виходить, що в нашій культурі досі існують пережитки минулого, коли в країнах розвиненого фемінізму всі жіночо-чоловічі стереотипи давно розмиті.

Сучасна реклама дозволяє виділити наступні типи чоловіків:

1) повний чоловік, недалекого розуму,

2) худорлявий, ще дурніший і нерішучіший, ніж перший,

3) стрункий, підтягнутий, широкоплечий, в міру неголений – справжній чоловік,

4) освічений чоловік, фахівець у якій-небудь сфері.

Чоловік в українській рекламі – вічно працюючий, недоглянутий, застуджений, якого мучать головні болі, лупа і недостатньо білосніжна посмішка.

Жіночі образи у вітчизняній рекламі швидше викликають співчуття:

1) сексуальний об'єкт – трофей для чоловіків, які повинні купити рекламований товар, щоб завоювати цей приз;

2) фотомодель – елемент декору для створення антуражу. Звичайний підтекст такої реклами: «Користуйтесь тим же, чим і я – і будете на мене схожі». Виступає елементом престижу фірми: якщо вона дозволила собі зняти в своєму ролику таку відому жінку, значить, і фірма солідна;

3) «простачка». Як правило, недоглянута жінка 30 років.. Вона мати / дружина / господиня, у неї є подруга-порадниця, яка знає все про новий товар і завжди має з собою зразки чудо-порошку або лосьйону, яким готова поділитися з оточуючими;

4) працююча жінка, зазвичай співробітниця офісу. Вона струнка, на обличчі миловидна посмішка і старанно замасковані «сині кола» під очима.

Здавалося б, такі примітивні образи вже давно можна було виключити з рекламних кампаній, а від обридлих текстів і банальності проблематики в рекламних роликах позбутися зовсім просто. Однак проблема криється не в стандартному мисленні рекламістів. Подібні стереотипи пов'язані з менталітетом, культурним застоєм суспільства, а рекламні ролики лише

відображають настрої в суспільстві. До цього дня головним критерієм відбору моделей для рекламних роликів є сексуальність.

Жінки в основному моногамні, а тому реакція на рекламу можлива, якщо «обличчям» продукту стане визнаний секс-символ. За всім цим стоїть проста істина – сам товар мало кого цікавить. Люди купують уявну функцію цього товару, яку їм пообіцяла довгонога блондинка з екрану.

Список використаних джерел

1. Грошев І. В. Гендерні образи. Рекламні технології гендеру / І. В. Грошев // Суспільні науки і сучасність, 2000, № 4. – С. 172–187.
2. Основні поняття // Соціологія: енциклопедія / упоряд. А. А. Грицанов, В. Л. Абушенко, Г. М. Евелькін, Г. Н. Соколова, О. В. Терещенко. – Мінськ: Книжковий Будинок, 2009.
3. Функції гендерних стереотипів // Словник гендерних термінів / за ред. А. А. Денисової / Регіональна громадська організація «Схід-Захід: Жіночі Інноваційні Проекти». – М. : Інформація XXI століття, 2002.

Циховська Е. Д.,
доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри журналістики, реклами і зв'язків з громадськістю Національного авіаційного університету

САМОПРЕЗЕНТАЦІЯ У FACEBOOK: ПОСТИ ЯК ВИЯВЛЕННЯ ПОТРЕБ ВЛАСНИКА АКАУНТУ

Самопрезентація власника акаунту в соціальних мережах відбувається через вибудову певної моделі поведінки з урахуванням очікувань Іншого як адресата комунікації, оскільки самопрезентацію визначають як «процес, за посередництва якого ми намагаємось контролювати враження, що виникають щодо нас у інших людей» [4; с. 136]. Самопрезентація скерована на формування іміджу, вона передбачає відповідність людини заявленому досягнутому статусу, який накладає на користувача певні зобов'язання; вона включає як соціальний статус, так і соціальну ідентичність людини.

Якщо, за І. Гофманом, «сцена презентує глядачу події правдоподібно вигадані» [1; с. 30], то у Facebook наявність сцени передбачає показ подій реальних, але презентованих за законами сцени, тобто стіна у Facebook створюється на основі правил видовищності. Тому акаунт користувача є продуктом «реальної сценічності», так само, як й імідж інтернет-користувача. Й інакше неможливо, оскільки будь-яка людина, що публікує (по-

стить) щось на своїй сторінці, робить це, зважаючи на інших, що позбавляє правду долі правди, і фактично стає симулякром.

Маска дозволяє користувачу вступити в комунікаційну гру, соціальна маска – це комунікаційна техніка, що організовує успішну соціальну взаємодію. У комунікаційному просторі маска часто є необхідністю, оскільки, на думку багатьох дослідників, вона приховує вразливість людини.

Накладанню масок у Facebook сприяють і готові листівки-гасла, іноді вислови відомих постатей, на зразок «*Поняла с годами, что не бывает умных баб без внутренней трагедии. И чем умнее баба, тем она несчастнее»* (спільнота «Интеллектуальный юмор»), *«Люди не меняются. Ты просто лучше их узнаешь»* («Жизнь»), *«Я больше не гоняюсь ни за кем. Хотите уйти из моей жизни? Уходите»* («Психология: теория, практика»), *«Самые прекрасные драгоценности на вашей шее – это ручки ваших детей»* («Здоровый образ жизни»), *«Бояться надо не смерти, а пустой жизни. Бертольд Брехт»* («Великие цитаты»). Користувачі їх охоче перепощують, тим самим погоджуючись з тією чи іншою думкою, ілюструючи власні думки і настрої, але водночас і приховуючись, таким чином, за чужим текстом, прикриваючись маскою.

Слід наголосити на тому, що пости, якими ділиться власник акаунту, складають одну з найважливіших частин самопрезентації особистості у фейсбуку, оскільки їхній зміст передає «життєвий стиль» (А. Адлер) особистості. Кількість і частотність постів, а насамперед їхня тематика, віддзеркалюють мотиваційні процеси особистості й свідчать про превалювання тих чи інших бажань і потреб людини. Звичайно, ступінь відкритості, інформативності постів залежить від психологічного типу людини, оскільки, якщо взяти хоча б класичну теорію К.-Г. Юнга про поділ на інтровертів й екстравертів, то внутрішньо орієнтовані користувачі навряд чи будуть повідомляти багато інформації про себе на своїй Facebook-сторінці, на відміну від зовнішньо орієнтованого користувача, який прагне оприлюднити більшість з того, що в нього відбувається. Вже сам факт постів у соцмережах оцінюється як бажання самопрезентації, прагнення людини заявити про своє існування, ідентифікуватися.

Виходячи із семантики постів користувачів, влучним, на нашу думку, було б застосувати концепцію ієрархії потреб Абрахама Маслоу, відому як «піраміда Маслоу», для аналізу мотивації самопрезентації особистості. Людські потреби у ній розташовані згідно з обов'язковістю їх задоволення: потреби нижнього рівня, починаючи від фізіологічних, повинні бути задоволені хоча б на мінімальному рівні, тільки тоді особистість переходить до потреб більш високого рівня. А. Маслоу вважав, що «у середнього громадянина задоволені 85% фізіологічних потреб, 70% потреб у безпеці, 50% потреб у любові, 40% потреб у повазі і 10% потреб у самоактуалізації» [2; с. 75].

Першу, базисну групу потреб, за А. Маслоу, становлять фізіологічні потреби в їжі, кисні, сні, фізичній активності, що може відповідати, на нашу думку, постам про те, де зараз перебуває людина – місця й країни, чим займається і в якому стані перебуває – читає, дивиться кіно, роздратована. Сюди належать і фотографії краєвидів, фотографії їжі й напоїв з ресторанів відвідування. Крім горизонтальної мобільності (пересування з одного регіону країни в інший або з однієї країни в іншу), сюди ж ми віднесли пости з кулінарними рецептами, приготуванням їжі власноруч. Залежно від контексту, приготування їжі власними силами, якщо це не є властивим цій особі, зараховує власника акаунту до іншої ієрархії потреб – потреб поваги, оскільки людина в такий спосіб вихваляється власними досягненнями, шукаючи схвалення від оточуючих. Такими самими досягненнями є й пости щодо селфі зі спортклубів, повідомлення про ранкову пробіжку, що свідчать водночас про фізіологічну потребу й потребу у визнанні, повазі.

Друга група потреб, потреби у безпеці, реалізується у фейсбуку через пости, пов'язані з алармуванням, куди можна віднести новини і реакції на надзвичайні ситуації, стихійні лиха, суспільні заворушення, терористичні акти, кримінальні місцеві й світові новини в місті, заклики до благодійності, допомогу нужденним, страхування життя, патріотизм і зведення з війни (в умовах російсько-українських бойових дій). Сюди ж належать релігійні уподобання особистості як забезпечення надійної духовної, а через це й фізичної підтримки, пости про працевлаштування як гарантію заробітку. І хоча наступною в ієрархії потреб А. Маслоу стоїть потреба в любові, ми б віднесли саме до потреби у безпеці пости, що свідчать про нестабільність у родинних стосунках, оскільки сім'я традиційно сприймається особистістю як опора й можливість взаємовиручки. Відсутність або недостатній рівень забезпеченості захисту призводить до постів з різними психологічними травмами, комплексами, що видають особистість через публікації відповідного змісту: «Деякі дорослі, що страждають на неврози, у нашому суспільстві в багатьох аспектах подібні до невпевнених у собі дітях в їхньому прагненні до безпеки» [2; с. 64].

Третій рівень потреб включає потреби особистості в любові й приналежності. Соціальні мережі самим існуванням Іншого підживлюють потребу людини в аффіліації – одній з найголовніших її соціальних потреб.

А тому цей рівень потреб виявляється у Facebook через презентацію романтичних стосунків, починаючи від статусу – у стосунках, заміжня, розлучена, проведення часу разом, фотосесією з власного весілля, й закінчуючи щасливими фото дітей і сімейного оточення. У фейсбуку таким людям важливо повідомити про приналежність до певних угруповань, організацій, партій, викладати фото з подругами/приятелями, які стають свідченням залежності Іншого/Інших в присутності цього користувача. Одним з невід'ємних атрибутів кожної соціальної мережі є пости

котиків і, меншою мірою, інших пухнастих. За опитуванням психолога Дж. Майрік, перегляд подібних фото й відео в інтернеті покращує настрій і нейтралізує негативні думки в людей, що побудило її придумати термін на позначення цього – «онлайн котикомедіавживання» («online cat-related media consumption») [5; с. 169]. У зв'язку з тим, що котики належать до категорії «братів наших менших», пости з ними, на нашу думку, можна віднести до цієї сфери потреб.

Четверту групу становлять потреби в повазі, куди А. Маслоу включав самоповагу й повагу оточуючих. Фактично це така собі стіна пошани у фейсбуку, коли після задоволення потреби в любові приходить прагнення у визнанні. І тоді це сигналізується постами про власні досягнення, найчастіше в професійній сфері – отримання певних грамот, нагород, медалей, призових місць. Експонування цих відомостей відбувається заради отримання схвалення іншими. Повага від оточуючих проявляється і в тегах користувача в якийсь пост на професійну й суспільну тематику, де сам факт тегування свідчить про авторитет цієї особистості. Власник акаунту з такою мотивацією заради демонстрування своєї значеннєвості, корисності буде постити інформацію про свою діяльність, можливо, участь у благодійних справах – все, що вплине позитивно на його репутацію й престиж. Це дуже важливий рівень потреб, перепони до задоволення яких призводять до комплексу неповноцінності, відчуття безпомічності.

Верхівкою піраміди й її ідеальним завершенням є п'ятий рівень, що визначено як потреби в самоактуалізації, які А. Маслоу вбачав у «бажанні людей реалізуватися, а саме в схильності проявити в собі те, що в них закладено потенційно» [2; с. 68]. Науковець пояснював: «Водного індивіда ці потреби можуть втілитися у бажання бути незрівнянним батьком, в іншого – виявити себе в спорті, у когось ще вони знайдуть вираження у створенні картин або винахідливості» [2; с. 68]. Самоактуалізовані особистості володіють «здатністю сприйняття фактів» (А. Маслоу), сприймають світ і людину такими, яким вони є, без прикрас, і у Facebook викладають власні думки й судження щодо різних питань, причому часто в розріз з існуючими традиційними поглядами на ту чи іншу проблему.

Звичайно, такий поділ на приналежність одного посту до певної групи відносний і завжди залежний від контексту: пости з тим, що людина їсть сьогодні в ресторані, підходять під перший, фізіологічний, рівень потреб, але, якщо вона сама приготувала їжу, це більше співвідноситься з бажанням отримання підкріплення, тобто четвертий рівень потреб, але за умови, що ця людина – професійний повар й отримує задоволення від процесу, це вже п'ятий рівень – самоактуалізація.

Важливо пам'ятати, що пости з їжею і селфі не свідчать негативно про користувача, якщо вони дозовано розподілені і не займають превалюючe місце серед інших потреб. Наявність на сторінці користувача різних рівнів потреб зумовлює ідеальну самопрезентацію особистості.

Однак деякі сторінки користувачів рясніють надмірним використанням селфі, позбавлені жодної іншої інформації й постів від користувача, що, за Е. Фроммом, підпорядковується так званому «злоякісному нарциссизму», коли «індивід ігнорує все, що не має до нього прямого стосунку» [за 3; с. 542]. Іміджеві комунікаційні вектори мають, крім позитивних аспектів, певні девіації. Це й комплекси Нарциса, жертви, у випадку зі «стигматизованою особистістю» (І. Гофман) або психологічною травмою в людини – це бажання пожалітися й, фактично, отримати «вторинні вигоди» (secondary gains), якими є співчуття. У разі неприйняття особистості в реальному оточенні – можливість знайти віртуальних друзів, для багатьох це також і сублімація.

Список використаних джерел

1. Гофман И. Представление себя другим в повседневной жизни / И. Гофман; пер. с англ. А. Ковалева. – М. : КАНОН-пресс-Ц, Кучково поле, 2000. – 304 с.
2. Маслоу А. Мотивация и личность / Абрахам Маслоу. – 3-е изд. / пер. с англ. – СПб.: Питер, 2008. – 352 с.
3. Фрейджер Р., Фейдимен Д. Личность. Теории, упражнения, эксперименты / Р. Фрейджер, Д. Фейдимен. – СПб. : Прайм-Еврознак, 2006. – 704 с.
4. Чалдини Р. Социальная психология. Пойми себя, чтобы понять других! / Р. Чалдини, Д. Кенрик, С. Нейберг. – СПб. : Прайм-Еврознак, 2002. – 336 с.
5. Myrick J. Emotion regulation, procrastination, and watching cat videos online: Who watches Internet cats, why, and to what effect? // Computers in human behavior. – November 2015. – Vol. 52. – PP. 168–176.

Шарабура О. В.,
студент 4 курсу факультету соціальних наук кафедри журналістики Запорізького національного технічного університету;

Островська Н. В.,
кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри журналістики Запорізького національного технічного університету

КРИТЕРІЇ ВІДБОРУ НОВИН ДО СТРІЧКИ ІНТЕРНЕТ-ПОРТАЛУ UKR.NET

Активний перехід аудиторії у всесвітню мережу зумовлює більше зацікавлення науковців дослідженням загальних особливостей функціо-

нування інтернет-медій та тенденцій розвитку (Л. Городенко, О. Гриценко, В. Іванов, Н. Іщук, С. Квіт, Т. Киричок, О. Мелещенко, Б. Потятиник, П. Салига, Г. Семенюк, В. Шкляр), розробкою типології інтернет-видань (Т. Киричок, О. Колісник, О. Коцарев, І. Тонкіх), особливостей підготовки та подання інтернет-новин (І. Тонкіх, М. Чабаненко).

Одним із перспективних напрямків досліджень є вивчення особливостей інтернет-порталів, які тривалий час були поза увагою медіадосліджень. На думку О. Ситника, розвиток новітніх мережевих платформ став наступною логічною ланкою в еволюції соціальної комунікації та медіакультури [1, с. 45].

Найпопулярнішим і найбільш упізнаваним порталом серед українських інтернет-користувачів є національний новинний портал Ukr.net. Саме необхідність теоретичного осмислення практики функціонування українських інтернет-порталів зумовлює актуальність наукової розвідки.

Метою дослідження є визначення критеріїв відбору новин до стрічки інтернет-порталу Ukr.net.

Портали на сьогодні визначають як найбільш ефективну платформу для розміщення новинного контенту в інтернеті. Саме автоматизоване генерування актуального новинного контенту з інших новинних сайтів, інформаційних агентств, офіційних сайтів та прес-центрів урядових організацій дає змогу за мінімальних затрат отримувати велику кількість актуальних даних [2, с. 24]. Водночас технологія новинних стрічок на порталі Ukr.net має свої особливості реалізації.

На головній сторінці порталу представлені новини за наступними категоріями: політика, економіка, надзвичайні події, події суспільства та культури, закордонні новини, автоновини, регіональні новини, шоу-бізнес, фоторепортажі, відео, курйози. На головній сторінці відображається лише по п’ять новин від кожної категорії. Новини відповідної рубрики в хронологічному порядку можна переглянути за посиланням у відповідному підрозділі платформи.

Усі новини, які надходять від партнерів, обробляються модераторами та редакторами. На головну сторінку потрапляють новини із загальної стрічки новин, однак вони додатково відбираються редакторами за певним алгоритмом.

Партнери порталу Ukr.net надсилають заголовки-посилання на свої новини разом з лідом (коротким описом) з допомогою технології RSS. З партнером обумовлюється, в які рубрики він буде надсилати новини. Для загальноукраїнських сайтів погоджуються категорії, щоб вони відповідали категоріям Ukr.net. Для регіональних партнерів головною умовою є те, щоб вони надсилали лише регіональний контент.

Від усіх партнерів надходить 50–70 новин кожні дві хвилини. За такого шаленого темпу про повну перевірку змісту всіх новин не йдеться. На сторінці порталу відображаються лише заголовки, обравши які, читач

переходить на сторінку партнера. Тому модератори перевіряють лише заголовок на відповідність вимогам і порівнюють опис на відповідність заголовку.

Вибірковою верифікацією змісту новин на предмет фейків, дезінформації, відсутності заборонених елементів у подальшому займаються редактори.

Модератори керуються певними критеріями відбору заголовків. Зокрема, не беруться до стрічки новин заголовки, які:

- не відповідають змісту новини;
- містять орфографічні, граматичні чи синтаксичні помилки;
- написані із застосуванням верхнього регістру (окрім новин зі словами ФОТО, ІНФОГРАФІКА),
- містять образи, непристойні слова та скорочення від таких слів;
- супроводжуються фотографіями голих людей, сценами насилля, відвертими фото катастроф з людськими жертвами;
- містять рекламу – відкриту чи приховану;
- неновинний контент: анонси передач, видань, прогнози погоди, гороскопи, курси валют, привітання;
- тизерні заголовки, що не розкривають змісту новини (зі словами *Шок*, *Сенсація*, *Стали відомі подробиці* тощо);

Окрема увага приділяється регіональним новинам. Адже Ukr.net – єдиний національний інтернет-портал, на якому зібрані майже всі місцеві видання з усіх регіонів України. Завдяки цьому невеличкі регіональні інтернет-ЗМІ мають можливість донести читачам на загальнодержавному рівні новини про місцеві події.

При перевірці заголовків від регіональних партнерів, окрім загальних, беруться до уваги такі аспекти:

- Чи ця новина за масштабом має значення лише для регіону, чи для всієї країни?;
- Чи не є ця новина псевдорегіональною?

Справа в тому, що регіональні видання дуже часто для привернення уваги місцевого читача використовують заголовки, в яких загальнодержавну подію видають за місцеву. Наприклад: «Наскільки зросте пенсія для буковинців», «Змінилися правила подачі річного звіту для франківців» тощо.

Свої особливості має відбір новин для головної сторінки. Як раніше вже зазначалося, на головній сторінці порталу відображаються по п’ять заголовків новин відповідних рубрик, а також блок головних подій дня. Заголовки в п’ятірках змінюються кожні декілька хвилин, щоб показувати читачу лише найсвіжіші новини.

Відбір у ці категорії здійснюють редактори головної сторінки за такими критеріями:

- новизна матеріалу;

- важливість теми;
- актуальність події;
- авторитетність видання;
- унікальність і точність заголовку.

Отже, з усієї кількості видань, що пишуть про якусь подію, редактори обирають найбільш інформативний заголовок від авторитетного видання, найчастіше від першоджерела. Для дотримання принципу всебічності в подачі заголовків, вдруге заголовок про цю ж подію може потрапити на головну сторінку, якщо матеріал буде містити альтернативну точку зору, аналіз, доповнення, коментарі політиків, експертів або у разі розвитку події. Тобто копіпасти від сумнівних джерел у ролі актуального заголовку не беруться.

Список використаних джерел

1. Ситник О. Становлення новинних порталів як новітньої платформи українського медіапростору / О. Ситник // Вісник Книжкової палати. – 2015. – № 5. – С. 45–48.
2. Ситник О. Основні принципи формування стратегії розвитку новинного порталу в мережі Інтернет / О. Ситник // Вісник Книжкової палати. – 2014. – № 10. – С. 23–26.

Шишкіна С. О.,
студентка 1 курсу
факультету соціальних наук
Запорізького національного
технічного університету;

Єськова К. В.,
викладач кафедри журналістики
Запорізького національного
технічного університету

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МУЗЕЮ НОВИН У ВАШИНГТОНІ

Музей новин (англ. Newseum) розташований у Вашингтоні, на Пенсільванія-авеню. Його назва перекладається з англ. «news» – новини і «museum» – музей.

Спочатку відкрився 18 квітня 1997 в окрузі Арлінгтон (штат Вірджинія) і працював безкоштовно. 3 травня 2002 будівлю музею в Вірджинії було закрито, і почалося будівництво нового – вже в столиці. Нова будівля, вартістю 450 мільйонів доларів, відкрилася для відвідувачів

11 квітня 2008 року. Відтепер вхід в музей став платним (на момент відкриття – 20 доларів).

На фасаді будівлі музею висічені 45 слів – текст першої поправки Конституції США, яка гарантує основні права і свободи американських громадян. Будівля складається з 7 поверхів, на яких розташовані 14 галерей, 15 кінозалів і дві мовні студії. Загальна площа експозицій – 75 тисяч квадратних метрів.

У музеї представлена хронологія розвитку найважливіших засобів масової інформації – радіо, телебачення, фотографії, інтернету. У галереї міжнародних новин можна порівняти рівні свободи преси в різних країнах світу.

Обеліск, на якому висічено понад 1800 імен журналістів, що загинули під час виконання професійного обов'язку, нагадує про ту високу ціну, яку доводиться платити за свободу слова.

Одна з основних особливостей музею його інтерактивність: відвідувачі можуть спробувати себе в якості репортера або редактора новин.

Музей новин – це найпопулярніше місце для тих, хто цікавиться медіа. У ньому можна знайти без перебільшення все, що стосується історії і майбутнього розвитку преси.

З першим кроком Newseum'ом світ однієї з найтаємничіших і найцікавіших професій стає ближчим і зрозумілішим для кожного з відвідувачів. Адже у музеї є справжні ньюзруми, студії і безліч інтерактивних завдань, завдяки яким буквально кожен може відчути себе причетним до журналістики.

Гігантський музей площею у 70 тисяч квадратних метрів розташований у самому центрі Вашингтона. Саме з оглядового майданчика на верхньому поверсі, з якого можна побачити Капітолій, розпочинається кожна екскурсія.

Далі – огляд свіжої преси. На величезному стенді – перші сторінки останніх номерів газет зі всього світу.

Гордістю Newseum'у є шматок справжньої Берлінської стіни, єдиний, що зберігся за межами Німеччини. «Вона була настільки міцною, щоб зупиняти танки, але не могла стримати потік інформації і новин, які передавалися через радіо, телебачення й пресу із Західного до Східного Берліна. Саме інформація зламала закритість системи і повалила стіну», – розповідають екскурсоводи.

У галереї історії новин – величезна колекція газет і журналів. База даних налічує як паперові, так і електронні екземпляри видань. Будь-який відвідувач легко знайде потрібну йому інформацію про конкретну публікацію або журналіста. Натиснувши відповідну клавішу на сенсорному моніторі, можна переглянути, про що у цей день, скажімо, 30 років тому писала «The Washington Post».

За допомогою тих самих моніторів можна перевірити свої знання з історії журналістики або продемонструвати поінформованість щодо сучасних найрезонансніших світових подій.

В одному з кінозалів відвідувачі можуть подивитися документальний фільм, присвячений журналістам, які висвітлювали події 11 вересня. Свої історії розповідають репортери, які працювали того дня. На екрані – кадри, які зазвичай не потрапляють до ефіру після монтажу.

У Newseum'і – безліч мінікінотеатрів і окремих відеоекранів, на кожному з яких – своя історія. В одному з залів можна переглянути фільм про відомих спортивних журналістів, в іншому – про журналістські розслідування. Але найбільш видовищними серед них є два кінотеатри. У першому демонструють сюжет про найрезонансніші події, що відбувалися у світі протягом останніх десятиліть. Головною «родзинкою» є екран, на якому це демонструється. Його довжина – 30 метрів. Відеокадри з'являються то на одному, то на протилежному кінці екрану, змінюючи слайд-шоу фотографій, так само розкиданих по 30-метровому полотну. Другий кінотеатр влаштований за технологією 4D. Це означає, що відвідувачу не слід сідати у зручне крісло кінозалу, якщо у нього слабкі нерви. Адже під час 20-хвилинної історії про відважних журналістів на глядача дмухатимуть повітрям, плескатимуть водою і качатимуть під ним крісло – все для того, щоб він відчув себе спочатку репортером Едвардом Марроу, який веде свій радіорепортаж під час Другої Світової війни з даху лондонського будинку, а потім – газетяркою Неллі Блай, яка заради журналістського розслідування вимушена була жити у притулку для душевнохворих і терпіти на собі нелюдське ставлення з боку персоналу.

Не забули керівники музею і про розвиток новітніх медіа. Окрема експозиція присвячена Інтернету та цифровим технологіям, що допомагають журналістам. Тут відвідувачів знайомлять з концепцією «журналістики майбутнього», орієнтованої на «мультиздібних» репортерів, які самостійно пишуть тексти, знімають фото і відео, завантажують усе це на сайт.

Окреме місце у музеї посідає Меморіал, присвячений журналістам, які загинули під час виконання своїх обов'язків. На величезній скляній дошці вибиті імена більш ніж 1800 журналістів, репортерів та фотографів, для яких журналістика стала смертельно небезпечною професією.

Є серед них імена й 6 українських журналістів – Георгія Гонгадзе, Ігоря Олександрова, Тараса Процюка та інших.

Окрема експозиція Newseum'у присвячена переможцям Пуліцерівської премії з фотографії, де можна побачити світлини, що сколихнули світ.

Але справжньою гордістю музею є інтерактивний ньюзрум, в якому кожен може спробувати себе у ролі новинаря, а також відеостудія, завдяки якій можна потрапити «в телевізор». Особливо полюбляють постояти

з мікрофоном перед камерою діти. Вони можуть одразу ж побачити себе в імпровізованому ефірі, що транслюється на плазмові монітори музею, а також забрати з собою додому касету с записом свого дебюту.

У Newseum'і є ще чимало цікавого та корисного: карта світу, що містить інформацію про стан свободи преси у кожній країні за даними Freedom house; рештки машини американського журналіста Дона Боула, в яку було підкладено вибухівку; двері готелю «Watergate», з яких розпочався скандал, що призвів до відставки президента США Річарда Ніксона.

Список використаних джерел

1. Музей журналістики й новин (Вашингтон) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/
2. Newseum – новий музей журналістики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=BSsKB-R 0o3k
3. Музей журналістики й новин Newseum [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.tripadvisor.ru/Attraction_Review-g28970-d1005305-Reviews-Newseum-Washington_DC_District_of_Columbia.html
4. Музей новин у Вашингтоні: інтерактивний рай для журналістів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://life.pravda.com.ua /society/2008/05/12/4294/
5. На меморіале Музею новин у Вашингтоні з'явилося ім'я вбитого журналіста Павла Шеремета [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=ZpI8I0YmSJs

Шульгіна В. І.,
доктор філологічних наук, професор кафедри журналістики, реклами і зв'язків з громадськістю ННІМВ Національного авіаційного університету

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО ЯК ОДИН ІЗ НАПРЯМІВ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Формування сучасного інформаційного суспільства, супроводжується активним розвитком соціальних комунікацій, що зумовлює особливу увагу науковців до таких напрямів досліджень, як журналістикознавство, реклама, PR, видавнича справа та редагування, документознавство, соціальна інформатика тощо.

Серед зазначених напрямів найменш дослідженим в соціально-комунікативному аспекті є, на нашу думку, документознавство, яке тривалий час розглядалося або в історичному аспекті, або в межах освітнього напряму «Культура».

Документознавство як напрям сучасних соціальних комунікацій, пов'язаний з втіленням лінгвістичного забезпечення людської комунікації, що полягає в обробленні, зберіганні, передачі соціально значимої інформації, зафіксованої в текстах, потребує особливої уваги, насамперед, з позицій прикладного застосування мови, тобто з позицій прикладної лінгвістики.

У зв'язку з цим метою нашої роботи є доведення необхідності сприймати документознавство як один з найважливіших напрямів соціальних комунікацій, що ґрунтується на засадах сучасної прикладної лінгвістики,

Сучасний розвиток документознавчої науки характеризується актуалізацією проблем документної семантики, яка передбачає насамперед формування термінологічної системи, укладання понятійного апарату документознавчої науки, що потребує втручання лінгвістів–термінознавців. Так, наприклад, виникають складності з розумінням понять *«документна інформація» – «інформація документа» – «інформація на документі» – «документальна інформація»;* у нормативно-правових актах, офіційних і довідкових виданнях зафіксоване різноаспектне тлумачення самого терміна «документ».

Це зумовлено, насамперед, тим, що документ як об'єкт документознавства характеризується багатоаспектністю сприйняття та сфер функціонування, а це значить, що документ як об'єкт дослідження має наукову цінність не лише для документознавчої науки, а й для інших суміжних наук, таких як журналістикознавство, лінгвістика, історія, архівна справа, правознавство, комп'ютерне забезпечення діловодства, логіка тощо.

У зв'язку з цим через свою структурну розгалуженість термін «документознавство» слабко піддається однозначному тлумаченню і короткому визначенню.

Загальновизнаним стало розуміння документознавства, що подається у стандарті з діловодства та архівної справи: документознавство – наукова дисципліна, що вивчає закономірності створення документів, розроблює методи створення документів, принципи організації документообігу й побудови систем документації [1].

Таке тлумачення передбачає багатоаспектність дослідження проблем створення, систематизації та використання документів. Кожен з названих етапів передбачає застосування певних аспектів дослідження. Так, етап створення документа обов'язково пов'язаний з організаційним (пореквізитним), лінгвістичним (вимоги до лінгвістичного оформлення текстів документів, правила та прийоми побудови цих текстів), логічним, технічним (комп'ютерне, видавниче) аспектами. Етап систематизації охоплює питання класифікації документів та роботи з певними типами документів. Етап використання документів пов'язаний з проблемами їх розуміння при сприйнятті, проблемами юридичної та історичної значимості документів,

проблемами збереження (в тому числі з урахуванням архівного збереження) тощо.

Таким чином, і на етапі створення, і на етапі використання документа, одним з найважливіших, стрижневих аспектів виступає аспект лінгвістичний.

Аналогічні думки висловлюють і вчені-документознавці, що розмірковують над статусом спеціальності «Документознавство» та її теоретичним і практичним наповненням: «…Вкрай важливим стає навчання майбутніх документознавців достатньо вільним оперуванням реквізитом «текст» Необхідно навчити документознавців добре писати (не вручну, а на комп'ютері, звичайно). Логіка і стиль викладення матеріалу, хороша… ділова мова, уміння виділити і підкреслити головне, уміння переконати кореспондента, уміння передати в документі думки керівника, а якщо необхідно переконати його, підказати йому кращі варіанти – все це повинно стати найголовнішим у підготовці документознавця» [2, с. 78].

Тож, прикладне застосування мови в роботі з документами незаперечне, адже у документі поряд з юридичним, історичним, соціальним, технологічним аспектами та ін. аспект лінгвістичний виділяється обов'язково, тому що саме мовне оформлення документних джерел інформації робить їх засобами соціальної комунікації.

Прикладний аспект застосування мови в процесі укладання документа передбачає процеси передачі інформації у тексті документа зі збереженням усіх необхідних інформативно значущих компонентів та їх належним розташуванням, логіку викладу цієї інформації, грамотне (орфографічне та пунктуаційне) оформлення; дотримання вимог офіційно-ділового стилю літературної мови; правильність і доцільність використання необхідної термінології, усталених конструкцій тощо. Процес сприйняття документного тексту користувачем пов'язується, насамперед, з таким напрямком лінгвістики, як герменевтика, що займається проблемами розуміння, інтелектуального сприйняття мовних засобів.

Виходячи з ролі лінгвістичного аспекту в структурі документознавства як науки, вважаємо доречним запропонувати сприймати документознавство як один з напрямків соціальних комунікацій, що ґрунтується на засадах прикладної лінгвістики, адже саме інформаційна функція мови надає документу статусу носія інформації, який має юридичне та історичне значення. Саме у створенні та використанні текстів документів, які є носіями інформації, відбувається реалізація того мовного потенціалу, який вироблено людством саме для цієї сфери соціальної комунікації. Проблеми організаційного (пореквізитного) оформлення документа цілком природно сприймаються у межах до такого аспекту лінгвістики, як інформаційний, адже кожний реквізит документа – це носій певної інформації, що виконує свою роль в організації інформаційної структури тексту доку-

мента. А текстологічні проблеми традиційно вважалися суто лінгвістичними. Проблеми систематизації документів, особливостей роботи з ними сприймаються як функціональні, тобто такі, що стосуються особливостей функціонування таких мовних одиниць, як тексти, у залежності від видів і жанрів цих текстів. Можна вважати, що ці аспекти є допоміжними, тобто такими, що, відповідно, пов'язані з системологією і менеджментом, тобто науками, порубіжними з документознавством. Наші думки перегукуються з твердженнями документознавців В. Г. Пащенко та Л. Р. Фіонової: «Усе решта – це супутнє: реквізити і нормативні матеріали для підготовки, сортування, пошуку і доставки документа, обчислювальна техніка – для обробки, створення баз даних, оформлення документів, економіка і право – для загальноспеціального розвитку тощо…Уся ця підготовка є вкрай важливою для документознавців, але робота з текстом не повинна бути менш важливою. Саме там усі основні складності при створенні документа» [2, с. 78].

Таким чином, документознавство доцільно сприймати як один з напрямів соціальних комунікацій, що ґрунтується на засадах прикладної лінгвістики, у межах якої розрізняються суто лінгвістичні аспекти.

Список використаних джерел

1. ДСТУ 2732–94. Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення. – Чинний від 1995–07–01. – К. : Держстандарт України, 1994. – 53 с.
2. Пащенко В. Г., Фионова Л. Р. Документоведы. Кто они? Какими они должны быть? / В. Г. Пашенко // Делопроизводство. – 2003. – № 4. – С. 77–78.

СЕКЦІЯ 3
ОБ'ЄКТИВНІ ТА СУБ'ЄКТИВНІ СТОРОНИ НОРМАТИВНИХ КРИЗ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Антоненко І. Ю.,
кандидат психологічних наук, доцент
завідувач кафедри природничо-наукових дисциплін КВНЗ «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ОСВІТНЬО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЗАКЛАДУ

Світосприйняття зрілої професійно й особистісно людини відрізняється від картини світу студента, для якої характерна змінюваність і гнучкість в активності пізнання світу, засвоєнні нових інформаційних технологій, нових форм соціально-економічного та культурного життя, стильових особливостей спілкування і поведінки.

Формування ідентичності в сучасному освітньому секторі часто носить розмитий характер, пов'язаний з уніфікацією операцій в результаті застосування певних засобів діяльності, стандартизованих операцій та процедур. У кожній формі навчальної діяльності має місце тенденція до стандартизації, автоматизації окремих операцій, широкої комп'ютеризації, що, з одного боку, є невід'ємним слідством технічного та соціального прогресу, проте, з іншого боку, створює девальвацію якісної складової освітнього процесу. Це пригальмовує формування у людини сутнісного цілісного уявлення про свою роль не лише в освітньому процесі, а й досягнення вищого рівня професійної майстерності загалом, так як людина «ризикує залишитись на рівні виконання певного набору функцій, будучи нездатним їх трансформувати з урахуванням змінених обставин» [2, с. 37].

Враховуючи це, необхідно підкреслити важливу роль когнітивних регуляторів освітньої діяльності, на яку вказує Д. Завалишина, при відображенні студентом об'єктів діяльності, їх специфічних умов, навколишнього професійного світу та себе як професіонала [3]. У цьому випадку формується загальне інформаційне підґрунтя майбутньої професійної діяльності, стандарти типів професійних подій та індивідуалізовані концептуальні схеми професійної поведінки. Разом з тим, усвідомлення професійних нормативів та стереотипів, диференціює та упорядковує образ «Ідеального професіонала», який доповнює образ «Я – професіонал».

Цей образ уточнюється в процесі самопізнання в межах ВНЗ, починаючи від типових моделей професійної поведінки до моделей творчої інтеграції в реальну професійну діяльність. Таким чином, індивідуальний професійний розвиток, незважаючи на відмінності в конкретних видах праці, організаційних середовищах і корпоративних культурах, має спільну мету – формування суб'єкта, готового самостійно, якісно і своєчасно здійснювати професійні функції з оптимальними психофізіологічними витратами [3, с. 33]. Ця мета передбачає вирішення завдання формування цілісної професійної ідентичності особистості на різних етапах її онтогенетичного розвитку, зокрема в межах освітньо-реабілітаційного простору. Безперечно, в повному розумінні професійна ідентичність складається на досить високих рівнях оволодіння професійною діяльністю і виступає як стійке узгодження основних елементів професійного процесу.

Потенціал майбутньої професійної ідентичності залежить від багатьох факторів: діапазону змін професійно важливих якостей, ступеня ідентифікації себе з професією, ступеня дистанціювання образу своєї професії від інших, модальності переживань при порівнянні своєї професійної групи з іншими. Позитивний результат порівняння дає підстави для збереження позитивної професійної ідентичності, при негативному результаті – людина починає будувати свою поведінку так, щоб досягти позитивної ідентифікації, використовуючи для цього зміну професії або організаційного середовища.

У мінливому соціально-економічному просторі професіогенез також набуває властиві епосі риси. На відміну від біологічних онтогенетичних закономірностей індивідуальний професіогенез має таку характерну особливість, яка полягає в тому, що перебудова старих професійних стереотипів у суб'єктивній перебудові сучасної молоді виступає як подолання психологічних бар'єрів, що перешкоджають перетворювальній активності, особливо якщо вона має форму «звички до бездіяльності». На сучасному етапі професіогенезу масова втрата професійної ідентичності призвела до професійного маргіналізму, який став помітним соціальним явищем. Це явище, відоме як трансформація або як розпад професійної ідентичності, що веде до неадекватного виконання соціальних функцій професії,

особливо в сфері соціально значимих професій (О. Єрмолаєва, Л. Дика, О. Журавльов) [2]. Як системна характеристика суб'єктно-діяльнісної відповідності професійна ідентичність виникає з моменту відділення соціальної функції професії (соціальної ролі) від інструментальної. Внутрішня професійна ідентичність як ментальне прийняття видових ознак і стійкість індивідуальних ознак професійної діяльності і зовнішня – ідентичність соціальним і історичним умовам, розвиваються в тісному взаємозв'язку. Чимало дослідників безпосередньо торкалися питань формування професійної ідентичності в період юності і молодості, зокрема за умов організації в межах освітнього закладу.

Образи студента «Я», «Інший», «Предметний світ» динамічні і постійно розвиваються. Вони змінюються не детально, а зі зміною пріоритетів у структурі образу якісно змінюється картина світу загалом.

Виходячи з цього, очевидно, що одним з адекватних методів дослідження картини світу і представленості в ній професійної ідентичності особистості є асоціативний експеримент. Показники довжини асоціативного ряду, тематична частотність лексики, середній розмір асоціативних гнізд переважають у студентів-психологів. Всі студенти, незважаючи на різну професійну підготовку, виявили схожість у сприйнятті світу, що виявляє себе в переважанні таких семантичних просторів як власні стани (радість, втома, злість, біль глибокий і жагучий), суб'єкти соціального світу (подруга, батьки, люди ходять нудні, дзвонила бабуся), явища звичної життєдіяльності (маршрутка, каблучка, прибрати квартиру). Нечисленно представлена професійна лексика, лексика мистецтва, культури, науки, майже відсутній показник особистісно маркованих відповідей. Значно представлені в картині світу студентів-менеджерів, на відміну від студентів-психологів і педагогів, такі цінності як «життя», «самопізнання», «любов», «краса всередині себе»; явища університетської реальності (контрольна, пишуть тест, сісти за курсач). Їх професійна лексика відображає зміст майбутньої професійної діяльності, її предмет, кар'єрні наміри, соціальні зв'язки; переважне число відповідей носять виражений особистісний акцент.

Основними складовими образу «Я» в освітньо-реабілітаційному просторі є: мотиваційно-ціннісні – «Мої цілі», «Мої цінності», «Мій ідеал», «Моя самооцінка»; особистісно-характерологічні – «Мій характер», «Моя зовнішність»; професійні – «Я професіонал», «Я фахівець-початківець»; компонент «Мої здібності». Образи «Інший» передбачає відображення певної людини в свідомості студента: професійні – «Студент», «Викладач», «Асистент», «Реабілітолог», «Науковець», «Учитель у школі»; особистісні – «Родина», «Запорожець», «Українець», «Дівчина», «Юнак». Образ «Предметний світ» містить узагальнені поняття основної та суттєвих сторін життя студента в освітньо-реабілітаційному просторі: «Кошти»,

«Здоров'я», «Держава», «Освіта», «Інформаційні технології», «Мова», «Людина» та ін.

Визначивши особливості розвитку картини світу студента в умовах освітньо-реабілітаційного простору та її складових, можна створити спеціальну програму психологічного супроводу особистісного та професійного зростання студентів, забезпечивши гармонізацію становлення студентів під час навчання у ВНЗ.

Отримані результати змушують замислитися про роль навчально-професійної діяльності в становленні особистості, формуванні її цілісної ідентичності, найважливішим компонентом якої виступає професійна ідентичність; актуалізують проблему формування особистісно-професійних якостей майбутніх фахівців у вузівському освітньому просторі.

Список використаних джерел

1. Гафіатуліна А. В. Психологічні особливості формування національної самосвідомості студентської молоді України: автореферат дис. … канд. псих. наук за спец.: 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія / А. В. Гафіатуліна. – К. : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2017. – 22 с.
2. Ермолаева Е. П. Психология социальной реализации профессионала / Е. П. Ермолаева. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2008. – 347 с.
3. Завалишина Д. Н. Динамический аспект профессиональной адаптации Д. Н. Завалишина // Психология адаптации и социальная среда: современные подходы, проблемы, перспективы. – М. : Изд-во ИП РАН, 2007. – С. 12–23.
4. Kelly G. A. The psychology of personal Constructs. N.J., 1955.
5. Osgood Ch. Studies on generality of affective meaning system // American Psychology. 1962. Vol. 17.

Болгова М. О.,
студентка спеціальності «Психологія»
СНУ ім. В. Даля;

Бохонкова Ю. О.,
доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології та соціології СНУ ім. В. Даля

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

На сьогодні у психологічній науці можна спостерігати маловивченість кризи професійного становлення особистості. Натомість, кризи пси-

хічного розвитку, вікові та життєві кризи широко представлені у психологічних дослідженнях.

Актуальною проблемою сьогодення є потреба особистості у психологічному супроводі у процесі проходження криз професійного становлення. Вивчення психологічних особливостей криз, а також визначення психотехнологій їхнього продуктивного переживання створюють умови для ефективного цілеспрямованого професійного становлення особистості.

Кризи визначаються як певні ланки розвитку особистості, як процес переходу від одного етапу до іншого. Саме тому вони простежуються у рамках певних періодів і їх неможливо розглядати окремо від етапів професійного розвитку.

У загальнонауковому розумінні поняття «криза» розглядається як різкий, крутий перелом у чомусь, тяжкий перехідний стан. Згідно психологічного підходу, «кризи» – це особливі, відносно нетривалі періоди індивідуального розвитку особистості, що характеризуються різкими психологічними змінами [3]. Під кризою також розуміють і кризу життя, критичний період і поворотний період життєвого шляху [1].

У вітчизняній та зарубіжній психології можна умовно виділити три підходи щодо вивчення криз:

1) криза як результат зміни провідної діяльності і зміни соціальної ситуації, у співвідношенні з психічним розвитком (Л. Божович, Л. Виготський, В. Давидов, Д. Ельконін та ін.);

2) криза як внутрішнє (вроджене) прагнення особистості до розвитку, яке відбувається протягом усього життя (Б. Лівехуд, Е. Еріксон та ін.);

3) криза як зміна детермінанти розвитку у процесі життєвого шляху особистості (Дж. Ловінгер, Р. Хавігхерст та ін.).

За думкою Л. Виготського [3], особливістю кризи є невизначеність меж, які відокремлюють початок та кінець кризи від суміжних. Важливим для розуміння сутності професійної кризи є те, що її стан триває у кожного різний проміжок часу. Інколи криза продовжується декілька місяців, а інколи триває один – два роки, то посилюючись, то послаблюючись. Однак, у середині криза набуває кульмінаційного моменту. Саме цей кульмінаційний момент Л. Виготський і пропонує вважати точкою відліку. Тому він пропонує виділити три фази розвитку кризи: передкритичну, власне критичну та післякритичну.

1. У першій фазі кризи відбувається загострення суперечностей між суб'єктивною та об'єктивною складовими соціальної ситуації розвитку. Передкритична фаза проявляється у незадоволеності існуючим професійним статусом, змістом діяльності, засобами її реалізації, міжособистісними відносинами. Ця незадоволеність не завжди усвідомлена, але виражається у психологічному дискомфорті, роздратованості, незадоволеності тощо.

2. **Критична фаза** відрізняється усвідомленою незадовільністю реальною професійною ситуацією. Намічаються варіанти її зміни, програються сценарії подальшого професійного життя, посилюється психічна напруженість. Протиріччя посилюються, і виникає конфлікт, який стає ядром кризових явищ. Конфлікт супроводжується рефлексією, ревізією навчально-професійної ситуації, аналізом своїх можливостей і здібностей.

3. Вирішення конфлікту приводить кризу в **посткритичну фазу.** Способи вирішення конфліктів можуть мати конструктивний, професійно-нейтральний і деструктивний характер [1].

У концепції професійного становлення особистості виділені наступні стадії цього процесу:

– оптація,
– професійна освіта і підготовка,
– професійна адаптація,
– первинна і вторинна професіоналізація,
– майстерність.

Відповідно до визначення криз, перехід від однієї стадії до іншої породжує нормативні кризові явища. Розглянемо їх психологічні особливості, слідуючи логіці професійного становлення.

1. Професійне становлення особистості починається із **стадії оптації** – формування професійних намірів. У 14–16 років, у віці ранньої юності, оптанти починають професійно самовизначатися. До 14 років у дівчат і юнаків вже сформовані різнобічні знання про світ професій, є уявлення про бажану професію. Потрібний конкретний професійно-орієнтовний план: чи продовжити навчання в загальноосвітній або професійній школі. На стадії оптації відбувається переоцінка навчальної діяльності: залежно від професійних намірів змінюється і мотивація.

Кардинально змінюється соціальна ситуація розвитку. При цьому неминуче зіткнення бажаного майбутнього і реального сьогодення, яке набуває характер кризи навчально-професійної орієнтації.

Переживання кризи, рефлексія своїх можливостей призводять до корекції професійних намірів. Вносяться також корективи в існуючу вже «Я-концепцію».

Деструктивне розв'язання кризи призводить до ситуативного вибору професійної підготовки або професії, випаданню з нормальної соціальної сфери. Дівчата і юнаки потрапляють в співтовариства з поведінкою, що відхиляється. Асоціальна поведінка часто є формою компенсації внутрішньо-особистісного конфлікту – переживання своєї неповноцінності, відірваності, непотрібності.

2. На **стадії професійної підготовки** багато учнів і студентів переживають розчарування в отриманій професії. Виникає невдоволення окремими навчальними предметами, з'являються сумніви в правильності

професійного вибору, падає інтерес до навчання. Спостерігається криза професійного вибору. Як правило, він виразно проявляється в перший і останній роки професійного навчання.

3. Після завершення професійного навчання настає **стадія професійної адаптації.** Молоді фахівці приступають до самостійної трудової діяльності. Кардинально змінюється професійна ситуація розвитку: новий різновіковий колектив, інша ієрархічна система виробничих стосунків, нові соціально-професійні цінності, інша соціальна роль і, звичайно, принципово новий вид провідної діяльності.

Переживання цієї кризи виражається в незадовільності організацією праці, його змістом, посадовими обов'язками, виробничими стосунками, умовами роботи і зарплатою.

Можливі два варіанти розв'язання кризи:

– конструктивний: активізація професійних зусиль із швидкої адаптації і придбання досвіду роботи;

– деструктивний: звільнення, зміна спеціальності; неадекватне, неякісне, непродуктивне виконання професійних функцій.

4. Наступна **нормативна криза** професійного становлення особистісного виникає на завершальній стадії первинної професіоналізації, після 3–5 років роботи. До цього часу фахівець засвоює і якісно виконує нормативно схвалювану діяльність, визначив свій соціально-професійний статус у ієрархії виробничих стосунків. Динаміка минулого досвіду, інерція професійного розвитку, потреба в самоствердженні викликають протест, незадоволення професійним життям. Усвідомлено або неусвідомлено особистість починає відчувати потребу в подальшому професійному зростанні, в кар'єрі. За відсутності перспектив професійного зростання особистість відчуває дискомфорт, психічну напруженість, з'являються думки про можливе звільнення, зміну професії.

Криза професійного зростання може тимчасово компенсуватися різного роду нефаховими, досуговими видами діяльності, побутовими клопотами або ж кардинально вирішуватися шляхом виходу з професії. Але навряд чи таке розв'язання кризи можна вважати продуктивним [2].

5. Подальший професійний розвиток спеціаліста приводить його до **вторинної професіоналізації.** Особливістю цієї стадії є високоякісне і високопродуктивне виконання професійної діяльності. Способи її реалізації мають виразно виражений індивідуальний характер. Фахівець стає професіоналом. Йому властиві соціально-професійна позиція, стійка професійна самооцінка. Кардинально перебудовуються соціально-професійні цінності і стосунки, змінюються способи виконання діяльності, що свідчить про перехід спеціаліста на нову стадію професійного розвитку, оскільки ці зміни призводять до істотного перетворення і соціальної ситуації, і провід-

ної діяльності, яка характеризується індивідуальним стилем і елементами творчості.

Можливі сценарії виходу: звільнення, освоєння нової спеціальності у рамках тієї ж професії, перехід на більш високу посаду.

Одним з продуктивних варіантів зняття кризи є перехід на наступну стадію професійного становлення – стадію майстерності.

6. **Стадія майстерності** характеризується творчим і інноваційним рівнем виконання професійної діяльності. Рушійним чинником подальшого професійного розвитку особистості стає потреба в самореалізації. Професійна самоактуалізація особистості призводить до незадоволення собою, навколишніми людьми [3].

Криза нереалізованих можливостей, або, точніше, криза соціально-професійної самоактуалізації,– це душевна смута, бунт проти себе. Продуктивний вихід з нього – новаторство, винахідництво, стрімка кар'єра, соціальна і професійна наднормативна активність. Деструктивні варіанти розв'язання кризи – звільнення, конфлікти, професійний цинізм, алкоголізм, створення нової сім'ї, депресія.

Список використаних джерел

1. Выготский Л. С. Собрание сочинений: в 6 т. / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика, 1984. – Т. 4. – 432 с.
2. Зеер Э. Ф. Психология профессий: учебное пособие для студентов вузов / Э. Ф. Зеер. – М. : Мир, 2006. – 336 с.
3. Сыманюк Э. Э. Психология профессионально обусловленных кризисов / Э. Э. Сыманюк. – М. : Издательство Московского психолого-социального института, 2004. – 320 с.

Вишняк Н. В.,
магістрантка спеціальності «Олігофренопедагогіка, дефектологія» комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради;

Панов М. С.,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ОБДАРОВАНОСТІ У ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

Проблема аутизму та аутистичних розладів для українського і світового суспільства не є новою. Питання аутизму почало досліджуватись ще у 1867 р., коли Г. Моцлі вперше описав цей розлад, а в 1911 р. швейцарський психіатр Е. Блейлер вперше застосував термін аутизм для позначення егоцентричного мислення при шизофренії. Перший опис раннього дитячого аутизму (РДА) належить Лео Канеру, який у 1943 році узагальнив п'ятирічні дані спостережень за розвитком групи «аномальних» дітей. У 1944 році австрійський психіатр Ганс Аспергер описує «високо функціональний аутизм». Багато українських і зарубіжних вчених (Ф. Аппе Е. Р. Баєнська, С. Барон-Коуен, К. С. Лебединська, М. М. Люблінг, О. С. Нікольська, Т. Пітерс, Д. Шульженко та ін.) продовжують вивчати аутизм і сьогодні. Хоча протягом двох століть і проведено безліч досліджень, але науковці досі не дійшли до єдиного висновку, що ж є основою патогенезу цього розладу.

Проблема обдарованості у предметному полі досліджень аутизму в українському науковому вжитку є новою. Питання обдарованості при аутизмі, інтелектуальних здібностей, творчості та розвитку аутичних дітей, у своїх роботах виділяють С. Л. Грабовська, К. В. Дубовик, К. О. Островська, В. М. Синьов, Д. І. Шульженко та інші.

Українська дослідниця Д. Шульженко у своїй праці «Аутизм не вирок» зазначає, що оригінальний спосіб мислення, названий Е. Блейлером аутистичним, характеризується «думками аутиста про життя, не пов'язаним із самим життям» [6]. Вона вказує на те, що аутистичне мислення на відміну від послабленого логічного одержує абсолютну перевагу. Так, у результаті його спостережень було виокремлено чотири групи переваг аутистичного мислення над логічним: аутистичні фантазії дають можливість розібратися в окремих ситуаціях, поки логічні форми мислення ще

поступово формуються; нестандартне, оригінальне аутистичне мислення (від загального до одиничного) є ефективнішим інструментом у вирішенні питань світоглядного рівня; аутистичне мислення має переваги у ситуаціях сильних афектів, де логіка відступає на другий план; є ефективним у пошуку рішень в ситуаціях, де послаблено асоціативний зв'язок [5].

Також Д. Шульженко наголошує на тому, що аутистичне мислення притаманне не тільки хворій людині – ми усі використовуємо його у повсякденному житті, коли намагаємось ігнорувати тривожну дійсність, замикаємось у собі та ін. [6].

Отже, ми бачимо, що аутистичне мислення не є чимось специфічним, воно є у кожної людини. Саме аутистичне мислення дозволяє сприймати навколишній світ більш сензитивно, що може приводити до творчого вираження навколишньої дійсності.

Проблеми поведінки і розвитку дітей аутистів розглядає К. В. Дубовик. У своїй праці дослідник цитує М. В. Гончарова-Горянська, який здійснив низку експериментів, метою яких було провести функціональний аналіз взаємозв'язку навчання і самомодулюючої поведінки у дітей з важкими формами розладів аутистичного спектру (РАС) [1]. С. Л. Грабовська вивчала чи є пригнічення аутостимулюючої поведінки фактором збільшення ефективності формування бажаної поведінки, чи спостерігається спонтанне скорочення частоти аутостимуляцій без зовнішнього пригнічення в процесі формування навичок [1]. В. М. Синьовим було доведено, що навички не можуть бути сформовані шляхом заборон та пригнічення аутостимуляцій [4]. Також автор вказує на те, що була встановлена зворотна залежність темпів правильних відповідей на інтенсивність самостимуляцій [4]. К. О. Островська пише, що аутостимулююча поведінка як потреба характерна для всіх організмів. Прояв цих форм поведінки у дітей з РАС виявляється унаслідок відсутності альтернативних форм поведінки [2]. Вона вказує на те, що кожна людина має потребу в певній кількості стимуляцій, але основна відмінність між «звичайними» людьми і особами з РАС полягає в тому, як отримується стимуляція [2]. «Звичайні» особи можуть отримувати стимуляції через словесні, соціальні, робочі види діяльності, у той час як люди з аутизмом – через символічні та рудиментарні форми поведінки, які повторюються і мають стереотипний характер [2]. Про складні аутостимуляції в аутистів Т. Пітерс [3] вказує на те, що в розвитку сприймання дитини-аутиста можна відмітити витончене вичленення окремих, афективно значущих, відчуттів власного тіла, а також звуків, фарб, форм навколишніх предметів. Автор додають, що в аутистів виявляються більш складні аутостимуляції: захоплене викладання орнаментних рядів, постійне римування слів, декламація віршів, однак всі ці ознаки дослідники не вважають проявами активної творчості [3].

Відповідно, перед нами постало питання: що ж вважати активною та пасивною творчістю в цілому і чи властива пасивна творчість дітям з ау-

тизмом, коли, зі слів науковців, ми розуміємо, що активна творчість їм не властива?

Список використаних джерел

1. Гончарова-Горянська М. В. Соціальна компетентність дошкільнят: поняття, зміст, формування в сучасних навчальних закладах / М. В. Гончарова-Горянська // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць / Ін-т проблем виховання АПН України; редкол. О. В. Сухомлинська та ін. – К., 2006. – С. 219–226.
2. Островська К. О. Особливості диференційної діагностики дітей з аутизмом // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. – 2012. – № 5. – С. 31–34.
3. Питерс Т. Аутизм: от теоретического понимания к педагогическому воздействию: книга для педагогов-дефектологов / пер. с англ. М. М. Щербаковой; под науч. ред. Л. М. Шипицыной, Д. Н. Исаева. – М. : Владос, 2003. – 238 с.
4. Синьов В. М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка : підручник. – Частина 2. Навчання і виховання дітей. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – 224 с.
5. Шульженко Д. І. Формування готовності дітей з аутистичним спектром порушень до навчання у школі. Корекційна педагогіка. Вісник української асоціації корекційних педагогів. – 2008. – № 1. – С. 9–15.
6. Шульженко Д. І. Основи психологічної корекції аутистичних порушень у дітей : монографія / Д. І. Шульженко; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2009. – 385 с.

Журавльова І. Д.,
студентка спеціальності «Психологія»
Запорізького національного
технічного університету;

Бочелюк В. Й.,
доктор психологічних наук, професор,
зав. кафедри психології
Запорізького національного
технічного університету

ВІК ПОЧАТКУ СТАТЕВОГО ЖИТТЯ ДІВЧАТ І ЙОГО ВПЛИВ НА ЇХ САМООЦІНКУ

Актуальність теми визначається тим, що самооцінка є центральною ланкою довільної саморегуляції, визначає напрямок і рівень активності людини, її ставлення до світу, до людей, до самої себе. Самооцінка може

впливати на вік, у якому людина починає статеве життя, саме це і буде визначено у даній роботі.

Самооцінка особистості – оцінка людиною своїх якостей, себе, рівня успішності власної діяльності, оцінки своєї особи іншими людьми, виходячи з системи цінностей людини. Самооцінка – суб'єктивне утворення в людській психіці, але воно є відображенням норм і оцінок, що існують в суспільстві та в міжособистісних відносинах.

Формування самооцінки починається з перших років життя людини з набуттям досвіду досягнень і невдач. Важливу роль в цьому відіграє атмосфера, в якій росте і дорослішає дитина. Ставлення до неї з боку батьків, близьких людей, дорослих і однолітків безпосередньо впливає на те, як вона сама буде оцінювати свою особистість. Фізична і психологічна підтримка і турбота з боку інших допомагає йому сформувати позитивне ставлення до себе.

Людина з завищеною самооцінкою схильна перебільшувати власні гідності і успіхи.

Люди з заниженою самооцінкою применшують свою значимість і здібності. Власні досягнення вони пояснюють волею випадку, допомогою іншої людини, удачею, і лише в останню чергу – своїми зусиллями.

У психологічній літературі як вітчизняній, так і закордонній самооцінці приділена велика увага. Питання її онтогенезу, структури, функцій, можливостей спрямованого формування обговорюються в роботах Л. І. Божович, І. С. Кона, М. І. Лісіної, А. І. Ліпкіної, Е. Еріксона, К. Роджерса й інших психологів. Самооцінка інтерпретується як особистісне утворення, що бере особисту участь у регуляції поведінки і діяльності, як автономна характеристика особистості, її центральний компонент, що формується при активній участі самої особистості й відображає своєрідність її внутрішнього світу.

Ставлення до самого себе – позитивне або негативне – залежить від рівня розвитку самосвідомості, здатності оцінювати себе. Такі риси характеру, як скромність, почуття власної гідності, вимогливість до себе, відповідальність за справу, схильність віддавати всі свої сили колективу, державі, свідчать про високий рівень розвитку самосвідомості особистості.

Водночас деяким людям у ставленні до себе притаманні негативні риси: нескромність, хвалькуватість, кар'єризм, пиха, самовпевненість, безпринципна покора, безпідставна зневага чи занижена самооцінка.

Серед рис характеру особливо помітні ті, які визначають ставлення людей до речей, до природи. Ощадливість, дбайливість, акуратність, бережливість, дбайливе ставлення до природи підносять особистість [1].

Адекватна самооцінка – та, що відповідає реальності. Неадекватна самооцінка – коли людина себе неправильно оцінює.

Неадекватна, в свою чергу, може бути завищеною – для неї характерна переоцінка людиною своїх позитивних якостей та заниженою, яка проявляється через применшення своїх переваг або (і) перебільшення недоліків. Саме неадекватно занижена самооцінка значно важче піддається психологічній корекції через свою злитість з комплексом неповноцінності особистості.

Самооцінка формується з дитинства в процесі спілкування за» такими етапами: увага з боку дорослих; співробітництво з ними; відчуття поваги з їхнього боку; взаєморозуміння.

Взаємостосунки дитини з батьками на кожному з етапів самооцінки, залежатимуть від її ставлення до себе.

Якщо батьки невиправдано підкреслюватимуть реальні та вигадані досягнення дитини, то це стане причиною формування в неї завищеної самооцінки та рівня домагань. І навпаки, недовіра батьків до можливостей дитини категорично придушить норму дитячого негативізму, можуть призвести до виникнення у дитини відчуття своєї слабкості, неповноцінності і заниженої самооцінки.

Формування самооцінки триває в шкільні роки: конкретні оцінки вчителів і оточення.

Успіхи в навчанні, мають сприяти формуванню адекватної самооцінки.

А для кращого формування самооцінки, вчитель повинен дати можливість учневі самому оцінити свою відповідь і рецензувати її з відповідями інших учнів. Вона застосовується як в теоретичних так і в практичних частинах знань, умінь і навичок. А для того щоб учневі легше було визначитись, його та інших учнів ознайомлюють з нормами і критеріями оцінювання знань, умінь і навичок. Кожна людина має сформовані свої рівні самооцінки, а також у період життя формуються і рівні домагань [2].

Рівень домагань людини – це її потреби, мотиви або тенденції, шо мають прояв у ступені трудності мети, яку вона ставить перед собою.

Рівень домагань залежить від віри у свої здібності та прагненні отримати репутацію. Цього можна досягти за рахунок успіхів у певній сфері діяльності чи екстравагантності одягу та стилю поведінки.

Самооцінка значною мірою виявляється не стільки в тому, що людина думає або говорить про себе, скільки в її ставленні до досягнень інших. Людина із завищеною самооцінкою охоче критикує без достатніх підстав зроблене іншими людьми. Неадекватна самооцінка ускладнює життя не лише тим, кому вона властива, а й оточуючим. Конфліктні ситуації, в яких опиняється людина, зазвичай є результатом неправильної самооцінки.

Статеве виховання – це частина виховання особистості. Як показує досвід європейських країн, чим більше підліток знає про секс, контрацепцію, можливі наслідки, тим пізніше він починає статеве життя і робить це усвідомлено та грамотно. Задача дорослих – впевнитись в тому, що діти

знають, що таке секс, проінформовані про правила безпеки, знають як себе захистити, як відмовитись від сексу, якщо не хочеться, як не стати жертвою насилля чи маніпуляції.

В Україні також є статеве виховання, тільки воно не виділяється окремими курсом, а інтегроване до предмету «Основи здоров'я». Його вивчають з 5 по 9 клас. У 5-му класі дітям розповідають про основи фізичного розвитку та статеві ознаки. У 6-му і 7-му – про гендерну політику, а вже у 8-му класі розглядаються питання ранніх статевих контактів, інфекцій, сім'ї, шлюбу та готовності до дорослого життя. Проте 9-класникам вже нічого не розповідають про статеве життя, а тільки про фізіологічну та соціальну зрілість.

Також у 2014 році серед української молоді провели опитування за підтримки представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні. Результати шокують. Кожен 12-й респондент (8,1%) визнав віком статевого дебюту 12 років і раніше. Лише 64% підлітків отримали статевий досвід після досягнення ними 15 років!

Тобто розповідати дітям у 8 класі, що таке секс – пізно, адже 36% з них на той час вже його спробували хоча б із цікавості.

У широкому сенсі термін «статеве виховання» означає вплив середовища на психосексуальний розвиток і формування індивіда. Але середовище, яке оточує людину, – явище надзвичайно багатогранне й динамічне. Його впливи не завжди передбачувані, заплановані чи бажані.

У вужчому (не соціальному взагалі, а педагогічному) сенсі статеве виховання – це процес систематичного, свідомо планованого і здійснюваного, орієнтованого на певний кінцевий результат, спрямованого впливу на психічний і фізичний розвиток хлопчика (чоловіка) і дівчинки (жінки) для оптимізації їх особистісного розвитку та діяльності в усіх пов'язаних з відносинами статей сферах життя. У цьому сенсі статеве виховання, як і взагалі виховання, передбачає наявність усвідомлюваних цілей, відповідних їм програм і методів, конкретних відповідальних виконавців. Разом з тим прямо або опосередковано на формування особистості впливають не лише певні особи, сімейний і шкільний устрій, а й вулиця, громадські установи, весь суспільний лад. Іншими словами, виховує все, але не всі можуть бути вихователями. Основне завдання вихователя – оптимально узгодити свої позитивні виховні зусилля з реальним, діалектично-суперечливим життям. А це передбачає розрізнення, окрім самого статевого виховання, ще й інших з ним пов'язаних аспектів [3].

Суспільні зміни, що відбуваються наразі в Україні стосуються не тільки економічних та політичних питань, а й освітніх, суттєвою складовою яких є проблема виховання різнобічно розвиненої особистості, гідного громадянина України, представника тієї чи іншої професії та статі. І зрозуміло, що кожна з цих сторін однаково важлива. В школі патріо-

тичному та громадянському вихованню приділяється значна увага, трохи менше працюють над професійною орієнтацією учня. Проте наразі існує проблема виховання школярів як представників певної статі, що здатні будувати здорові статеві стосунки. Ще класик української педагогіки В. Сухомлинський писав: «В школі важко навчити якоїсь професії, бо їх багато, десятки сотень. Але всі хлопчики і дівчатка стануть дружинами та чоловіками, батьками і матерями; і навчити їх цього – необхідно» [4].

Список використаних джерел

1. Варій М. Й. Загальна психологія : навчальний посібник / М. Й. Варій. – 2-ге видан., 2007. – 626 с.
2. Власова О. І. Педагогічна психологія: навч. посібник / О. І. Власова. – К. : ЛИБІДЬ, 2005. – 400 с.
3. Статеве виховання і репродуктивне здоров'я підлітків та молоді : навч. посіб. / Н. О. Лещук, Ж. В. Савич, О. А. Голоцван, Я. М. Сивохоп. – К., 2014. – 136 с.
4. Кузьмінський А. І. Педагогіка : підручник. – К. : Знання, 2007. – 447 с.

Кулакова А. М.,
магістрантка спеціальності «Психологія» Запорізького національного технічного університету;

Бочелюк В. Й.,
доктор психологічних наук, професор, зав. кафедри психології Запорізького національного технічного університету

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДЛІТКІВ, ЩО ПЕРЕЖИВАЮТЬ СТАН САМОТНОСТІ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

Проблема самотності є актуальною для будь-якої епохи. Вона завжди хвилювала людство, займаючи уми вчених, письменників, філософів. Самотність – це стан, який викликає комплексне і гостре переживання, що виражає особливі форми самопізнання, ставлення до себе та світу. Самотні люди відчувають себе покинутими, непотрібними, загубленими, переживають невимовні страждання, що часто призводить до руйнації їх ролей у соціумі. Сучасні філософські дослідження проблеми самотності як однієї з найважливіших властивостей життєвого світу особистості необхідні для аналізу багатьох філософських проблем, що стосуються різних проявів людського буття. Тому тематика, пов'язана з феноменом самотності викли-

кає постійний інтерес у філософів, психологів, культурологів, соціологів, педагогів тощо. Останнім часом цій проблемі присвячуються все нові і нові роботи, що досліджують сутність самотності, причини її виникнення, характерні прояви і вплив на різні категорії людей в різні періоди життя.

Однак в даний час не існує єдиної думки про те, що ж таке самотність: біда чи щастя, норма або патологія. Різні філософські течії і психологічні школи розглядають самотність то, як єдино можливу основу людського буття, то – як протиприродний для людини стан, патологію і прояв слабкої пристосовності особистості, то – як соціальну проблему, наслідок розвитку сучасних суспільних сил.

Актуальність дослідження полягає в тому, що переживання підлітка, пов'язані з самотністю, спроби будь-якими засобами подолати самотність часто стають причиною відхилень у поведінці, породжують труднощі особистісного розвитку. Почуття самотності в підлітковому віці гостро сприймається як занедбаність, покинутість, нерозуміння й відчуження. Переживання самотності у підлітка може перерости в стійкий негативізм, що накладає відбиток на всі інші почуття і переживання і навіть може стати перешкодою для особистісного розвитку, привести до втрати сенсу власного існування [1, 2].

Характер переживання самотності пов'язаний з різними психологічними властивостями особистості, серед яких можна назвати тривожність і агресію. Наявність у особистості певних психологічних властивостей (високого рівня тривожності, агресивності та ін.) може збільшувати ймовірність того, що вона виявиться в ситуації самотності так само, як наявність інших властивостей, таких як низька тривожність, може зменшувати цю ймовірність. Важлива роль у формуванні агресивної поведінки у дітей, відводиться впливу комплексу біологічних і психологічних факторів.

До психологічних факторів агресивної поведінки відносяться перекручена(викривлена) Я-концепція, неадекватна самооцінка, фрустровані потреби у визнанні, емоційна депривація.

Підліткова агресія часто проявляється як захисний механізм тривоги. Їх виникнення і прояв в підлітковому віці пов'язане з суперечливим, конфліктним характером «Я-концепції» підлітка. Коли виникають труднощі і сумніви в досягненні успіху, негативний емоційний досвід підлітка посилюється, закріплюється в поведінці, компенсації, способах захисту і стає стійкою особистісною властивістю [2]. Прояви агресивності, тривожності, переживання самотності багато в чому визначаються стилями сімейного виховання, умовами соціального життя і найближчого оточення підлітків, їх індивідуально-типологічними особливостями і т. д.

Слід зазначити, що сучасна підліткова субкультура включає в себе цілий спектр асоціальних проявів, розцінюється підлітками як норма. Подібна тенденція вказує на зміну загального світогляду в середовищі під-

літків, зміна системи норм і цінностей і, як наслідок, зміна поведінкових реакцій. Фактичним результатом цього є динаміка індивідуальних переживань підлітка в сторону нестійкості і негативу. В даному контексті вивчення агресивності і тривожності підлітків, що переживають стан самотності і не переживають цей стан, ми вважаємо дуже важливим.

Підліткам властиве переживання самотності також у зв'язку з юнацькою кризою сенсу життя, відсутністю взаєморозуміння з однолітками та батьками, несприятливими умовами життя і розвитку. Незважаючи на те, що більшість фахівців вказують на виникнення переживань самотності в підлітковому віці, багато тверджень, що відносяться до аналізу цього явища, недостатньо вивчені.

Роботи науковців апелюють до того, що самотність, перш за все, пов'язана з «переживаннями людиною її відірваності від співтовариства людей, сім'ї, історичної реальності, гармонійного природного всесвіту» [3, с. 123]. Проте, на думку вчених, фізична ізольованість не завжди приводить до самоти. «Самота не може бути прирівняна до фізичного стану ізольованості людини. У протилежність стану ізоляції, який є об'єктивним, зовні обумовленим, самота – суб'єктивне внутрішнє переживання. «Багато людей випробовували болісну самоту не в ізоляції, а в якому-небудь співтоваристві, у лоні сім'ї і навіть серед друзів. Щоб виявити фізичну ізоляцію, досить мати одні очі, але щоб пізнати самоту, необхідно відчути її» [3, с. 124]. Можна сказати, що самота – це переживання, яке викликає комплексне й гостре відчуття, що виражає певну форму самосвідомості, здатне показати розкол основної реальної мережі стосунків і зв'язків внутрішнього світу людини.

Підходи до вивчення самотності наведені у працях таких дослідників, як З. Фрейд, І.С. Кон, Ю.М. Швал, О.В. Данчева, Ю.Г. Хорицька, С.Н. Шевченко, А. Хараш, Г.В. Старшенбаум, Ф. Фромм-Рейхман, К. Роджерс, Е. Пепло, Д. Перлман, К. Боумен, Д. Рісмен, П. Слейтер, Р.С. Вейс, В. Дерлега, С. Маргуліс, Дж. Фландерс, І. Ялом, К. Мустакас, М. Бубер, Г. Салліван, В.Н. Мясищев.

Проблема визначення самотності пов'язана з різноманіттям трактувань цього поняття у різних дослідників: відчуття самотності і соціальна ізоляція; хворобливе переживання вимушеної ізоляції і добровільна самотність, пов'язана з екзистенціальним пошуком. Відчуття самотності виконує регулятивну функцію і включене в механізм зворотного зв'язку, що допомагає індивідові регулювати оптимальний рівень міжособистісних контактів. Проте фізична ізоляція людини не завжди призводить до самотності.

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф.С. Бацевич – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 с.

2. Боришевский М.И. Теоретические вопросы самосознания личности / М.И. Боришевский // Психологические особенности самосознания подростка. – К. : Вища школа, 1980. – С. 5–38.
3. Власова О.І. Психологія соціальних здібностей: структура, динаміка, чинники розвитку : монографія / О.І. Власова. – К.: Київський університет, 2005. – 308 с.

Лисицька Є.С.,
магістранттка спеціальності «Психологія» Запорізького національного технічного університету;

Бочелюк В.Й.,
доктор психологічних наук, професор, зав. кафедри психології Запорізького національного технічного університету

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ЕМПАТІЇ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

В даний час однією з найважливіших завдань є гуманізація суспільства, яка вимагає нового типу взаємин між людьми, відносин побудованих на гуманістичній основі, на повазі до індивідуальності кожного. Особливої актуальності набуває процес затвердження нових цінностей, головною з яких є формування духовної культури особистості, невід'ємною частиною якої є емоційна зрілість, багатство почуттів, здатність до співпереживання, співчуття, вміння радіти за іншого. Але ті моральні, естетичні та інтелектуальні почуття, які характеризують високорозвинену дорослу людину, не дано дитині від народження. Вони виникають і формуються, відповідно до теорії культурно-історичного розвитку психіки Л.С. Виготського, під впливом виховання, в процесі присвоєння досягнень попередніх поколінь, в процесі активності особистості. На думку багатьох дослідників, найбільш важливим і значимим у вихованні дитини, розвитку її емоційної сфери є формування соціальних емоцій і почуттів, які сприяють процесу соціалізації людини, становленню її відносин з оточуючими.

Емпатія вважається важливим чинником морального розвитку особистості, вона сприяє розвитку гуманних відносин, альтруїстичного стилю поведінки. Емпатійне співчуття, співпереживання виступає мотивом-посередником у діяльності допомоги. Емпатійність розглядається як один із засобів обмеження людиною своєї агресивності. І, нарешті, емпатія – не-

обхідна умова розвитку особистості, її емоційної зрілості, міжособистісного взаєморозуміння [1]. В останні десятиріччя, у зв'язку з розвитком психологічної антропології, гуманітарної психології, суб'єктного підходу до вивчення особистості, а також зі зростанням популярності гуманістичної парадигми, значно збільшилася кількість досліджень емпатії.

На нашу думку саме сюжетно-рольова гра, на значущість якої вказували Д. Б. Ельконін, К. Д. Ушинський, Л. О. Венгер, В. С. Мухіна, А. Н. Леонтьєв, є потужним чинником розвитку гуманних почуттів, а саме емпатімї у дітей старшого дошкільного віку. Коли діти переходять від простого відтворення дій і зовнішнього характеру взаємовідносин до передачі їх емоційно-виразного змісту, вони вчаться поділяти переживання інших.

Особливості розвитку дитини позбавленої батьківського піклування відображені у численних дослідженнях таких науковців, як: Л. Божович, І. Дубровина, М. Лісіна, А. Прихожан, В. Мухіна, М. Толстих, Л. Шіпіцина, Т. Шульга та інших. Ряд зарубіжних авторів, зокрема Й. Лангмейер і З. Матейчик, В. Денис та П. Наджарьян, відображають у своїх роботах сутність материнської депривації, специфіку психічного розвитку дітей, які виховуються поза родиною.

С. Д. Максименко розглядав емпатію як компонент любові людини до людини, як емоційно опосередковане відношення до оточуючих. Істинно емпатійним відносинам він проти поставляє феномен «розширеного егоїзму» [3]. Він вважав, що здатність людини емоційно відгукуватися на переживання іншого є однією з умов розвитку соціальної децентрації. У зв'язку з цим, Ельконін зазначав вплив емпатії на формування когнітивної та емоційної децентрації дитини в процесі подолання «пізнавального егоцентризму» [2].

О. А. Орищенко вказує на два види прояви почуттів: перший ґрунтується на співпереживанні і залежить від уміння людини «входити в ілюзорну, уявну ситуацію», другий – ґрунтується на реальних ситуаціях, що «мають життєву основу» [4].

В. І. Кротенко виділяє два види емпатійних переживань (співпереживання і співчуття) і стверджує, що у разі співпереживання проявляються егоїстичні тенденції, а у випадку співчуття альтруїстичні. Крім того, В. І. Кротенко вважає співпереживання більш простою формою емпатії, а співчуття – більш складною. Провівши серію експериментів за методикою проективного типу, вона встановила, що співпереживання характерно для молодшого шкільного віку, а співчуття – для підлітків [2]. Він механізмами емпатії називає емоційне зараження на нижчих рівнях її розвитку (у маленьких дітей) і часткову або повну ідентифікацію на вищих рівнях – за певної сформованості «Я» людини. У її пізніших роботах виникнення емпатії пояснюється і механізмом емоційної децентрації [2].

В той же час вивчення психолого-педагогічних особливостей розвитку емпатії дітей позбавлених батьківського піклування, старшого дошкільного віку практично не проводилось, що дозволяє вважати дане дослідження досить актуальним.

Список використаних джерел

1. Боришевский М. И. Психологические особенности самосознания підростка / М. И. Боришевский. – К. : Высшая школа, 1980. – 168 с.
2. Кротенко В. І. Розвиток емпатії у дітей підліткового віку – складової риси гуманістичного розвитку суспільства / В. І. Кротенко. – Харьков : Грампус Эйт, 2001. – С. 55–58.
3. Максименко С. Д. Основи генетичної психології: навч. посібник / С. Д. Максименко. – К. : НПЦ Перспектива, 1998. – 220 с.
4. Орищенко О. А. Диференційно-психологічний аналіз емпатії / О. А. Орищенко. – Одеса, 2004. – 21 с.

Рябуха В. О.,
студентка спеціальності «Психологія» Східноукраїнського національного Університету ім. В. Даля;

Бохонкова Ю. О.,
доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля

РОЗВИТОК СИНДРОМУ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРЯННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ТА ЙОГО ДЕСТРУКТИВНИЙ ВПЛИВ НА ОСОБИСТІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

У сучасному світі особистість увесь час зустрічається зі стресовими ситуаціями. Життя в переповнених мегаполісах, постійна завантаженість на роботі при хронічній нестачі часу, високі вимоги, пропоновані до фахівця в процесі його професійної діяльності, розумові й афективні перевантаження становлять ті стресогенні фактори, що психотравмують та згубно впливають на особистість, її психічний і фізичний стан.

Сучасні студенти особливо вразливі перед стресом. Специфікою їх діяльності є постійні інтелектуальні й емоційні навантаження, необхідність вирішувати різноманітні навчальні завдання в умовах недоліку часу.

Навчальна діяльність вимагає від студента постійної й максимальної мобілізації його власних ресурсів, що приводить до його психічного й фізичного виснаження, емоційної нестійкості й негативного відношення до навчальної діяльності. Однією з причин такого положення є зниження рівня їх стресостійкості й розвиток синдрому емоційного вигоряння.

Емоційне вигоряння являє собою комплекс особливих психічних проблем, що виникають у людини у зв'язку з її професійною діяльністю. Це вироблений особистістю механізм психологічного захисту у формі повного або часткового виключення емоцій (зниження їх енергетики) у відповідь на вибрані впливи, що психотравмують [3; 4; 5].

Американський психіатр Х. Дж. Фрейденберг був одним з перших, хто звернув увагу на даний феномен у 1974 році. Саме він визначив його, як деякий синдром, що розвивається в представників професій, що допомагають, і привласнив йому назву «вигоряння», відзначивши, однак, його виборчий характер формування [3; 4]. Спочатку цей термін визначався як стан знемоги, виснаження з відчуттям власної марності [3]. Пізніше синдром емоційного вигоряння (СЕВ) був вивчений більш детально, у результаті чого були виділені його структура, передумови формування й симптоми.

Розширилося також уявлення про суть даного феномена. Якщо спочатку його розвиток приписували виняткова представникам професій, що допомагають, то на сьогоднішній момент за допомогою безлічі закордонних і вітчизняних емпіричних досліджень отримані достовірні дані, що свідчать про формування даного синдрому як у представників усіх професій, що так чи інакше припускають тісне спілкування з іншими людьми (менеджери, працівники правоохоронних органів і сфери обслуговування, священики, біржові маклери, артисти), так і у фахівців, для яких контакт із людьми взагалі не характерний (програмісти, системні адміністратори й ін.) [2; 5].

Австрійський психотерапевт і представник екзистенціального аналізу Альфред Ленглі мав свій погляд на дану проблему [3]. Опираючись на теорію екзистенціальної психології А. Ленглі розглядає синдром вигоряння як вид депресії, який виникає без травматизації й органічних порушень внаслідок поступової втрати життєвих цінностей. Причиною розвитку СЕВ він вважає екзистенціальний вакуум, що представляє по В. Франклу страждання від почуття порожнечі й відсутності змісту [3; 5]. Його думку розділяє А. А. Негі, яка пропонує в якості профілактики емоційного вигоряння постійне підвищення професіоналізму й підтримку високого інтересу до своєї діяльності [4].

Вивченню проблеми СЕВ присвячена значна кількість робіт у закордонній науці й практиці (Х. Дж. Фрейденберг, К. Маслач, С. Джексон, М. Коул, А. Пайнз, С. Джексон, Е. Аронсон, В. В. Бойко, Т. В. Форманюк,

Р. М. Грановська, В. Е. Орел, М. А. Амінів, Л. Д. Дьоміна, Е. С. Старченкова, і ін.) [2; 3; 5].

У наш час під емоційним вигоранням розуміють негативні зміни в стані особистості людини, викликані впливом професійних стресорів [1; 2]. До останніх відносять несприятливі фактори, що випливають із самої діяльності: хронічну напружену психоемоційну діяльність, пов'язану з інтенсивним спілкуванням, із цілеспрямованим сприйняттям і впливом на партнерів; дестабілізуючу організацію діяльності (нечіткі організація й планування праці, недостатнє устаткування, погано структурована й розпливчаста інформація); підвищену відповідальність за функції й операції що виконуються (робота в режимі зовнішнього й внутрішнього контролю); неблагополучну психологічну атмосферу професійної діяльності (відсутність або недолік соціальної підтримки з боку колег і начальства; конфлікти по вертикалі і по горизонталі; недостатня винагорода за роботу, як моральна, так і матеріальна; неможливість впливати на прийняття важливих рішень); психологічно важкий контингент, з яким має справу професіонал у сфері спілкування (клієнти, пацієнти, учні, вихованці) [1; 3; 4].

Згідно з поглядами Г. Сельє, робота в стресовій обстановці приводить до мобілізації внутрішніх ресурсів і може викликати як гострі порушення, так і відстрочені наслідки [3]. Протягом перших трьох років впливу стрес-факторів спостерігається зростання числа гострих станів і реакцій (психози, інфаркти), а потім починають переважати хронічні хвороби (ішемічна хвороба серця, депресія, імунологічні захворювання й ін.). Вплив тривалого професійного стресу приводить до виснаження особистісних ресурсів, розвитку синдрому вигоряння й психосоматичних і психічних розладів.

Немаловажне значення в розвитку СЕВ мають особистісні особливості [4]. За допомогою цілого ряду емпіричних досліджень було виявлено (Т. У. Форманюк, 1994; Т. М. Румянцева, 1998; Г. С. Абрамова, Ю. А. Юдчиць, Н. Е. Водоп'янова, 1998; Н. С. Малишева, 2000 і ін.), що особистісна психологічна витривалість, використання конструктивних копінгових стратегії у складних життєвих ситуаціях перешкоджають розвитку СЕВ, тоді як агресія, прагнення особистості до домінування, сильна потреба утримувати все під контролем збільшують вплив стресорів і сприяють розвитку синдрому [2; 4; 5]. В. І. Ковальчук відзначає роль таких особистісних особливостей, як самооцінка й локус контролю [5]. Людям з низьким рівнем самооцінки й екстернальним локусом контролю більше загрожує напруга, тому вони більш уразливі й піддані «вигорянню» [4]. Сприяють розвитку СЕВ також такі особистісні якості, як невміння планувати свою роботу, відсутність прагнення підвищувати свою кваліфікацію, пасивність у складних ситуаціях [1; 2]. К. Кондо найбільш уразливими, «вигоряючими» вважає «трудоголіків», тобто людей, що присвятили

себе винятково реалізації робочих цілей й працюють до самозабуття [2]. Провокувати синдром вигоряння можуть хвороби, ослаблення після хвороби, психологічні травми (розлучення, смерть близького або пацієнта) [2].

К. Маслач, Б. Пельман і Е. Хартман виділили три головні компоненти «вигоряння»: емоційне й/або фізичне виснаження, деперсоналізацію (байдуже й навіть негативне відношення до людей, що обслуговуються у ході праці; контакти з ними стають формальними, знеособленими) і редукцію професійних досягнень, що виражається в знижені самооцінки й робочої продуктивності. Розвитку СЕВ передує період підвищеної активності, коли людина повністю поглинена роботою, відмовляється від потреб, з нею не зв'язаних, забуває про власні потреби, наслідком цього є перша ознака – виснаження [2; 3; 5].

Е. В. Єлфимова, що вивчала синдром емоційного вигоряння в медпрацівників, виділяє п'ять ключових груп симптомів, характерних для синдрому вигоряння [2]:

– фізичні – фізичне стомлення, виснаження; зміна ваги; недостатній сон, безсоння; поганий загальний стан здоров'я; утруднений подих, задишка; нудота, запаморочення, надмірна пітливість, тремтіння; гіпертензія (підвищення артеріального тиску); нариви; серцеві хвороби;

– емоційні – недолік емоцій; песимізм, цинізм і черствість у роботі й особистому житті; агресивність, дратівливість; байдужість, втома; відчуття безпорадності й безнадійності; тривога, посилення ірраціонального занепокоєння; нездатність зосередитися; депресія, почуття провини; істерики; втрата ідеалів, надій і професійних перспектив; збільшення деперсоналізації – люди стають безликими, переважає почуття самітності;

– поведінкові – робочий час становить більш 45 годин на тиждень; під час роботи з'являється втома й нестримне бажання відпочити; байдужність до їжі; мале фізичне навантаження; зловживання шкідливими звичками; почастішання нещасних випадків; імпульсивна емоційна поведінка;

– інтелектуальні – падіння інтересу до нових теорій і ідей у роботі, до альтернативних підходів у вирішенні проблем; нудьга, туга, апатія, зниження смаку й інтересу до життя; переважання стандартних шаблонів і рутини над творчим підходом; цинізм або байдужність до нововведень; мала участь або відмова від участі в розвиваючих експериментах – тренінгах, освіті; формальне виконання роботи;

– соціальні – низька соціальна активність; падіння інтересу до дозвілля, захоплень; соціальні контакти обмежені роботою; убогі відносини на роботі й вдома; відчуття ізоляції, нерозуміння інших і іншими; відчуття нестачі підтримки з боку родини, друзів, колег.

В. В. Бойко виділив 3 фази (етапи) емоційного вигоряння [1]:

– фаза напруги – на цьому етапі відзначаються переживання психотравмуючих ситуацій, незадоволеність собою, зниження самооцінки, тривога й депресія;

– фаза резистентності – для неї характерні неадекватне виборче реагування, емоційно-моральна дезорієнтація, звуження сфери емоційного реагування, редукція професійних обов'язків;

– фаза виснаження – відрізняється дефіцитом емоцій, емоційною відстороненістю, психосоматичними й психовегетативними порушеннями.

Таким чином, емоційне вигоряння є процесом динамічним і виникає поетапно [1]. Своєчасне виявлення його, лікування й профілактика перешкоджають формуванню в «вигоряючого» емоційного, розумового й фізичного виснаження, які виникають внаслідок тривалого емоційного навантаження й здатні спричинити глибокі особистісні зміни. Тривале емоційне вигоряння приводить до виснаження й схильності до фізичних і психічних захворювань, зниження працездатності, депресії, сприяє формуванню професійної деформації особистості [2; 5]. В особливо важких випадках синдром емоційного вигоряння може привести до повної втрати інтересу до життя [4].

Синдром вигоряння, як показали дослідження, має ще одну неприємну особливість: він не зникає самостійно. В. Е. Орел відзначає, що перерви в роботі здійснюють позитивний вплив і знижують рівень згоряння, але цей ефект носить тимчасовий характер: рівень згоряння частково підвищується через три дні після повернення до роботи й повністю відновлюється через три тижні [5]. Подолання даного синдрому вимагає як особистісних ресурсів, так і допомоги фахівця.

Профілактика СЕВ являє собою сукупність попереджувальних заходів, орієнтованих на зниження ймовірності розвитку передумов і проявів СЕВ. Одним із завдань такої профілактики є блокування й згладжування зазначених факторів, що сприяють розвитку професійної деформації [2; 4; 5].

Професійна допомога при «емоційному згорянні», на думку К. Кондо, може здійснюватися за допомогою двох видів терапії: роботі з особами, підданими «згорянню», у напрямку зм'якшення дії організаційного фактора [2]. При цьому, найважливішим принципом запобігання синдрому «згоряння» є дотримання вимог психогігієни самим співробітником організації, для чого спеціальними службами виконується розробка й здійснення сукупності заходів, що забезпечують збереження й зміцнення психічного здоров'я професіонала (навчання персоналу психогігієні, у рамках якої, зокрема, вивчаються й відпрацьовуються психологічні прийоми самозахисту в ситуаціях «негативного спілкування») [3].

На практиці для підтримки й зміцнення здоров'я персоналу використовуються індивідуальні, групові, колективні системи [2; 3; 4].

Наприклад, кімнати й методики релаксації; індивідуальна й групова психотерапія; періодичні медичні огляди й надання лікарської допомоги; надання путівок за пільговими цінами в санаторії, будинку відпочинку; заняття фізкультурою й ін. [2; 3].

Список використаних джерел

1. Бойко В. В. Психоэнергетика / Виктор Васильевич Бойко. – СПб. : Питер, 2008– 360 с.
2. Елфимова Е. В. Как предотвратить синдром эмоционального выгорания у медицинских работников? / Е. В. Елфимова, М. А. Елфимов, А. С. Березкин // Эксперим. и клин. гастроэнтерология. – 2016. – № 5. – С. 83–87.
3. Водопьянова Н. Е. Синдром выгорания: диагностика и профилактика / Н. Е. Водопьянова, Е. С. Старченкова. – СПб. : Питер, 2008. – 258 с.
4. Неги А. А. Профилактика синдрома эмоционального выгорания и профессиональной деформации с использованием когнитивного, телесно-ориентированного и экзистенциально-аналитического подходов / Анна Андреевна Неги. – М. : ЛитРес, 2017. – 148 с.
5. Чутко Л. С. Синдром эмоционального выгорания. Клинические и психологические аспекты / Л. С. Чутко, Н. В. Козина. – 2-е изд. – М. : МЕДпресс-информ, 2014. – 256 с.

СЕКЦІЯ 4
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ТА САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Авраменко С. С.,
магістрант спеціальності «Олігофренопедагогіка, дефектологія» комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради;

Панов М. С.,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ПОДОЛАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ЗАНЕДБАНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Сучасний стан розвитку психолого-педагогічної науки характеризується значним поширенням інтересу дослідників до гуманізації освіти. Ця ситуація, з одного боку, може пояснюватися нагальною необхідністю вирішення реальних практичних проблем самопрояву особистості, форм її взаємодії з соціальним середовищем, а з іншого – розвитком самої психології, наявністю теоретико-методологічної бази і, звідси, її можливостями для плідного вивчення причин виникнення психолого-педагогічної занедбаності і стильових проявів життєдіяльності особистості. Не зважаючи на широку сферу вивчення гуманізації освіти як важливого чинника профілактики психолого-педагогічної занедбаності дитини молодшого шкільного віку, можна констатувати недостатній рівень теоретичного аналізу проблеми психолого-педагогічної занедбаності особистості.

Водночас, дослідження психологічних аспектів навчання педагогічно занедбаних дітей молодшого шкільного віку як психологічної проблеми знаходиться в широкому колі досліджень розвитку особистості, її життєвого шляху та життєтворчості (Б. Ананьєв, Л. Анциферова, Б. Ломов, О. Старовойтенко, Т. Титаренко); становлення поняття духовності, духовного самовдосконалення особистості (Е. Еріксон, Ж. Руссо, Й. Песталоцці); вплив змісту навчання на розвиток учнів (Г. Костюк, Л. Смольська).

У дослідженнях, присвячених педагогічній занедбаності дитини, особлива увага дослідників спрямована на аналіз структури особистісно-орієнтованої педагогічної системи, яка має розвиток у напрямі більш повного охоплення і використання якостей психологічної структури особистості, більш технологічного представлена у змісті, формах і методах навчально-виховної роботи (В. Рибалко, Ю. Швалб); розвитку уявлень про індивідуальність людини (В. Мерлін, Б. Тєплов, В. Русалов); розглянуто особливості формування психологічних аспектів педагогічної занедбаності у межах соціалізації особистості (В. Бочелюк, Т. Титаренко, Л. Сохань). Водночас, проблема педагогічної занедбаності особистості на різних вікових етапах досліджена недостатньо.

Великий вплив на дитину чинить школа та пов'язані з нею вимоги. Дуже часто від школи залежить, чи дитина буде рости з почуттям меншовартості, чи з почуттям задоволення від добре виконаної праці.

Успіхи та невдачі дітей у навчанні перебувають під постійним контролем учителя, батьків, вихователя групи продовженого дня та ін. На перший план в організації поведінки молодших школярів виступають вимоги школи, вчителя. Вони поширюються значною мірою і на позашкільний час (виконання дітьми домашніх завдань).

Учні по-різному реагують на вимоги вчителя. Це залежить від особливостей їхньої індивідуальної готовності до навчальної діяльності в школі. Одні поводяться цілком адекватно цим вимогам, інших вимоги гальмують і викликають у них надмірну стриманість, деякі не приймають вимог і навіть намагаються діяти всупереч їм. Дитина в молодшому шкільному віці спрямована на інтелектуальні заняття, спорт тощо. З'являється у структурі молодших школярів його (Я) і супер'його (зверх Я). В цьому віці формуються психологічні новоутворення: дитина оволодіває елементарними культурними навичками, навчається у школі, зростає здатність дитини до логічного мислення і самодисципліни, а також здатності до взаємозв'язку з ровесниками у відповідності до встановлених правил.

Небезпека на цій стадії розвитку дитини, на думку Т. Бессонової та інших, у можливості появи почуття неповноцінності або некомпетентності. Механізм їх появи пов'язаний з тим, що у молодших школярів центром зосередження стає випробування себе, в результаті якого проходить дифе-

ренціація на тих, які впевнені і які невпевнені. Саме у невпевнених починається розвиватися неповноцінність. За Т. Бессоновою, центральною подією у молодших школярів є психосоціальний конфлікт – любов до праці проти почуття неповноцінності [1].

Дослідження проблеми педагогічної занедбаності все більше пов'язується з широким колом соціальних питань, вимагає використання даних всіх наук про людину, індивіда, особистість. Відчувається гостра необхідність систематизації знань про умови, що породжують явище педагогічної занедбаності молодших школярів та розробки шляхів подолання даної проблеми, на що в своїх працях вказують С. Бєляєва [2], О. Богучарова [3], В. Бочелюк [4], І. Бужина [5], С. Томчук [6] та інші. Суттєвим завданням сучасної дидактики є розкриття сутності педагогічної занедбаності, виявлення її структури, зазначення ознаки, які свідчать про її прояви.

Проблема занедбаності учнів молодшого шкільного віку, яка тісно взаємопов'язана з такими дидактичними категоріями як зміст та процес навчання. Власне, теоретичне обґрунтування педагогічної занедбаності учнів початкових класів дало можливість сформулювати завдання наукового дослідження, визначити зміст роботи та обґрунтувати ефективність отриманих результатів під час проведення наукового дослідження.

Вивчення та аналіз проблеми занедбаності молодших школярів як наукової проблеми сприяє глибокому розкриттю особливостей, специфіки розвитку даної проблеми в психолого-педагогічній літературі, розкриття її сутності через погляди, дослідження, досвід роботи відомих педагогів та психологів.

Важливу роль в організації процесу навчання в загальноосвітній початковій школі відіграє врахування психолого-педагогічних особливостей педагогічної занедбаності молодших школярів. Саме врахування цих вимог полегшуватиме навчання учням, а також сприятиме включенню у навчальну діяльність не лише встигаючих учнів, а й тих, які відчувають певні труднощі в навчанні. Так, як проблема педагогічної занедбаності школярів полягає у не сформованості особистості учня як суб'єкта навчальної діяльності. Чимала роль педагогів і психологів зосереджена щодо визначення причин, що спричиняють явище неуспішності в сучасній школі, яке обумовлюється як зовнішніми, так і внутрішніми факторами. Розвиток особистості учня, вплив навколишнього середовища, вади розумового розвитку, непідготовленість до шкільного життя, навчання та виховання в сім'ї – все це так чи інакше впливає на рівень успішності дітей, на формування теоретичних знань з певних предметів, а також умінь і навичок практичної реалізації набутих знань.

Кожна з причин, що викликає занедбаність школяра в процесі навчання відображає певні підходи щодо її подолання. Тому й знання конкретних

причин сприятиме ефективній організації навчання з врахуванням ступеня педагогічної занедбаності.

Психологічні умови подолання педагогічної занедбаності учня полягають в обґрунтуванні та аналізі конкретних шляхів її подолання, суть яких полягає у психолого-педагогічній профілактиці, психолого-педагогічній діагностиці, психолого-педагогічній терапії та виховній дії. Розробка конкретних шляхів вдосконалення навчально-виховного процесу полягає у створені сприятливих умов для навчання, виховання невстигаючих учнів.

Важливо сформувати в дітей молодшого шкільного віку цікавість щодо вивчення навчальних предметів. Бо знання без інтересу – це формальні знання, це знання, які безсистемні, які не будуть основою для «надбудови» нової системи знань в процесі вивчення певних навчальних предметів.

Наслідком навчально-виховного процесу повинен бути глибокий внутрішній пізнавальний інтерес. Тому в процесі навчання поряд із формуванням знань, умінь і навичок слід особливу увагу звертати на розвиток особистості. Немає пізнання – людина не формується як особистість. Навчання передує розвитку. Воно використовує дані розвитку. Як результат, потрібно створювати на уроках можливості для вияву різних якостей особистості школяра, заглиблюючись у внутрішній світ дитини із фіксацією змін її почуттів, емоцій і прагнень, а не лише успішності.

В ході дослідження проблеми педагогічної занедбаності ми дійшли до наступного висновку: ця проблема є досить поширеним явищем початкової школи. Для її успішного вирішення слід враховувати дані дидактики, психології, практики шкільного навчання. Використання провідних методик, що направлені на подолання педагогічної занедбаності сприяють вирішенню даної проблеми в сучасній школі.

Список використаних джерел

1. Бессонова Т. Застосування методів практичної психокорекції у системі психолого-педагогічного захисту соціально-занедбаних дітей і підлітків // Педагогіка і психологія професійної освіти. – Львів. – 2002. – № 6. – С. 310–316.
2. Бєляєва С. Психологічні консультації для батьків і вчителів: кн. 1. / С. Бєляєва. – Львів: Видав. Національного ун-ту «Львівська політехніка», 2009. – 76 с.
3. Богучарова О. І. Шкільні страхи шестирічок та їх запобігання завдяки поведінці опанування / О. І. Богучарова // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – № 5. – С. 1–3.
4. Бочелюк В. Й. Педагогічна психологія : навчальний посібник / В. Й. Бочелюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2016. – 248 с.
5. Бужина І. В. Гуманістичні відношення молодших школярів: сутність, досвід, закономірності / І. В. Бужина. – Одеса : «Маяк», 2001. – 180 с.
6. Томчук С. М. Генеза негативних психічних станів молодших школярів та їх корекція / С. М. Томчук // Актуальні проблеми психології : збірник наукових

праць інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Серія : Екологічна психологія. – К. : Мілєніум, 2015. – Т. 7. – Вип. 6. – С. 372–380.

Блинова О.Є.,
доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної та соціальної психології Херсонського державного університету

ОСОБИСТІСНА МОБІЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Здійснення професійної діяльності, у тому числі педагогічної, висуває до людини певні вимоги: вона має бути професійно компетентною, соціально адаптивною, активною тощо. Працюючи в умовах, які постійно змінюються, педагог має бути готовим до можливих змін. Такий стан може бути позначений як «мобільність». Мобільність є міждисциплінарним поняттям, ця якість пов'язується із динамічністю, рухливістю мотивації, свідомою зміною стереотипів та пластичністю. Для успішної реалізації у сучасному світі людина має бути психологічно гнучкою, здатною робити вибір, здійснювати творчу діяльність, для цього необхідно усвідомлювати свої внутрішні орієнтації. Виокремлюють різні види мобільності в залежності від ракурсу розгляду цього соціального феномену – соціокультурна, професійна, академічна, особистісна тощо. На наш погляд, особистісна мобільність лежить в основі інших видів мобільності, зокрема, академічної, та визначає певною мірою рівень їх розвитку.

У різних країнах поняття «академічна мобільність» має свою специфіку застосування. У США розуміють різні програми обміну студентами та освітніми програмами. В Європі з розвитком процесів інтеграції дане поняття отримало більш широке трактування, та містить у собі елементи програм, що призначені для мобільності професорсько-викладацького складу, наукові програми і програми підвищення кваліфікації.

Академічна мобільність з погляду зарубіжних лінгвістів має два лексичних значення: перше – це право переміщуватися і проживати країнах Європейської спільноти, право отримання професійної освіти у своїй країні та в інших державах. У цьому випадку під мобільністю розуміють фізичне переміщення людини у світовому освітньому просторі. Друге – розглядається як здатність людини до адаптації у сучасному мультикультурному суспільстві, вміння встановлювати контакт з представниками іншої культури, подолання труднощів, що виникають у процесі такого спілкування.

Поняття «академічна мобільність» передбачає переміщення студентів та викладачів закладів вищої освіти на певний період в інший освітній чи науковий заклад у межах або за межами своєї країни з метою навчання або викладання [5].

Дослідники (Л. О. Амирова, Т. Ю. Артюхова, Н. К. Дмитрієва, О. В. Проскура, Т. Б. Сергєєва та ін.) розглядають академічну мобільність як особистісну якість, що формується у процесі навчання, та є необхідною для подальшого особистісного та професійного зростання, інтеграції до динамічного сучасного суспільства з метою самореалізації, вдосконалення самого себе та навколишнього світу [1; 2; 4; 5].

При такому підході академічна мобільність розглядається як атрибут сучасного середовища, що допомагає розширити соціальні, культурні та політичні взаємовідносини та зв'язки. Проте не можна зводити розуміння академічної мобільності тільки до руху людського капіталу, обміну інтелектуальним продуктом та співробітництву у галузі освіти і науки. Для здійснення мобільності на всіх рівнях суб'єкти освітнього простору мають володіти певними особистісними якостями і здібностями, які дозволяють реалізовувати ці можливості та перспективи. Наприклад, на думку Н. С. Бриньова, академічна мобільність – це форма існування інтелектуального потенціалу, можливість самостійно формувати свою освітню траєкторію і у межах освітніх стандартів обирати предмети, курси, навчальні завдання згідно зі своїми схильностями та прагненнями [3].

Таким чином, дана категорія вважається дослідниками ознакою внутрішньої свободи, що сприяє становленню самостійної, цілеспрямованої особистості, яка вміє критично оцінювати власні здібності, визначати цілі і маршрут індивідуального розвитку. У зв'язку з цим, доцільно відзначити, що необхідність розвитку академічної мобільності студентів зумовлюється не тільки зовнішніми чинниками, але й внутрішньою потребою особистості.

Академічна мобільність суб'єктів освітнього процесу виражається не тільки у вільному пересуванні студентів та викладачів через кордони національних держав, але й у здатності до неперервної самоосвіти у мультикультурному середовищі. Отже, академічна мобільність – це цілісна особистісна якість, яка формується у процесі навчання і є динамічним станом її компонентів, характеризує здатність і готовність особистості адаптуватися, змінюватися та перетворювати себе та навколишній світ [3]. Тому логічним буде розгляд конструкту «особистісна мобільність» саме як передумови становлення, формування та успішної реалізації академічної мобільності.

У літературі більш часто застосовується поняття «особистісна мобільність», і значно більш рідко – «мобільна особистість», але вони вважаються тотожніми та взаємозамінними. Однією з перших звернулась до

розробки конструкту «мобільна особистість» Т. Ю. Артюхова [2]. Вона виокремила такі характеристики мобільної особистості, як активність, пластичність, відкритість, прагнення до самоактуалізації. Ці якості дозволяють зберегти цілісність особистості в умовах, що змінюються. Мобільна особистість визначається автором як «сприйнятлива до зовнішніх впливів, яка не є закритою та покритою «бронею» захисних механізмів, здатна до змін, виходячи із інформації, що надходить ззовні. Це відкрита психологічна система, що має особистісні характеристики, які забезпечують зміну структури особистості за вимогами ситуації без деструктивних змін» [2, с. 97–98].

Поняття особистісної мобільності містить у собі індивідуальні особливості особистості, що дозволяє їй здійснювати гнучке самоуправління діями з метою їх варіативно-обґрунтованого вибору у вирішенні поставлених завдань. Інтегративний характер даної якості визначає саморегулювання мотиваційними, інтелектуальними та емоційно-вольовими процесами, операційними діями; здатність особистості до цілеспрямованої діяльності і зміни ситуації для максимальної самореалізації та досягнення поставлених цілей. Особистісна мобільність безпосередньо пов'язана із гнучкістю людської свідомості, здатної до творчого запозичення і сприйняття нових цінностей, ідей, зразків і типів поведінки, з її творчим початком і активною роллю в життєдіяльності людини.

Бути готовим до особистісної мобільності означає бути активним, здатним до саморозвитку і усвідомленого самовдосконалення, до перегляду своєї діяльності, а іноді й життя, розуміючи й приймаючи потреби часу, суспільства та напрямок руху їхнього розвитку. Такий вибір сполучений з рефлексією самосвідомості, оцінкою форм своєї діяльності за допомогою універсального критерію – життя людства як вищої цінності. Цей вибір може бути вибором нової соціальної ролі, професійної позиції, способів досягнення поставлених цілей.

Особистісна мобільність дозволяє людині швидко змінювати свій статус або положення у соціальному, культурному або професійному середовищі під впливом змін, що відбуваються у природі, культурі або соціумі. Формування і розвиток даної якості є відображенням вимог соціуму до особистості, а саме, швидкість, темп, ефективність, інтенсивність, оперативність. На думку Л. О. Амірової, до структури особистісної мобільності, входять наступні компоненти: *особистісна активність* як системоутворюючий компонент; міра прояву особистісної активності набуває все більшого значення у розвитку людини, визначаючи не тільки характерологічні ознаки, дієвість та інтенсивність її перетворюючої діяльності, але й самі можливості виживання; *особистісна готовність*, суттєвий смисл якої полягає у потребі формувати власну систему способів виконання діяльності; внутрішнім показником готовності є наявність переконання у необхідності

здійснення такої діяльності, зовнішнім – прояв стильових особливостей її виконання; *адаптивність особистості* як прояв гнучкості при зустрічі з новими умовами, здатність активно впливати на ці умови, надаючи бажаного напрямку; *креативність* як потенційна можливість, як прояв творчих можливостей людини [1].

Отже, на основі аналізу наукової літератури можна зробити висновок, що мобільність особистості є умовою академічної мобільності, передбачає здатність до змінювання, а тому тісно взаємопов'язана та обумовлюється такими якостями, як креативність, гнучкість, пластичність, адаптивність, рухливість, динамічність.

Список використаних джерел

1. Амирова Л. А. Развитие личностной мобильности педагога профессиональной школы в условиях образовательного кластера / Л. А. Амирова // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2017. – № 10 (210). – С. 14–18.
2. Артюхова Т. Ю. Психологические характеристики мобильной личности / Т. Ю. Артюхова // Международный журнал экспериментального образования. – 2012. – № 7. – С. 96–98.
3. Бринёв Н. С. Академическая мобильность студентов как фактор развития процесса интернационализации образования [Электронный ресурс] / Н. С. Бринёв, Р. А. Чуянов. – Режим доступа: http://www. prof.msu.ru/publ/omsk2/o60/html
4. Дмитриева Н. К. Академическая мобильность как личностное качество субъеков образовательного процесса / Н. К. Дмитриева // Непрерывное образование: XXI век. – 2013. – № 4 (4). – С. 58–65.
5. Котмакова Т. Б. Личностная мобильность как основополагающее качество будущего специалиста / Т. Б. Котмакова // Психология и педагогика: методика и проблемы практического применения. – 2009. – № 7. – С. 119–124.

Василенко Я. В.,
студентка ІІІ курсу спеціальності «Дизайн прикладного мистецтва» комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради;

Панов М. С.,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ З ДИЗАЙНЕРСКОГО ПРОЕКТУВАННЯ

Творчий процес – надзвичайно складне, часом незрозуміле явище, але його можна аналізувати. У дизайні важливо простежити, як відбувається придумування, фантазування не взагалі, а на задану тему, і яким чином досягається результат. Це досягнення єдності форми і змісту.

Характерні якості особистості успішного дизайнера: спостережливість; розвинута образна пам'ять; аналітичне і творче мислення; продуктивна уява і фантазія; художньо-конструкторська інтуїція; сформовані спеціальні знання, уміння і навички; працелюбність, терпіння, наполегливість та ін.; захопленість, вміння зосередитися на об'єкті творчості; творче піднесення, натхнення, осяяння (інсайт).

Джерела натхнення творчої діяльності: природа, національні традиції, архітектура, образотворче мистецтво, музика, поезія, фільми, література, людські стосунки тощо.

Існує певний план творчого процесу дизайнера:

- Виникнення задуму і постановка задачі.
- Збір і накопичення матеріалу, визначення творчого джерела.
- Концентрування зусиль, інтенсивна робота, використання різноманітних методів евристики та проектування. Евристика – метод інтенсифікації творчого мислення.
- Перепочинок, відволікання, щоб через деякий час знову повернутися до вирішення і оцінити його «свіжим поглядом». Необхідно якийсь час, щоб ідея «прийнялася».
- Осяяння – отримання остаточного оптимального рішення.
- Доопрацювання, доведення роботи до кінця, узагальнення, висновки, оцінка, оформлення документації.

Методи проектування – методи вирішення проектної задачі.

На всіх етапах проектування теоретична і практична робота може будується за єдиною проектною методикою:

- Осмислення проблемної ситуації;
- Передпроектний аналіз;
- Визначення принципів і засобів розв'язання задачі;
- Формування формального способу;
- Аналіз проектної ситуації;
- Ескізний пошук принципових рішень;
- Проектна проробка.

Методичний процес проектування можна розділити на чотири основних етапи: інформаційний, аналітичний, синтетичний, комунікативний.

Дизайн-проект об'єкта проектування складається з: загального вигляду виробу виконаного у ортогональних проекціях; конструктивних розрізів; креслень вузлів та деталей; шаблонів тощо, тобто усіх проектних матеріалів, які необхідні для повноцінного виготовлення виробу.

Під впливом навколишньої дійсності у художника (дизайнера) виникає певна ідея, яка конкретно або узагальнено втілюється в художній образ. Образ ідеї трансформується у форму, яка повинна відповідати задуму.

Задум – це структурний елемент композиції – засоби для вираження художньої ідеї.

Композиція – конкретний метод гармонізації, система засобів і способів створення естетично цілісного і виразного об'єкта.

Дизайнер володіє наступними якостями:

- Здатність побачити і чітко сформулювати завдання;
- Здатність швидко виробити достатню кількість ідей за обмежений час;
- Вміння відшукувати оригінальні рішення;
- Уміння швидко вигадувати найнеймовірніші вирішення заданої проблеми.

Розвиток асоціативного мислення дизайнера проявляється в перетворенні предметних, абстрактних і психологічних асоціацій в графічні пошуки рішень об'єкта. Асоціативне мислення у творчому процесі дуже важливо. Здатність художника (дизайнера) до такого мислення, є основою творчості, так як будь-який твір мистецтва – це результат асоціативних уявлень про предмети і явища реального світу, відтворюваних у пам'яті.

Асоціації можуть бути будь-які: предметні, абстрактні, психологічні, ірреальні.

Процес творчості пов'язаний не тільки з емоційним почуттям, але й зі здатністю абстрагуватися. Абстрагування – це уявне відволікання від ряду властивостей предмета, виділення його головних особливостей.

Творчими джерелами в моделюванні одягу традиційно були історичний та національний костюм, ретромода, англійська класика; предмети декоративно-прикладного мистецтва, рослинний і тваринний світ. Крім того, в даний час поштовхом фантазії можуть бути продукти цивілізації, урбанізм міст, космічні дослідження, інженерні ідеї, машинні форми, нові матеріали і технології, соціальні катаклізми суспільства.

Також для здійснення свого задуму дуже важливий пошук аналогів. Аналоги у дизайн-проектуванні називаються вироби чи об'єкти, що мають таке ж призначення, як і об'єкт дизайн-проектування, і крім того має близькі суттєві зовнішні чи конструктивні ознаки.

Ващук А. В.,
магістрант спеціальності «Психологія» Запорізького національного технічного університету;

Бочелюк В. Й.,
доктор психологічних наук, професор, зав. кафедри психології Запорізького національного технічного університету

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УПРАВЛІНСЬКОЇ ТВОРЧОСТІ КЕРІВНИКА: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

Дослідження управлінської творчості керівника зумовлена необхідністю підвищення ефективності діяльності всієї організації та розвитком самого управлінця і його підлеглих. Ефективне виконання управлінської діяльності вимагає використання як рутинних, алгоритмізованих управлінських методів та дій, так і нешаблонних, нестандартних підходів до врахування ситуаційних та індивідуально-психологічних характеристик управлінського завдання. Це ускладнюється динамічними змінами, що постійно відбуваються в суспільстві, і вимагають від управлінця саморозвитку та самовдосконалення. Тому перед психологічною наукою стоїть завдання пошуку та вивчення критеріїв управлінської творчості керівника з метою їх оптимального розвитку.

У психологічній науці донині розроблені як загальні теоретичні засади, так і відповідні технології, які забезпечують вирішення завдань при вивченні управлінської діяльності (О. Анісімов, В. Барко, О. Бодальов, А. Деркач, В. Зазикін, Н. Кузьміна, А. Маркова, І. Семенов та ін.).

Проблема професійної діяльності кадрів управління досить активно розроблялась протягом останніх десятиліть XX ст. та в першому десятилітті XXI ст. у вітчизняній та зарубіжній науці в різних аспектах: в організаційній, управлінській та соціальній психології, соціології, акмеології (О. Бондарчук, Л. Карамушка, А. Кітов, Є. Клімов, Н. Коломінський, Р. Кричевський, Л. Орбан-Лембрик, А. Свенцицький, Р. Шакуров та ін.).

Проблема творчості хоча й має досить тривалу історію дослідження, але донині зустрічаються досить різноманітні тлумачення творчості. Спочатку об'єктами вивчення психології творчості виступали видатні люди науки та мистецтва. Головним методом дослідження виступав біографічний метод та контент-аналіз щоденників, листів, висловлювань. При цьому виокремлювались дві стадії творчого процесу:

- тривале міркування над проблемами, фактами, явищами;
- коротке осяяння, в результаті якого виникає інтуїтивне рішення.

При характеристиці стану проблеми природи творчості перш за все слід розглянути давно зафіксоване в літературі розуміння творчості в широкому і вузькому значеннях. У такому розумінні це слово могло бути застосоване до всіх процесів органічного і неорганічного життя, адже життя – низка безперервних змін, які постійно поновлюються і зароджуються в природі, і є продуктом творчих сил. Але поняття творчості передбачає особистісну основу і відповідне йому слово застосовується переважно щодо діяльності людини. У цьому загальноприйнятому значенні творчість – умовний термін для позначення психічного стану, який виражається у втіленні, відтворенні або комбінації даних нашої свідомості, у (відносно) новій формі, в галузі художньої і практичної діяльності (творчість наукова, поетична, музична, діяльність адміністратора, полководця і т. д.)» [1].

У психології проблеми творчості пов'язана з мисленням людини і розглядається як діяльність, процес і результат.

Дотримуючись позиції, згідно з якою результатом репродуктивного мислення є відтворення наявних знань, а результатом творчого мислення є відкриття чогось нового, Л. Виготський писав: «Творчою діяльністю ми називаємо будь-яку таку діяльність людини, яка створює щось нове, все одно, чи буде це створення творчою діяльністю якої-небудь речі зовнішнього світу або відомою побудовою розуму чи почуття, що жило та виявило себе тільки в самій людині» [2, с. 3].

Більшого значення соціальній значущості продуктів творчості надавав С. М. Симоненко. Він визначав творчість як діяльність, котра створює щось нове, оригінальне, що потім входить до історії розвитку не тільки самого творця, але й науки, мистецтва тощо [3]. Згідно з С. М. Симоненко, мислення є діяльністю з розв'язання певної задачі, яка містить два головних моменти: мету мисленнєвої діяльності індивіда та умови, в яких вона задана. Будь-який мисленнєвий процес завжди мотивований. Породжує мисленнєвий процес проблемна ситуація: він завжди спрямований на розв'язання

певної задачі. Розв'язання задачі є природним завершенням мисленнєвого процесу. Учений зазначав, що мислить не «чиста» думка, а жива людина, тому до акту думки тією чи іншою мірою включається і почуття.

Список використаних джерел

1. Банцер В. С. Теоретико-методологічні засади дослідження професійної творчості керівника / В. С. Банцер // Наука і освіта. Спецвипуск : проект: «Психолого-педагогічні чинники становлення особистості в поліетнічному середовищі». – 2017. – № 7. – С. 11–14.
2. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. Психологический очерк / Л. С. Виготский. – М. : Просвещение, 1967. – 93 с.
3. Симоненко С. М. Психологія візуального мислення: стратегічно-семантичний підхід / С. М. Симоненко. – Одеса : Південний науковий центр АПН України, 2015. – 320 с.

Жаболенко А. А.,
студентка групи СН-115 Запорізького національного технічного університету;

Бородулькіна Т. О.,
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Запорізького національного технічного університету

ОСОБЛИВОСТІ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СИЛИ НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ ТА УВАГИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Дослідження особливостей психофізіологічної та пізнавальної сфери молодших школярів проведене на базі експериментального навчального закладу Всеукраїнського рівня Запорізької загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 66 Запорізької міської ради Запорізької області і є складовою другого (концептуально-діагностичного) етапу дослідно-експериментальної роботи на тему «Забезпечення психічного здоров'я дітей засобами вальдорфської педагогіки», що проводиться у навчальному закладі відповідно до наказу МОН України від 24.12.2014 року № 1509 [4]. Вивчення особливостей психофізіологічної та пізнавальної сфери дітей проведене у період листопад-грудень 2016 року – січень 2017 року науковим керівником, психологом експерименту та групою помічників психолога – волонтерів, студентів 1–4 курсів Запорізького національного технічного універ-

ситету (на основі Угоди про співпрацю). В дослідженні взяли участь 160 дітей, які навчаються у 1–4 класах ЗОШ № 66 (з них 83 дитини із загальноосвітніх класів та 77 дітей – з експериментальних класів вальдорфського спрямування). Обстеження проводилося індивідуально з кожною дитиною (згідно з Наказами по школі).

Теоретичний аналіз показав, що існує багато підходів до визначення психічного здоров'я та його критеріїв. Серед великої кількості критеріїв та показників психічного здоров'я важливими (та найдоступнішими для вимірювання) в оцінці стану психічного здоров'я дітей вважаємо адекватний віку рівень зрілості емоційно-вольової та пізнавальної сфер особистості; психічний розвиток, що відповідає віку, сприятливий функціональний стан вищих відділів ЦНС (В. О. Лефтеров, 2013). Виходячи з цього, одними з досліджуваних показників психічного здоров'я дітей в умовах експериментального навчального закладу обрано саме особливості психофізіологічної сфери (тип нервової системи) та розвиненість основних психічних функцій дітей (увага, пам'ять, мислення). Вважаємо, що саме рівень розвинутості основних психічних функцій, їхня відповідність віковим нормам, і будуть відображувати стан психічного здоров'я дітей в експериментальному навчальному закладі. Недостатню розвиненість цих функцій можна вважати певними індикаторами психічного нездоров'я дитини [1].

На основі теоретичного аналізу проблеми співвідношення особливостей нервової системи та уваги у молодших школярів, представленим А. А. Жаболенко у попередніх публікаціях [2, 3], підібрано відповідні методи та методики дослідження (табл. 1). При їх виборі також враховано відповідність існуючому переліку психодіагностичних методик та методик для соціально-психологічного дослідження, затвердженого Українським НМЦ, та можливість їхнього застосування в лонгітюдному дослідженні з різними віковими категоріями школярів.

Таблиця 1

Методичне забезпечення дослідження

Параметр, який досліджується	Емпіричний індикатор	Методики дослідження	Методи аналізу; статистичні методи
Сила нервової системи	Типи нервової системи: сильний, середній, слабкий, середньо-слабкий	«Визначення сили нервової системи» (Теппінг-тест Є. П. Ільїна)	Непараметричний критерій U-Манна-Уітні
Увага	Обсяг уваги, точність, концентрація, стійкість, продуктивність	«Коректурна проба» (тест Бурдона)	Однофакторний дисперсійний аналіз ANOVA

У результаті дослідження сили нервової системи в обстежуваних молодших школярів експериментального навчального закладу, виявлено

значне переважання слабкого та середньо-слабкого типів нервової системи (рис. 1).

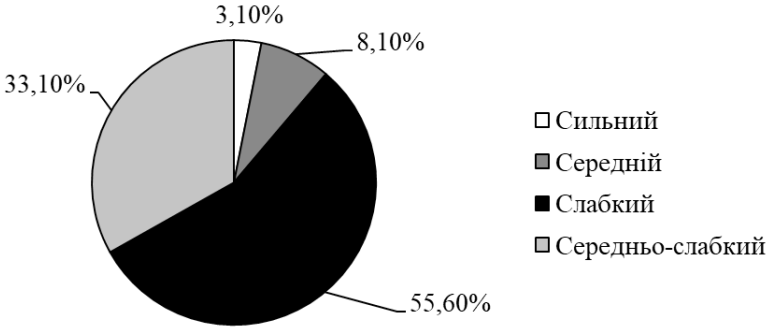

Рис. 1. Типи нервової системи у молодших школярів експериментального навчального закладу ЗОШ № 66

За допомогою непараметричного критерію U-Манна-Уітні не виявлено статистичної різниці між хлопчиками та дівчатками за силою нервової системи. Також не виявлено статистичної різниці в розподілі типів нервової системи між учнями загальноосвітніх та експериментальних класів вальдорфського спрямування. В цілому, серед молодших школярів ЗОШ № 66 переважає слабкий та середньо-слабкий тип нервової системи зі зміщенням балансу в бік збудження. Переважання збудження свідчить про легку збудливість та високу чутливість нервової системи у більшості досліджуваних дітей.

У результаті однофакторного дисперсійного аналізу ANOVA виявлено статистичну різницю між показниками обсягу уваги, її точності, стійкості та продуктивності у хлопчиків та дівчат, в учнів різних паралелей класів та учнів загальноосвітніх класів та експериментальних класів вальдорфського спрямування. Виявлено, що обсяг, точність та стійкість уваги вище у хлопчиків, ніж у дівчат. Проте у дівчат вищі показники концентрації та продуктивності уваги (табл. 2).

Таблиця 2

Показники уваги у молодших школярів різної статі (середні значення)

Досліджувані	Обсяг уваги	Точність уваги (кількість помилок)	Коефіцієнт концентрації	Стійкість уваги	Продуктивність уваги
Хлопчики	467,93	14,63	21,04	1,56	89,09
Дівчатка	430,94	9,18	23,26	1,43	91,96
Всього	453,13	12,45	21,93	1,51	90,24

Показники обсягу та стійкості уваги поступово зростають від першого до четвертого класу. Показники коефіцієнту концентрації та продуктивності уваги дещо знижуються від першого до четвертого класу (табл. 3).

Таблиця 3

Показники уваги в учнів різних паралелей класів (середні значення)

Паралель класу	Обсяг уваги	Точність уваги (кількість помилок)	Коефіцієнт концентрації	Стійкість уваги	Продуктивність уваги
1	355,50	7,65	25,12	1,19	91,33
2	437,63	10,89	24,82	1,45	91,99
3	461,15	13,35	15,66	1,53	89,13
4	524,36	16,57	21,22	1,75	88,22

За допомогою однофакторного дисперсійного аналізу ANOVA було виявлено статистичну різницю між показниками обсягу, точності та стійкості уваги у дітей загальноосвітніх та експериментальних класів вальдорфського спрямування (табл. 4).

Таблиця 4

Показники уваги дітей загальноосвітніх та експериментальних класів вальдорфського спрямування (середні значення)

Тип класу	Обсяг уваги	Точність уваги (кількість помилок)	Коефіцієнт концентрації	Стійкість уваги	Продуктивність уваги
Загальноосвітній	472,33	14,05	19,93	1,57	89,64
Вальдорфський	432,44	10,73	24,09	1,434	90,88
Всього	453,13	12,45	21,93	1,51	90,24

Зокрема, виявлено, що учні загальноосвітніх класів мають більший обсяг уваги у порівнянні з учнями експериментальних класів, проте у них нижче показники точності та продуктивності уваги, ніж у учнів з класів вальдорфського спрямування. Це можна пояснити тим, що діти з експериментальних класів вальдорфського спрямування більше націлені та мотивовані на якість результатів, а не на їхній кількісний показник, як діти загальноосвітніх класів.

Кореляційний аналіз (нами застосовано коефіцієнт рангової кореляції Спірмена) показників сили нервової системи та особливостей уваги молодших школярів експериментального навчального закладу показав, що увага молодших школярів не залежить від типу нервової системи.

На основі отриманих результатів розроблено практичні рекомендації для вчителів молодших класів експериментального навчального закладу щодо врахування типів нервової системи дітей в навчальному процесі та покращення їхньої уваги. Результати проведеного дослідження впроваджено в навчальний процес експериментального навчального закладу Всеукраїнського рівня ЗОШ № 66 та включено до Звіту про завершення ІІ концептуально-діагностичного етапу дослідно-експериментальної роботи за темою «Забезпечення психічного здоров'я дітей засобами вальдорфської педагогіки» на базі Запорізької загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 66 Запорізької міської ради Запорізької області за грудень 2015 р. – грудень 2017 р.

Список використаних джерел

1. Бородулькіна Т. О. Відповідність віку розвитку пізнавальної сфери молодших школярів як критерій їхнього психічного здоров'я / Т. О. Бородулькіна // [Електронний ресурс] // Тиждень науки : щоріч. наук.-практ. конф., 18–21 квітня 2017 р. : тези доп. / редкол. : В. В. Наумик (відпов. ред.) Електрон. дані. – Запоріжжя : ЗНТУ, 2017. – С. 2050–2052–1 електрон. опт. диск (DVD-ROM). – назва з тит. екрана.
2. Жаболенко А. А. Проблема співвідношення особливостей нервової системи та уваги у молодших школярів (теоретичний аспект) // [Електронний ресурс] / А. А. Жаболенко // Тиждень науки : щоріч. наук.-практ. конф., 18–21 квітня 2017 р. : тези доп. / редкол. : В. В. Наумик (відпов. ред.) Електрон. дані. – Запоріжжя: ЗНТУ, 2017. – с. 2098–2100. – 1 електрон. опт. диск (DVD-ROM). – назва з тит. екрана.
3. Жаболенко А. А. Особливості взаємозв'язку сили нервової системи та уваги у молодших школярів експериментального навчального закладу : наук. робота / Жаболенко Анастасія Андріївна. – Запоріжжя, 2017. – 35 с.
4. Наказ «Про проведення дослідно-експериментальної роботи на базі Запорізького навчально-виховного комплексу І–ІІІ ступенів № 66 Запорізької міської ради Запорізької області» (затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 24.12.2014 року № 1509).

Ірза Д. В.,
студентка ІІІ курсу спеціальності «Дизайн прикладного мистецтва» комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради;

Панов М. С.,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДИЗАЙНЕРА

У розвитку дизайнерської освіти на сьогодні спостерігаються дві тенденції. У широкому соціальному і у вузькому предметному сенсах. Перша – це дуже широкий контекст, у якому дизайнерська освіта здійснюється дизайнерами професіоналами і який поширюється на всі верстви населення, всі вікові групи від дошкілля до пенсіонерів, від людей-аматорів з вищою освітою, які бажають отримати другу професію, до безробітних, що з різних причин не отримали належної професійної освіти. Попит у світі на професійних висококваліфікованих дизайнерів зростає по мірі розвитку дизайнерської культури як окремих пересічних громадян, так і суспільства в цілому. Ці два процеси настільки взаємопов'язані, що взяті поодинці негайно втрачають динаміку свого розвитку. У зв'язку з цим дизайн-освіта покликана забезпечити пропаганду кращих досягнень дизайну, поширення дизайнерської культури і забезпечення зростаючого попиту на кваліфікованих дизайнерів та їх дизайнерські вироби. Друга – це офіційно визнана (акредитована і ліцензована) професійна дизайн-освіта, яка традиційно готує дизайнерів-професіоналів від рівня молодших спеціалістів до магістрів та наукові кадри через систему ВНЗ, аспірантури і докторантури. Цей напрям, за сучасною термінологією, формально є однією з галузей освіти, завданням якої є надання освітніх послуг, і вона покликана забезпечити ринок праці кваліфікованими дизайнерами, але інша її функція – сприяти розвитку культури суспільства. Виходячи з принципу неперервності, дизайнерську освіту можна представити як послідовно вибудувану різнорівневу систему за такими рівнями: 1) дизайн у системі загальної освіти (профільне і непрофільне навчання); 2) дизайн-освіта у системі професійної освіти (ліцеях і ПТУ); 3) дизайн-освіта у ВНЗ різних рівнів акредитації; 4) післядипломна дизайнерська освіта; 5) друга освіта (дизайн) і курсова під-

готовка дизайнерів та аматорів дизайнерського мистецтва різних вікових груп. Неперервність як принцип модернізації професійної освіти забезпечує спадкоємність різних ступенів освіти і одночасно – багатовимірний рух особистості в освітньому просторі. Особливістю реалізації принципу неперервності освіти в процесі модернізації вітчизняної системи професійної підготовки є поява різних типів середніх, професійних та вищих освітніх установ, які створюють систему багаторівневої підготовки фахівців. При осмисленні того, якою є і якою має бути сучасна дизайн-освіта як соціальний інститут, науковці звертаються до одного з можливих орієнтирів, до феномену і поняття «актуальна культура». «Актуальна культура» за їх визначенням втілює цінності культури, які функціонують у суспільстві, і дозволяють відокремити актуальну «живу культуру», від «незатребуваної у певний період». Дехто з них вважає, що дизайн-освіта є «специфічним видом пристосування до сучасності і в той же час являє певну опозицію їй» [4]. Висновок робиться такий, що нагального вирішення потребує проблема профілізації, спеціалізації та різнорівневого навчання у дизайнерських освітніх закладах, особливо назріло питання диференціації знань (за типами навчальних закладів, фаховим рівнем випускників тощо) та пов'язана з ним проблема інтеграції знань (створення інтегрованих курсів, узгодження та координація навчального матеріалу, якісні зміни в навчальних програмах із метою створення системи знань та ін.). Дизайн є одним з нових видів діяльності в Україні. Тому професійна орієнтація майбутніх дизайнерів має першочергове значення. Історія розвитку дизайну, його значущість у культурі має бути відомою молодій людині при виборі власного шляху професійного становлення. Оцінка речі, поняття її естетичної краси широко пов'язані з предметним світом, отже, з творчістю дизайнера. Тому методологічно важливим є врахування принципу наступності знань у галузі дизайну. Концепція неперервної освіти створює можливості для проникнення дизайн-освіти в структуру загальної обов'язкової освіти і створення умов для формування дизайнерської культури, проектного мислення учнів у ранній віковий період. Ідея створення та розвитку в Україні початкового ступеню дитячої дизайнерської освіти, яка міститься у доступній для дітей формі, належить Харківській школі дизайну. Вченими кафедри дизайну у свій час проводився експеримент із створення спеціального курсу навчання, розвитку альтернативної системи безперервної дизайн-освіти [1]. Вітчизняні дослідники дизайн-освіти, зокрема В. А. Шпільчак, висловлюють думку щодо її ефективності, яка суттєво залежить від найранішого ознайомлення учнівської молоді з дизайном. Незаперечним є факт,– пише він,– що у шкільному віці активно формуються естетичні потреби, смаки, відбувається вибір майбутньої професії [4]. Автор слушно зауважує, що у загальноосвітній школі, звідки поступає більшість абітурієнтів до ВНЗ, знайомство з дизайном переважно «віртуальне». До цього можна додати основи гуманітарної освіти, які отримує учень на уроках історії, літерату-

ри, частково біології. У деяких школах ведеться гурткова робота в майстернях – інкрустація, карбування, різьблення по дереву та ін. Це заняття суто ремісничого плану, які служать певною мірою цілям мистецтва, але абсолютно не пов'язані з утилітарними потребами людини і практичними та комунікативними функціями речей. За межами ручного ремесла школярі не отримують жодних уявлень ні про предметне середовище, ні про дизайн, хоча їм і прищеплюється деяке пластичне чуття, розуміння матеріалу, його можливостей. Змушені констатувати, що на сьогодні дизайн-освіта в школі (у системі загальної середньої освіти) існує лише на рівні локальних експериментів у поодиноких студіях і центрах дитячо-юнацької творчості. У деяких школах ця робота проводиться зусиллями окремих ентузіастів. Розробка моделі комплексного навчального закладу інноваційного типу – «дитяча дизайн-студія – мистецький коледж – мистецький інститут» ґрунтується на дослідженнях проблем інноваційного навчання та інноваційної освітньої діяльності як комплексного процесу створення, розповсюдження і використання в галузі технології та педагогіки [2], як нового типу організації навчально-виховного процесу [5], як діяльність, що передбачає розвиток творчого потенціалу педагога, зміну способів діяльності, стилю мислення особистості тощо. У процесі моделювання ми одержали складну систему, в якій взаємодіють відносно автономні підсистеми – дитяча дизайн-студія, коледж, ВНЗ, курсове післядипломне навчання дорослих. Подібне їх об'єднання в комплекси характерно для багаторівневої освіти. Воно дозволяє домогтися спільними зусиллями більш високих результатів діяльності у підготовці фахівців-дизайнерів більш високої якості, інтенсифікуючи процес набуття ними професійної освіти. Тому сутність наступності «коледж – ВНЗ» необхідно було досліджувати у розвитку спрямованості особистості, в тенденціях вікового розвитку на початковому етапі в коледжі і при переході студентів на ступінь вищої освіти до його завершення у ВНЗ. Коледж як інноваційний тип освітньої установи підвищеного рівня підготовки фахівця середньої ланки займає особливе місце у структурі дизайн-освіти. Коледж є розповсюдженим типом освітньої установи у світовій системі професійної підготовки та інноваційним – у вітчизняній. Вища школа «закладає фундамент професії, формує менталітет фахівця, розширює професійний профіль, розвиває творчі здібності, забезпечує професійну мобільність і конкурентоспроможність … базова освіта – це не тільки спеціальні дисципліни, це і гуманітарна підготовка, і найголовніше – фундаментальна підготовка за фахом. Фундаментальна підготовка визначає можливість і реальність стратегічного мислення, здатність передбачати» [3]. Розвиток системи вищої професійної дизайн-освіти у контексті модернізації освіти в Україні проявляється більшою чи меншою мірою у таких тенденціях: модернізація структури змісту професійної освіти; забезпечення випереджального характеру освіти; підготовка професіонала, який володіє соціальною, комунікативною, інформаційною,

когнітивною і спеціальними компетенціями; підвищення рівня морального, громадянського, патріотичного виховання; проведення моніторингу освітнього процесу і професійного розвитку студентів; розширення міжнародної співпраці; реалізація основної потреби молоді у самовираженні; забезпечення участі роботодавців і партнерів у вирішенні проблем професійної освіти; встановлення пріоритету освіти над усіма іншими проявами життя суспільства тощо. Серед навчальних закладів, в яких здійснюється підготовка майбутніх фахівців дизайнерського профілю, Мистецький інститут художнього моделювання та дизайну імені Сальвадора Далі (м. Київ) і Мистецький коледж до складу якого входить дизайн-студія розглядаються як локальна освітня система, в якій можлива певна академічна свобода, як заклади свідомого професійного самовизначення, які дають можливість в системі професійної підготовки («учень дизайн-студії – студент коледжу – студент інституту – слухач професійних курсів – фахівець з дизайну») продовжити зростання професійної компетентності особистості. Як заклади, що сприяють розвитку творчої обдарованості майбутніх дизайнерів, формуванню дизайн-еліти суспільства. Однією з інноваційних ознак мистецького інститут і коледжу є те, що в його структурі діє центр конкурсної діяльності, який сприяє творчому художньому розвитку особистості майбутнього фахівця з дизайну шляхом залучення до участі у вітчизняних та міжнародних конкурсах. Інноваційною ознакою мистецького коледжу є те, що до його структури входять майстер-класи та професійні семінари, якими керують відомі вітчизняні та зарубіжні дизайнери на основі власних авторських програм та методик. Складнішою є організація роботи Мистецького інституту художнього моделювання та дизайну імені Сальвадора Далі. Розклад занять закладу складається з урахуванням вимог, які визначають його інноваційний характер. Планування навчального процесу, послідовність вивчення окремих дисциплін залежить від характеру їх засвоєння, складності та рівня креативності, який вимагається від студента в процесі навчання. Зокрема на активну частину дня передбачається вивчення дисциплін, які потребують від студента високого рівня зосередженості, педантичності, послідовності (рисунок, живопис, композиція). Важливою організаційно-педагогічною умовою функціонування Мистецького інституту є розвиток співпраці з творчими студіями відомих дизайнерів, підприємствами дизайнерського профілю, основні напрями якої визначаються в угодах.

Потреба людей у отриманні знань, вмінь, навичок з основ дизайну є показником спрямованості суспільства до розвитку власної культури.

Список використаних джерел

1. Бойчук А. В. Первые шаги в дизайне. Техническая эстетика / А. В. Бойчук, И. С. Шмалько. – 1990. – № 9. – С. 11–14.

2. Козлова О. Г. Методика інноваційного пошуку вчителя : навч.-метод. посібник. – Суми : ВВП «Мрія – 1» ЛТД, 1998. – 128 с.
3. Степко М. Ф. Болонський процес і навчання впродовж життя : монографія / М. Ф. Степко, Б. В. Клименко, Л. Л. Товажнянський. – Харків : НТУ «ХПІ», 2004. – 112 с.
4. Шпільчак В. А. Довузівська дизайнерська освіта: проблеми і перспективи / В. А. Шпільчак // Діалог культур: Україна у світовому контексті. Художня освіта : зб. наук. Праць; упоряд. і відп. ред. С. О. Черепанова. – Вип. 5. – Львів : Світ, 2000. – С. 365–376.

Кім О. В.
аспірантка 2-го року навчання спеціальності «Психологія» СНУ ім. В. Даля;

Бохонкова Ю. О.
доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології та соціології СНУ ім. В. Даля

ПСИХІЧНА ТРАВМА: ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК І САМОРОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ

Тема психічної травми досліджувалася багатьма авторами, у тому числі питання про вплив на розвиток і саморозвиток особистості. У літературі не існує єдиної думки з цього питання. Автори, що належать до різних психологічних напрямів, розглядають це питання по-різному.

Травматичні події (їх інформаційні компоненти інтеріорізуються нервовою системою), виробляють незабутні враження, через тривалі й інтенсивні переживання, тобто через емоції. Іноді внутрішня переробка травматичної ситуації може бути вираженою, і її «зовнішні» прояви можуть виникнути через якийсь час. Нерідко важке переживання витісняє, руйнує відомі властивості, необхідні для життя.

Травма викликається не тільки зовнішніми подіями. Психіка переводить зовнішню травму в самотравмуючу внутрішню силу, яка спочатку є захисною, але потім перетворюється в саморуйнівну. Травматичні захисти відрізняються високою опірністю до змін [1, с. 21].

У вітчизняній психології і психіатрії поняття психологічного захисту розглядається як найважливіша форма реагування свідомості індивіда на психічну травму [3, с. 13]. При цьому мається на увазі перебудова, що відбувається в системах взаємопов'язаних психологічних установок і від-

носин, суб'єктивної ієрархії цінностей, яка спрямована на зменшення емоційної патогенної напруги.

Найбільш поширеними й важливими механізмами психологічного захисту від травматизації є: витіснення – недопущення в сферу свідомості або усунення з неї болючих і суперечливих почуттів і спогадів, неприйнятних бажань і думок. Це найбільш примітивний, як правило, малоефективний спосіб захисту, але в тій чи іншій мірі він приєднується до дії всіх інших захисних механізмів. Витісняється, забувається зазвичай те, що знижує відчуття власної цінності як особистості. Найчастіше він проявляється у особистостей з незрілим «Я», істеричними рисами характеру, у дітей. Близьким до описаного способу захисту є механізм перцептивного захисту (автоматичні реакції несприйняття при наявності розбіжності між інформацією що надходить та наявною). Наступний механізм – це придушення (свідоме уникнення тривожної інформації, відволікання уваги від усвідомлюваних афектогенних імпульсів і конфліктів). Блокування – затримка, гальмування (зазвичай тимчасове) емоцій, думок або дій, що викликають тривогу. Заперечення невизнання, заперечення ситуацій, конфліктів, ігнорування болючої реальності, фактів. Представлену сукупність захисних механізмів об'єднує відсутність переробки змісту того, що піддається витісненню, придушенню, блокуванню або запереченню [2, с. 16].

Друга група захисних механізмів пов'язана з перетворенням (спотворенням) значення змісту думок, почуттів, поведінки. Механізм раціоналізації проявляється в псевдо поясненні індивідом власних неприйнятних бажань, переконань і вчинків, інтерпретації по-своєму різних своїх особистісних рис (агресивності як активності, байдужості як незалежності, скупості як ощадливості тощо). При захисному механізмі по типу інтелектуалізації вступає в дію контроль над емоціями та імпульсами за допомогою переважання роздумів, міркування з їх приводу замість безпосереднього переживання. Характерною ознакою є «об'єктивне» ставлення до ситуації, надмірно когнітивний спосіб подання та спроб рішення, конфліктних тем, без відчуття пов'язаних з нею афектів. Близьким до описаного способу захисту є механізм ізоляції, що складається в інтелектуально-емоційної дисоціації, відділенні емоції від конкретного психічного змісту, в результаті чого подання або емоція витісняються, або емоція зв'язується з іншим, менш значущим поданням, і тим самим досягається зниження емоційної напруги [2, с. 28].

Наступний у цій групі захисний механізм реактивного формування характеризується співвласництвом з неприйнятними імпульсами, емоціями, особистісними якостями за допомогою заміни їх на протилежні. Механізм зміщення проявляється тим, що реальний об'єкт, на який могли бути спрямовані негативні почуття, замінюється більш безпечним (наприклад, стримувана агресія щодо авторитетної особи переміщається на ін-

ших, залежних людей). На відміну від попереднього механізму, при ідентифікації індивід ототожнює себе з більш сильною особистістю, імітуючи агресивну або доброзичливу манеру поведінки залежно від асоційованих з цією людиною почуттів страху або любові [2, с. 31].

Третю групу способів захисного реагування складають механізми розрядки негативного емоційного напруження. До них відноситься захисний механізм реалізації в дії (acting out), при якому афективна розрядка здійснюється за допомогою активації експресивної поведінки. Захисний механізм соматизації тривоги або якого-небудь негативного афекту проявляється в конверсійному і психовегетативному синдромах, шляхом трансформації психоемоційної напруги сенсорно-моторними актами. Деякі автори включають в захисну діяльність особистості механізм сублімації (перетворює енергію інстинктивних потягів в соціально прийнятну активність).

До четвертої групи віднесені захисні механізми особистості маніпулятивного типу. При захисному механізмі регресії відбувається повернення до більш ранніх, інфантильних особистісних реакцій, які виявляються в демонстрації безпорадності, залежності, «дитячості» поведінки з метою зменшення тривоги і відходу від вимог реальної дійсності. За допомогою механізму фантазування (функції маніпуляції) індивід, прикрашаючи себе і своє життя, підвищує почуття власної цінності і контроль над оточенням. Відомий також захисний механізм відходу в хворобу, у разі формування якого хворий відмовляється від відповідальності та самостійного вирішення проблем, виправдовує хворобою свою неспроможність, шукає опіки і визнання за допомогою ролі хворого [2, с. 54].

Психічна травма – це енергоінформаційний «удар». Так як на психіку обрушується велика кількість інформації, з якою вона не може швидко впоратися, в результаті інтегративні механізми психіки насильно перериваються, порушується її системність. Енергоінформаційний «удар» – створює високий рівень активації мережі нейронів; порушуючи цільову і необхідну активність нейронів, змінює силу зв'язків між ними. Травма спотворює, знижує параметри і формує цілий ряд порушень функціональних процесів та їх режимів. Травма призводить: до ланцюгової реакції в ієрархічних структурах; до розбалансування енергетичних і функціональних режимів; до порушень параметрів інформаційної провідності; до порушень функціональних залежностей, контролюючих рівні функціональної спряженості; до порушень на рівні коду. Травма вражає цілісність енергетичних зв'язків в енергетичних структурах інформаційного простору. Призводить до того, що функціональна оптимальність не відповідає цільовій функції енергетичних процесів. Процеси приходять у стан аструктурності. Виникають патологічні психічні реальності різної властивості і якості. Психічна травма – деструкція здатності до символізації, руйнування зв'язків (неможливість користуватися словами, щоб символізувати). Дірка в символічному, яка спричиняє відсутність репрезентацій (збій символічної функції). Регресії з виникненням структурних змін у топічному і часовому аспекті [1, с. 43].

Незважаючи на інтенсивність травматичних подій, їх екстремальну негативність і потужні витрати, потрібні на адаптацію, реакції на них дуже різні; у більшості людей ці події проходять через якийсь час (зазвичай, через чотири-шість тижнів) або переробляються. Однак, як правило, травми залишають після себе відчутні сліди у формі психічних змін, які, щоправда, далеко не завжди розвиваються в психічний розлад. Слід враховувати, що такого роду розлади дуже гетерогенні: розлад може наступити швидше (через хвилини, години) або повільніше (через дні, тижні або місяці), мати середню або дуже сильну вираженість, можуть бути порушені різні психічні системи і на різний час і т. д.

Список використаних джерел

1. Патнем Ф. В. Диагностика и лечение расстройства множественной личности / Ф. В. Патнем. – М. : Когито-Цент., 2004. – 439 с.
2. Попов Ю. В., Вид В. А. Современная клиническая психиатрия / Ю. В. Попов, В. А. Вид. – СПб. : Питер. – 2008. – 56 с.
3. Тарабрина Н. В. Практикум по психологии посттравматического стресса / Н. В. Тарабрина. – СПб. : Питер, 2009. – 272 с.

Кіріллова А. О.,
студентка ІІ курсу спеціальності «Спеціальна освіта» комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради;

Панов М. С.,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

МОВЛЕННЯ В СТАНІ ЕМОЦІЙНОГО НАПРУЖЕННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Молодший шкільний вік у психології називається періодом афективного реагування, простіше кажучи, саме молодші школярі більшою мірою схильні до переживань.

Якщо поведінка дошкільника наївна і безпосередня, відкрита і зрозуміла для оточуючих, то у молодшого школяра з'являється своє внутрішнє життя, і його поведінка вже не буде такою зрозумілою у всіх своїх проявах.

Переживання молодшого школяра найчастіше непомітні для дорослого. А їх багато: це і страхи, і підвищена емоційна збудливість, і тривога, і занепокоєння. Навіть сама дитина не завжди розуміє і усвідомлює причину переживання. Все може відбуватися на підсвідомому рівні і зовні виявлятися в поганій дисципліни, упертості, відмову від виконання домашніх завдань, низької успішності, навіть при наявності високого інтелекту. Дорослі прагнуть закликати дітей до дисципліни, підсилюють контроль, дорікають, засуджують, «навішують ярлики», але це не дає позитивного результату, тому що не усувається причина, яка викликала різні переживання.

Труднощі неминучі в житті кожної людини, проте діти стикаються з ними частіше, ніж дорослі. Те, що дорослому здається звичним і природним, у дитини може викликати занепокоєння, тривогу, страх. Не маючи достатнього життєвого досвіду, діти постійно стикаються з чимось несподіваним для себе, невідомим. Виникнення негативних емоційних станів у дітей молодшого шкільного віку пов'язане найчастіше з навчанням в школі: контрольні роботи, відповіді учня перед класом, страх припуститися помилки, отримати «погані» оцінки, засудження, зауваження вчителів.

Стан емоційного напруження виникає в тих ситуаціях, коли людина вимушена приймати відповідальне рішення в умовах дефіциту часу. Виникає під час відповіді на уроці, іспиту, з'ясування відносин між людьми тощо.

Дослідження Е. Л. Носенко показали, що мовлення в стані емоційної напруги має такі особливості:

- Коли людина хвилюється – вона говорить значно голосніше або значно тихіше ніж зазвичай, прискорюється або навпаки сповільнюється темп мовлення.
- Відбувається значна кількість збільшення пауз (до 50%).
- Змінюється граматична будова мовлення, збільшується кількість іменників та дієслів, в порівнянні з прикметниками та прислівниками.
- Мовлення стає спрощеним, вибираються більш коротші слова, зростає кількість слів – паразитів, неологізмів, з'являються повторення фраз, одного слова чи складів.

І це характеристика мовлення людини з нормо типовим розвитком. Ситуація погіршується, якщо в стані напруги перебуває дитина чи людина з особливими потребами. У стані емоційної напруженості для мовлення характерна незакінченість (опущення частини слова, наприклад його кінця). Це супроводжується змінами у структурі речення чи повторами. У семантичному плані мовлення в цьому стані також зазнає змін. Воно

характеризується, з одного боку, більшою різкістю в оцінках, з іншого боку – нерішучістю. Мовцем обираються слова з чітким позитивним або негативним значенням.

Коли дитина йде до першого класу, то це вже травмуючий фактор. Змінюється дитячий колектив, на зміну вихователю приходить вчитель, який висуває до дитини нові вимоги, з'являються нові обов'язки та новий графік життя. Дитині з нормотиповим розвитком надається 2 місяці для адаптації. Вважається, що за цей період дитина звикне до нової обстановки та почне себе комфортно відчувати. Але завжди залишаться ситуації, коли учень буде себе відчувати напружено. Це ситуації, коли він відповідає біля дошки, пише контрольні, розповідає вірші і т. д. Хоча існує безліч способі уникнути цього страху. Значно гірший стан у дітей з особливими освітніми потребами. Мало того, що вони змінюють свою соціальну роль з дошкільника та школяра, так ще і їх порушення психофізичного розвитку суттєво впливає на емоційний стан. Адже якщо така дитина навчається в інклюзивному класі, то може зіткнутися з агресією інших дітей, глузуваннями та іншими неприємними реакціями. Також може бути не досить толерантна і коректна реакція вчителя. Саме через осуд з боку оточуючих дитина може відмовитись від будь-якого спілкування, замкнутися в собі та додати до низки і так існуючих комплексів ще один, цілком суттєвий.

Накопичені негативні емоції, пригнічені, витіснені в підсвідомість, негативно вплинуть на розвиток дитини, проявлять себе в підлітковому віці і в дорослому житті, викликаючи неврози (від заїкання і енурезу до повної неспроможності пристосовуватися до навколишнього світу). У першу чергу вчитель повинен звернути увагу на проблему дитини і підтримати її, створити атмосферу довіри та розуміння. Адже дитина молодшого шкільного віку не в змозі самостійно впоратись з переживаннями. Цьому сприяє недорозвиток кори головного мозку, а саме лобної долі, яка відповідає і за емоції, і за вольові якості. Якщо дорослий справляється з негативними емоціями завдяки вольовим зусиллям і життєвого досвіду, то дитина молодшого шкільного віку ще не може цього зробити, так як її лобові частки ще не дозріли, а життєвий досвід з подолання труднощів ще маленький.

Щоб хоч трішки допомогти дитині з порушеннями психофізичного розвитку адаптуватися в молодших класах, знизити рівень стресу, знизити прояв мовленнєвих порушень в період емоційної напруги, викликати бажання говорити не боячись вчитель повинен дотримуватись деяких правил:

- навчитися розуміти різницю між дітьми й толерантно ставитися до особливих дітей, але в ніякому разі не акцентувати увагу на порушенні;
- сприяти тому, щоб кожна дитина відчула себе прийнятною;
- сприяти створенню в дитячому колективі атмосфери доброзичливості, справедливості й терпимості;

- надавати індивідуальну підтримку, але при цьому не відокремлювати дітей з особливими потребами від основної групи дітей;
- намагатися наблизити навчальні завдання до потреб і можливостей такої дитини;
- співпрацювати з іншими педагогами (логопедом, психологом, лікарями) в одній команді.

Список використаних джерел

1. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання : наук.-метод. посіб. / А. А. Колупаєва, Л. О. Савчук. – К. : Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. – 274 с.
2. Носенко Э. Л. Особенности речи в состоянии эмоциональной напряженности / Э. Л. Носенко. – Днепропетровск : Изд-во Днепр. ун-та, 1975. – 132 с.

Косова Т. В.,
студентка спеціальності «Психологія»
СНУ ім. В. Даля;

Бохонкова Ю. О.,
доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології та соціології СНУ ім. В. Даля

СТИГМАТИЗАЦІЯ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФАКТОР

У процесі соціалізації так чи інакше кожна людина стикається з необхідністю протистояння впливу стигматизації або подолання її наслідків. Тому питання вивчення феномену стигматизації, її чинників, пошуку шляхів дестигматизації є дуже актуальним. Стигматизація – процес нав'язування людині або групі людей негативної соціальної ролі на основі певної наявної ознаки. Вивчення та розуміння феномену стигматизації дозволяє виділити найбільш ефективні способи проведення дестигматизаційної роботи, що матиме на меті зміну суспільної думки стосовно людей чи груп, які є носіями стигматизучих ознак, що в свою чергу призведе до покращення якості їх ресоціалізації та адаптації в суспільстві.

Першим комплексним дослідженням, що присвячувалось проблемі стигматизації, була книга американського соціолога І. Гофмана «Стигма», в якій було розкрито поняття стигматизації, типи стигм [1]. Багато вчених займалися вивченням різноманітних аспектів стигматизації: А. Фінзен (види стигм), К. Хурельман (ознаки, форми прояву, особливості впливу та наслідки стигматизації), І. Я. Гурович (самостигматизація), С. Я. Бронін

(стигматизація сім'ї стигматизованого індивіда) та інші. Витоки стигматизації беруть початок від часів старогрецької цивілізації, коли терміном стигма позначалася татуїровка на тілі, що маркувала залежний або соціально несхвальний статус її носія.

Концепція стигматизації («приклеювання ярликів») належить Говарду Беккеру. Основа його концепції – поняття «первинної» і «вторинної» девіації. Згідно з цією концепцією, багато людей можуть зробити аморальні і навіть протизаконні вчинки досить випадково. Але після цього вони отримують від суспільства «мітку» – стигму злочинця і, відбувши покарання за першу провину, вже вимушені вливатися в кримінальне середовище. У соціально-психологічному аспекті стигма – надзвичайно впливовий соціальний ярлик, який повністю змінює ставлення до інших людей і до себе, примушуючи ставитися до людини тільки як до носія небажаної якості. Стигматизація трактується як процес нав'язування людині або групі людей негативної соціальної ролі. Стигматизованими бувають погляди та дії, стигми виявляються в словах, підкріплюються невігластом і страхом. Нині під стигматизацією розуміють упереджене, негативне ставлення до окремої людини або групи людей, пов'язане з наявністю у неї (них) якихось особливих властивостей або ознак. Стигма здійснює величезний вплив на самосвідомість людини [2].

Суть соціальної стигматизації проявляється в реакції на будь-які відхилення від норм конкретного суспільства та наступним закріпленням цих відхилень за допомогою різноманітних символічних форм – стигм (ярликів). Основними умовами виникнення процесу соціальної стигматизації є: наявність в соціальній спільноті фіксованих стигматизованих установок; «несхожість» індивіда на інших членів соціальної спільноти (своєрідність уяви, мислення та поведінки); присутність зовнішнього арбітру (якості, ознаки); прийняття індивідом нав'язаних стигматизуючих установок.

Ірвін Гофман виділяв три істотно різні типи стигм: 1) «тілесні вади (каліцтво)» – різного роду фізичні відхилення; 2) «індивідуальні недоліки характеру»– сплутаність свідомості, слабка воля, неприродні або неконтрольовані пристрасті, судимість, наркоманію, гомосексуалізм, втрату роботи, спроби самогубства і навіть радикальну політичну позицію; 3) стигма «філогенезу раси, національності та релігії», що передається від одного покоління до іншого і що таврує всіх членів сім'ї [2].

Сучасний швейцарський психіатр Асмус Фінзен виділяє дещо інші види стигм: 1) вроджена стигма; 2) стигма унаслідок хвороби; 3) стигма належності до меншини.

Клаусом Хуррельманом встановлено, що стигматизація може виявлятися по-різному: як в ігноруванні потреб людини або групи людей, так і в заподіянні психологічної або фізичної шкоди об'єктам стигматизації [5].

Розрізняють такі види соціальної стигматизації: 1. Культурна стигматизація – соціальні ярлики, укорінені в культурі держави або світовій культурі (наприклад: «чукчі недогадливі», або «жертви СНІДу»). 2. Інституційна стигматизація – законодавчо закріплена стигматизація (наприклад: «людина, яка мала судимість»). 3. Особиста (або внутрішня) стигматизація – упередження проти себе самого, базоване на причетності до чого-небудь несхвалюваного у суспільстві (наприклад: «я – товста»). 4. Міжособистісна стигматизація (наприклад: відмова від зустрічей, ненависть, презирство і насильство).

Також стигма поділяється на внутрішню та зовнішню. Зовнішня стигма – це стигма щодо оточуючих, чужої групи, і вона може приймати різні форми: спроби людини довести, що вона не належить до цієї групи («Я не такий»); презирливі вислови, «прізвиська»; уникнення контактів і зустрічей з представниками іншої групи. Внутрішня стигма – це стигма відносна до групи, до якої належить сама людина, а, отже, така стигма змінює ставлення людини до себе. Внутрішня стигма може виявлятися у такі способи: відчуття власної непотрібності, неповноцінності; спроби довести, що ти кращий, ніж інші представники групи, що ти не такий, «як вони всі». Самостигматизація може привести до депресії, занурення в собі, аутизму, формування відчуття власної неповноцінності [3].

Задля зменшення дії зовнішньої соціальної стигматизації та її наслідків необхідне ретельне наукове дослідження її соціально – психологічних чинників, а також розробка системи науково обґрунтованих методів та засобів її запобігання й нівелювання її наслідків. Завдання суспільства, сім'ї та соціальних працівників у цьому випадку – повернути людину до соціуму, до реальності, відновити її адекватну самооцінку [4].

Стигматизація – це процес здійснення соціального тиску на індивіда чи групу в ході якого йому або їй нав'язується певна стигма яка в подальшому визначає поведінку стигматизованого, і стає частиною його «Я». Тому для того щоб у майбутньому знизити або і зовсім усунути негативний вплив цього процесу необхідно не лише збільшити толерантність суспільства, рис, дій або якостей які підлягають стигматизації, а й підвищити резистентність стигматизованих осіб до нав'язування їм ролі «стигматизованого». Вивчення та розуміння феномену стигматизації дозволяє виділити найбільш ефективні способи проведення дестигматизаційної роботи. Подальші дослідження у цьому напрямку дадуть змогу розкрити кращі можливості управління процесом стигматизації і розробити нові принципи та механізми дестигматизації даного явища з метою зміни суспільної думки стосовно людей чи груп, які є носіями стигматизуючих ознак, що в свою чергу призведе до покращення якості їх ресоціалізації та адаптації в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Гофман И. Стигма: Заметки об управлении испорченной идентичностью (гл. 1–3) / Ирвин Гофман; [пер. с англ. Добряковой М.С.]. – N. Y. : Prentice Hall, 1963. – 40 с.
2. Гурович И.Я. О программе борьбы со стигмой / Исаак Яковлевич Гурович // Социальная и клиническая психиатрия. – 1999. – Т. 9. – № 3. – С. 5–8.
3. Кравченкова Г.Н. Стигматизация в контексте современных теорий коммуникации: обзор зарубежных теорий / Галина Николаевна Кравченкова // Вестник Харьков. нац. ун-та им. В.Н. Каразина. Социологические исследования современного общества: методология, теория, методы. – Х. : Издат. центр ХНУ им. В.Н. Каразина, 2009. – № 844. – С. 102–106.
4. Свистунова Г.Н. Стигмированные идентичности : возможности социологического анализа / Галина Николаевна Свистунова // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: зб. наук. пр. – Х. : Видавн. центр ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2003. – С. 592–594.
5. Хуррельман К. Социальная структура и развитие личности / Клаус Хуррельман // Социологические и гуманитарные науки. Социология. – 1997. – № 3. – С. 180–203.

Красноступ В.М.,
магістрант кафедри психології Запорізького національного технічного університету;

Черепєхіна О.А.,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Запорізького національного технічного університету

ДО ПИТАННЯ ПСИХОЛОГО-ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОМУНІКАТИВНИХ БАР'ЄРІВ У ВЗАЄМОДІЇ ПЕРСОНАЛУ ОРГАНІЗАЦІЇ

Оптимізація управління організаціями передбачає врахування різних чинників, які впливають на даний процес. Провідне місце займають психологічні фактори, пов'язані з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей працівників і закономірностей їх взаємодії в організаціях, зокрема таких, як комунікативні бар'єри.

Варто зауважити, що значимість цих факторів особливо зростає через ускладнення управлінських проблем в усіх типах організацій, що обумовлено двома групами причин: наявністю певних тенденцій, які відмічаються в усьому світі у функціонуванні сучасних організацій, порівняно з класичними (ускладнення змісту людської діяльності; взаємозалежність

роботи членів організації один від одного; підвищення підготовки та орієнтації на професійну кар'єру членів організації; перехід від бюрократичних цінностей в організації до демократичних тощо).

Друга причина – наявність особливих умов функціонування організацій в Україні, обумовлених специфічними соціальними процесами, що відбуваються в перехідний період (політичні трансформації в суспільстві; недостатня розробленість законодавчої бази розвитку суспільства; відсутність чітких економічних механізмів регуляції діяльності організацій і стимуляції праці людей; висока стресогенність в суспільстві; відсутність «реального» менеджерського досвіду в управлінні більшістю організацій тощо).

Все це обумовлює, наряду із врахуванням загальних закономірностей соціального управління необхідність психологічного забезпечення управління організаціями. Зокрема, наданні психологічної допомоги менеджерам і персоналу конкретної організації, оскільки загальні психологічні закономірності на рівні організації мають своє специфічне вираження і проявляються, зокрема, у вигляді конкретних психолого-організаційних проблем.

Так, створювати проблеми при обміні інформацією можуть конфлікти між різними групами чи відділами організації. Інформація про наявність в організації тих чи інших комунікативних бар'єрів є дуже цінною для керівника. Таку інформацію керівник може сприймати як зворотний зв'язок, який показує, що необхідно змінити у взаємодії й обмін інформацією по вертикалі і горизонталі, тобто між співробітниками і керівником, а так само між окремими співробітниками або групами співробітників, або в самій структурі організації.

Виходячи з вищеозначеного, одним із важливих завдань практичної організаційної психології є розробка і впровадження психолого-організаційних технологій для вирішення основних психологічних проблем, які виникають у процесі діяльності та розвитку організацій. Проблема попередження та подолання комунікативних бар'єрів у взаємодії персоналу організації належить до відносно традиційних проблем, які завжди були актуальними для організацій та певною мірою виступали раніше предметом аналізу психологів.

Аналіз літератури свідчить, що проблема сутності комунікативних бар'єрів, їх ролі в процесі спілкування та забезпечення ефективності діяльності, знайшла певне відображення в роботах таких західних та вітчизняних вчених: Г. Андрєєвої, І. Атватера, Е. Берна, О. Бодальова, О. Брудного, Г. Гібша, К. Девіса, А. Добровича, О. Жирун, І. Калинич, В. Кан-Калика, В. Куніциної, В. Лабунської, О. Лещинської, Я. Луп'яна, Є. Мелібурди, Є. Мосейко, А. Мудрика, Дж.В. Ньюстрома, Б. Паригіна, Б. Поршнєва, С. Рєзніка, М. Форверга та ін.

Що стосується психолого-організаційних особливостей комунікативних бар'єрів у взаємодії персоналу організації, то ця проблема, на наш погляд, розроблена недостатньо. Можна виділити праці Н. Вітюк, О. Винославської, О. Кайріс, Г. Микитюк, О. Саннікової, Л. Тімашкової, С. Шебанової, Т. Шепеленко, які присвячені процесу розвитку певних комунікативних якостей і вмінь. В ряді досліджень багато уваги приділено формуванню комунікативних рис майбутнього фахівця (С. Блинова, С. Терещук, С. Макаренко, В. Зливков, В. Карікаш, В. Семиченко), але мало досліджено психолого-організаційні особливості комунікативних бар'єрів у взаємодії персоналу організації. Окремі аспекти комунікативних бар'єрів в організації досліджено Л. Карамушкою.

Що ж до проблеми вивчення психолого-організаційних особливостей комунікативних бар'єрів у взаємодії персоналу організації, то вона, наскільки відомо, раніше не виступала предметом спеціального дослідження.

Питання комунікації аналізується багатьма науками: мовознавством (Я. Пруха), філософією (Д. Дубровський); семантикою (А. Шафф, Ю. Шрейдер); психологією (Г. Андреєва, О. Бодальов, Е. Берн, В. Знаков, О. Леонтьєв, Б. Ломов, В. М'ясищев, Ж. Піаже, Б. Поршнєв, М. Якобсон) та іншими науками.

Що стосується психології, то Г. Келлі наводить схему базових принципів процесу комунікації. Відправник інформації хоче довести свою думку до одержувача.

Різноманітні аспекти ділового спілкування та розвитку комунікативних вмінь особистості являють предмет наукового інтересу для Г. Бороздіної, А. Волкова, Т. Глушакової, Н. Грішиної, Є. Клімкіної, Р. Козлової, Е. Лінчевського, С. Ніколаєнко, Дж. Ніренберга, А. Петренко, Г. Попової, В. Рощаховського, Л. Тобіаса, В. Фатурової, Г. Щокіна, Г. Улунової та ін.

Що стосується сутності комунікативних бар'єрів як складової комунікації, то зазначимо, насамперед, що питання ефективної комунікації хвилювали людство з тих пір, як люди почали говорити. Інтерес до вивчення феноменології комунікативного бар'єру як такого, що ускладнює чи навіть унеможливлює взаєморозуміння, з'явився у людства ще за Демосфена (IV ст. до н. е.), Сократа, Платона (V–IV ст. до н. е.), Марка Тулія Цицерона (II–I ст. до н. е.) та Тіта Лукреція Кара (I ст. до н. е.), котрі приділяли особливу увагу вмінню користуватися словом і навчали цьому інших. Людей, які володіли ораторським мистецтвом, риторикою та мистецтвом ведення дискусії, обирали на високі державні та культові посади, доручали найважливіші місії. За допомогою вдалого слова вирішувалися долі держав, слово вело за собою сотні тисяч людей, і ми й зараз знаємо імена тих, хто завдяки своїм ораторським здібностям, безперечному авторитету увійшов навічно в історію.

У словнику В. Даля семантичне поле слова бар'єр співпадало з семантичним полем слова барикада [1]. З часом воно почало розширюватися, набуло переносного значення, і зараз одне із його визначень полягає в тому, що бар'єр розуміється як «те, що перешкоджає здійсненню, розвитку чого-небудь…» [1, с. 101].

Переходячи до аналізу основних видів комунікативних бар'єрів, слід зазначити, що в сучасній психологічній літературі існує досить багато класифікацій таких видів бар'єрів.

Так, Б. Д. Паригін [2] вважає, що є два види комунікативних бар'єрів.

1. Бар'єри «внутрішні», котрі захищають автономію особистості та забезпечують їй відносну самостійність та індивідуальність (соціальні цінності, норми, дії), вони також пов'язані з таким особистісними особливостями, як ригідність, конформність, слабка воля тощо.

2. Бар'єри, причина яких лежить «зовні» особистості: нерозуміння з боку іншої людини, дефіцит інформації. Вони зберігають соціальну спільноту, виокремлюючи її від зовнішніх впливів (система ціннісних орієнтацій, які висуває особистість на шляху уніфікуючого тиску суспільства).

У концепції О. Саннікової теж виділено дві основні групи комунікативних бар'єрів.

1. Бар'єри, що виникають в зв'язку зі змістовним моментом (вміння, навички спілкування, розуміння партнера, зміст інформації, мета та мотиви спілкування, особистісні особливості та ін.).

2. Бар'єри, що виникають у зв'язку з процесуальними, формально-динамічними характеристиками спілкування (важко встановити контакт, включитися до бесіди, вийти з неї, заважає замкненість, відсутність ініціативи, страх перед великою та незнайомою аудиторією та ін.).

Є. Рогов [3] вказує на те, що комунікативні бар'єри бувають такі: бар'єри нерозуміння (фонетичні, семантичні, стилістичні, логічні), бар'єри соціально-культурних відмінностей (статусних, релігійних, політичних, професійних); бар'єри ставлення (які залежать від авторитету комунікатора – чим вищий авторитет, тим нижчий бар'єр); бар'єри смислові; бар'єри техніки та навичок спілкування.

Ю. Чуфаровський [4] описує такі комунікативні бар'єри, які заважають ефективному спілкуванню: бар'єр несумісності – біологічної, психологічної, національної, релігійної; бар'єр перенасичення – через надмірну активність комунікатора по залученню партнера до спілкування, без врахування його індивідуально-психологічних особливостей; бар'єр недовіри, підозри; бар'єр ворожнечі; бар'єр індиферентного ставлення до реципієнта.

Класифікація Г. Гібша та М. Форверга являє собою одну із найширших класифікацій у спілкуванні і містить шість типів комунікативних бар'єрів: ситуативні, смислові, мотиваційні, бар'єри уявлень про іншо-

го, бар'єри, що з'являються в результаті відсутності зворотного зв'язку, прагматичні.

Класифікація О. Луп'яна також нараховує шість комунікативних бар'єрів, що описано нижче: бар'єр характеру (темперамент, акцентуація, спрямованість), невротичний бар'єр, бар'єр сталих негативних емоцій (страждання, страх, сором та провина, відраза), бар'єр сприйняття (мови, установки), бар'єр техніки та навичок спілкування, бар'єр незнання.

Є. Головаха та Н. Паніна вказують на існування таких комунікативних бар'єрів: естетичних, інтелектуальних, моральних, емоційних, емпатійних, характерологічних, культуральних, вікових, соціально-статусних, стереотипізації.

Узагальнюючи погляди Є. Головахи та Н. Паніної, А. Потеряхін виділяє наступні типи комунікативних бар'єрів: естетичні, інтелектуальні: (фонетичні, семантичні, стилістичні, логічні, бар'єри особливостей інтелектуального процесу); соціально-культурні: етичні; рольові; бар'єри неавторитетності; світоглядні бар'єри; мотиваційні; моральні; емоційні, бар'єри слухання.

Описано також 5 сфер, в яких виникають комунікативні бар'єри:

1. Сфера міжособистісних стосунків: емоційна комунікація; некоректна комунікація; особисті упередження; негативна спрямованість поведінки; рольова конфронтація.

2. Сприйняття та розуміння: нестача інформації; квазі- та дезінформація; відмінності у сприйнятті та обробці інформації; розбіжності у підходах та процесах прийняття рішень.

3. Сфера інтересів: матеріальні; процедурні; психологічні, соціальні структури, фізичний простір: структура влади; організаційні структури; комунікативні структури; структури середовища та функціонування; екологічні структури; структури часу; світові та державні структури.

5. Сфера світогляду, цінностей і норм: соціально-культурні норми; традиції; цінності соціуму; особистісні цінності; загальнолюдські цінності.

Список використаних джерел

1. Даль В. Толковый словарь великорусского язика : Т. I – IV: Т. 1: А–З. – М. : АО «Издательская группа «Прогресс», «Универс», 1994. – 912 с.
2. Парыгин Б. Д. Психологический барьер и его природа / Б. Д. Парыгин // Социальная психология и философия / под ред. Б. Парыгина. – Л. : ЛГПИ, 1975. – Вып. 3. – С. 3–13.
3. Рогов Е. И. Психология общения. – М. : ВЛАДОС, 2001. – 336 с.
4. Чуфаровский Ю. В. Общение: наука и культура / Ю. В. Чуфаровский. – Ташкент: «Узбекистан», 1986. – 87 с.

Кузьмін В. В.,
кандидат соціологічних наук доцент кафедри соціальної роботи Запорізького національного технічного університету

ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КАР'ЄРНОЇ СТРАТЕГІЇ ОСОБИСТОСТІ У ФОКУСІ СОЦІОЛОГІЇ

Кар'єра є важливим елементом життя кожної людини, але на цей час не має адекватного висвітлення феномену кар'єри в роботах вітчизняних вчених. На сьогодні у вітчизняній та зарубіжній соціологічній та управлінській думці поняття кар'єра розглядається у двох вимірах, як набір кар'єрних рефлексій конкретних людей, що формують контекст розвитку підприємства чи компанії. Виходячи з цього, кожне підприємство ідентифікує потенційних своїх працівників за локальними соціально-психологічними архетипами, які є притаманними саме цьому підприємству. Інший ракурс дослідження кар'єри зводиться до аналізу індивідуальних кар'єрних звершень, які розглядаються як локальні історії кар'єрних звершень. На сьогодні важливо дослідити саме соціальний аспект кар'єрних звершень українців.

У загальному вигляді тематика даної публікації ставала предметом вивчення таких учених, як О. Бікла, В. Бурега, М. Лукашевич та ін. Розгляд формування та реалізації кар'єрних стратегій особистості здійснювався в роботах В. Патрушева, Я. Фаріної, В. Погрібної та ін. Комплексно зазначена тема в рамках ціннісного та соціально-трансформаційного підходів досліджена в роботах Л. Сокурянської. У подальшому вивчення соціальної проблематики кар'єрних стратегій має базуватися на мультипарадигмальному підході та аналізі емпіричних досліджень.

Поняття «кар'єра» є одним з наріжних понять сучасного трудового процесу в світі, оскільки символізує трудовий шлях індивіда в розрізі основних трудових успіхів та невдач. На нашу думку, кар'єрні стратегії є соціальними алгоритмами, які за фактом кар'єрних амбіцій конкретної особистості та соціального досвіду формувань кар'єрних траєкторій інших людей формують її кар'єру.

Поняття кар'єри у вітчизняній науці є відносно новим, оскільки його вживання за радянських часів мало негативний характер і так званий буржуазний відтінок. Основний негатив стосувався не самого поняття «кар'єра», а його похідних – «кар'єризм» та «кар'єрист». Кожна радянська людина повинна була, з одного боку, сумлінно працюючи, за можливості перевиконувати норми та плани на виробництві в стилі О. Стаханова, але при цьому вона не могла відкрито наполягати на своєму кар'єрному зростанні. А свої кар'єрні звершення мала сприймати як волю керівництва, публічно

виконуючи низку соціально-психологічних ритуалів, сутність яких полягала в певному побоюванні з приводу подальшого функціонування на новій посаді і не щиро визнавати чесноти та трудовий досвід свого попередника. Зворотнім зв'язком цих ритуалів зазвичай були комунікативні рефлексії колег та керівництва, мета яких – виразити позитивні емоції з приводу призначення свого колеги на нову посаду в ієрархії організації чи установи.

У часи «горбачовської перебудови», а тим більше після розпаду СРСР і відновлення української незалежності це поняття набуло широкої вживаності. Це стосується як побутової сфери, так і наукової, і було продиктовано тим, що перехід від командно-адміністративної до ринкової економіки змінив сутність соціально-економічних відносин у країні, що своєю чергою змінило і понятійний та сутнісний дискурси трудових відносин. Важливим елементом для зазначених змін стало національно-патріотичне піднесення, що вирувало в Україні й вимагало тотальної переорієнтації соціальних та економічних практик за європейськими та американськими зразками. Не в останню чергу це відбувалося за підтримки української діаспори, яка мала свої осередки в країнах Європи, Північної та Південної Америки, де панувала ринкова економіка. Саме в цей час поняття «кар'єра» та його похідні актуалізувалися в нових економічних та соціально-трудових відносинах. І сьогодні воно зайняло своє законне місце в соціально-трудових та соціально-економічних відносинах.

Кар'єрні вектори та кар'єрні стратегії – це, на нашу думку, синонімічні стратегічні соціальні алгоритми, які за фактом кар'єрних амбіцій конкретної особи та соціального досвіду формувань кар'єрних траєкторій інших людей формують її кар'єру. Векторність розвитку кар'єри залежить і від цілеспрямованості особи, що будує свою кар'єрну траєкторію.

Розвиток кар'єри може мати висхідний та низхідний напрямки. Висхідний є більш затребуваним, як у побутовому сприйнятті, так і у науковому. Низхідний напрямок кар'єри часто і сприймається не як кар'єрне звершення, а як його відсутність. У той же час формування такого негативного спрямування кар'єри спричиняється кар'єрними бар'єрами, під якими ми розуміємо об'єктивні та суб'єктивні перепони в розвитку кар'єри. Поширеними кар'єрними бар'єрами є відсутність специфічних знань, вмінь, навичок тощо.

Більшість невдалих кар'єрних траєкторій відбулися не тільки через кар'єрні бар'єри, а й через різноманітні кризові явища, притаманні процесу побудови кар'єри. Під поняттям «кар'єрна криза» ми розуміємо процес стагнації кар'єрних звершень. Наслідками кар'єрної кризи зазвичай бувають кар'єрні регресії або припинення розвитку кар'єрних звершень протягом значного часового проміжку.

Усі наведені нами твердження зводяться до рамок саме розгляду поняття «кар'єра» у вузькому розумінні. Головна вада такого розуміння полягає в тому, що воно обмежується лише професійною діяльністю особи, а інші сфери життя просто нівелюються.

В рамках дослідження теоретико-методологічних основ формування кар'єрної стратегії особистості визначено складність та багатомірність поняття «кар'єра», яке на сьогодні в соціологічному та психологічному дискурсі залишається недостатньо дослідженим. Це сталося тому, що за радянського та пострадянського історичних періодів дослідження здійснювалось у межах соціології економіки та соціології й психології праці. У рамках нашої роботи було проаналізовано поняття «кар'єра» та його похідні в рамках наукового дискурсу і скориговано його з урахуванням сучасних наукових знань.

Автором проаналізовано генезис поняття «кар'єрні амбіції» як акумуляції ресурсів для професійного розвитку своєї особистості з метою реалізації свого кар'єрного сценарію, деталізовані особливості структури кар'єри та її похідних. Відзначено, що стратегія кар'єри може розглядатися як визначення на основі своїх стратегічних кар'єрних цілей в сфері побудови своєї кар'єри та кола потенційних можливостей для самовдосконалення та самореалізації в рамках трудової діяльності.

У даній публікації досліджено соціальні особливості розвитку кар'єрної стратегії особистості. Серед її основних аспектів є розгляд феномену в рамках соціальної взаємодії. На сьогодні однією з головних соціальних рис формування та реалізації кар'єрних стратегій особистості є те, що сучасне українське суспільство знаходиться на роздоріжжі глобальних соціальних змін. Перехід від індустріальної до постіндустріальної економіки продукує глобальні зміни у відтворенні робочої сили і створює нові соціальні умови для реалізації кар'єрних стратегій особистості. Одна з головних проблем сьогодення в цій сфері полягає у постійній мотивації людини до перманентних кар'єрних звершень. Визначальним фактором підвищення можливостей індивіда в сфері реалізації кар'єрних стратегій є освіта. Освітні технології повинні формувати в особистості компетенції, знання та навички, які допоможуть їй знайти ефективні алгоритми реалізації власної кар'єрної стратегії. Одним з головних соціальних бар'єрів у реалізації кар'єрних стратегій є соціальні стереотипи, які існують у суспільстві і спрямовують молодь у неефективні кар'єрні сценарії.

Відзначено, що парадигма структурного функціоналізму є однією з провідних соціологічних концепцій, яка описує особливості суспільного устрою та суспільних відносин, виходячи з структурних та функціональних особливостей. Кар'єрна стратегія є соціальним феноменом, який має своє відображення в рамках структурно-функціональних особливостей сучасного українського суспільства. Кар'єрні стратегії членів суспільства безпосередньо залежать від особливостей соціальної структури суспільства, її форми та концепції розвитку. Кар'єрні стратегії є відображенням і структури відносин та функціонального набору локальних суспільних структур. Крім того, вони відображають функціональний набір поняття «кар'єра» та є частиною функціонального набору суспільства.

Лунін С. С.,
студент спеціальності «Психологія» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля;

Бохонкова Ю. О.,
доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології та соціології СНУ ім. В. Даля

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧНИХ УСТАНОВОК ПІДЛІТКІВ

Підлітковий період характеризується бурхливим і стрімким розвитком, значних змін зазнає не тільки організм, але також і психіка підлітка. Інтерес до свого власного внутрішнього світу зростає, а самосвідомість поступово ускладнюється і поглиблюється. Сприйняття зовнішніх оцінок і самосприйняття у підлітка загострюється у зв'язку з провідним переживанням цього віку – кульно-ціннісним ставленням до себе.

Проаналізувавши теоретичні джерела, були виявлені і зіставлені позиції і погляди вчених, що займаються питаннями самоставлення і соціально-психологічних установок в підлітковому віці. Як зазначає А. Г. Спіркін, «самосвідомість не тільки пізнання себе, а й певне відношення до себе: до своїх якостей і станів, можливостям, фізичним і духовним силам, тобто самооцінка» [3].

Соціальне середовище, його вплив, а також особливості психіки дитини особливо чітко помітні саме в підлітковому віці. Ряд психосоціальних протиріч, що супроводжує процес становлення самосвідомості особистості, визначає своєрідність самоставлення в підлітковому віці [4].

Д. І. Фельдштейн визначав ключове протиріччя самосвідомості даного періоду, з одного боку, як протиріччя між невдоволенням собою і критичним ставленням по відношенню до себе, а з іншого боку, як потреба в позитивній оцінці самої особистості підлітка з боку оточуючих.

У підлітковому віці головними цінностями є система відносин з дорослими і однолітками, наслідування «ідеалу» (як усвідомлюваного, так і несвідомого), спрямованість у майбутнє (недооцінка справжнього). Відстоюючи свою самостійність, підліток формує і розвиває на основі рефлексії свою самосвідомість, образ «Я», співвідношення реального і ідеального «Я». На основі інтелектуалізації психічних процесів відбувається їх якісна зміна по лінії все більшої довільності, опосередкуваності [2].

Проаналізувавши, в свою чергу, погляди вчених на питання самоставлення, можна зробити висновок, що воно, само по собі або через самосвідомість, пов'язане зі структурою особистості, і може впливати на її поведінку.

Установка – це готовність, схильність суб'єкта до певної активності і дій по відношенню до будь-якого об'єкта. І якщо процес соціалізації пояснює, яким чином особистість засвоює соціальний досвід і разом з тим активно відтворює його, то формування соціальних установок особистості відповідає на питання: як засвоєний соціальний досвід, переломлений особистістю, проявляє себе в її діях і вчинках. Граючи тим самим важливу роль у формуванні життєвих планів.

Існують п'ять типів соціальної поведінки (за А. А. Мойсеєвою), які дозволяють судити про соціальні установки підлітка у взаємодії з людьми:

– деформована поведінка (допомагаюча поведінка, що має корисливі мотиви (замаскований егоїзм);

– повне зречення від себе, своїх інтересів і інтересів сім'ї в користь інших людей (мазохістський альтруїзм);

– кооперативна поведінка (взаємне надання допомоги або допомога на прохання з урахуванням як інтересів іншої людини, так і своїх власних («Я до нього з добром, і він до мене з пирогом»);

– поведінка, направлена на себе, – орієнтація тільки на власні інтереси і потреби, ігнорування інтересів іншої людини (егоїзм: «Їж чужі пироги, а свої береги»);

– поведінка, направлена на інших, – безкорислива допомога людям, яка мотивована турботою про них і їх благо («Своєю допомоги не шкодуй, а чужий не чекай») [1].

Дослідження, що проводяться в цій сфері показують, що є зв'язок структури особистості і самоставлення, як самого по собі, так і через самосвідомість, яке, в свою чергу, може впливати на поведінку особистості.

Також, можна сказати, що термін «соціальна установка» використовується в декількох контекстах: 1) для позначення будь-якої установки, яка може характеризуватися як соціальна, за походженням або способом виявy; 2) для позначення установки, що лежить в основі тенденції людини певним чином поводитися з іншими людьми; 3) загальна для групи людей або суспільства певна модель переконань; 4) будь-яке особисте переконання, придбане в результаті процесів соціалізації.

Соціальна поведінка особистості безпосередньо залежить від соціальної установки. Це підтверджується наявністю в будь-якому поведінці індивіда соціальних компонентів, тобто визначальним у поведінці є присутність установки або дій оточуючих.

Думки фахівців у цій сфері говорять про те, що самоставлення і соціально-психологічні установки взаємопов'язані. Показники самоставлення у дівчаток значно менш виражені, ніж у хлопчиків. З цього можна зробити висновок, що впевненість в собі у хлопчиків більше. Дані досліджень соціально-психологічних установок свідчать, що дівчатка більше хлопчиків орієнтовані на процес. Ці дані схожі з даними про ставлення підлітків до поставленого завдання. Що стосується проявів альтруїзму – теж ніяких відмінностей в поведінці виявлено не було. Але дослідники сходяться на

думці, що егоїстична поведінка більш властива саме дівчаткам, ніж хлопчикам. Отже, дівчатка більш схильні до себелюбства.

Існує кореляція між самоставленням і соціально-психологічними установками, проте зв'язок цей зворотний. Іншими словами, при збільшенні однієї ознаки – друга зменшується, або, навпаки, при зменшенні однієї – друга збільшується.

Список використаних джерел

1. Моисеева Л. Л. Альтруистическая направленность личности и ее формирование в семне : автореф. дис. … канд. психол. наук / Л. Л. Моисеева. – СПб. : Питер, 2007. – 268 с.
2. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста / Ф. Райс. – СПб. : Питер, 2012. – 348 с.
3. Спиркин А. Г. Сознание и самосознание. / А. Г. Спиркин. – М. : Речь, 2010. – 303 с.
4. Столин В. В. Практикум по психодиагностике : Психодиагностические / В. В. Столин, С. Р. Пантелеев. – М. : Знание, 2011. – 310 с.

Макарова С. Г.,
магістрантка спеціальності «Олігофренопедагогіка, дефектологія» комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради;

Панов М. С.,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ В СИСТЕМІ ВЗАЄМОДІЇ БАТЬКІВ ТА ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

Механізми психологічного захисту функціонують в щоденному досвіді будь-якої людини і залишаються при цьому мотивом поведінки, прихованим від неї самої і від недосвідченого спостерігача. Психологічний захист є одним з самих суперечливих властивостей в структурі особи-

стості, оскільки одночасно сприяє як стабілізації особистості, так і її дезорганізації.

В останні роки значно збільшилася кількість дітей із затримкою психічного розвитку, на даний час вони складають майже четверту частину дитячої популяції. Поступове включення таких дітей у соціальне життя, їхня адаптація до повноцінних умов життєдіяльності можливі лише завдяки активному розв'язанню спеціальною психологією низки задач, які допоможуть відповісти на питання, хто складає референтні групи для дошкільників із затримкою психічного розвитку, наскільки ці діти усвідомлюють міжособистісні відносини та що в них цінують. Розв'язання цих проблем можливе завдяки глибокому дослідженню мікросоціального оточення дитини із затримкою психічного розвитку.

В дослідженнях Т. Вісковатової, Л. Виготського, Н. Гаврилової, В. Нестеренко, Т. Сак, Р. Тригер, У. Ульєнкової, А. Чуприкова доведено, що психологічне і життєве благополуччя дитини залежить не від дефекту самого по собі, а від його соціальних наслідків, від соціально-психологічної реалізації особистості. Сучасна спеціальна психологія передбачає глибоке і різнопланове дослідження дитини із затримкою психічного розвитку, але особливого значення набуває дослідження ранніх етапів онтогенетичного розвитку дитини із затримкою психічного розвитку, коли формуються перші навички сприйняття дитиною оточуючого світу. О. Дмитрієвою, О. Защиринською, І. Коробейніковим та ін. було відмічено, що основною причиною більшості труднощів на шляху адекватної соціалізації дитини із затримкою психічного розвитку виступають негативні внутрішньосімейні відносини, особливо у діаді «мати–дитина».

Не дивлячись на значущість даної проблеми, окремі її феномени так і залишаються непізнаними. До таких відноситься і сфера несвідомих проявів особистості, зокрема система психологічного захисту.

Механізми психологічного захисту функціонують в щоденному досвіді будь-якої людини і залишаються при цьому мотивом поведінки, прихованим від неї самої і від недосвідченого спостерігача. Психологічний захист є одним з самих суперечливих властивостей в структурі особистості, оскільки одночасно сприяє як стабілізації особистості, так і її дезорганізації.

В даний час не можна вважати задовільною ситуацію теоретичного і емпіричного дослідження даного феномена на прикладі взаємовпливу та взаємозалежності способів і механізмів психологічного захисту у батьків і дітей із затримкою психічного розвитку. Обмежена кількість робіт, які існують в цьому напрямку, переповнена суперечностями і невизначеностями наукових фактів. Навіть ті психологи, які намагаються створити стійку теоретичну базу для дослідження психологічного захисту (Ф. Бассін [1, 2], Л. Гребенніков [3,], Р. Плутчик [4], Г. Фрейд [5], та ін.) стикаються з проблемою емпіричної перевірки висунутих положень на вибірці дітей із затримкою психічного розвитку та їх батьків, оскільки до сих пір не існує прямих методів вивчення вказаної властивості особистості на спеціальній вибірці.

Істотним аспектом розуміння механізмів психологічного захисту та їхнього взаємозв'язку з особливостями дитячо-батьківської взаємодії є уявлення про закони його формування в онтогенезі, але більшість згадок, що зустрічаються в літературі, про генезис психологічного захисту особистості є наслідком гіпотетичних міркувань авторів, а не результатом експериментальної перевірки. Взагалі, психологічний захист в дошкільному віці, тобто на найбільш сензитивному етапі становлення особистості, практично не піддавалася систематизованим дослідженням з часів Г. Фрейд.

Тому у даний час не можна вважати задовільною ситуацію теоретичного і емпіричного дослідження даного феномена на прикладі взаємовпливу та взаємозалежності способів і механізмів психологічного захисту у батьків і дітей із затримкою психічного розвитку.

Список використаних джерел

1. Бассин Ф. В. О силе «Я» и психологической защите // Вопросы философии. – 1989. – № 2. – С. 118–125.
2. Бассин Ф. В. Проблема психологической защиты / Ф. В. Бассин, М. К. Бурлакова, В. Н. Волков // Психологический журнал. – 1988. – Т. 9. – № 3. – С. 79–86.
3. Гребенников Л. Р. Механизмы психологической защиты: генезис, функционирование, диагностика / Гребенников Леонид Романович. – Москва, 1994. – 202 с.
4. Плутчик Р. Тест-опросник механизмов психологической защиты: руководство по использованию / Р. Плутчик, Г. Келлерман, Х. Р. Конт. – М. : Наука, 1996. – 18 с.
5. Фрейд А. Психология «Я» и защитные механизмы: пер. с англ. / А. Фрейд. – М : Педагогика, 1993. – 144 с.

Мордус К. В.
магістрантка кафедри психології та соціології СНУ ім. В. Даля;

Лосієвська О. Г.,
кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології та соціології СНУ ім. В. Даля

ВПЛИВ ТЕМПЕРАМЕНТУ НА РОЗВИТОК ІНТЕГРАЛЬНОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ

Для того, щоб об'єднати характеристики індивіда і особистості, В. С. Мерлін ввів поняття інтегральної індивідуальності. Особистість це об'єднання всіх природних і соціальних якостей.

Процес розвитку особистості виражається в збільшенні зв'язків між властивостями, що відносяться до різних рівнів організації індивідуальності і збільшенні тенденції багатозначності цих зв'язків.

Концепція особистості В. С. Мерліна розкривається через його підхід до розуміння людини як інтегральної індивідуальності, тобто взаємозв'язки ряду властивостей, що відносяться до декількох ієрархічних рівней, які підпорядковуються різним закономірностям.

«Інтегральна індивідуальність це не сукупність особливих властивостей, відмінних або протилежних, що позначаються як характеристика типовості людини. Інтегральна індивідуальність це особливий, що виражає індивідуальну своєрідність, характер зв'язку між усіма властивостями людини» [1].

Все індивідуальне в особистості, що виникає на грунті психічних властивостей індивідуума, формується залежно від її певних соціально-типових відносин. Індивідуальне і соціально-типове це не різні групи властивостей особистості, а різні сторони одних і тих самих властивостей. Таким чином, структура особистості подається як взаємний зв'язок і організація властивостей особистості.

Емпіричний підхід побудови структури особистості реалізовано в працях В. С. Мерліна, який на основі емпіричних досліджень прийшов до трирівневої структури особистості. Нижній рівень представлений властивостями особистості, які є її елементами. Другий рівень утворюють симптомокомплекси – групи властивостей особистості, пов'язаних між собою ймовірнісними зв'язками. Третій рівень складають три вторинні фактори, які включають у себе всі симптомокомплекси.

В основі розуміння В. С. Мерліна про індивідуальність лежить принцип системності, загальна теорія живих саморегулюючих та самоактуалізуючих систем.

В. С. Мерлін вважав, що одна і та ж сама властивість може бути одночасно типовою та індивідуальною, якщо розглядати її в певному відношенні.

У спеціальній теорії індивідуальності В. М. Русалов уточнив деякі положення вчення В. С. Мерліна про інтегральну індивідуальність. Вона включає в себе наступні п'ять положень.

1. Біологічні чинники індивідуальності це не тільки тілесна, морфофункціональна організація людини, але і програми поведінки, що склалися в процесі еволюції живого світу.

2. Існують два типи одночасно діючих законів. В результаті дії одних формуються предметно-змістовні характеристики психіки (мотиви, інтелект, спрямованість), в результаті інших формально-динамічні особливості індивідуальної поведінки.

3. Узагальнення вроджених програм йде за трьома напрямками. Перший напрямок це динамико-енергетичні характеристики поведінки (витривалість, пластичність, швидкість). Другий емоційні характеристи-

ки (чутливість, лабільність, домінуючий настрій). Третій переваги (стимульного середовища, когнітивного стилю). Таким чином, життєстійкість, чутливість, прагнення до різноманітності або монотонності є стійкими властивостями.

4. Формальні властивості (традиційно об'єднуються під загальним терміном «темперамент») не існують ізольовано, а включаються в більш високоорганізовані структури особистості.

5. Формально-динамічні характеристики не тільки виступають в якості передумов і умов діяльності, а й впливають на її динаміку, своєрідність і стиль, тобто можуть визначати кінцеві результати діяльності [1].

Спеціальна теорія індивідуальності це теорія про походження, структуру і місце біологічних факторів (які В. М. Русалов об'єднує під загальним поняттям «темперамент») в загальній структурі індивідуальних властивостей людини.

І. П. Павлов розумів темперамент як найбільш загальну характеристику вищої нервової діяльності, яка має основні природні властивості вищої нервової системи (в основному силу і швидкість). Робилася і спроба пов'язати ці властивості з чотирма темпераментами, але сам вчений застерігав від неправомірного поширення цих висновків на поведінку людини в цілому і підкреслював, що в своїх дослідах він обмежувався класифікацією типів нервової діяльності собак [1].

Стійкі індивідуальні особливості поведінки і емоційного реагування, які мають біологічну природу і в значній мірі, обумовлені генетично, зазвичай відносять до темпераменту [2]. У вітчизняній психології індивідуальність традиційно розглядалася на рівнях організму, поведінки (темперамент) і особистості в контексті соціальних відносин. Процес розвитку особистості – це поступовий процес, який не здійснюється раптово.

Першочергове значення, на думку В. Д. Нібиліцина, особливості темпераменту мають вплив на формування морально-вольових рис характеру. Оволодіння своєю поведінкою буде означати формування позитивних якостей темпераменту [3].

Слід мати на увазі, що темперамент треба строго відрізняти від характеру. Темперамент ні в якій мірі не характеризує змістовну сторону особистості, він має відношення лише до динамічної сторони діяльності.

Включаючись в розвиток характеру, властивості темпераменту змінюються в залежності від умов життя і діяльності.

Безпосередньо темперамент проявляється в тому, що в однієї людини легше, в іншої важче виробляються необхідні реакції поведінки. Безперечно, що при будь-якому темпераменті можна розвинути всі суспільно цінні властивості особистості. Однак конкретні прийоми розвитку цих властивостей істотно залежать від темпераменту. Тому темперамент важлива умова, з якою треба рахуватися при індивідуальному підході до виховання і навчання, до формування характеру, до всебічного розвитку розумових і фізичних здібностей [3].

Також можна простежити вплив темпераменту на емоційність і типологічні властивості нервової системи.

Є. А. Голубєва розглядає емоційність переважно як стійку характеристику з точки зору домінуючого знака емоцій позитивного або негативного [3].

К. Е. Ізард відзначає значиму кореляцію індивідуальних відмінностей в емоційних проявах з вимірами темпераменту у дітей і з рисами особистості у дорослих [3].

У дорослих, як і у дітей, має місце стійка позитивна або негативна емоційність.

Темперамент впливає на здібності. Як для темпераменту, так і для здібностей характерна висока стабільність. Звичайно, у формуванні здібностей велику роль відіграють задатки, система виховання, сенситивний вік.

Здібності виявляються в динаміці формування знань, умінь і навичок в умовах конкретної діяльності. Б. М. Тєплов визначив основні їх ознаки:

1) індивідуально-психологічні особливості, що відрізняють одну людину від іншої;

2) не всілякі індивідуальні особливості, а лише такі, які мають відношення до успішності виконання будь-якої конкретної діяльності;

3) здатність не зводиться до психологічних утворень, тобто до знань, умінь, навичок [3].

Я. Стреляу досліджувалися взаємозв'язки між рівнями інтелектуальних здібностей і властивостями темпераменту. Дослідження дало негативний результат. Кореляційних зв'язків між рівнями інтелектуальних здібностей і властивостями темпераменту не виявлено. Це означає, що серед індивідів з високим рівнем інтелектуальних здібностей можна зустріти як сангвініків, так і флегматиків, як холериків, так і меланхоліків, або різні комбінації цих типів темпераменту [3].

Можна простежити роль темпераменту в розвитку діяльності людини. Оскільки кожна діяльність висуває до психіки людини і її динамічних особливостей певні вимоги, немає темпераментів, ідеально придатних для всіх видів діяльності.

Роль темпераменту в процесі навчання та професійній діяльності полягає в тому, що від нього залежить вплив на формування різних психічних станів, що викликаються неприємною обстановкою, емоціогенними факторами, педагогічними впливами тощо.

Л. Д. Столяренко виділяє чотири шляхи пристосування темпераменту до вимог діяльності:

1. Перший шлях професійний відбір, одне із завдань якого не допустити до даної діяльності осіб, які не володіють природно необхідними якостями.

2. Другий шлях пристосування темпераменту до діяльності полягає в індивідуалізації пропонованих до людини вимог, умов і способів діяльності (індивідуальний підхід).

3. Третій шлях полягає в подоланні негативного впливу темпераменту за допомогою формування позитивного ставлення до діяльності і формування відповідних мотивів.

4. Четвертий, основний і найбільш універсальний шлях пристосування темпераменту до вимог діяльності це формування індивідуального стилю [1].

Зараз під темпераментом розуміють сукупність природних якостей, що визначають динамічні особливості психіки людини: інтенсивність, швидкість, темп, ритм психічних процесів і станів, які однаково виявляються в різноманітній діяльності незалежно від її змісту, цілей, мотивів. Темперамент не відображає змістовну сторону особистості (мотиваційну сферу, ціннісні орієнтації, світогляд) і безпосередньо не обумовлює її змістовні риси. Він лише задає форму, в якій виявляються всі інші риси. Однак особливості темпераменту можуть, як протидіяти, так і сприяти розвитку певних рис особистості, оскільки темперамент істотно трансформує всі зовнішні впливи, що впливають на формування особистості.

Список використаних джерел

1. Нартова-Бочавер С. К. Дифференциальная психология : учеб. пособие / С. К. Нартова-Бочавер. 3-е изд. – М. : «Флинта», 2003. – 280 с.
2. Психологія особистості : словник-довідник / за ред. П. П. Горностая, Т. М. Титаренко. – К. : Рута, 2001. – 320 с.
3. Семиченко В. А. Психологія. Темперамент / В. А. Семиченко. – К. : Форміка, 2001. – 168 с.

Москович І. М.,
магістрантка спеціальності «Психологія» СНУ ім. В. Даля;

Лосієвська О. Г.,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та соціології СНУ ім. В. Даля

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТРЕНІНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОВОЛОДІННЯ СТУДЕНТАМИ ПРОФЕСІЙНИМИ КОМПЕТЕНЦІЯМИ

Стрімкий розвиток сучасного суспільства висуває нові завдання та вимоги до особистості фахівця, а саме компетентного фахівця, із розвитком таких якостей, як високий професіоналізм, комунікабельність, активність, ініціативність, мобільність, почуття відповідальності, уміння пра-

цювати, швидко орієнтуватися в ситуації, приймати самостійні рішення, формувати потребу в постійному оновленні знань і самовдосконаленні, здатність до навчання впродовж життя тощо.

Студентство, будучи складовою частиною молоді, представляє собою соціальну групу, яка відрізняється власними умовами життя, праці та побуту, соціальною поведінкою та системою ціннісних орієнтацій. Студентство – це соціальна група в системі вищої освіти, яка має свої специфічні особливості і готується до виконання соціальних ролей.

Здобуваючи освіту у вищому навчальному закладі сучасний студент повинен оволодіти певним набором знань, вмінь, здібностей, навичок, моделей поведінки та особистісних характеристик, тобто базовими компетенціями, які необхідні для успішної професійної діяльності та за допомогою яких досягаються бажані результати в майбутньому. Під компетенцією здебільшого розуміють досконале володіння певними знаннями і навичками, необхідними у будь-якій діяльності. Отже, компетентність – це володіння людиною відповідною компетенцією, що включає його особистісне ставлення до неї і предмету діяльності [1].

Чарльз Фейдл, засновник організації ЦПНП – Центру Перепроектування Навчальних Програм (англ. CCR – Centerfor Curriculum Redesign), який шукає підходи до реформування освіти, написав книгу «Чотиривимірна освіта», в якій виділив чотири групи компетенцій по чотирьох гранях освіти: знання (володіння областями вивчення та інструментами), навички (спілкування, креативність, взаємодія та інше), особистісні якості (соціальні та емоційні навички, культурна обізнаність та інше), здатність до навчання (аналітичне мислення, критичне мислення, навички самостійного пізнання).

Для розвитку представлених компетенцій у майбутнього фахівця, найбільш ефективною є активна форма навчання, зокрема такі її види, як соціально-психологічний тренінг.

Соціально-психологічний тренінг – один з методів активного навчання та психологічного впливу, який здійснюється в процесі інтенсивної групової взаємодії і спрямований на підвищення компетентності в сфері спілкування, в якому загальний принцип активності учасника доповнюється принципом рефлексії над власною поведінкою і поведінкою інших учасників груп [3].

Використання активних методів роботи сприяє внутрішній зміні особистості студента, та дозволяє засвоїти більше досвіду під час тренінгу. На думку Л. А. Петровської, тільки при активній позиції учасника вплив перетворюється у самовплив [2]. Іншими словами, використання активних методів роботи дозволяє учаснику відчувати себе не об’єктом впливу, а особистістю, яка відповідає за зміни у власному житті.

Тренінг дозволяє засвоїти ефективні технології (методи, прийоми, техніки) спілкування, навичок активного слухання, сенситивності, емпатії, прийоми ділового спілкування, методи роботи в групі, розкрити індивідуальні особливості студентів, здатність студентів до навчання впродовж життя, скорегувати їх поведінку в деяких аспектах. Крім того, в процесі тренінгу у студентів формуються індивідуально-специфічні прийоми і засоби комунікації та прийняття рішень, на відміну від лекційних занять.

В ході тренінгу відбувається активний взаємообмін досвідом учасників, що розширює їх індивідуальне поведінкове поле рішення проблем. Емоційна залученість учасників в ситуації тренінгу дозволяє створити високу зацікавленість, увагу, мотивацію до навчання, посилює закріплення знань, формування умінь і навичок.

Соціально-психологічний тренінг розвиває у студентів саме ті соціально-психологічні навички, які необхідні в сучасному світі, а саме здатність і готовність брати на себе відповідальність, брати участь в обговоренні і прийнятті групових рішень, вирішувати виникаючі конфлікти без застосування насильства, рефлексивні навички, вміння аналізувати ситуацію, поведінку, стан, як членів групи, так і свої власні, вміння адекватно сприймати себе і оточуючих, толерантність, прийняття і розуміння відмінностей між людьми, повагу чужих поглядів, здатність саморозвиватися, готовність до безперервного навчання протягом усього життя, до поліпшення своїх професійних, соціальних і особистісних навичок. Також в ході соціально-психологічного тренінгу виробляються і коригуються норми особистісної поведінки і міжособистісної взаємодії, а також розвивається здатність гнучко реагувати на ситуацію, швидко прилаштовуватися до різних умов і різних груп.

Узагальнюючи основні положення, можна зробити висновки: при підготовці майбутніх фахівців соціально – психологічний тренінг є одним з найефективніших методів навчання та психологічного впливу, який сприяє розвитку професійних компетенцій, які необхідні в сучасному світі.

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич. – К. : Довіра, 2007. – 205 с. – (Словники України).
2. Петровская Л. А. Общение – компетентность – тренинг : избранные труды / Л. А. Петровская. – М.: Смысл, 2007. – 687 с.
3. Щербань П. М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах / П. М. Щербань – К. : Вища школа, 2004. – 207 с.

Неспрядько К. О.,
студент ІІІ курсу спеціальності «Дизайн прикладного мистецтва» факультету мистецтва та дизайну комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради;

Панов М. С.,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

ВІКОВА ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДИЗАЙНЕРА

Обдарованість – це загальна передумова творчості в будь-якій професії, науці та мистецтві. Насамперед це стосується художників та дизайнерів. Обдарованість утворює єдину інтегративну структуру, що виявляється на всіх етапах індивідуального розвитку та складається з певних структурних компонентів: домінуюча роль пізнавальної мотивації в ранньому дитинстві, дослідницька творча активність, здатність до оригінальних рішень, можливість прогнозувати та передбачати, здатність до створення ідеальних еталонів, що забезпечує високі естетичні, моральні, інтелектуальні оцінки.

Зовнішні прояви творчого розвитку різноманітні й проявляються в ранньому дитинстві, насамперед у більш швидкому розвитку мовлення та мислення, ранньому захопленні музикою, малюванням, читанням, у допитливості та дослідницькій активності. Починаючи з 3–5 років дослідницька активність дитини набирає якісно нових форм і виявляється в самостійному становленні питань і проблем щодо нового та невідомого.

З 5–6 років основним структурним компонентом обдарованості та творчого розвитку талановитої дитини стає проблемність, яка забезпечує постійну відкритість дитини до нового та виявляється в пошуку невідповідностей та суперечностей, у власній постановці нових запитань і проблем [1].

У 8–12 років процес пошуків і досліджень завершується самостійним вирішенням дитиною більш складних проблем, відкриттям невідомих, не заданих елементів і відношень [2]. Складність відкриття нового виявля-

ється в доланні звичних підходів до вирішення проблем, це вимагає оригінальності, інтуїції тощо.

Розвиток таланту може бути загальмований, а іноді й загублений на будь-якому етапі вікового становлення дитини. Тому необхідна спеціальна психологічна допомога й підтримка творчої особистості в дитячі роки. Необхідно перейти від лабораторних досліджень і констатації наявності або відсутності обдарованості та творчого потенціалу до розвитку творчої особистості на основі спеціально організованих уроків творчості, психологічної підготовки творчого вчителя, здатного допомогти творчо обдарованим учням, до психологічної допомоги батькам, що виховують обдарованих дітей.

Уява й свідомість виникають саме в ранньому дитинстві, коли у дитини починає формуватися особистісний або творчий зміст її діяльності та поведінки. В цьому віці даний процес проходить у меж гри, яка у малюків є провідною діяльністю. Зв'язок між уявою та грою – добре відомий психологам факт. Гра дітей за умов умілого керування з боку батьків і педагогів сприяє розвитку в них, передусім, уяви, яка дозволяє їм придумувати та реалізовувати задуми колективних та індивідуальних ігрових дій. Саме у задумі дитини розкривається одна з важливих особливостей уяви – вміння бачити ціле раніше, ніж частини. У дошкільному віці поряд з грою велику роль у розвитку уяви відіграють художня діяльність (образотворча, пісні, танці, віршування тощо), конструювання, елементи праці й навчання, які можуть мати й ігрову форму, однак зумовлені своїми особливими цілями. Через те, що школярі стають переважно об'єктами навчально-дисциплінарних впливів з боку представників системи освіти, що не сприяє розвиткові творчості школярів, потрібен план реалізації творчого виховання особистості.

По-перше, це систематичне розв'язування дітьми різноманітних творчих задач в урочний та позаурочний час.

По-друге, максимальна естетизація всіх форм життєдіяльності вихованців, сприяння засвоєнню ними національних, художніх надбань, творів народної творчості, світової культури.

І, по-третє, доцільна постійна участь особистості в колективній діяльності, виконання різноманітних суспільно значущих справ як у школі, так і поза школою.

Творчість – вища форма людської діяльності. Для її розуміння важливо з'ясувати умови, причини й фактори виникнення та функціонування, особливості проявів на різних рівнях: особистісному й суспільному, а також взаємодії цих рівнів. Творчість на особистісному рівні можна розкрити за допомогою поняття «творчий потенціал», вивчення закономірностей формування й розвитку якого є важливим завданням науки.

Тенденція до самоактуалізації притаманна будь-якому живому організмові. Самоактуалізація – це прагнення живої істоти до зростання, розвитку, самостійності, самовираження, активізації всіх можливостей свого організму. Прагнення до повної самореалізації є природженим у кожного з нас. Так само, як рослини розвиваються, щоб вирости здоровими, як насіння містить у собі прагнення стати деревом, так і людина схиляється до того, щоб набути цілісності та найбільш повно реалізувати себе.

Таким чином, творчий потенціал дизайнера – це відносно стійка система, така якість людини, що характеризує її спрямованість у майбутнє. Творчий потенціал дизайнера завжди більший за той, що фіксується, він ширше будь-якої конкретної діяльності. Це не просто констатація того, що дійсно існує, а й того, що існує як можливе. Його творчий потенціал характеризує особистість не лише з боку її спрямованості в майбутнє, а й з боку її дійсних, творчих потенцій, що реально виявляються.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колосова М. В. Развитие творческого потенциала детей средствами театрального искусства / М. В. Колосова. – М., 1994. – 272 с.
2. Кравченко С. М. Екологічна етика і психологія людини / С. М. Кравченко, М. В. Костецький. – Л. : Світ. – 1991. – 104 с.

Новосад А. С.,
магістрантка спеціальності «Психологія» СНУ ім. В. Даля;

Лосієвська О. Г.
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та соціології СНУ ім. В. Даля

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНОГО ПРОФІЛЮ

Незважаючи на багатоманітність досліджень з проблеми соціалізації, різноманітних підходів до її вивчення, існування великої кількості концепцій, які пояснюють соціалізацію, загальноприйнятого визначення її поки не розроблено [2].

Соціалізація передбачає: соціальне осягнення, придбання практичних навичок, активне перетворення середовища, розвиток якостей людини, її всебічний розвиток.

Психологи розглядають соціалізацію як уміння взаємодіяти з групою, вивчають динаміку розвитку особистості відносно цього процесу. Психологи також звертають увагу на особливості, яких індивід набуває і психологічні механізми, за допомогою яких досягаються бажані зміни. Як процес вона означає соціальне становлення й розвиток особистості залежно від характеру взаємодії людини із середовищем, адаптації до нього з урахуванням індивідуальних особливостей. При цьому соціалізація, як процес означає формування і розвиток в соціумі особистості, яка залежить від характеру, оточення, а також адаптації з огляду на індивідуальність людини.

Процес соціалізації дуже складний і відбувається в різних обставинах:

– у процесі саморозвитку, самовиховання людини;

– у процесі виховання, створення характерної атмосфери для отримання досвіду людини;

– у процесі випадкових контактів людини з суспільством і випадкової події що трапляється в житті;

– у процесі впливу державних і громадських інститутів на ті чи інші категорії людей.

Як відомо, процес соціалізації особистості здійснюється через певні механізми. Психологічні механізми соціалізації це – імітація та ідентифікація. Т. Парсонс застосував ці поняття у соціологічній теорії соціальної дії. Вчений визначав імітацію як процес засвоєння елементів культури (особливих знань, умінь, образів) шляхом наслідування [5].

Імітація в соціологічній теорії Т. Парсонса описується як основний механізм, відповідальний за виконання системою функції утримання культурного зразка, що забезпечує засвоєння і збереження необхідних для самозбереження системи елементів культури. Ціннісні зразки, які зберігаються і транслюються таким чином, приймають форму «колективних уявлень», що визначають бажаний, з точки зору членів суспільства, тип соціальної системи.

Відтворення ціннісних зразків, прийнятих на рівні консенсусу в статусі колективних уявлень, через імітацію є системоутворюючим процесом в суспільстві, що визначає якість і зміст суспільного життя.

Ідентифікація виражає відношення до соціального світу, прийняття цінностей.

Соціальна дія, по Т. Парсонсу, розгортається на чотирьох рівнях: організм, особистість, соціальна система, культура. Кожний з попередніх рівнів є передумовою для реалізації наступного: наявність певної тілесної організації людської істоти – є передумовою і умовою існування і функціонування особистості; формування особистості, у свою чергу, – передумова існування соціальної системи; нарешті, наявність соціальної системи – є передумовою існування культури. Соціальна система має регулюючу, кон-

тролюючу дію на особисті амбіції, на систему мотивів індивідуальної поведінки. Ці регулюючі властивості соціальної системи проявляються найрізноманітнішими способами, але головним чином через механізми соціалізації.

Наступний рівень розгортання соціальної дії пов'язаний з особистістю. В зв'язку з цим Т. Парсонс виділяє п'ять основних колізій, що характеризують проблеми особистісного вибору. Він характеризує їх в якості певних стандартів, які організовують мотивацію соціальної поведінки на рівні особистості. Через ці стандарти характеризуються найбільш істотні і типові внутріособистісні конфлікти, які, так або інакше, перероблюються людиною при здійсненні будь-яких соціально значущих вчинків. Особистість може бути включена емоційно в здійснювану дію, переживаючи кожен її епізод і щонайменшу зміну ситуації, або залишатися емоційно нейтральною, не залученою в хід розвитку подій. Цей вибір не може бути продиктований зовнішніми обставинами. Він здійснюється не на основі раціональних міркувань хоча вони і можуть непрямо впливати на ступінь залученості у справу. Вибір визначається внутрішньою мотивацією і ціннісними орієнтаціями особи як такий [4].

Соціалізація людини розгортається в конкретних умовах її життєдіяльності. Цей процес охоплює всі аспекти залучення особистості до культури, навчання і виховання, за допомогою яких вона набуває соціальності, спроможності брати участь у соціальному житті. У процесі історичної практики індивід виявляє свою соціальну сутність, формує соціальні якості, набуває особистого життєвого досвіду. Об'єктивно, формуючи та розвиваючи власне «Я», особистість не може існувати без спілкування та поза діяльністю.

Процес соціалізації відбувається у конкретному середовищі, тобто у сфері соціалізації. Сфера соціалізації – середовище дії, в якому відбувається процес розширення та примноження соціальних зв'язків індивіда із зовнішнім світом [3].

Студентство, будучи складовою частиною молоді, представляє собою соціальну групу, яка відрізняється власними умовами життя, праці та побуту, соціальною поведінкою та системою ціннісних орієнтацій. Студентство – це соціальна група в системі вищої освіти, яка має свої специфічні особливості і готується до виконання соціальних ролей.

Для студентів гуманітарних профілів характерним є когнітивні особливості як здатність до деталізованого збереження зорових об'єктів, схильність використовувати образні форми репрезентації, розвинені наочно-образний і інтуїтивний види мислення, підвищений рівень асоціативної пам'яті та уваги. Це все є необхідним для оволодіння матеріалом з гуманітарних предметів, засвоєння наукових понять, вдосконалення таких операцій, як класифікація, аналогії, узагальнення [1].

Особистісними рисами є схильність слідувати почуттям, відкритість світу і людям, яскраві фантазії, розвинена уява, потреба в нових враженнях. Серед особливостей мотиваційної сфери найбільш значимі є переважання соціальних мотивів над пізнавальними, прагнення до самопізнання, потреба в самовдосконаленні в сфері почуттів і характеру, в яскравому, насиченому подіями житті, прагнення до самореалізації в особистісному плані.

Отже, соціалізація особистості відбувається протягом всього життя людини і має безперервний процес. Для успішної соціалізації студентів гуманітарного профілю необхідні такі умови, як сподівання людини, зміна поведінки та бажання досягти цих сподівань.

Список використаних джерел

1. Максименко С. Д. Загальна психологія : навчальний посібник / С. Д. Максименко. – К. : Центр навч. літератури, 2004. – 272 с.
2. Москаленко В. В. Соціалізація особистості / В. В. Москаленко. – К. : Фенікс, 2013. – 540 с.
3. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія / Л. Е. Орбан-Лембрик. – К. : «Академвидав», 2005. – 448 с.
4. Парсонс Т. О социальных системах / Т. Парсонс. – М. : Академический проект, 2002. – 832 с.
5. Пашукова Т. И. Эгоцентризм: феноменология, закономерности формирования и коррекции / Т. И. Пашукова. – Кировоград : Центрально-украинское издательство, 2001. – 338 с.

Панов М. С.,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

РЕАДАПТАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Психологічні школи як за кордоном, так і у нас розглядають психологічну та соціальну реадаптацію в цілісній єдності, говорячи тим самим про неподільності психічного і соціального, що відбувається в процесі реадаптації.

Зниження адаптаційних можливостей характеризується таким явищем, як дезадаптація. Дезадаптація (від лат приставки de … або фр. des …) – означає зникнення, знищення, повна відсутність або зниження, зменшення. Дезадаптація, як і адаптація, розглядається як процес, прояв і результат. Дезадаптація як процес означає зниження адаптаційних можливостей людини в умовах середовища життєдіяльності. Найнебезпечніший випадок дезадаптації – латентний (прихований). Непомітно виростаючи така дезадаптація може привести до трагічних наслідків. Дезадаптація як прояв – зовнішня характеристика будь-якого неблагополуччя людини, яка знаходить вираз у її нетиповій поведінці. Форми її прояву у кожної дитини свої. Дезадаптація як результат – свідчення якісно нового стану і прояву, яке не відповідає умовам середовища.

Основні причини дезадаптації людини: особистісні (внутрішні), середовищні (зовнішні), або і ті, і інші. Особистісні (внутрішні) чинники дезадаптації людини пов'язані з недостатньою реалізацією її соціальних потреб як особистості. До них можна віднести: тривалу хворобу; обмежені можливості дитини для спілкування із середовищем проживання, людьми і відсутність адекватного (з урахуванням індивідуальних особливостей) спілкування з ним з боку його оточення; тривалу ізоляцію людини незалежно від її віку (вимушена або примусова) від середовища повсякденної життєдіяльності. Середовищні (зовнішні) фактори дезадаптації людини пов'язані з тим, що вони є не звичними для неї, створюють дискомфорт, в тій чи іншій мірі стримує особистісний прояв. До них слід віднести: нездорову сімейну обстановку, переважну особистість дитини. Така обстановка може мати місце в сім'ях «групи ризику»; сім'ях, в яких переважає авторитарний стиль виховання, насильство над дитиною; відсутність або недостатня увага до спілкування з дитиною з боку батьків, однолітків; придушення особистості новизною обстановки (прихід дитини в дитячий сад, школу, зміна групи, класу); придушення особистості групою (дезадаптуюча група) – неприйняття дитини колективом, мікрогрупою, утиск, насильство над нею та інше. Така особистість називається дезадаптуючою (дезадаптуюча дитина – група) – це людина (група), якій (яка) в певних умовах по відношенню до середовища (групи) або окремої особи виступає фактором дезадаптації (що впливає на самовиявлення) і, таким чином, стримує її активність, здатність найбільш повно реалізувати себе. Дезадаптація дітей і підлітків призводить до різних наслідків. Найчастіше ці наслідки носять негативний характер, в тому числі: особистісні деформації; – недостатній фізичний розвиток; затримка психічного розвитку; можливі мозкові дисфункції; типові нервові розлади (пригніченість, загальмованість або збудливість, агресивність); – самотність – людина опиняється сам на сам зі своїми проблемами.

Такі проблеми можуть призвести до придушення головного інстинкту самозбереження. Не вміючи адаптуватися в умовах, що склалися, людина може піти на крайні заходи – суїцид.

Подолання дезадаптації є реадаптація. Термін «реадаптація» (від лат. re … – приставка, що позначає відновлення або повторність дії; протилежну дію або протидію і adaptatio – пристосування, прикладання) означає відновлення адаптаційних можливостей людини під впливом будь-яких чинників. Реадаптація людини розглядається як процес, прояв і результат. Як процес, це «реабілітаційна діяльність». Це комплекс заходів, спрямований на стимулювання пристосування людини (групи) на тому чи іншому рівні до певних умов зовнішнього середовища, відновлення його (її) адаптаційних можливостей. Як прояв – відновлені адаптаційні можливості людини. Як результат – ступінь відновленості адаптаційних можливостей.

Реадаптована людина, це людина, що подолала дезадаптацію. По відношенню до групи спостерігається таке явище, яке можна назвати «коадаптація» (від лат. co … – приставка – разом і adaptare – пристосовувати) – загальне і взаємне пристосування до життєвих умов. Адаптація, дезадаптація і реадаптація властиві кожній людині. Дані процеси не існують «в чистому» вигляді. Вони завжди пов'язані один з одним. Засвоюючи щось нове, ми розбудовуємо старий досвід, втрачаємо його. Адаптуючись до нового, дезадаптовуємося до старого. Адаптація може вести як до соціалізації, так і десоціалізації. Точно також з дезадаптацією.

Проблемою реадаптації (вторинної адаптації) осіб займались С. Братуся, Н.Є. Завацька, І.Г. Малкіної-Пих, Ф.С. Мжельського, Л.А. Пергаменщика, М.І. Єнікеєва, О.Г. Караяні та інші. Ними було встановлено, що дія дезадаптивних механізмів проявляється у зміні стереотипів і системи цінностей, які переходять з одного стану в інший – протилежний за змістом, тому, що процес реадаптації пов'язаний з кардинальною зміною функціональних систем особистості при екстраординарних обставинах або, як вважають Т.Р. Татидінова, С.В. Чермянін, О.М. Яковлєв, з переходом зі стану адаптації у звичних умовах у стан адаптації в нових умовах.

Виходячи з усього вищесказаного, ми можемо дати визначення адаптації, відповідно до нашого дослідження. Отже, адаптація – це послідовність реакції на обставини діяльності в ході якої досягається максимально повна реалізація потенціалу зовнішніх обставин через внутрішні індивідуально-психологічні умови. Адаптація – це соціально- психологічний процес, який як підсумок має стан адаптованості особистості.

Зниження адаптаційних можливостей характеризується таким явищем, як дезадаптація. Дезадаптація – означає зникнення, знищення, повна відсутність або зниження, зменшення. Дезадаптація, як і адаптація, розглядається як процес, прояв і результат. Дезадаптація як процес означає зниження адаптаційних можливостей людини в певних умовах життєдіяльності.

Реадаптація – це процес вторинного (повторного) входження особистості в суспільні, соціальні відносини, який передбачає формування нових, соціально значимих для неї умінь і ознак.

Полуектова К. О.,
магістрантка кафедри психології та соціології ВНУ ім. В Даля;

Лосієвська О. Г.
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та соціології ВНУ ім. В. Даля

ВПЛИВ ОСОБИСТІСТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НА УСПІШНИЙ РОЗВИТОК БІЗНЕСУ

Бізнес ініціюють та впроваджують ділові люди, зацікавлені в примноженні капіталу, у першу чергу власного. Виконує цю операцію людина, яка хоче і може у запропонованих господарчо-моральних і правових умовах здійснювати підприємницьку діяльність. Це – людина справи.

Бізнес вимагає від учасника постійного напруження вольових, психологічних і професійних здібностей особистості.

Проблема успіху є міждисциплінарною, більшою мірою вона знайшла відображення в економічних, соціологічних, журналістських публікаціях. Але і в психології проблема успіху розробляється протягом декількох десятиліть в рамках гуманістичного та когнітивного підходів, індивідуальної психології.

Окремі складові успіху досліджуються при вивченні ефективності діяльності та мотивації досягнення, розвитку обдарованості, особистісних чинників успішності керівників і підприємців. У цих дослідженнях було покладено початок вивчення ролі особистісного потенціалу в успішності бізнесменів в конкретних сферах життєдіяльності.

Всесвітній економічний форум у 2018 році ще раз підтвердив раніше опубліковані результати свого довгострокового дослідження компетенцій по 100 країнам світу – New Vision for Education: Unlocking the Potential of Technology.

Експертна група виділила наступні великі групи компетенцій, які можна вважати ключовими параметрами для оцінки успіху особистості в XXI столітті:

1. Базові компетенції (вміння читати, писати і рахувати, використовувати наукові знання, працювати з цифровими технологіями та інформацією, управляти власними фінансами і жити в цивілізованому суспільстві).

2. Професійні компетенції (критичне мислення, креативність, спілкування і співробітництво).

3. Особистісні компетенції (допитливість, ініціативність, наполегливість, гнучкість, лідерські якості, повагу до інших суспільств і культур) [3].

Важливим джерелом інформації про особистісні особливості бізнесменів є спостереження за діяльністю найбільш успішних з них. На цьому побудовано багато роботи з вивчення факторів успіху в бізнесі.

Широко відомий висновок, до якого прийшов А. Маслоу, аналізуючи історії життя успішних людей. Він показав, що саме висока мотивація досягнення, прагнення до успіху, визначають реальні результати діяльності успішних людей.

Одними з перших узагальнили і систематично виклали перелік якостей, що сприяють успіху в управлінні бізнесом М. Вудкок і Д. Френсіс. Вони показали, що успіху сприяє ряд особливостей особистості.

- Вперте твердження своєї особистості. Ця психологічна особливість зазвичай проявляється дуже рано. Вона виражається в прагненні не пристосовуватися під оточуючих, а йти до власної мети, не пасуючи перед перешкодами.
- Здатність контактувати з оточуючими. Основа цієї здатності – вміння зрозуміти психологічні особливості співробітників і суперників і правильно використовувати цю козирну карту у великій грі життя.
- Фізична витривалість. Психічна гармонія забезпечує завидне здоров'я, яке теж є важливим елементом успіху. Дивовижна здатність точно передбачити, як будуть розвиватися події.
- Особлива гнучкість. Людина, народжена для удачі, завжди точно розуміє, коли треба визнати свою поразку або піти на розумний компроміс. Вона вміє при необхідності бути і дуже наполегливою, але не робить особистої трагедії із відступу, оскільки впевнена у кінцевому успіху.
- Неабияка здатність переконувати інших.
- Творча активність – це одне з найважливіших якостей людей, що демонструють високу успішність, яке проявляється в найширших областях [1].

М.І. Мелія на основі спостереження та узагальнення індивідуальних біографій найбільш успішних представників бізнесу виділила наступні особистісні якості, які допомогли їм досягти успіху, стати багатими і впливовими: могутність бажань, потужний внутрішній імпульс, невиправданий оптимізм, відкритість реальним фактам, компетентність у часі, ціле-

спрямованість, харизма, схильність до ризику, відповідальність і моральні межі, ясність мислення та безальтернативність, раціональне ставлення до грошей, самореалізація в бізнесі, демократичність і скромність, унікальність, екзистенціальна тривога [3].

Одне з безперечних позитивних якостей особистості підприємництва – це його лідерські якості. Лідера можна визначити як найбільш авторитетну особистість в даному соціальному співтоваристві, що грає центральну роль в організації спільної діяльності і регулюванні взаємостосунків у групі. Підприємець не може не бути лідером, скільки він повинен згуртувати навколо себе людей і надихнути їх для досягнення високої мети.

На думку, А. Менегетті, лідер – це людина, яка, задовольняючи власний егоїзм, реалізує громадський інтерес. Розвиваючи власну діяльність, він розподіляє матеріальні блага і забезпечує роботою сотні людей. При цьому попутно лідер стимулює прогрес в суспільстві і вносить пожвавлення в економіку, що дає поштовх еволюції суспільства.

Ще один важливий момент, що стосується ефективного керівництва, полягає в тому, що успішний керівник повинен завжди вміти знаходити оптимальний баланс між двома крайностями. Аналіз особистісних особливостей найбільш успішних лідерів бізнесу західних країн показує, що більшість з них мають чотири пари якостей, які на перший погляд здаються взаємовиключними один одного, а саме: амбіційність – скромність; стратегічне мислення – увага до дрібниць; ентузіазм – внутрішній спокій; здатність йти на ризик – уміння отримувати користь з помилок [2].

Найцікавіший момент полягає в тому, що будь-яка з даних якостей, при своєму розвитку перетворюється в недолік, і тільки в балансі зі своєю протилежністю знаходить гармонію і веде до успіху.

Аналіз зарубіжних та вітчизняних досліджень щодо діяльності підприємців дозволяє виділити найбільш важливі особистісні компетенції, які потрібні для успішного розвитку бізнесу, такі як: самостійність, амбіційність, наполегливість, працьовитість та стійкість. Також важливо зазначити ще одну компетенцію, а саме – самовдосконалення. Постійна робота над собою, саморозвиток та рух у ногу з часом – невід'ємний компонент успішного ведення бізнесу.

Список використаних джерел

1. Бадрак В. В. Как достичь успеха и стать лидером: (Опыт 400 выдающихся личностей цивилизации и воздействии на окружающий мир) / В. В. Бадрак. – Харьков : Фолио, 2011. – 219 с.
2. Лабурцева О. І. Маркетинг і розвиток підприємництва в легкій промисловості України : монографія / О. І. Лабурцева. – К. : КНУТД, 2008. – 364 с.
3. Чернявская Т. П. Психология успешности личности в бизнесе : монография / Т. П. Чернявская. – Одесса : Астропринт, 2010. – 286 с.

Садикіна А. С.,
студентка групи СН-116
Запорізького національного
технічного університету;

Бородулькіна Т. О.,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології
Запорізького національного
технічного університету

ПСИХОСЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УЯВЛЕНЬ ПРО ІНТУЇЦІЮ ТА МІСЦЕ ІНТУЇЦІЇ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ (НА ПРИКЛАДІ ЖІНОК ЗРІЛОГО ВІКУ)

Дослідження психосемантичних особливостей уявлень про інтуїцію та її місце в житті людини було проведено нами у період з липня по вересень 2017 року у формі безпосереднього індивідуального опитування та у формі інтернет-опитування (заповнення електронного варіанту анкети, розміщеної в інтернет-мережі). Усне опитування проводилося в польових умовах під час вступної кампанії в липні 2017 р. біля приймальної комісії Запорізького національного технічного університету. Всього в опитуванні взяло участь більше 200 осіб, проте для подальшого аналізу нами було відібрано відповіді 117 жінок зрілого віку 20–60 років, які є мешканками України. При виборі вікової періодизації спиралися на підхід Е. Еріксона та Г. Крайг. Для виявлення особливостей уявлень про інтуїцію та її місце в житті людини нами використано психосемантичні методи: метод вільних асоціацій та метод незакінченого речення. Учасникам дослідження пропонувалося два завдання: написати будь-які асоціації до слова «інтуїція» та продовжити незакінчені речення («Інтуїція – це …»; «Інтуїція необхідна для того, щоб …»). Для обробки отриманих результатів використано метод контент-аналізу.

Семантичний простір слова «інтуїція» у жінок зрілого віку отримано за допомогою вільного асоціативного експерименту. Зі 117 учасниць опитування лише одна не надала асоціації до слова «інтуїція», що свідчить про високу зрозумілість цього стимулу для опитаних жінок. Всього отримано 264 асоціації, з яких 217 – це частотні асоціації (частотність 2 і більше; 68 варіантів відповідей), а 47 – одиничні. Відповіді надавалися переважно російською мовою. Первинний частотний аналіз отриманих асоціацій дав нам можливість виділити смислове ядро в психосемантичному просторі слова «інтуїція» в розумінні жінок зрілого віку. При виділенні смислового ядра ми спиралися на підхід В. П. Серкіна, який емпірично довів, що величина стереотипних реакцій виражає ступінь зрозумілості деякого значення для певної кількості людей (табл. 1).

Таблиця 1

Значуща кількість асоціацій у групі залежно від кількості випробовуваних (за В. П. Серкіним [3])

Кількість досліджуваних – n	Рівень значущості	Значуща (невипадкова) частота асоціацій – ν
Від 5 до 99 осіб	ρ = 0,01	ν = 4
Від 100 до 992 осіб	ρ = 0,01	ν = 5
Від 993 до 9897 осіб	ρ = 0,01	ν = 6

Смислове ядро невипадкових асоціацій до слова «інтуїція», наданих жінками, наведене у табл. 2. Коефіцієнт (К) міри входження слова до семантичного поля слова-стимула «інтуїція» визначено за формулою Клода Нобла: $K=\frac{n-1}{N}$, де n – загальна кількість реакцій, які збіглися, а N – загальна кількість всіх реакцій [2, с. 177].

Таблиця 2

Смислове ядро асоціативного поля слова «інтуїція» (в розумінні жінок зрілого віку)

Частотні асоціації (російською мовою)	Частота (кількість асоціацій)	К
«Предчувствие» / «предчувствия»	16	0,056
«Чувство» / «чувства»	16	0,056
«Чутьё»	8	0.026
«Шестое чувство»	8	0.026
«Внутренний голос»	7	0,022
«Знание» / «знания»	6	0,018
«Предвиденье»	5	0,015
«Мысли» / «мысль»	5	0,015
«Ощущение» / «ощущения»	5	0,015

Тематичний аналіз асоціацій до слова «інтуїція» здійснено з урахуванням підходу М. О. Лосського про види інтуїції [1]. Майже всі отримані асоціації (всього 251) ми розподілили на три смислові групи, представлені в табл. 3.

Таблиця 3

Тематичний аналіз асоціацій до слова «інтуїція»

Вид інтуїції (за М. О. Лосським)	Приклади асоціацій (російською мовою)	Кількість асоціацій	Відсоток
Почуттєва	«предчувствие»; «чувство»; «чутьё»; «ощущение»	105	41,83
Інтелектуальна	«знания»; «мысли»; «ум»; «логика»	78	31,07
Містична	«шестое чувство»; «предвиденье»; «предсказание»; «магия»; «душа»	68	27,09

За результатами тематичного аналізу асоціацій до слова «інтуїція» виявлено, що для жінок зрілого віку інтуїція пов'язана переважно з почуттєвою сферою життя.

Розуміння місця інтуїції в житті людини жінками зрілого віку досліджено нами за допомогою контент-аналізу відповідей жінок про місце інтуїції в житті людини (табл. 4).

Таблиця 4

Результати контент-аналізу відповідей жінок зрілого віку про місце інтуїції в житті людини

Смислові блоки	Приклади відповідей (російською мовою)	Кількість відповідей	Відсоток
Інтуїція необхідна для здійснення життєвого вибору та вирішення різноманітних ситуацій	«Делать выбор»; «помочь определиться или помочь выбрать»; «помочь находить выход из сложных ситуаций»	36	35,6
Інтуїція як помічник у житті	«В качестве помощника»; «помогает по жизни»	24	23,7
Інтуїція необхідна для самопізнання, самовпевненості, самовідчуття	«Достичь поставленной цели в жизни, идти к ней»; «полностью быть уверенным в своих действиях»; «понять себя»	16	15,8
Інтуїція як «захисник»	«Беречь себя и близких»; «оберегать человека от непредвиденных обстоятельств, помощь в принятии важных и судьбоносных решений»; «Чтобы жизнь была безопаснее и комфортнее»	14	13,8
Інтуїція необхідна для передбачення	«Предвидеть какое-то действие»; «предотвратить либо предугадать ситуации или события, которые могут принести как пользу, так и вред»; «тонко чувствовать как внешний, так и внутренний мир, двигаться в потоке жизни, гибко реагируя на обстоятельства, быть максимально включенным в Жизнь»	11	10,8
Всього		101	100

Перспективи подальших досліджень полягають в розширенні вибірки респондентів; порівнянні уявлень про інтуїцію та її місце в житті людини у респондентів різної статі, різного віку, професійного статусу.

Список використаних джерел

1. Лосский Н. О. Чувственная, интеллектуальная и мистическая интуиция / Н. О. Лосский [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.koob.ru/losskiy/chuvstvennaya_intuiciya

2. Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии / В. Д. Балин, В. К. Гайда, В. К. Гербачевский и др.; под общей ред. А. А. Крылова, С. А. Маничева. – [2-е изд.]. – СПб. : Питер, 2003. – 560 с.
3. Серкин В. П. Решение задачи о случайности / неслучайности ассоциаций: критерий оценки и валидный набор ассоциаций / В. П. Серкин // Психологическая диагностика. – 2009. – № 4. – С. 22–31.

Сембрак О. І.,
магістрант спеціальності «Психологія» Запорізького національного технічного університету;

Бочелюк В. Й.,
доктор психологічних наук, професор, зав. кафедри психології Запорізького національного технічного університету

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ У СЛАБОЗОРИХ ПІДЛІТКІВ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

Зміни, що відбуваються в Україні, спричинені ними гуманістичні й демократичні зрушення в світогляді, ідеології, науці та культурі зумовлюють необхідність вивчення та впровадження у навчально-виховний процес психологічних ідей. Актуальність дослідження правової культури особистості зумовлена принципово важливими обставинами. Так, в умовах демократизації суспільства, прийняття нових законодавчих актів мають місце значні зміни в громадській правосвідомості, це впливає на те, що вагомого значення набуває погляд на правову культуру як характеристики соціально-правового суспільства. У зв'язку зі зростанням кількості правопорушень серед дітей та підлітків актуалізується необхідність профілактичної і виховної функції фахівців психологічних служб закладів освіти з формування правової культури особистості дитини. Відомо, що стан правової свідомості і правової культури сучасного українця не відповідає європейським стандартам, що спричиняє помилкове відношення до правових цінностей, відсутність навичок користування нормами права. Внаслідок чого з'являється асоціальна поведінка та правопорушення в дитячому та молодіжному середовищі.

Проблеми становлення та розвитку правової культури у контексті демократизації всіх сфер суспільного життя досліджено у працях українських вчених: О. Бандурки, Ю. Бітяка, Н. Бібіка, В. Головченка, В. Райко, М. Панова та ін.

Особливості виховання, соціалізації та розвитку дітей з вадами зору було висвітлено в працях В. Васильєва, В. Єрмакова, М. Зємцової, А. Літвак, В. Лебединського, Л. Солнцевої, В. Фєоктистової.

Психологічне обґрунтування проблеми висвітлено в роботах І. Беха, М. Варій, І. Кона, В. Лубовського, Л. Регуш, М. Панова, К. Фоменко, Л. Фрідман та ін. Вітчизняні педагоги й психологи робили акцент на проблемах виховання правосвідомості, гуманістичної високоморальної поведінки особистості, превентивному вихованні дітей, підлітків та молоді.

Віддаючи належне науковим дослідженням сучасних українських та зарубіжних вчених з питань правової культури, слід зазначити, що у спеціалізованих навчальних закладах процес формування правової культури дітей з особливими потребами має свою специфіку, оскільки навчально-виховні системи зазначених закладів освіти орієнтовані на адаптацію й соціалізацію особистості учнів з особливими потребами. Аналіз змісту навчально-виховного процесу та соціокультурного середовища підлітків спеціалізованих освітніх закладів дозволяє встановити необхідність формування та розвитку правової культури осіб з особливими потребами.

Правова культура виступає як стан, що характеризує людину. Правова культура особистості співвідноситься з правовою культурою суспільства як особливе і загальне. В той же час, вміст їх різний, оскільки особова правова культура завжди емоційно забарвлена.

Більшість теоретиків розглядають поняття «правової культури» як в широкому, так і у вузькому сенсі. Так, наприклад, Д. М. Бойко вважає, що в широкому сенсі правова культура – це культура суспільства, яка охоплює всі правові цінності, у тому числі закони, розвинену законодавчу техніку, правову науку, розвинену юридичну освіту, досконалу юридичну практику і стабільний правопорядок. А «правова культура» у вузькому сенсі – це культура окремої особистості, яка включає в себе певний рівень правосвідомості, якісне опанування умінь і навиків правомірної поведінки [1].

Доречно розглядати поняття правової культури у широкому, тобто суспільному, та вузькому, тобто особистісному, сенсі.

Вітчизняний науковець Р. Сербин розглядав правову культуру як «особливу складову духовної культури людства, яка фіксує досягнення суспільства у сфері юридичної теорії та практики; розкриває роль правових ідеалів та цінностей в житті суспільства, реальних здобутків держави у галузі захищеності прав і свобод людини» [3, с. 168]. Автор розуміє правову культура як складову загальної культури особистості, яка існує в певному соціумі.

Українська дослідниця правової культури І. Осика визначала правову культуру як «структурно-складне цілісне утворення, яке включає в себе якісний стан правового життя суспільства, відображеного в досягнутому рівні досконалості правових актів, правової і правозастосувальної діяльності, правосвідомості та правового розвитку особистості, а також у ступені свободи її поведінки і взаємної відповідальності держави та особистості,

що позитивно впливає на суспільний розвиток і підтримання умов функціонування суспільства» [2, с. 8].

Український психолог Д. Бойко зазначав, що «правова культура відображає соціально та історично сформовану систему матеріальних та ідеальних явищ у сфері дії права та його відображення у свідомості і поведінці людей. Правова культура відбивається у саморегуляції поведінки людини, у її соціально-правових і моральних відносинах з оточуючими. Ґрунтуючись на правових знаннях, моральних і гуманістичних принципах як особистісних цінностях, правова культура виявляється у свідомому ставленні людини до своїх прав і обов'язків, у стійкій установці на правослухняну поведінку» [1, с. 9].

Список використаних джерел

1. Бойко Д. М. Психологічні умови формування правової культури старшокласників / Д. М. Бойко. – К., 2005. – 123 с.
2. Осика І. В. Правова культура у формуванні правової, соціальної держави «Теорія та історія держави і права, історія політичних і правових учень» / І. В. Осика. – К., 2004. – 121 с.
3. Сербин Р. А. Стратегічний потенціал правової культури / Р. А. Сербин // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 2002. – № 3. – С. 167–174.

Сембрак О. І.,
магістрант спеціальності «Психологія» Запорізького національного технічного університету

Бочелюк В. Й.,
доктор психологічних наук, професор, зав. кафедри психології Запорізького національного технічного університету

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УЧНІВСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ОСВІТНІХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

Сучасна система освіти спрямована на розвиваючі, особистісно-орієнтовані, інноваційні та експериментальні технології навчання і виховання. Це приводе до перетворення сучасних освітніх закладів з об'єкта управлінських впливів вищестоящих керівних органів на суб'єкт системи

освіти, що розвивається. Досягнення даного переходу можливе, якщо створюються умови як для розкриття творчого потенціалу учнів, так і для ініціативи педагогів та освітніх соціальних організацій у цілому.

Сучасна школа – це складна система, якій доводиться діяти у світі, що динамічно змінюється й висуває до неї зростаючі вимоги. Одночасно з цим ззовні і всередині школи з'являються педагогічні, управлінські нововведення, які створюють можливості для якісних змін у способах і результатах її роботи. Усе це приводить до ускладнення завдань в освітніх соціальних організаціях і породжує потребу у нових, науково-обґрунтованих способах їх рішення.

Сучасна теорія самоврядування в освітніх соціальних організаціях розвивається як частина загальної теорії управління. Вона має свої суттєві особливості, що відрізняють її від інших видів, але в її основі лежать також загально-управлінські підходи.

Важливу роль в розвитку учнівського самоврядування відіграють внутрішні відношення між усіма учнями, а також особливості готовності до управлінської діяльності в школі. Головне в цій роботі – створення відповідного мікроклімату в освітній соціальній організації, який сприяв би розвитку потреб учнів в установлені і розвитку гуманістично-орієнтованих різноманітних і особистісно-значимих контактів із світом і найближчим оточенням.

Виходячи з цього, учнівське самоврядування можна зазначити як особливу діяльність, у якій учень через розв'язання управлінських завдань забезпечує організованість спільної діяльності, її спрямованість на досягнення освітніх цілей і цілей розвитку школи. Тому загальним предметом учнівського самоврядування є особливості готовності учнів до управлінської діяльності в школі.

Враховуючи складність управлінських проблем, які спостерігаються сьогодні в системі освіти, особливу увагу треба приділяти врахуванню різноманітних умов та шляхів оптимізації управлінського процесу. Поряд із розробкою та врахуванням загальних закономірностей соціального управління, особливе, важливе місце в оптимізації процесу управління в системі середньої освіти має відігравати учнівське самоврядування.

Така соціальна організація як школа є, насамперед, соціогруповою структурою. І це означає, що всередині неї діють більше, ніж одна група. Між ними можуть існувати статеві, вікові, владні, престижні та інші відмінності. Звідси виникають і мікрогрупова напруга, і можливі конфлікти. Проблема управління тут постає як досягнення міжгрупової консолідації, примирення, посилення позитивних значень взаємного сприйняття і взаємної оцінки. Звичайно, таку організацію можна розглядати, абстрагуючись від діючих у її просторі міжгрупових відмінностей, тобто як єдину

групу. Але в такому випадку те, що об'єднує групу, як правило, є менш значущим, ніж те, що її роз'єднує.

Поняття міжгрупових відмінностей, напруги й конфліктів має для управління велике значення. Керованість цією спільнотою буде визначатися тим, наскільки вдалося подолати ці міжгрупові відмінності, зняти міжгрупову напругу, загасити міжгрупові конфлікти; прищепити почуття належності до всієї навчальної організації, а не лише до окремої соціально-психологічної спільності. Змістом групового життя є згуртування й консолідація. Завдання керівника полягає в тому, щоб підвищити рівень її консолідації. Досягається це шляхом засвоєння, сприйняття, уособлення групових ціннісних орієнтацій, дотриманням заснованих на них норм поведінки. Чим більше консолідована група, тим одностайніше реагує вона на будь-які відхилення від очікуваної поведінки. Таким чином, ступінь групового контролю й ефективності санкцій буде вищим. Лідер (керівник) має дбати про те, щоб продуктивно розв'язувався конфлікт між особою й групою. В освітній соціальній організації змістом дій керівника має бути подолання міжгрупової, а не міжіндивідуальної напруги. Досягається це приблизно таким само чином, як і в окремій групі. Лише роль індивідів тепер беруть на себе групи, які у взаємодії між собою діють як окремі одиниці. Між ними тепер потрібно віднайти цінності, що їх консолідують; виробити правила взаємодії, встановити ефективний контроль за їх дотриманням, втілити дієве карне й нагородне право, домогтися справедливої винагороди та мобілізуючої сертифікації окремих груп на статусних, рольових та престижних позиціях.

Освітня соціальна організація не тотожна її соціогруповій структурі, хоч остання і складає її людську основу. Перша є певним типом соціогрупової структури, саме той її різновид, специфічною рисою якої є доцільність колективної дії. Перетворення групової структури на організацію надає управлінню нею додаткових рис. Тепер першорядного значення набуває чітке, певне й всебічне визначення мети. За визначенням Р. К. Мертона [1] та В. Г. Оссовського [2], вона є тим законом або принципом, який визначає будову, ієрархію та функції організації. Чим реалістичніша, адекватніша, глибша й точніша мета, тим краща освітня соціальна організація. Значить, тим доцільніше, ефективніше й раціональніше воно здатне діяти.

Наявність неформальної та формальної структури в освітній соціальній організації обумовлена збереженням груп і групових утворень. Зрозуміло, що існування останніх уникнути неможливо, оскільки адміністративна (бюрократична) організація соціальної взаємодії є певною надбудовою, яка виростає на ґрунті групової і соціогрупової спільноти. Вона не може повністю зняти особистий аспект людських стосунків, звести їх лише до формально-юридичних норм. Неформальна взаємодія у формально-юридично оформленій організації має компенсаційне призначення,

і цим долається її бюрократична байдужість до екзистенційних основ людського буття.

Цілі в освітніх соціальних організаціях можуть бути стратегічними, тактичними й оперативними. Стратегічні цілі розраховані на відносно далеку перспективу, тактичні – на середню, оперативні проявляються як робочий план дій. У першому випадку особливе значення має перспективність мислення керівної групи адміністрації, передбачення. Тактичне планування діяльності має особливе значення, бо воно є концептуальною основою робочих планів.

Мета може бути завищеною чи заниженою стосовно можливостей і ресурсів освітньої соціальної організації. Негативні наслідки або збочення у роботі очікуються в обох випадках. У разі завищення мети організація працює з перевантаженням. Виснажуються його людські, матеріальні, фінансові ресурси. Як наслідок наступає колективна втома, невдоволення чи апатія. Частішими і більш тривалими стають конфлікти. Актуальними стають комунікативні й інші блокади та безвихідь. Ефективність і продуктивність діяльності освітньої соціальної організації прямо залежить від чіткішого, яснішого і реальнішого визначення мети.

Отже, освітня організація є діючою формально організованою групою. Її внутрішнє впорядкування здійснюється шляхом визначення мети, створенням правил внутрішнього розпорядку, через адміністративний нагляд за їх виконанням, створенням посадової ієрархії, розподілом ролей, формуванням почуття належності, через координацію діяльності, нагромадження і продуктивне використання ресурсів.

Список використаних джерел

1. Мертон Р. К. Явные и летальные функции / Американская социологическая мисль : тексты / под ред. В. И. Добренькова. – М. : Изд-во МГУ. – 2004. – С. 381.
2. Оссовський В. Г. Соціальна організація та соціальна інституція / В. Г. Оссовський // Соціологія: Теорія, методи, маркетинг. – 2008. – № 3. – С. 131–148.

Семененко Т. В.,
магістрантка спеціальності «Олігофренопедагогіка, дефектологія» комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради;

Панов М. С.,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ДІТЕЙ З АУТИСТИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

У новітній парадигмі освіти важливе місце посідає формування ключових компетенцій підростаючого покоління. Розвиток соціальної компетентності дітей є важливою соціальною і психолого-педагогічною проблемою, вирішення якої належить до нагальних питань суспільства та освіти в цілому. В умовах соціально-економічних змін перед освітою поставлено завдання не просто дати вихованцям певний рівень знань, умінь і навичок щодо основних напрямків розвитку, але й забезпечити здатність і готовність жити в сучасному суспільстві, досягати соціально-значущих цілей, ефективно взаємодіяти і вирішувати життєві проблеми. Актуальність дослідження на соціальнопедагогічному рівні визначається тим, що соціальна стратегія держави, спрямована на створення умов для сталого розвитку нашого суспільства на основі більш ефективного використання і вдосконалення людського потенціалу, передбачає перехід на компетентнісний рівень освіти.

Численні світові дослідження присвячені вивченню різних аспектів соціальної компетентності та зв'язку її з життєвими цінностями (J. P. Allen), з поведінкою в ситуації стресу (C. L. Hanson). Особлива увага приділяється шкільному віку як ключовому етапу формування соціальних компетенцій (Н. В. Калініна). Однак, у загальній, а особливо спеціальній психології, досліджень, спрямованих на вивчення питань соціальних компетенцій, вкрай недостатньо. Зокрема, роботи О. Л. Кононко присвячені вивченню зародження соціальних компетенцій у дошкільників. Окремі дослідники питання формування соціальних компетенцій розглядають у контексті життєтворчості особистості, пов'язуючи її порушення з ключовими ас-

пектами дезадаптації дітей у соціумі (М. О. Доктрович, В. В. Нечипоренко, Л. В. Сохань). Хоча за останні роки українськими вченими виконані дослідження, пов'язані з розвитком соціальної поведінки аутичних дітей (А. М. Душка, В. М. Синьов, Т. В. Скрипник, В. В. Тарасун, Г. М. Хворова, Д. І. Шульженко), питання цілеспрямованого формування у них соціальних компетенцій залишається поза увагою науковців та практиків. При цьому у світовій аутопсихології ця проблема знаходиться в центрі уваги дослідників (S. Bellini, H. Goldstein, J. L. Matson).

За складністю соціальних наслідків і порушень адаптації аутизм займає особливе місце серед психічних розладів. Симптоми аутизму ускладнюють соціалізацію дитини, засвоєння соціальних ролей, пов'язаних з функціонуванням у дошкільних установах та школі, налагодженням взаємин з оточуючими людьми. Таким чином, актуальність даного дослідження обумовлена необхідністю розробки проблеми соціальної компетентності з опорою на методологічні принципи вітчизняної дефектології, зокрема, спеціальної психології; важливістю виявлення груп ризику щодо соціальної дезадаптації в ранньому віці та розробки програм профілактики і корекції порушень соціалізації у дітей дошкільного та шкільного віку.

Актуальність психологічного обґрунтування основ формування соціальних компетенцій у дітей з аутистичними порушеннями значною мірою обумовлена тим, що в умовах сьогодення спостерігається низка суперечностей між:

– зростаючою потребою суспільства в соціалізації дітей з аутистичними порушеннями та існуючими традиційними підходами до їх освіти і соціального розвитку в умовах сучасної школи та системи дошкільної освіти, які на підставі клейма «ненаучуваності» ігнорують важливість і можливість формування початкових соціальних компетенцій у таких дітей;

– необхідністю формування соціальних компетенцій у дітей з аутистичними порушеннями і відсутністю теоретичної та методичної системи такої роботи в практичній діяльності корекційно-освітніх та реабілітаційних установ.

Затримка психічного розвитку може бути викликана генетичними, соматогенними, психогенними факторами, а також церебрально-органічною недостатністю, найчастіше резидуального характеру (інфекції, інтоксикації, травми мозку). При цьому затримка розвитку емоційної сфери виявляється в різних клінічних варіантах інфантилізму. Сповільнення темпу пізнавальної діяльності пов'язують з хронічною астенією. Характерна мозаїчність уражень, де поруч з дефіцитарними функціями є і майже повністю збережені. Простежується інертна фіксація більш елементарних зв'язків, що призводить до затримки інволюції більш ранніх форм. Явище асинхронії пов'язане з тим, що первинний дефект частіше порушує розви-

ток окремих базальних ланок психічних процесів, вищі структури страждають вторинно.

Порушений психічний розвиток має ту ж етіологію, що й органічний недорозвиток психіки, як вказують І. В. Сєргєєва [1], В. М. Синьов [2, 3], І. Д. Шульженко [4–6]. Основна відмінність патогенезу пов'язана з більш пізнім (після 2–3 років) патологічним впливом на мозок, коли більша частина мозкових систем значною мірою вже сформована і їх неповноцінність виявляється лише згодом.

Зауважимо, що компонент пошкодження присутній маже у всіх видах аномального розвитку. В інших видах дизонтогенезу він є або ускладнюючим фактором, або пусковим механізмом. Характерною моделлю порушеного розвитку є позитивна деменція. При її появі в досить ранньому віці характер дизонтогенезу визначається поєднанням грубого порушення ряду сформованих психічних функцій з недорозвитком онтогенетичних більш молодих утворень (лобні системи). В старшому віці трапляється і первинне порушення лобних систем. Окрім порушення підкоркових функцій, також простежують значні відхилення в емоційній сфері, що веде до ізоляції окремих систем, розладу складних ієрархічних зв'язків, нерідко з грубим регресом інтелекту та поведінки.

Дефіцитарний розвиток пов'язаний з важким порушенням окремих аналізаторних систем: зору, слуху, мови тощо. Первинний дефект аналізатора або певної соматичної системи веде до недорозвитку функцій, пов'язаних з ними найбільш тісно, а також до затримки розвитку інших функцій, що гальмує психічний розвиток загалом [2, 5, 6]. Асинхронія виявляється в різному ступені недорозвитку одних аналізаторних систем при збереженні інших. Дефіцитарність певних сенсорних і моторних систем спричиняє виникнення явищ ізоляції.

При спотвореному розвитку простежується складне поєднання загального недорозвитку, затриманого, порушеного та прискореного розвитку окремих психічних функцій, що зумовлюють появу якісно нових патологічних утворень. Спотворений розвиток притаманний ряду процесуальних спадкових захворювань. Найхарактерніша модель – аутизм.

Останнім часом поширеною є думка про зв'язок цієї аномалії розвитку з органічним ураженням мозку. Для порушеного розвитку характерна найбільш виражена асинхронія. У процесі формування психічних функцій простежується інша ієрархія в послідовності розвитку окремих систем, до деякої міри обернена нормальному онтогенезу. Велике значення в порушеному дизонтогенезі відіграє явище ізоляції: функції, що розвиваються прискорено, не «підтягують» розвиток інших, що призводить до стереотипів у мові, ігрових діях тощо.

Виходячи з цього та зважаючи на недостатній рівень розробки теоретико-методологічних та методичних основ компетентнісного підходу

у систематичній корекційно-виховній роботі з аутичними дітьми на науково обґрунтованих психологічних засадах, враховуючи нагальну потребу в систематизації накопиченого в цій сфері емпіричного матеріалу та підготовці педагогів відповідного фахового рівня, ми обрали тему нашого дослідження.

Список використаних джерел

1. Сергєєва І. В. Індивідуальні особливості емоційної сфери особистості й емоційної регуляції діяльності педагогів / І. В. Сергєєва // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – К., 2003. – Т. 5. – Ч. 4. – С. 272–282.
2. Синьов В. М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: підручник. – Частина І. Загальні основи корекційної психопедагогіки (олігофренопедагогіки). – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. – 238 с.
3. Синьов В. М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка : підручник. – Частина 2. Навчання і виховання дітей. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – 224 с.
4. Шульженко Д. І. Аутизм – не вирок. – Львів : Кальварія, 2010. – 224 с.
5. Шульженко Д. І., Ліснічук О. В. Робота гувернера-психопедагога з корекції інтелектуальних та аутистичних порушень у дітей : елекронний навчально-методичний посібник для студентів Інституту корекційної педагогіки та психології НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. – 250 с.
6. Шульженко Д. І. Діагностико-диференціальні тенденції аутизму : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського держ. ун-ту : серія соціальнопсихологічна; випуск 5 / за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. – 2007. – С. 333–338.

Соц Я. Г.,
студентка спеціальності «Спеціальна освіта» комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради;

Панов М. С.,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У структуру психічного розвитку дитини, вчені у сфері психології, педагогіки, нейрофізіології та інших суміжних наук (П. К. Аногіною, Л. С. Виготським, Н. Е. Введенським, П. Я. Гальперіним, А. В. Запорожцем, Д. Б. Ельконіним, А. Н. Леонтьєвим, Н. Д. Левітовим, А. Р. Лурієм, І. М. Сеченовим, І. П. Павловим, А. А. Ухтомським, Е. Д. Хомською та ін.) виділяли психічні процеси, які здатні забезпечити всебічне формування особистості, тому їх умовно можна поділити на три сфери: пізнавальну, емоційну та вольову.

Повноцінну психічну діяльність дитини Л. С. Виготський, вбачав у тісному взаємозв'язку пізнавальних та емоційних процесів тобто, у нерозривному зв'язку «афекта» з «інтелектом». На його думку, розумова психічна діяльність базується на вольових якостях дитини та супроводжується різноманітними емоційними проявами, які можуть мати як негативні, так і позитивні прояви. У свою чергу, функціонування пізнавальної діяльності дитини забезпечується злагодженою, взаємопов'язаною між собою роботою всіх психічних процесів, а саме: сприйманням, відчуттями, увагою, пам'яттю, мисленням та мовленням.

Активне вивчення розвитку пізнавальних процесів у молодших школярів з порушеннями мовлення починається на початку двадцятого століття. Питання взаємозалежності між мовленнєвим та психічним розвитком дитини набували найбільшої актуальності у теорії та практики спеціальної педагогіки, логопедії, нейрофізіології. Тому дослідження багатьох авторів (Л. С. Виготським, А. П. Запорожцем, Р. Є. Лєвіною, А. П. Лурієм, О. М. Мастюковою, Є. Ф. Соботович, В. В. Тарасун та ін.) доводили, що рівень недорозвиненості мовленнєвої діяльності у дітей молодшого шкіль-

ного віку, пропорційно впливає на процес засвоєння ними знань, умінь та навичок у навчанні.

У цей період удосконалюються і ускладнюються всі функції, які виникли раніше. Діти опановують звуковим аналізом, засвоюють граматичні правила побудови висловлювань. Провідна роль при цьому належить новому виду мовлення – писемної мови. Таким чином, вплив шкільного навчання проявляється не тільки в тому, що значно збагачується словниковий запас дитини, але, перш за все, в придбанні виключно важливого вміння усно і письмово викладати свої думки [3].

Зазначимо, що до порушення засобів спілкування входять дві підгрупи: фонетико-фонематичні недорозвинення мовлення і загальне недорозвинення мовлення.

1. Фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення (ФФНМ) – порушення процесів формування вимовної сторони мовлення в дітей з різними мовними розладами внаслідок порушень сприйняття і вимови фонем [4].

У дітей з ФФНМ страждає процес формування вимовної системи, внаслідок порушень слухового сприймання і вимови фонем, що призводило до недостатньо чіткого оволодіння звуковим складом слова і відповідних специфічних помилок при читанні та письмі, хоча процеси пізнавальної діяльності у них залишилися збереженими.

2. Загальний недорозвиток мовлення (ЗНМ) – різні мовленнєві розлади, при яких у дітей порушене формування всіх компонентів системи мовлення, що відносяться до звукової і змістовної сторони [4].

У молодших школярів з ЗНМ спостерігаються такі труднощі: у граматичній будові мовлення (помилки в узгодженості числівників з іменниками, прикметників з іменниками за категоріями роду, числа і відмінку); у використаннях простих та складних прислівників; перетворенням однини у множину; у конструюванні речень; у накопиченні словникового запасу; розумінні змісту багатьох слів (призводить до помилок на письмі); в умінні підмічати і узагальнювати явища мови, її звукові і морфологічні особливості, форми словозаміни, способи словотворення і синтаксичні конструкції речень. Також страждали і пізнавальні психічні процеси. Зокрема, Л. Андрусишиною при дослідженні операційних аналогій були виявлені порушення довготривалої пам'яті, процесів спрямованості та концентрації уваги, операційного мислення (аналізу, переносу, узагальнення), саморегуляції. І. Н. Верес, Г. А. Мишиною, були визначені порушення у процесах мислення, які вони пов'язували з проблемами внутрішнього планування послідовності дій. Зазначали, що провідною системою, у дітей з ЗНМ залишається репродуктивне виконання діяльності, але при цьому, страждає попередній та процесуальний види контролю.

Великі труднощі відчували діти при зоровому сприйманні цілісного образу предмету, в умовах накладання одного малюнка на інший, де діти

орієнтувалися не на їх форму, а на їх колір, спостерігалась недостатня сформованість просторового праксису [2].

Труднощі у мовленнєвій діяльності дітей з особливими освітніми потребами характеризуються незасвоєнням: семантичної структури слова; смислових зв'язків між словами; Словесних засобів, які визначалися своєю пасивністю; типів значень слова (переносних, похідних, синомілічних, багатозначних та ін.); спостерігалась пасивність словникового запасу; проблеми узагальненості словесних значень та понять співвіднесеної лексичної системності; труднощі при розумінні складних текстів; засвоєння слів з новими значеннями у використанні їх у зв'язному мовленні; помилки у недиференційованому використані закінчень знахідного відмінку, що позначають живі та неживі істоти; недостатній рівень засвоєння парадигми дієвідміни атипових дієслів; порушення усного мовлення; труднощі при засвоєні програмованого матеріалу з читання та письма.

Великий вплив на особистісний розвиток учня молодшої школи, мають емоції, які формуються разом зі всіма психічними процесами, і тому порушення мовлення можуть сильно впливати на емоційний фон дитини.

Емоції, які проявляли діти з ЗНМ характеризуються: лабільність, нестійкістю, змінами протягом дня, з домінуванням поганого настрою такого як: плаксивість, капризність, роздратованість, неврівноваженість. Вони не критично відносились до свого порушення, відмовлялися пояснити свій нетиповий стан. Вольові якості виражалися у нестабільності, мотиваційна сфера у недостатньої виробленості, зі слабкою регуляцією довільної діяльності, з постійним намаганням уникати труднощі [1].

Таким чином, психічний розвиток особистості дитини молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення, може характеризуватися: повільним розвитком пізнавальних процесів; порушенням емоційно-вольової сфери, що проявляється у підвищеній емоційній збудливості, виснаженості нервової системи; важкістю застосувань комунікативних вмінь з оточуючими людьми; здатністю до розвитку патологічних якостей особистості.

Список використаних джерел

1. Бєлова О. Б. Особливості розвитку особистості молодших школярів з порушеним мовленнєвим розвитком [Електронний ресурс] / О. Б. Бєлова. – Режим доступу: arko_2011_2_3(3).pdf. – Foxit Reader 1.3 – Русская версия – [(akko_2011_2_3 (3). pdf].
2. Гаврилова Н. С. Психологічна характеристика дітей з ЗНМ порушенням пізнавальної сфери кінетичного типу // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : Серія соціально-педагогічна: Вип. X / за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. – С. 306–310.
3. Нагаєва Т. Ю. Особливості мовленнєвого розвитку дітей молодшого шкільного віку з порушенням інтелекту [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://ua_referat.com/Особливості_мовленнєвого_розвитку_дітей_з_ порушенням_ інтелекту_молодшого_шкільного_віку.
4. Словник логопедичних термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.logopedia.com.ua/parents_4.htm.

Сухомлин С. В.,
магістрантка кафедри психології Дніпровського гуманітарного університету;

Шевяков О. В.,
доктор психологічних наук, професор кафедри психології Дніпровського гуманітарного університету

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ САМОСВІДОМОСТІ ГІПЕРАКТИВНИХ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ

Особистісний розвиток дітей та підлітків з розладами поведінки має особливості, що ускладнюють їх соціальну адаптацію.

Трансформація гіпердинамічних розладів поведінки в психопатоподібні поведінкові прояви, обумовлена поєднанням біологічних і соціальних факторів. Серед біологічних факторів, що впливають на виникнення девіацій в формуванні самосвідомості дітей та підлітків з гіперактивністю, основним виступає дисфункція лобових часток, зокрема прояви так званої «лобової симптоматики» – недостатня здатність довільно регулювати свої психічні процеси і поведінку, що проявляється в розгальмуванні, імпульсивності, емоційній лабільності, недостатній концентрації уваги. Негативна реакція соціуму на поведінку і подальша стигматизація, порушення дитячо-батьківських і сімейних відносин відіграють несприятливу роль в процесі становлення самосвідомості. Комплекс цих факторів обумовлює прояви формування девіантної самосвідомості.

Несприятливі умови для розвитку особистості дуже часто призводять до різних форм девіантної поведінки. Гіпердинамічні розлади виявлялися в дитинстві в 44,1 % підлітків, які вчинили тяжкі кримінальні дії.

У зв'язку з цим, виникає актуальне питання про можливість психокорекційного впливу на фактори, що лежать в основі спотворень у формуванні самосвідомості у дітей та підлітків з гіперактивністю. Також, з огляду на те, що особи з поведінковими розладами особливо чутливі до соціальних впливів, важливим завданням стає вивчення впливу мікросоціального оточення на формування самосвідомості і можливостей гармонізації міжособистісних відносин.

З метою запобігання виникненню девіацій в процесі особистісного розвитку дітей і підлітків з гіперактивністю, необхідно приділяти особливу увагу навчанню навичкам оцінки своїх психічних станів, своїх можливостей, передбачення наслідків своїх дій. Однак, відповідні психокорекційні заходи та інформаційні технології ще недостатньо відпрацьовані.

Необхідність розробки системи психологічної корекції для раннього пубертатного віку, обумовлена тим, що хоча основні симптоми синдрому гіперактивності – рухове розгальмування і прояви когнітивної недостатності за даними різних дослідників [1; 2; 3; 4; 5] у 55–62 % осіб цієї вікової категорії в значній мірі редукуються, психологічні проблеми, зокрема, афективні вибухи, що відбуваються внаслідок суперечливої самооцінки і недостатньої здібності передбачати наслідки своїх дій, мають тенденцію до збільшення. Це проявляє себе в тяжких афективних порушеннях, агресивній поведінці та труднощах спілкування.

Потреба в самоствердженні, становлення якої відбувається в цей період, при відсутності відповідних психокорекційних втручань, також стає причиною розвитку психопатоподібних форм поведінки.

Об'єкт дослідження: самосвідомість дітей та підлітків з розладами поведінки.

Предмет дослідження: самосвідомість дітей та підлітків з синдромом гіперактивності.

Мета дослідження: виявити особливості самосвідомості дітей та підлітків з синдромом гіперактивності та розробити систему психологічної корекції їх поведінки.

В ході дослідження, була висунута гіпотеза про те, що у дітей та підлітків з синдромом гіперактивності недостатність усвідомлення свого досвіду, оцінки можливостей і прогнозування наслідків своїх дій призводять до зниження регулюючої функції самосвідомості. Розвиток самосвідомості у дітей та підлітків з гіперактивністю може бути забезпечений в ході психокорекційних заходів, які вирішують комплексну задачу розвитку навичок аналізу, планування й гармонізації міжособистісних відносин в мікросоціальному середовищі.

Завдання дослідження:

1. Обґрунтувати теоретико-методологічні основи вивчення самосвідомості у дітей та підлітків з розладами поведінки.

2. Розробити структурно-динамічну модель самосвідомості дітей та підлітків з гіперактивністю.

3. В ході емпіричного дослідження виявити особливості функціонування самосвідомості дітей та підлітків з гіперактивністю та з'ясувати рівень розвитку рефлексії та здатності прогнозувати наслідки своїх дій.

4. Розробити систему корекційних заходів, спрямованих на підвищення рівня саморегулюючої функції самосвідомості у дітей та підлітків з гіперактивністю.

Теоретико-методологічною основою досліджень є положення загальної психології та психології особистості, що стосуються: онтогенезу, структури, умов і закономірностей формування самосвідомості (Г. С. Костюк, Р. Бернс); принципів компенсації дефекту й ускладнення аномального розвитку вторинними відхиленнями в психічному розвитку (Л. С. Виготський, В. В. Ковальов, М. М. Семаго); проблем порушення самосвідомості при девіантному розвитку (Б. С. Братусь, Н. Л. Білопольска, Б. В. Зейгарник, Н. Ю. Максимова, Є. І. Соколова); особливостей дітей з гіперактивністю (Р. Барклі, Е. Меш, Б. Хоза); ролі самосвідомості та рефлексивних процесів в особистісному розвитку (Л. І. Божович, І. І. Чеснокова, А. Цукерман, А. С. Зак); антиципації як феномену, що пронизує всі рівні психічного відображення дійсності (П. К. Анохін, І. Г. Батраченко, В. Д. Менделевич); розвиток ресурсних можливостей дитини та підходів до гармонізації сімейних відносин (Р. Грін, Р. Брукс, А. С. Кочарян, Н. В. Барінова, А. В. Кукуруза).

Для вирішення поставлених завдань і перевірки гіпотези були використані такі методи:

теоретичні методи: аналіз і узагальнення наукових даних з проблеми дослідження, теоретичне моделювання;

емпіричні методи: вивчення медичної документації, методика Т. В. Дембо – С. Я. Рубінштейн (модифікація П. В. Яньшина), методика дослідження рівня домагань Ф. Хоппе (модифікація С. Соловйова), «Шкала самоповаги М. Розенберга», «Метаморфози» в модифікації Н. Я. Семаго, М. М. Семаго, «Малюнок неіснуючої тварини» у модифікації Л. А. Венгера, модифікована методика «Вивчення системи дитячих самохарактеристик» В. Г. Щур, методики: експериментальне завдання «Алгоритм дій», «Оцінка рівня рефлексії й антиципації», які включали ряд запропонованих ситуацій для обговорення, анкетування батьків і методика «Фіксація поведінкових проявів» для батьків.

Отримані результати були оброблені статистичними методами за допомогою програми SPSS 17.0.

Можливо зробити такі висновки:

1. В ході теоретичного аналізу проблеми становлення самосвідомості у дітей та підлітків з гіперактивністю, визначено, що самосвідомість можна розглядати як динамічну систему, яка складається з «Я-концепції» і соматичного, афективного, когнітивного і поведінкового компонентів. Їх взаємозв'язок здійснюється за допомогою рефлексії й антиципації, за рахунок яких відбувається усвідомлення свого досвіду індивідом і включення його в «Я-концепцію».

2. Девіації у формуванні самосвідомості дитини з гіперактивністю, обумовлені комплексом соціальних і біологічних факторів. Біологічним

базисом девіацій самосвідомості дітей та підлітків з гіперактивністю, є дисфункція лобових ділянок, наслідком якої є недостатність довільної регуляції вищих психічних функцій і когнітивні порушення, в результаті чого формується недостатність рівня рефлексії та антиципації. Серед соціальних чинників можна виділити порушення мікросоціальних відносин, негативну соціальну реакцію на поведінку дитини, негативну оцінку її особистості з боку соціуму, що сприяє виникненню внутрішньоособистісного конфлікту у даної категорії дітей і появи неконструктивних захисних механізмів.

3. Встановлено значуща кореляція між низьким рівнем рефлексії та антиципації з нестійкістю уявлень про себе, конфліктністю самооцінки, неадекватністю домагань, негативним самопред'явленням, наявністю афективних спалахів при невдачах.

4. Низький рівень антиципації, значимо корелює з більш низьким рівнем адаптації дитини в школі. У дітей з низьким рівнем антиципації відзначалися відмінності в значній перевазі (83 % в ЕГ і 53 % в КГ, $p \leq 0{,}01$) екстрапунітивних (зовнішньозвинувачувальних) реакцій, які виражалися у вербальній або фізичної агресії по відношенню до членів сім'ї, вчителів і однокласників, а також в агресивних діях, спрямованих на предмети, символічно пов'язані з ситуацією фрустрації. Було виявлено, що 53 % дітей з гіперактивністю періодично проявляють самоагресію при фрустрації.

5. Розроблена система психокорекційних заходів, спрямованих на підвищення рівня саморегулятивної функції самосвідомості у дітей та підлітків з гіперактивністю, передбачає індивідуальну і спільну роботу з дітьми та їх батьками і вирішує наступні завдання: формування позитивного самоставлення, розвиток рефлексії та антиципації, формування навичок саморегуляції поведінки в комунікативних ситуаціях, зменшення кількості й інтенсивності негативних поведінкових проявів, підвищення рівня шкільної адаптації.

Список використаних джерел

1. Максимова Н. Ю. Патопсихологія підліткового віку / Н. Ю. Максимова, К. Л. Мілютіна, В. М. Піскун. – К. : Главник, 2008. – 192 с.
2. Максимова Н. Ю. Сімейне консультування: навч. посіб. / Н. Ю. Максимова. – К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. – 304 с.
3. Макушкин Е. В. Агрессивное и криминальное поведение у детей и подростков с нарушенным развитием / Е. В. Макушкин. – М. : Мед. информ. агентство, 2009. – 239 с.
4. Марценковська І. І. Неуважність, гіперактивність та імпульсивність як чинники академічної неуспішності у школярів / І. І. Марценковська // Український вісник психоневрології. – Харків – 2009. – Т. 17. – № 4 (61). – С. 34–38.
5. Мастюкова Е. М. Ребенок с отклонениями в развитии: ранняя диагностика и коррекция / Е. М. Мастюкова. – М. : Просвещение, 1992. – 95 с.

Тисячник І. В.,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Запорізького національного технічного університету

ПРОФЕСІОНАЛЬНИЙ ОБРАЗ МИСЛЕННЯ ТА ФАХОВОГО РОЗУМІННЯ СПЕЦІАЛІСТІВ-ПСИХОЛОГІВ У ВНЗ

Теоретична підготовка студентів з курсів «Психологія» у вищому навчальному закладі своєю цільовою установкою спрямована, перш за все, на дві певною мірою взаємопов'язані, але й суттєво різні предметні сфери:

1) формування системи теоретичних знань з психології;

2) розвиток й удосконалення образу мислення студента.

Стосовно першої предметної сфери, яка пов'язана з формуванням системи теоретичних знань, можна відзначити, що психологія накопичила досить великий арсенал методичних засобів передачі психологічних знань, які мають суспільну форму існування (підручники, навчальні посібники, статті, монографії тощо).

Методичне забезпечення механізмів передачі теоретичних знань, що пов'язане з діяльністю викладача психології, як і механізмів прийому, перетворення і закріплення цих знань, які пов'язані з діяльністю самого студента, досить різноманітні.

Але якщо говорити про напрям, який пов'язаний з розвитком і вдосконаленням образу мислення студента, то тут справи значно гірші. Існує декілька причин такого становища.

По-перше, вважається, що під час формування системи теоретичних і практичних знань з психології ніби сам собою формується й удосконалюється образ мислення студента. Зазначимо, що такий підхід відповідає реальності лише частково. Практика викладання свідчить, що студент може знати матеріал, але водночас демонструвати елементарне нерозуміння саме сутності явища, якщо характер подання запитання дещо змінити.

Причиною такого становища є різні фактори, у тому числі переважна орієнтація методичних засобів на запам'ятовування, на аналогії тощо. У цьому, власне кажучи, немає нічого поганого, тому що саме пам'ять студена є основним механізмом фіксування його знань. У цьому випадку ми лише маємо приклад того, що цих механізмів, як і традиційних методів теоретичної підготовки студента на етапі руху знання від суспільної форми їхнього існування до суб'єктивної, явно недостатньо.

По-друге, у викладачів ВНЗ недостатньо чіткі уявлення про те, що таке образ мислення студента і як його формувати.

Отже, до переліку професійних завдань викладача ВНЗ необхідно додати завдання щодо формування не тільки теоретичної системи знань

з психології, а й образу мислення студента, він повинен мати досить чіткі уявлення про цей предмет педагогічного впливу: його сутність та елементарний склад; які методичні засоби і прийоми варто застосовувати для його розвитку й удосконалення; якими критеріями слід користуватися, щоб перевірити рівень його сформованості тощо. Зазначимо, що стосовно предметної сфери формування системи теоретичних знань викладачі в цілому дають правильні відповіді, а ось щодо образу мислення студента, то отримання зрозумілих відповідей залишається проблематичним.

Виокремлення поняття «образ мислення» як спеціально-наукового, психологічного предмета, а потім і як предмета педагогічного впливу, тривалий час було ускладнено традиційним у психологічній науці, розумінням психічних явищ тільки як таких, що пов'язані, насамперед, з відображенням об'єктивно існуючої дійсності, тобто як «образ дійсності». Тому проблема щодо можливості говорити про відображення або «образ» самих психічних явищ майже не виникала як питання спеціально-наукове, як предмет психологічний, а не філософський.

Поняття «образ мислення студента» є утворенням, що охоплює сферу навчальних і пізнавальних дій, які здійснюють ці перетворення. Однак, щоб зробити образ мислення студента предметом цілеспрямованого педагогічного впливу, необхідно більш точно сформувати його сутність, з'ясувати будову, визначити можливі критерії його оцінювання.

Під образом мислення студента ми розуміємо алгоритмізовану систему навчально-пізнавальних дій, які він має виконувати в навчальній діяльності з метою перетворення думки, точки зору або засвоєних ним раніше психологічних знань у певну сукупність висловлень або тверджень у відповідь на поставлене запитання.

Структурні компоненти образа мислення студента, як спеціально-науковий предмет педагогічного впливу.

По-перше, це алгоритмізована система навчально-пізнавальних дій, які студент виконує в певному аспекті навчальної діяльності. Маємо на увазі тільки ту частину навчальної діяльності студента і такі його навчально-пізнавальні дії, що дають йому змогу упорядкувати свої судження, твердження, чітко висловити думку або аргументовано викласти власну точку зору у відповідь на поставлене перед ним запитання й бути впевненим, що вони правильні та мають досить контрольовану міру повноти.

По-друге, це саме запитання студентові. Будь-яке запитання, на яке необхідно дати відповідь, передбачає здійснення студентом різноманітних сенсорно-перцептивних, мнемічних, інтелектуальних та інших дій з метою визначення змісту, характеру й обсягу тієї інформації, що імпліцитно згорнута в запитанні, тобто прихована в ньому, але разом з тим певним чином подана в самому запитанні тими чи іншими ознаками його елементів.

Отже, студент, щоб відповісти на запитання, має володіти певним набором таких навчально-пізнавальних дій, за допомогою яких він міг би визначати ці ознаки, аналізувати саме запитання, його тип, обсяг згорнутої в ньому інформації. Без допомоги викладача студент навряд чи в змозі навчитися робити це самостійно, тому що вміння досліджувати запитання і на основі його виявлених особливостей, типу, структури будувати аргументовану відповідь, не включено до підсумкового змісту навчального завдання, пов'язаного з оволодінням системою теоретичних знань з психології.

По-третє, компонент образу мислення студента, нерозривно пов'язаний з першими двома. Є певна сукупність психологічних знань, уявлень, понять, які сформувалися у студента раніше в результаті тієї частини його навчальної діяльності, що детермінує перехід психологічного знання із суспільної форми його буття в індивідуальну, суб'єктивну форму його існування. Ці знання знаходяться у студента в потенційній формі, але під впливом запитання мають бути перетворені в актуальну форму у вигляді предметно-мовних, вербальних або інших матеріалізованих засобів, які становлять четвертий структурний компонент образа мислення студента. На цьому етапі студент має володіти набором навчально-пізнавальних дій, які могли б виконувати функцію актуалізації та добору тільки тих знань, що мають стосунок до відповіді на запитання. Студент також має володіти спеціальними діями щодо відбору необхідних, найбільш відповідних і достатніх засобів для відображення і достатніх засобів для відображення суб'єктивного знання, власної думки або певної точки зору.

Варто звернути увагу на досить суттєвий факт функціональної взаємозумовленості та взаємного зв'язку структурних компонентів образа мислення студента, які часто, наприклад у дослідницьких цілях, намагаються відокремити для одержання більш чистого результату. Не заперечуючи правомірності такого підходу, ми, проте, наполягаємо на факті їх органічної єдності, органічної цілісності як системного утворення.

Системоутворювальним чинником такої органічної цілісності є запитання, оскільки саме воно стає тим центром, навколо якого починає формуватися образ мислення студента – і як спеціально-науковий, психолого-педагогічний предмет, і як концептуальне утворення, про яке ми можемо говорити конкретно.

Саме по собі запитання, поза концептуальним включенням його в образ мислення студента, найчастіше розглядають як поштовх до відповіді-дії. Введене до структури образа мислення студента, запитання стає концептуально навантаженим, тобто починає виконувати не тільки функцію спонукання до відповіді-дії, скільки виступає як поштовх до дії-міркування в аспекті:

– про що запитується – про явище (характеристика явища) або про його сутність (визначення поняття)?

– на яку частину запитання падає логічний наголос і чи треба його визначати?

– чи можна побудувати класифікацію типів запитань і на основі яких ознак запитання необхідно це робити?

– яка роль логічного наголосу в запитанні – типологічна або алгоритмічна (тобто побудова схеми відповіді)?

– яку схему відповіді запропонувати й чи залежить вона від типу запитання, а якщо залежить, то яким чином?

Отже, на підставі аналізу поняття образа мислення студента і його структурних компонентів, можна зробити висновок. Щоб предметно говорити про формування образа мислення студента, цілеспрямований розвиток і вдосконалення його структурних компонентів у їх цілісності, необхідно побудувати практичну теорію запитання, тобто розробити певний набір умінь аналізувати саме запитання, визначити його тип, структуру, обсяг інформації, якої достатньо для побудови повної відповіді тощо і на базі побудованої теорії передати знання студентові, навчивши користуватися ними практично. Тим самим створюються умови щодо опанування студентом зазначеної системи навчально-пізнавальних дій, головна функція яких – підготовка досить повної та обґрунтованої відповіді, що відображає суб'єктивне знання, думку або точку зору стосовно запитання.

Відповідь у будь-якому її вигляді є тим кінцевим результатом динамічного відображення суб'єктивного знання з психології або власної думки, який має відповідати конкретному психологічному знанню або думці, що існує у суспільній формі його буття, але згорнуте в запитанні. Тому побудова теорії запитання в межах теоретичної концепції образа мислення студента нерозривно пов'язана з розробкою теорії відповіді. Однак обидві зазначені теорії (теорія запитання, теорія відповіді) – це не дві окремі, а єдина теорія запитання-відповіді, яка має дві окремі сфери застосування. Першою сферою застосування є психологічне знання в суспільній формі його існування, що згорнуте в запитанні, а другою – суб'єктивне психологічне знання, яке належить студентові.

Список використаних джерел

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – М. : Педагогика, 1981. – Т. 1. – 385 с.
2. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность: монография / А. Н. Леонтьев. – М. : МГУ, 1975. – 294 с.
3. Петровский А. В. Личность в психологии с позиции системного подхода / А. В. Петровский // Вопросы психологии. – 1981. – № 1. – С. 22–29.
4. Платонов К. К. Система психологии и теория отражения / К. К. Платонов. – М. : Наука, 1982. – 233 с.
5. Психологический словарь / под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – [2-е изд. испр.]. – М. : Политиздат, 1990. – 308 с.

Храпач К. О.,
студентка ІІ курсу спеціальності «Спеціальна освіта» комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради;

Панов М. С.,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ДІТЕЙ ІЗ ТЯЖКИМИ МОВНИМИ ПОРУШЕННЯМИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Мовлення – це основний спосіб спілкування людей, один із найважливіших чинників соціального розвитку, що реалізується в усній та писемній формах. У психології мовленням називають процеси спілкування за допомогою говоріння, слухання, читання, письма. Без мовлення життя в суспільстві стає обмеженим, неповноцінним. Ось чому проблема своєчасного виявлення, попередження та подолання порушення мовлення, особливо у дітей, є надзвичайно важливою для цілої низки наук – медицини, психології, педагогіки тощо. Невиправлені помилки у мовленні можуть не лише закріпитися, а й залишитися у дитини на все життя. Вони не лише ускладнюють спілкування дитини, негативно потім впливають на засвоєння читання та письма.

Мова перебудовує всі основні психічні процеси дитини: з її участю сприйняття набуває узагальненого характеру, розвиваються уявлення, удосконалюється синтетична діяльність. У міру розвитку лексико-граматичної сторони мови у дитини стають можливими також такі інтелектуальні операції, як порівняння, аналіз і синтез.

Мова – одна з основних психічних функцій людини, будь-які її порушення є об'єктом вивчення різних наук: педагогіки, психології, логопедії, нейропсихології, нейролінгвістики та інших.

Категорія дітей з тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ) достатньо різноманітна, це діти з алалією, дизартрією, ринолалією, афазією, вираженим заїкуванням. Загальною їхньою особливістю є стійке комплексне порушення мовлення, яке зазвичай поєднується з неврологічною та психологічною симптоматикою, з різними відхиленнями психічної діяльності. Їхнє

навчання і виховання має здійснюватися у спеціальних освітньо-виховних закладах, куди вони направляються на підставі висновку про ступінь вираженості того чи іншого мовного дефекту. Порушення таких дітей виражені такою мірою, що навчання, відповідно до Державних стандартів освіти, для них утруднене і можливості освіти ускладнюються.

Характерне для тяжких порушень мовлення загальне її недорозвинення, що виявляється в неповноцінності як звукової, так і лексичної та граматичної сторін мовлення. Внаслідок цього у більшості дітей з тяжкими порушеннями мови спостерігається обмеженість мислення, мовних узагальнень, труднощі в читанні і письмі. Все це ускладнює засвоєння основ наук, незважаючи на первинну збереженість розумового розвитку.

Усвідомлення своєї неповноцінності і безсилля в спробах спілкування часто призводить до змін характеру: замкнутості, негативізму, бурхливих емоційних зривів. У деяких випадках спостерігається апатія, байдужість, млявість, нестійкість уваги. Ступінь вираженості таких реакцій залежить від умов, в яких знаходиться дитина. Якщо на його дефекті не фіксують увагу чи не підкреслюють неправильність його мови нетактовними зауваженнями, намагаються його всіляко зрозуміти і полегшити важке становище в суспільстві. Зазвичай при правильному педагогічному підході діти опановують усне й писемне мовлення, засвоюють необхідний обсяг шкільних знань. Разом з розвитком мови як правило зникають і вторинні зміни психіки.

Проблема навчання і виховання дітей з тяжкими мовленнєвими вадами є досить складною загальнопедагогічною, психологічною і логопедичною проблемою. Її актуальність на сучасному етапі розвитку всієї дефектологічної науки визначається тим фактом, що кількість школярів, які мають труднощі в опануванні шкільними знаннями, уміннями та навичками у зв'язку з системними порушеннями мовлення, збільшується з кожним роком, про що свідчать численні дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених (А. Германовська, Н. М. Заваденко, Р. І. Лалаєва, О. М. Російська, І. В. Прищепова, В. В. Тарасун, М. В. Шевченко та ін.).

Головною метою корекційно-виховного процесу в спеціальній школі для дітей із тяжкими порушенням мовлення (ТПМ) є досягнення соціальної адаптації школярів, включення їх у повноцінне суспільне життя. Досягнення цієї мети можливе за умов подолання в учнів різних видів порушення усного та писемного мовлення в процесі навчання з різних предметів, забезпечення міцного та свідомого засвоєння загальноосвітніх знань та корекції їх психофізичного розвитку. Саме тому особливого значення набуває вирішення проблеми удосконалення системи навчання в спеціальній школі, а саме: визначення змісту, форм, методів, принципів, прийомів навчання та корекційно-виховної роботи з дітьми-логопатами.

Розглянемо складові елементи системи навчання та ті вихідні положення, які необхідні для побудови системи навчання мовлення та вивчення мови як шкільного предмета:

1. Корекція та формування мовлення у дітей із ТПМ здійснюється в умовах шкільного навчання і виховання. Разом із цим і в спеціальній, і в масовій школі вивчають мову як предмет. Це, в свою чергу, становить базу для оволодіння основами наук, підготовки до життя та праці.

Система роботи по формуванню мовлення та вивченню рідної мови повинна враховувати необхідність паралельного вирішення корекційних та загальношкільних навчально-виховних завдань, таких як розширення в учнів кругозору та формування на цій основі понять про оточуюче середовище в різних видах діяльності, формування особистісних якостей (самостійності, цілеспрямованості, активності та ін.). Це означає, що заняття з формування мовлення необхідно планувати так, щоб вони мали виховний, розвивальний характер.

2. Суттєвим вихідним положенням для побудови роботи по формуванню мовлення та вивченню рідної мови є необхідність чіткого розмежування таких понять, як «мова» і «мовлення». Ці поняття є фундаментальними та вихідними для спеціальної методики мови. Спираючись на них, вона визначає мету і завдання формування та розвитку мовлення та вивчення мови як шкільного предмета; обґрунтовує зміст занять, розробляє принципи побудови системи навчання, допомагає визначити методи формування мовлення та методи вивчення мови як шкільного предмета.

Оволодіння мовленням створює необхідні передумови для вивчення елементарного курсу рідної мови. Привертання уваги учнів до особливостей мовних одиниць, способів їх зміни, узгодження в процесі оволодіння мовленням створює більш свідоме та швидке засвоєння мовленнєвих умінь і навичок, а також компенсує недостатність мовленнєвої практики.

Формування повноцінного мовлення, його удосконалення – є основною метою протягом всього курсу навчання в спеціальній школі, а система спеціального навчання в цьому типі шкіл передбачає подолання мовленнєвого дефекту і разом з цим забезпечує засвоєння загальноосвітніх знань.

Не менш важливим положенням, яке лежить в основі побудови системи роботи з розвитку мовлення та опанування мовою як предметом є урахування тісних взаємозв'язків між мовою, мовленням, мисленням та іншими психічними функціями. Усному висловлюванню передує його внутрішня підготовка, планування, тобто породження (для людини, яка говорить або пише), а сприймання та усвідомлення сприйнятого співбесідником тексту потребує внутрішньої переробки, усвідомлення (для того, хто слухає або читає).

Мовлення виконує дві найважливіші, фундаментальні функції: забезпечує міжособистісну та соціальну взаємодію людей – комунікативна

функція – та слугує засобом мислення та пізнання оточуючого світу – логічна функція.

Враховуючи те, що розвиток мовленнєвої комунікації є однією з провідних цілей уроків рідної мови, вчитель має весь матеріал умістити в рамки уроків української мови, на яких, крім того, необхідно вирішувати освітні завдання та завдання по оволодінню граматикою та правописом. Враховуючи вікові особливості мислення молодших школярів, розширення освітньо-виховних функцій уроків мови для дітей із ТПМ є небажаним. Тому усну мовленнєву комунікацію краще цілеспрямовано розвивати на уроках розвитку мовлення, риторики. На уроках мови у дітей формуються механізми писемного мовлення, вивчається, власне система мови, яка включає в себе фонетику, морфологію, словотворення, синтаксис, орфографію та пунктуацію. При цьому вивчення української мови ґрунтується на логічній функції мовлення.

На інших предметних уроках спілкування учнів між собою та з учителем, безумовно, також є комунікацією, але тут акценти спрямовані головним чином на пізнання оточуючого світу та себе у цьому світі, що потребує орієнтації на другу фундаментальну функцію – логічну. Саме завдяки мовленню саме у мовленнєвій діяльності діти пізнають та усвідомлюють оточуючий світ та себе в ньому. При цьому опосередковано розвиваються і комунікативні уміння. За словами Л. С. Виготського, «різні шкільні предмети взаємодіють у процесі розвитку дитини … і розвиток його зовсім не розпадається на окремі русла відповідно всім предметам, на яке розпадається шкільне навчання».

Під час розробки системи навчання мови в спеціальній школі для дітей із ТПМ слід здійснювати диференційований підхід до різних аспектів мови шляхом правильного підбору організаційних форм (уроків вимови, лексики, практичної граматики, розвитку мовлення). Разом із цим необхідно вчити дітей використовувати певний мовний матеріал у мовленні. Такий підхід дозволить поруч зі здійсненням єдиної лінії – формування мовлення в цілому – звертатися до окремих компонентів, сторін, підсистем мови, демонструючи особливості виділених із мовлення мовних одиниць, відношення між ними та їх елементами, сприяючи цим самим поступовому розвитку мовлення.

Урахування розглянутих нами педагогічних, психологічних та лінгвістичних вихідних положень, необхідних для побудови методичної системи навчання мовлення та вивчення мови для дітей із ТПМ, дозволять ясніше уявити та охарактеризувати як особливості учнів, так і проблему їхнього навчання та виховання в цілому.

Хрустальова М. С.,
кандидат політичних наук, доцент кафедри психології Запорізького національного технічного університету

ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ПСИХОГРАФІЧНОЇ МЕТОДИКИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ВІЙСЬКОВОГО ОБОВ'ЯЗКУ

Сучасна державна політика України спрямована на зміцнення збройних сил, у зв'язку з цім, тема військового обов'язку соціально та політично заангажована, але соціальне ставлення до військового обов'язку досить суперечливе. Соціальний тиск ускладнює дослідження особистісного ставлення чоловіків юнацького віку до військового обов'язку. Для підвищення рівню достовірності результатів потрібно застосування непрямих методів з ортогональними до справжніх цілей дослідження інструкціями [1]. Для вирішення цього завдання підійдуть проективні прийоми.

Нами було здійснено спробу застосування комбінації проективних технік: графічної імпресивної, запропонованою Делінгером у Психогеометричному тесті [2] та спрямованого асоціативного тесту, запропонованого А. М. Еткіндом у кольоровому тесті відносин [3] для дослідження ставлення чоловіків до військового обов'язку.

Якщо виходити з того, що особистісне ставлення до будь-якої діяльності є складовою психологічної готовності до неї, а військовий обов'язок пов'язано із політикою держави, то особистісне ставлення до військового обов'язку є одночасно складовою громадянської політичної культури та компонентом психологічної готовності до виконання військового обов'язку, як специфічної діяльності [4].

Теоретичні передумови, що лежать в основі науки, яку С. Деллінгер визначає як психогеометрію, складають вчення Карла Юнга про психічні типи і уявлення про функціональну асиметрію півкуль головного мозку. Стимульний матеріал психогеометричного тесту С. Деллінгер складається з п'яти геометричних фігур – квадрат, прямокутник, трикутник, зигзаг і коло. Обстежуваному пропонується вибрати ту фігуру, яка першою привернула увагу. Решта фігур ранжуються в порядку переваги.

Автор стильового підходу до психології індивідуальності О. В. Лібін стверджує, що «зображення трикутників, кіл і квадратів є основними елементами тактильно-кінестетичних гештальтів та являють собою семантично-символічний інваріант, що відображає специфіку переваг зафіксованих у позасвідомій сфері суб'єкта» [5, с. 197].

Кольоровий тест ставлення (КТС) – це невербальний тест, який відображає обидва рівня емоційних відносин людини – свідомий і частково

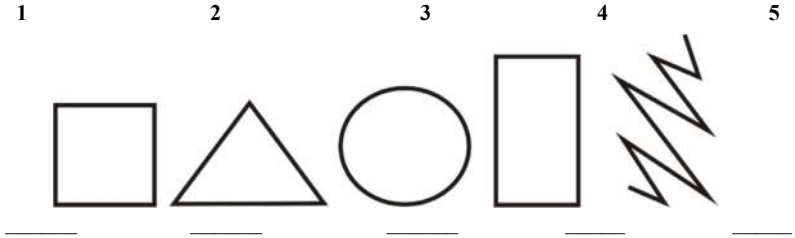
неусвідомлюваний, до інших людей, об'єктів, явищ навколишньої дійсності. Даний тест, розроблений радянськими психіатром Є. Ф. Бажиновим і психологом А. М. Еткіндом, є проективною методикою, що відноситься до групи методик «експрес-діагностики». Процедура обстеження складається з двох етапів. На першому етапі обстежуваному пропонують виконати завдання восьмикольорового тесту М. Люшеру, на другому – підібрати кольорову асоціацію (з восьми кольорових еталонів тесту М. Люшеру) для кожного з тридцяти понять (поняття обираються дослідником з урахуванням завдань дослідження). Тобто маємо комбінацію двох проективних прийомів: експресивного та асоціативного. Така комбінація дозволяє подолати бар'єри соціальної бажаності у вивченні ставлень до окремих понять та визначити семантичні зв'язки понять поміж собою (окремий семантичний простір складають поняття, що асоційовані з одним кольором, або з кольорами близькими за порядком вибору).

Для нашого дослідження замість кольорових карток ми представили досліджуваним геометричні фігури із психогеометричного тесту С. Деллінгера та обрали поняття, що відображають різні аспекти життя.

Ставлення до військового обов'язку було визначено такими поняттями: Професійний військовий, військова справа, армія, командир, професія «військовий».

Наведемо повний текст запропонованої методики.

Інструкція: «Подивіться на 5 фігур. Оберіть з них ту, яка першою привернула вашу увагу, поставте під цією фігурою номер 1. Після чого необхідно пронумерувати залишилися фігури в порядку Вашої переваги. «Віпних» або «невірних» відповідей тут бути не може, тому не намагайтеся довго їх обмірковувати чи радитися з товаришами, відповідайте виходячи з того, що більше відповідає Вашому стану або уявленням про самого себе».

Інструкція: «Нижче Вам запропоновано низку понять, підберіть до кожного з цих понять відповідну геометричну фігуру з попереднього тесту геометричних фігур і проставте номери в сусідній колонці. Вибрані фігури можуть повторюватися. Пам'ятайте, що «правильних» чи «правильних»

відповідей тут бути не може, тому не намагайтеся довго їх обмірковувати чи радитися з товаришами, відповідайте виходячи з того, що більше відповідає Вашому стану або уявленням про самого себе і запропоновані поняття».

Поняття	Фігура	Поняття	фігура	Поняття	фігура
Армія		Гроші		професійна діяльність	
Рота		професія «військовий»		професійний військовий	
служба		я сам		АТО	
Друзі		Долг		Робота	
професія		Успіх		кар'єра	
минуле		Невдача		Командири	
теперішнє		військова справа		улюблене заняття	
майбутнє		Україна		Життя	
людина		професійне майбутнє		Бажання	
захоплення		сім'я		Люди	

Пілотну апробацію методики було проведено під керівництвом автора в межах магістерської роботи Лілії Колебанової на виборці із 72 досліджуваних. Усі досліджувані чоловіки віком 18–25 років, з них 40 студентів 2–4 курсів навчання, 32 військові, які перебувають на строковій службі перші три місяці.

Проаналізуємо отримані результати.

Отримані результати оброблено наступним чином. Кожному поняттю зі списку було привласнено кількість балів, які відповідають ступеню привабливості фігури із якою вони були асоційовані. Наприклад, якщо на першому етапі тестування першою була обрана фігура квадрату, а на другому її було обрано для асоціації з поняттям «армія», то привабливості поняття «армія» привласнюється 5 балів. Потім, оцінені таким чином поняття були факторизовані за методом головних компонент з обертанням Варімакс. Міра виморочної адекватності Кайзера–Мейера–Олкіна склала 0,6. Було виділено 11 факторів, котрі описали 69% пояснювальної дисперсії (табл. 1).

Зміст окремих факторів має певний сенс, тобто в цілому запропонований прийом має перспективи для подальшого застосування й апробації на більшої за об'ємом виборці. Поняття про військовий обов'язок з формували 1-й фактор, 10-й і 11-й.

Таблиця 1

Дані факторного аналізу

Фактор	Поняття	З н а - чення	Фактор	Поняття	З н а - чення
Фактор 1 (9,2% дисперсії)	Військова справа	0,745	Фактор 5 (6,5% дисперсії)	Людина	0,775
	Командир	0,631		Бажання	0,727
	Невдача	0,548	Фактор 6 (5,7% дисперсії)	Захоплення	0,780
	Професійний військовий	0,535	Фактор 7 (5,7% дисперсії)	Гроші	0,674
	АТО	0,490		Армія	0,594
	Професія військовий	0,484		Люди	0,441
Фактор 2 (7,4% дисперсії)	Майбутнє	0,810	Фактор 8 (5,6% дисперсії)	Минуле	0,814
	Життя	0,599		Професійна діяльність	0,651
	Улюблене заняття	0,511	Фактор 9 (5,3% дисперсії)	Україна	0,827
Фактор 3 (7,2% дисперсії)	Друзі	0,825		Теперішнє	0,486
	Сім'я	0,622	Фактор 10 (5% дисперсії)	Професія	-0,723
	Успіх	0,476		Служба	0,713
Фактор 4 (7,1% дисперсії)	Робота	0,741	Фактор 11 (4,8% дисперсії)	Я сам	0,619
	Кар'єра	0,739		Рота	0,588
	Професійне майбутнє	0,577		Обов'язок	0,496

Зміст 1-го фактору дозволяє нам виділити субшкалу ставлення до професійного аспекту військової справи: професія військовий, військова справа, АТО, командир, професійний «військовий». Дуже цікаво, що до 1го фактора з поняттями про військову справу також потрапило і поняття «невдача», тобто, ми можемо припустити, що чоловіки професійну військову діяльність розуміють як невдачу. З урахуванням негомогенності вибір-

ки, можемо припустити, що цій зв'язок обумовлено досвідом служіння. Порівняємо кореляції оцінок понять «невдача» та «військова справа» на окремих підвибірках, серед військових строкової служби та серед студентів, що не мають наміру служити в армії.

Значуща кореляція оцінок цих понять спостерігається у групі студентів, що не мають наміру служити в армії, для групи армійських такого зв'язку немає. Тобто потрапляння поняття «невдача» до першого фактору обумовлено характером вибірки, крім того підтверджує можливість застосування обговорюваного експрес прийому для визначення характеру емоційного ставлення.

Список використаних джерел

1. Бочелюк В. Й. Методика та організація наукових досліджень із психології : навч. пос. / В. Й. Бочелюк, В. В. Бочелюк. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 360 с.
2. Dellinger S. Psycho-geometrics. How to Use Geometric course. Psychology to Influence People. Englewood Cliffs, NJ : Prentice Hall; 1989. – P. 350.
3. Методика «Цветовой тест отношений» (ЦТО) / Диагностика эмоционально-нравственного развития / ред. и сост. И. Б. Дерманова. – СПб., 2002. – С. 41–42.
4. Ягупов В. В. Військова психологія: підручник / В. В. Ягупов. – К. : Тандем, 2004. – 656 с.
5. Либин А. В. Дифференциальная психология: на пересечении европейских, российских и американских традиций / А. В. Либин. – М. : Смысл, 1999. – 532 с.

Чернова А. Є.,
студентка Запорізького гуманітарного коледжу ЗНТУ;

Гришина І. А.,
викладач вищої категорії Запорізького гуманітарного коледжу ЗНТУ

ФЕНОМЕН «ЮВЕНОЯ», АБО «ЖАХЛИВА СУЧАСНА МОЛОДЬ»: ВИТОКИ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Кожне покоління вважає себе розумнішим за те, що було до нього, й мудрішим за те, що прийде після нього.
Джордж Орвелл

Жахлива сучасна молодь не читає книжок, а тільки коротенькі пости в блогах. Жахлива сучасна молодь забула про живе спілкування, замінивши його переписками у соцмережах. Жахлива сучасна молодь слухає музику, яку навіть складно назвати музикою – шкідливу для вух какофонію, що

складається з набору різких звуків… Якщо вам «пощастило» народитися в період з кінця 1990-х по 2005 рік (приблизно) – такі висловлювання вам знайомі краще, ніж, наприклад, формули та правила зі шкільної чи університетської програми. Хтось називає це конфліктом поколінь, хтось – хрестоматійною проблемою «батьків і дітей». Насправді у тенденції критикувати молоде покоління є цілком наукове найменування, причини, витоки та обґрунтування.

З точки зору соціології недовіра до молоді та надмірна турбота про неї називається феноменом ювеноя. Термін «ювеноя» у 2010 році запропонував соціолог Девід Фінкелхор. Цей термін є компіляцією двох англійських слів: «juvenility» (юність) та «paranoia» (панічний страх, параноя). Отже, ювеноя – це страх, який відчувають представники дорослого покоління перед молоддю, а повсякчасне несхвалення та різка критика є лише наслідком цього страху [3]. Наприклад, можна вважати, що сучасна молодь вихована гірше, ніж попереднє покоління. Багато хто впевнений, що молоді люди сьогодні надзвичайно схильні до насильства. Також існує думка, що підлітки пихаті і занадто багато часу приділяють тому, щоб домогтися успіху в онлайн-спільнотах, а не в реальному житті. Певною мірою – в деяких *конкретних* випадках – такі висловлювання дійсно справедливі. Але чи є підстави звинувачувати *все* молоде покоління? І звідки ж насправді береться цей страх перед молоддю?

Насправді страх не виникає на порожньому місці. Сучасна молодь дуже захоплена смартфонами, іноді занадто терпима та прямолінійна. Багатьом здається, що іноді вона дуже близька до того, щоб втілити все найгірше, що є в суспільстві. Підлітки часто егоїстичні і амбітні: збираються сьогодні дописати свій перший роман, завтра вирушити на секретну вечірку, а в суботу зайняти позицію лідера в новому стартапі. Отже, поява ювеної цілком зрозуміла, але цей феномен не є культурним та соціологічним явищем XXI століття. Певні його прояви зустрічалися й у давніші часи [2].

У періодичних виданнях кінця XIX та початку XX сторіччя інколи трапляються записи та нотатки, що нагадують критику, яка спрямовується на сьогочасні звички молодих людей. Наприклад, щотижневик «Sunday Magazine» 1871 року видання писав: «Сьогодні ми пишемо занадто багато коротеньких записок замість того, щоб сісти й нормально поговорити за справжнім аркушем паперу». Одразу спливають на думку сьогоднішні чати й переписки у месенджерах, чи не так? А журнал «Education» у 1907 році поскаржився на те, що «під час сімейних вечорів кожен член родини найчастіше сидить, дивлячись у свою улюблену газету» [2]. Хіба це не нагадує нашу залежність від соцмереж?

Можна навести достатньо подібних прикладів, якщо глибше зануритися в історію соціології. Історичні підстави виникнення ювеної ніколи не мінялися: кожне нове покоління привносить у суспільство дещо своє – те, чого не знали та не пробували їхні батьки, вчителі, роботодавці та інші. У психології існують також поняття неофобії (страху перед чимось новим

та революційним) та епістемофобії (страху перед знанням) [1]. У певній мірі ці страхи притаманні кожній людині, а з віком, коли особистість поступово втрачає здатність пристосуватися до змін у зовнішньому середовищі, вони мають тенденцію все більше й більше заволодівати розумом. Можна сказати, що ювеноя – це неминуче явище досягання зрілості. Зазвичай її перші «симптоми» проявляються незабаром після закінчення статевого дозрівання; ювеноя у більшому масштабі – це не тільки критика дорослим поколінням молодого [4].

«Відлуння» ювеної можна помітити навіть у самої молоді. Скільки юнаків та дівчат з подивом та недовірою дивляться на маленьких дітей, які в три чи чотири роки вже вправно користуються смартфоном та інтернетом? «А що я робив у їхньому віці? Здається, я грався в пісочниці та з машинками». «Дівчаток у такому віці цікавили ляльки, а не відеоблоги!». «Я дивлюся з вікна та бачу, що на дитячому майданчику всі сидять в одному місці – там, де доступний інтернет»… Це – реальні висловлювання молоді віком у вісімнадцять-двадцять років. Від більш «дорослої» критики їх відрізняє лише тон та форма сказаного, головна ж думка та причина страху залишається незмінною: як би пафосно це зараз не прозвучало, але діти – це майбутнє. Молодь вважає дітьми дошкільнят та молодших школярів, представники старшого покоління – підлітків та юнацтво. Всі вони дивляться на своє «майбутнє», але «майбутнє» чомусь не вписується в їхній світогляд. І тоді виникає страх – страх, що ґрунтується на суто біологічних заставах.

Страшно довірити своє «майбутнє» тим, хто не схожий на тебе, чи не так? Додаємо до цього властивості репродуктивної функції людини та нарешті бачимо повну картину: десь на інстинктивному рівні ми завжди боїмося, що наші діти чи діти наших дітей не зможуть створити собі подібних, народити здорових нащадків та – що є найголовнішим – виховати їх згідно з моральними нормами (а норми, як відомо, залишаються незмінними навіть тоді, коли суспільство потроху стирає межу між добром і злом) [3]. Людські інстинкти, як і тваринні, диктують певні стандарти поведінки, але різниця між людьми й тваринами якраз і полягає в тому, щоб не дати інстинктам керувати нашим життям.

Статистика схильна узагальнювати – це її призначення та першочергова задача. Але життя не підкоряється узагальненням – і раз за разом лунають заклики «не рівняти всіх під одну гребінку». Звучить банально, але не позбавлено сенсу. Не треба патетично здіймати руки до неба та заводити стару як Всесвіт пісню про «куди ж ми котимося?». Як кажуть, існує всього-на-всього три типи людей: ті, хто котять цей світ, ті, хто постійно питається, «куди він котиться», і ті, хто біжать поряд і пояснюють, куди ж він, власне, котиться. Нашу сучасність «котять» медіа-магнати, інноваційні команди та антрепренери шоу-бізнесу, але котитися за нею чи ні – вирішує кожний сам для себе [4]. І якщо *хтось* з молоді безцільно зводить своє життя на інтернет-тенета, віддається випадковим та безперспективним стосункам, не читає книжок, зухвало ставиться до батьків чи

відкидає будь-яке виховання… навіть якщо подібні тенденції переважають серед *більшості* – ця *більшість* не дорівнює ста відсоткам. З цим навіть статистика погоджується.

Так, ювеноя може в деякому сенсі вберегти чи застерегти молоде покоління, але ж будь-яку думку можна довести до абсурду. На жаль, дискримінація по віковому показнику, або ейджизм (від англійського «age» – вік) – це те, з чим рано чи пізно зустрінеться кожна молода людина [4]. «Ти ще дитина, що ти розумієш». «Ти не пристосований до життя, куди тобі про таке замислюватись». «Тобі потрібно про навчання думати, а не філософією займатися»… Знайомо? Дуже. Часто спроби молоді довести свою думку, відстояти власний світогляд чи заявити про свої переконання стикаються зі стереотипним мисленням зі сторони старшого покоління, яке неодмінно вважає, що молодь має намір «вчити їх життю», а вона не має на це права – «от поживіть із наше, тоді зрозумієте!». Але молодь *розуміє*. Іноді вона розуміє навіть більше, ніж здається на перший погляд. Саме тому між поколіннями має відбуватися діалог [1].

Такий діалог повинен починатися на побутовому рівні та мати форму обміну думками. З дітьми потрібно розмовляти – розмовляти на теми, що актуальні саме для них. І зовсім не вірним вибором стратегії в такому випадку буде посадити дитину (особливо підлітка) навпроти себе та почати, так би мовлячи, допит: з ким він чи вона спілкується? В які відеоігри грає? Яку музику слухає? Що думає про секс та романтичні стосунки?.. Це – найгрубіша помилка, яка перекреслює всі намагання батьків та всі бажання дітей. Насправді діти (особливо молодь) *хочуть* поговорити. Вони – і в цьому ювеноя має рацію на сто відсотків – ще не знають життя, воно здається їм невідомим та навіть страшним. Їм потрібна порада, а дорослим – впевненість у тому, що з їхніми дітьми все гаразд. Тому діалог має бути двостороннім та невимушеним [1]. У старшому поколінні молодь повинна бачити радників та друзів, а не критиків та наглядачів. Тому зусилля мають прикладати обидві сторони: діти – для розвивання навичок спілкування, дорослі – для знаходження вміння встановлювати контакт.

Список використаних джерел

1. Голубинская А. В. Ювенойя в контексте проблемы поколений / А. В. Голубинская // Сибирский философский журнал. – 2016. – № 4. – С. 153–162.
2. Konnikova M. When I Was Your Age: Or, What Is It With Kids These Days? / M. Konnikova // «Scientific American». – 2013. – № 1. – P. 9–13.
3. Laskow S. Generations Are an Invention – Here Is How They Came To Be / S. Laskow // The Atlantic Daily: Technology. – 2014. – № 9. – P. 11–14.
4. Многозадачность против сосредоточенности, или Почему клиповое мышление – это не катастрофа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://newtonew.com/science/multitasking-vs-concentration

Яковенко Я. Г.,
студент спеціальності «Фізична терапія, ерготерапія» комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради;

Панов М. С.,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

Поряд з порушеннями психофізичного розвитку у дітей спостерігається соціальна дезадаптація, порушення соціальних контактів, низький соціометричний статус, що поглиблює порушення їх психічного розвитку, негативно впливає на емоційно-вольову сферу. Тому актуальним є проведення соціально-психологічної реабілітації дітей з цією категорією дітей для відновлення втрачених соціальнопсихічних функцій. Ця проблема у соціально-психологічній літературі вивчена недостатньо, порівняно з фізичною реабілітацією.

А. Й. Капська звертає увагу на те, що концепція соціально-психологічної реабілітації дітей з особливими потребами передбачає: здійснення ранньої соціальної реабілітації дітей з порушеннями психофізичного розвитку через мережу центрів реабілітації, максимально наближених до місця їх проживання; виявлення та відбір дітей з порушеннями психофізичного розвитку, що потребують ранньої соціальної реабілітації, центрами в тісному контакті з закладами охорони здоров'я і навчальними закладами; реалізацію для кожної дитини з порушеннями психофізичного розвитку індивідуальних реабілітаційних програм, розроблених з урахуванням рівня її розвитку та можливостей; проведення ранньої соціальної реабілітації дітей з порушеннями психофізичного розвитку з безпосередньою їх участю та без відриву від сім'ї; перебування дитини з порушеннями психофізичного розвитку у реабілітаційному центрі в денний час, що є соціальною підтримкою сім'ї; перебування дитини з порушеннями психофізичного розвитку у дитячому колективі, без ізоляції від суспільства, в умовах звичайного середовища; поступову інтеграцію дітей з порушеннями психофізичного розвитку до дитячих дошкільних закладів та загальноосвітніх

шкіл; ранню соціальну інтеграцію дітей з порушеннями психофізичного розвитку в суспільство [3, с. 172–173].

Можливо виділити три основних мети ранньої соціально-реабілітаційної роботи дитини з порушеннями психофізичного розвитку. Першою метою є: забезпечення соціального, емоційного, інтелектуального і фізичного розвитку дитини, яка має відхилення, і спроба максимального розкриття її потенціалу для навчання.

Другою важливою метою є попередження вторинних дефектів у дітей з відхиленнями у розвитку. Це може проявитися в результаті двох основних причин: або ж після невдалої спроби призупинити прогресування первинних дефектів за допомогою медичного, терапевтичного чи навчального виливу, або ж у результаті порушення взаємовідносин між дитиною і сім'єю, викликаного, в основному, тим, що сподівання батьків стосовно дитини не виправдались.

Третьою метою ранньої соціально-реабілітаційної роботи є адаптація сім'ї, яка має дітей з відхиленнями у розвитку, щоб максимально ефективно задовольнити потреби дитини. Для такої сім'ї має бути розроблена фахівцями індивідуальна програма, що відповідає потребам і стилям життєдіяльності сім'ї.

На думку В. Й. Бочелюк, реабілітаційні програми дітей з порушеннями психофізичного розвитку можна поділити за такими напрямами:

– психологічним, що передбачає психологічну підтримку людини з обмеженими можливостями. Основними завданнями психолого-реабілітаційного напрямку є відновлення та розвиток інтелектуальних функцій людини, її емоційного стану, навичок психічної саморегуляції, комунікативної культури. Специфічними методами є психологічні тренінги (аутотренінг, комунікативний тренінг, тренінг креативності), психотерапія, ігротерапія, бібліотерапія, арттерапія та ін.;

– соціально-культурним, який передбачає активізацію та розвиток творчо-художнього потенціалу дітей, засвоєння ними цінностей культури та мистецтва;

– професійним, що орієнтується на навчання дитини трудовим навичкам, поглиблення її професійних знань та знаходження для неї посильної роботи. Основними завданнями є: розвиток освітньої та загальнодоступної мотивації; поглиблення знань для зростання інформаційної культури та практичної діяльності; формування інтелектуальних та прикладних навичок, вмінь та способів діяльності; розвиток комунікабельності;

– соціально-реабілітаційним, що має на меті вирішення завдань соціалізації особистості з обмеженими можливостями. Занижена самооцінка, що формується під впливом негативного ставлення оточуючих, недоступності багатьох можливостей, соціальної незахищеності, призводить до не-

гативного ставлення до себе, низької соціальної активності, недостатньої освіти, некваліфікованої праці, низького соціального становища [1].

Арт-терапія – універсальний метод лікування на основі образотворчого й іншого видів мистецтва. В даний час він усе більш застосовується як засіб оздоровлення, психотерапії, профілактики, реабілітації, розвитку можливостей людини і її гармонізацій. У багатьох випадках арт-терапія дозволяє скорегувати наявні в дитини емоційні, поведінкові й інтелектуальні порушення і недоліки. Творчість має цілющу силу.

Танцювально-рухова терапія. Заняття з танцювальної терапії дозволяють неповносправним дітям відчути гармонію частин тіла, оскільки рух однієї частини тіла впливає на все тіло і ми можемо відчути себе єдиною цілістю. Танцювально-рухова терапія дозволяє дітям «побачити» один одного, вчитись наслідувати рухи один одного та досягати соціальної взаємодії шляхом невербальних стосунків. Танцювально-рухова терапія розвиває креативність, додає впевненості в житті, покращує самопочуття і настрій.

Музикотерапія. Функціональний ефект музичнотерапевтичного впливу складається з таких основних факторів: здатності музики викликати в слухачів необхідні емоційні стани, думки, психологічні установки й дії; рефлекторної зміни функціональних систем організму відповідно до викликаного емоційного стану; музичній стимуляції й регуляції рухової діяльності й різних ритмічних процесів в організмі. Показаннями до проведення музикотерапії є перинатальна енцефалопатія в недоношених дітей і дітей з малою вагою, при синдромі гальмування ЦНС, при синдромі підвищеної нервоворефлекторної збудливості, при чергуванні епізодів порушення й млявості – при синдромі вегето-вісцеральних дисфункцій, при порушенні ритму дихання на тлі пневмонії або дихальних розладів різного походження, при порушенні моторики кишечнику. До протипоказань можна віднести важкий загальний стан дитини, гостра фаза інфекційно-запального процесу, інтоксикація, судорожний синдром, гострий отит, при синдромі порушення ЦНС (при важкому перинатальному ураженні ЦНС, різко вираженій збудливості, судомній готовності й судомах).

Психодрама – це групова психотерапія й активний метод, це спонтанна гра, відображення життя в сценічному вигляді. Психодрама – це терапевтичний метод, у якому психічні (психосоматичні) захворювання розуміються як прояв порушень у міжособистісних відносинах. Для лікування цих порушень використовується спонтанне сценічне їхнє зображення. Бажання зіграти роль якнайкраще спонукає акторів розвивати свої рухові можливості. На заняттях зі сценічної мови спостерігається значний прогрес у розвитку мови – поліпшується звуковимова і дикція. Підготовка спектаклю супроводжується станом емоційної піднесеності, натхнення, які, як відомо, за даними фізіологів і психологів, забезпечує те тло, на яко-

му значно продуктивніше відбувається хід основних психічних процесів – сприйняття, уваги, пам'яті й мислення.

До спеціальних реабілітаційних методик відносяться іпотерапія, заняттєва терапія (працетерапія) та інші.

Іпотерапія спрямована на реабілітацію людей з психофізичними обмеженнями з допомогою верхової їзди на конях. Іпотерапія може бути показана при соматичних, нервових, психічних захворюваннях; травмах; кишково-шлункових, серцевих захворюваннях; при ураженнях органів відчуття – слуху, зору; при різних порушеннях соціальної адаптації – проблемах спілкування, навчання й таке інше.

Протипоказаннями є гострі захворювання, хронічні в стадії загострення захворювання дихальної, серцево-судинної систем і шлунково-кишкового тракту; деформації хребта; ожиріння III ступеня; запальні захворювання м'яких тканин; епілепсія й епілептиформні синдроми; гострі й хронічні запальні захворювання нервової системи; гострі й хронічні запальні захворювання очей.

Працетерапія (заняттєва терапія) – спрямоване залучення хворого у трудову діяльність із лікувальною та реабілітаційною метою. Протипоказаннями до працетерапії є гострі хворобливі стани, патології свідомості, активне медикаментозне лікування, виражені депресивні і астенічні стани, негативізм до праці.

Отже, методами соціально-психологічної реабілітації дітей з порушеннями психофізичного розвитку є: арт-терапія, танцювальна терапія, музикотерапія, психодрама, іпотерапія, працетерапія, психологічний тренінг та ін. Перспективами подальшого дослідження є створення і застосування ефективної методики соціально-психологічної реабілітації дітей з порушеннями психофізичного розвитку, оптимізація співпраці усіх фахівців.

Список використаних джерел

1. Бочелюк В. Й. Психологія людини з обмеженими можливостями : навч. посіб. [Електронний ресурс] / В. Й. Бочелюк, А. В. Турубарова. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 264 с.
2. Капська А. Й. Соціальна робота: технологічний аспект: навчальний посібник. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 352 с.

СЕКЦІЯ 5
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У СТАНОВЛЕННІ ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ ТА ПСИХОТЕРАПІЇ

Будіянський М. Ф.,
кандидат психологічних наук, професор кафедри соціальної та прикладної психології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна

СУБ'ЄКТНИЙ РІВЕНЬ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я

А. Маслоу, визначаючи особливості людської поведінки підмічав, що здорові в психологічному сенсі люди мають високий ступінь самоактуалізації і характеризуються схильністю до щирих і гармонійних міжособистісних відносин, довірою до людей, чесністю, доброзичливістю, високою потребою в пізнанні, креативністю, автономністю і спонтанністю, аутосимпатію як природною основою психологічного здоров'я [4].

При всій складності, суб'єктна тенденція дозволяє наповнювати глибоким психологічним змістом і концептуально осмислювати безліч наукових фактів і тенденцій, в тому числі і різні аспекти психологічного здоров'я особистості. Суб'єктні можливості і здібності людини все більше враховуються і використовуються в якості основи побудови логіки наукового дослідження, при інтерпретації емпіричних даних, при плануванні корекційної роботи і т. і. Відповідно до цього, розгляд суб'єктного рівня психологічного здоров'я є теоретично виправданим і емпірично забезпеченим.

На думку ряду вчених [1, 3, 5], суб'єктність як багатоаспектне явище забезпечується системою всієї психіки і реалізується в різних формах. Для нас ця теза є одним з провідних, оскільки ми вважаємо, що структура психологічного здоров'я особистості обов'язково включає в себе суб'єктний рівень як прояв психологічного і суб'єктивного благополуччя. Крім того, для розуміння глибинних механізмів походження, становлен-

ня і внутрішньої структури психологічного здоров'я важливим є підхід Л. К. Велітченко до суб'єктності індивіда, яка, на думку автора, базується на інтенціональності переживань, преставлених про належне як суб'єктивно можливе. Інтенціальна вона відкрита індивіду в переживанні потреб і потягів, а протягом соціалізації розвивається як система уявлень про себе в складі соціально прагматичного простору [2].

Невід'ємним компонентом здоров'я суб'єкта є його суб'єктивне відчуття психологічного благополуччя. Об'єктивна і суб'єктивна оцінка здоров'я конструюють в свідомості людини певний образ свого стану, багатовимірну внутрішню картину актуального стану. Суб'єктивне благополуччя є багатофакторним конструктом, що представляє складний взаємозв'язок культурних, соціальних, психологічних, фізичних, економічних чинників, результатом впливу генетичної схильності і особливостей індивідуального розвитку.

Психологічне благополуччя як емпіричний гарант суб'єктного рівня психологічного здоров'я розглядається в науці як досить складне переживання задоволеності різними аспектами життя, інтегральний показник спрямованості людини на реалізацію основних компонентів позитивного функціонування. В. В. Рибалка інтегрував і виділив шість основних компонентів благополуччя: самоприйняття, особистісний ріст, автономію, позитивні відносини з оточуючими, управління навколишнім середовищем, мета в житті [5]. Говорячи про психологічне здоров'я людини як про становище останнього в певній точці континууму, що лежить між психічним розладом і психологічним благополуччям. Це дозволяє перейти до питання про чинники, завдяки яким людина незалежно від того, в якій точці континууму він знаходиться, рухається до полюса здоров'я. При цьому останній розуміється не як відсутність хвороби, а як психологічне благополуччя, як характеристика яку автор називає роботу усвідомлюваних стратегій подолання (копінга) замість неусвідомлюваних захисних механізмів, здатність до постійного творчого пристосування та зростання, продуктивне використання емоційної енергії замість її витрати, почуття радості замість почуття заздрощів, самовіддачу замість нарцисизму, взаємодія замість експлуатації інших людей

Незважаючи на досить повну представленість семантичного наповнення феномена психологічного благополуччя, аналіз останніх досліджень особистісних факторів психологічного благополуччя показує, що не всі аспекти даної проблеми знайшли своє відображення в наукових роботах. Так, маловизначеним залишається питання впливу на психологічне благополуччя, особливостей побудови суб'єктивної картини життєвого шляху людини як основного регулятора життєстійкості. На думку дослідників, загальна оцінка психологічного благополуччя найбільш тісно пов'язана з такими характеристиками як осмисленість життя, показник реалізованості та потенційності, коефіцієнт дорослості. Причому реалізованість (відсутність зміс-

товних життєвих очікувань, збіднена життєва перспектива, спрямованість у минуле) пов'язана з низьким рівнем добробуту, негативної самооцінкою, невдоволенням своїм життям, безглуздістю існування, невмінням інтегрувати отриманий досвід; а потенційність (наявність творчого потенціалу, розроблені плани, позитивне, але реалістичне сприйняття майбутнього) пов'язана з високим рівнем психологічного благополуччя, переважанням позитивної самооцінки, самоприйняття, почуттям свідомості життя [5].

Розуміння психологічного благополуччя через феномен особистісного потенціалу дозволяє впритул підійти до більш жорсткої структуризації всієї системи психологічного здоров'я. Позитивні базисні переконання, життєстійкість і психологічне благополуччя виступають головними параметрами психологічного благополуччя, дозволяють суб'єкту орієнтуватися в навколишньому світі, саморегулювати свою життєдіяльність, долаючи несприятливі фактори.

Список використаних джерел

1. Брушлинский А. В. Проблема субъектности в психологической науке / А. В. Брушлинский // Психологический журнал, 1991. – № 6. – С. 311.
2. Велитченко Л. К. Суб'єкт і його атрибутивні категорії / Л. К. Велитченко // Наука і освіта. – № 4–5. – 2008. – С. 69–73.
3. Головаха Е. И. Жизненная перспектива и ценностные ориентации личности / Е. И. Головаха // Психология личности в трудах отечественых психологов «Питер», 2000. – С. 256–269.
4. Маслоу А. Самоактуализированные люди: исследование психологического здоровья / А. Маслоу. – СПб.,1999.
5. Рибалка В. В. Теорії особистості у вітчизняній психології та педагогіці: навчальний посібник / В. В. Рибалка. – Одеса, 2009. – С. 575.

Застело А. О.,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології
Запорізького національного
технічного університету

АСПЕКТИ ВКЛЮЧЕННЯ КЛОУНОТЕРАПІЇ В СИСТЕМУ МЕДИКО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДИТЯЧИХ ЛІКАРЕНЬ

Негативний вплив незнайомого середовища лікувального закладу на емоційний стан дитини виявляється у зростанні прояву замкненості, тривожності, напруженості та підвищеної чутливості до стресових ситуацій.

Зміни психологічного стану негативно відображаються і на стані батьків: змінюється світогляд, пріоритети, цінності тощо. Вочевидь, фізичний стан за таких змін не покращується.

Тому зміна вектору емоційного стану в бік захопленості, інтересу, зайнятості позитивно впливають на психічне і психологічне здоров'я маленьких пацієнтів і їх батьків, що є пріоритетним завданням соціально-психологічного супроводу в умовах стаціонару за допомогою ефективних форм та методів психо- та арт-терапії.

Реалізація клоунотерапії у медичних закладах традиційно здійснюється на волонтерських засадах, тому потребує певної особливої підготовки, оскільки волонтерами не завжди (і зазвичай) є психологи, лікарі-психотерапевти з відповідною спеціалізацією. Зазвичай, навчання відтворюється у вигляді обміну досвідом між діючими клоунотерапевтами-волонтерами через розробку власних навчальних програм на засадах психологічного тренінгу.

Медико-психологічна служба супроводу в системі охорони здоров'я спрямована на відновлення та підтримку психічного здоров'я фізично хворих пацієнтів, де особливої уваги заслуговує галузь дитячої медицини.

На думку Б. В. Михайлова, реформи в галузі охорони здоров'я мають визначати рівневий принцип організації надання медичної допомоги, де на другому та третьому рівнях передбачено заходи щодо відновлення та збереження психічного та психологічного здоров'я. В арсеналі лікаря-психотерапевта / лікаря-психолога / практичного психолога відзначено застосування на вторинному та третинному рівнях наступних методів: раціональна психотерапія, сімейна психотерапія, сугестивна (ауто- та гетеро) психотерапія, тренінги психосоціальної реабілітації, когнітивно-біхевіоральна психотерапія, психотерапія психодинамічного напряму, групова психотерапія, арт-терапія [1].

Проте, на практиці окремі з перерахованих вище заходів фрагментарно реалізовуються окремими діючими робочими одиницями в дитячих лікарнях в залежності від об'єму фінансування та зацікавленості керівництва закладу. Зазвичай, в дитячій лікарні психологічна робота реалізується по можливості педагогами-вихователями, або психологами окремих відділень.

У психогігієні хворої людини сама атмосфера медустанови або лікарні повинна сприяти більш швидкому одужанню. Реальність така, що сірі стіни, запах ліків, білі халати і в цілому обстановка є результатом недостатньої забезпеченості медицини і не може не викликати певного емоційного пригнічення. Тому так важливі для хворих людей улюблені речі і книги, а для дітей – іграшки, що привносять атмосферу домашнього тепла і затишку і дозволяють зберігати власний психологічний простір. Величезне значення для підтримки душевного здоров'я пацієнта має спілкування

з родичами і друзями. Вплив медсередовища і особистості медпрацівника як лікувального і психотравмуючого фактора підкреслювали Р. Кінцевий і М. Боухал [2, с. 160].

Так, госпіталізація дитини з різної міри фізичними стражданнями (госпіталізація дитини зазвичай зумовлена серйозними причинами – фізичною травматизацією, загостренням хронічних захворювань, виникненням небезпечних для життя симптомів) зазвичай супроводжується психотравматизацією, внаслідок якої виникають різні емоційні, поведінкові, сомато-вегетативні відхилення.

Психологічний супровід дітей, які перебувають на тривалому лікуванні в стаціонарі лікарень являє собою сукупність методів і технік різних напрямків психотерапії.

Найпоширенішим та найдоступнішим на сьогодні методом збереження психічного та психологічного здоров'я, подолання синдрому госпіталізації є арт-терапія, що зазвичай реалізується волонтерами в різних відділеннях дитячих лікарень.

Одним з таких методів є метод сміхотерапії, що зазвичай вважається основою лікарняної клоунади, який в останні роки є предметом дослідження зарубіжних фахівців.

У країнах СНД дослідження психологічного аспекту сміху, і сміхотерапії зокрема, практично відсутні. Такі катарсичні процеси, як плач і агресія досить часто застосовуються в різних методах психотерапії. Однак сміх, як правило, ігнорується. У культурі прийнято вважати, що сміх це несерйозно і люди зазвичай сміються над чимось гумористичним або в стані щастя, або взагалі від дурості. І сміх не розглядається як важливий і серйозний феномен життя [3, с. 253].

Згідно Вільямсу сміх має переваги для людської фізіології: він підсилює дихальну систему, збільшує кількість кисню в крові, збільшує серцевий ритм і прискорює дихання, сприяє розслабленню м'язів. При сміху поліпшується робота серцево-судинної і дихальної систем, органів травлення, виробляються антистресові гормони. Крім того, сміх є природним болезаспокійливим, а також сприяє зниженню рівня тривоги. Сміх має величезний оздоровлюючий ефект для фізичного тіла і психіки [4, с. 185].

Виділяють три напрямки сміхотерапії:

- Класична. Сміхотерапевти проводять індивідуальні або групові заняття, на яких люди сміються. Важливо відзначити, що учасники групи сміються не з анекдотів і гумористичних історій, хоча це теж непогано. Важливе завдання – повернути здатність до природного сміху, який закладений природою і втрачений в процесі нашого дорослішання. Саме він корисний не тільки фізіологічно, але дає найбільш глибокий психотерапевтичний ефект.

- Йога сміху. Її розробили індійські медики, вони вчать людину сміятися легко і невимушено, природно і часто
- Клоунотерапія (лікарняна клоунада). Л. Хілл і Н. Сміт стверджують, що кожна здорова людина має почуття гумору, яке передбачає вміння сміятися над собою і разом з іншими. Гумор – це невід'ємна частина повсякденного життя будь-якої людини, особливо він є важливим елементом турботи і лікування пацієнтів в сучасній системі охорони здоров'я. Гумор часто використовують для створення атмосфери довіри в спілкуванні медперсоналу з пацієнтами. Сміх може посилити почуття близькості, теплоти і дружелюбності між пацієнтами і медиками. Це сприяє зниженню напруги, ненависті, страху, невпевненості в собі [5, с. 263].

Таким чином, ми визначаємо доцільність використання методу клоунотерапії (лікарняної клоунади) в системі медико-психологічного супроводу дитини, що перебуває на довгостроковому лікуванні. Ефективність реалізації методу визначається як очевидна персоналом лікарень, проте специфіка та невизначеність статусу такого роду допомоги дітям, ставить питання щодо регламентизації включення та здійснення діяльності волонтерів цього напрямку в діяльність дитячих медичних установ та лікарень.

Список використаних джерел

1. Михайлов Б. В. Сучасний стан і перспективи розвитку психотерапії і медичної психології в Україні / Б. В. Михайлов. // Психіатрія, неврологія та медична психологія. – 2014. – Т. 1, № 1(1). – С. 56–59.
2. Психология семьи и больной ребенок : учебное пособие : Хрестоматия. – СПб. : Речь, 2007. – 400 с.
3. Кончунук М. В. Профилактика эмоционального стресса: Эмоциональный стресс и пограничные нервно-психические расстройства / М. В. Кончунук, В. К. Мягер. – Л. : Издательство ЛГУ, 1977. – 290 с.
4. Asted-Kurki P. Humour in nursing care / P. Asted-Kurki, A. Liukkonnen // Journal of Advanced Nursing. – 1994. – № 20. – P. 183–188.
5. Clowns for the preventional of preoperative anxiety in children: arandomized controlled trial / G. Golan [et al.] // Pediatric Anesthesia. – 2009. – № 19. – P. 262–266.

Іванова А. С.,
студентка спеціальності «Фізична терапія, ерготерапія» комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради;

Панов М. С.,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ ПСИХОФІЗИЧНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Сучасна система соціального захисту України істотно змінює своє обличчя, поступово звільняючись від застарілих стереотипів і формалізованих підходів, адаптуючи найкращі зразки вітчизняного і зарубіжного досвіду. Економічні та соціально-політичні зміни в українському суспільстві поставили питання практичного вирішення проблем соціального захисту населення. Потреба у докорінних змінах у проведені соціальної політики в Україні викликає необхідність звернення до світового досвіду, зокрема, в аспекті використання технологій та методів соціальної роботи. Це і становить актуальність даного дослідження, що має на меті охарактеризувати основні соціальні моделі, технології та методи роботи, що застосовуються нині у світі для вирішення найгостріших питань суспільного життя.

Соціальні проблеми першого порядку – це проблеми, які торкаються суспільства в цілому. Цей комплекс проблем вирішується зусиллями всього суспільства та державою, спрямованими на створення рівних можливостей для всіх дітей. Одна з найбільш суттєвих проблем цього порядку є відношення суспільства та держави до людей з відхиленням у розвитку. Це відношення проявляється у різних аспектах: у створенні системи освіти, навчання, у створенні архітектурного середовища, доступної системи охорони здоров'я тощо.

Активізація спеціальної політики в напрямку її гуманізації та демократизації, відродження духовності й національної самосвідомості, швидкий розвиток техніки і технології, інтелектуалізація праці, – все це потребує створення для осіб з психічними та фізичними вадами таких умов, за яких вони могли б успішно реалізувати свої загальнолюдські права, стати

корисними громадянами своєї держави, освіченість і соціальний статус яких задовольнятиме потреби суспільства.

Однією з важливих соціально-педагогічних проблем є розвиток та удосконалення системи спеціальної освіти. Існуюча в Україні система спеціальної освіти на сучасному етапі не повною мірою забезпечує рівність прав на освіту тих осіб, можливості яких одержати її обмежені їхніми вадами, станом здоров'я або конкретними соціальними умовами, не завжди відповідає їхнім запитам, особистим і суспільним інтересам.

Соціальна політика в Україні, яка зорієнтована на інвалідів, дорослих і дітей, будується сьогодні на основі медичної моделі інвалідності. Виходячи з цього, інвалідність розглядається як хвороба, патологія. Така модель вільно чи невільно послаблює соціальну позицію дитини-інваліда, знижує її соціальну значущість, відокремлює від «нормального» дитячого товариства, збільшує її нерівний соціальний статус, прирікає її на признання своєї нерівності, неконкурентоспроможності у порівнянні з іншими дітьми [1]. Медична модель визначає і методику роботи з інвалідом, яка має патерналістський характер та припускає лікування, трудотерапію, створення служб, що допомагають людині виживати, завважимо – не жити, а саме виживати.

Наслідком орієнтації суспільства та держави на цю модель є ізоляція дитини з обмеженими можливостями від суспільства у спеціалізованому навчальному закладі, розвиток у неї пасивно-утриманських життєвих орієнтацій.

Такий підхід несе в собі дискримінаційну ідею, виявляє відношення суспільства до інвалідів як соціально непотрібній категорії. Традиційний підхід не вичерпує усю повноту проблем тої категорії дітей, про яку йде мова. У ньому яскраво відображений дефіцит бачення соціальної сутності дитини. Проблема інвалідності не обмежується медичним аспектом, вона в найбільшій мірі є соціальною проблемою нерівних можливостей.

Така думка змінює підхід до тріади «дитина – суспільство – держава». Сутність цієї зміни полягає у наступному:

– головна проблема дитини з обмеженими можливостями полягає у порушенні її зв'язку зі світом, в обмеженій мобільності, недостатності контактів з однолітками та дорослими, в обмеженому спілкуванні з природою, недоступності низки культурних цінностей, а іноді і елементарної освіти. Ця проблема є слідством не тільки суб'єктивного чинника, яким є стан фізичного і психічного здоров'я дитини, але і наслідком соціальної політики та сталої суспільної свідомості, які санкціонують існування недоступного для інваліда архітектурного середовища, громадського транспорту, соціальних служб;

– дитина, яка має інвалідність, може бути такою ж здібною та талановитою, як і її однолітки, який не має проблем зі здоров'ям, але виявити свій

талант, розвити його, приносити за допомогою його користь суспільству їй заважає нерівність можливостей;

– дитина – не пасивний об'єкт соціальної допомоги, а людина, яка розвивається, яка має право на задоволення різнобічних соціальних потреб у пізнанні, спілкуванні, творчості;

– держава повинна не тільки надати дитині, яка має інвалідність, певні пільги та привілеї, вона повинна піти назустріч її соціальним потребам і створити систему соціальних служб, що дозволяли б згладжувати обмеження, які заважають процесам її соціалізації та індивідуального розвитку.

Соціальні проблеми іншого порядку пов'язані з регіональними умовами, з наявністю чи відсутністю спецшкіл, спеціальних реабілітаційних центрів, спеціалістів-дефектологів на місцях мешкання сімей, де є дитина-інвалід [2].

Оскільки спеціальні навчальні заклади розташовані по країні нерівномірно, то діти-інваліди часто повинні отримувати освіту та виховання у спеціальних школах-інтернатах. Потрапляючи у таку школу, діти-інваліди ізолюються від сім'ї, від однолітків, які розвиваються нормально, від суспільства в цілому. Аномальні діти наче замикаються в певному соціумі, своєчасно не здобувають належний соціальний досвід. Обособленість спеціальних освітніх закладів не може не позначитися на розвитку особистості дитини, на її готовності до самостійного життя.

Традиціоналізм, характерний для навчальних закладів, як правило, проявляється в орієнтації на звичні для інвалідів професії: слюсар, столяр, швачка тощо, хоча вони порою далекі від їх реальних можливостей. Крім того, не поновлюються методи та форми профорієнтаційної роботи. Адже нові умови життя дозволяють ставити проблему отримання інвалідами сучасних престижних професій; здійснювати професійну підготовку по тих видах праці, у яких є потреба даного регіону.

Спеціалісти регулярно проводять облік новонароджених з тією чи іншою, хай навіть слабо виявленою психоневротичною патологією, яка дозволяє віднести дитину до «групи ризику». Профілактика повинна носити самий активний характер, здійснюватися у тісному контакті психоневрологів, медиків, педагогів, соціологів з батьками.

Результатом переживань батьків стають установки на «оранжерейне» виховання хворої дитини, які передбачають її гіперопіку і формують маленьких егоїстів та домашніх тиранів, чи, навпаки, скрите чи явне емоційне відторгнення такої дитини сім'єю.

Дитина, опинившись наодинці з батьками та лікарями, у яких одна домінанта – її хвороба, поступово ізолюється від суспільства, і от тут вже ні про який розвиток і тим паче соціальну реабілітацію мови бути не може.

Сім'ї, які мають дітей-інвалідів, потребують конкретної допомоги соціальних служб.

Інвалідність призводить до обмеження життєдіяльності людини, її соціальної дезадаптації, обмеження здатності до самообслуговування, пересування, орієнтації, контролю за своєю поведінкою, спілкування, майбутньої трудової діяльності внаслідок відхилень у фізичному та психічному розвитку. Система навчання цих дітей не досконала. У зв'язку з цим треба вирішувати комплекс соціальних та психолого-, медико-педагогічних проблем із соціальної орієнтації таких дітей. Корекційну роботу найчастіше виконують самі батьки, проте багато з них не володіють спеціальними знаннями з дефектології та медико-соціальної реабілітації.

Крім того, відсутня і спеціальна консультативна служба, де батьки мали б можливість отримати рекомендації щодо догляду за хворою дитиною, її виховання. Немає спеціалізованої методичної літератури по цих питаннях; не розв'язано проблеми здобуття професій дітьми-інвалідами, а також працевлаштування матерів, які мають таких дітей.

Таким чином, діти-інваліди дуже часто не мають соціальної та матеріальної підтримки, умов для розвитку своїх інтересів, здібностей, ще й приречені на інтелектуальну потворність. Здебільшого діти-інваліди виховуються в неповних сім'ях. У складних соціальних умовах боротьба за виживання, відсутність необхідних знань та вмінь не дають матері змоги навчити дитину елементарних навичок соціальної орієнтації, допомогти адаптуватися в сучасних умовах. У таких сім'ях панує психологічна пригніченість, безперспективність, апатія, невпевненість у майбутньому. Матері часто втрачають професію, місце роботи, змушені обмежувати свою участь у культурному житті.

Список використаних джерел

1. Капська А. Й. Соціальна робота : навчальний посібник. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 328 с.
2. Шевцов А. Г. Методологічні принципи соціальної реабілітації осіб з обмеженими функціями здоров'я: зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського державного університету. Серія соціально-педагогічна, Вип. VI. – Кам'янець-Подільський, 2016. – С. 337–342.

Каптьол О. О.,
студентка ІІ курсу спеціальності «Спеціальна освіта» комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради;

Панов М. С.,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

СПІЛКУВАННЯ ДОРОСЛИХ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ: КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ

Спілкування – це складний багатоплановий процес встановлення й розвитку контактів між людьми, породжуваний потребою спільної діяльності й обміну інформацією, що включає в себе вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприйняття й розуміння іншої людини.

Говорячи про ту частину спілкування, яка пов'язана з обміном інформацією, виділяють комунікативну сторону спілкування.

Людська поведінка – це комунікація, тобто передача і обмін інформацією. Люди не можуть не вступати в цей процес, тому всі ситуації, в які включені дві або більше людини, комунікативні. Комунікація – двосторонній процес, де обидва співрозмовники є одночасно відправниками та одержувачами повідомлень.

У процесі спільної діяльності, інших видів взаємодії люди обмінюються пізнавальною, оцінною інформацією (думками, почуттями, враженнями), що дає їм змогу узгоджено планувати, реалізовувати, контролювати, коригувати свої дії, задовольняти особистісну потребу одне в одному.

Найхарактернішою особливістю спілкування є розкриття суб'єктивного світу однієї людини для іншої. Така діяльність має надзвичайно важливе значення для дитини з особливими потребами.

Дитина з особливими потребами – це дитина, яка має особливі медичні, психологічні, освітні, комунікативні, побутові, соціальні потреби (спеціальне обладнання, пристрої, програми навчання, психологічна підтримка тощо), пов'язані зі стійким розладом здоров'я, що відрізняються від потреб більшості її однолітків і повинні враховуватись при взаємодії з такою дитиною та її сім'єю.

Спілкування обумовлює психічне життя дитини. Особливу увагу вона зосереджує на комунікативних засобах, які забезпечують ефективне

спілкування: немовля – на інтонації, дошкільники середнього і старшого віку – на фонемах.

У спілкуванні дорослий підтримує і заохочує пізнавальну ініціативу дітей, сприяє їхньому емоційному залученню до дослідження навколишнього світу.

Кожний, хто вступає в контакт з дитиною з особливими потребами і доглядає за нею, повинен мати відповідні знання і вміння, такт; знати, як потрібно поводити себе з нею. Неправильне відношення дорослого до дитини обтяжує і ускладнює її психічний та емоційний стан, поглиблює відчуття неповноцінності. Дорослий повинен усвідомлювати наявність відхилень в психічному і фізичному розвитку дитини, бути уважним і комунікабельним, терплячим, відкритим, поважати дитину як особистість, не дивлячись на наявність відхилення.

Основну роль у вихованні дітей з особливими освітніми потребами відіграють саме батьки, що важливою функцією сімейного виховання є пробудження та підтримка в дітях прагнення навчатися.

Особистісною особливістю в особливих дітей може стати тривожність. Висока тривожність набуває стійкості при постійному незадоволенні з боку батьків. Якщо тимчасові труднощі, які переживає дитина, роздратовують дорослих, виникає тривожність, страх зробити щось погано, неправильно. Той же результат досягається в ситуації, коли дитина навчається досить успішно, але батьки чекають на більше та пред'являють високі, нереальні вимоги.

Через зростання тривожності та пов'язану з нею низьку самооцінку в особливих дітей можуть знижуватися навчальні досягнення та з'являється невпевненість у своїх силах. Це призводить до ряду інших особливостей – бажання дочекатися і дотримуватися лише вказівок дорослого, діяти лише за зразками та настановами, острах виявити власну ініціативу, формальне засвоєння знань, умінь, навичок та способів дій.

У таких випадках, як правило, батьки незадоволені спадною продуктивністю навчальної діяльності дитини, все більше й більше зосереджуються на спілкуванні з нею, що підсилює емоційний дискомфорт. Щоб його усунути потрібно змінити установки та оцінки до роботи. Не караючи дитину за окремі недоліки, батьки знижують рівень її тривожності та цим сприяють успішному виконанню навчальних завдань.

Спілкування з дорослими є одним із основних чинників психічного розвитку дитини, оскільки забезпечує залучення її до суспільно-історичного досвіду людства. Організація достатнього за кількістю й адекватного за змістом спілкування є важливою умовою правильного виховання дітей у будь-якому віковому періоді.

Виховання та розвиток кожної дитини відбувається за певних умов і під впливом інших осіб. Кожному, хто виховує дітей з особливими потре-

бами, завжди треба пам'ятати слова великого вченого І. Павлова: «…Ніщо не залишається непорушним, а все завжди може змінитися на краще. Аби тільки були створені відповідні умови».

Репецька А. В.,
старший викладач кафедри психології
Запорізького національного технічного
університету

ВЕРИФІКАЦІЯ ФОРМУЮЧОГО ЕФЕКТУ ТРЕНІНГУ-ПРАКТИКУМУ «ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНИЙ ДОСВІД УСВІДОМЛЕНОСТІ ТА ОСМИСЛЕННЯ» ПСИХОСЕМАНТИЧНИМ МЕТОДОМ

Упродовж ряду років нами проведено цикл досліджень, спрямованих на виявлення зв'язку між різними аспектами і компонентами особистісного самовизначення (надалі – ОСВ), з одного боку, і готовності до самореалізації – з іншого. В результаті ми виявили ряд психологічних критеріїв і емпіричних індикаторів як процесу ОСВ, так і його найбільш загального, інтегрального результату – готовності особистості до самореалізації.

ОСВ – складний, багатовимірний процес, в якому можна виділити, в тому числі, і екзистенціальний аспект, на вивчення якого спрямовані наші зусилля сьогодні. Процес ОСВ супроводжується екзистенціальною роботою особистості, яка відбувається, принаймні, в двох діалектично взаємопов'язаних формах – переживальній та рефлексивній. Власне ОСВ починається з виникнення смисложиттєвої кризи і закінчується здобуттям нового, так званого діючого або реалістичного смислу життя. Таким чином, критерієм успішного ОСВ, є формування готовності особистості до повноцінної самореалізації, що завжди супроводжується набуттям або знаходженням реалістичного смислу життя [2].

В ході вивчення власне екзистенціального аспекту ОСВ, а також ролі і місця екзистенціальної рефлексії в процесі ОСВ, нами було показано, що успішність ОСВ (формування готовності до повноцінної самореалізації) безпосередньо визначається якістю (рівнем) екзистенціальної роботи особистості і, особливо, її рефлексивної складової на всіх стадіях і етапах ОСВ.

Особливості готовності до самореалізації як екзистенціального феномену і результату ОСВ, в першу чергу, відображають 4 індикатори:

1) Я – розуміти себе, знайти себе, бути собою;

2) реалізувати себе – в необхідній і достатній мірі;

3) смисл життя – наявність реалістичного і легко артикульованого смислу, задоволеність життям;

4) час – гармонійне, несуперечливе співвідношення між особистісним минулим, сьогоденням і майбутнім.

Ключовою ланкою в обґрунтуванні валідності нашої концептуальної моделі екзистенціальної рефлексії виступив наступний алгоритм.

1. Цілеспрямовано сформувати у досліджуваних готовність до самореалізації при проведенні спеціально розробленого тренінг-практикуму «Екзистенціальний досвід усвідомленості і осмислення» [1].

2. Верифікувати ефект тренінгу за допомогою високовалідного психодіагностичного інструментарію, до складу якого входить і методика «Психосемантична діагностика прихованої мотивації» (І. Л. Соломін) [3].

3. В якості понять-індикаторів використати 15 екзистенціальних данностей [2].

Нижче представлено дендрограми семантичних просторів досліджуваних експериментальної групи (ЕГ): до початку формуючого експерименту – група 1 (див. рис. 1) та після його проведення – група 2 (див. рис. 2).

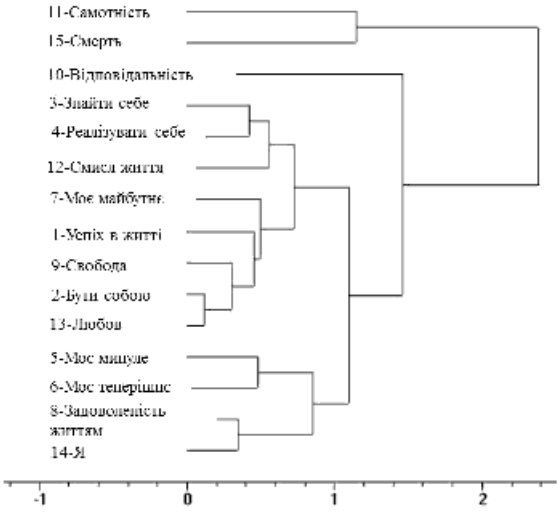

Рисунок 1. Дендрограма семантичного простору досліджуваних ЕГ до початку формуючого експерименту

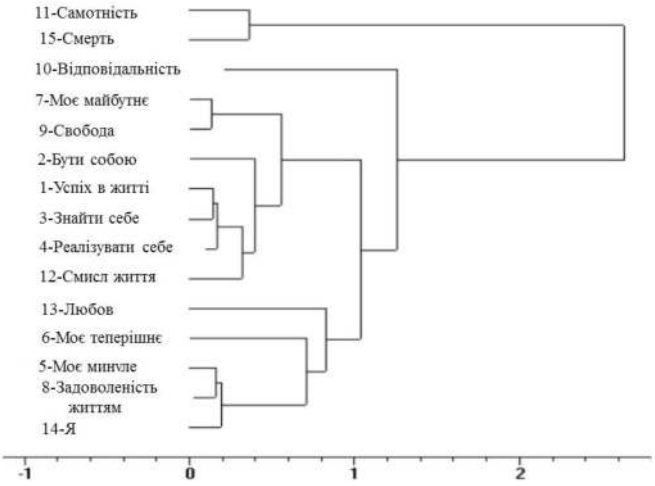

Рисунок 2. Дендрограма семантичного простору досліджуваних ЕГ після проведення формуючого експерименту

На рисунку 3 представлено дендрограму семантичного простору узагальненої групи досліджуваних з контрольної групи, які успішно самовизначилися (група 3).

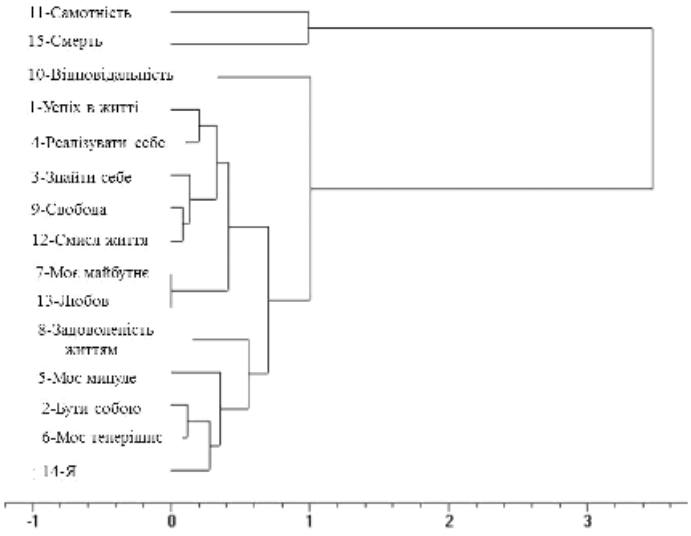

Рисунок 3. Дендрограма семантичного простору досліджуваних контрольної групи, які успішно самовизначилися

Коротко охарактеризуємо представлені дендрограми.

По-перше, між структурою семантичного простору груп 1 і 2 очевидні відмінності, що вказує на наявність формуючого ефекту тренінгу.

По-друге, структура семантичного простору досліджуваних групи 1 має більше схожості з результатом групи 3, ніж групи 1, що вказує на напрям і характер формуючого ефекту тренінгу.

По-третє, структура семантичного простору досліджуваних групи 1 вказує на більш виражену особистісну проблемність досліджуваних, а саме – прихильність до минулого, до власного Я, ізольованість таких важливих індикаторів як свобода і відповідальність. Природньо, що в результаті тренінгу у досліджуваних не могли водночас відбутися радикальні зміни їх смислової сфери. Такі зміни відбуваються тільки в результаті тривалої та інтенсивної екзистенціальної роботи особистості. Разом з тим, структура семантичного простору досліджуваних групи 2 має ряд ознак, притаманних групі досліджуваних, які успішно самовизначилися, тобто групі з високим рівнем готовності до самореалізації (група 3).

Таким чином, на основі рефлексивно-смислового і екзистенціально-діяльнісного підходу нами була розроблена і успішно апробована в навчальному процесі психолого-педагогічна система, спрямована на роботу з екзистенціальним досвідом студентів-психологів. Був верифікований її формуючий ефект.

Тренінг може бути частиною системи професійної підготовки психологів, націленої на активізацію особистісного самовизначення і фасилітацію формування готовності до самореалізації в ході навчального процесу.

Список використаних джерел

1. Репецька А. В. Методичні вказівки до проведення практичних занять у формі тренінгу з формування екзистенціального досвіду усвідомленості та осмислення у студентів-психологів усіх форм навчання (для викладачів психологічних дисциплін) / автор-укл. : А. В. Репецька. – Запоріжжя : ЗНТУ, 2017. – 62 с.
2. Репецька А. В. Робота з екзистенціальним досвідом студентів ВНЗ: теорія, практика, верифікація / Психологічні основи розвитку особистості : монографія / за заг. ред. В. Й. Бочелюка, за ред. М. А. Дергач, Н. В. Волошиної. – Запоріжжя : Просвіта, 2017. – 424 с. – С. 122–150.
3. Соломин И. Л. Психосемантическая диагностика мотивации. Методическое руководство. – Санкт-Петербург, 2013. – 60 с.

Туловська І. В.,
магістрантка спеціальності «Психологія» Запорізького національного технічного університету;

Бочелюк В. Й.,
доктор психологічних наук, професор, зав. кафедри психології Запорізького національного технічного університету

ПСИХОЛОГІЧНА КОРЕКЦІЯ «Я-ОБРАЗУ» ЖІНОК ІЗ ЗАЙВОЮ ВАГОЮ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

У сучасній культурі ідеал жіночої статури змістився з «чуттєвої» округлої форми в бік більш худорлявої та спортивної. Тому поширеність надлишкової ваги є важливою проблемою, оскільки являє собою фактор, який сприяє порушенню пристосовності до соціального середовища.

Будучи проблемою, яку важко приховати від оточуючих, надмірна вага призводить до значного психологічного ризику, зумовленого сильним соціальним тиском, викликаним існуючими в суспільстві негативними установками по відношенню до повних.

Як відомо, негативні установки є результатом пропаганди стрункості і різних способів схуднення з боку засобів масової інформації, котрі використовують для цього жінок як сексуальний об'єкт, що більшою мірою підкреслює високу значимість зовнішності в ієрархії цінностей у жінок, призводячи до постійної критики та натиску з боку оточуючих щодо людей які мають надлишкову вагу.

Тому у наш час при великій масі тіла і великих його пропорцій, жінки випробовують неприємні відчуття, оцінюючи себе позитивно чи негативно, спираючись на оцінки інших людей і стереотипи суспільства, які, як правило, негативні.

З літературних джерел стає зрозуміло, що для жінок образ фізичного Я корелює з сексуальною привабливістю, тому є важливим фактором формування самоставлення, самооцінки, особливо при низькій автономності їх від зовнішніх оцінок.

З дослідження, яке було проведене нами того року, щодо психологічних особливостей «Я-образу» жінок із зайвою вагою виявилося, що жінки з зайвою вагою більш повернені до свого внутрішнього світу, не мають критичності по відношенню до ставлення з боку оточуючих, дуже чутливі, невпевнені у собі та у своєму зовнішньому вигляді, песимістичні.

Здійснення психологічної корекції «Я-образу» жінок із зайвою вагою сприяє підвищенню самооцінки, допомагаючи таким чином жінкам бути

більш адаптивними у соціальному середовищі, оцінюючи себе позитивно, та з легкістю налагоджуючи контакти без замкнутості у собі.

Коли справа стосується зовнішності і, зокрема, власної ваги, чоловіки і жінки демонструють відмінність в самооцінці. Причому і та, і інша сторона далеко не завжди об'єктивні. Жінкам властиво переоцінювати свою вагу, а чоловікам – недооцінювати.

Дослідники опитали понад 800 чоловіків і жінок у віці від 19 до 39 років. 31% жінок нормальної ваги визнали себе товстушка. Серед чоловіків з нормальною вагою товстунами себе вважають лише 5%, зате 25% вважали, що їх вага недостатня. Серед жінок з вагою в межах норми на худобу поскаржилися 5%, а ось серед чоловіків-товстунів майже половина впевнені, що їх вага знаходиться в межах норми. Жінки із зайвими кілограмами куди більш об'єктивні: тільки 4% повних жінок вважають свою вагу нормальною [4].

Чоловіки-товстуни менше комплексують через зайву вагу в порівнянні з жінками. Процент товстунів, які вважають себе привабливим, серед чоловіків набагато вищий, ніж серед жінок.

Е. Т. Соколова, А. Н. Дорожевець провели дослідження, в якому старшокласники повинні були порівняти свою зовнішність за зовнішністю однолітків. З'ясувалося, що юнаки на 10% частіше, ніж дівчата, оцінювали свою зовнішність вище, ніж зовнішність однолітків, а дівчата трохи частіше, ніж юнаки, оцінювали свою зовнішність нижче, ніж зовнішність однолітків. Юнаки в цілому були більше задоволені своєю зовнішністю, ніж дівчата [1].

Т. М. Титаренко виявила, що самооцінка юнаків має завищений, нереалістичний характер. Вони за 9 досліджуваними ознаками більш високо оцінили себе в порівнянні з дівчатами, що, як вважає автор, не відповідає реальній картині. Дівчата вище оцінили свій зовнішній вигляд [2].

З дослідження проведеного в штаті Вісконсін (США) стало відомо, що на відміну від чоловіків з надмірною вагою, що не випробовують особливих труднощів кар'єрного зростання, повним жінкам складніше отримати вищу освіту, а також знайти престижну і високооплачувану роботу.

Дане дослідження, яке було проведено серед більш ніж 10 тисяч випускників середніх шкіл штату Вісконсін 1957 року народження, показало, що чоловіки з надмірною вагою не стикаються з проблемами при прийомі на роботу і просуванні по службових сходах, що відрізняється від ситуації з повними жінками. Оскільки вони працювали на гірших посадах, з більш низьким соціальним статусом, ніж їх більш худі однолітки. На думку авторів роботи, у дівчат з надмірною вагою менше можливість отримання диплома коледжу, причому незалежно від їх здібностей, цілей, соціального статусу.

Дослідження показало, що низький рівень освіти – головна причина невисоких кар'єрних досягнень жінок з надмірною вагою. У чоловіків-товстунів такої закономірності не спостерігається, підкреслюють вчені [3].

Причина, на думку фахівців, полягає в тому, що дівчата з надмірною вагою частіше, ніж юнаки, піддаються глузуванням та ізоляції в школі. Підлітки, насилу встановлюють контакти з однолітками і вчителями, рідше йдуть вчитися в коледж [3].

Список використаних джерел

1. Соколова Е. Т. Исследование образа физического Я: некоторые результаты и размышления / Е. Т. Соколова, А. Н. Дорожевец // Телесность человека: междисциплинарное исследование. – 1991. – № 5. – С. 67–70.
2. Титаренко Т. М. Життєві кризи: технологія консультування. Перша частина / Т. М. Титаренко. – К. : Главник, 2007. – 176 с.
3. Barnett H. L. Body type preferences in Asian and Caucasian college students / H. L. Barnett, P. K. Keel // Sex Roles. – 2015. – V. 44. – P. 768–784.
4. Cash T. F. The development and validation of the Body Image Ideals Questionnaire / T. F. Cash, M. L. Szymanski // Journal of Personality Assessment. – 2014. – № 64. – P. 466–477.

Чумак О. Б.,
студентка 3 курсу спеціальності «Корекційна освіта (за нозологіями)» комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради;

Антоненко І. Ю.,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

ПСИХОТЕРАПІЯ ТА ФАРМАКОЛОГІЧНА ТЕРАПІЯ В РОБОТІ З ПСИХІЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ: СУТНІСТЬ ТА ВЗАЄМОДІЯ

З розвитком біопсихосоціальної концепції в психіатрії та психотерапії все більш актуальним стає питання про взаємодію психофармаколо-

гічних і психотерапевтичних методів лікування в єдиній системі терапії. Традиційно ці питання детально розроблялися в неврозології, психіатрії та терапії психосоматичних розладів (Губачев Ю. М., Стабровский Е. М., 1981; Карвасарский Б. Д., 1990; Александровский Ю. А., 2000). Останніми роками у зв'язку з розвитком психотерапії та психосоціальної реабілітації в психіатрії на перший план виходить проблема співвідношення психологічних і біологічних методів впливу на пацієнта з психічним рівнем розладів (Воловик В. М., Вид В. Д., Кабанов М. М.) [1].

Поряд з методами психотерапії при аномаліях психічного розвитку широко застосовуються і фармакологічні, особливо психотропні засоби. Це пояснюється, з одного боку, безсумнівними успіхами фармакології, а з іншого – неможливістю на сьогодні задовольнити потребу в кваліфікованій психотерапевтичній допомозі всім, кому вона показана і для кого може бути ефективною, насамперед через великі часові затрати. Водночас, лікарські препарати є широкодоступними й відрізняються високою вибірковою активністю та швидкістю дії [3].

З тезою про те, що використання фармакологічних препаратів при ряді захворювань, особливо при неврозах та інших нервово-психічних і психосоматичних розладах, є капітуляцією психотерапевта перед хворим, на сьогодні погоджуються далеко не всі фахівці. Дослідження, проведене членами Американської психоаналітичної асоціації, показало, що 60% лікарів для лікування частини своїх пацієнтів поряд з психоаналізом застосовують фармакологічну терапію [4, с. 590].

Основною проблематикою поєднаної психофармакотерапії в клінічній практиці є особливості співвідношення психотерапії та фармакотерапії при трьох групах захворювань – невротичних, психосоматичних розладах, психозах з урахуванням різної представленості в їх патогенезі біологічних і психосоціальних впливів і тієї ролі, яку набуває в їх лікуванні сучасна психофармакологічних терапія [3].

У клініці невротичних розладів необхідно враховувати первинну установку хворого на фармакотерапію. Деякі вважають лікарські засоби, особливо новітні, обов'язковою умовою свого одужання. Негативне ставлення інших обумовлено низкою причин: відсутністю результату від препаратів, що застосовувалися раніше, боязню побічних дій, навіть мінімальних змін самопочуття, викликаних ліками. Нерідко джерелом негативного ставлення хворих невротичними розладами до лікарських препаратів є неправильна інформація, отримана від інших пацієнтів, середнього медичного персоналу або при читанні анотацій, на підставі чого робиться висновок, що психотропні засоби застосовуються тільки при психозах – шизофренії, афективних розладах та інших психічних захворюваннях. Адекватна психотерапевтична техніка, нерідко з компонентами прямої або непрямої сугестії, є неодмінною умовою подальшого ефективного використання

психотропних засобів у загальному комплексі лікування хворих з невротичними розладами. Характер установки хворих відносно психотерапії і фармакотерапії залежить також від того, що суб'єктивно сформувався у хворого типу внутрішньої картини хвороби.

Хоча питання про сумісність психотерапії і сучасних психотропних засобів все ще дискутується, загалом відзначається тенденція до активнішого диференційованого застосування їх в клініці невротичних розладів. Усунення за допомогою фармакологічних засобів провідних симптомів невротичного розладу, навіть при складних особистісно зумовлених розладах, може, з одного боку, привести до таких змін відносин з довкіллям, які спричинять конструктивні зрушення в первинній конфліктній ситуації, а з іншого – зумовити зміну самосприйняття, самооцінки хворого, що врешті решт сприятиме відновленню порушеної психодинаміки при невротичних розладах [3].

Поділяючи думку фахівців з психотерапії, зауважимо, що методами психотерапії можна стабілізувати антипсихотичну дію психофармакологічних засобів, зміцнити їх протирецидивний ефект, а у разі зменшення емоційно-афективної напруги психотичних пацієнтів понизити дозування психотропних препаратів, тим самим досягнувши мети та виконавши завдання психокорекційної та психотерапевтичної роботи з пацієнтом.

Список використаних джерел

1. Бабин С. М. Психотерапия психозов: практическое руководство / С. М. Бабин. – СПб. : Спецлит, 2012–330 с.

2. Клиническая психотерапия в общей врачебной практике: практ. рук. / Абабков В. А., Васильева А. В., Казаковцев Б. А. и др.; под ред. Н. Г. Незнанова, Б. Д. Карвасарского. – Санкт-Петербург [и др.] : Питер, 2008. – 523 с.

3. Михайлов Б. В., А. И. Психотерапия в общесоматической медицине: Клиническое руководство / Б. В. Михайлов, А. И. Сердюк, В. А. Федосеев / под общ. ред. Б. В. Михайлова. – Х. : Прапор, 2002. – 128 с.

4. Психотерапия: учебник для вузов. – 4-е изд. / под ред. Б. Д. Карвасарского. – СПб. : Питер, 2012. – 672 с.

Шапарна В. В.,
магістрантка спеціальності «Психологія» Запорізького національного технічного університету;

Бочелюк В. Й.,
доктор психологічних наук, професор, зав. кафедри психології Запорізького національного технічного університету

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЇ ВЕРБАЛЬНОЇ АГРЕСІЇ У ДІВЧАТ-ПІДЛІТКІВ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

Сучасний стан суспільного життя в Україні характеризується соціальною напруженістю, складним матеріально-економічним становищем, численними конфліктами, актами тероризму та іншими негативними явищами. Підлітки – дзеркало змін, що відбуваються в суспільстві і мікросоціальної середовищі. Не дивно, що в даний час зростає кількість підлітків, схильних до агресії, яка є фактором ризику протиправної поведінки [1].

Вербальна агресія займає особливе місце серед інших форм агресивної поведінки підлітків. Це одна з актуальних проблем, з якою часто стикаються практичні психологи. Однак аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що в основному в дослідженнях відсутній аналіз механізмів різних форм агресивної поведінки.

Поняття вербальної агресії, досліджувалось зарубіжними та вітчизняними вченими, а саме: Д. Річардсон, Л. Берковіц, Л. Семенюк, Р. Берон та ін. На сьогодні недостатньо досліджень, які присвячені специфіці прояви вербальної агресії у підлітків різного віку та статі, відсутні дослідження психологічних особливостей вербальної агресії у підлітків, що навчаються в освітніх установах різних типів.

Вербальна агресія часто виступає як несприятливий механізм адаптації при незадоволенні значущих соціальних потреб (Г. Васильєва, Г. Павлов, К. Роджерс); основними причинами її в підлітковому віці можуть виступати порушення образу «Я» та самооцінки (В. Петров, Н. Костильов, Т. Драгунова); відгородження від інших людей (А. Адлер, Е. Фромм); негативні переживання (І. Бойко, О. Леонтьєв, С. Богомолова).

У зв'язку з цим необхідно відзначити недостатню кількість досліджень, що розкривають взаємозв'язок вербальної агресії, особистісних особливостей підлітка і соціально-психологічної дезадаптації в підлітковому віці.

Слово агресія походить від латинського «aggredi», що означає «нападати». Воно здавна існує в європейських мовах, однак, значення йому

надавалося не завжди однакове. До початку XIX століття агресивною вважалася будь-яка активна поведінка, як доброзичлива, так і ворожа. Пізніше значення цього слова змінилося, стало більш вузьким. Під агресією стали розуміти ворожу поведінку щодо оточуючих людей [2–4].

Існує безліч теоретичних обґрунтувань виникнення агресії, її природи і чинників, що впливають на її прояв. Але всі вони підпадають під наступні чотири категорії. Агресія відноситься до:

- природжених спонукань і задатків;
- потреб, що активізуються зовнішніми стимулами;
- пізнавальних і емоційних процесів;
- актуальних соціальних умов у поєднанні з попереднім навчанням.

На сьогодні існує значна кількість робіт з проблеми агресії (А. Бандура, А. Басс, Б. Жизневський, Дж. Доллард, З. Фрейд, К. Бютнер, К. Лоренц, К. Мілютіна, Л. Берковіц, Л. Славина, М. Блонський, Н. Максимова, О. Осика, С. Занюк та ін.).

Оскільки агресія являє собою своєрідний феномен, що має опосередковане відношення до різних виявів соціальної активності, у психологічній літературі мають місце численні підходи в тлумаченні виявів агресії у поведінці. У наукових працях поняття «агресія» здебільшого вживається в широкому контексті: самовпевнена та егоїстична поведінка (Л. Орбан-Лембрік, Р. Браун, С. Кравчук та ін.); поведінка фізична або вербальна, єдина мета якої – завдати болю або нашкодити, зруйнувати (А. Адлер, А. Реан, Д. Ричардсон, К. Хорні, Р. Берон, Т. Румянцева та ін.); вияв активності, прагнення до досягнень, інструмент для самореалізації (Д. Аткінсон, Дж. Доллард, М. Левітов, О. Дроздов та ін.). Ряд дослідників доводять, що в основі будь-якого вияву агресії лежить така властивість особистості, як агресивність (А. Басс, Г. Андрєєва, Є. Донченко, Л. Колчина, М. Кляйн, Т. Румянцева, Т. Титаренко та ін.).

Агресивні прояви розрізняються за своєю структурою, наведено у таблиці.

Структура агресивного прояву

За спрямованістю:	• агресія спрямована назовні; • аутоагресія – спрямована на себе.
За метою:	• інтелектуальна агресія; • ворожа агресія.
За методом виразності:	• фізична агресія; • вербальна агресія.
За ступенем виразності:	• пряма агресія; • непряма агресія.
За наявністю ініціативи:	• ініціативна агресія; • захисна агресія.

Таким чином, вивчення вербальної агресії у підлітків та шляхи подолання її за допомогою психокорекції – одна з актуальних проблем психології підліткового віку і психологічної практики.

Список використаних джерел

1. Булах І. С. Психологія особистісного зростання підлітка: монографія / І. С. Булах. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2003. – 340 с.
2. Кириченко В. В. Особливості проявів агресії у дітей під час соціально-психологічної адаптації до умов середньої школи / В. В. Кириченко // Актуальні проблеми психології. – Т. 1. – Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія. – К. : Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – 2002. – Ч. 3. – С. 68–72.
3. Мелоян А. Е. Аналіз феномена агресії в психологічних дослідженнях / А. Е. Мелоян // Вісник. Сер. : Психологія / Харківський держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2001. – Вип. 7. – С. 126–130.
4. Охрімчук Р. М. Як працювати з агресивною дитиною : навч.-мет. посібник / Р. М. Охрімчук. – К. : ДЦССМ, 2004. – 64 с.

Шемякіна Т. В.,
магістрантка спеціальності «Олігофренопедагогіка, дефектологія» комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради;

Панов М. С.,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ ГІПЕРАКТИВНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ

Проблема психологічної допомоги дітям з вадами розвитку є однією найважливіших у сучасній віковій та педагогічній психології. Наукова статистика свідчить, що частота порушень дитячого розвитку та поведінки по типу «гіперактивності» постійно зростає. Непосидючість, тривожність, неспокій, порушення стійкості уваги та зниження її концентрації, емоційна

лабільність, імпульсивність, швидка виснажуваність об'єднані також у медичний термін «гіперактивний розлад з дефіцитом уваги» (ГРДУ).

За даними різних досліджень поширеність ГРДУ становить від 3 до 20%, офіційний показник в DSM–IV становить 3,5%. Тобто, щонайменше кожна тридцята дитина має ГРДУ, а це реально означає, що у групі дошкільного навчального закладу чи в класі загальноосвітньої школи є принаймні одна гіперактивна дитина. Такі діти погіршують соціальнопсихологічний клімат у групах, стають активним джерелом нервозності, викликають глибоке занепокоєння батьків, педагогів та вихователів.

Гіперактивні діти відносяться до категорії дітей з нормальним розвитком і повинні виховуватися разом з однолітками, відвідувати дошкільні навчальні заклади, а згодом і загальноосвітню школу, однак вони мають специфічні особливості розвитку психіки, поведінки і діяльності, які без спеціально організованої психологічної допомоги можуть перерости в патологічні і стати причиною соціальної дезадаптації.

Гіперактивність в дитячому віці є етіологічно поліморфним розладом, який зумовлюється сукупністю біологічних, психологічних і соціальних чинників. До цих пір тривають наукові дискусії з приводу того, який чинник є визначальним у виникненні і розвитку гіперактивності і які методи корекції цього розладу є найбільш ефективними. Теоретико-експериментальні дослідження в цьому напрямку з позицій патогенетичного, клінічного підходу активно ведуться за кордоном (Р. Барклі, Дж. Август, П. Бейкер, М. Алворд, Е. Бонд, П. Вендер, Л. Гольдман, М. Дженел, С. Клементс, Дж. Партрідж, Е. Тейлор, Е. Штраус, М. Раттер та ін.). В Україні та на пострадянському просторі розвивається здебільшого психолого-педагогічний підхід до вивчення проблеми дитячої гіперактивності (А. Єськова, М. Заваденко, О. Касатікова, О. Гуріна, І. Брязгунов, Л. Чутко, О. Політико, І. Арцишевська, Ю. Шевченко, Г. Моніна, О. Халецька, О. Романчук, Н. Соловей, Є. Суковський, І. Марценківський, О. Тохтамиш, Е. Гуцало та ін.). Значного розповсюдження отримала практика когнітивно-поведінкової терапії, проте й досі бракує програм дієвого комплексного впливу на дітей з поведінковими розладами в дошкільних закладах, у школі та в середовищі за місцем проживання. Це зумовлює значно гірший, ніж у європейських однолітків, перебіг гіперактивних розладів. Близько 60–70% гіперактивних українських дітей мають серйозні труднощі в опануванні навчальної програми, виражені поведінкові та соціальні проблеми. Значна частина дітей переводиться на індивідуальні форми навчання і виховання, що посилює їх соціальну дезадаптацію.

Звертає на себе увагу той факт, що гіперактивний розлад з дефіцитом уваги постає справжньою проблемою тільки при вступі дитини на навчання в школу, коли вже надто очевидна шкільна дезадаптація і неуспішність.

Клінічні прояви гіперактивного розладу з дефіцитом уваги визначаються трьома основними симтомокомплексами: неуважністю, підвищеною активністю (гіперактивністю) та імпульсивністю.

Під неуважністю більшість науковців розуміє підвищений рівень відволікання і зниження концентрації уваги. Згідно з О. Лурією, увага є чинником, що «забезпечує вибірковість і спрямованість психічних процесів. Довготривала (безперервна) увага – це здатність підтримувати зосередженість протягом тривалого часу. Довільна увага виявляється у здатності зосереджуватися на необхідних стимулах і не відволікатися на перешкоди (сторонні стимули)» [2]. У дітей з ГРДУ слабо розвивається довільна увага, що виявляється у неможливості тривалого виконання нецікавого завдання. Окрім цього, дефіцит довільної уваги є причиною підвищеного рівня відволікання на сторонні стимули, особливо якщо вони яскраві і цікаві. При цьому, за даними О. М. Тохтамиш, обсяг уваги у дітей з ГРДУ не нижчий, ніж у їх здорових однолітків [3–5].

На відміну від просто енергійних дітей, активність у дітей з ГРДУ носить безцільний характер. О. Гребенюк виокремлює сім ознак гіперактивності у дітей дошкільного віку: постійна рухова активність, порушення уваги, емоційна лабільність, нездатність виконувати завдання до кінця, запальність, нетерпимість до стресу, імпульсивність. Активність взагалі є рисою, що притаманна дитячому віку. Проте, на думку О. Гребенюк, гіперактивність передбачає наявність декількох специфічних рис. Зокрема, гіперактивна дитина перебуває в постійному русі і просто не може себе контролювати, навіть якщо вона втомилася, то продовжує рухатися, а вибившись із сил, плаче, доводить себе до істерики. Така дитина швидко і багато говорить, ковтає слова, перебиває, не дослуховуючи. Задає багато запитань, але рідко чекає відповіді на них. Дитину з ГРДУ неможливо укласти спати, а якщо вона спить, то уривками, неспокійно. У неї часто трапляються кишкові розлади. Також характерними є різні алергічні реакції. Дитина – некерована. Вона абсолютно не реагує на заборони й обмеження. В будь-яких умовах (вдома, в гостях, на прогулянці) поводиться однаково активно. Часто провокує конфлікти. Не контролює свою агресію – б'ється, кусається, штовхається, при цьому пускає в хід підручні засоби: палиці, каміння [1].

Отже, існує необхідність аналізу різноманітних підходів і методів корекції ГРДУ і розробки комплексних мультимодальних підходів до виховання і навчання гіперактивних дошкільників. Світова психологічна думка пропонує чималий арсенал методик психотерапевтичної і психокорекційної роботи з гіперактивними дітьми. Проте їх застосування в Україні в умовах традиційного дошкільного закладу потребує попередньої апробації й адаптації з урахуванням менталітету та особливостей вітчизняної системи освіти.

Актуальність даної проблеми та недостатність її розв'язання обумовили тему нашого дослідження, оскільки розробка і впровадження ді-

євих технологій психологічної корекції гіперактивності є першочерговим завданням у галузі охорони психічного здоров'я дітей та фасилітації їх особистісного становлення.

Список використаних джерел

1. Гребенюк О. Підвищення компетентності вчителя в роботі з гіперактивними дітьми: заняття з учителями молодших класів / О. Гребенюк // Соціальний педагог. – К. : Шкільний світ. – 2010. – № 8 (серпень). – С. 58–60.
2. Лурия А. Р. Основы нейропсихологии: учеб. пособие / А. Р. Лурия. – М. : Академия, 2003. – 384 с.
3. Тохтамиш О. М. Дитяча гіперактивність: виникнення, розвиток, методи психосоціальної допомоги / О. М. Тохтамиш // Актуальні проблеми психології. – Т. І.: Соціальна психологія. Організаційна психологія. Економічна психологія : зб. наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – К. : Міленіум, 2005. – Ч. 14. – С. 154–156.
4. Тохтамиш О. М. Основні положення системно-інтегративного підходу в психологічному супроводі дітей з гіперактивністю та дефіцитом уваги / О. М. Тохтамиш // Актуальні проблеми психології : Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія: збірник наукових праць за ред. С. Д. Максименка. – К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2009. – Т. X. – Вип. 15. – С. 471–478.
5. Тохтамиш О. М. Методика ескалації тактильного контакту в психологічній допомозі дітям дошкільного і молодшого шкільного віку з гіперактивністю та дефіцитом уваги / О. М. Тохтамиш // Вісник психології і соціальної педагогіки : зб. наук. пр. / Інститут психології і соціальної педагогіки КМПУ імені Б. Д. Грінченка; Московський гуманітарний педагогічний інститут. – К., М., 2009. – Випуск 1. – Режим доступу до збірника: http://www.psyh.kiev.ua

Шубертій Н. Г.,
старший викладач кафедри психології
Запорізького національного технічного університету

МОДЕЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ СПОНТАННОСТІ

Сучасне суспільство, що характеризується інноваційністю, безперервними змінами та інноваціями в соціально-культурних, економічно-політичних, науково-технічних, організаційних, виробничих та інших процесах, зумовлює зростання потреби у розвитку та значущості у життєдіяльності як процесі існування та самореалізації особистості таких особистісних якостей як адаптивність, стресостійкість, креативність та

спонтанність – важливіших умов психофізичного здоров'я та ефективності функціонування особистості в соціумі.

Все це зумовлює актуальність розробки ефективної моделі психологічного тренінгу розвитку творчої спонтанності та необхідність дослідження розвиваючих можливостей даного тренінгу з метою подальшого її використання в різноманітних програмах особистісного розвитку, розвитку професійно значущих якостей фахівців, чия професійна діяльність безпосередньо пов'язана з творчістю та інноваційністю (актори, музиканти, дизайнери, менеджери інноваційних департаментів організацій тощо), професійної спеціалізації та підвищення кваліфікації практичних психологів, психотерапевтів, а також могли б бути включеними в навчальний процес як необхідний елемент професіоналізації студентів-психологів.

У цьому контексті представляється важливим розкрити поняття спонтанності як необхідного атрибута не тільки творчого процесу, але й пластичної, психічно й фізично здорової особистості. Категорія «пластичність», як зазначає В. М. Нікітін, відображає потенційну можливість зміни, пристосування, адаптації, розвитку в конкретних умовах, що задаються як зовнішніми, так і внутрішніми обставинами [5, с. 56–57]. При цьому пластичність особистості авторами розглядується як здатність до пластичного, гнучкого мислення та здатність до спонтанної, адекватної заданим умовам, самостійної дії (Я. Л. Морено, В. М. Нікітін, О. Гіршон, С. Пекстон). За результатами досліджень В. М. Нікітіна, пластичність особистості має свій видимий прояв у пластичності тілесній, як цілеспрямованій, м'язово підкріпленій діяльності, тобто досліджуючи наявність пластичності особистості необхідно дослідити рівень пластичності тілесної у даної особистості. На його думку, пластичність тілесна виступає як символ гармонії, психічної цілісності та фізичного здоров'я [5, с. 77].

Спонтанність – це свобода у виборі форм самовираження, відсутність прогнозованої структури, безперервність без повторень, потік творчості. Спонтанність є безумовним атрибутом імпровізації [5]. На думку О. С. Гіршона, поняття творчої спонтанності можливо розглянути виходячи з поняття «імпровізація». Імпровізація означає вибір серед можливостей, присутніх в даний момент, на противагу виконанню певного матеріалу, що вибрано заздалегідь [2]. Також у вивченні феномену спонтанності особистості зв'язується з креативністю особистості як здатності особистості відшукати адекватний спосіб дії в нової ситуації (практичній та теоретичній), або новий спосіб дії в ситуації відомій (інноваційний спосіб). Спонтанність є невід'ємним компонентом творчого акту та компетенції фахівців, чия професійна діяльність безпосередньо пов'язана з творчістю та новаторством.

Нами була розроблена модель розвиваючого психологічного тренінгу з комплексним використанням сучасних арт-терапевтичних і пластикодраматичних прийомів, технік інтегративних психотехнологій.

Метою даної тренінгової роботи є розвиток творчої спонтанності як невід'ємного компонента пластичності особистості, що обумовлює її продуктивний розвиток і функціонування в соціумі.

Завдання реалізації запропонованої тренінгової роботи:

– діагностика й розвиток навичок усвідомлювання актуального тілесного стану учасників (у тому числі ділянок напруги в тілі, неусвідомлюваних ділянок тіла, патернів тілесного самовираження), а також методів, спрямованих на розвиток тілесної спонтанності;

– діагностика й розвиток навичок оволодіння актуальними емоційними станами учасників;

– дослідження стратегій створення художнього образа в процесі творчої активності, а також використання методів, спрямованих на розширення стратегій і підвищення ступеня свободи емоційно-когнітивного самовираження;

– навчання учасників методам роботи з тілом, подихом, голосовими параметрами, вербальною активністю з метою розширення можливостей вербального й невербального самовираження;

– навчання учасників методам спонтанного написання поетичного твору й стилізовано-театралізованої форми самовираження (етюд);

– створення умов для розширення та інтеграції особистістю нового образу себе.

Запропонована модель тренінгової роботи складається із трьох фаз:

Перша фаза – підготовча.

Завдання – організація групової взаємодії, установлення довірливих відносин у групі, надання інформації про природу творчої спонтанності, діагностика патернів тілесного самовираження учасників.

Друга фаза – основна.

Завдання – реалізація основних методів тренінгової роботи (технологій медитативних станів, методу спрямованої уяви, прийомів пластикодрами): навчання технікам роботи з подихом, тілом, голосом, тілесними формами самовираження, з вербальною активністю, активізація механізмів образного й емоційно-тілесного самовираження, організація вправ, що сприяють інтеграції досвіду, отриманого в процесі спрямованої уяви,

Третя фаза – заключна.

Завдання – створення умов для реалізації творчої спонтанності, допомога в інтеграції отриманого досвіду, підготовка до використання його поза тренінговим простором.

Серед основних методів і технік, використаних в ході тренінгової роботи: метод направленої уяви – візуалізація образів тварин (Р. Асаджіолі

[1], В. В. Козлов); метод «зв'язного подиху» (С. Гроф, С. Всехсвятський, М. В. Молоканов, В. В. Козлов [4]); тілесно-орієнтовані методи – «театр дотиків» (В. Ю. Баскаков [4], В. В. Козлов [3]), «континуум» – процес усвідомлювання через рух (Емілі Конрад-Да Оуд [4]), робота в парах за допомогою візуального і тактильного контакту (вправи на роботу с обличчям партнера) (В. Ю. Баскаков [4], В. Н. Нікітін [5], В. В. Козлов [3]), вправи на усвідомлювання окремих відчуттів тіла (В. В. Козлов [4], В. Ю. Баскаков [4], В. М. Нікітін [5]); гештальт-підхід: вправи на перемикання уваги (від внутрішніх відчуттів на сигнали навколишнього світу й навпаки) (Ф. Перлз, К. Наранхо), медитативні практики (В. В. Козлов [4], та ін.), методи пластикодрами: «різномодальні рухи» (В. М. Нікітін [5]), «метод спонтанного виразного руху» – вправи на усвідомлювання в русі (А. Старк, О. Гіршон, В. Н. Нікітін, Е. Декру [5]), метод активізації вербальної активності – «спонтанне проговорювання» (В. Н. Нікітін [5]), етюд як метод стилізованого виразного руху (жесту) (Е. Декру, А. Старк, В. Н. Нікітін [5]); різноманітні графічні (малюнкові) методи.

Дана модель була апробована в групі з десяти учасників віком від 23 до 35 років, ведучих активну творчу діяльність у м. Запоріжжя (поети, музиканти).

Тренінгова робота проводилась упродовж двох повних днів, загальна кількість годин тренінгу складала 16 годин.

Результати тренінгу були проаналізовані на основі дослідження динаміки психологічного (тілесного й емоційного) стану в процесі тренінгу, а також динаміки стратегій створення художнього образа в продуктах творчості (малюнок, поетичний твір, етюд). Критерієм результативності тренінгової роботи служить підвищення ступеня свободи в створенні продуктів творчості, зміна форм тілесного самовираження й самосвідомості, зміна емоційного стану.

Дослідження проводилося з використанням методів діагностики невербальних форм самовираження: авторської графічної методики «мій емоційний стан», тесту «образ себе», тесту візуального семантичного диференціалу, тесту спонтанного виразного руху, а також методів аналізу поетичних добутків і стилізовано-театралізованого етюду, що виступають як продукти творчості.

Аналізуючи в цілому динаміку тілесних станів і зміну стратегій тілесного самовираження в процесі тренінгу, важливо відзначити якісні зміни стратегій рухової експресії в більшості членів групи. На завершальному етапі тренінгу, на відміну від початкового етапу, в процесі спонтанної рухової експресії спостерігається більший ступінь активності, експресивності, сміливості в апробації нових форм вираження, спостерігається розширення репертуару рухових форм, сміливість у використанні простору, рухи стають більш широкими, більш скоординованими, задіються досі

нерухливі й неусвідомлювані ділянки тіла. У цілому, створюється враження більшого ступеня інтегрованості рухів, більшого ступеня пластичності. Учасники описують відчуття легкості в тілі й тепла. За результатами проективного тесту «тілесні стани» в більшості учасників чітко простежуються зміни в створенні образа себе.

Про зміну емоційного стану свідчить також характер образів і змісту віршів, написаних на заключному етапі тренінгу, спостерігаються яскраві, позитивні, емоційно-насичені образи. Головну роль у віршах грають емоційні стани, передані через конкретні образи, у той час як у попередніх віршах активно використовувалися логічні конструкти, абстрактні поняття.

Динаміка стратегій створення художніх образів у процесі тренінгової роботи проявляється у відході від чітких форм на користь експресивного, спонтанного вираження, логічні й абстрактні форми поступаються місцем емоційному образу, використовуються яскраві незвичайні метафори, оригінальні художні фігури, абсурдні образи, проявляється емоційно-когнітивна свобода, свобода в побудові фраз і ритмічному малюнку, нестандартність осмислення художнього простору й часу.

Аналіз результатів тренінгової роботи свідчить про прояви феномену творчої спонтанності в процесі тренінгової діяльності. То є свідченням про доцільність використання наданої моделі тренінгу не тільки в групах представників творчих професій, а і з метою розвитку креативності, адаптивності та стресостійкості особистості.

Перспективи подальших розвідок полягають у дослідженні розвиваючих можливостей даної моделі тренінгу творчої спонтанності або окремих методів і прийомів при використанні в межах програм професійної спеціалізації практичних психологів і психотерапевтів, спеціалістів з психотренінгу та соціально-психологічного навчання персоналу, в навчальному процесі студентів-психологів як елементів циклу лабораторних занять в межах окремих дисциплін професійного спрямування таких як «Теорія і практика психотренінгу», «Основи психотерапії», «Психологічне консультування», «Соціально-психологічне навчання персоналу» тощо.

Список використаних джерел

1. Ассаджиоли Р. Психосинтез. Изложение принципов и руководство по технике / Р. Ассаджиоли. – М., 1994. – 286 с.
2. Гиршон А. С. Структура спонтанности. Многообразие импровизационного опыта / А. С. Гиршон // Contact Quatartely. – Vol.18. – № 4. – 1998.
3. Козлов В. В. Истоки осознания: Теория и практика интегративных психотехнологий / В. В. Козлов. – Минск : ООО «ПолиБиг», 1995. – 279 с.
4. Козлов В. В. Психотехнологии измененных состояний сознания. Методы и техники / В. В. Козлов. – М. : Издательство Института психотерапии, 2001. – 295 с.
5. Никитин В. Н. Энциклопедия тела: психология, психотерапия, педагогика, театр, танец, спорт, менеджмент / В. Н. Никитин. – М. : Алетейа, 2000. – 624 с.

Янковська Я. С.,
магістрантка спеціальності «Олігофренопедагогіка, дефектологія» комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради;

Панов М. С.,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

РОЛЬ ІГРОТЕРАПІЇ В СОЦІАЛЬНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

Сьогодні наша держава шукає шляхи побудови нової моделі суспільних відносин, новітні форми і методи виховання підростаючого покоління. Ці пошуки, звісно, не могли не торкнутися долі дітей із порушеннями психофізичного розвитку – найбільш вразливого і соціально незахищеного прошарку нашого суспільства. Завдання ускладнюється тим, що пошук нових, сучасних шляхів доводиться здійснювати на тлі застарілих стереотипів.

Соціальна сфера вбачає захист і охорону дитинства одним із головних стратегічних напрямків подальшої стабілізації та розвитку суспільства, збереження та покращання генофонду нації, напрямку, який забезпечить майбутнє нашої держави.

Дошкільне дитинство – унікальний період онтогенезу. Відмінна особливість його, порівняно з наступними етапами становлення особистості, полягає в тому, що він забезпечує фундамент подальшого загального розвитку дитини, який слугує основою для набуття в подальшому спеціальних знань і навичок, оволодіння різними видами діяльності. Підхід до дитини як до цінності визначає загальний підхід до її виховання та розвитку. Особистість дитини-дошкільника має виступати центральною фігурою виховного процесу. Різнобічний розвиток малюка, формування в нього універсальних, у тому числі творчих здібностей, до рівня, що відповідає його віковим можливостям та вимогам сучасного суспільства, забезпечення для всіх дітей рівного старту розвитку, збереження та зміцнення їхнього здоров'я – головна мета виховання. Саме у дитинстві починається тривалий процес пізнання. Завдання і батьків, і педагогів – забезпечити повноцінний

пізнавальний розвиток дитини. Створити такі умови, що сприятимуть, як розвитку, так і становленню та соціалізації дитини, її правому захисту в сучасних умовах.

У сучасну епоху соціально-політичного розвитку України нові перспективи змін у системі соціальної освіти, пов'язані з новим ставленням до дітей із вадами психофізичного розвитку, з вирішенням питань щодо їх соціалізації та інтеграції у суспільство. Нині спеціальна освіта в Україні має складну, розгалужену і диференційовану систему навчально-виховних закладів, реабілітаційних та медико-педагогічних центрів, навчально-виховних комплексів, спеціальних закладів, у яких надається комплексна допомога та підтримка дітям із вадами психофізичного розвитку, а також інтеграція цих дітей в загальноосвітню школу.

Соціально-психологічний аспект соціальної реабілітації таких дітей, передбачає корекцію психологічного стану дитини, а також формування соціально-психологічної адаптації, що в подальшому призведе до зміни життєвої ситуації.

Одним із аспектів соціальної реабілітації дітей із порушеннями психофізичного розвитку є встановлення сприятливих взаємин у процесі спілкування, де критерієм відновлення психічних функцій є самореалізація особистості в соціальній дійсності як повноцінної особистості.

Одним із методів соціальної реабілітації дітей із порушеннями психофізичного розвитку виступає ігрова терапія. Ігротерапія – вільна або керована гра, яка терапевтично впливає на клієнта. Цей метод є досить успішним, тому що в дитячому віці провідною діяльністю є гра. Діти найлегше отримують знання і навички в грі. У процесі гри діти спілкуються, обмінюються думками. Методи ігрової терапії в соціальній реабілітації є досить новими і не використовуються в комплексі. Спеціалісти, які працюють у цій сфері користуються своїми знаннями, отриманими в процесі діяльності або обміну досвідом, оскільки по теперішній час відсутні вимоги до організації та проведення ігротерапії, а також відповідні технології.

І. Ф. Аршава вказує – гра – активність індивіда, скерована на умовне моделювання тієї або іншої розгорненої діяльності. Гра – це універсальна сфера «самості» дитини, яка включає самоперевірку, самовизначення, самовираження, само реабілітацію [1]. Гра – форма діяльності в умовній ситуаціях направлених на відтворення і засвоєння суспільного досвіду, фіксованого в соціально закріплених способах здійснення предметних дій, в предметах науки і культури. В грі як особливому історично створеному виді суспільної практики відтворюються норми людського життя та діяльності, підкоренням яким забезпечує пізнання і засвоєння предметної та соціальної дійсності, інтелектуальний, емоційний та моральний розвиток особистості.

Гра – вивчається у психології, етнографії, історії культури, в теорії управління. Спробу систематичного вивчення гри в кінці XIX ст. першим зробив німецький вчений К. Гросс, вважав що в грі відбувається перед умови інстинктів що приміряються до майбутніх умов боротьби за існування (теорія перед умов). Німецький психолог К. Бюлер давав визначення гри як діяльності, що здійснюється заради отримання «функціонального задоволення». Представники психоаналізу бачать в грі вираження глибинних інстинктів або потягів. Всі ці трактовки гри відносяться до біологізаторського підходу. Матеріалістичний погляд на гру сформулював Г. В. Плеханов, що вказав на її утворення з праці. У радянській психології теорію гри, що виходить із соціального аспекту, розробляли Є. А. Аркін, Л. С. Виготський, О. Леонтьев. Пов'язуючи гру з орієнтовною діяльністю, М. В. Гончарова-Горянська визначає гру як діяльність, в якій складається і вдосконалюється управління поведінкою. Окремими рисами початку гри, є швидко змінювані ситуації, в яких опиняється об'єкт після дій з ним, і таке ж швидка адаптація дій до нової ситуації [2].

Актуальність використання ігротерапії в роботі з дітьми із порушеннями психофізичного розвитку, а також недостатня розробка цієї проблеми зумовили вибір теми нашого дослідження.

Список використаних джерел

1. Аршава І. Ф. Тлумачний словник-довідник із медичної психології / І. Ф. Аршава, Г. О. Філіпчева. – Д. : РВВ ДНУ, 2009. – 80 с.
2. Гончарова-Горянська М. В. Соціальна компетентність дошкільнят: поняття, зміст, формування в сучасних навчальних закладах / М. В. Гончарова-Горянська // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць / Ін-т проблем виховання АПН України; редкол. : [О. В. Сухомлинська та ін.] – К., 2016. – С. 219–226.

СЕКЦІЯ 6
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТОСТІ

Базика Є. Л.,
кандидат психологічних наук, доцент
доцент кафедри психології та спеціальної освіти Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини ВНЗ «ВМУРЛ «Україна»

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ЗРІЛОГО ВІКУ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН

Актуальність проблематики. У сучасному суспільстві все більшої значущості набуває поняття ідентичності, яке охоплює і суб'єктивний час, і особисту діяльність, і національні, і гендерні, і вікові аспекти. Формування цілісної позитивної ідентичності стало однією з головних тем в українському психологічному співтоваристві XXI століття.

Виходячи з того, що область нашого дослідження досить молода та многогранна, відповідно і виникла потреба у методологічних засадах дослідження. До теперішнього часу в науці накопичений різноманітний методологічний і текстологічний матеріал, в якому різні теоретичні підходи до вивчення ідентичності взаємно доповнюють один одного, виділяючи як об'єкт дослідження різні сторони феномену ідентичності, але не існує комплексного інтегративного підходу, який би охоплював усі аспекти, прояви ідентичності.

Мета статті – представити суб'єктний та інтеграційний підходи як методологічні засади дослідження цілісної особистості зрілого віку у контексті соціальних змін.

Відомим є факт, що в зрілості трансформація ідентичності – багатоплановий, складний, суперечливий процес, що зачіпає всі компоненти, рівні особистості, які представляють собою зміну стабільних і критичних періодів, що є природною умовою і рушійною силою розвитку індивідуальності, власної самості. На даний період немає жодного чіткого шляху дослідження цього явища.

Тому, на наш погляд, таким адекватним підходом є інтеграційний – як методологія наукового пізнання, відмінною рисою якого є творчий і багатовимірний синтез концепцій, який «…опредмечує різні аспекти людського життя як в теоретико-методологічному, так і в дослідницьких стосунках» [2, с. 74–75]. В інтеграційному підході особа розглядається, як багатокомпонентна система, схильна підтримувати гомеостаз, доцільну взаємодію з середовищем, здібна до адаптації, саморозвитку і генеруванню нових можливостей відповідно до ситуації, що склалася, і нових умов існування.

Стратегія інтеграційного підходу – збагнення природи людини, через супроводжування критичною рефлексією, інтеграцію, синтез різних підходів, логік, діагностичного і психотехнічного інструментарію. Суть цього підходу полягає в багатоплощинному, багаторівневому дослідженні, що припускає включення множинності компонентів, багатовимірності психічного феномену, яке створює можливість якісного дослідження такого процесу, як перетворення множинних аспектів особистісної ідентичності в зрілому віці.

Засновник цього підходу К. Уілбер, який в 1977 р. представив «інтегральний підхід», згідно якому різні школи філософії, психології, антропології, психотерапії розуміються не як конкурентні взаємно виключаючи дисципліни, а як підходи що взаємодоповнюють один одного [3].

У вітчизняній психології розробкою принципів цілісності особистості, в основному, займалися К. А. Абульханова-Славська, Б. Г. Ананьєв, А. А. Бодалєв. Відомі роботи Б. Г. Ананьєва і А. А. Бодалєва про феномен акме – вершину розвитку людини, Є. Вахромова про самоактуалізацію та М. Щербакова, що представив оригінальну кластерну теорію інтеграції.

Методологія інтеграційного підходу при дослідженні динамічних систем, що трансформуються, під впливом криз полягає в наступних принципах: **1. Принцип цілісності.** Інтеграційний підхід дозволяє об'єднати тілесні переживання (відчуття), емоції, відчуття, мислення, духовні переживання і соціальну реальність в цілісність, і показати, за яких умов можливе досягнення справжньої цілісності і автентичності. Знімається проблема розділення «соціум–душа–тіло» (соціально-психосоматична єдність стає очевидною) **2. Генетичний принцип,** або принцип розвитку, виражається в тому, що людська психіка, ідентичність, будь-якого рівня структурної і функціональної складності, має безліч потенційних напрямів свого розвитку. **3. Принцип позитивності** обумовлено тим фактом, що людина, налаштована на позитивні стани, є істотою з вищою життєвою енергією, з більш високим ступенем самоактуалізації, можливостями проявити себе в житті, в творчості, в соціумі.

Наступний підхід для дослідження цілісної особистості в контексті соціальних змін це суб'єктний підхід. Методологічна основа вивчення суб'єктності, закладена в концепції людини С. Л. Рубінштейна згодом була

розроблена К. А. Абульхановою-Славською та А. В. Брушлинським. В їх працях підкреслюється функціонально-онтологічний статус суб'єктності та позначений загальнометодологічний принцип її вивчення як розкриття людини в її найбільш істотних зв'язках і стосунках. Також визначені умови і механізми функціонування суб'єктності [1].

Основні положення суб'єктного підходу можна описати таким чином: суб'єкт – людина на вищому рівні свого розвитку – відрізняється цілісністю, автономністю, гранично індивідуалізована. Суб'єкта характеризує якісно певний спосіб самоорганізації, саморегуляції особи, спосіб узгодження зовнішніх і внутрішніх умов здійснення діяльності в часі, центр координації всіх психічних процесів, станів, властивостей, а також здібностей, можливостей і обмежень особи по відношенню до об'єктивних і суб'єктивних цілей, домагань і завдань діяльності.

Науковий підхід до вивчення людини як суб'єкта дозволяє розглядати її як цілісну, структуру яка сама себе усвідомлює, носія пізнавального і діяльного початку, витоку активності, направленого, перш за все, по відношенню до самої себе, до власної ідентичності. У цьому контексті суб'єктність, цільність, інтегрованість проявляє себе як міра виявлення суб'єктного початку в людині, а механізмами її становлення є: саморозуміння (глибинна рефлексія), позитивне ставлення до себе, аутосимпатія, самосприйняття (тобто локус контролю), самоактуалізація, особливості смисложиттєвих і ціннісних орієнтацій; задоволеність життям та зріла позитивна его-ідентичність виступають, як узагальнені показники успішності самоактуалізації суб'єкта. Тобто трансформування его-ідентичності в напрямку актуалізації самості, самозміна суб'єкта становиться його головною сенсожиттєвою метою.

Отже, потреба в ідентичності – одна з основних екзистенціальних потреб людини, що особливо актуалізуються в період пізньої зрілості, коли людина переживає екзистенціальну кризу, останній підсумковий етап самовизначення, самовтілення.

Суб'єктність є центральне утворення людської реальності, що виникає на певному рівні розвитку людини, а саме на особовому рівні, як компонент самоідентичності, духовності. Поняття суб'єктності представляє собою особливого роду цілісність, его-ідентичність.

Здібність до інтеграції всіх компонентів ідентичності у зрілому віці, є основним критерієм позитивної зрілої ідентичності, що приводить до переосмислення людиною себе як суб'єкта соціальної активності і особовому розвитку через позитивне переструктурування ідентичності. Низька здатність до інтеграції веде до формування деструктивних реакцій особистості.

Для розвитку дорослої людини необхідне постійне креативне творіння себе самої. Особа як суб'єкт творить себе, створюючи свій унікальний

внутрішній світ, – в цьому полягає духовне буття людини і це забезпечує свободу від будь-якого зовнішнього примушення і тиску.

Тому саме суб'єктний та інтеграційній підходи доцільно застосовувати при дослідженні такого феномену, як ідентичність, актуалізація якої і є основним завданням зрілості та показником цілісної особистості в контексті соціальних змін.

Список використаних джерел

1. Ермолаева М. В. Субъектный подход в психологии развития взрослого человека (вопросы и ответы) : учеб. пособие / М. В. Ермолаева. – М. : Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2006. – 200 с.
2. Козлов В. В. Работа с кризисной личностью : методическое пособие / В. В. Козлов. – М. : Психотерапия, 2007. – 336 с.
3. Уилбер К. Интегральная психология / К. Уилбер. – М., 2004. – 346 с.

Бочелюк В. Й.,
доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Запорізького національного технічного університету

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В останнє десятиліття вивчення стилю управління стало важливим напрямом у процесі оптимізації діяльності керівника, а також інтегральному вивченні його особистості. Стиль управління значною мірою визначає результати діяльності організації. Правильно обраний стиль управління дозволяє вирішити проблему професійної придатності управлінських кадрів, усвідомлення керівником причин і закономірностей своєї поведінки, може радикально змінити його ставлення до виробничих ситуацій.

Індивідуальний стиль управлінської діяльності – стійка система засобів, методів і форм дії керівника, спрямована на виконання місії організації, яка визначається об'єктивними та суб'єктивними чинниками управлінського процесу, іншими словами, – це типовий вид поведінки керівника у взаєминах із підлеглими в процесі досягнення поставленої мети. Індивідуальний стиль управлінської діяльності виявляється в тому, якими прийомами керівник спонукає колектив до ініціативного й творчого підходу до виконання покладених на нього обов'язків, як контролює діяльність підлеглих.

Індивідуальний стиль управлінської діяльності багато в чому визначається індивідуальними якостями керівника, але, при всій їх значущості, особливості особистості не виключають інших компонентів, які формують стиль управління. Ці компоненти складають суб'єктивний елемент стилю, адже стиль завжди має й загальну об'єктивну основу.

Отже, під стилем можна розуміти загальну характеристику засобів, за допомогою яких відбувається взаємодія керівників і підлеглих. Він відбиває методи роботи керівника, організацію діяльності, взаємини в колективі, пріоритети, позиції адміністрації, провідну систему цінностей, тип культури тощо. Основні чинники, що характеризують стиль управління: вимоги до керівників відносно їх компетентності, діловитості, відповідальності, особистих якостей, моральності, характеру, темпераменту та інше; специфіка системи – її цілі й завдання, управлінські структури й технології управління, функції керівника; навколишнє середовище – форма організації праці, забезпеченість матеріальними ресурсами та ін.; особливості управлінського колективу – його структура й рівень підготовленості, характер взаємин, що склалися в організації, традиції та цінності.

Реалізацію індивідуальності в діяльності забезпечує самоактуалізація, яка є складним процесом вибору людиною, зокрема керівником, власного стилю; результатом самоактуалізації є сильна індивідуальність. У свою чергу, індивідуальний стиль діяльності – це її модель, яка базується на сукупності різнорівневих властивостей індивідуальності і забезпечує активне становлення особистості на засадах самовизначення, творчої самореалізації, в межах особистісного креативного вибору. В індивідуальному стилі керівника виявляються його особисті якості, які змінюються залежно від особливостей і потреб колективу. Величезний вплив на стиль мають інтелект і культура керівника, рівень професійної та політичної підготовки, особливості характеру й темперамент, етичні цінності керівника, уміння уважно ставитись до підлеглих, здатність вести за собою колектив, створювати атмосферу захоплення роботою, нетерпимості до недоліків і байдужості. Отже, в індивідуальному стилі управління виділяється, з одного боку, його загальна об'єктивна основа, а з іншого боку,– властиві конкретному керівникові засоби й прийоми здійснення управлінських функцій. Об'єктивна складова стилю визначає сукупність соціальних та економічних вимог до управлінської діяльності. Суб'єктивні компоненти характеризуються рисами особистості керівника. Проте, якщо в стилі не можна чітко виділити його об'єктивну основу, то ніякі якості керівника не здатні забезпечити успіх діяльності організації.

При здійсненні своїх управлінських функцій керівники використовують різні прийоми, і як зазначалося вище, багаторазове повторення одних і тих же прийомів формує їх індивідуальний стиль у роботі. Використання індивідуального стилю керівництва обумовлюється дією двох основних

факторів – ситуації і особистих якостей керівника. В основу класифікації індивідуальних стилів управління покладено, в першу чергу, характер відносин між керівником і підлеглими.

У практиці й теорії управлінської діяльності стилі розрізняють за ознакою переважання особистих або групових засобів впливу на людей, що входять в організацію, підрозділи, установу. Найважливішою загальною підставою виділення цих стилів є характер ухвалення управлінських рішень і ставлення керівника до підлеглих.

Пізніше склалася ідея «двовимірного» стилю управління, так звані управлінські ґрати. Вона ґрунтується на двох підходах, один із яких орієнтується на створення в колективі сприятливого клімату, налагодження людських відносин, інший – на створення належних орієнтаційних і технічних умов. Спроба визначення універсального стилю управління поставила завдання з'єднання великого числа чинників, що впливають на поведінку керівника. Традиційні підходи до побудови ситуаційного лідерства розрізняються комбінацією трьох основних змінних: особистісних якостей керівника, поведінкових характеристик керівника й ситуації в організації. Кожен із підходів пропонує своє вирішення ефективного управління: кожна організація є унікальною комбінацією індивідів, цілей і завдань. Кожен керівник – це унікальна особистість, що має відповідні здібності. Кожен керівник є творцем того стилю управління, який він застосовує в роботі. Стилем є соціальне явище, оскільки в ньому відображений світогляд і переконання керівника; він багато в чому визначає результати всієї управлінської діяльності.

Аналіз досліджень щодо трактування поняття індивідуального стилю дозволив систематизувати їх за загальними концепціями на три групи. У першій групі підходів стиль тлумачиться як індивідуально-своєрідна система особистості, обумовлена особливостями її нервової системи та особистісними характеристиками, а класифікації, що входять до означеної групи, побудовані на внутрішніх умовах індивідуального стилю діяльності. Друга група підходів подає стиль у межах опису діяльності з погляду характеристики способу її здійснення як сукупності компонентів діяльності, успішність виконання якої залежить від здібностей людини. Підходи третьої групи акцентують увагу на переосмисленні класичних теорій щодо поняття індивідуального стилю з метою визначення структурного інструментарію стилів різних видів діяльності. В означеній групі підходів стиль розглядається як сукупність індивідуальних якостей і системи способів діяльності.

Основоположною категорією проблеми індивідуального стилю діяльності є категорія індивідуальності. Індивідуальність є динамічною структурою, яку характеризують внутрішня цілісність, відносна самостійність,

унікальність, та в якій стиль діяльності є засобом внутрішньої та соціальної самореалізації.

Реалізацію індивідуальності в діяльності забезпечує самоактуалізація, яка є складним процесом вибору людиною, зокрема керівником, власного стилю; результатом самоактуалізації є сильна індивідуальність. У свою чергу, індивідуальний стиль діяльності – це її модель, яка базується на сукупності різнорівневих властивостей індивідуальності і забезпечує активне становлення особистості на засадах самовизначення, творчої самореалізації, в межах особистісного креативного вибору.

Індивідуальний стиль управлінської діяльності керівника є системою способів та прийомів її здійснення, який інтегрує індивідуально-типологічні та особистісні особливості керівника в ціннісно-мотиваційно означене поле умов та вимог діяльності. Визначено, що індивідуальний стиль управлінської діяльності керівника розглядається в контексті закономірних змін, кількісних, якісних і структурних перетворень його особистості як суб'єкта професійної діяльності, що ґрунтуються на прагненні до професійного вдосконалення, особистісного і духовного зростання, готовності до самозмін і самоствердження у професійній сфері тощо.

Функціональними компонентами індивідуального стилю учасників управлінської діяльності є: проектувальний, конструктивний, комунікативний, організаційний, соціально-перцептивний, рефлексивний та аутопсихологічний компоненти, різні рівні сформованості яких визначають композиційний рівень професіоналізму керівника в процесі управління, що у поєднанні з соціально-психологічними особливостями обумовлює як індивідуальний стиль управлінської діяльності, так і шляхи його оптимізації. Показано, що функціонально визначена система взаємозв'язків зі змінним компонентним складом забезпечує реалізацію керівником управлінської діяльності відповідно до її вимог та умов. Встановлено, що індивідуальний стиль є специфічною формою реалізації інтегруючої функції діяльності керівника, яка пов'язана з організацією в цілісність суб'єктивних та об'єктивних чинників детермінації управлінської діяльності. З'ясовано, що соціально-психологічні механізми формування індивідуальних стилів управлінської діяльності керівників виявляються у когнітивно-афективній, конативно-регулятивній, ціннісно-мотиваційній сферах.

Проте, серед численних досліджень проблема особистісної диференціації індивідуальних стилів управлінської діяльності керівників загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ) не виступала предметом спеціального вивчення. Поза увагою дослідників залишилася й оптимізація процесу формування індивідуальних стилів управлінської діяльності керівників-освітян, взаємозв'зок із їх когнітивними стилями.

Гайворонська Т. О.,
кандидат філософських наук, доцент, декан факультету соціальних наук Запорізького національного технічного університету

ПРОБЛЕМА СВІДОМОСТІ ЯК ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТОСТІ

Проблема свідомості є однією з головних проблем сучасної психології, зокрема, психології особистості, оскільки вивчення свідомості є ключем до розуміння фундаментальної природи існування особистості, суб'єктивного світу і життя кожного з нас. Проблема свідомості тривалий час була метафізичною проблемою, сутність якої зводилась до питань природи свідомості, її сутнісних характеристик та функціонування, а саме: що є свідомість? Як виникає і існує свідомість? Які функції вона виконує? Проблема функціонування свідомості вирішувалась з точки зору її зв'язку з розумом, а відтак свідомість розглядалась як специфічна властивість людського мозку, головна функція якої полягала у відображенні об'єктивного світу в свідомості людини. Питання природи свідомості в філософії вирішувалось в межах «дискусії» щодо проблеми існування сущого, первинності матеріального або ідеального світу. Рішення цієї проблеми без урахування емпіричних даних було і досі залишається умоглядним. Однак успіхи природничих наук, а саме: фізіології, біології, медицини показали, що емпіричне дослідження свідомості можливе, а емпіричні дані мають допомогти вирішити питання, пов'язані з проблемою свідомості.

Психологія від початку свого існування розвивалась в межах філософії і була вченням про «*psyche*» – душу, яка є специфічною, ідеальною реальністю. Тривалий час психологія визначала себе як науку про свідомість і намагалась зрозуміти і описати механізми виникнення і функціонування свідомості, поки не відмовилась від самої ідеї. Намагаючись відірватись від філософії і стати самостійною наукою, психологія почала спиратись на методи природничих наук, зокрема на експеримент, однак не знайшовши вирішення цієї проблеми в експериментальній психології, вона відмовилась від вивчення свідомості. Видатний радянський психолог Л. С. Виготський зазначав, що психологія визначила себе як науку про свідомість, однак про психологію свідомості вона нічого не знала [1]. Причина полягала не тільки в тому, що психологія на той час була дуже молодою наукою, яка не мала розробленої методології, а й у складності самого феномену свідомості.

До спеціального дослідження феномену свідомості наука звернулась зовсім недавно, наприкінці XX століття. Наукове вивчення цієї проблеми стало актуальним у зв'язку з досягненнями в галузі нейронауки, між-

дисциплінарними дослідженнями феномену свідомості. Це обумовило, в свою чергу, можливість розробки самостійної психологічної дисципліни, предметом вивчення якої є свідомість. Повернувшись до проблеми свідомості, психологія намагається вивчати цей феномен за допомогою експериментальних методів, які використовують природничі науки, а також за допомогою математичних (кількісних) методів. Використання методів природничих наук у дослідженні свідомості має позитивне значення, однак у психологічних дослідженнях воно має і деякі труднощі, пов'язані зі специфікою зазначеного феномену в цій науці.

Емпіричне дослідження свідомості зіткнулося з проблемою методів вимірів свідомості, можливості повторення експериментів, пояснення зв'язку нейронних корелятів свідомості з розумінням зв'язку між суб'єктивним досвідом і матеріальним субстратом свідомості – мозком. Складність проблеми свідомості полягає в тому, що свідомість – це суб'єктивна реальність, знання про яку доступне перш за все самій особистості. Хто більш за нас самих може знати й описати наш внутрішній світ, наші почуття, думки, сприйняття зовнішнього світу?

Як можливо виміряти свідомість? При всій багатоманітності способів вивчення свідомості, що були запропоновані вченими, слід виділити два підходи, які можна зазначити як суб'єктивний і об'єктивний. Основою суб'єктивного підходу є внутрішнє споглядання і опис свого особистого досвіду. Безперечно, такий спосіб вивчення свідомості має обмеження для наукового визначення цього феномену з причини суб'єктивності, яка, як вважають вчені, не може бути основою узагальнення характерних рис цього явища. При цьому слід зазначити, що специфічність такого явища, як свідомість, а саме: її суб'єктивне існування, відрізняє свідомість від явищ, які існують об'єктивно і є доступними для зовнішнього спостереження.

Прагнення вчених закріпити за психологією статус наукової дисципліни призвело до відмови від багатьох методів досліджень, які, на думку вчених-психологів, мають суб'єктивний характер, не відповідають певним вимогам до узагальнення результатів досліджень, а тому не мають наукового значення. Таке ставлення до так званих суб'єктивних, а відтак і ненаукових досліджень пов'язано з вимогою до будь-якої наукової дисципліни спиратись на методологію, яка прийнята у науковому співтоваристві.

Слід підкреслити при цьому, що психологія відрізняється від інших наук перш за все складністю свого об'єкта, неможливістю при будь-якому розвитку експериментальних методів вивчати людину за допомогою тільки цих методів. Суб'єктивний світ людини багатогранний й дуже складний, тому завжди буде хоча б частково закритим для експериментів і зовнішніх досліджень.

Другий підхід, пов'язаний з експериментальним вивченням свідомості, можна позначити як зовнішній і об'єктивний. Він заснований на ме-

тодах, розроблених у фізіології. Ці методи також не є досконалими і мають обмеження щодо визначення свідомості. Використовуючи так званий об'єктивний метод, дослідники отримають перш за все фізіологічні показники діяльності мозку, нервової системи, які необхідно пов'язати з поведінкою суб'єкта, що дасть можливість зрозуміти їх як факт свідомості, а не чогось іншого. Успіхи нейрофізіології та інших наук, пов'язаних з вивченням мозку, мають значення для вивчення свідомості психологією, однак слід розуміти, що просування в цій сфері знання можливе лише за умови об'єднання об'єктивних і суб'єктивних методів. Це важливо не тільки з точки зору вирішення наукових проблем, а й з точки зору фундаментальних проблем людського буття: сенсу буття особистості в матеріальному світі, проблем моральних, правових, естетичних.

Слід зазначити, що просування у вивченні свідомості неможливе без урахування теоретичних досліджень в рамках філософії. Свідомість неможливо виводити і зводити лише до матеріальних субстратів. Доказом тому є саме експериментальна наука, яка свідчить про те, що феномен свідомості не зводиться лише до активності мозку. Слід визнати, що вирішення проблеми свідомості можливе за умови об'єднання зусиль теоретичних наук і експериментальних, за умови визнання значення суб'єктивного досвіду у вивченні цього дуже складного феномену.

Особистісний досвід має велике значення для розуміння людиною свого місця в світі, для самоусвідомлення себе як істоти, відповідальної за своє життя. Знайти відповідь на запитання, що являє собою свідомість, означає знайти ключ до розгадки великої тайни буття, якою є людина. Якщо психологія вирішить проблему природи свідомості, вона зможе вирішити багато інших проблем людини.

Наскільки можливим є вирішення цих проблем, а відтак, і проблеми особистості, усвідомлення нею сенсу свого буття і досягнення мети особистого існування? Це покаже час. Прогрес науки, у тому числі і науки про свідомість, залежить від нових відкриттів в теорії, методології і емпіричних спостереженнях.

При цьому необхідно зазначити, що намагання вирішити цю проблему тільки за допомогою методів експериментальних наук навряд чи буде мати успіх у найближчий перспективі. Саме тому професор філософії Д. Чалмерс у 1995 році підкреслив, що існує «важка проблема свідомості», сутність якої полягає у вирішенні питання, яким чином фізичні процеси в мозку породжують суб'єктивні переживання розуму й світу. «Звичайні методи науки включають пояснення функціональних, динамічних і структурних властивостей – пояснення того, що річ робить, як вона змінюється з перебігом часу… Але навіть після того, як ми пояснили функціональні, динамічні і структурні властивості свідомого розуму, ми все ще можемо свідомо задавати питання: «*Чому це свідомо?*» Це говорить про те, що

пояснення свідомості повинно виходити за межі звичайних методів науки» [2, с. 202]. Вийти за межі звичайних методів науки, на наш погляд, означає розробити нові критерії наукового знання, наукову методологію, включивши в її систему не тільки методи, які підлягають суворій перевірці за допомогою експериментів, а і методи, які можуть вважатися надійними в суб'єктивних дослідженнях.

Сучасний фінський психолог Антті Ревонсуо стверджує, що наука про свідомість – нова галузь знань, яка побудована на широких філософських засадах, має власну історію, систему взаємопов'язаних визначених понять, які становлять її концептуальні засади. Для Ревонсуо наука про свідомість – це «широке поле досліджень на стику філософії, психології і нейронауки. Її мета – описати нашу суб'єктивну психологічну реальність з різних точок зору» [3, с. 306]. Саме внутрішню психологічну реальність, яка складається з суб'єктивних переживань, Ревонсуо розуміє як **свідомість**. І хоча вчений науку про свідомість називає наукою про суб'єктивний досвід, або наукою про суб'єктивність, перспективи розвитку цієї галузі знань він пов'язує перш за все з емпіричними дослідженнями, розробленням об'єктивних інструментів дослідження свідомості. Наскільки можливе вивчення свідомості об'єктивними методами, поки що невідомо.

Безумовно, подальший розвиток експериментальних наук, пов'язаних з вивченням свідомості, має значення для вирішення філософських проблем свідомості. Щодо психології, то її важливим завданням є розробка процедур дослідження внутрішнього суб'єктивного досвіду, його достовірного опису, що в поєднанні з методами нейрофізіології може дати позитивний результат в пізнанні цього феномену. При цьому слід відмовитись від ідеї нерівнозначності в науці експериментальних (об'єктивних) і так званих суб'єктивних методів (методів самоспостереження), що на даний момент характерно для наукового співтовариства. На такий стан у сучасній науці звернув увагу американський вчений-астрофізик Денис Шмідт, який писав, що натуральні спостереження мають менший статус, ніж експериментальні дослідження в більшості наук [4].

Як вважає А. Ревонсуо, перспективи емпіричного рішення проблеми свідомості залежать від можливості «виявити» свідомість об'єктивними методами [3, с. 317]. Однак можливість розробки інструментарію для об'єктивного виявлення та дослідження свідомості залежить не тільки від успіхів емпіричних наук, а й від рішення проблеми, чи є виникнення свідомості наслідком тривалої біологічної еволюції, і чи можливо пов'язувати свідомість тільки з діяльністю мозку. Від себе додамо, що успіхи об'єктивного вивчення свідомості залежать також від вивчення свідомості тварин, від вивчення так званих змінених станів свідомості і містичного досвіду, описаного в езотеричній літературі. Наукове визначення свідомості не-

можливо також без вивчення несвідомого, ключем до розуміння якого є вивчення сновидінь, станів гіпнозу.

Дослідження свідомості, розуміння її сутності є найважливішою проблемою науки і в цілому людської культури. Усвідомлювати своє власне буття в світі, свої почуття, розумне життя здатна тільки людина. Про це ми можемо знати з того, що саме людина спроможна повідомити про свій внутрішній суб'єктивний досвід. Особистісне існування – це і є усвідомлене існування, відмінне від фізичного буття. Вивчити природу цього специфічного, усвідомленого існування означає знайти відповіді на багато запитань, які мають велике значення для сьогодення і майбутнього людства.

Список використаних джерел

1. Выготский Л. С. Проблема сознания / Психология грамматики / Л. С. Выготский // Собр. соч. : в 6 т. – М. : Педагогика, 1982. – Т. 1. – С. 156–167.
2. David J. Chalmers. *Journal of Consciousness Studies* 2(3): 200–19 (1995)
3. Ревонсуо А. Психология сознания / А. Ревонсуо; пер. с англ. – СПб. : Питер, 2013. – 336 с.
4. Schmidt D. Dreaming (1999) 9:43. https://doi.org/10.1023/A:1021317026733»A:1021317026733

Дергач М. А.,
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри психології
Запорізького національного
технічного університету

ХАРЧУВАННЯ В ПРОСТОРІ НАУКОВОГО ПОЛЯ

Харчування людини досить важлива і науковому рівні недостатньо розроблена проблема. У ракурсі осмислення харчування як важливої діяльності людини нас зацікавлюють такі сучасні напрями науки як «фізіологія харчування», «психологія харчування» і «соціальна психологія харчування».

Фізіологія харчування – це наука про перетворення їжі в організмі людини. В межах нашого дослідження важливим є положення про те, що нормальна життєдіяльність, а відтак благополуччя, організму людини можливе лише за умови збалансованості харчування. Це означає, що людина в харчуванні дотримується чіткого співвідношення між численними незамінними складовими їжі, кожна з яких відіграє тільки їй властиву роль в обміні речовин. Про раціональність харчування ми можемо говорити тільки тоді, коли калорійність, хімічний склад раціону та фізико-хімічний

склад їжі відповідають особливостям унікального обміну речовин конкретної людини.

В межах психології харчування висвітлюються внутрішні механізми, які визначають що, як і коли ми їмо. На думку У. Брайна, мозок людини пов'язує певні продукти з важливими подіями із минулого людини. Харчування процес двоетапний: ми їмо для того, щоб втамувати голод і харчові бажання, а потім те, що ми з'їли, впливає на наш стан. Вчені, які досліджують проблеми психології харчування, намагаються розшифрувати приховані сенси і психологічні чинники особистісного способу харчування, допомагають людині зрозуміти свою харчову поведінку і прийняти власну особистість.

Нове розуміння проблеми харчування формується в науковому напрямі «соціальна психологія їжі», головна мета якого виявити і охарактеризувати поведінку людей, пов'язану із вживанням їжі.

Такі наукові розвідки спираються на розуміння соціальної психології як науки, що за Г. Олпортом «досліджує вплив на думки, почуття і поведінку людей реальної, уявної чи передбачуваної присутності інших людей» [1, с. 799]. В межах цього напряму для вас важливим є те, що інші люди впливають на розуміння нами власних думок, почуттів і поведінки. У цьому напрямі досліджень увага концентрується на різних типах поведінки і емоційних реакціях людей стосовно харчування і його продуктів, наприклад, кінестетична і вербальна реакція відрази людей до якоїсь їжі. Поведінка людини (наприклад, посмішка під час опису власних почуттів) є виявленням не лише почуттів і думок, а і переконань, настанов, намірів і цілей.

Головний підхід цього наукового напряму – соціальне пізнання, яке використовується для вивчення того, як люди осмислюють соціальну ситуацію. Він спрямований на вивчення пізнання і думок людей як процесів, які відбуваються між стимулами і реакціями на них у конкретних ситуаціях реального світу (Fiske, Taylor, 1991). Наприклад, процес між сприйняттям певної їжі і рішенням її вживати чи не ні. Це «соціально-когнітивний» підхід до людини як мислячого організму, який взаємодіє з усім оточенням (Schneider, 1991). У науковому напрямі «соціальна психологія їжі» активно застосовуються принципи соціальної психології щодо інтерпретації поведінки, пов'язаної із вживанням їжі. Соціальна психологія їжі досліджує вплив почуттів, думок і поведінки на вибір їжі; вивчає як взаємодія з іншими, соціальне оточення може впливати на вибір продуктів харчування та їх кількість. У соціальній психології їжі досліджуються такі питання:

- сприймання і розуміння людей шляхом аналізу їжі, якою вони харчуються;
- харчування як засіб самопрезентації;
- контроль за вагою тіла;
- вплив стресу на прийом їжі;

- роль їжі у власному розумінні себе (в аспекті регуляції власної поведінки).

Процес саморегуляції визначають як «психічні і поведінкові процеси, за допомогою яких люди реалізують свої «Я»-концепції, коригують свою поведінку або змінюють оточення, щоб привести зміни в ньому відповідно до свого самосприйняття і особистих цілей» (Fiske, Taylor, 1991, P. 181). З позицій клінічної психології: людина намагається змінити поведінку, щоб усунути дизфункціональної моделі мислення або поведінки [2]. Моделі когнітивних детермінант вибору їжі можна розглядати як частину традицій. Саморегулювання складається з таких дій: постановка мети, когнітивні приготування, поточний контроль, оцінка дій, спрямованих на досягнення мети. Розрізняють два етапи: мотиваційний і вольовий [4]. **Мотиваційний** складається з обдумування стимулів і очікувань, з метою вибору між цілями і передбачуваними діями. Завершується цей етап рішенням про те, яку ціль досягати. **Вольовий** етап складається з планування і дій, спрямованих на досягнення означеної мети [3]. Осмислення і врахування цих етапів важливе при зміні раціону харчування.

Аналіз наукових досліджень в галузі соціальної психології їжі дозволив визначити харчування в житті людини це:

- інстинктивна потреба – для підтримання життя;
- засіб задоволення гедоністичних потреб особи;
- засіб підтримки психологічного балансу (спосіб зняти щоденний стрес);
- засіб структурування повсякденне життя (прагнення людини задовольнити темпоральні відчуття);
- спосіб впливати на вагу, фактуру тіла, здоров'я шляхом вибору харчових продуктів;
- спосіб підтримати здоров'я;
- засіб самопрезентації.

Окремої уваги заслуговують визначені чинники, що впливають на вибір їжі та харчові вподобання людини.

У першій моделі факторів (Yudkin, 1956) вказано на такі:

- фізичні – географія, пори року, економіка, харчові технології;
- соціальні – вірування, соціальне розшарування, дієтологічне виховання, реклама;
- фізіологічні – спадковість, схильність до алергій, терапевтичні дієти, вибірковість у їжі, харчові потреби.
- Інша модель факторів 5 вказує на такі:
- їжа – характерні особливості їжі, наприклад, фізичні/хімічні якості, поживна цінність тощо – зовнішній об'єктивний фактор;

- навколишнє середовище – соціально-економічні фактори, наприклад, ціни, доступність, культура, релігійні звичаї, реклама – зовнішній об'єктивний фактор;
- людина: фактори сенсорні (сприйняття зовнішнього вигляду, запаху, смаку, складу и т. п.), психологічні (переваги, настанови, вподобання, настрої, індивідуальні особливості і т. п.), фізіологічні (голод, ситість, ефект після вживання їжі, ефект після всмоктування речовин і т. і.) – внутрішні суб'єктивні фактори.

Зовнішні фактори впливають на внутрішні і зумовлюють поведінку людини стосовно прийняття/неприйняття їжі шляхом її вибору (харчовий асортимент та раціон, обсяг порцій їжі) та вживання (харчовий режим: час і частота вживання їжі).

Список використаних джерел

1. Allport G. W. Attitudes / G. W. Allport. – Handbook of Social Psychology, 1935. – 857 p.
2. Bandura A. Self-efficacy mechanism in human agency / A. Bandura // American Psychologist. – 1982. – P. 37–47.
3. Conner M. The theory of planned behavior and healthy eating / M. Conner, P. Norman, R. Bell // Health Psychology. – 1996. – P. 194–201.
4. Golldwitzer P. M. Action phases and mind-sets / P. M. Golldwitzer // Handlmok of Motivation and Cognition: Foundations of Social Behavior. – N.Y.: Guilford Press – Vol. 2. – P. 125–132.
5. Shepherd R. Social determinants of food choice / R. Shepherd. // Proceedings of the Nutrition Swiety. – 1999. – P. 58–72.

Кіпа А. К.,
студентка IV курсу, спеціальність «Психологія» Кременчуцького національного університету ім. М. Остроградського;

Літвінова О. В.,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології, педагогіки та філософії Кременчуцького національного університету ім. М. Остроградського

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО КОНФЛІКТУ ОСОБИСТОСТІ

Актуальність вивчення даної теми полягає у тому, що на теперішній час не існує одного наукового підходу, в якому б було чітке визначення даної психологічної дефініції. Одні вчені розглядають внутрішній конфлікт як один із чинників розвитку особистості, інші – як деструктивний процес, що може мати травмуючі наслідки. Тому, зазначена проблема потребує детального теоретичного дослідження сутності внутрішнього конфлікту в зв'язку з підвищенням загальної емоційної напруги населення, його дезадаптованості та невпевненості в майбутньому, що викликано сучасним соціально-економічним та політичним станом суспільства.

Проблема вивчення внутрішнього конфлікту особистості знайшла своє відображення в роботах таких вчених, як: А. Адлер, А. Я. Анцупов, Ф. Є. Василюк, Г. М. Дубчак, Е. Еріксон, К. Левін, О. Р. Лурія В. М. Мясищев, К. Роджерс, О. С. Тарновська, О. Б. Фанталова, З. Фрейд, Е. Фромм, К. Хорні, К. Юнг та інші.

Внутрішньоособистісний конфлікт – це виражені негативні переживання, викликані тривалою боротьбою структур внутрішнього світу особистості, що відображають суперечливі зв'язки з соціальним середовищем, і затримують прийняття рішення [1, с. 99].

Представник психоаналітичного напрямку З. Фрейд, досліджуючи проблему внутрішнього конфлікту, виходив з положення, що людина є від природи конфліктною, пояснюючи це багатошаровістю структури особистості («Воно», «Я» та «Над-Я»). Згідно з цією теорією «Воно» – зона неусвідомлених бажань та потягів, що проявляються в певних імпульсах та реакціях, що не усвідомлюються людиною. «Я» відповідає за задоволення потреб, відповідно до умов реальної дійсності, а «Над-Я» містить в собі норми, правила, цінності та вимоги, що пред'являються до особистості конкретним суспільством. На думку З. Фрейда, внутрішній конфлікт ви-

никає в результаті протиріч між цими інстанціями, що характеризується появою амбівалентних почуттів [2].

К. Юнг в поясненні внутрішньоособистісного конфлікту виходив із визнання конфліктної установки самої особистості. Дослідник вважав, що особистісна установка визначає напрямок психіки людини – екстраверсію чи інтроверсію. Так, на його думку екстраверти більше схильні до переживання внутрішнього конфлікту. Це пояснюється тим, що екстраверт орієнтований на зовнішній світ та створює свій внутрішній світ у відповідності із зовнішнім. Інтроверт – навпаки, занурений у себе і для нього важливіші власні переживання, аніж вимоги оточуючого світу [2].

Згідно з теорією Е. Еріксона людина протягом життя проходить декілька вікових стадій, кожна з яких завершується кризою – моментом вибору між прогресом та регресом. На думку автора, в основі внутрішніх конфліктів лежить вибір між двома полярними категоріями – довіра чи недовіра до світу, ініціатива чи пасивність, компетентність або неповноцінність тощо. Успішне подолання вікової кризи сприяє позитивному розвитку особистості, в протилежному випадку – з'являються комплекси, що зменшують шанси успішного подолання наступної кризи; зростає внутрішня конфліктність [3].

Засновник індивідуальної психології А. Адлер пояснював суть конфлікту та його причини через бажання індивіда позбавитись почуття власної неповноцінності. На думку вченого, внутрішній конфлікт виникає в результаті протистояння між комплексом неповноцінності та прагненням до досконалості [2].

Представник гештальт-психології К. Левін пояснює інтрапсихічний конфлікт як ситуацію, в якій на індивіда одночасно діють протилежно спрямовані сили приблизно однакової величини. Автор виокремлює три типи конфліктних ситуацій, в яких індивід повинен зробити вибір: між двома позитивними валентностями; між двома негативними валентностями; між позитивною та негативною валентностями [3].

Вагомий внесок в дослідження проблеми внутрішнього конфлікту внесли А. Я. Анцупов та А. І. Шипілов. Вчені розуміли внутрішній конфлікт як сильні душевні переживання, що викликані боротьбою між структурами внутрішнього світу людини. Залежно від того, які саме структури ціннісно-мотиваційного середовища особистості вступають у конфлікт, автори розробили класифікацію внутрішніх конфліктів, до яких віднесли:

- мотиваційний конфлікт;
- моральний конфлікт;
- конфлікт нереалізованого бажання або комплексу неповноцінності;
- рольовий конфлікт;
- адаптаційний конфлікт;

- конфлікт неадекватної самооцінки [1].

На думку представника діяльнісного підходу О. М. Леонтьєва внутрішні конфлікти є невід'ємною частиною розвитку особистості. Суть внутрішнього конфлікту полягає у протиріччях між різними мотивами, що входять до структури особистості. Мотиваційна сфера не може бути статичною і постійною. В різних ситуаціях у людини можуть виникати різні мотиви, що можуть суперечити ведучому мотиву. Тобто, внутрішні конфлікти виникають в процесі перебудови ієрархії мотивів, цінностей та відносин [4].

В. С. Мерлін вважає, що внутрішні конфлікти виникають внаслідок незадоволення актуальних мотивів та потреб. На думку автора, психологічні конфлікти відіграють важливу роль у формуванні самооцінки та рис характеру особистості [3].

Психологічний конфлікт в розумінні В. М. М'ясищева – це результат зіткнення суперечливих взаємовідносин людини з оточуючим світом, яка не здатна знайти продуктивне вирішення труднощів. Велику увагу дослідник приділяв так званим патогенним особистісним конфліктам, які він поділив на такі типи: істеричний, обсесивно-психастенічний та неврастенічний [1].

Автор методики «Рівень співвідношення «Цінності» та «Доступності» в різних життєвих сферах» О. Б. Фанталова під внутрішньоособистим конфліктом розуміє невідповідність між цінностями особистості і можливістю їх досягнення. В результаті невідповідності між бажаним та можливим у людини виникають такі негативні стани, як психологічний дискомфорт та психічне напруження, що призводить до внутрішніх конфліктів [5].

Більшість науковців вважає внутрішні конфлікти важливим елементом в процесі становлення особистості, однак єдиної інтерпретації цього явища не існує. Виникнення внутрішньоособистих конфліктів обумовлено суперечністю в ціннісно-мотиваційній сфері особистості та супроводжується неприємними внутрішніми переживаннями. Досліджуване явище має велике значення, адже наявність внутрішнього конфлікту або неконструктивне його вирішення може призвести до несприятливих наслідків – зниження самооцінки, появи комплексів та загострення негативних рис характеру.

Список використаних джерел

1. Анцупов А. Я. Конфликтология : учебник для вузов / А. Я. Анцупов, А. И. Шипилов. – М. : ЮНИТИ, 2000. – 551 с.
2. Брылина И. В. Конфликтология : учебное пособие / И. В. Брылина. – Томск : Изд-во Томского политехн. ун-та, 2009. – 116 с.
3. Гришина Н. В. Психология конфликта / Н. В. Гришина; [2-е изд.]. – СПб. : Питер, 2008. – 544 с.

4. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1975. – 304 с.
5. Фанталова Е. Б. Диагностика и психотерапия внутреннего конфликта / Е. Б. Фанталова – Самара : Издательский дом БАХРАХ, 2001. – 128 с.

Клочек Н. В.,
студент спеціальності «Фізична терапія, ерготерапія» комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради;

Панов М. С.,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ КОРЕКЦІЙНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИМ ПРОЦЕСОМ У СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ

Сучасне суспільство висуває підвищені вимоги до рівня освіченості дитини, а вчені та практики наполегливо шукають нові шляхи навчання та виховання дітей, які сприятимуть гармонійному розвитку особистості.

Досягнення таких вимог допомагає своєчасна реабілітація та корекція, тобто послаблення, подолання наявних у дитини недоліків і запобігання їх, а також розвиток дитини взагалі.

Термін «корекційно-реабілітаційна робота» об'єднує кілька напрямків допомоги дітям з особливими потребами. Допомога дітям передбачає декілька взаємопов'язаних компонентів, серед яких: медичний, психологічний, педагогічний, а також соціальна реабілітація та корекція [1].

Корекція в цьому випадку розглядається як основа ефективності педагогічного процесу в спеціальному освітньому закладі: без цілеспрямованого виправлення недоліків ускладнюється засвоєння дитиною знань, умінь і навичок. Коригуючи пізнавальний і особистісний розвиток дітей, особливу увагу слід приділяти формуванню в них цілеспрямованої розумової діяльності [2].

Корекційна робота в спеціальному закладі й досі становить собою систему спеціальних педагогічних засобів, заходів, форм і методів навчання та виховання, спрямованих на розвиток процесів компенсації, подолання та усунення недоліків пізнавальної діяльності, рис особистості, розвитку фізичних та рухових можливостей дітей з особливими потребами. Дотепер корекційна робота розглядалася як корекційно-виховна, корекційно-педагогічна, корекційно-розвивальна.

Та для того, щоб у суспільстві змінилося ставлення до дітей з особливими потребами, посилились інтегративні процеси, одним із найважливіших напрямків педагогічної та психологічної реабілітаційної роботи має стати їхня соціальна реабілітація.

Принципи корекційної спрямованості навчання і виховання дітей з психофізичними порушеннями, висвітлений у цілій низці досліджень (Т. О. Власова, М. С. Певзнер, Н. Б. Коваленко, О. Г. Литвак, Л. С. Вавіна, Г. М. Мерсіянова, І. С. Моргуліс, Л. І. Плаксіна; Л. В. Рудакова, Л І. І. Солнцева, В. О. Феоктистова, Б. К. Тупоногов, Д. М. Малаєв, В. М. Синьов, В. В. Тарасун і ін.).

Наприклад, Л. М. Карамушка розглядає корекцію в контексті взаємопов'язаних процесів навчання, виховання і розвитку, і тим самим наголошує на корекційній спрямованості навчання. Визначаючи специфічний зміст і засоби корекції в процесі наочного навчання, автор виокремлює два, на його думку, головних напрямки корекційної роботи на уроці: формування сенсорного досвіду і формування прийомів і способів розумової діяльності як взаємопов'язаних процесів [3].

На даний час надання психолого-педагогічної підтримки дітям із психофізичними порушеннями, на жаль, здійснюється лише на базі спеціальних закладів освіти. При зміні адміністративно-декларуючої концепції на охоронно-захисну корекційно-реабілітаційна діяльність цих закладів все більше спрямовується не лише на виправлення вторинних відхилень, а й на здійснення психолого – медико-педагогічного супроводу розвитку дитини. Це може бути досягнуте завдяки новому баченню змісту навчально-виховного та корекційно-реабілітаційного процесу під час розвитку дитини.

Система комплексної корекційно-реабілітаційної допомоги в спеціальному закладі для дітей із психофізичними порушеннями має базуватися на теорії оптимізації навчально-виховного процесу в загальноосвітній та спеціальній школі (Ю. К. Бабанський, І. Г Єременко), теорії управління, результатах сучасних дефектологічних досліджень та враховувати діючі державні нормативно-правові документи, особливості місцевих умов.

Загальна комплексна система корекційно-реабілітаційної допомоги дітям розглядається у двох аспектах: як система, що потребує координування та управління з боку адміністрації спеціального закладу, і як система безпосередньої практичної роботи з особливими дітьми (див. рис. 1).

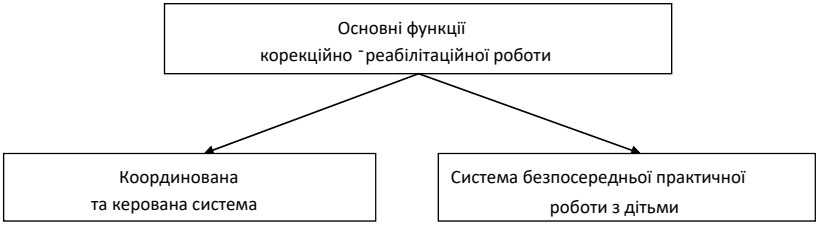

Рис. 1. Основні складові корекційно-реабілітаційної роботи

Для того щоб реалізувати першу складову – координування та управління корекційно-реабілітаційною роботою в спеціальному закладі – потрібне здійснення адміністрацією функцій до яких належать:

- розроблення основних напрямків роботи з дітьми на тривалий період, серед них корекційно-реабілітаційна робота розглядається як невід'ємна складова частина загальної стратегії діяльності закладу;
- визначення пріоритетних завдань, які розв'язуватимуться в найближчій перспективі;
- розроблення форм і шляхів підвищення фахового рівня кадрів: проведення методоб'єднань, педрад, педгодин, спецсемінарів, у тому числі з питань удосконалення корекційно-реабілітаційної роботи в закладі. Під час цих заходів відбувається презентація цікавих технологій, методів та прийомів, зокрема з корекційно-реабілітаційної роботи.

У другій складовій – управління корекційно-реабілітаційним процесом використовують таку необхідність:

- визначити й розробити джерела інформації (консультації, практичні семінари з використанням інтерактивних технологій; доповіді, повідомлення тощо);
- організувати моніторинг впливу корекційно-реабілітаційної роботи на динаміку розвитку дітей;
- передбачити проведення експрес-аналізу та поглибленого аналізу окремих етапів, результатів системи навчально-виховної, лікувально-відновлювальної та корекційно-педагогічної роботи;
- розробити дійову систему реалізації ухвалених управлінських рішень та засобів стимулювання мотиваційної готовності працівників закладу до їх реалізації;
- здійснювати динамічний контроль за реалізацією ухвалених управлінських рішень.

Реформування системи спеціальної освіти передбачає підготовку дітей із порушеннями психофізичного розвитку до інтеграції в освітній простір. У зв'язку з цим необхідне суттєве оновлення змісту, організаційних форм і технологій навчання на основі сучасних інноваційних підходів, забезпечення психолого-педагогічного супроводу дітей у навчальному процесі. Питання удосконалення організації і змісту спеціальної освіти, надання своєчасної комплексної допомоги дітям із різними порушеннями психофізичного розвитку, мають першочергове значення для своєчасного лікування, корекційного навчання, адаптації в середовищі здорових однолітків. Закон України – Про освіту (1996 р.), – Національна доктрина розвитку освіти‖ (2002 р.) та інші урядові документи засвідчують актуальність розробки цих питань, зосереджують увагу науковців і практиків на необхідності запровадження комплексного підходу до системи реабілітації дітей з особливими потребами в умовах навчально-виховного середовища.

Список використаних джерел

1. Григораш В. В. Управління навчальним закладом : у 2 ч. / В. В. Григораш, О. М. Касьянова, О. І. Мармаза, І. С. Посохова, Р. І. Черновол-Ткаченко. Частина ІІ. : Ключ до професійного успіху. – Харків : Ранок, 2003. – 544 с.
2. Даниленко Л. І. Словник термінів з питань інноваційного менеджменту / Л. І. Даниленко; за ред. С. Д. Максименко. – К., 1999. – 119 с.
3. Карамушка Л. М. Психологічні основи управління в системі середньої освіти: навч. посібник / Л. М. Карамушка. – К. : ІЗИН, 1999. – 344 с.

Малахова А. Г.,
магістрантка спеціальності «Психологія» Запорізького національного технічного університету;

Бочелюк В. Й.,
доктор психологічних наук, професор, зав. кафедри психології Запорізького національного технічного університету

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В ОРГАНІЗАЦІЇ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

Стрімкий розвиток нових відносин, поява великої кількості фірм, якими управляють люди, які не мають психологічної підготовки в сфері управління, зріст персоналу цих фірм, висока конкуренція, складність

економічних обставин, тримають людину в постійному емоційному напруженні. У людини зростає нервовість, що призводить до виникнення конфліктних ситуацій, з'являється напруженість у міжособистісних взаєминах. Усе це впливає на соціально-психологічний клімат, роблячи його незадовільним.

В абсолютній більшості робіт увага вчених прикута до дослідження даного психологічного феномену в трудових виробничих і наукових колективах. Цьому були присвячені роботи Ф. Джафарова, А. Жамкочана, Т. Загрузіної, О. Засурцевої, Л. Зоріна, Б. Махмудова, Г. Скомаровського, І. Чорнобровкіна та ін. Досліджувалася проблема психологічного клімату в колективі гуртожитку (А. Морданов), сім'ї (О. Добринін). Значно менше досліджень проблеми психологічного клімату в педагогічному колективі: морально-психологічний клімат в педагогічному колективі як фактор становлення майстерності вчителя (Г. Виноградова); вплив стилю керівництва директора на соціально-психологічну атмосферу в педагогічному колективі (Є. Єрмолаєв); підготовка майбутніх психологів до створення психологічного клімату в педагогічному колективі (О. Мешко), а також аналіз проблеми формування соціально-психологічного клімату студентської групи як засобу становлення професійно-педагогічних якостей майбутнього вчителя (С. Висоцький). Найбільш вагомими доробками в дослідженні проблем соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі є роботи Н. Анікєєвої, Н. Коломінського, Л. Карамушки, Р. Шакурова. Проблема ж психологічного клімату в соціальній організації, як свідчить аналіз психологічної літератури, не була об'єктом окремих досліджень.

Соціально-психологічний клімат є значущим чинником, що впливає на всю управлінську діяльність: вироблення та прийняття управлінських рішень, організацію їх виконання, облік і контроль.

До чинників, які впливають на якість управлінських рішень, уводять соціально-психологічний клімат як чинник здійснення цього рішення. Однак і в процесі самого вироблення рішення соціально-психологічний клімат впливає на нього або прямо (коли рішення розробляється колегіально), або опосередковано.

На етапі організації соціально-психологічний клімат є значущим:

– у коративно-регулювальному компоненті, коли керівник доводить позначку і завдання до колективу і кожного виконавця;

– у комунікативному компоненті, який і передбачає налагодження сприятливих з точки зору мети управління міжособистісних взаємин і спілкування;

– у мотиваційному компоненті, коли наявність або відсутність здорового соціально-психологічного клімату є джерелом позитивної мотивації до професійного вдосконалення або його зниження чи відсутності;

– соціально-психологічний клімат є також значущим чинником на етапі контролюючої діяльності, у здійсненні порівняльного-оцінного компонента в роботі.

Соціально-психологічний клімат – це частина соціально-психологічного простору організації, психологічне поле, на якому розгортається діяльність кожного учасника процесу праці.

Тому діяльність психолога, спрямована на оптимізацію клімату в організації, дуже важлива.

Меріуц Т. Ю.,
магістрантка кафедри психології та соціології СНУ ім. В. Даля;

Пелешенко О. В.,
асистент кафедри психології та соціології СНУ ім. В. Даля;

Бохонкова Ю. О.,
доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології та соціології СНУ ім. В. Даля

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ВИВЧЕННЯ ВІКОВИХ КРИЗ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Поняття розвитку визначається як необхідний рух, вдосконалення, процес переходу від простого до складного, від старого до нового, або як процес досягнення результатів, які раніше не були досяжними. Розвиток психіки – це закономірні зміни людської психіки в часі, що спричиняють появу нових трансформацій, та пов'язані з цим факти і явища психічного життя. При переході до нового вікового етапу в житті, особистість зіштовхується з кризами психічного розвитку. Вікові кризи можуть мати нетривалий характер, іноді залишаючись майже непомітними для самої особистості та оточення, іноді виражаються в аномальній поведінці та можуть бути досить тривалими.

Дослідженням психічного розвитку як цілісного та неподільного процесу, не виділяючи в ньому явно виражених окремих періодів або етапів займалися Г. Айзенк, Дж. Кеттел, Г. Олпорт, К. Роджерс і т. д. Інші вчені виділяють психологічні теорії, в яких онтогенез представляє собою чергування, зміну певних періодів розвитку (А. Валлон, Л. С. Виготський, Е. Еріксон, О. М. Леонтьєв, Ж. Піаже, З. Фрейд).

О. Г. Асмолов виділяє наступні підходи, що пояснюють розвиток особистості:

1. Біогенетичний підхід, в центрі уваги якого знаходяться проблеми розвитку людини як індивіда, що володіє певними антропологічними властивостями (задатки, темперамент, біологічний вік, стать, тип статури, нейродинамічні властивості мозку, органічні спонукання та ін.), який проходить різні стадії дозрівання в процесі реалізації філогенетичної програми в онтогенезі.

2. Соціогенетичний підхід, представники якого роблять акцент на вивченні процесів соціалізації людини, засвоєння соціальних норм та ролей, придбання соціальних установок і ціннісних орієнтацій.

3. Персоногенетичний підхід, в якому виділяються проблеми активності, самосвідомості та творчості особистості, формування людського «Я», боротьби мотивів, виховання індивідуального характеру і здібностей, самореалізації особистісного вибору, безперестанного пошуку сенсу життя в ході життєвого шляху індивідуальності [3, с. 65].

Термін «вікова криза» був введений Л. С. Виготським для характеристики цілісної зміни особистості дитини, яка регулярно виникає при зміні стабільних періодів розвитку. Він виділяє наступні основні характеристики кризових періодів:

– наявність різких змін в короткі відрізки часу;

– невиразність кордонів кризи, тобто складність визначення моментів її виникнення та закінчення;

– конфлікт з оточуючими і важковиховуваність дитини, випадання з системи педагогічного впливу;

– наявність руйнування в розвитку: «на перший план висуваються процеси відмирання та згортання, розпаду і розкладання того, що утворювалося на попередній стадії» [1, с. 134].

Життєва криза – це складне психологічне явище. Вона визначається гострою необхідністю зміни ставлення до себе, свого минулого, теперішнього та майбутнього. Криза стає домінантою внутрішнього життя, яка супроводжується сильними емоційними переживаннями.

На думку Е. Еріксона, людина протягом життя переживає вісім психосоціальних криз, специфічних для кожного віку, сприятливий або несприятливий результат яких визначає можливість подальшого розквіту особистості [2, с. 85–88].

Першу кризу людина переживає на першому році життя. Вона пов'язана з задоволенням фізіологічних потреб дитини. Наступна криза пов'язана з першим досвідом навчання, особливо з привчанням дитини до охайності та отримання досвіду автономії. Третя криза відповідає другому дитинству. В цьому віці відбувається самоствердження дитини та розвиток почуття ініціативи. Четверта криза відбувається в шкільному віці.

У школі дитина вчиться працювати, готуючись до виконання майбутніх завдань в житті. П'яту кризу переживають підлітки обох статей у пошуках ідентифікацій або засвоєння зразків поведінки значущих для підлітка інших людей. Наступна криза властива молодим дорослим людям. Вона пов'язана з пошуком близькості з коханою людиною та забезпечення своїм дітям належного розвитку. Сьома криза переживається людиною в сорокарічному віці. Вона характеризується розвитком почуття збереження роду (генеративності), високою продуктивністю та творенням у різних областях. Остання криза відбувається під час старіння. Вона знаменує собою завершення попереднього життєвого шляху. Людина підводить підсумки свого минулого життя та усвідомлює себе як єдине ціле.

Також, необхідно зазначити, що нормативні кризи як закономірні (об'єктивні) життєві явища представляють собою динамічність, системність та стабільність вікового розвитку. Ненормативні кризи, або суб'єктивні, визначаються особливостями несприятливої соціалізації з її повсякденними навчально-виховними реаліями і стереотипами. Такі кризи вирізняються власними ознаками та потенційними пріоритетами їх подолання.

В. М. Поліщук у своїх дослідженнях констатує, що зміст будь-якого періоду життєвої кризи (операціональної, смислової тощо) неможливо зрозуміти поза контекстом вікових координат особистості, зокрема вікових криз з їх відносно фіксованими симптомокомплексами в конкретних вікових інтервалах. Також основною структурною одиницею вікових криз є переживання як системне динамічне та амбівалентне явище, комплекс особливостей емоційно-почуттєвої сфери і особистісних якостей людини, яке залежить від психогенних чинників і соціальних впливів [3, с. 108].

Існує розподіл кризового віку на передкритичну, власне критичну і посткритичну фази (за Л. С. Виготським).

Передкритична фаза полягає в тому, що в людині відкривається неповнота тієї реальної форми, в якій він живе. Таке відкриття можливе лише на основі виникнення уявлення про іншу, нову ідеальну форму. Цей етап можна назвати етапом емансипації: у попередній стабільний період дитина була повністю занурена в поточну ситуацію, ця ситуація залишається привабливою, але вже як одна з багатьох.

Критична фаза складається з трьох етапів. На першому етапі відбувається спроба безпосередньо реалізувати найбільш загальні уявлення про ідеальну форму в реальних життєвих ситуаціях. Далі настає етап конфлікту – необхідна умова нормального розвитку в кризі. Позитивний зміст цього етапу полягає в тому, що для людини розкривається неможливість прямого втілення ідеальної форми в реальне життя. Також, саме в фазі конфлікту відбувається виявлення людиною нового «життєвого значення». Наступний третій етап – рефлексія власних здібностей, який представляє собою інтеріоризацію конфлікту між бажаним та реальним.

Посткритична фаза характеризується створенням нової соціальної ситуації розвитку. У цій фазі завершується перехід «реальне-ідеальне»

та «своє-інше», приймаються нові форми культурної трансляції ідеальної форми (нова ведуча діяльність), відбувається пошук нового «значущого іншого». Реалізується нова форма – ідеальна, а не ідеалізована, повноцінна, а не формальна [1, с. 126–128].

Ю. І. Лановенко при дослідженні переживання кризи юнацького віку виділила наступні типи дорослішання, які характерні для даного віку:

1. Дорослішання по типу вибуху – поведінка цього типу завжди спрямована проти чогось або когось. В її основі лежить швидке наростання значущості однієї з смисложиттєвих потреб, наявність негативної мотивації та відсутність усвідомлювання сенсу своїх конкретних вчинків.

2. Дорослішання з активним подоланням – характерними є протест проти існуючого положення та фрустрація потреб у визнанні, досягненні успіху або у любові.

3. Дорослішання з активною адаптацією – основним показником є прагнення не «ламати» ситуацію під час задоволення смисложиттєвих потреб (в основному, у любові та у визначеності), а знайти спосіб гармонійного пристосування до неї.

4. Пасивно-страждальне дорослішання – майже вся життєва активність особистості цього типу проходить у внутрішньому плані. Перешкоди, які стають на життєвому шляху «долаються» по типу втечі та/або відходу.

5. Безкризове дорослішання – для цього типу характерні ті особистості, в яких склалися сприятливі життєві та соціальні обставини. Основним способом долання перешкод є пряме досягнення цілі.

6. Дорослішання по типу зламу – коли в житті трапляється будь-яка травматична подія. Подолання перешкод відбувається в процесі відмови та/або втечі [3, с. 86].

За результатами дослідження кризи особистості середнього віку І. Л. Лясковська стверджує, що ця криза може переживатися на трьох рівнях глибини: поверхневому, середньому та глибокому. Вони виокремлюються за такими критеріями, як рівень задоволеності життям, рівень усвідомленості та прийняття складної життєвої ситуації, наявність конструктивної стратегії життя в кризовій ситуації й особливості емоційної сфери та психосоматичної симптоматики.

Поверхнева криза характеризується незадоволенням звичним перебігом подій, власним життєвим ритмом, втратою внутрішньої збалансованості, зростанням напруженості; усвідомленням та прийняттям складної ситуації, вірою в свої сили; наявністю конструктивної стратегії життя в кризовій ситуації; підвищеною тривожністю та роздратованістю.

Середній рівень супроводжується періодичним, проте досить сильним входженням в стан кризи та відчуттям повного краху життя; запереченням наявності кризи у своєму житті, зневірою в істинність своїх негативних переживань; відсутністю конструктивної стратегії в кризовій ситуації; пригніченим настроєм, агресивністю, самотністю, частою втратою сну, апетиту.

Глибока криза характеризується постійним незадоволенням своїм життям, відчуттям втрати сенсу, емоційний шоком; межовим станом, при якому людина бачить безглуздість життя, але прагне позбутися цього відчуття, не приймаючи складну ситуацію, намагаючись втекти від неї; відсутністю конструктивної стратегії життя в кризовій ситуації, пасивністю, втратою контролю над ситуацією, руйнацією життєвих цінностей та неготовністю до змін; високим рівнем депресивності, психосоматичними захворюваннями.

На основі вищевикладеного можна стверджувати, що будь-яка вікова криза має руйнівну та конструктивну сторону. Негативним ефектом виступає відмирання старого при виникненні нового в психіці. Позитивна сторона характеризується психічними новоутвореннями, що є головним в переломних моментах розвитку психіки людини. Потрібно відзначити, що характер протікання кризи значною мірою залежить від конкретних життєвих ситуацій. Однак переломи, якісні зрушення в розвитку особистості неминучі.

Список використаних джерел

1. Выготский Л. С. Собрание сочинений / Л. С. Выготский. – М. : Просвещение, 1984. – Т. 4. – 433 с.
2. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк. – К. : Ніка-Центр, 1989. – 608 с.
3. Поліщук В. М. Вікова та педагогічна психологія : навч.-метод. посібник для студ. вузів / В. М. Поліщук. – Суми : Університетська книга, 2006. – 219 с.

Мойсеєнко В. В.,
аспірант Херсонського державного університету;

Блинова О. Є.,
доктор психологічних наук, професор кафедри загальної та соціальної психології Херсонського державного університету

СОЦІАЛЬНИЙ СТАТУС У КОНТЕКСТІ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проблема соціального статусу, незважаючи на тривалий період дослідження, залишається важливою темою вивчення в різних науках. Виступаючи з принципово важливим об’єктом розгляду в філософських

та соціологічних роботах, справжній феномен набуває особливої значимості у лінгвістичних, юридичних, економічних, психологічних та інших напрямках наукового знання.

Проблематиці соціального статусу особистості та різних соціальних груп були присвячені роботи видатних зарубіжних (В. Вебер, К. Девіс, Р. Лінтон, У. Мур, Т. Парсонс, П. Сорокін, Н. Смезлер), російських (Т. Заславська, А. Кравченко, В. Радаєв, О. Шкаратан) та вітчизняних (Г. Дворецька, Н. Коваліско, О. Куценко, В. Хмелько та ін.) учених [1].

Відповідно, в науковій літературі можна виділити безліч визначень даного феномену: від структурної характеристики малої групи до розгляду соціального статусу в якості критерію для поділу суспільства на великі групи. Проте всі визначення мають загальну основу: під соціальним статусом розуміється місце людини в суспільстві, яке залежить від ряду показників. Набір даних критеріїв варіюється в різних підходах і залежить від авторської позиції. Серед показників відзначають: дохід, професію, освіту, владу, соціальний ресурс, стиль життя, поведінку споживачів, стать, вік, національність та інші аспекти.

За визначенням Г. Андрєєвої, під соціальним статусом розуміється «деяка єдність об'єктивно властивих індивіду характеристик, що визначають його місце в групі, і суб'єктивного сприйняття його іншими членами групи». У зв'язку з цим можна стверджувати, що соціальний статус є важливим феноменом суспільного життя і оцінюється суб'єктом пізнання в ході первинного сприйняття [2].

М. Вебер визначив «соціальний статус» як реально покладені домагання на позитивні або негативні привілеї щодо соціального престижу, якщо він ґрунтується на одному або більшій кількості таких критеріїв як: спосіб життя; формальна освіта, що полягає в практичному або теоретичному навчанні і засвоєнні відповідного способу життя; престиж народження або професії.

Більш детальне поняття соціального статусу розглядається в теоріях соціальної стратифікації, в основу яких покладено ідею нерівності соціальних статусів. У рамках цих теорій однією з найбільш розроблених є структурно-функціоналістський напрямок у вивченні стратифікаційних систем суспільства. К. Девіс і У. Мур, ототожнюють соціальну стратифікацію з соціальною нерівністю і розглядають її як функціональну вимогу соціальної системи, тобто як об'єктивну потребу суспільства. Вони вважали, що соціальна стратифікація необхідна тому, що вона реалізує одну з найважливіших завдань суспільства – потребу в раціональному розподілі на різні позиції індивідів, які по-різному винагороджуються з метою мотивації людей до ефективного виконання своєї соціальної ролі.

Один з основоположників теорій соціальної стратифікації і соціальної мобільності П. Сорокін також дотримується функціоналістських

поглядів і стверджує, що для визначення соціального становища людини, необхідно знати його сімейний стан, громадянство, національність, ставлення до релігії, професію, приналежність до політичних партій, економічний статус, походження, необхідно також знати положення людини в межах кожної з основних груп населення. Чим більше схожості в положенні різних людей, тим ближче вони один до одного в соціальному просторі.

Американський соціолог-теоретик Т. Парсонс аналізував ідею про те, що зміни прогресивного характеру, що збільшують здатність суспільства втілити в життя ті чи інші цінності, виражаються в диференціації суспільства, в утворенні нових соціальних груп. Статусна позиція за Т. Парсонсом – модель поведінки, очікуваного від індивіда, що займає даний статус. Т. Парсонс виділив три групи, які диференціюють ознаку статусної позиції. Першу групу утворюють такі характеристики, якими люди володіє від народження (етнічна приналежність, статеві особливості, родинні зв'язки, фізичні та інтелектуальні особливості). Друга включає ознаки, пов'язані з виконанням ролей. Сюди відносяться різні види професійно-трудової діяльності. Третю групу утворюють елементи «володіння», сюди включаються власність, матеріальні і духовні цінності.

За твердженням Ф. Меріла, під соціальним статусом розуміється становище індивіда в системі соціально-економічної ієрархії. У такому розумінні поняття соціального статусу стало елементом рольової теорії і воно набуває структурного значення. Вживання поняття соціального статусу у зв'язку з «роллю» широко використовують Дж. Хоманс та інші американські соціологи, позначаючи місце індивіда, яке він займає в соціальній системі. На їхню думку, статус вказує місце у соціальних відносин, з яким пов'язані певні суспільні рольові очікування [4].

Американський психолог Е. Аронсон розглядає соціальний статус, як компонент інформації, яку людина отримує при першому контакті з об'єктом пізнання. У своїх роботах, Р. Кричевський і Є. Дубовська відзначають, що ступінь престижності тієї чи іншої позиції в групі виступає її структурною характеристикою. При цьому в психології часто робиться наголос на дослідженні впливу соціального статусу людини на поведінку, на сприйняття і конструювання картини світу, на самосприйняття і інші процеси [3].

Походження індивіда, а саме статус його сім'ї, може впливати на те становище, яке людина може набути в майбутньому. Проте, багато дослідників вважають, що в сучасному суспільстві статус індивіда все менше залежить від положення його сім'ї, скоріше, на перший план виходять деякі риси характеру особистості, які дозволяють досягати певного статусу. З іншого боку, сім'я продовжує грати важливу роль в проблемі нерівності суспільства. Дж. Оакс і Р. Россі відзначали батьківське благополуччя в якості одного з основних аспектів соціального статусу, які визначають становище людини в суспільстві. Багаті родини мають доступ до кращих світових уні-

верситетів, і їх діти можуть отримувати в них освіту, а отже, в подальшому вони можуть починати свою кар'єру з більш високих позицій і отримувати більш високий дохід. У свою чергу, в малозабезпечених сім'ях, не рахуючи проблем з доступністю освіти, також спостерігається більш висока смертність серед дітей, і відзначається факт більш раннього вимушеного виходу на роботу. Таким чином, виявляється залежність статусу сім'ї від розподілу ресурсів і благ [2]. Отже, походження людини і ресурси, до яких його сім'я має доступ, створюють базу для майбутнього досягнутого самим індивідом статусу.

У теоретичних роботах різних дисциплін відзначається той факт, що в дослідженнях соціальний статус часто виступає в якості незалежної змінної або пояснювального принципу. При цьому, соціальний статус – це показник, який може змінюватися. Також наголошується, що представники одного соціального статусу поділяють схожі цінності, мають схожі інтереси і поведінкові стратегії.

Таким чином, соціальний статус виступає складним, багатокомпонентним конструктом, який залежить і, в той же час, впливає на цілий ряд показників. Крім того, соціальний статус людини тісно пов'язаний з поведінкою індивіда, його образом і різними когнітивними процесами. Соціальний статус виступає соціально-психологічною характеристикою особистості, яка оцінюється і визначається суб'єктом пізнання.

Список використаних джерел

1. Ромазанов О. С. Структурні складові соціального статусу публічного / О. С. Ромазанов // Теорія та практика державного управління. – 2014. – Вип. 1. – С. 259–266.
2. Федотова С. В. Особенности восприятия социального статуса человека в молодежной и студенческой среде / С. В. Федотова // Психологическая наука и образование. – 2015. – Т. 7. – № 3. – С. 108–118.
3. Федотова С. В. Структура социальных представлений молодежи о социальном статусе / С. В. Федотова // Вестник Российского нового университета. Серия «Человек в современном мире». – 2015. – № 4. – С. 37–45.
4. Филиппов А. А. Категория социального статуса в зарубежной и отечественной социологии / А. А. Филиппов // Вопросы современной науки и практики. – 2012. – № 1. – С. 37.

Пелешенко О. В.,
асистент кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля;

Бохонкова Ю. О.,
доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології та соціології СНУ ім. В. Даля

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ МОТИВАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Останнім часом розвиток сучасної психологічної науки спрямовано на вдосконалення професійної діяльності, дослідження методів формування внутрішньої активності до професійної діяльності, становлення професійних мотивів, розвиток потягів до досягнення найвищих результатів, тому що мотиваційна сфера особистості є основою, що визначає сутність професійної взаємодії особистості фахівця й суспільства.

Численні дослідження науковців встановили, що знання структури мотивації професійної діяльності, мотивів, що спонукають до трудової діяльності, дозволяють психологічно обґрунтовано вирішувати питання підвищення якості професійної діяльності, здійснювати професійний відбір, навчання, планування професійної кар'єри, досягнення вагомих результатів у професійній діяльності будь якої спрямованості.

Проблема мотивації і мотивів поведінки і діяльності – одна з фундаментальних у психології. Дослідженням цієї проблеми займались: В. Г. Асєєв, Д. В. Аткінсона, І. А. Васильєв, В. К. Вилюнас, Б. І. Додонов, Є. П. Ільїн, Д. Кікнадзе, О. М. Леонтьєв, М. Ш. Магомед-Емінов, А. Г. Маслоу, В. С. Мерлін, А. А. Файзуллаєв, Х. Хекхаузен, П. М. Якобсон та ін.

Складність і багатомірність процесу мотивації обумовлює множинність підходів до розуміння її сутності, природи, структури, а також до методів її вивчення (Б. Г. Ананьєв, В. Г. Асєєв, М. Аргайл, Л. І. Божович, К. Левін, О. М. Леонтьєв, С. Л. Рубінштейн, З. Фрейд та ін.). Основним методологічним принципом, що визначає дослідження мотиваційної сфери, у вітчизняній психології є положення про єдність динамічної (енергетичної) і змістовно-значеннєвої сторін мотивації. Виникнення й розробка цього принципу пов'язані з дослідженням проблем системи відносин людини (В. М. Мясищев); співвідношення змісту й значення (О. М. Леонтьєв); інтеграція спонукань і їхній значеннєвий контекст (С. Л. Рубінштейн); спрямованість особистості й динаміка поведінки (Л. І. Божович, В. Е. Чудновський); орієнтування в діяльності (П. Я. Гальперін).

Сучасні теорії професійної мотивації повинні враховувати специфіку держави, розроблені індивідуальні фактори, методи, що будуються з використанням усього світового досвіду управління, що дозволять повністю розкрити потенціал та таланти українських професіоналів.

Актуальності у теоріях мотивації професійної діяльності набувають соціально-психологічні особливості особистості працівника. Професійна мотивація може бути різною в залежності від рис характеру особистості, від способу життя, особливостей виховання, національних традицій й характеру, вікових характеристик, вольових якостей, менталітету та ін.

На думку провідних фахівців, мотивація професійної діяльності носить специфічний характер. Саме тому завдання діагностики і прогнозування фахової придатності, її формування важливо розглядати через потреби, що спонукають особистість виконувати ту чи іншу діяльність.

Мотивування є психологічним фундаментом організації професійного середовища і складає основу управління виробничим процесом. Від особливостей внутрішнього та зовнішнього мотивування залежить ефективність організації продуктивної професійної діяльності як особистості, так і трудового колективу в цілому.

На думку одного з провідних фахівців у сфері мотивації Є. П. Ільїна, досліджуючи мотивацію професійної діяльності, треба виділити мотиви, пов'язані із трудовою діяльністю індивіда, розділяючи їх на три окремі групи, де конкретна діяльність визначається в остаточному підсумку всіма мотивами разом:

- мотиви трудової діяльності;
- мотиви вибору спеціальності;
- мотиви вибору місця роботи.

1. Мотиви трудової діяльності, які провокують індивіда до трудової діяльності, автор розділяє на 3 групи:

- спонукання суспільного характеру (необхідність приносити користь суспільству, бажання допомагати іншим, суспільна установка на необхідність професійної діяльності);
- одержання певних матеріальних цінностей (гроші);
- задоволення потреби в самоактуалізації, самовираженні, самореалізації.

2. До групи мотивів вибору професії належать: суспільний престиж, соціальні цінності, інтереси, здатності, задатки, схильності.

3. Мотиви вибору місця діяльності включають: внутрішні й зовнішні фактори (розмір заробітної плати, пільги, близькість до будинку й т. д.); гігієнічні фактори; можливості особистості; інтереси (просування по службі, професійний ріст, прояв особистої ініціативи й т. д.) [2].

На думку Б. І. Додонова потрібно виділити чотири структурних компоненти мотивації професійної діяльності:

- значимості для особистості безпосереднього її результату;
- «мотивуючої» сили винагороди за діяльність;
- задоволення від самої діяльності;
- примусового тиску на особистість.

Перший структурний компонент умовно називають «гедонічною» складової мотивації, три наступних – цільові її складові. Перший і другий компонент виявляють спрямованість, орієнтацію на саму діяльність (її процес і результат), будучи внутрішніми стосовно неї, третій і четвертий компоненти фіксують зовнішні (негативні й позитивні стосовно діяльності) фактори впливу.

Інший підхід у вивченні мотивації професійної діяльності запропонований К. Замфір. На думку науковця потрібно представити 3 складові мотивації: внутрішня мотивація, зовнішня позитивна мотивація й зовнішня негативна мотивація. Під внутрішніми мотивами автор розуміє ті мотиви, які народжуються у свідомості людини під впливом самої трудової діяльності: подання про суспільну корисність обраної професії, задоволеність працею, тобто результат і процес праці. Зовнішня мотивація містить ті мотиви, які не мають відношення до особистості працівника й до праці: заробіток, престиж, статус, пересуди й т. ін. До зовнішньої позитивної мотивації відносять: матеріальне стимулювання, просування по службі, професійний ріст, престиж, схвалення, тобто ті фактори, які впливають на зусилля індивіда. До зовнішньої негативної мотивації автор відносить покарання, критику, осуди, штрафи [1].

З точки зору Д. А. Аширова основними мотивами професійної діяльності особистості виступають наступні: самоповага, потреба у негайному зворотному зв'язку, потреба в задоволенні від завершення роботи, потреба у поглинанні поставленого завдання, мотив приналежності, мотив безпеки, мотив статусу, потреба у владі, мотиви цікавості діяльності та бажання маніпулювати, мотив прихильності, пасіонарність та креативність [2].

Виходячи з вищезазначених положень, на думку авторів, у наш час склалася особлива ситуація в системі мотивації професійної діяльності, для якої характерно: втрата або зниження значимості суспільних мотивів праці; трудова пасивність; неможливість досягнення справедливого посадового й професійного росту; неможливість мати стабільну високооплачувану роботу; небажання інтенсивної праці; придбання статусу й значимості за допомогою «нетрудових» заслуг. Наукові дослідження та практична діяльність пропонують правила та закони мотивації, дотримування яких дозволяє збільшити ефективність мотиваційних механізмів.

Проблеми мотивації професійної діяльності стають актуальними й вимагають подальшого дослідження. Від чітко розроблених систем професійної мотивації залежить не тільки соціальна та творча активність суб'єктів трудової діяльності, але й кінцевий результат. Наукові дослідження й

практична діяльність повинні виробити систему правил і законів професійної мотивації з урахуванням особливостей сучасної соціальної, економічної ситуації в країні, що дозволяють збільшити ефективність роботи мотиваційних механізмів, для досягнення позитивних результатів у розвитку і ефективності вітчизняного виробництва, підвищенні рівня життя населення за рахунок власних ресурсів і поліпшення економічного становища держави.

Мотивація професійної діяльності залежить від: об'єктивної здатності професійного середовища задовольнити потреби працівника (рівень суб'єктивного задоволення оплатою праці, цінування здібностей та особистісних якостей, визнання особистісних заслуг тощо); суб'єктивного, внутрішнього ставлення до професії як джерела задоволення потреб особистості.

Професійна мотивація це система внутрішніх мотивів, які викликають професійну активність особистості, спрямовують на досягнення професійної мети і регулюють структуру та функції діяльності. Ю. П. Поваренков стверджував, що формування мотивації професійної діяльності здійснюється в двох напрямках: перетворення загальних мотивів особистості в професійні і в зміні системи професійних мотивів у зв'язку зі зміною рівня професіоналізації особистості [3].

Реалізація першого напрямку полягає в тому, що в ході професійного розвитку потреби людини знаходять свій предмет професійної діяльності. Мотивація людини наповнюється професійним змістом. Особистість оцінює професію з точки зору можливості задоволення в ній все більшого числа своїх потреб. Найвищої ефективності в трудовій діяльності людина досягає при зміні системи професійних мотивів у зв'язку зі зміною рівня професіоналізації особистості, коли професія набуває для нього особливого значення.

В умовах сучасних трансформаційних процесів суспільства проблема професійної мотивації набуває все більшої актуальності. Відсутність об'єктивних стимулів до професійної діяльності, складність досягнення головної мети доступними методами, нереалізовані бажання підвищення матеріального рівня життя, зумовлюють виникнення негативного ставлення особистості до професійної діяльності та до свого статусу у суспільстві. Ігнорування мотиваційних компонентів у сфері професійної діяльності призводить до зниження якості результатів праці, якості продукції, професійної дисципліни на кожному підприємстві і до кризи в професійній діяльності взагалі.

Список використаних джерел

1. Занюк С. С. Психологія мотивації : навч. посіб. / С. С. Занюк. – К. : Либідь, 2002. – 304 с.

2. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы : учеб. пособие / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2003. – 508 с.
3. Стасюк У. Л. Психосемантична структура мотиваційної сфери майбутніх психологів / У. Л. Стасюк (У. Л. Мороховська) // Науковий часопис Національного педагогічного університет М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки. – К., 2009. – № 25 (49). – С. 149–156.

Петрова Г. С.,
студентка ІІ курсу спеціальності «Спеціальна освіта» комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради;

Панов М. С.,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЇ РЕКЛАМИ

Рекламна комунікація є важливою складовою масової комунікації. Реклама настільки міцно увійшла в наше життя, що до рекламних комунікацій необхідний професійний підхід. Важливою психологічною завданням, що стоїть перед творцями реклами, є забезпечення переходу уваги до реклами і стійкий інтерес до неї.

Слід зазначити, що між увагою та інтересом прямих і однозначних психологічних зв'язків не існує, але необхідність вироблення цих зв'язків незаперечна. Саме тому знання основних законів психології допомагає грамотно розробити основні параметри рекламних концепцій.

Метою цієї публікації є виокремлення факторів впливу на визначення поняття «рекламної кумунікації» а також надання рекомендацій з їх розширення. Найбільш важливими в рекламі є психологічні аспекти мотивації поведінки потенційного покупця. Це психологія сприйняття слова або зорового образу, закономірності формування цілеспрямованих асоціацій, технологія створення відповідного настрою, формування інтересу, бажання придбати рекламований товар і т. п. Фахівця з рекламних комунікацій треба враховувати не лише потреби, інтереси, системи цінностей і встановлення різних цільових аудиторій, але і уважно стежити за системою

пріоритетів всередині всіх цих факторів, уважно стежити за їх змінами, що відбуваються постійно.

Термін «рекламна діяльність», чи «реклама», у широкому змісті характеризує особливий вид людської практики, поза якою

люди не змогли б створити не тільки сучасне виробництво, а й культуру в цілому. Без цієї діяльності цивілізація дотепер залишалася б на низькому первісному рівні, а люди нагадували примітивних істот, позбавлених будь-якої внутрішньої та зовнішньої індивідуальності.

Особливо широко у рекламі використовується так званий self-image, «імідж», у якому покупець шукає і знаходить висвітлення тих чи інших рис свого власного характеру.

На нашу думку, соціальна відповідальність реклами – це, в першу чергу, се спрямованість на дотримання легітимних встановлених норм і правил морально-етичної взаємодії між людьми, прийнятими в культурному суспільстві. До основним етичним принципам можна віднести збереження і дбайливе ставлення до рідної мови, створення реклами з урахуванням соціального розшарування суспільства, так як сильна диференціація між багатими і бідними верствами. Формування рекламного продукту повинне бути пронизане духом толерантності міжкультурного і міжконфесійного взаємодії.

У висновку можна сказати, що реклама бере участь у формуванні споживчого попиту і тим самим робить певний вплив на життєдіяльність людини. Реклама впливає на формування цінностей і спосіб життя людини. Своєю діяльністю реклама посилює тенденцію зростання ролі матеріальних інтересів у житті людини. І саме ці матеріальні цінності дозволяють досягти нових можливостей, інших цілей. При цьому реклама має здатність певною мірою змінювати напрямок і орієнтацію матеріальних витрат споживача, а також його звички. Реклама, інформуючи нас про товари, стає невід'ємною частиною нашого культурного шару, вносячи в нього свій певний внесок. Реклама об'єднує в собі мистецтво зі своїми специфічними законами, науку, що виросла на стику психології, математики, статистики, логіки, соціології та низки інших наук і, звичайно, реклама є одним з основних інструментів сучасного маркетингу.

Піддубна С. А.,
магістрантка спеціальності «Олігофренопедагогіка, дефектологія» комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради;

Панов М. С.,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МИСЛЕННЯ У ДІТЕЙ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

У молодшому шкільному віці в процесі навчальної діяльності активно починають розвиватися пізнавальні процеси, такі як пам'ять, увага, мислення, сприйняття та ін. При такому відхиленні як затримка психічного розвитку (ЗПР), спостерігається особливий стан психічного розвитку дитини. Порушення розумової діяльності при вивченні дітей із ЗПР займає особливе місце: грубо страждає наочно-дієве, наочно-образне і словесно-логічні види мислення.

Вивченням особливостей мислення займалися такі дослідники: О. В. Волошина, Т. В. Дегтяренко, І. М. Дичківська, А. А. Колупаева, Т. І. Поніманська, В. М. Синьов, У. В. Ул'янкова, Г. В. Фадіна, Л. С. Цвєткова, Ф. Н. Шимяін і т. д.

За даними різних досліджень, приблизно 30% дітей молодшого шкільного віку не справляються з вимогами шкільної програми. Фізичний розвиток таких дітей у цілому наближене до норми: немає порушень розвитку опорно-рухового, слухового і зорового апаратів, ознак розумової відсталості, помітних дефектів мовлення. Однак, ці діти відчувають труднощі в навчанні, причинами яких є підвищена стомлюваність, нестійкість уваги, погана пам'ять, недостатність рівня розвитку мислення й мови.

У більшості випадків на початкових етапах підготовки до школи (дошкільний вік 3–7 років) можна виявити дітей із затримкою психічного розвитку на практиці. Сім'я в цьому випадку відіграє важливу роль. Через некомпетентність батьків, які не хочуть помічати відхилення в розвитку своєї дитини, наївно вважаючи, що дитина підросте, і проблема себе вичерпає,

проблема виникає вже в шкільному віці. У більшості випадків пізніше дитині ставлять такий діагноз, як «затримка психічного розвитку».

Провести якісний аналіз і виявити причини порушення в розвитку, що виникають у дітей із затримкою в розвитку: одна з основних завдань роботи педагога-психолога. На появу затримки психічного розвитку у дитини впливають такі фактори, як: хронічні соматичні захворювання, несприятливі умови виховання в сім'ї або дитячих закритих установах і найчастіше, органічна недостатність центральної нервової системи.

На сьогоднішній час актуальною психолого-педагогічною проблемою є дослідницька і корекційна робота з дітьми із затримкою в розвитку, число яких помітно збільшується у всьому світі. Виявлення на ранніх етапах дітей із затримкою в психічному розвитку позитивно позначається на подальшій корекційній роботі з ними. Виходячи з цього, ми можемо вважати тему нашої роботи актуальною.

Якщо брати до уваги зміни, які відбуваються у освіті України у наш час, ця тема є важливою, враховуючи закон про інклюзивну освіту. Для того, щоб педагог мав змогу допомагати таким дітям, він у першу чергу повинен знати особливості розвитку мислення у дітей із ЗПР. Аналіз стану сучасного суспільства спонукає до роздумів про роль у цьому суспільстві дітей, які мають особливості психофізичного розвитку, тобто тих, які випадають із нашого стереотипного уявлення про так звану нормальність. Принцип інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами, котрий впроваджується з метою реалізації їхнього права вибору навчального закладу та форми навчання за місцем проживання із забезпеченням усіх необхідних для цього умов, побудований в першу чергу на розвитку мислення таких дітей.

У найзагальнішому вигляді суть ЗПР полягає в наступному: розвиток мислення, пам'яті, уваги, сприйняття, мови, емоційно-вольової сфери особини відбувається уповільнено, з відставанням від норми. Обмеження психічних і пізнавальних можливостей не дозволяють дитині успішно впоратися із завданнями і вимогами, які пред'являє йому суспільство. Як правило, ці обмеження уперше виразно проявляються і помічаються дорослими, коли дитина приходити в школу [1]. Діти із затримкою психічного розвитку приходять до школи з тими ж особливостями, які характерні для старших дошкільників. Нездатність до стійкої цілеспрямованої діяльності, переважання ігрових інтересів і ігрової мотивації, нестійкість і виражені труднощі при перемиканні і розподілі уваги, нездатність до розумового зусилля і напруги при виконанні серйозних шкільних завдань, недорозвинення довільних видів діяльності швидко приводять до шкільної неуспішності у таких дітей по одному або декількох предметах.

Уважне вивчення учнів із ЗПР показує, що в основі шкільних труднощів цих дітей лежить не інтелектуальна недостатність, а порушення їх

розумової працездатності [2]. Це може проявлятися в труднощах тривалого зосередження на інтелектуально-пізнавальних завданнях, в малій продуктивності діяльності під час зайняття, в зайвій імпульсивності або метушливості у одних дітей і повільності – у інших, в уповільненні загального темпу діяльності. У порушеннях перемикання і розподілу уваги. У дітей із ЗПР, на відміну від розумово відсталих – якісно інша структура дефекту. У структурі порушення при ЗПР – немає тотальності в недорозвиненні усіх вищих психічних функцій, є фонд підлягаючих зберіганню функцій. Тому діти із ЗПР, на відміну від розумово відсталих – краще сприймають допомогу дорослих і можуть здійснити перенесення показаних способів і прийомів розумових дій на нове, аналогічне завдання.

Мислення у дітей із ЗПР більше підлягаюче зберіганню, ніж у розумово відсталих дітей, більше присутня здатність узагальнювати, абстрагувати, приймати допомогу, переносити уміння в інші ситуації. На розвиток мислення роблять вплив усі психічні процеси:

– рівень розвитку уваги; – рівень розвитку сприйняття і уявлень про навколишній світ (чим багатіше досвід, тим складніші висновки може робити дитина); – рівень розвитку мови; – рівень сформованості механізмів довільності (регуляторних механізмів) [3].

Чим старше дитина, тим складніші завдання вона може вирішити. До 6–7 років дошкільнята здатні виконувати складні інтелектуальні завдання, навіть якщо вони йому нецікаві (діє принцип: «так потрібно» і самостійності).

У дітей із ЗПР усі ці передумови розвитку мислення в тому або іншому ступені порушені. Діти насилу концентруються на завданні. У цих дітей порушено сприйняття, вони мають у своєму арсеналі досить мізерний досвід усе це визначає особливості мислення дитини із затримкою психічного розвитку. Та сторона пізнавальних процесів, яка у дитини порушується, пов'язана з порушенням одного з компонентів мислення. У дітей із ЗПР страждає зв'язна мова, порушена здатність планувати свою діяльність за допомогою мови; порушена внутрішня мова активний засіб логічного мислення дитини.

Оновлення й осучаснення змісту освіти, яке відбувається нині в Україні, охоплює весь освітній простір, у тому числі й спеціальну школу. У галузі спеціальної освіти особливого значення набуває розроблення шляхів удосконалення навчальної діяльності учнів з особливостями психофізичного розвитку, що виступає підґрунтям для створення інноваційних технологій навчання цієї категорії дітей.

Список використаних джерел

1. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років : монографія / А. М. Богуш. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – 374 с.

2. Дегтяренко Т. В. Міждисциплінарний і нейроонтогенетичний підходи до психолого-педагогічного супроводу дітей з дизгенетичним синдромом розвитку / Т. В. Дегтяренко // Інтеграція науки і практики в умовах модернізації корекційної освіти України. – Херсон : ПП Вишемирський В. С., 2014. – С. 282.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.

Чаплинська Г. В.,
студентка спеціальності «Фізична терапія, ерготерапія» комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради;

Панов М. С.,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ОСОБИСТОСТІ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Входження України до європейського та світового освітнього простору передбачає оновлення національної системи освіти, її своєрідний рух, взаємодію з сукупністю освітніх закладів, науково-педагогічних центрів різних країн, урядових та суспільних організацій спрямованих на просвітницьку діяльність. Загально-цивілізаційні тенденції XXI століття впливають на всі сфери життя суспільства і людини та визначають пріоритетні напрями сучасної освіти, зокрема, розуміння на загальнодержавному та індивідуальному рівнях людини як найвищої цінності та її усвідомленого і ефективного функціонування в сучасному світі. Особливу увагу варто звернути на потреби осіб з обмеженими можливостями, їх повноцінну інтеграцію в сучасне суспільство. В Україні немає єдиного терміну стосовно осіб, котрі мають фізичні та психічні відхилення у здоров'ї.

У засобах масової інформації та у фаховій літературі вживаються різні поняття: інвалід; особа з обмеженими функціональними можливостями; людина з обмеженою дієздатністю; людина з особливими потребами; особа з вадами розвитку; людина з обмеженими можливостями; дитина-інва-

лід; людина з обмеженими функціональними можливостями від народження; набута інвалідність.

Термін «інвалід» французького походження, у слов'янських мовах з'явився на початку XVIII ст., означає – безсилий, слабкий, тяжко поранений, і до кінця XIX ст. використовувався в значенні «той, хто відслужив, заслужений воїн, який непристосований до служби через каліцтво, поранення, старість». Тож бачимо, що поняття «інвалід» традиційно виражає дискримінаційне відношення суспільства до інваліда, як до соціально неповноцінної категорії осіб. Інвалідність – це обмеження в можливостях, спричинене фізичними, психічними, сенсорними, соціальними, культурними, законодавчими та суспільними факторами і не можливість брати участь в житті сім'ї та держави на тих умовах, що й інші члени суспільства. Інвалід – особа, яка має порушення здоров'я зі стійкими розладами функцій організму, обумовлене захворюванням, наслідками травми чи дефектами, що призводять до обмеження життєдіяльності та зумовлюють необхідність соціального захисту [1; 58]. Кількість осіб з обмеженими функціональними можливостями у світі постійно зростає, і понад чверть з них – діти. В Україні відбувається зростання кількості інвалідів внаслідок зниження рівня медичних послуг, аварії на Чорнобильській АЕС, поширення СНІДу, алкоголізму та наркоманії та ін.

Досить часто, обмежені можливості особистості розглядаються у контексті взаємозв'язку між окремою людиною та патологією її здоров'я. Існуюча модель функціональної обмеженості, економічної утилітаризації людини, та її корисності описує нібито неповноцінність і нездатність особистості виконувати ті чи інші функції, приписані суспільством. Особистість має «пристосовуватися» до світу «нормальних» здорових людей. Така соціальна політика у сучасній науковій літературі позначається терміном «disabilism» (disability – інвалідність) – «інвалідизм» за аналогією з «расизмом» і призводить до ізольованості, відчуженості людей з обмеженими фізичними, сенсорними та ментальними можливостями, ставленням до них суспільства як до неповноцінних громадян [2].

З'ясовано, що інвалідність дитини обмежує її участь в активній діяльності. Така дитина відірвана від багатьох подій життя, важливих для її формування як особистості вважає себе неповноцінною людиною. Занижена самооцінка суттєво впливає на поведінку дитини, спілкування з іншими людьми, особливо – однолітками. Її невпевненість у власних силах знижує можливість досягти успіху; викликає підвищену тривожність, вразливість, емоційну нестійкість, депресивні стани, недостатню орієнтація в соціумі, низьку соціальну активність, завищені або занижені уявлення про свої можливості, відчуття втрати майбутнього; переважання інтровертності поведінки, яка обумовлені як суб'єктивними, так і об'єктивними факторами життєдіяльності. Існує ціла низка труднощів, що постійно переслідують

дітей-інвалідів та їхніх батьків. Це – фінансові та матеріальні труднощі, постійне психічне та нервове перевантаження батьків, нерозуміння соціального оточення, відчуття покинутості, самотності, ускладнення у сфері моралі й етики через ставлення суспільства до таких дітей. Труднощі пов'язані з лікуванням, здійсненням медичної і педагогічної корекції та комплектації вад, а також отриманням технічних засобів і спеціального приладдя, задоволенням потреб у періодичному контролі стану здоров'я, кваліфікованих консультаціях, оздоровленні.

Сучасні дослідження дали змогу з'ясувати, що проблеми дітей і молоді з обмеженими функціональними можливостями зосереджені у таких сферах;

Психологічна допомога дітям і батькам (нестача матеріально-технічного та інформаційно-методичного забезпечення інноваційних методів роботи).

Медичне обслуговування (недостатня кількість і якість послуг безкоштовного лікування, а також профілактики, реабілітації і ранньої діагностики, брак спеціалізованих закладів і фахівців, особливо в сільській місцевості, брак путівок на оздоровлення в санаторіях для дітей-інвалідів).

Матеріальне забезпечення (недостача пільг, безкоштовного забезпечення технічними та медичними засобами лікування, реабілітації, компенсації вад і захворювань).

Підготовка дітей і молоді до самостійного життя (нестача центрів соціальної адаптації, центрів соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з обмеженими функціональними можливостями, створення спеціальних служб знайомств та ін.).

Освіта і професійне навчання (нестача спеціальних груп у дитячих садках і спеціальних класів у школах, особливо в сільській місцевості, недостатня якість надомного навчання і спеціальної підготовки педагогів).

Однак прагнення досягти лише «утилітарну» мету – «повернення людини суспільству», може призвести на позиції «технологічного» підходу до долі людини. Справжній гуманізм диктує нам первинні цінності комплексної реабілітації дитини, що лежать у площині інтересів самої дитини: добро, любов, віра, гуманність, чуйність, милосердя, толерантність, обов'язок, відповідальність – орієнтовані на внутрішні риси особистості, враховують норми поведінки та сприяють соціальній адаптації людей з обмеженими фізичними можливостями.

Соціальна модель інвалідності, що виникла в другій половині XX ст., новий підхід від «корисності людини» до «гідності людини», передбачає ставлення до особи з вадами розвитку не лише як до об'єкту спеціальної освіти, реабілітаційних заходів, соціальної роботи, але й як до активного суб'єкту суспільного життя і творця власної долі. У цій моделі в центрі уваги перебуває взаємозв'язок між людиною і навколишнім середовищем

(у тому числі і соціальним). Обмежені можливості розуміються як наслідок того, що соціальні та фізичні умови (культура суспільства, психологічний клімат, соціальна і політична організація, «бар'єрна інфраструктура» тощо), в яких живе і працює людина з ослабленим здоров'ям, звужують можливості її самореалізації, тобто інваліди розглядаються скоріш як пригноблена група, ніж як аномальна. Суть проблеми інвалідності – в нерівності можливостей при проголошенні рівності прав. Змістом соціальної роботи стає соціальна інтеграція людей з обмеженими можливостями і допомога в усвідомленні й реалізації ними своїх невід'ємних людських прав.

Що конкретно означають на практиці ці вимоги? Насамперед – реабілітація інвалідів, тобто здійснення процесу, що має допомогти їм досягти оптимального фізичного, інтелектуального, соціального рівня діяльності, надавши засоби для поліпшення свого життя, розширення незалежності, щоб інваліди самостійно могли жити максимально активно і мали доступ до будь-яких сфер життя суспільства, а особливо – освіти, підтримка інвалідів дає змогу уможливити їхнє самовизначення життя, послідовне залучення до різних суспільних сфер, доступ до життєвих благ. Люди з фізичними вадами не повинні розглядатися як об'єкт догляду, а мають сприйматися як рівноправні партнери.

Розглядаючи особистісний зміст навчання та виховання учнів з обмеженими можливостями на різних етапах їх життя, основну увагу слід акцентувати на тому, що саме особистісно орієнтована освіта (Personality-Centered Education), особистісно орієнтовані технології дають змогу долати безпеку інволюції та розумового застою, стимулюють поглиблення відчуття особистості, сприяють діалогу обміну інформації з іншими людьми. забезпечують досягнення таких завдань, як:

– корекція та виховання особистості дитини з вадами розвитку з максимально можливою індивідуалізацією;

– створення умови для саморозвитку, самореабілітації, запуск у людинимеханізму перманентної «реабілітації через все життя»; створення умов для формування у особи з вадами здоров'я осмисленого визначення своїх можливостей і життєвих цілей [3].

З урахуванням потреб сьогодення та світових тенденцій, важливу роль в Україні відіграють інтеграційні процеси, які проявляються у різноманітних формах спільного навчання та виховання дітей з особливостями розвитку та їх здорових однолітків. Слід зазначити, що запровадження інтегрованого, інклюзивного навчання дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, ускладняється відсутністю нормативно-правових засад, недостатністю фінансування тощо.

В умовах сучасних підходів до різноманітних форм здобуття освіти спеціальні загальноосвітні навчальні заклади розширюють свої функції, надаючи, окрім освітніх, і соціально-педагогічні послуги в частині забез-

печення ранньої корекції розвитку особистості дитини. Однак в умовах поетапної модернізації національної системи освіти традиційні підходи до вирішення проблем соціалізації та навчання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які потребують корекції розумового та (або) фізичного розвитку, не характеризується системністю, наступністю, ефективністю та потребують ефективних змін. По-перше, потребує змін ставлення суспільства до дітей, які потребують корекції розумового або фізичного розвитку. Відсутня єдина система психологопедагогічного, медичного та соціального супроводу таких дітей. Не скоординовано систему взаємодії між державними структурами, громадськими організаціями, різними інституціями, котрі опікуються цими дітьми, щодо забезпечення умов для комплексної ефективної роботи щодо реабілітації, соціальної адаптації та поетапної підготовки таких дітей до життя в соціумі. На даний час не всі спеціальні загальноосвітні навчальні заклади мають задовільні умови для навчання та виховання учнів з обмеженими можливостями, що пов'язано з недостатнім фінансовим забезпеченням навчально-виховного процесу та корекційно-розвивальної роботи.

Таким чином, стратегічні підходи щодо впровадження інтегрованого або інклюзивного навчання дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, найбільш ефективно можуть реалізовуватися, насамперед:

- шляхом удосконалення законодавства України відповідно до міжнародних актів про забезпечення прав дітей-інвалідів на освіту, участь їх у житті суспільства;
- розроблення та запровадження нормативу фінансування навчальних потреб дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, на підставі їхніх індивідуальних програм реабілітації та індивідуальних навчальних планів, незалежно від типу закладу, де навчається дитина;
- виділення додаткових коштів для розширення системних досліджень удосконалення змісту освіти, розроблення науково-методичних засад психолого-педагогічного супроводу дітей-інвалідів у процесі їх інтегрованого, інклюзивного навчання;
- створення розгалуженої системи державного управління корекційною освітою з метою забезпечення системної діяльності центрального органу виконавчої влади у галузі освіти і науки з розроблення стратегії, нормативно-правових основ, науково-методичного забезпечення навчання, соціальної реабілітації та інтеграції у суспільство дітей-інвалідів різних нозологій, оперативного координування діяльності місцевих органів управління освіти і науки.

Список використаних джерел

1. Іванова І. Б. Соціальні проблеми дітей і батьків у контексті їхнього ставлення до ситуації / І. Б. Іванова // Соціально-психологічні проблеми дітей-інвалідів. – К. : Логос, 2000. – С. 58–74.
2. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии: учебное пособие. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.
3. Шевцов А. Г. Особистісно орієнтовані освітні технології як системоутворювальний чинник комплексної соціальної реабілітації осіб з інвалідністю / А. Г. Шевцов // Дидактичні та соціальнопсихологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі : наук.-метод. зб. : Вип. 8. – Т. І / за ред. В. І. Бондаря, В. В. Засенка. – К. : 2006–323 с.

Черепєхіна О. А.,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Запорізького національного технічного університету

СИСТЕМНЕ НАУКОВЕ БАЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ У ВИШАХ

Вимоги часу ставлять нові завдання до якості та змісту професіоналізму фахівців з психології. Так, актуальним вбачаємо розкрити системне бачення щодо формування професіоналізму у майбутніх психологів у ВНЗ. Аналізуючи наукову літературу з теми дослідження, доходимо висновку, що системи мають найрізноманітніші форми. При цьому деякі автори виділяють технологічні, біологічні, соціальні й педагогічні системи, а під системою розуміється сукупність елементів, які взаємодіють і становлять цілісне утворення, що має інші властивості стосовно її елементів [10, с. 66].

У працях різних науковців знаходимо визначення предмету нашого дослідження. Так, системолог Дж. Клір дає таке визначення поняття «система»: «система – безліч елементів, що перебувають у відношеннях або зв'язках один з одним, що утворюють цілісність або органічну єдність» [5, с. 14], В. Г. Афанасьєв визначає систему як «сукупність об'єктів, взаємодія яких викликає появу нових інтегративних якостей, не властивих окремо взятим компонентам, що утворюють систему» [2, с. 99]. Аналізуючи праці провідних системологів, таких, як С. І. Архангельський, Т. А. Ільїна, В. П. Беспалько, М. А. Данилов, Ю. К. Бабанський, Ф. Ф. Корольов, А. Т. Куракін, Л. І. Новікова, Б. Г. Юдін та ін. можемо припустити, що система активно впливає на свої компоненти, перетворюючи їх відповідно до власної природі.

Вживання терміна «система» є актуальним практично в усіх сферах наукової та практичної діяльності педагогіки, зокрема, педагогіки вищої школи. Проблемам визначення властивостей компонентів системи та їх впливів на набуття нових властивостей усієї системи присвятили увагу багато учених. Серед них можна зазначити, Й. Блауберга, О. Уйомова, В. Макарова, А. Сараєва, Л. Блюменфельда, В. Тюхтіна, В. Садовського та ін., результати наукової діяльності яких дозволили визначити категорії системного підходу, шляхи та перспективи його застосування в різних сферах науки [9, с. 5].

Так, «Педагогічна система» описує основні зв'язки й відносини, структуру й організацію об'єкта [1, с. 157], а Г. Н. Александров під педагогічною системою розуміє систему, що характеризується цілеспрямованим щодо розвитку навчаючогося функціонуванням, особливими структурами, зв'язками й відносинами між її елементами [11, с. 135].

Отже, можемо констатувати, що поняття «системний підхід» засноване на аналізі дослідження систем. Велика радянська енциклопедія описує «системний підхід» як напрям методології спеціально-наукового пізнання й соціальної практики, в основі якого лежить дослідження об'єктів як систем. Тому, системний підхід сприяє адекватній постановці проблем у конкретних науках і виробленню ефективної стратегії їхнього вивчення. У контексті нашого дослідження важливо, що методологія і специфіка системного підходу визначається тим, що він орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта (професіоналізм майбутніх психологів) і механізмів (формування професіоналізму майбутніх фахівців з психології), що його забезпечують, на виявлення різноманітних типів зв'язків складного об'єкта й зведення їх у єдину теоретичну картину [3, с. 476].

Тут доцільним вважаємо навести визначення поняття «професіоналізм». Так, у Соціологічній енциклопедії дається така трактовка терміну: професіоналізм – високий ступінь оволодіння якої-небудь професією, що характеризується майстерністю і високою компетентністю/ Досягнення працівником певного рівня професіоналізму базується на придбанns ним необхідного обсягу теоретичних знань і оволодінні трудовими вміннями та навичками в практичній діяльність. Удосконалення в професійному відношенні передбачає проходження індивідом ряду етапів, що включають різні форми спеціальної освіти, зростання кваліфікації, спеціалізацію [12, с. 345].

Слід зазначити, що найширше застосування методи системного підходу знаходять при дослідженні складних об'єктів, що розвиваються, – багаторівневих, ієрархічних систем (біологічних, психологічних, соціальних і т. д.), як правило, таких, що самоорганізуються; більших технічних систем, систем «людина-машина» тощо. Тому до найважливіших завдань системного підходу належать: розробка засобів подання досліджуваних

і конструйованих об'єктів як систем; побудова узагальнених моделей системи, моделей різних класів і специфічних властивостей систем; дослідження структури теорій систем та різних системних концепцій і розробок. Доречно буде вказати, що професіоналізм виникає в результаті спеціалізації на певній діяльності, яка можлива лише в суспільстві, заснованому на принципі розподілу праці. Класична соціальна теорія розглядала феномен поділу праці в зв'язку з процесом суспільної диференціації і модернізації, що розуміється як вектор соціальної еволюції [13, с. 142].

У системному дослідженні аналізований об'єкт розглядається як певна множина елементів, взаємозв'язок яких зумовлює цілісні властивості цієї множини. Основний акцент робиться на виявленні різноманіття зв'язків і відносин, що мають місце як усередині досліджуваного об'єкта, так і в його відносинах із зовнішнім середовищем. Властивості об'єкта як цілісної системи визначаються не тільки й не стільки підсумовуванням властивостей його окремих елементів, скільки властивостями його структури, особливими системоутворювальними, інтегративними зв'язками розглянутого об'єкта.

Отже, системний підхід є теоретичною й методологічною основою системного аналізу, зокрема, такого процесу, як формування [13, с. 231]. На думку М. С. Каган, основними методологічними компонентами системного підходу є три площини дослідження систем – предметна, функціональна й історична [10, с. 22]. Багатьма авторами [1; 3; 5; 6; 8; 10] підкреслюється, що для осмислення напрямків реформування освіти з метою підготовки спеціаліста до дій в суспільстві постійних трансформацій методологічно важливо запровадити новий підхід до освіти, що на основі інтеграції всіх попередніх підходів дозволить формувати та розвивати професіоналізм майбутнього психолога в руслі системного підходу, який дозволяє акцентувати увагу саме на перетворюючій діяльності в контексті розглядання процесу формування професіоналізму студентів-психологів як системи.

Професіоналізм, що розглядається з позицій системного підходу, являє собою не статичний (один раз заданий, незмінний), а динамічний, безупинно змінючийся стан майбутнього психолога. У процесі навчання у вищій школі, побудованого на спеціально організованих принципах, професіоналізм майбутніх психологів розвивається, формується, складаються прийоми його компенсації, діяльність набуває якісно нові характеристики [7].

У процесі дослідження допрофесійного розвитку майбутнього психолога, сутності й механізмів формування в нього професіоналізму ми спиралися на принцип системності і в цілому на системну методологію (В. Г. Афанасьєв, В. П. Кузьмін, Н. В. Садовський, К. А. Абульханова-Славська, Б. Г. Ананьєв, А. А. Бодальов, Д. Брунер, Л. С. Виготський, А. А. Деркач, Б. Ф. Ломов, В. Н. Мясищев, Н. В. Кузьміна, К. К. Платонов, А. П. Ситников, І. В. Бестужев-Лада, Р. Г. Гурова, І. С. Кон, А. Г. Харчев та ін.).

Необхідність системного підходу в дослідженні педагогічних умов формування професіоналізму майбутнього психолога пояснюється положенням Б. Ф. Ломова про те, що властивості особистості (що розуміються як власне особистісні якості) не можуть бути розкриті ні як функціональні, ні, тим більше, як матеріально-структурні. Вони належать до тієї категорії властивостей, які визначаються як системні. Даний підхід передбачає розгляд індивіда, що володіє особистісними якостями, як елемента певної системи – при тому такої, що розвивається.

Із системного підходу виходить, що особистість студента-психолога – це відкрита саморегулюючась система, функціонування якої можливе за наявності зворотного зв'язку між системою і середовищем. Це означає, що досить повне дослідження особистісно-професійного розвитку психолога потребує вивчення багатовимірної зв'язку даної підсистеми, якою є особистість, з підсистемою освітнього процесу у вузі, підсистемами міжособистісних відносин (у вузі, сім'ї), підсистемою відносин суспільства в цілому та ін Ця система розгортається через навчально-пізнавальну та навчально-професійну діяльність, наприклад, взаємодія з клієнтом або з психотерапевтичної, психокорекційної, навчально-тренувальної групою. Предметно орієнтована взаємодія (з викладачем, з однокурсниками) складає необхідну сторону його навчально-професійної діяльності, а допрофесійні знання і уміння складають важливий і необхідний компонент його професіоналізму. Даний підхід дозволяє здійснити аналіз кваліфікаційних вимог до психолога як до майбутнього професіонала.

При цьому дослідники підкреслюють, що психологу недостатньо володіти тільки психологічними знаннями, методиками, техніками. Специфіка професії психолога така, що особливі вимоги пред'являються також і до особистості психолога, оскільки рівень і якість професійної майстерності, успішність професійної діяльності психолога багато в чому визначаються не тільки рівнем володіння психологічними знаннями, а й залежать від особливостей розвитку його професіоналізму ще на етапі навчання у вищій школі. У зв'язку з цим, у контексті проблем професійної діяльності психолога обговорюються не тільки питання, що стосуються змісту діяльності психолога, але і питання, пов'язані з вивченням особливостей майбутнього психолога, що сприяють його успішній професіоналізації.

Вивченню уявлень про зміст діяльності психолога у рамках системного підходу, її об'єкт, цілі, засоби було присвячене дослідження А. І. Донцової і Г. М. Белокрилової, зокрема, ними було встановлено, що система професійних уявлень психологів складається з двох складових: суб'єктної і предметної підсистем. Розглядаючи дані підсистеми як взаємопов'язані і взаємодоповнюючі, вони відзначають, що суб'єктна підсистема включає в себе уявлення майбутніх психологів про фахівця з психології як суб'єкта професійної діяльності, в той час як предметна підсистема – уявлення про зміст діяльності психолога. Характеризуючи систему уявлень

про психолога як суб'єкта професійної діяльності, автори вказують на те, що професійний світогляд психологів є дворівневим і включає в себе як варіативні-поверхові уявлення, так і більш стійке репрезентативне «ядро», до якого автори відносять власне предметні уявлення, які характеризують праобраз результатів діяльності, способи їх досягнення, уявлення про зміст діяльності психолога.

Проблемам професійної діяльності психолога присвячено також дослідження Г. Ю. Любімова. Аналізуючи результати опитувань студентів та випускників факультету психології МГУ, що проводились протягом ряду років співробітниками лабораторії «Психологія професій і конфлікту», очолюваної проф. Е. А. Клімовим, Г. Ю. Любімов зазначає, що абітурієнт-психолог не має чіткого уявлення про майбутню професійну діяльність та характеризується відсутністю розуміння і усвідомлення її завдань та засобів реалізації. Наявний образ професійної діяльності у студентів, як, вважає автор, дифузний, неструктурований і багато в чому нереалістичний. Тому принцип системності як стрижневий у формуванні професіоналізму майбутніх психологів у ВНЗ втілюється в такому разі у необхідність формування у студентів системи знань про професійну діяльність фахівця з психології, що виступить передумовою успішності формування в них професіоналізму.

Отже, професійна підготовка майбутніх фахівців з психології передбачає оволодіння системою допрофесійних й професійних знань, навичок і вмінь у галузі психології, а також розгляд процесу фахової підготовки психологів як системи формування професіоналізму. Однак ця педагогічна система професійної підготовки у вищій школі має специфічні особливості. При цьому професіоналізм являє собою не статичний (один раз заданий, незмінний), а динамічний, безупинно змінюючийся стан майбутнього психолога. У процесі навчання у вищій школі, побудованого на спеціально організованих принципах, професіоналізм майбутніх психологів розвиваються, складаються прийоми його формування, діяльність набуває якісно нові характеристики.

Список використаних джерел

1. Андреев А. А. Педагогика высшей школы / А. А. Андреев. – М. : Моск. межд. Ин-т, 2002. – 264 с.
2. Афанасьев В. Г. О системном подходе в социальном познании / В. Г. Афанасьев // Вопросы философии. – 1973. – № 6. – С. 99–100.
3. Большая советская энциклопедия. – М. : Большая Советская Энциклопедия, 1997. – Т. 23. – 567 с.
4. Каган М. С. Человеческая деятельность (Опыт системного анализа) / М. С. Каган. – М., 1974. – 231 с.
5. Клир Дж. Системология. Автоматизация решения системных задач: пер. с англ. / Дж. Клир. – М. : Радио и связь, 1990. – 544 с.

6. Клопов Р. В. Системний підхід як методологія дослідження професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту / Р. В. Клопов. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pfto/2009_4 /files/ ped904_ 22.pdf
7. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. – 312 с.
8. Маркс К. Німецька ідеологія / К. Маркс. – М. : Политиздат, 1988. – 366 с.
9. Окса М. М. Системний підхід у педагогіці : історичний аспект / М. М. Окса // Педагогічні науки: збірник наукових праць Бердянського педагогічного університету. – Бердянськ : БДПУ, 2007. – № 1. – С. 14.
10. Основы менеджмента : учеб. пособ. для вузов / О. А. Зайцева, А. А. Радугин, К. А. Радугин, Н. И. Рогачева. – М. : Центр, 1998. – 432 с.
11. Педагогические системы, педагогические процессы и педагогические технологии в современном педагогическом знании / Г. Н. Александров и др. // Образовательные технологии и общество. – 2000. – № 2. – Т. 3. – С. 134–149. – Режим доступа: http://ifets.ieee.org/russian/ depository/v3_i2/html/4.html.
12. Социология : энциклопедия / сост. А. А. Грицанов, В. Л. Абушенко, Г. М. Евелькин, Г. Н. Соколова, О. В. Терещенко, 2003. – 488 с.
13. Философский словарь / ред. И. Т. Фролова. – 4-е изд. – М. : Политиздат, 1981. – 445 с.

Яланська Д. Ю.,
магістрантка кафедри психології Запорізького національного технічного університету;

Черепєхіна О. А.,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Запорізького національного технічного університету

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ ІЗ ЗПР ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Інтенсифікація шкільного навчання і погіршення здоров'я дітей сприяють збільшенню кількості учнів, які не встигають. Однією з основних причин шкільної неуспішності є парціальне відставання у розвитку психічних функцій. У разі стійкого відставання у формуванні психічних функцій – в ситуації затримки психічного розвитку (ЗПР) – шкільна неуспішність стає більш вираженою і приводить до неможливості навчання в масовій школі.

Тому гостро постає питання про своєчасну діагностику рівня розвитку психічних функцій дітей і підбору адекватних коректувальних заходів. Діагностика та інші заході, спрямовані на своєчасне виявлення та забезпечення умов, адекватних специфіці дитини із ЗПР, є напрямом психологічного супроводу, який останнім часом має своє поширення і на роботу психолога із специфічними категоріями дітей.

Останнім часом наголошується тенденція до індивідуалізації навчального процесу з урахуванням специфіки та рівня розвитку психічних функцій дитини. Діагностика індивідуальних особливостей розвитку психічних функцій у дітей в нормі дозволить підібрати адекватні педагогічні прийоми для кожної дитини. Найадекватнішим вищеназваним задачам є нейропсихологічний підхід до діагностики стану вищих психічних функцій (ВПФ).

Цей підхід, розроблений Л. С. Виготським та А. Р. Лурією, враховує як зміни в структурі психічних функцій, так і вдосконалення міжсистемних відносин у ході онтогенезу. Діагностика стану ВПФ, що проводиться з урахуванням принципів системної динамічної організації та локалізації психічних функцій, дозволяє виявити неоднорідність дитячої популяції і дати індивідуальну характеристику стану психічних функцій дитини. Основою нейропсихологічної діагностики є якісний аналіз стану ВПФ, проте все більше її упровадження в шкільну практику обумовлюють необхідність переходу до кількісних методів оцінки стану ВПФ дитини, що дозволяють зберегти специфіку якісного аналізу.

Розробка таких методів стосовно дитячої популяції в нормі та при ЗПР вимагає розгорнених досліджень закономірностей розвитку різних ВПФ і зокрема зорово-просторових функцій, оскільки вони, разом з іншими психічними функціями, виконують важливу роль в шкільному навчанні і при цьому є недостатньо вивченими.

Таким чином, актуальність даного дослідження визначається необхідністю виявлення особливостей розвитку ВПФ і зокрема зорово-просторових функцій, за даними нейропсихологічного обстеження, в умовах ЗПР в порівнянні з нормою – з одного боку, і визначення якісної своєрідності переробки здорово-просторової інформації дітьми з різними типами розвитку ВПФ як в нормі, так і при ЗПР – з іншого.

Як зазначають психологи [1; 2; 3; 4], затримка психічного розвитку (ЗПР) – це психолого-педагогічне визначення для найпоширенішого серед всіх відхилень, що зустрічаються у дітей, в психофізичному розвитку. За даними різних авторів, в дитячій популяції виявляється від 6 до 11% дітей із ЗПР різного генезу. Затримка психічного розвитку відноситься до «прикордонної» форми дизонтогенезу і виражається в сповільненому темпі дозрівання різних психічних функцій. В цілому для даного стану є

характерними гетерохронність (різночасність) прояви відхилень і істотні відмінності як в ступені їх вираженості, так і в прогнозі наслідків.

Для психічної сфери дитини із ЗПР типовим є поєднання дефіцитарних функцій з підлягаючими збереганню. Парціальна (часткова) дефіцитарність вищих психічних функцій може супроводжуватися інфантильними рисами особи і поведінки дитини [3]. При цьому в окремих випадках у дитини страждає працездатність, в інших випадках – довільність в організації діяльності, в третіх – мотивація до різних видів пізнавальної діяльності і т. д.

Затримка психічного розвитку у дітей є складним поліморфним порушенням, при якому у різних дітей страждають різні компоненти їх психічної, психологічної і фізичної діяльності.

Для того, щоб зрозуміти, що є первинним порушенням в структурі даного відхилення, необхідно пригадати структурно-функціональну модель роботи мозку (А. Р. Лурія). Відповідно до даної моделі виділяються три блоки – енергетичні, блок прийому, переробки і зберігання інформації і блок програмування, регуляції і контролю. Злагоджена робота вказаних трьох блоків забезпечує інтеграційну діяльність мозку і постійне взаємозбагачення всіх його функціональних систем [4].

Відомо, що в дитячому віці функціональні системи з коротким тимчасовим періодом розвитку більшою мірою знаходять тенденцію до пошкодження. Це характерно, зокрема, для систем довгастого і серединного мозку. Ознаки ж функціональної незрілості проявляють системи з тривалішим постнатальним періодом розвитку – третинні поля аналізаторів і формації лобової області. Оскільки функціональні системи мозку дозрівають гетерохронно, то патогенний чинник, який впливає на різних етапах пренатального або раннього постнатального періоду розвитку дитини, може викликати складне поєднання симптомів, як негрубого пошкодження, так і функціональної незрілості різних відділів кори головного мозку [1].

Коректувальна освіта займає значне місце в системі освіти. Вона використовується на ступенях дошкільної, початкової і основної освіти. Його вживання обумовлено погіршенням стану здоров'я учнів і збільшенням числа учнів із зниженими навчальними можливостями. За оцінками фахівців, кількість дітей, що мають відхилення в розвитку, стані здоров'я і потребуючих в коректувально-реабілітаційній роботі, досягає вже більше 60 % від загального контингенту учнів.

Іншими словами, коректувальна освіта реалізується за допомогою створення особливих нормативно-правових, дидактичних і інших умов, що дозволяють таким учням справлятися з навчальними навантаженнями і по можливості компенсувати недоліки в розвитку. Дослідження, що проводяться в рамках Програми по проблемах коректувальної освіти, тор-

каються, головним чином, змісту коректувальних освітніх програм і методичного забезпечення роботи з ними.

Дослідження, що проводяться, виявили недостатню забезпеченість установ освіти коректувальними програмами для всіх ступенів навчання. ця проблема поступово розв'язується. дещо інший розворот вона одержала у зв'язку з тенденціями стандартизації освіти, що розвиваються. мабуть, що випускникам коректувальних класів в майбутньому доведеться складати єдиний державний іспит на загальних підставах разом з іншими учнями. в цих умовах росте роль взаємодії коректувальної і загальної освіти в рамках однієї і тієї ж освітньої установи. ідеологія коректувальної освіти передбачає можливість вільного переходу учнів з коректувальних навчальних груп в звичні і навпаки в міру необхідності. найлегше це зробити в умовах однієї і тієї ж освітньої установи [2].

Іншою актуальною проблемою стало поступове підвищення віку коректувальних груп і класів, що вчаться. так навчання у вечірніх-змінних школах у багатьох випадках принципово майже не відрізняється від коректувального. воно вимагає не тільки формування необхідних знань, умінь і навиків, здійснюваного в зручному для учнів темпі і з посильним рівнем складності, але також в більшості випадків відновлення навчальної діяльності в цілому. порівняльне дослідження причин навчання в коректувальних групах також ще не проводилося.

Проблема коректувальної освіти описується великою групою педагогічних категорій і понять, таких як важковиховувана, педагогічна занедбаність, неуспішність, другорічництво, девіантна поведінка. Загальні основи всіх цих явищ охоплюються сучасним поняттям «шкільна дезадаптація», визначеним як порушення процесів взаємодії дитини з навколишнім світом унаслідок невідповідності його індивідуальності уніфікованим умовам і вимогам соціальних інститутів навчання і виховання. Цей термін використовується в понятійному апараті педагогіки для характеристики і класифікації проблем дітей групи ризику [1].

Серед причин, що визначають необхідність навчання в класах і групах коректувально-розвиваючого навчання (далі в тексті КРН), найбільше значення мають низький рівень здоров'я в цілому, затримка психічного розвитку (ЗПР), недостатній рівень розумового розвитку, педагогічна занедбаність. З підвищенням віку учнів причини органічного психофізіологічного характеру поступово втрачають своє значення. А значення причин соціально-педагогічного плану, навпаки, зростає.

Психологи виділяють наступні особливості психологічної системи КРН. Цілі КРН мають загальні і специфічні частини. До загальної частини цілей КРН, аналогічної цілям загальної освіти, відноситься освоєння змісту освітніх програм на рівні діючих стандартів освіти. Специфічними задачами КРН є:

- активізація пізнавальної діяльності учнів;
- підвищення рівня їх розумового розвитку;
- нормалізація навчальної діяльності;
- корекція недоліків емоційно-особового і соціального розвитку;
- соціально-трудова адаптація.

Зміст КРН визначається Типовим базисним навчальним планом освітньої установи з класами КРН і відповідними цьому плану навчальними програмами. Відмітною особливістю даного плану від навчального плану класів вікової норми є виділення від 3-х до 5 годин в тиждень в частині шкільного компоненту змісту освіти на коректувально-розвиваючі групові і індивідуальні заняття загальної і наочної спрямованості. З урахуванням того, що основною метою навчання є активізація пізнавальної діяльності, корекція емоційно-особової сфери, пильна увага в змісті освіти надається предметам естетичного циклу – образотворчому мистецтву, музиці, ритміці [2].

Отже, велике значення для соціальної адаптації, нормалізації навчальної діяльності мають уроки технології, які не можуть в початковій школі замінюватися іншими дисциплінами. В старших класах передбачається по 5–6 годин для організації поглибленої професійної підготовки. Фахівцями визначені наступні методичні принципи побудови змісту учбового матеріалу, направлені на забезпечення системного засвоєння знань тими, що вчаться:

- посилення практичної спрямованості матеріалу, що вивчається;
- виділення сутнісних ознак явищ, що вивчаються;
- опора на життєвий досвід дитини;
- опора на об'єктивні внутрішні зв'язки в змісті матеріалу, що вивчається, як в рамках одного предмету, так і між предметами;
- дотримання у визначенні об'єму матеріалу принципу необхідності і достатності, що вивчається;
- введення в зміст навчальних програм коректувальних розділів, що передбачають активізацію пізнавальної діяльності, засвоєних раніше знань і умінь дітей, формування шкільно-значущих функцій, необхідних для вирішення навчальних задач.

Список використаних джерел

1. Актуальные проблемы диагностики задержки психического развития детей / под ред. К. С. Лебединской. – М. : Педагогика, 2001. – 127 с.
2. Бадалян Л. О. Невропатология / Л. О. Бадалян. – М. : Просвещение, 1997. – 317 с.
3. Дети с временными задержками развития : сборник статей / под ред. Т. А. Власовой, М. С. Певзнер. – М. : Педагогика, 1971. – 206 с.
4. Переслени Л. И., Мастюкова Е. М. Задержка психического развития: Вопросы дифференциации и диагностики / Л. И. Переслени, Е. М. Мастюкова // Вопросы психологии. – 1989. – № 1. – С. 55–61.

СЕКЦІЯ 7
ІНОЗЕМНІ МОВИ В МІЖКУЛЬТУРНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Бельмас Н. В.,
вчитель вищої категорії, старший вчитель, вчитель англійської мови Запорізької гімназії № 71 з поглибленим вивченням іноземної мови

ТРЕВЕЛ-ТЕКСТ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ ОСВІТНІХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

На початку нового міленіуму зростає актуальність пошуку нових методів мотивації шкільного загалу до вивчення іноземних мов, а саме англійської, що виступає своєрідною lingua franca в глобалізованому світі. В рамках нової національної парадигми вивчення іноземних мов – компетентнісного підходу до оволодіння ними – все більшої актуальності набирають стратегії, що фокусуються на створенні освітнього середовища, яке відповідає прагматичним потребам учнів. Для досягнення вищезгаданої мети все частіше використовуються автентичні НМК, в яких реалізуються настанови Європейської мовної конвенції – вивчення іноземної мови заради її практичного застосування в реальних комунікативних ситуаціях.

Найчастіше знання з іноземної мови школярів знаходять своє практичне вираження під час подорожей та спілкування з однолітками з країн мови, яка вивчається. Саме тому сучасний підручник має репрезентувати контент, що відповідає реальним комунікативним потребам учнів. Як зауважує авторитетний австралійський дослідник Ф. Гануш, довгий час інформація, присвячена мандрам та подорожам, нівелювалась дослідниками різних царин знань, в тому числі і методистами, адже американське та європейське суспільство розглядало цю тематику лише в парадигмі «відпочинок» [3]. Останнім часом відбулись зміни по відношенню до цієї концептосфери серед когорти британських, американських та вітчизняних

методистів. Практично в кожному підручнику міститься лексика, що вербалізує тему подорожей, та наявні тексти, що актуалізують тему мандрів.

Як слушно зазначає український дослідник Ю. Полєжаєв: «Імплементація тревел-тексту у процес викладання іноземних мов не лише допомагає розширити загальнокультурну ерудицію, але й формує нові аксіологічні орієнтири, … долається упереджене ставлення до представників інших народів та етнічних спільнот (на глобальному та локальному рівнях), формується толерантне ставлення у сприйнятті їхніх звичаїв, традицій тощо» [1, с. 124].

Одним із завдань цієї розвідки є опис та аналіз тревел-текстів як засобу мотивації до вивчення іноземних мов в рамках Нової української школи та потреб сучасного школяра. Апелюючи до Ю. Полєжаєва, під тревел-текстом, ми розуміємо «полікодовий (присутність вербальних і невербальних комунікативних кодів) і мультиінституціональний різновид тексту, семантичною детермінантою якого є тревел-контент, тобто тематичне наповнення певного тексту, націлене на репрезентацію інформації про привабливий для мандрівника географічний локус і його конституенти (флора, фауна, природні явища, артефакти) та етнокультурне середовище (його актанти, практики, звичаї й традиції)» [2 с. 7].

Базуючись на вищенаведеній дефініції, можна дійти висновку, що тревел-текст поряд з лексичним та граматичним потенціалом у навчанні іноземним мовам корелюється з **ключовими компетентностями нової української школи** (спілкування державною мовою, спілкування іноземними мовами, компетентності в природничих науках і технологіях, інформаційно-цифрова компетентність, уміння навчатися впродовж життя, соціальні і громадянські компетентності, підприємливість, загальнокультурна грамотність, екологічна грамотність і здорове життя) та є унікальним методичним знаряддям для формування вмотивованості учнів до вивчення іноземних мов і формування громадянина з європейськими аксіологічними орієнтирами.

Приміром, іншомовна компетентність реалізується в рамках самого курсу іноземної мови в школі, адже автентичний тревел-текст репрезентований в підручниках та в інтернеті мовою оригіналу, що сприяє не лише оволодінню новим лексичним та граматичним матеріалом, але й інтенсивному засвоєнню нових соціо-культурних реалій та формує загальнокультурну грамотність завдяки формуванню нових густологічних парадигм в рамках осягнення досвіду інших лінгво-культурних спільнот. Саме тревел-текст допомагає збагаченню культурного тезаурусу школярів не лише іноземною, але й державною мовою, коли учень намагається знайти синонім культурному феномену у власній культурній традиції.

Евристичний потенціал тревел-тексту допомагає підліткам відкривати нові підходи до захисту навколишнього середовища та формування

здорового способу під час вивчення розділів «The Earth is Ours» та «Fit and Healthy», що розміщено в НМК On Screen B 1 видавництва Express Publishing, рекомендованого МОН України для середньої та старшої школи.

Тревел-текст має унікальний потенціал у формуванні інформаційно-цифрової компетенції, а саме мотивує учнів до використання цифрових технологій під час підготовки до індивідуальних завдань та сприяє розвитку компетентності в природничих науках та технологіях для репрезентації власного емпіричного досвіду. Наприклад, під час вивчення теми «Destinations» учні повинні підготувати доповідь на тему «Туристична територія», що вимагає від них розвитку навичок збирання даних, обробки та обміну інформацією з використанням глобальної мережі інтернет.

Робота з тревел-текстом сприяє усвідомленню свого місця в соціальному середовищі на теренах власної держави, а також на цікавих прикладах інших культурних спільнот, пробуджує в школярів намір втілювати чужий досвід в соціальні реалії України, що і є способом формування таких компетентностей як підприємливість, соціальні та громадянські компетентності та уміння навчатися впродовж життя.

Ця розвідка є однією з небагатьох спроб осягнення методичного потенціалу тревел-тексту та способів його імплементації в українське освітнє середовище. В подальшому планується створення стереоскопічної візії залучення тревел-тексту в навчальний процес в рамках нової української школи.

Список використаних джерел

1. Полєжаєв Ю. Г. Використання тревел-тексту у викладанні іноземних мов у немовних вищих навчальних закладах (на матеріалі англійської мови) / Ю. Г. Полєжаєв // Актуальні проблеми сучасної германістики та методика викладання іноземних мов [Текст]: колективна монографія / [Брутман А. Б., Бутов В. М., Василенко Г. В. та ін.]; за заг. ред. П. В. Прохорової. – Запоріжжя : «Дике поле», 2015. – С. 120–132.
2. Полєжаєв Ю. Г. Тревел-журнали в Україні: структурно-функціональні та жанрово-тематичні особливості : автореф. дис. … наук. ступеня канд. наук з соц. комун. : спец. 27.00.04 «Теорія та історія журналістики» / Полєжаєв Юрій Григорович – Запоріжжя, 2017. – 20 с.
3. Hanush F. The Geography of Travel Journalism: Mapping the Flow of Travel Stories about Foreign Countries / F. Hanush // International Communication Gazette. – 2014. – Vol. 76 (1). – P. 47–66.Innovation in education [Electronic source]. – Access mode: https://www.unicef.org/education/bege_73537.html

Бондаренко О. М.,
доцент кафедри теорії та практики перекладу Запорізького національного технічного університету

МІЖКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ БІРЖОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Інтернаціоналізація і глобалізація економіки, основним інструментом яких є англійська мова, як мова міжнародного спілкування, призводить до появи численних термінів і понять, які повинні бути перекладені на національні мови максимально точно, щоб зміст повідомлення мовою оригіналу відповідав змісту мовою перекладу.

Біржова діяльність існує в англомовних країнах вже протягом століть, тому термінологія галузі є усталеною. У більшості випадків терміни запозичуються у такому вигляді, який вони мають в англійській мові разом з явищами, яких не існує в національній культурі ведення біржової діяльності. Тому перекладач є учасником процесу міжмовної комунікації, якій допомагає уникнути проблем нерозуміння, що породжуються соціальними невідповідностями [1].

Розуміння англомовних біржових термінів полегшує той факт, що значна частина термінів є вторинними номінаціями, тобто їх термінологічне значення є вторинним по відношенню до загальновживаного значення, яке тою чи іншою мірою зрозуміло носіям різних культур.

Найбільшу групу термінів складають лексичні одиниці, утворені від назв різних тварин, якості яких зрозумілі у більшості культур: *bulldog, bull, bear.* Але значення подібних одиниць потребують додаткового тлумачення з урахуванням того, що відбувається метафоричний переніс якостей цих істот на якості цінних паперів або компаній. Так*, condor* – стратегія покупки та продажу опціонів – отримала таку назву тому що форма діаграми виплат нагадує птицю. Компанія з двома філіалами, які можуть стати двома різними компаніями*,* отримало назву *butterfly* за аналогією з двома крилами метелика. Один із методів обробки даних отримав назву *caterpillar,* тому що графік відображає хвилеподібний рух цін.

Основою для метафоричного переосмислення біржових термінів можуть бути назви частин будинку, які використовуються структурними підрозділами біржі. Їх переосмислення може відбуватися на основі зовнішньої схожості або подібності функцій: *floor, pit, garage, curb, ceiling.*

Окрему семантичну групу складають біржові терміни, один з елементів яких пов'язується з релігійними віруваннями: angel investor, fallen angel, religion stock. До цієї ж групи віднесемо посилання на казкових істот: *dwarfs* – забезпечені недвижимістю цінні папери компанії Fannie Mae.

Безперечно, розуміння одиниць цієї групи потребує знань реалій іншої культури. Логіка переносу значення не є прозорою, тому переклад подібних лексичних одиниць слід супроводжувати перекладацьким коментарем.

Можна виокремити групу термінів, при утворенні яких використано метафоричне перенесення негативних асоціацій, які чітко закріплені у підсвідомості представників різних культур: *dead market, Death Cross, dirty bond, dirty price, dirty floating, dark-cloud cover*. Але асоціацій недостатньо для точного розуміння та оперування терміном, тому не можна обмежуватися калькованим перекладом, треба передати точну семантику терміну, навіть якщо втрати при перекладі неминучі.

Назви графіків змінення вартості цінних паперів також яскраво демонструють метафоричне перенесення форми звичайних предметів побуту на форми кривих, які утворюються при наявності різних трендів: *umbrella line, hammer, hanging man, candlestick*

Наведемо ще одну групу слів, семантика яких будується на метафоричному переосмисленні географічної назви. Так, *Chinese wall* позначає комунікаційний бар'ер між фінансистами та трейдерами. Логіка переносу значення не створює комунікаційного бар'єру, в той час як такі одиниці як *American option, European option* потребують додаткової інформації для вірної передачи змісту на іншу мову.

З точки зору міжкультурної комунікації найбільш складними виявляються двокомпонентні лексичні одиниці, складовою яких є власне ім'я: *Bollinger bonds, Calmar ratio, Darvas box, De Marker*. Від перекладача вимагається провести екскурс в історію виникнення термінів і понять, які позначаються ними.

Таким чином, перенесення значення лексичної одиниці загальновживаної мови на термінологічну одиницю, на основі подібності деяких якостей є досить продуктивним способом утворення біржової термінологічної лексики англійською мовою. Асоціації допомагають перекладачу зрозуміти логіку утворення терміну та деякою мірою полегшують зрозуміти семантичні зв'язки всередині терміну. Але логіка переносу значення може бути незрозумілою носіям інших культур, або недостатньою для адекватного і точного перекладу терміну.

Ефективність комунікації залежить від адекватної інтерпретації соціальних явищ, вмілого використання мовних засобів, які позначають об'єкти соціальної реальності.

Список використаних джерел

1. Штепуляк О.С. Міжкультурні аспекти перекладу та їх роль у фаховій підготовці майбутніх перекладачів [Електронний ресурс] / О.С. Штепуляк // Молодий вчений – 2011.– № 4.1 (31.1).– Режим доступу: http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/4/194.pdf

Брутман А. Б.,
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри ІМПС Запорізького
національного технічного університету

ТЕМАТИЧНІ ГРУПИ ІННОВАЦІЙ В ЦАРИНІ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ

У сучасній українській та західній лінгвістиці зростає кількість робіт, присвячених проблематиці лексичних інновацій. Під лексичною інновацією (неологізмом) розуміються «слова або звороти, що створені для позначення нового (раніше не відомого) предмета або для вираження нового поняття» [1, с. 5]. Саме неологічні утворення віддзеркалюють нові феномени в найрізноманітніших сферах життя людини – культура, наука, медицина, туризм тощо. Ця тенденція властива і бізнес-термінології, що переживає справжній «неологічний бум», адже це сфера поступово орієнтується на перехід в інтернет-простір, саме тому більшість робіт зорієнтована на опис лексичного матеріалу, дискурсивне поле якого пов'язане з e-economy.

Однак західне бізнес-середовище має сталі моделі поведінки, етичні норми, власну корпоративну міфологію, організаційні ритуали, що акумулюються в мові корпоративних працівників. Корпоративна культура в англосаксонському світі зародилась у другій половині XIX століття та досягла свого розквіту в 70-х роках минулого століття і все ще залишається атрибутивною рисою західного світосприйняття реальності. Наукове осмислення неологічних утворень у мові корпоративних працівників усе ще перебуває на початковій стадії в лінгвістичній науці.

Головною метою цієї розвідки є виокремлення тематичних груп неологізмів у царині корпоративної культури в англомовних країнах, адже корпоративна культура та лексика має глобальне поширення. Соціокультурні явища, притаманні корпоративній культурі міжнародних організацій, поступово асимілюються в представництвах компаній за кордоном.

Для аналізу було відібрано лексичні одиниці в онлайн-словнику wordspy.com [2], які мають помітку – корпоративна культура. Аналізуючи подані неологізми та їх похідні, було виділено такі тематичні групи: неологізми для номінації людей, що працюють в компанії; неологізми на позначення місць в офісі; неологізми, що описують робочий час; лексичні інновації на позначення корпоративних стратегій управління; неологізми, що використовуються для опису поведінки та звичок працівників; неологізми, що описують дискримінацію на робочому місці; нові слова для опису новітніх технологій.

Найбільшу тематичну групу склали слова на позначення працівників: *adminisphere* (керівний склад компанії), *bikeshedder* (працівник, що приді-

ляє увагу незначним проблемам, ігноруючи важливі виробничі проблеми); *corporate jester* (робітник, який за допомогою гумору намагається просувати нові ідеї); *corridor cruiser* (службовець, що проводить більшість робочого часу, гуляючи по офісу в перервах між зборами та зустрічами); *fad surfer* (менеджер, який постійно змінює управлінські стратегії відповідно до модних тенденцій); *fake-ationer* (працівник, який під час відпустки занурений в роботу: читання електронних повідомлень, виконання роботи, взятої додому, тощо); *gray matter* (найнятий досвідчений літній управитель в компанії, де переважна більшість робітників молодь); *insultant* (консультант, який пропонує непопулярні заходи для позитивних змін у компанії); *marzipan layer* (персонал, що займає найвищі щаблі в компанії, однак не є власниками чи співвласниками); *multicrastinator* (робітник, який витрачає час на декілька завдань, не пов'язаних з роботою); office creeper (людина, яка під час робочого дня вештається в офісі та викрадає особисті речі працівників компанії), *office-free* (працівник, якому для роботи не потрібен кабінет чи робоче місце); *philanthrocapitalist* (філантроп, що послуговується методами капіталізму); *presentee* (робітник, що відчуває потребу в своїй присутності на робочому місці в понаднормовий час та навіть під час хвороби); smexter (робітник, якій під час перерви на перекур відсилає СМС та спілкується в соціальних мережах по телефону); *snoopervisor* (керівник, який постійно підглядає за своїми підлеглими); *sweatworker* (працівник компанії, в якій під час нарад проводять зарядку); *two-pizza team* (лексема, що використовується на позначення невеликої команди працівників).

Група неологізмів на позначення корпоративних принципів, управлінських стратегій: *blamestorming* (критика помилок під час зібрань та нарад); *bozo explosion* (скорочення працівників, що не відповідають професійним стандартам, при появі нового управителя, який на їх місце набирає нову некваліфіковану заміну); *fiduciary capitalism* (компанія управляється акціонерами, що є представниками пенсійних або відкритих фондів); *jerktech* (принцип незаконного перепродажу товарів та послуг, що не належить компанії); *orchestra model* (управлінська модель, що будується на інструкціях від голови компанії); *ramen profitable* (компанія, доходів якої вистачає лише на зарплати без прибутку для засновників).

Тематична група для опису офісних приміщень: *al desko* (запозичення, що означає за столом); *cube farm* (офіс, в якому є всі робочі місця огороджені); *ego wall* (місце або стіна, де працівник вішає або виставляє свої дипломи, сертифікати, нагороди та подяки); *hot desk* (робочий стіл, за яким може працювати будь-хто з працівників); *hoteling* (офіс, в якому в працівників не має постійних робочих місць); *lactation room* (кімната, в якій молоді мами можуть зібрати молоко для своїх дітей); *lifestyle office* (офіс, в якому враховані інтереси кожного з працівників).

Поведінка на робочому місці знайшла своє відображення в таких лексичних інноваціях: *exit memo* (записка керівникові від працівника, який зібрався звільнятись); *stealth parenting* (догляд за власною дитиною в час, відведений для виконання робочих обов'язків поза офісом); *pin-drop syndrome* (повна тиша під час роботи в офісі, коли найменший шум впливає на роботу працівників); *prairie dogging* (масове вставання з відгородженого місця роботи, коли працівники чують шум, або намагаються спілкуватись); *self-interrupt* (перерва в роботі заради перевірки своєї персональної сторінки в соціальній мережі); *underload syndrome* (хвороба або депресія через відсутність складних креативних завдань або недостатнє стимулювання).

Неологізми на позначення найрізноманітніших видів дискримінації: *glass ceiling* (практика дискримінації за статевим та расовим принципом у просуненні кар'єрними сходинками); *glass cliff* (проект чи важлива посада, яку довіряють жінці через високі ризики провалу); *rainbow ceiling* (практика дискримінації представників сексуальних меншин через створення бар'єрів у професійному зростанні); *sticky floor* (неофіційна практика, направлена на унеможливлення кар'єрного зростання серед працівників).

Лексичні інновації на позначення нових технологій у корпоративній культурі: *BYOD* – скорочення від *bring your own device* (корпоративна політика, коли працівники приносять власну техніку на роботу); *corporate portal* (мережа, розрахована на працівників компанії); *occupational spam* (неважлива або некорисна інформація, що розсилається в корпоративній поштовій системі); *triple delivery* (презентація, під час якої роздатковий матеріал, презентація на екрані і текст доповідача збігаються).

Новітня лексика на опис робочого часу працівників: *job spill* (виконання роботи в понаднормований час); *pre-cation* (відпочинок перед початком нової роботи); *workweek creep* (збільшення робочого часу за рахунок понаднормової роботи, що постійно виконується у вільний час без оплати).

У подальшому планується дослідження словотворчих моделей зазначених груп та пошук аналогів в українській та німецькій лінгвокультурі, що допоможе виокремити тенденції в появі лексичних інновацій у вищезазначеній сфері.

Список використаних джерел

1. Зацний Ю. Інновації у словниковому складі англійської мови початку XXI століття: англо-український словник / Ю. Зацний, А. Янков. – Вінниця : Нова Книга, 2008. – 360 с.
2. Wordspy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www. wordspy.com

Василенко Г. В.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри ІМПС Запорізького національного технічного університету

ІНОЗЕМНА МОВА ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ В ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ

В умовах сьогодення, коли темп життя постійно прискорюється, зростає швидкість надходження нової інформації та урізноманітнюються процеси її обробки, а події і ситуації професійної сфери вимагають прийняття стрімких і вірних рішень, вміння ефективно вживати мовні знання відіграє одну з головних ролей в успішному становленні фахівця індустрії туризму. Значне зростання туристичної галузі в останні десятиліття призвело до потреби у великій кількості професійних кадрів по всьому світу. Мова стала знаряддям ведення успішного бізнесу, вирішальним фактором у суспільно значущій діяльності в мультикультурних контекстах.

Цивілізаційні зміни глобального характеру накладають свій відбиток на методику викладання іноземної мови в галузі туризму та на процес її опанування студентами. Так, комунікація більше не вважається метою, а розглядається як знаряддя для участі в соціально важливих видах діяльності у повсякденних і професійних умовах буття. Метою стає розвиток багатомовної компетентності для роботи в мультилінгвальному середовищі, де англійська мова відіграє роль посередника в цьому процесі [2, p. 138].

Поряд із традиційним навчанням іноземної мови з'являються форми дистанційного онлайн-навчання (e-learning) та набувають поширення змішані форми. Зосередимося далі на двох основних аспектах викладання іноземної мови в галузі туризму, що вирізняють особливості даної дисципліни серед інших і зумовлюють певну специфіку навчання, а саме: професійному і культурологічному.

Професійний аспект навчання передбачає засвоєння спеціальної лексики, граматики в контексті туризму, штампів професійного етикету спілкування, набуття навичок слухового сприйняття повідомлення і відповідної реакції на нього. Лексика мови туризму включає не тільки професійну термінологію і словник надання послуг у типових робочих ситуаціях, а також мову описових текстів країнознавчого, історичного, культурологічного і мистецького змісту, що відображають тексти екскурсій, туристичних брошур і путівників, дорожніх нотаток і журналів. При вивченні лексики варто звертати увагу на комбінаторику слів у словосполученнях; вживання ідіом, власних імен, екзотизмів і варваризмів; застосування стилістичних

засобів епітета, метафори і порівняння в усному чи письмовому зображенні туристичного об'єкта.

Граматика в контексті туризму має на увазі засвоєння тих граматичних явищ, що притаманні кожній професійній темі. Наприклад, пасивний стан дієслів у текстах про пам'ятки архітектури, рукотворні атракціони, процес виробництва пива або вина в межах теми 'Tourist attractions', означальні підрядні речення в описових текстах, що містять етнокультурні реалії і символи під час вивчення теми 'Cultural traditions', умовні та спонукальні речення, неозначені займенники в промо-текстах, презентаціях розважальних програм в рамках тем 'Destinations', 'Recommending and promoting sights', 'Hotel entertainment'. Крім того, добірка граматичних вправ для самостійної домашньої роботи має обов'язково бути в контексті туризму.

На кожному практичному занятті викладач має довести, а студент усвідомити мету опрацювання і подальше практичне втілення тих чи інших мовних зразків. Результатом має бути дискурсивна компетентність – здатність продукувати мовні вміння в різних контекстах професійної комунікації в усіх чотирьох видах мовленнєвої діяльності: читанні, письмі, аудіюванні та усному мовленні [3, p. 278]. Професійний аспект накладає певні обмеження на викладача і студента, позаяк не відводиться часу на повторення чи тренувальні вправи. Передбачається, що студент на початок вивчення іноземної мови в галузі вже має достатню мовну підготовку (language background), що, в силу різних причин, буває не завжди.

У дослідженні професійного аспекту навчання іноземної мови в галузі неможливо оминути його міждисциплінарні зв'язки. Часто знання професії допомагає у проходженні окремих тем з іноземної мови, іноді, навпаки, деякі професійні теми розглядаються раніше на заняттях з іноземної мови в галузі. Серед предметів, дотичних до іноземної мови в галузі, варто вирізнити такі: культурологія, психологія, переклад, готельний бізнес, туроперейтинг, маркетинг, екскурсійна справа. Міждисциплінарний підхід до викладання мови для кар'єри в туризмі є доволі ефективним, оскільки сприяє збагаченню світогляду, розвитку вмінь аналізу і синтезу, критичного мислення, систематизації знань.

Культурологічний аспект іноземної мови в галузі туризму має розкривати розуміння того, що власне культура бере на себе фундаментальну роль у сучасному суспільстві. Якщо в минулі віки Бог або Природа вважалися основою, на якій трималися смисли, то в епоху постмодерну саме культура покликана бути базисом епістемічної та онтологічної когерентності [1, p. 216]. Нині в глобальному світі спостерігаються дві протилежні тенденції: універсалізація, уодноманітнення і, рівночасно, інтерес до унікального й іншого, етнокультурне розмаїття, пошук своєї культурної ідентичності.

Культурологія має стати філософським підґрунтям, основою професійного світогляду майбутнього фахівця міжнародного туризму. Вченими сформульовано поняття глобальної компетентності, що є вмінням, яке активізує знання, навички і належне ставлення через рефлексію і вчинки, та є однаково дієвим для всіх мов і культур і, водночас, торкається взаємних зв'язків між мовами і культурами [2, p. 142]. Увагу зосереджено на толерантності, визнанні іншої мови і культури, на спілкуванні відповідно культурним і мовним нюансам, що є суттєвим в індустрії туризму та гостинності.

При складанні навчальних програм з іноземної мови в галузі рекомендується враховувати принципи глобальної компетентності, а саме: здатність управляти лінгвальною і культурною комунікацією в контексті іншості; вміння конструювати і розширювати багатомовний і культурний репертуар; здатність до децентрації; хист збагнути зміст незнайомих мовних чи культурних особливостей; здатність до дистанціювання; вміння піддавати критичному аналізу комунікативну або навчальну ситуацію та пов'язану з нею діяльність; здатність розпізнавати та визнавати *інше* та *іншість* [2, p. 143]. Важливо також добирати автентичні для галузі тексти, або ж такі, що мають міжкультурні елементи разом із професійними.

На кінець зазначимо, що добре знання своєї української культури в поєднанні з вмінням професійно спілкуватися іноземною мовою відкриває перспективи для створення нових туристичних продуктів, сприяє розвитку внутрішнього і в'їзного туризму. Україна ще досі мало відома світові як туристична дестинація, однак, її культура з прадавніх часів і дотепер є багатим і поки що недостатньо використаним туристичним ресурсом. Отже, іноземна мова в галузі туризму є суттєвим чинником кар'єрного становлення, вирішення професійних задач та протистояння викликам у ситуаціях міжкультурної професійної комунікації.

Список використаних джерел

1. Buden B. Cultural translation: an introduction to the problem, and responses [Electronic resource] / Boris Buden, Stephan Nowotny, Sherry Simon, Ashok Bery and Michael Cronin // Translation Studies. – 2009. – Vol. 2. – No. 2. – P. 196–219. – The resource is available: http://dx.doi.org/10.1080/14781700902937730
2. Luka Ineta. Developing language competence for tourism students and employees in a blended learning course / Ineta luka // Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference. – 2016. – Vol. 1. – P. 137–157.
3. Maican Maria Anca. Teaching English to tourism students / Maria Anca Maican // Bulletin of the Transilvania University of Braşov. – 2014. – Vol. 7 (56). – No. 2. – P. 275–282.

Горлачова В. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри ІМПС
Запорізького національного
технічного університету

ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАТЕЙ АНГЛОМОВНИХ ЖУРНАЛІВ ЕКОЛОГІЧНОЇ ТЕМАТИКИ

Характерними рисами екологічних текстів є логічна послідовність, повнота викладення інформації, складність та різноманітність синтаксичних та морфологічних структур, а також нейтральне забарвлення мовних одиниць. Масмедійні екологічні тексти також вирізняються поєднанням стандарту та експресії: нейтральна загальнолітературна лексика доповнюється розмовною та емоційно забарвленою лексикою (експресивними заголовками, словами й словосполученнями з оцінювальною конотацією, метафорами, порівняннями, гіперболами).

Відомо, що всі базові теми сучасних ЗМІ (політична, економічна, соціальна, екологічна) мають свій специфічний інструментарій – набір стройових лексем. На основі лексичного аналізу екологічних текстів періодичного журналу «WE» ми зафіксували таку основну стройову лексему – «environmental», що безпосередньо пов'язана із темами забруднення та захисту довкілля. Згідно з лексикоцентричними даними лексема environmental має в англійській мові такі значення: «1 concerning or effecting the air, land and water on Earth synonym ecological… 2 concerning the people and things around you in your life, for example the buildings you use, the people you live or work with, and the general situation you are in…» [1, p. 567]. На нашу думку, лексема environmental стала стройовою, найбільш частотною в текстах журналу саме тому, що вона, виступаючи синонімом лексеми екологічний (що відповідає тематиці комунікації), має також друге значення, більш антропоцентричне, адже в ньому в центрі уваги саме узагальнений образ людини та світу, що його оточує. Таким чином, використання лексеми *environmental* дозволяє репрезентувати єдність та взаємозв'язок людини та природи. Більш того, використання лексеми environmental надає змогу визначити зацікавленість людства у вирішенні проблем навколишнього середовища – безособовий негативний вплив на повітря, землю та води планети Земля позиціонується як персоніфікований негативний вплив на людей та речі навколо *тебе в твоєму* житті. Абстрактні екологічні проблеми отримують значення «присвійності» – «вплив на планету – вплив на людину» (переадресація впливу на читача та його оточення).

Як свідчить дослідження, лексема environmental функціонує в текстах з різним конотативним наповненням:

– як лексема констатації небезпечного впливу та наслідків, попередження про екологічну катастрофу: *environmental disaster environmental awareness, environmental threat, environmental degradation, environmental impact, environmental refugees, environmental loss, environmental challenge*, наприклад: «reporter Charles Clover as he exposes the extent to which overfishing has contributed to what has been described as «the greatest environmental disaster that people haven't heard about» [2, p. 31];

– як лексема заклику до позитивних екологічних змін: *environmental competence, environmental sustainability, environmental reform, environmental activity, environmental monitoring, environmental assessment, environmental friendly industries and products, environmental release of emissions, environmental technologies, environmental commitment*, наприклад: «*Doing this, the government has no intention to damage the leadership gained by Germany in environmental technologies on the international scale»* [2, p. 49].

– як лексема, що характеризує правовий та політичний перебіг програм регулювання захисту довкілля: *environmental inspection, environmental monitoring, environmental laws and taxes, environmental legislation, environmental concept, environmental issue, environmental activity, environmental program, environmental regulations*, зверніть увагу: «*The task is to identify the best means to enhance the environmental inspection and enforcement of environmental laws and regulations on the basis of the following legal texts: «The issuance of a system of environmental legislation and its application in Lebanon – 2004*» [2, p. 78].

Часто автори екологічних статей звертаються до метафори, щоб відобразити невідворотність певних екологічних вчинків та тієї шкоди, що вони несуть довкіллю. Така думка підсилюється лексикою із негативною конотацією: *current decline in biodiversity, loss of ecosystem services, accelerate, severe dangers, poses*. Розглянемо приклад: «*Some ecosystems are likely to be damaged beyond repair. Current trends in the loss of ecosystem services on land and in the oceans demonstrate the severe dangers that biodiversity loss poses to human health and welfare*» [2, p. 112]. В цьому випадку екосистема позиціонується як технічний механізм, технологізація відбувається за допомогою залучення у контекст лексем *damaged beyond repair*. Звернімося до матеріалів словника, згідно яких, лексема *damage* має значення «to cause physical harm to something or to part of someone's body» [1, p.422] та *repair* «to fix something that is damaged, broken, split, or not working properly» [1, p.1477]. Отже, завдяки метафоричному використанню лексеми *damage* автори статті репрезентують навколишнє середовище як конкретну матеріальну сутність (to something or to part of someone's body), яка зазнає фізичної шкоди (physical harm). Іншим фрагментом аналізованої метафори виступає лексема *repair*, що має в своєму змістовому плані компоненти «*something*» – визначення предмету, а не живої істоти, та «*not working properly*». Таким

чином, метафорична модель «навколишнє середовище – технічний механізм» імпліцитно присутня у зазначеному контексті.

Традиційною для масмедійного тексту є структурна метафора «проблемна ситуація – будівля / приміщення. Вирішення проблеми – запасний вихід / вихід». Автори аналізованого журналу також до неї звертаються. Розглянемо приклад, «*…Only in this way will the community of nations still stand a chance of finding the emergency exit, which was written, to no avail, above the main entrance to the Copenhagen conference centre*» [2, p. 4]. Проте своє ставлення (розчарування) до результатів заходу, який став поштовхом до написання цієї статі, автор реалізує завдяки залученню двох антонімічних лексем *emergency exit / main entrance*, де перша одиниця використана в якості традиційної метафори, а друга – в своєму першому значенні. Безперечно, елемент мовної гри робить цей контекст більш емоційним та репрезентує модальне значення (іронічне ставлення автора до події).

Багато вчених та дослідників екології звертають увагу на фундаментальну проблему кліматичних змін, що лексикалізується в тексті за допомогою метафори зловживання, перенавантаження, виклику, глобальної дилеми, навіть хвороби із своїми характерними симптомами: «*The commitments are related to the fundamental problem of our abuse of nature – of which climate change is one major symptom»,* де *symptom* це «something wrong with your body or mind which shows that you have a particular illness» [1, p. 1789]. В цьому випадку автори статті звертаються до медичної метафори, персоніфікуючи природу як істоту, що страждає від захворювання, а симптомами цього захворювання стають кліматичні зміни.

Економічна цінність природних ресурсів також метафоризується в тексті, щоб привернути увагу людини до «безкоштовних послуг нашої екосистеми», які неможливо виміряти, а отже й оцінити збитки від їх зникнення: «*Human well-being is dependent upon «ecosystem services» provided by nature for free, such as water and air purification, fisheries, timber and nutrient cycling*» [2, p. 57]. Проте автори вбачають і позитивний вплив в діяльності багатьох місій та організацій щодо подолання екологічної кризи. Наприклад, екологічно-орієнтована політика Німеччини характеризується метафорами «зелена економіка», «віртуозна модель екологічної сили», «стовп закордонної політики»: «*In conclusion, it should also be underlined that environmental policies represent a pillar of the German foreign policy. There is strong evidence of the economic and political benefits resulting from the adoption of a virtuous model of 'environmental power'*» [2, p. 38].

Спроби людства знизити негативний вплив кліматичних змін на планету метафоризуються в тексті за допомогою порівнянь, закликів, еко-неологізмів, перенесення чуттєвих якостей людини на екологію: «*The fragrance of sacredness protects the earth; without it the earth will be no more than a piece of raw material. If the earth and its life should be degraded to mere*

raw material, the earth would rise against humankind in the greatest slave revolt in history… Let the eyes of your grandchild be your confessional mirrors» [2].

Спроби винайти інший, безпечний екологічний шлях до майбутнього наступних поколінь, пов'язати науку з університетською освітою відтворюються в тексті за допомогою метафор культурного відродження, шляхом до сталого енергетичного розвитку: «*The Anter Park in Tuscany is the first European example of a theme park dedicated to Renewable Energies. It is* ***a path towards*** *a sustainable future available to families, children and students as well as to the neighbouring university which will be in charge of its scientific update*» [2, p. 116].

Лексикологічний аналіз текстів періодичного видання також дозволяє підтвердити значну частотність вживання абстрактних номіналізованих дієслів, що властиве науковому стилю для певного дистанціювання автора від описуваних фактів та надання подіям та інформації узагальненого характеру: *adaptation, pollution, implementation, reconversion, development, representation, connection, conservation, awareness, evaluation, assessment, production* та ін.

Для наукових текстів також характерні безособові складні речення, що передають констатовану інформацію без висловлення думки або відношення до неї автора: «*Beyond soil carbon sequestration, more efficient fertilizer use and management of livestock systems are also promising options that enhance emission removals and reductions*» [2, p. 94].

Слід зазначити, що для текстів на екологічну тематику також характерне широке вживання пасивних конструкцій, часто у формі continuous: «*Since May 2009, a bird monitoring program is being implemented to expose the value of the wetlands and to reflect the impacts of the rehabilitation activities which took place previously as a part of the Swiss Development Cooperation project*» [2, p. 94].

Як свідчить лексичний аналіз текстів журналу «WE», вербалізація екологічного контенту відбувається із активним вживанням модальних дієслів, які допомагають автору висловити різну ступінь відповідальності за обґрунтованість твердження або думки: «*In contrast, some other sectors may well require investments in expensive technologies and new, long-term research*» [2, p. 96].

Ще однією характерною рисою екологічних текстів постає вживання ступенів порівняння прикметників для підсилення значущості події емоційної виразності висловлювання, концентрації уваги на найголовніших деталях: «*The government of Berlin is the main advocate of the transformation of the EU into the most advanced area worldwide, not only for the environmental protection, but also for the implementation of green technologies*» [2, p. 96].

Таким чином, environmental є стрижневою лексемою лексичного словнику статей аналізованого журналу. Особливістю метафор, які ав-

тори використовують при створенні екологічних текстів, слід визначити наявність доопрацювання, корегування традиційних метафор структурного, просторового та онтологічного видів. Залишаючись зрозумілими та знайомими читачу, вони отримують нові стилістичні, експресивні та / або модальні компоненти змісту. Дослідження лексичного контенту текстів екологічної тематики журналу «WE» виявило також постійне звертання до номіналізації дієслів, вживання безособових речень, дієслів у пасивному стані, емоційно-забарвленої лексики, ступенів порівняння прикметників, модальних дієслів.

Список використаних джерел

1. Longman Dictionary of Contemporary English. – New edition. For Advanced Learners: Pearson Education Limited, 2012. – 2081 p.
2. World Environment Magazine. – 2015. – № 5 (April). – 128 p.

Дяченко М. Д.,
доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри теорії та практики перекладу Класичного приватного університету

СПЕЦИФІКА МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ПЕРЕКЛАДАЧА

У європейському мовознавстві XIX ст. проблема мовної особистості виникла при розгляді соціальної природи мови, співвідношення мови і мовлення, мови індивіда і колективу. Первинне розуміння концепту мовної особистості представлено у працях В. фон Гумбольдта, який трактував мову як «орган внутрішнього буття людини», як виразник духа і характеру народу, нації. Мовна особистість розглядається як представник роду homo sapiens, який вміє з'єднувати думку зі звуком і використовувати результати цієї діяльності духа для спілкування, і як національна мовна особистість, тобто носій мови – сукупного представника свого народу [2].

Визначення співвідношення цих понять виступає підґрунтям для виокремлення трьох основних підходів у виборі моделі мовної особистості: 1) поняття «мовна особистість» ширше за поняття «комунікативна особистість» (В. Соколова, С. Воркачов, С. Галстян), мовна особистість представлена у різних іпостасях: категорії мислення, мовній, мовленнєвій, комунікативній та ін. і розглядається як «суперкатегорія»; 2) поняття «мовна особистість» та «комунікативна особистість» ототожнюються – такий

підхід знаходимо в роботах В. Карасика, який вважає, що в конкретних умовах спілкування мовна особистість може розглядатися як комунікативна особистіть; 3) поняття «комунікативна особистість» є ширшим порівняно з поняттям «мовна особистість» (Ф. Бацевич, В. Конецька та ін.).

Мовна особистість формується через «сукупність пізнавальних, емоційних та мотиваційних властивостей, що забезпечують мовну компетенцію людини як носія певного національно-культурного простору» (Л. Засєкіна [3, с. 83]).

Вторинна мовна особистість у розумінні Н. Гальскової «це сукупність здібностей людини до іншомовного спілкування на міжкультурному рівні, тобто на рівні розуміння всіх культурних, психологічних, історичних та інших особливостей носія мови» [1, с. 46]. Поняття «вторинна мовна особистість» використовується в психолінгвістиці, міжкультурній комунікації, методиці навчання іншої мови.

Мовна особистість має складну структуру, її компонентами є: людина – мовець, тобто особистість, одним із видів діяльності якої є мовленнєва діяльність; власне мовна особистість – це особистість, яка виявляє себе в мовленнєвій діяльності й відповідно володіє сукупністю знань і уявлень; мовленнєва особистість, яка реалізує себе в комунікації, обирає і здійснює стратегію і тактику спілкування, репертуар засобів; комунікативна особистість – конкретний учасник конкретного комунікативного акту, яка реально діє в реальній комунікації [5]. Такий підхід до виначення структури мовної особистості свідчить про складність проблеми її виховання.

Сукупність мовних знань і мовних стратегій можна розглядати як базовий рівень формування мовної особистості, в якому ще не йдеться про індивідуальність. Накопичення понять, ідей, концептів у систематизовану картину світу дозволяє говорити про власне мовну особистість. Зовнішнім проявом такої особистості буде реалізація у мовленнєвій діяльності з певним рівнем компетенції.

Спілкування є однією з форм взаємодії людей, важлива ознака життєдіяльності особистості як суспільної істоти. Це – складний процес налагодження й розвитку контактів між людьми, породжений потребами в їх спільній діяльності, адже саме спілкування і спільна діяльність – одна з найважливіших соціальних потреб людини. Соціальне розуміння спілкування полягає в тому, що це – один із вимірів суспільної культури [4, с. 422].

Професійне спілкування – це не лише вільне володіння термінами професійної мови, а й знання етичних принципів і психологічних основ ділової комунікації (як загальне підґрунтя формування духовних якостей майбутніх фахівців) та опанування мовою окремої галузі (як необхідний аспект навчання). Професійне спілкування формується в умовах конкретної професійної діяльності (як невід'ємна її частина), відповідно до якої

і позначено певною специфікою вирішення нестандартних завдань взаємодії та взаєморозуміння.

Отже, в межах поняття «мовна особистість» розглядається така особистість, що перебуває у мовному просторі, наділена мовною здатністю, реалізує себе у комунікації, вміє здійснювати спілкування у різноманітних регістрах для здійснення своїх комунікативних цілей, володіючи певним рівнем комунікативної компетентності. Навчання іноземним мовам відбувається паралельно і має бути спрямованим на формування вторинної мовної особистості, в межах якої постає питання розуміння дійсності з погляду іншої культури.

Список використаних джерел

1. Гальскова Н. Д. Современная методика обучения иностранным языкам : пособие для учителя / Н. Д. Гальскова. – М. : АРКТИ, 2000. – 165 с.
2. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / В. фон Гумбольдт: пер. с нем. – М. : ОАО ИГ «Прогресс», 2001. – 386 с.
3. Засєкіна Л. В. Мовна особистість в сучасному соціальному просторі / Л. В. Засєкіна // Соціальна психологія. – К. : Український центр політичного менеджменту, 2007. – № 5 (25). – С. 82–89.
4. Кондрашов В. А. Новейший философский словарь / В. А. Кондрашов, Д. А. Чекалов, В. Н. Копорулина; под общ. ред. А. П. Ярещенко – Изд. 3-е. – Ростов н / Д. : Феникс, 2008. – 668 с.
5. Красных В. В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность?. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 375 с.

Клименко Л. В.,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов і лінгвістичних комунікацій Запорізької державної інженерної академії

ОПОРНІ ОРІЄНТИРИ ЯК ЕЛЕМЕНТИ ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Завданням сучасного навчання, зокрема іноземної мови, є не лише повідомлення студентам певної інформації теоретичного характеру, а й формування в них вмінь та навичок системно-структурного орієнтування, яке дозволяє продуктивно поповнювати знання та успішно застосовувати їх у практичній діяльності.

Орієнтувальні функції навчання значно посилюються, якщо викладач при поясненні матеріалу цілеспрямовано виділяє та моделює наочно за допомогою малюнків, схем та ключових словосполучень тощо систему смислових опор, що утворюють логічний каркас матеріалу, який вивчається, і стають базисом засвоєння нових знань у майбутньому. Для посилення цих функцій є доцільним впровадження в навчальний процес системи технологічних карток (серії послідовних запитань) як репродуктивного, так і творчого (проблемного) характеру. Вони програмують самостійну роботу студентів з навчальною літературою, актуалізують їх знання, розвивають творчу уяву, перспективно передвизначають розуміння наступного навчального матеріалу. При побудові схематичних моделей навчальний матеріал фіксується стисло, компактно, утворюючи наочну системну картину, логічний смисл та цілісний зміст якої можна охопити єдиним поглядом, симультанно.

Найкраще піддаються схематичній символізації абстраговані від несуттєвих конкретних деталей теоретичні узагальнення. Завдяки наочному моделюванню вони набувають конкретності та образності, сприймаються студентами як відносно нескладний матеріал і засвоюються глибоко та міцно. Конспект заняття звільняється від надлишкової інформативності, розкриває перед студентами структурний та функціональний лад закономірностей, що вивчаються, і містить продуману систему орієнтуючих технологічних вказівок для самостійної роботи. Студенти отримують завдання як репродуктивного, так і творчого характеру, вказуються розділи та параграфи рекомендованої літератури. Запитання підбираються так, щоб вони відповідали рівню підготовленості аудиторії. Поставлені проблеми стають предметом обговорення на практичних заняттях, включаються до змісту контрольних робіт, модулів, іспитів.

Таким чином в єдиному комплексі синтезуються різні підходи до організації навчального процесу. Навчання задає студентам певну програму самостійної роботи, виконання якої легко контролюється самим студентом і є програмованим. Проте програмується робота студентів не над розрізненими дозами начального матеріалу, а над цілісними блоками інформації. Воно є і творчим(проблемним), оскільки супроводжується безперервною постановкою відповідних запитань, створенням та розв′язанням проблемних ситуацій. Застосування наочного моделювання, структурування, технології абстрактної наочності, алгоритмізації, кодування та інших засобів навчання добре поєднується з традиційними формами та методами навчальної роботи. У зв′язку з цим доцільною є розробка комплекту технологічних карток самостійної позааудиторної роботи студентів.

Максимова Є. С.,
студентка групи СН-217 Запорізького національного технічного університету;

Горлачова В. В.,
кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри ІМПС Запорізького національного технічного університету

ДО ПИТАННЯ ПРО ЛЕКСИЧНИЙ ТА СЕМАНТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАГОЛОВКІВ СТАТЕЙ ЕКОЛОГІЧНОЇ ТЕМАТИКИ

Заголовок – це неодмінна складова будь-якої публікації. У заголовку автор завжди у стислій формі визначає ті вагомі для нього моменти, які характеризують доробок в цілому, формують позитивний образ у читача, запевнюючи його в необхідності читання. Саме тому заголовок виконує не лише інформаційну функцію, пояснюючи тему статті автора, вдалий заголовок має ще й інші функції, наприклад, емоційну (передавати емоційний стан автора), аттракційну (привертати увагу читача) та, безумовно, сугестивну (впливати на думку потенційного читача, підштовхуючи до читання, запевнюючи в правдивості слів автора). Все зазначене характерне не лише для заголовків публіцистичних статей, проте в них ці моменти значно посилені. Так, згідно із статистичними даними, більшість людей витрачає на читання однієї сторінки журналу або газети лише чотири секунди, швидко орієнтуючись за допомогою заголовків [1, с. 20].

Проаналізувавши назви наявні в журналі екологічної тематики «WE», ми зазначили лексичні особливості, що обумовлені цілями та завданнями авторів, їх світосприйняттям та ставленням до екологічних проблем сучасного світу. Звернімося до конкретних прикладів.

Велика кількість заголовків має в своїй структурі мовні одиниці зі значенням «єдність», «спільність», «колективність». Так, наприклад, навіть назва журналу (World Environment Magazine) в абревійованному форматі позиціонується як WE Magazine. В словнику щодо займенника we зазначено «1 used by the person speaking or writing to refer to himself or herself and one or more other people… 2 used by a writer or speaker to include themselves and their readers and listeners… 3 people in general» [3, p. 1984].

Тобто навіть у назві виражена ідея необхідності визнання екологічної проблеми загальною проблемою всього людства. Один з заголовків звернення від редактора також містить займенник WE («*We are running out of time*…»), що підкреслює статус всього людства як агентів проблемної ситуації.

Традиційним для тексту екологічної тематики є залучення метафоричного епітету *green*, ця тенденція знайшла відображення також і в заголовках статей аналізованого журналу, наприклад «*The future is green*».

Розглянувши тексти статей журналу WE Magazine, ми дійшли висновку, що однією з поширених груп лексики є лексичні одиниці зі значенням «нестачі, браку чогось». Автори намагаються переконати в необхідності дбайливого ставлення до оточуючого світу, визначаючи умовні межі існуючих об'єктів та ресурсів, підкреслюючи можливість їх зникнення та зменшення кількості, це відбувається за допомогою дієслівних лексем (*decrease, decline, shorter, run out of* та інш.) або іменників, прикметників із подібним значенням (*fall, falling, loss, losing* та інш.), наприклад, «*Despite the urgent warnings from the scientific community that time is running out, despite dramatic appeals from developing countries and island States threatened with disaster, the world community has ended up with empty hands*» або «*All we have to do is look up. It is time to get together. What is important is to save what is left…*» [4, p.5] або «*Current trends in the loss of ecosystem services on land and in the oceans demonstrate the severe dangers that biodiversity loss poses to human health and welfare*» [4, p. 24].

Частими є випадки використання висловів окремих людей в якості заголовків до публіцистичних статей журналу. Цей прийом є традиційним в публіцистиці, і він вдало використовується в аналізованому журналі. Зверніть увагу: «*Copenhagen is a betrayal of the poor, a betrayal of the particularly vulnerable countries, a betrayal of our small island states and all of this planets children and grandchildren…*» [4, p. 3]. Таким чином, емоційність вислову окремої людини використовується аби викликати у читача необхідні емоції, привернути його увагу до проблеми. Емоційність є характерною рисою заголовків статей журналу WE, автори свідомо звертаються до епітетів, використання форм різних ступенів порівняння прикметників, прийомів мовної гри створюючи яскраві заголовки. До того ж, використана у коментарі-заголовку присвійна форма our у контексті «*… a betrayal of our small island states…*» від особистісного значення, що вклав у нього мовець, трансформується до узагальнюючого «*…all of this planets children and grandchildren…*».

При створенні заголовків екологічних статей журналісти залучають слова тематичної групи «сім'я» (*family, children, grandchildren, mother, parental), наприклад, «Families at risk of food insecurity and poverty*» [4, p. 7]. Зауважимо, що в цьому випадку звернення до лексичної одиниці *families* має на меті окреслити проблемну екологічну ситуацію, апелюючи до емоцій читача, згадування страждань сімей повинно підштовхнути реципієнта співчувати, адже лексема *сім'я* має в своєму значенні емоційно забарвлені компоненти, що допомагають зневілювати дистанцію між «чужими» проблемами та «проблемами «роду», «сім'ї». Лексика роду також стає

вираженням темпоральності у заголовку, наприклад, «*…all of this planets children and grandchildren…*». Фокусуючи увагу на подіях майбутнього, які ймовірні через діяльність людини сьогодення, автори статті свідомо обирають формулювання *children and grandchildren*, в цьому випадку змінюється значення поссессивності стверджень «чужі проблеми у майбутньому – проблеми моїх дітей та онуків у майбутньому».

Прагнення не вживати специфічну термінологію в заголовках – неодмінна риса матеріалів журналу WE Magazine. Така тенденція є традиційною у сучасних медіа текстах, які повинні відповідати принципам зрозумілості та доступності, а використання термінів може відштовхнути потенційного читача. Саме принцип зрозумілості та доступності подання інформації в аналізованих статтях екологічної спрямованості, на нашу думку, є причиною використання сленгу та лексичних одиниць розмовного стилю не тільки у текстах статей, але й в їх заголовках. Назва статті повинна «зачепити» читача, бути такою, що йде з повсякденного діалогу. Розмовність стилю допомагає також підкреслити статус екологічних проблем як життєвих викликів пересічних громадян, всіх і кожного, наприклад «*Guys, what are we doing*?» [4, p. 7].

Досить поширеними при утворенні заголовків є прийоми залучення мовної гри, наприклад, «*FROM HOPENHAGEN TO FLOPENHAGEN WHAT REALLY HAPPENED IN COPENHAGEN*?» [4, p. 3]. В цьому випадку автори вдало використали склад власної назви COPENHAGEN. Свідомо фрагментуючи зазначену лексему, відокремлюючи компонент *cope* зі значенням «to succeed in dealing with a difficult problem or situation» [3, p. 375], вони замінюють його співзвучними сегментами *hope* та *flop*, які в свою чергу мають наступні значення «flop informal a film, a play, product etc. that is not successful» [3, p. 666], «hope a feeling of wanting something to happen or be true and believing that it is possible or likely» [3, p. 847]. Таким чином, назва конкретного місця, де відбувалася зустріч представників держав аби обговорити екологічні питання, метафорично подається як невдала спроба вирішити проблему. В випадку зазначеного заголовку трансформація географічної назви має три етапи (місце спроби – місце надій – місце провалу). Заданий іронічний контекст підсилюється також в самій статті використанням кулінарної метафори «*…the negotiations flopped like a pancake…*» [4, p. 3]. Підсилення емоційності вислову репрезентується завдяки повторному зверненню до лексеми *flop*, проте, в цьому випадку вона є частиною метафори, що іронічно прирівнює значну та поважну подію (зустріч представників держав) з побутовою ситуацією.

Багато назв статей журналу WE Magazine мають у своєму складі імперативні форми дієслів. Це, на нашу думку, свідчить на користь того факту, що «необхідність діяти» – значний смисловий компонент текстів екологічної тематики, зверніть увагу: «*Take an action…*», також спонукання до

дій може бути завуальованим, наприклад, «*It's time for action… Time to get together»* [4, p. 36].

Метафора «шлях» рефреном проходить через весь контент екологічноспрямованних статей досліджуваного журналу. Метафорично шляхом називають дії представників держав, а також пересічних громадян в боротьбі з екологічними загрозами сьогодення. Одним з варіантів такої просторової метафори виступає переносне вживання лексеми крок (*step*): «*CONTROLLED ENVIRONMENT AGRICULTURE: ONE SMALL STEP FOR*» [4, p. 74]. За допомогою метафори «шлях» відображується погіршення екологічного стану навколишнього середовища, наприклад, «*This represents an important invigoration of the UN climate change talks under the two tracks of Long-term Cooperative Action under the Convention and the Kyoto Protocol», said Yvo de Boer, Executive Secretary of the UNFCC» або «It is a path towards a sustainable future available to families, children and students as well as to the neighboring university which will be in charge of its scientific update», «This means that the global agreement sets the world on a pathway to limit temperature rise to not more than 2 °C*» [4, p. 92].

Просторова метафора «шлях» може трансформуватися в метафору «водний потік» – «*The rift between industrialized, emerging and developing countries could not be bridged*» [4, p. 20]. Згідно з матеріалами словника bridge «1 a structure built over a river, road etc that allows people or a vehicle to cross from one side to the other 2 something that provides the connection between two things» [3, p. 199]. В зазначеному контексті семантичний компонент не має лексикалізованого варіанту, але асоціативно присутній завдяки залученню фрази *could not be bridged*. При цьому зберігається векторний ціннісний потенціал дієслівних конструкцій за принципом «рух в гору» – позитивні зміни, «рух вниз» – негативні зміни. Порівняйте: «*This is why it is so important for civil society and non-governmental organizations, which had strongly advocated a «bottom up» global climate policy in Copenhagen, to keep up the pressure on their governments back home*» [4, p. 7].

Таким чином, проаналізувавши заголовки статей журналу World Environment Magazine, ми визначили прийоми створення «яскравих» заголовків, а саме: звернення до сленгу та розмовної лексики, традиційних але яскравих в емоційному аспекті метафор, авторських метафор просторового, онтологічного та структурного типів, експліцитного та імпліцитного вираження теми сім'ї та роду, створення смислового ланцюга «ми – людство як частина довкілля». Тема «нестачі, браку чогось» є домінуючою в заголовках. Мовна гра стає інструментом створення влучних заголовків, часті випадки сегментації деривaційного складу лексем з метою заміни на співзвучні компоненти, значення яких відповідає цілям комунікативної ситуації.

Список використаних джерел

1. Бернадская Ю. С. Текст в рекламе: учебное пособие для студентов вузов, обучающихся по спец-ти 032401 (350700) «Реклама» / Юлия Сергеевна Бернадская. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2009. – 288 с. (Серия «Азбука рекламы»).
2. Lakoff G. Metaphors We Live By / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago : University of Chicago Press, 1980. – 242 p.
3. Longman Dictionary of Contemporary English. – New edition. For Advanced Learners : Pearson Education Limited, 2012. – 2081 p.
4. World Environment Magazine. – 2015. – № 5 (April). – 128 p.

Наумчук Т. І.,
ст. викладач кафедри ІМПС Запорізького національного технічного університету

ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

XXI століття характеризується стрімким розвитком сучасних технологій та інноваційних процесів. Сучасний світ утворив нову парадигму, завдяки якій відбуваються певні якісні зміни у всіх сферах життя. Своє відображення здобутки цифрової ери знайшли в інституті освіти, зокрема у напрямі викладання іноземних мов.

Говорячи про інноваційні зміни, слід дати визначення цьому поняттю та схарактеризувати його. Поняття «інновація» вперше було вжито понад століття тому в культурології та лінгвістиці для позначення процесу трансфера (лат. transfero – «переношу», «переміщую») – проникнення елементів однієї культури в іншу і набуття при цьому нових, не властивих раніше якостей [1, с. 8]. В даному контексті ми робимо умовивід, що інноваційні зміни протиставляються традиційним стратегіям, тобто загальноприйнятим та сталим, а також мова йде не тільки про впровадження технічних здобутків у процес викладання іноземних мов, але й про креацію нових принципів та методів навчання.

На думку С. І. Шило та Т. В. Савченко [1, с. 8], інновації в педагогіці – це процес створення та впровадження нових засобів (нововведень) для розв'язання тих педагогічних проблем, які досі розв'язували по-іншому; відкриття нових форм, методів, способів педагогічної діяльності, вихід за межі відомого в науці і масовій практиці; творча реалізація нових теоретичних концепцій, ідей, систем навчання та виховання.

Говорячи про інноваційні методи та принципи навчання, основними показниками змін традиційного заняття на інноваційне є високий ступінь

інтерактивності та креативності студента та викладача. Реалізація цих положень уможливлюється завдяки застосуванню новітніх технологій. Формат заняття з підручником та дошкою поступово витісняється комп'ютерними презентаціями з використанням цифрових проекторів; онлайн-платформами, такими як Moodle, відео-конференціями, Skype-заняттями, вебінарами, які дають можливість дистанційного навчання. Робота студентів на онлайн-платформах побудована таким чином, що завдання виконуються в режимі реального часу з подальшою можливістю доопрацювання після його перевірки, а також із виконанням творчих завдань, де студент має змогу проявити всі свої здібності, підкріплені комп'ютерними навичками.

Технології сьогодення уможливили існування викладачів-роботів, таких як «Engkey». Вони управляються дистанційно носіями англійської мови, чиї обличчя можна побачити на екрані такого роботу [2]. Таким чином, водночас вирішується проблема спілкування студентів з носіями мови, а також роботом виконуються деякі технічні функції за викладача.

Принцип інтерактивності реалізується як під час заняття, так і за його межами завдяки соціальним мережам, де викладач може координувати хід виконання певних завдань, а студент, у свою чергу, отримує додаткову консультацію, так звану «онлайн-підтримку». Така ж «онлайн-підтримка» є обов'язковим атрибутом онлайн-платформ. На думку педагогів [1, с. 8], інтерактивне навчання сприяє формуванню навичок та вмінь як предметних, так і загальнонавчальних; виробленню життєвих цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії, розвитку комунікативних якостей.

Слід також зазначити, що проблема браку матеріалів втрачає свою актуальність, адже високий рівень інформаційного забезпечення є основною характеристикою інноваційної парадигми. Цей показник є суттєвим та значущим для процесу вивчення іноземних мов, адже постійний доступ до джерел автентичних матеріалів та можливість інтеракції з носіями мови сприяє швидшому засвоєнню мов, отриманню додаткової культурологічної інформації. Студенти здобувають практичні навички володіння іноземними мовами вже під час навчального процесу.

Таким чином, слід зробити наголос на тому, що викладач виступає координатором навчального процесу як під час традиційного, так і інноваційного заняття. Але в останньому форма навчання студента може варіюватись: від повного циклу самостійної (дистанційної) роботи до групової (інтеракція у парах тощо). При цьому завдяки новітнім технологіям дистанційне навчання можливо вивести на конкуруючий рівень за якістю та кількістю із подальшим повним заміщенням традиційної форми навчання.

Як зазначає UNICEF, інновації у навчанні пов'язані не лише із технічним розвитком. Навчальні інновації вбачаються також у модернізації процесів, послуг, програм та партнерстві. Основні кроки на шляху до інновацій у навчанні вбачаються у виявленні перспективних нововведень у сфері

освіти (**Scan**), виборі проектів, що базуються на досвіді та є економічно ефективними (**Assess**), забезпеченні технічної допомоги, фінансування та підтримки (**Incubate**), оцінюванні результатів та впливів (**Evaluate**), а також у розповсюдженні навчального досвіду від помилок до успіху (**Share learning**) [3].

Сучасні реалії навчального процесу знаходять своє відображення у мові, яка миттєво реагує на комунікативні потреби мовців. Особливо «яскраво» та «емоційно» такі поняття вербалізуються у вигляді сленгових лексичних та фразеологічних одиниць. Зокрема ідіоматичне словосполучення *binge learning* називає явище «надмірного перегляду онлайн-лекцій та участі в онлайн-курсах», лексемою *digital native* називають «людину, яка виросла у світі комп'ютерів, мобільних телефонів та інших цифрових технологій», а отже, представників сучасного покоління.

Більш того, наразі ми стаємо свідками відмови від традиційних методів на користь дистанційного інтернет-навчання та високих технологій (*Edupunk*). Поняття грамотності/писемності (*literacy*) набуває нових рис та заміщується неологізмом *transliteracy*, що позначає «можливість читання та письма за допомогою декількох носіїв, включаючи традиційні друковані носії, електронні пристрої та онлайн-інструменти. Сучасною концепцією навчання виступає х'ютагогіка (*Heutagogy*), центром якої є доросла людина, що самостійно керує своїм навчальним процесом, а отримання практичних та теоретичних знань відбувається тільки за нагальної потреби (*just-in-time learning*), де достатніми є програми короткотривалих курсів підвищення кваліфікації (*nanodegree program*).

Отже, навчальний процес сучасності має високий ступінь соціального впливу, виступає невід'ємною частиною соціальної суперсистеми та віддзеркалює взаємозалежність інновацій на всіх її рівнях. Метою такої колаборації є імплементація останніх технічних досягнень з метою ефективного використання часу та коштів, а також розвиток креативного мислення, що сприяє творчому потенціалу під час навчального процесу.

Список використаних джерел

1. Шило С. І. Удосконалення навчально-виховного процесу на основі впровадження інноваційних технологій як засіб розвитку творчої особистості учасників педагогічного процесу / С. І. Шило, Т. В. Савченко. – Запоріжжя, 2014. – 30 с.
2. Seven Inspiring Innovations In Education From Around the Globe [Elecronic source]. – Access mode: http://www.smithsonianmag.com/innovation/ seven-inspiring-innovations-in-education-from-around-the-globe-180955484/
3. Innovation in education [Elecronic source]. – Access mode: https://www.unicef.org/education/bege_73537.html

Новіков В. П.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри ІМПС Запорізького
національного технічного університета

БАГАТОВЕКТОРНІСТЬ КОМУНІКАТИВНОЇ ОЦІНКИ

Оцінка є загальним фокусом для дії базових мовних функцій, оскільки в першу чергу: пізнається те, що являє для людей будь-яку цінність (аксіологічна складова когнітивної функції), людина висловлює свій психологічний стан відносно того, що стосується її інтересів (афективна складова експресивної функції), передається та інформація, яка може сприяти поліпшенню / погіршенню тих чи інших сторін життєдіяльності людини (регулятивна складова комунікативної функції).

Інтегруючим елементом, що об'єднує перелічені вище функціональні прояви в єдине ціле – комунікативну оцінку, є оцінне ставлення, вихідною складовою якого є ставлення суб'єкта оцінки до її об'єкта. Зазначене ставлення виявляється при аналізі глибинного рівня оціночного повідомлення – особливої оціночної структури «суб'єкт оцінки – оцінний предикат – об'єкт оцінки», яка являє собою основу і для визначення мовної оцінки в традиційному (вузькому) сенсі.

Оціночне відношення комунікативної оцінки описується шляхом ідентифікації векторних характеристик оціночного акту. Термін 'вектор' використовується в двох близьких один до одного значеннях: а) спрямованість будь-якої діяльності на об'єкт цієї діяльності (наприклад: вектор оцінки як спрямованість оцінного ставлення від суб'єкта до об'єкта оцінки); б) орієнтованість будь-якої діяльності, відношення або зв'язку (наприклад: різновекторність адресатної спрямованості інтрасуб'єктної мови).

Відправною точкою є припущення про те, що векторність комунікативної оцінки не обмежується спрямованістю ставлення по лінії «суб'єкт оцінки → об'єкт оцінки», а являє собою більш складне і багатогранне явище. Відповідно, пропонується більш широкий підхід до її трактування: векторність комунікативної оцінки – це сукупність векторних складових оціночного акту.

У результаті векторність комунікативної оцінки складається з декількох величин, що актуалізуються в процесі оціночного акту. Кожна з них характеризується спрямованістю і / або орієнтованістю, яка визначається в «своїй» системі (сітці) координат, на «своїй» координатній площині.

Пропонується визначати векторність комунікативної оцінки як орієнтованість кваліфікативного відношення в наступних координатних площинах: когнітивній, евалюативній, афективній і конативній.

Процес формування оцінного повідомлення можна розглядати як послідовність операцій, що здійснюються на різних рівнях, на кожному з яких формується «своя» базова векторна величина. Як такі величини пропонується розглядати пре-оцінне ставлення, оцінну позицію, афективне ставлення і оцінний вплив.

Перша, когнітивна, координатна площина співвіднесена з прототиповими ситуаціями, зорієнтованими в ціннісній картині світу соціуму по відношенню до «полюсів» (знаїв) оцінки – позитивного і негативного (наприклад, ситуація «надання допомоги людині, що потрапила в біду» асоціюється у свідомості більшості членів соціуму зі знаком «+»).

Крім вектора знака оцінки, на когнітивній площині виділяються доксастичний та ідіосинкретичний вектори. Перший орієнтований на «систему координат», що складається з соціально схвалених норм і цінностей (experienced / inexperienced; stability / instability). Другий пов'язаний з тим аспектом відношення «суб'єкт оціночного акту → об'єкт оцінки», який відбиває інтереси і потреби реального суб'єкта, що оцінює.

Оціночна позиція як особливий вид суб'єктно-об'єктних відносин може не перебувати в прямому зв'язку ні з об'єктивними властивостями оцінюваного об'єкта, ні з соціально визнаними нормами і цінностями. Тому більш точно вона визначається при підключенні до аналізу особливої, евалюативної, координатної площини.

Векторність оціночної позиції також складається з декількох складових, провідною серед яких є орієнтованість відношення конкретного суб'єкта оцінки на «інструментальну» цінність оцінюваного об'єкта, або ідіосинкретичний вектор. Як актуалізатор даного вектора виступає ідіосинкретичний оператор, що реагує на присутність в об'єкті інструментальних (телеологічних) цінностей, пов'язаних з інтересами і цілями суб'єкта, що оцінює (effective, useful).

На афективній координатній площині визначається афективне ставлення – орієнтованість реакції емоційного суб'єкта на емоціогенні властивості певного об'єкта. Зазначене ставлення є функцією предиката зв'язки «емоціогенний стимул-подразник ↔ емоційний суб'єкт». Афективний вектор характеризується двоспрямованістю своєї орієнтованості: з одного боку, на певний об'єкт, що актуалізує експліцитно або імпліцитно виражену емоціогенну властивість (ознаку) останнього, а з іншого – на емоційний суб'єкт, для реакції якого названа властивість є стимулом-подразником.

Нарешті, використовуючи конативну координатну площину, з'являється можливість досліджувати оцінне вплив – регулятивний за своїм характером і орієнтований на конкретного реципієнта вплив оціночного повідомлення, націленого на зміну інтелектуального і / або емоційного сприйняття даним реципієнтом оцінюваного фрагмента дійсності. Націленість іллокутивного потенціалу вираженої в повідомленні оціночної позиції суб'єкта оцінки на певного реципієнта пов'язується з іллокутивним і перлокутивним векторами комунікативної оцінки.

Полєжаєв Ю. Г.,
кандидат наук з соціальних комунікацій, доцент кафедри ІМПС Запорізького національного технічного університету

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИКИ CLIL У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Активні зміни, що відбуваються в сучасному українському суспільстві, вимагають нових підходів до фахової й іншомовної підготовки випускників вищих навчальних закладів. Ці зміни зумовлені процесами інтеграції України до глобального ринку трудових ресурсів і орієнтації на мобільність як представників студентського загалу, так і фахівців різних сфер знань. Саме тому, одним з пріоритетних напрямків у підготовці фахівців є формування навичок повсякденного та професійного іншомовного спілкування.

Сучасний фахівець будь-якої царини знань повинен бути долученим до глобального наукового та професійного досвіду завдяки знанням іноземної мови. Для реалізації цих нагальних потреб, спеціалісти з навчання іноземних мов використовують найрізноманітніші інноваційні підходи та методики у викладанні іноземних мов у вищих навчальних закладах.

Один із найпопулярніших та ефективних підходів у навчальних закладах різного рівня в європейських країн – методика CLIL – інтегроване навчання мові та предмету. Проблематика інтегрованого навчання мові та предмету представлена в роботах авторитетних зарубіжних дослідників К. Бентлей, Л. Гєйжо, Д. Кайла, Д. Марша, Т. Мортона, М. Переса-Канади, та інші.

Методологія CLIL уперше з'явилася в багатомовних країнах з активним білінгвізмом населення певних регіонів (Бельгія, Естонія, Канада, Латвія, Литва, Швейцарія та ін.). В основу цієї методики – принцип викладання ряду дисциплін мовою регіону чи мовою національної меншини. Одним із пріоритетних завдань у межах викладання дисциплін нерідними мовами є розвиток не тільки предметних навичок, але й мовних і мовленнєвих компетенцій нерідної мови. Як зауважує фінський дослідник Д. Марш, цей підхід фокусується не тільки на навчанні мов, а й спрямований на формування міжкультурних знань, інтернаціоналізації освіти та вдосконалення власне освітньої парадигми [3].

На сьогодні відсутнє стале визначення методології CLIL. Наприклад, у науковому доробку швейцарського дослідника Л. Гєйжо інтегроване навчанням мові та предмету розуміється як збірний термін на позначення білінгвальної ситуації в освітньому середовищі [2]. Базовими для цієї мето-

дологічної парадигми є розвиток предметних, комунікативних, культурних і когнітивних навичок.

Методико-педагогічні основи CLIL у 90-х роках минулого століття почали застосовувати у навчанні іноземній мові. Світова практика свідчить про активне використання інтегрованого навчання іноземній та предмету серед різних вікових груп (дошкільні навчальні заклади, школи різних типів, вищі навчальні заклади) і для опанування найрізноманітніших предметів гуманітарного, природничого, технологічного та мистецького циклів.

Робочою для цієї розвідки є дефініція авторитетної британської дослідниці К. Бентлей: «Інтегроване навчання – це підхід або ж метод, що поєднує навчання немовних дисциплін з навчанням іноземній мові» [1, с. 5]. Імплементація цього підходу є інноваційним методом активації мовних, мовленнєвих, когнітивних і предметних навичок у рамках курсів іноземної мови професійного спрямування, іноземної мови в галузі, ділової іноземної мови та наукового спілкування іноземною мовою, що є інваріантними та варіативними компонентами навчального плану підготовки фахівців в Україні.

У роботах, присвячених CLIL у процесі навчання іноземної мови, виділяють різні рівні занурення в інтегроване навчання: м'яке занурення (language-led), що відбувається під час занять з іноземної мови, та інтенсивне занурення (subject-led), коли приблизно 50 % предметів викладаються іноземною мовою [1, с. 6].

Залучення методології інтегрованого навчання мові та предмету в навчання іноземній мові сприяє розвиткові не тільки мовленнєвих навичок, що необхідні в повсякденному спілкуванні, але й сфокусоване на опануванні лексичних одиниць і граматичних структур, що необхідні для здійсненні професійної діяльності в іншомовному лінгвокультурному середовищі. Окрім вищезгаданих комунікативних навичок, заняття (за методологією CLIL) спрямовані на формування предметно-орієнтованих знань та навичок, міжкультурної компетентності та розвиток когнітивних навичок.

У межах цієї методики розвиваються навички базового міжособистісного спілкування (BICS) і навички академічного спілкування (CALP). Мовний матеріал, що використовується під час занять з іноземної мови в рамках CLIL, можна класифікувати так:

– повсякденний мовний матеріал (лексико-граматичні структури, що використовуються під час кожного заняття з іноземної мови);

– загальнонауковий мовний матеріал (термінологічний і лексико-граматичний пласт, що застосовується в науковому спілкуванні в різних галузях знань, але не вживається в повсякденному спілкування іноземною мовою);

– предметно-орієнтований мовний матеріал (лексичні та граматичні структури, що є специфічними для певної професійної царини чи галузі знань) [1, с. 8–11].

Таким чином, імплементація методології CLIL у процес викладання іноземних мов може стати не тільки знаряддям удосконалення мовних і мовленнєвих навичок студентів, а й занурить їх у професійне спілкування іноземною мовою з урахуванням соціокультурної специфіки, актуалізуючи їх когнітивні навички, що виходять за усталені межі традиційного опанування іншомовного матеріалу.

Список використаних джерел

1. Bentley K. The Teaching Knowledge Test Course Content and Language Integrated Learning Module / Kay Bentley. – Cambridge : Cambridge University Press, 2016. – 124 с.
2. Gajo L. Linguistic Knowledge and Subject Knowledge: How Does Bilingualism Contribute to Subject Development? / Laurent Gajo. // International Journal of Bilingual Education and Bilingualism. – 2007. – № 6. – С. 4–14.
3. Marsh D. CLIL/EMILE – the European dimension: actions, trends and foresight potential [Електронний ресурс] / David Marsh // University of Jyväskylä. – 2002. – Режим доступу до ресурсу: https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/47616.

Приходько А. М.,
доктор філологічних наук, професор, професор кафедри теорії та практики перекладу Запорізького національного технічного університету

ДИСКУРСИВНА КОНЦЕПТОЛОГІЯ VS КОНЦЕПТУАЛЬНА ДИСКУРСОЛОГІЯ

Зовнішня екстрапольованість концептів не має симетричної прив'язки до комунікативного середовища. Як і будь-який системно релевантний об'єкт, концепт може характеризуватися і когнітивно-комунікативною асиметрією. Вона полягає в тому, що між певним концептом і певним типом дискурсу немає жорсткої корелятивної залежності, а тому й не може бути однозначних відповідностей: одна і та ж ментальна одиниця може входити в інформаційне поле декількох дискурсів, а один і той же дискурс – апелювати до декількох таких одиниць.

Відштовхуючись від постулату про відсутність одно-однозначних відповідностей між дискурсом і концептом, можна констатувати наявність певного роду конфігуративного дуалізму в концептуальній організації дискурсу, який уможливлює два шляхи руху наукової думки: дискурсоцентричний (від дискурсу до концепту – дискурсивна концептологія) та концептоцентричний (від концепту до дискурсу – концептологія дискурсу).

Перший передбачає вивчення концептів у межах епістемічної перспективи «від комунікації до когнітивної семантики», а другий – «від когнітивної семантики до комунікації».

Відповідно до цих двох дослідницьких патернів і залежно від фокусу дослідницької уваги можна розрізняти два концептуально релевантних типи дискурсів (закриті та відкриті) і два дискурсивно релевантних типи концептів (моно- і полідискурсивні). Закриті та відкриті дискурси виокремлюються на підставі їх здатності запозичувати концепти, що є інгерентно властивим іншим дискурсам і, відповідно, віддавати свої концепти «у користування» іншим дискурсам; найбільш відкритими є дискурси, що тяжіють до маніпулятивності (політичний, рекламний, релігійний); найменш відкритими – офіційно-діловий, науковий, медичний. Монодискурсивні та полідискурсивні концепти виокремлюються на підставі їх здатності до свого преферентного або індиферентного використання в тому чи іншому дискурсі; до перших належать константні / генеративні концепти (напр., унікальні автохтони ХРЕЩЕННЯ, ІКОНА в релігійному дискурсі), до других – аллохтонні (запозичені, перемінні, деривативні, нейтральні) концепти; перші є дискурсивно преферентними, другі – дискурсивно індиферентними ментальними одиницями.

Розподіл дискурсів на закриті й відкриті, а концептів на моно- і полідискурсивні характеризується чітко вираженою кількісною асиметрією: незначна кількість закритих дискурсів порівняно зі значною кількістю відкритих і, відповідно, незначна кількість монодискурсивних концептів порівняно з переважаючою більшістю полідискурсивних. Цей факт можна, очевидно, пояснити і асиметрією мовного знака, безмежною гнучкістю комунікативного простору соціокультури, у якому креативна мовна особистість прагне вийти за межі норм, конвенцій і умовностей, використовуючи у своїй комунікативній творчості різні стратегії й тактики вербального аранжування ментальної інформації.

Когнітивно-комунікативна асиметрія наділена здатністю нейтралізувати «прив'язаність» концепту до якогось одного типу дискурсу в межах певного середовища спілкування і розчищати шлях для його трансферу в інший дискурс, а також переводити автохтонний концепт в інший лінгвокультурний статус – наприклад, із рангу автохтонного у ранг запозиченого або із рангу моно- – у ранг полідискурсивного. І навпаки.

Концептологія дискурсу спирається на екстенсивний підхід до аналізу матеріалу, оскільки передбачає вивчення концепту в декількох дискурсивних формаціях. Такий аналіз засвідчує, що концепт виявляється а ргіогі наділеним певним когнітивно-комунікативним потенціалом, який забезпечує його апелювання до різних дискурсів, при цьому демонструються процес і результат реінтеграції людських знань, розосереджених у різних соціодискурсивних просторах.

Дискурсологічне вивчення концептів спирається на ідею того, що концепт володіє певного роду когнітивно-семантичною вибірковістю щодо можливостей своєї актуалізації в тій чи іншій дискурсивній формації. Ця вибірковість нагадує синтаксичну валентність слова – його інгерентну здатність сполучуватися або не сполучуватися з іншими одиницями у процесі своєї комунікативної реалізації. Остання може бути обов'язковою та необов'язковою. Тож і концепт володіє такою властивістю з тією різницею, що ця сполучуваність не має жорстких приписів, а нагадує лише тенденцію. Наприклад, автохтони Бог, віра, ікона як облігаторні одиниці релігійного дискурсу можуть вибірково актуалізуватися як аллохтони політичного, медичного, спортивного та інших дискурсів, тоді як для карнавального вони будуть маловірогідними.

З іншого боку, концепт може преферентно актуалізуватися в одному дискурсі та індиферентно поводити себе по відношенню до іншого. Проте переважна їх більшість не має прив'язки до якогось одного типу дискурсу, а може широко використовуватися у двох, трьох і більше його типах.

Вивчення дискурсивних реалізацій концепту є надзвичайно важливим насамперед для моделювання структури концептів. Оскільки дискурс є одночасно і середовищем побутування, і інструментом об'єктивації останніх, у ньому відбувається розширення й поглиблення структури концептів, актуалізація їх прихованих властивостей, становлення їх стильового і/або метафоричного профілю. Дискурс уможливлює включення до сфери дослідження варіативної компоненти концепту, що створюється його функціонуванням у різних типах вербальної комунікації, у різних мовленнєвих жанрах, різних ідіостилях, різних соціокультурних стратах.

Дискурсивна профілізація окремо взятого концепту свідчить про багатогранність і потенційну невичерпність його образних і ціннісних властивостей. Це зумовлюється двома синергетичними факторами: з одного боку, концепт завжди багатше тих ознак і властивостей, які виявляє в ньому суб'єкт, що апелює до нього, а з іншого, – концепт є об'єктом постійної рефлексії агентів дискурсу, що піддає його регулярному осмисленню і переосмисленню. У результаті постійних «інтелектуальних атак» у комунікативній практиці концепт збагачується новими властивостями, ознаками і рисами.

Оскільки концепти можуть бути соціальними, особистісними, національно специфічними і загальнолюдськими, вони «живуть» у різних типах свідомості – побутовій, науковій, офіційно-діловій, художній тощо. Звідси випливає, що аналіз контекстів / дискурсів, у яких функціонує слово, є необхідною умовою для виявлення його концептуальної специфіки. Попри те, що охопити останню у всіх видах дискурсів, жанрів, текстів і контекстів практично неможливо, вона може бути змодельованою на певних дослідницьких підставах.

У цьому відношенні кореляція «дискурс – концепт» становить собою неабияку перспективу свого подальшого вивчення у розрізі лінгвокультурології, лінгвопоетики, лінгвосинергетики тощо.

Тарасенко К. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та практики перекладу Запорізького національного технічного університету

ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ АУДІЮВАННЮ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗА ДОПОМОГОЮ ВИКОРИСТАННЯ «M–LEARNING»

У сучасній освітній парадигмі викладання англійської мови особливе місце займає навчання розуміння її на слух. Важливість та необхідність оволодіння цією мовленнєвою компетенцією полягає не тільки в тому, що аудитивні навички контролюються під час складання міжнародних іспитів (IELTS, TOEFL, FCE та ін.), що звісно свідчить про долучення України до європейського досвіду викладання іноземних мов, але й у прагматично-орієнтованому аспекті, коли студенти мають розуміти іншомовне висловлювання та відповідно на нього реагувати в реальній комунікативній ситуації та репродукувати текст-відповідь на аудитивне висловлювання.

Особливо актуальною є проблема технічного забезпечення навчального процесу під час викладання англійської мови (відсутність/наявність недостатньої кількості аудиторій із відповідним обладнанням). Одним із ефективних шляхів вирішення цієї проблеми є стрімко набуваючий популярності в сучасній методиці тренд – використання **«мобільного навчання» (або «m-learning»)** (Ю. Барабаш [1], Я. Брухаль, Я. Білик [2], А. Грушева, Л. Філіпова [3], Р. Гуревич [4] О. Мардаренко [5] та ін.) в процесі викладання англійської мови та навчання аудіюванню зокрема.

Переваги такого методу є незаперечними: це і сам **фактор мультимедійності**, який значно полегшує процес запам'ятовування нових слів та неодмінно підвищує мотивацію студентів, і **фактор інтерактивності**, який незмінно покращує сам факт контролю оволодіння аудитивними навичками, і **фактор інформативності**, який сприяє розширенню соціокультурної компетенції та інтенсифікує міжкультурну комунікацію, і **фактор нелінійного викладення матеріалу**, що полегшує самостійну роботу студентів. Втім, самим потужним фактором є **наявність в аудитивних автентичних**

текстах великого обсягу соціокультурної інформації, яка стимулює розвиток **міжкультурної комунікації** в процесі викладання іноземних мов.

Звичайно, обмежений обсяг цієї публікації не дозволяє надати вичерпну інформацію щодо усіх мобільних додатків, які існують, втім, пунктирно окреслити ті найбільш доступні та ефективні девайси під час роботі зі студентами все ж таки видається можливим. Усі вони наявні в мобільному додатку Google Play або мережі Інтернет та безкоштовні для користування.

Перші мобільні додатки **«UK Life podcasts»** або **«Learn English Great Videos»** презентовані Британською Радою та рекомендовані до навчання студентів. Окрім власне автентичного компоненту, ресурс надає можливість ознайомитися із соціокультурними реаліями життя британців, новими лексичними одиницями в мовленні. Також в додатках представлено тести націлені на контроль розуміння почутої інформації. Це значно полегшує і роботу викладача, і значно підвищує мотивацію студентів тим, що оцінка виставляється автоматично і це виключає фактор суб'єктивності. Також студенти психологічно налаштовані на реальну комунікативну ситуацію, що певною мірою готує їх до складання міжнародного іспиту (IELTS, TOEFL, FCE або ін.).

Наступний додаток **«Listen English Full Audio»** містить широкий спектр побутової тематики, де також студенти дізнаються про звичаї та побут представників англомовного світу. Різнобарвність тематики незмінно поповнює як активний, так і пасивний та потенціальний словники студентів, сприяє розвитку аудитивних навичок. Його доцільно використовувати також під час навчання говорінню, оскільки тематика аудіотекстів надає широкий вибір тем для обговорення під час заняття з англійської мови.

Додаток **«IELTS Listening Practice Tests»** готує студентів до складання міжнародного іспиту IELTS, в якому знання соціокультурного компоненту є обов'язковим для успішного складання тесту. Студенти вчаться не тільки сприймати текст, але й навчаються тим механізмам, які допомагають орієнтуватися в ньому та поза межами, продукуючи його інші смисли, які закладені не текстуально, а імпліцитно, але все ж таки вимагають відповіді в процесі контролю.

Додаток **«Английский слушать ежедневно»** націлене на самостійну роботу студента, оскільки процес навчання аудіювання з метою формування соціокультурної компетенції має відбуватися і в рамках поза аудиторної роботи. Процес формування аудитивних навичок не є доволі швидким, він вимагає від студентів концентрації, мотивації та наполегливої роботи. Широка тематика аудитивних текстів розширює світогляд студентів та формує певну лексичну та граматичну базу для вільного розвитку як монологічного, так і діалогічного мовлення.

Окрему категорію ресурсів з навчання аудіювання та формування соціокультурної компетенції студентів є, звісно, аудіовізуальні засоби нав-

чання. Одним із таких чисельних засобів є навчальні комплекси. Приміром, в навчанні іноземній мові (англійській, німецькій, французькій, іспанській) використовується відомий **серіал «Extra»**. Він може стати в нагоді для студентів молодших курсів та містить навчальний комплекс із різними видами вправ (рецептивні, рецептивно-репродуктивні, репродуктивні), який дуже зручний у використанні. В аудіовізуальному вимірі формування соціокультурної компетенції відбувається інтенсивніше, оскільки студенти мають можливість не тільки чути, але бачити іноземні реалії на екрані. В залежності від рівня навчання студента можна запропонувати йому переглядати фільм як із субтитрами, так і без них.

Таким чином, методична стратегія **«мобільного навчання» (або «m-learning»)** не тільки полегшує роботу викладача, а й слугує потужним фактором формування соціокультурної компетенції студентів. Вона мотивує їх до навчання, розширює світогляд, знайомить із суто англомовними реаліями життя, створює реальну комунікативну ситуацію. Автентичність аудитивного мовлення не тільки має потужний мотиваційний потенціал, але й чітко формує у студентів необхідність відповідати тим вимогам, які висуваються до рівня знань на певні освітні стандарти (В 1/В 2/С 1). Більш того, використання цієї стратегії готує студентів до складання міжнародних іспитів з англійської мови, обов'язковим компонентом яких є контроль аудитивних навичок.

Список використаних джерел

1. Барабаш Ю. Удосконалення іншомовної компетенції як важливої складової професійного розвитку особистості / Ю. Барабаш // Педагогіка та психологія: збірник наукових праць. – 2017. – № 56. – С. 201–205.
2. Брухаль Я., Білик Я. Сутнісні характеристики технології мобільного навчання іноземної мови як педагогічної інновації / Я. Б. Брухаль, Я. О. Білик // Young scientist. – 2017. – № 6. – С. 201–205.
3. Грушева А., Філіппова Л. Мобільне навчання: за і проти / А. Грушева, Л. Філіппова // Професійна освіта: проблеми і перспективи: збірник наукових праць. – К. : ІПТО НАПН України, 2015. – С. 100–106.
4. Гуревич Р. С. Мобільне навчання – нова технологія професійної освіти XXI століття / Р. С. Гуревич // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – № 20 (255), 2012. – 184 с. – С. 113–119.
5. Мардаренко О. Інтерактивні комунікативні технології освіти: мобільне навчання як нова технологія в підвищені мовної компетенції студенів немовних ВНЗ / О. В. Мардаренко // Інформатика та математичні методи в моделюванні – № 3 (Том 3), 2013. – 184 с. – С. 288–293.

Черепинська Л. В.,
вчитель вищої категорії, вчитель-методист, вчитель англійської мови Запорізького класичного ліцею

TEACHING THE STUDENTS TO BE GLOBAL EXPLORERS OF THE WORLD

Nowadays teenage students have limitless access to information; they can connect around the world at any time of the day; they have more opportunities to travel than any time in our past. And the teachers' task is to arm the students with necessary skills to navigate in their journey in this new and exciting 21st century world. We are supposed to make them interact with the world around them, develop their technological literacy so that they are able to interact the most significant facts that they need from the wealth of information available to them, give them the tools needed to become creative and critical thinkers.

Things that were true yesterday may not be true tomorrow. It is not about teaching facts and memorizing them. It is teaching how we think about them. We are currently preparing students for the jobs, that don't exist. They haven't been invented yet. To solve over the problem we don't even know the problem yet. We should teach students the skills rather than facts.

Are the students graduating from school really ready to work? Do they fit the 21st century demands? These demands are:

- oral and written communication;
- professionalism and work ethic;
- teamwork and collaboration;
- working in diverse teams;
- applying technology;
- leadership and project management.

While teaching teenagers English we often use video, photos and true stories from the most inspirational employers and make the topic we teach interesting and relevant to our students. We can empower them to go out and make positive impact on their world.

A new generation of teenagers will be expected to be culturally sensitive, flexible and collaborative in the world, which is becoming increasingly connected.

Students are considered to critical thinking (questioning, evaluating, analyzing information, constructing arguments, interpretation and problem solving). It is no longer enough just to know things. We live in the world where Google Search is something 21st century learning. If we 'google' something, we can get twenty-four million results under twenty seconds. It is not a problem to find information. A problem is learning how to navigate your way through it, how to decide what is true and what is an alternative fact, how to understand where the information comes from.

For teenagers life can be both exciting and confusing. They are discovering who they want to be and exploring the qualities that make them unique as well as qualities that they can share with their peers.

While preparing critical thinking tasks for students it is helpful to consider the most important aspects. These are called criteria. For example, to choose the winning documentary, the speakers' three criteria were the quality of the camera work, filming and music.

E.g. with your partner, present your criteria to the class, but do not mention what situation you are making a decision about. Your classmate will try to infer the situation from your criteria. Doing these tasks students can experience different problems like: lack of interest in the topic, lack of understanding of the topic, difficulty in doing these kinds of tasks, lack of confidence in thinking critically.

Teaching critical thinking as a process rather than an action has a number of advantages. We should elicit or explain what the final (general) outcome might be, individual (specific) stages in the process, interim outcomes if any for the stage, language (both lexis and syntax) that might be useful at each of the stages.

To teach critical thinking as a process means that we should improve our students' speaking skills and give them useful phrases for everyday communication.

Getting clarification: Could you explain what the teacher said? What did the teacher mean by that? Did you catch what the teacher said about this?

Agreeing:
- That's my opinion also:
- I totally agree.
- You are quite right about this.
- I think the idea is worth trying.
- OK. Let's do it your way.

Disagreeing:
- I see your point, but I still prefer…
- You are right to some extent.
- I'm afraid I am not too keen on your idea.
- I'm sorry but I don't think it'll be possible.
- If it was up to me, I'd choose… I hardly ever…

Expressing thanks and appreciation:
- Thank you so much for…
- I really appreciate your…

Responding to thanks:
- You are very welcome.
- No problem.
- Any time.

It is advisable to organise the teaching in this way:

Warm up → Vocabulary and Grammar → Discussion → Listening → Discussion → Reading → Discussion → Critical → Thinking → Wrap up.

Doing smaller critical thinking tasks more often is beneficial. Do micro critical thinking tasks like focusing on figurative similarities:

– Do you prefer taking pictures of people or dramatic landscapes? Why?

– In addition to water and wind what else might cause landscape to erode?
– What do you think of the most unique thing about you? Etc.

To adapt critical thinking tasks we can also gamify the activity or cherry-pick your tasks:

1. Critical thinking is vital for our students, but it can be challenging.
2. Teaching critical thinking as a process gives students more confidence.
3. Setting micro critical thinking tasks gives students more practice.
4. Adapting critical thinking tasks is often an effective way to make them work better.

Another 21st century important skill is **Communication and Collaboration**. Nowadays there are many ways to get in touch with people. You can 'twit', you can 'facetime', and you can message or email your friend. Students need to know how to do it properly, how to use a right form of communication in the right situation. Students are to be taught how to do it in the classroom, school or digitally. The teacher is to provoke a good communication which includes effective listening, delivering presentations, communicate, with digital media. These engage students in conversations and discussions not like before but on a global scale. Our teens' ability to communicate across culture is essential no matter where they are from. The students are supposed to use ideas clearly as well as collaborate with others in diverse environment. Working with teens it is necessary to provoke them on communication with people of different countries, social-economic background, and different linguistic background as well. It's a way to bridge the gap between cultures. Taking leadership, taking initiative as well as cooperating with others help the students to be flexible and take responsibilities for the group they work in.

Creativity is another 21st century skill. Can we learn creativity or are we born with it? Of course it can be stimulated and developed. We all have an ability to be creative. The ways how to do it may be different. But we may be not creative in the same way. It is being able to generate ideas or design ideas, to produce something that is truly innovative. People create amazing things based on what they imagine. Most stories of innovation are not just one person inventing something alone. It means being open and have a courage to explore how we can work together to promote creativity. How teens can find the solution to these issues of the future if we don't give them an opportunity to be creative and practise to be creative outside the class. Sometimes our schools kill creativity. To make English classroom more engaging and interesting we need to bring to the classroom the global topics and stories having the content that represents the whole world. This way, students can become more globally aware of the issues of the world, cultures and people. These issues should be relevant to learners' lives and expand the scope of language learning.

To be creative for students means to be supposed to think literally. And our task is to help them see the point of being creative. Teachers can't learn a language without communicating and collaborating. Doing reading tasks we ought to ask our students opinions and make them reflect on what they read:

– Think about how much trash is in our oceans and what it is.
– Talk about the environment problems of your town.
– Take a photo of… and design a poster.

While doing reading tasks we are to give them texts about real world inspiring the students to find out more about the world they live in. Using incredible pictures or photo files allows making them think what kind of story is behind the picture. E.g. Show the students a photo of some extreme weather conditions and ask them:

– Do you want to travel to this place? Why? Why not?
– Make a list of possible problems these explorers might have.

We can ask them to choose a paragraph from the text and draw a picture to illustrate it. Or we can give the students a task to plan a journey using an unusual means of transport or make a labeled map with information about how you are travelling. Making students work in a group you can give them a task to choose one paragraph from the text and perform a short sketch about the events in that paragraph.

Teachers should do a lot of discussion activities like role-playing which is a collaborative and communicative task. All these can help our students to explore and push the frontiers of knowledge.

«The English language, as the principal vehicle of global consumerism, should bear some of the responsibility for making 'consumers' of English aware of some its desirable effects». You may be likely to agree with Maley's contention.

On practical level, we should encourage our students to make projects. Doing this we promote our students' autonomous learning, develop 21st century skills, develop media and informational literacy, build confidence, give them opportunity to create, as well as opportunity to express themselves and develop their social awareness.

We can empower teenagers to become in-demand in their future lives by

- Helping them to communicate and collaborate effectively in English (as an international language).
- Giving them the opportunity to learn about the world and issues facing them.
- Challenging them to use critical thinking and problem-solving tasks.
- Inspiring them with a role models that are epitomize the values and skills of the 21st century citizen.
- Showing them that they have a voice and they can make a difference; they can make an impact.

Список використаних джерел

1. Вебінар «The Creative Classrooms». NGL. CENGAGE. COM/ELT. Presenter: Katherine Stannett [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://videos-f.jwpsrv.com/content/conversions/wI45NZMn/videos/j8oEVhEn-23561263.mp4?token=0_5aae7805_0x51e2f759117087cb4ef0eb349b732031786938

2. Вебінар «Channeling Your Inner Explorer»: Encouraging Curiosity in Young Learners and Teens. NGL. CENGAGE. COM/ELT. Presenter: Dr. Asha De Vos [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ngl.adobeconnect.com/exgdaw5u6ax1/event/login.html?login=cherlv20%40gmail.com
3. Вебінар «A Critical Look at Critical Thinking». NGL. CENGAGE. COM/ELT. Presenter: Alex Warren [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ngl.adobeconnect.com/common/help/en/support/meeting_test.htm
4. Вебінар «Critical Thinking in English Language Teaching». NGL. CENGAGE. COM/ELT. Presenters: Ian Martin and John Hughes [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://videos-f.jwpsrv.com/content/conversions/ wI45NZMn/videos/IJucIrI323561263.mp4?token=0_5aae79af_0x6a1936597cd35de0f4395a4004ac23d093792733
5. Вебінар «Empowering 21st Century Teenagers». Making an impact: Teaching our Students to be Global Explorers. NGL. CENGAGE. COM/ELT. Presenter: Dr. Joan Kang Shin [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ngl.cengage.com/assets/html/conferences/webinars/teens.html

Шейко О. С.,
кандидат філософських наук, доцент кафедри ІМПС Запорізького національного технічного університету

ІДІОМИ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ

Актуальність теми. Дослідження ідіом сучасної англійської мови розширює уявлення про її культурно-лінгвістичний контекст.

Мета роботи – розглянути ряд ідіом із творів сучасної англійської художньої прози.

Одним із образних засобів мови є ідіоми. Ідіома – це лінгвістичний термін, який означає вислів (зворот мови), він застосовується як деяке ціле, що не підлягає подальшому розкладанню та звичайно не допускає переставляння усередині себе [1]. Цінність ідіом полягає у збагаченні мови, вони «роблять мову соковитою та яскравою». Мова живе – знаходиться у постійному процесі розвитку, поряд з класичними ідіомами з'являються нові.

Автор пропонує зосередитися на декількох англійських ідіомах із художніх творів сучасних письменниць: Джоанни Троллоп (Joanna Trollope), яка народилась у 1943 році, із Великобританії; Мейв Бінчі (Maeve Binchy), роки її життя 1940–2012, із Ірландії: їхній жанр «life story» – це життєві історії, які відзначаються глибоким психологізмом у описі повсякденності у всьому різноманітті жалю та радості; Софі Кінселли (Sophie Kinsella), яка народилась у 1969 році, із Великобританії: її жанр – це розважальне

жіноче «чтиво» з характерною авторською хльосткою мовою та почуттям гумору. Вона відома завдяки своїй популярній серії про шопоголіків.

Отже, Мейв Бінчі «Chestnut Street»:

a rainy day – «на чорний день»;

hell will have to freeze over before – скоріш пекло льодом укриється;

to get heavy about smth – напружуватися з якогось приводу;

to hold the fort – тримати все у своїх руках, стежити за порядком;

a greasy-spoon place – брудний заклад громадського харчування;

to drink like a fish – сильно випивати;

to sing the hearts out – співати від душі;

to miss the boat –»її потяг пішов»;

to light a fire under smb – стимулювати когось щось зробити;

to ax smth – вирубати під корінець, жорстоко знищити;

to get a lot of stick from smb – отримати осуд від когось;

to snap at smb heels – наступати на п'яти, дихати в потилицю;

to be in the fast track – дуже поспішати;

rubber-necker – твердолобий;

to argue socks off – сперечатися до втрати пульсу [2].

Софі Кінселла «Remember Me?»:

everything he's got he's worked his socks off for – п'яти стерти;

this is like getting blood out of a stone – воду з каменя вичавлювати;

to spill the beans – розбовтати;

to spend no time beating about the bush – перейти відразу до справи, не ходити коло та навколо;

stomach pops over – душа пішла в п'яти, серце підскочило до горла, в зобу дихання сперло;

highfiving – вітально помахати рукою;

jaw-dropping – щелепа відпала від подиву;

a bloody know-it-all – всезнайко;

to grip on myself – взяти себе в руки;

watery, jelly legs – ноги ватяні;

gloss is gone – позолота злізла;

a tiny bell – «дзвіночок» – попередження про щось;

a tiny jolt – «укол» (наприклад, заздрості);

a shallow gold–digger – божевільний золотошукач;

to spiral out of control – злетіти з котушок [3].

Софі Кінселла «Shopaholic and Baby»:

a big wave to smb – вітати когось;

a meanie – жаднюга;

a sudden brain-wave hits smb – когось осяяла думка;

up to Bedfordshire – у ліжко спати;

showy-offy – показушниця;

a queue-jump – влізти без черги;

a man-eater – «пожирательниця чоловіків»;

people all have their little quirks – у кожного свої заморочки;
to be on red alert – надзвичайна тривога [4].
Джоанна Троллоп «Balancing Act»:
to be off your trolley – з'їхати з глузду;
to get smb off the pot – вивести з рівноваги;
talk of the bleeding devil – як про дурня згадаєш, так він і з'явиться;
an old has-been – «динозавр»;
eye-watering price – так дорого, що плакати хочеться;
the pits and the pots of growing up – шишки і ямки дорослішання;
to have fallen at the first fence – здатися без бою;
to get out everyone's hair – злізти з шиї, з очей геть;
a blue murder – катастрофа всесвітнього масштабу;
to push at an open door – щось легко вдається;
a wish-think world, a honey-for-tea idyll – ідилія;
to give smb an earful – накричати на когось;
to return from the pub legless – «доповз» із пабу;
mother naked – в чому мати народила;
to see it coming a mile off – передбачити;
to set a cap at smb from the start – відразу когось помітити;
thises and thats – трохи того й іншого [5].

Знання та використання класичних і сучасних ідіом робить усну та письмову мову більш багатою та яскравою, піднімає її на новий рівень, що свідчить про сформоване «відчуття» мови.

Список використаних джерел

1. Идиома // Литературная энциклопедия – Литература – Slovar.cc. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://slovar.cc/lit/enc/2142072.html
2. Binchy Maeve Chestnut Street. London: The Orion Publishing Group Ltd., 2014. – 390 p.
3. Kinsella Sophie Remember me? London: Dell, 2009. – 430 p.
4. Kinsella Sophie Shopaholic and Baby. London: Dial Press, 2007. – 358 p.
5. Trollope Joanna Balancing Act. London: Doubleday, 2014. – 316 p.

СЕКЦІЯ № 8
ПОЛІПАРАДИГМАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР СУЧАСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Борисова Ю. В.,
кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціальної роботи Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

МУЛЬТИПАРАДИГМАЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ: ДЕЯКІ ЕПІСТЕМОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Соціальна робота як метаметодологія практичної діяльності із сприяння особистісним змінам і покращенню життєвих обставин клієнтів є мультипарадигмальним утворенням. Ще на початку свого становлення, виступаючи як сукупність практик взаємної підтримки, милосердя, благодійництва, поки що позбавлених сталого теоретико-методологічного підґрунтя, вона спрямовувала в потрібне русло виховний вплив і психологічну допомогу, матеріальну підтримку і синергію взаємодії членів громади, виступаючи важливим інструментом самоорганізації особистості і спільноти. Таким чином, самою змістовною різнорідністю і інструментальною складністю соціальна робота уможливлює співіснування у своїй теоретико-методологічній царині різних за рівнями і характером концептуальних побудов. Іншою, гносеологічною передумовою її мультипарадигмальності виступає на сьогодні (спів)існування у системи знання про соціальну дійсність, як мінімум, двох відносно цілісних концептуальних комплексів, пов'язаних з об'єктивістською, з одного боку, з іншого – з інтерпретативною методологічною традицією в сучасній соціальній науці.

Перший підхід орієнтує на пошук об'єктивних індикаторів соціальних проблем, що уможливлюють виявлення й точні кількісні заміри параметрів останніх. Одержані моделі розглядаються як максимально тотожні (практично, ізоморфні) об'єкту аналізу. Використання категорії числа знижує можливість неузгодженості в баченні змісту проблеми та виборі засобів її оцінки. Під даним ракурсом соціальна проблема розглядається як об'єктивний соціальний факт, самодостатній щодо пізнавальної діяльності суб'єкта.

Її зміст трактується через категорії дисфункції, відхилення, патології, як прояв соціальної дезорганізації.

Інтерпретативний підхід не визнає існування соціальної проблеми до / поза дослідницької або практично-перетворюючої діяльності. Її суб'єкт стає частиною реальності, яка осягається. Сама соціальна проблема перетворюється на ментальний конструкт або виступає результатом колективного визначення. За цих умов розуміння фахівцем змісту і глибини соціальної проблеми не обмежене заздалегідь сконструйованим інструментарієм: він сам встановлює значущість тих чи інших елементів ситуації, яка підлягає вивченню.

Також є всі підстави говорити про плідні спроби об'єднати ресурси двох підходів через тлумачення соціальної проблеми як такої, що включає «об'єктивні умови» і «суб'єктивне визначення». Сама ситуація, яка містить у собі соціальне протиріччя, знаходиться у площині об'єктивних умов, а суб'єктивність належіть сфері сприйняття і оцінки індивідом ситуації як такої, що загрожує певним значущим для нього цінностям.

Пропонований синтез, вочевидь, правомірно вважати корисним як для дослідників, так і для фахівців допоміжних професій. В останньому випадку суб'єкт (агент змін) має можливість бачити проблему як об'єктивно-дистанційовано, так й «очима» її носіїв – тих, хто потребує допомоги, – завдяки емоційному залученню, зацікавленому розумінню, осягненню їх життєвого світу.

Множинність теоретичних пояснень соціальної дійсності є закономірним наслідком її об'єктивної складності, багаторівневості й, значить, неможливості охоплення засобами монотеорії. «Підключення» до аналізу альтернативних теоретичних засобів може як забезпечувати успіх у дослідженні, так й ставити під сумнів вже одержане знання (через критику його теоретико-методологічного обґрунтування). Наукові теорії позбавлені універсальності міфів і релігійних догматів. Невіра в цю істину породжує тоталітарність мислення, парадигмальну фіксованість. «Стара добра» парадигма, в свою чергу, продукує такі наукові факти, які виправдовують її існування, й це порочне коло дуже важко розірвати.

Беручи до уваги об'єктивну сторону соціальних проблем, з якими мають справу соціальні працівники, констатуючи вочевидь наявні соціальні протиріччя, не слід ігнорувати й суб'єктивізм в означенні їх важливості. Аналізу й керуванню підлягатиме тільки те, що потрапило до поля зору фахівців, політиків, чиновників.

В сучасних умовах важливість соціальних проблем можна «регулювати» цілеспрямовано – через мас-медіа, систему грантів на реалізацію соціальних проектів. Конструюється своєрідна призма, яка корегує масштаб (його інтерпретацію) поточних соціальних проблем. Чим потужніше фінансування і тривалішим є соціальний проект, тим серйознішим буде сприйняття соці-

альної проблеми у суспільстві в цілому чи в окремому співтоваристві. Навіть для тих, хто спочатку має сумніви щодо доцільності прикладення зусиль в певному напрямку, залучення в процес розв'язання соціально сконструйованої проблеми дозволяє ці сумніви значно послабити. Навіть настільки, щоб впевняти інших в безперечній доцільності здійснюваних кроків.

Таким чином, реальність і наукової, і соціально спрямованої діяльності – це свого роду субтеоретичний контекст (говорячи словами У. Гоулднера), якій формується не найближчим оточенням, а більш широким соціальним середовищем. Говорячи про соціально спрямовану діяльність, зокрема, соціальну роботу, можна також констатувати дуальність реальності її суб'єктів. Фахівець усвідомлює відмінність власної поведінки від поведінки клієнтів. Коли він думає про себе, то неявно вважає, що людина сама творить свою культуру, взаємодіючи ж з клієнтом виходить з того, що людина – продукт соціального середовища.

Констатуючи різноманіття теоретико-методологічних посилок соціальної роботи, дуальність її реальності (як персональної, так й інституційної) слід сприймати це як передумову діалогу й вдалого пошуку оптимальних рішень складних соціальних проблем сучасності.

Діденко В. І.,
студент 2 курсу спеціальності «Соціальна робота» Запорізького національного технічного університету;

Агарков О. А.,
доктор політичних наук, професор Запорізького національного технічного університету

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗВ'ЯЗКІВ З ГРОМАДСЬКІСТЮ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

Зв'язки з громадськістю – це передусім постійний комунікаційно-психологічний прямий і зворотний контакт органів управління будь-якої системи з громадськістю з метою створення, формування та функціонування сприятливого іміджу організації, інституту, лідера, що впливає на створення сприятливого середовища взаємодії обох сторін.

Поняття «зв'язки з громадськістю» включає в себе:

1. Все, що може імовірно поліпшити взаєморозуміння між організацією і тими, з ким ця організація вступає в контакт як всередині, так і за її межами.

2. Рекомендації щодо створення «суспільного обличчя» організації.

3. Заходи, спрямовані на виявлення та ліквідацію чуток або інших джерел нерозуміння.

4. Заходи, спрямовані на розширення сфери впливу організації засобами відповідної пропаганди, реклами, виставок, відео- і кінопоказів.

5. Будь-які дії, напрямки на поліпшення контактів між людьми або організаціями [3].

Технологічні моделі організації зв'язків між владою й громадськістю вдосконалювалися в міру розширення демократичних засад суспільства. Сьогодні можна стверджувати, що загальна тенденція розвитку технології зв'язків з громадськістю полягає в поступовому переході від однобічного впливу влади на громадськість до двостороннього і рівноправного діалогу між ними.

У зв'язку з тим, що процес глобалізації комунікацій набирає швидкість, змінюється і роль практиків у галузі зв'язків з громадськістю.

Сьогодні світ визнав комунікації як невід'ємну складову успішного функціонування компанії. Всесвітні установи і компанії розуміють необхідність залучати ПР-фахівців до прийняття рішень по всіх більш-менш істотним управлінським стратегіям. Цей факт вже сам по собі є свідченням еволюції ролі ПР-практиків у сучасному суспільстві.

Зв'язки з громадськістю роблять в країнах СНД свої перші кроки. Але якщо теорія ще дозріває, то практика вже давно дозріла. Адже перші структури зі зв'язків з громадськістю вже давно функціонують. Їх націленість на роботу в рамках кризових ситуацій змусила почати роботу саме в цьому напрямку. Якщо подивитися на ситуацію в Україні в цілому, то безсумнівно, що суспільство, що перебуває в перехідному періоді, вимагає особливої уваги до людини, яка реально втратила свої соціальні орієнтири [2].

Зв'язки з громадськістю породжують науковий підхід до різноманітних проблем соціального управління. Слід давно перейти від накопичення нерозв'язних проблем до їх вирішення, і в цьому істотну допомогу суспільству можуть надати зв'язку з громадськістю, які вбирають у себе багато результатів ряду наук комунікативного циклу. Без знання їх неможливе ефективне функціонування в якості спеціалістів зі зв'язків з громадськістю [1].

Зв'язки з громадськістю є одночасно і наукою, і мистецтвом. Тому вона вимагає нового покоління професіоналів, до яких суспільство ще не готове, оскільки воно не може здійснити з'єднання як теоретичних знань, так і практичних умінь.

В майбутньому зв'язки з громадськістю повинні стати ще більш професійною сферою діяльності. Зв'язки з громадськістю розглядаються як функція вищого управління. Освіта, навчання, безперервний розвиток професійних навичок, дослідницька робота – всі ці види діяльності є запорукою успішного розвитку зв'язків з громадськістю.

Список використаних джерел

1. Королько В. Г. Паблик рилейшнз. Наукові основи, методика, практика: підручник, 2-е вид. доп. / В. Г. Королько. – К. : Видавничий дім «Скарби», 2001. – 400 с.
2. Кузнецов В. Ф. Связи с общественностью: теория и технологии : учеб. пособ. / В. Ф. Кузнецов; Институт гуманитарного образования. – М. : Кондор, 2005.
3. Моїсеєв У. А. Паблік рілейшнз : навч. посіб. / У. А. Моїсеєв. – К.: Академвидав, 2007. – 224 с.

Заіка С. Ю.,
студент 5 курсу спеціальності «Соціальна робота» Запорізького національного технічного університету;

Дударьов В. В.,
кандидат політичних наук, доцент Запорізького національного технічного університету

ВАЛЕОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ ЯК НАПРЯМ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Серед батьків, дітей та педагогів існує гостра проблема – проблема збереження, зміцнення та відновлення здоров'я. Глобальна вагомість і актуальність проблеми викликали необхідність ґрунтових досліджень феномена здоров'я людини та його складових, пошуку шляхів позитивного впливу на дітей та молодь в аспекті формування мотивації щодо здорового способу життя, розробки проектів, які орієнтовані на інформаційно – просвітницьку діяльність з дітьми, їх батьками та вчителями.

Ми вважаємо, що забезпечення всіх учасників освітньо – виховного процесу інструментарієм щодо профілактичної діяльності з пропаганди здорового способу життя є фактором збереження та зміцнення здоров'я нації.

В реалізації заходів з оздоровлення дітей повинні працювати одночасно медики, педагоги, психологи, валеологи, соціальні педагоги / соціальні працівники.

Профілактична робота з дітьми та молоддю є одним із пріоритетних напрямів соціальної політики. Актуальна ситуація щодо здоров'я дітей та молоді потребує негайного розв'язання проблем загальнодержавного характеру [1].

З метою поліпшення стану здоров'я дітей та молоді, зниження рівня їх інвалідизації та смертності необхідно:

1) здійснювати педагогічну роботу з гігієнічного виховання дітей та молоді з використанням ЗМІ;

2) включати до освітнього стандарту навчання в загальноосвітніх закладах такий важливий елемент як щоденна «година здоров'я», «тиждень психопрофілактики»;

3) забезпечити проведення заходів комплексної оптимізації використання учнями вільного часу: впровадження різноманітних форм розвитку фізичної культури, психокорекції оптимального рухового режиму;

4) організувати проведення профілактичних тренінгів з проблем «формування здорового способу життя молоді» з елементами методики «Рівний – рівному» (тренінги з профілактики тютюнокуріння, вживання алкоголю, наркоманії) [2, с. 318–319].

Здоров'я є базовою характеристикою людського життя. Сучасні дослідники пов'язують здоров'я з поняттям «якість життя». Здоров'я – це така якість життєвого процесу, що досягається за рахунок його закономірної й оптимальної реалізації в природному середовищі й збагачення необхідним внутрішнім світом конкретної людини.

Валеологічна діяльність соціального педагога починається з оцінки стану здоров'я дітей і підлітків, виявлення ставлення до власного здоров'я як до загальнолюдської цінності всіх суб'єктів педагогічного процесу.

Соціальний педагог / соціальний працівник виступає в ролі координатора, організатора, посередника та валеолога у вирішенні наступних оздоровчих завдань: раціональної організації навчально-виховного процесу, оптимізації фізичного виховання, гігієнічної та статевої просвіти, лікувально-профілактичної підтримки учнів.

Отже, основний шлях зміцнення здоров'я дітей та молоді – створення сприятливих соціально-педагогічних умов під керівництвом спеціаліста з соціальної роботи з акцентом на вихованні ціннісного ставлення до власного здоров'я.

Список використаних джерел

1. Бондаренко О. М. Формування валеологічної компетентності студентів університетів у процесі професійної підготовки : дис. … канд. пед. наук: 13.00.04 / О. М. Бондаренко. – Київ, 2008. – 251 с.
2. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. К. Костюк. – К. : Джерело, 1989. – С. 318–319.

Золотаревська А. О.,
студентка групи Рс-14–1 ДНУ ім. Олеся Гончара;

Сенкевич Г. А.,
кандидат наук із соціальних комунікацій
доцент кафедри соціальної роботи
ДНУ ім. Олеся Гончара,

ДІТИ З ДЕВІАНТНОЮ ПОВЕДІНКОЮ ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Як відомо, соціалізація особистості – це «двосторонній процес взаємодії людини і соціального середовища, який передбачає як її включення у систему суспільних відносин шляхом засвоєння соціального досвіду, так і самостійне відтворення цих відносин, у ході яких формується унікальна неповторна особистість» [1, с. 23]. На нашу думку, «соціалізація неповнолітніх» – це процес засвоєння неповнолітніми знань, досвіду, елементів культури, соціальних норм і цінностей, основними проблемами якого є становлення індивідуальності (ідентифікація) або рольова дифузія (невизначеність у виборі ролей). Вважаємо, що окреслення етапів соціалізації та центральних її завдань для кожного етапу, дає змогу коригувати людину протягом її життя, орієнтуючись на вимірювання емпіричних ознак на кожному з етапів, визначаючи їх вагу і значення, виявляти основні і додаткові чинники, форми і засоби їх впливу на особистості. Таким чином, з'ясуємо та розглянемо основні проблеми соціалізації неповнолітніх (віковий період 14–18 років).

Основною проблемою на даному етапі соціалізації є становлення індивідуальності (ідентифікація) або рольова дифузія (невизначеність у виборі ролей). Звернемо увагу, що це час появи активного статевого потягу, а отже, і пошуку партнера в інтимній сфері. У хлопців і дівчат інтеріоризуються моральні й естетичні норми, за якими регулюються їхні стосунки. У цілому ця стадія соціалізації характеризується активною інтеріоризацією різних регламентів (соціальних настанов), необхідних людині у майбутній діяльності щодо задоволення своїх біо-, психо-, та соціогенних потреб у партнерській і конкурентній взаємодії з іншими суб'єктами. У цьому віці неповнолітні осмислюють своє подальше життя, розуміють, що воно пов'язане з просуванням сходинками статусу у кожній соціальній інституції.

Залежно від оцінки власних здібностей і набутих знань у відповідних галузях, професійних і політичних орієнтирів, сімейних традицій, матеріальних можливостей юнаки і дівчата задумуються над обранням віддалених цілей стратегічного характеру, які б становили мету життя, у кількох або в усіх соціальних інституціях. Важливим критерієм соціалізації неповнолітніх є

здатність до творчого мислення та творення соціальних і природно-техногенних цінностей середовища.

Занижена соціальна адаптація окремих категорій неповнолітніх, зокрема: дітей-сиріт; дітей, позбавлених батьківського піклування; інвалідів; біженців; тих, які постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС, від стихійних лих та катастроф; неповнолітніх з девіантною поведінкою; тих, які проживають у багатодітних, неповних та неблагополучних сім'ях тощо, породжує в них почуття неповноцінності, оскільки їх рольові дії часто підлягають заниженій оцінці батьків, наставників, однолітків, і, зрештою виробляється низька самооцінка. Відповідно почуття неповноцінності виражається у девіантній поведінці, чи створенні компенсаційних субкультур, у яких заперечуються норми, узвичаєні у певному суспільстві.

Отже, у процесі формування програм життєдіяльності, неповнолітні засвоюють комплекси регулятивних соціальних настанов правового й морального характеру за соціальними інституціями. Водночас приходить розуміння, що такі програми життєдіяльності не є автономними та що виконання їх відбувається у взаємодії з іншими суб'єктами, часто у межах програм суб'єктів – організацій і, зрештою, у межах суб'єкта держави (або наддержавного утворення). Разом з тим, приходить розуміння, що успішне виконання програм життєдіяльності й можливість самореалізації особистості залежать від сприятливих умов життєдіяльності, що їх забезпечує суб'єкт – держава, громадянином якої є певна особистість.

Тому у відповідь на необхідність створення умов, які сприяли б найбільш результативній соціалізації кожної молодої людини в Україні було започатковано державну молодіжну політику, у процесі реалізації якої, інститути виконавчої влади у цій сфері повинні забезпечувати надання допомоги окремим категоріям неповнолітніх реалізовувати їх адаптивні потреби, які з'являються тоді, коли виникають певні труднощі у подоланні нової складної життєвої ситуації, яка перевищує їх адаптивні можливості щодо її освоєння. Необхідними умовами забезпечення соціалізації неповнолітніх, на нашу думку, є:

– профілактика девіантних проявів у середовищі неповнолітніх;

– соціальна робота з окремими категоріями неповнолітніх.

Трансформаційні процеси українського суспільства викликали широкий спектр соціальних перетворень, спричинивши кардинальні зміни цілої системи суспільних норм і цінностей, які впливають на стан здоров'я і розвиток усіх вікових груп, передусім неповнолітніх. З огляду на це, спостерігається негативна тенденція щодо зростання кількості неповнолітніх, схильних до девіантної поведінки.

Психіка неповнолітніх дуже вразлива і легко піддається негативному впливу. У зв'язку з тим, що віковий період 14–18 р. – період статевого дозрівання і зміни, що відбуваються в організмі у цей період, викликають у під-

літка невпевненості в собі, неповноцінності, які маскуються під зовнішніми проявами агресії, самовпевненості, нахабства. Характерною особливістю неповнолітніх є те, що у своїх судженнях вони досить конформні, швидко підпадають під вплив інших людей, тому можуть бути легко втягнені у кримінальні структури, особливо, якщо хиткі зв'язки з родиною. Такий спосіб життя травмує не тільки фізично, а й психічно, і вплинути на травми може тільки фахівець [2, с. 48].

Першим видом девіантної поведінки є «деліквентна поведінка» (порушення дисципліни, злочини, бродяжництво тощо) – це сукупність протиправних вчинків чи злочинів, які не відповідають юридичним нормам; поведінка, яка у крайніх своїх проявах являє собою кримінально-карні дії. Передумова деліквентної поведінки – важковиховуваність. Розглянемо три групи факторів ризику деліквентної поведінки: біологічні – пов'язані з процесом статевого дозрівання та нестійкістю у цьому віці різних фізіологічних систем, передусім нервової; психологічні – наявність таких рис характеру, як нестійкість, гіперінтимність (надмірне емоційне збудження), істероїдність, епілептоїдність, можливе підвищення сприймання, засвоєння асоціальних настанов, залежність від ситуації та нездатність активно впливати на неї, схильність до втечі від важких ситуацій чи повне підкорення їм; соціальні – несприятливі соціальні умови або їх поєднання [2, с. 49].

Серед зарубіжних дослідників, доцільно, на нашу думку, виділити Г. Тарда, який вивчав феномен та специфіку деліквентної поведінки неповнолітніх. Г. Тард стверджував, що злочинність, її види, методи, техніка здійснення злочинних посягань розповсюджуються як епідеміологічний процес [3, с. 62].

Одним із проявів деліквентної поведінки, що нерідко сприяють скоєнню злочинів, є такі негативні явища як бродяжництво та жебрацтво. Важливими причинами, що призводять до втеч з дому, є сімейні негаразди. Основні з них: відчуження підлітків від сім'ї; сімейні конфлікти, пов'язані з розлученням; брак спілкування між батьками та дітьми; токсикоманія та наркоманія, алкоголізм батьків. Досвід практичної роботи, зокрема, з дітьми схильними до бродяжництва та жебрацтва дозволяє виділити такі три аспекти щодо вказаних негативних явищ:

– необхідність своєчасного виявлення дітей, які є бездоглядними та безпритульними; вжиття термінових заходів щодо їх соціально-правового захисту (влаштування у притулок для неповнолітніх як тимчасовий захід), в школу-інтернат, під опіку чи піклування тощо; у тому числі захист їх майнових та житлових прав;

– здійснення постійного соціального інспектування щодо умов виховання, навчання та розвитку неповнолітніх у неблагополучних сім'ях;

– наявність необхідної мережі центрів медико-соціальної реабілітації для неповнолітніх, схильних до бродяжництва та жебрацтва.

Більшість неповнолітніх, які займаються бродяжництвом та жебрацтвом є вихованцями шкіл-інтернатів чи проживають у неблагополучних сім'ях. Вони постійно самовільно залишають ці навчально-виховні заклади, сім'ї; оскільки відчувають потребу у звичному негативному соціальному середовищі.

Такі неповнолітні, особливо ті, які у зв'язку з відсутністю необхідного контролю з боку інститутів виконавчої влади тривалий час перебували на вулиці, потребують належної медичної, психолого-педагогічної, соціальної допомоги, зокрема у центрах медико-соціальної реабілітації неповнолітніх.

Іншим видом девіантної поведінки є «адиктивна поведінка» (тютюнопаління, вживання алкогольних напоїв та наркотичних засобів, токсикоманія) – «вид порушення адаптації, який характеризується зловживанням однією або кількома психоактивними речовинами без ознак індивідуальної або психічної залежності у поєднанні з іншими порушеннями поведінки; адиктивна поведінка у психологічному плані – своєрідна регресивна форма психологічного захисту, а у більш широкому, клінічному аспекті, може бути віднесена до явищ перекрученого розвитку; тобто, це поведінка, яка передує формуванню хімічної залежності різних видів або залежна від наркотичних засобів» [2, с. 49].

Третім видом девіантної поведінки неповнолітніх є проституція. Воно є соціально небезпечним, бо є основою для правопорушень та злочинності, алкоголізму та наркоманії серед неповнолітніх; сприяє поширенню ВІЛ-інфекції; СНІДу; захворювань, які передаються статевим шляхом (ЗПСШ).

Четвертим видом девіантної поведінки є суїцид. До 14 років суїцидів фіксується мало, і вони мають, як правило, несвідомий характер. Але з 14-літнього віку їхня кількість різко зростає. Основним чинником підліткових суїцидів є почуття безнадійності і безпорадності. Дуже часто в цьому віці проблеми здаються нездоланними, а майбутнє не передбачає вирішення або змін на краще. Причини цього полягають у великих вимогах до життя, недостатньому життєвому досвіді, надмірній емоційності. Частіше за все до суїциду приводять переживання нерозділеного кохання, насильство і жорстокість у сім'ї, переживання з приводу власних аморальних вчинків.

Неприродній для людини потяг до самогубства, стримуваний соціально-психологічними та релігійними установками, у віці 14–18 років не має вирішального значення у здійсненні суїциду. Більш легковажне ставлення до життя, потреба у переживанні ризикованих відчуттів приводить до того, що майже 90 відсотків суїцидів, скоєних серед неповнолітніх носить експериментальний характер, нерідко зумовлюється наслідуванням таких вчинків, тобто має епідемічний характер. Важливим чинником у цій трагедії є вживання наркотичних засобів. Тютюн, алкоголь, наркотики у таких випадках руйнують позитивні установки на життя, створюють ірраціональний ґрунт, підтверджують мотиви прийняття хибного рішення, провокують себе до здійснення суїцидної мети. Велике значення мають підсвідомі імпульси до

самопорушення, а їх деструктивне вивільнення за допомогою наркотичних засобів тільки спрощує цей крок. Звернемо увагу, що трагічні випадки скоюються і тими, хто не вживає алкоголю, наркотиків, проте вони не мають тієї невідворотної закономірності, як при наркотизації. [4, с. 13].

Отже, девіантна поведінка неповнолітніх є результатом взаємодії умов формування особистості у сім'ї, школі, неформального спілкування з дорослими і однолітками та психічних рис, що знижують адаптивні можливості індивіда. Вона є найважливішим об'єктом соціальної роботи.

Список використаних джерел

1. Капська А. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю / А. Й. Капська. – К. : УДЦССМ, 2001. – 220 с.
2. Пінчук І., Шнеренко Л. Методичні рекомендації до Комплексної програми «Профілактика» / І. Пінчук, Л. Шнеренко. – К. : УДЦССМ, 2001. – 72 с.
3. Пилипенко О. Адиктивно спрямована соціалізація неповнолітніх // Соціально-педагогічні та медико-психологічні заходи протидії вживанню наркогенних засобів неповнолітніми і молоддю. – К. : А.Л.Д., 1995. – 100 с.
4. 4. Рущенко І. Соціологія злочинності : монографія / І. Рущенко. – Харків : Вид-во Націон. ун-ту внутр. справ, 2001. – 370 с.

Золотаренко В. О.,
студент кафедри соціальної роботи Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара;

Осетрова О. О.,
доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

ВАЖЛИВІСТЬ ТА ПРОБЛЕМАТИКА ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ ЯК ЕТАПУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Однією з характерних, відмінних і важливих рис підліткового віку є ті серйозні зміни які відбуваються в цей час у сфері самосвідомості. Саме у цей період закладаються її основи, уявлення про себе як про суб'єкта праці, пізнання, частини соціуму. Тому процес соціалізації на цьому етапі набуває сенситивного характеру. Адже саме соціалізація у цей період, в значній мірі буде вирішувати подальший розвиток особистості, заклада-

ючи певні патерни, уявлення та ціннісні орієнтації людини, що відіб'ються у психіці людини на все життя.

Становлення цих уявлень і є результатом змін в рості і розвитку. Вимоги до особистості з боку оточення змінюються, адже вона подорослішала, але більш важливими, на мою думку, є зміна вимог особистості до себе, що є результатом підліткової рефлексії, пошуків себе, нових запитів на перетині почуття дорослості, та неспроможності повної його реалізації. Підлітковий період ставить людину перед розмежуванням між «дитиною» та «дорослим», що викликає внутрішній конфлікт та кризу ідентифікації.

Почуття дорослості – уявлення про себе уже не як про дитину – стає центральним новоутворенням підліткового віку. Підлітки особливі тим, що внаслідок статевого дозрівання починають відчувати себе дорослими, прагнуть виглядати дорослими, що виявляється у поглядах, оцінках, поведінці.

Якщо у трирічної дитини, під час кризи 3-х років, самостійність стверджується у здійснені якихось практичних дій, то в підлітків прагнення до самостійності виявляється в усвідомленні своєї причетності до дорослих, але за своєю зрілістю і досвідом підлітки є ще дітьми, тому подібне усвідомлення суперечить їх можливостям.

У підлітка, пошук себе фундуються на перетині особистості, суб'єкта, з навколишнім середовищем, тобто об'єктивним світом, перш за все соціальним оточенням, та конфлікті можливостей та прагнень. Ці чинники й породжують нові запити та запитання підлітка до самого себе. Якщо під час соціалізації дитини головною для неї є соціальна адаптація, пристосування до суспільного середовища, то для соціалізації підлітка більшу роль відіграє інтеріоризація. Тепер окремі прояви самосвідомості, такі як – самоспостереження, самопізнання, ставлення до себе, саморегулювання діяльності та поведінки – стають необхідними потребами. Самосвідомість не тільки відображає особливості формування особистості, а й сама значною мірою впливає на весь процес подальшого її становлення.

Інтерес підлітка до свого внутрішнього світу, рефлексія про стосунки з іншими і своє місце в колективі виникають на основі інтересу до інших, передусім однолітків. Це зумовлено новими формами спілкування підлітків між собою, адже встановлюються глибші особисті взаємини, що таки знову фундується на фізіологічному та психічному розвитку підлітків, підкріплюється змінами вимог від соціуму, що проектується і на саму особистість підлітка.

Слід зазначити, що процес формування самосвідомості істотно змінює характер відносин з оточуючими його людьми, як дорослими, так і однолітками, призводить до помітної перебудови інститутів, механізмів і способів соціалізації. Підліток просто не може спілкуватися і будувати

взаємини так як раніше, адже погляд на навколишній світ і на себе у цьому світі змінюється.

Важливою стороною самосвідомості виступає потреба в самовираженні, що виявляється у спрямованості його особистості на виділення і реалізацію своєї унікальності в системі соціальних зв'язків.

Завдання які ставить перед собою підлітковий вік(вибір подальшого життєвого шляху, самореалізація через самоствердження, гармонізація «образу Я», подолання маргінальності між підлітковим і дорослим, самостійність, знаходження свого місця), перемежовується з потребами: у самовираженні, певній самостійності, умінні щось робити, щось значити для інших, рівноправного спілкування з дорослими, посиленні статевої ідентифікації.

Таким чином самовираження є необхідним для становлення особистості підлітка. Для підлітків є характерним прагнення до самоствердження та самореалізації, адже вони мають зрозуміти хто вони і заявити про себе, вміти оцінювати свої дії, та інших.

Проте специфічне прагнення якнайшвидше завоювати статус дорослої людини, досягти самостійності та незалежності, може приймати негативний вид, та мати небезпечні тенденції, реалізуватись як позитивним так і негативним чином.

Виражене прагнення до самостійності, автономності від дорослих, виражається в загостреній критичності та конфліктності відносно до батьків, вчителів, дорослих. Вони часто не можуть відповісти його потребам та запитам, іноді навіть суперечать їм. Подібним чином формується самосвідомість, адже вона захищається від неусвідомлених механізмів, що відігравали провідну роль у поведінці особистості дитини, які були навіяні впливом дорослим. Підліток починає їх переосмислювати.

Ця особливість, усвідомлення себе суб'єктом, індивідуалізація та самодетермінація сприяє соціалізації підлітків, накопиченню соціально-психологічного та морального досвіду, проте якщо таке переосмислення не буде підкріплене об'єктивною оцінкою та корекцією, то може відбутися розрив між свідомістю і вчинком, словом і ділом, невміння співвідносити моральні норми з реальною діяльність. Внаслідок цього моральна свідомість підлітків не стане регулятором їх індивідуальної поведінки.

Підлітків можуть приваблювати такі найпростіші засвоювані атрибути дорослості, як паління, вживання спиртних напоїв, нецензурна мова, вживання наркотичних засобів. Швидко і легко підлітки вивчають «заборонені» прийоми психологічного захисту і нападок, які зустрічаються у дорослої людини: витіснення неприємних уявлень про наслідки своїх дій, хитрість, обман, відкритий негатив, демонстрація фізичної сили, агресивність, грубість, погрози, шантаж.

Підліткам необхідно себе реалізовувати, розкривати і стверджувати власне «Я», що не завжди вдається у раніше звичному, сімейному середовищі, Вони потребують місця, де на них чекають, де б вони змогли відчути себе вільними особистостями, перевірити свої потенційні здібності. Батьки вже не виступають таким «еталоном» як у дитинстві, тому прагнення підлітка соціально актуалізуватися, потреба у соціальних контактах реалізується під час спілкування та активної суспільної діяльності з однолітками.

Прагнення до суспільства однолітків зумовлює підвищену увагу до їхньої думки. У спілкуванні з ровесниками у них формується серйозніше, порівняно з ранніми віковими зв'язками товариство, де вони отримують підтримку, можуть досягти самовираження й реалізувати ці потреби у суспільному визнанні їх соціальній значущості. Стосунки з однолітками зорієнтовані на майбутні взаємини в дорослому товаристві, є однією з форм засвоєння його норм. Проте формуючи свій соціум, вони можуть створювати закони, які часто стають своєрідним протестом проти дорослої спільноти. Та можуть за певною самостійністю та самовираженням нести негативний вплив.

Група однолітків стає референтною, орієнтація на її норми і цінності, відіграє велику роль у соціалізації підлітка, в засвоєнні ним певного соціального досвіду і формуванні внутрішніх поведінкових регуляторів, внутрішнього плану свідомості.

Проте слід зазначити, що прагнення до суспільства однолітків та самовираження не завжди реалізовується, іноді підлітки можуть замикатися в собі, не проявляти конфліктність та критичність до батьків ззовні, але в середині нести це невдоволення, що може накопичуватися. Це може бути спричинене недоліками виховання, загальними умовами життя, негативним досвідом, психологічними травмами, тощо.

Іноді самі однолітки впливають на розвиток ізольованості підлітка, дискримінуючи та наділяючи стигмою. Це може призвести до відчуття неповноцінності, неактуалізованості та неспроможності це зробити, до стресу, що підкріплений підлітковими пошуками себе та свого місця, може перерости у депресію, подальшу фрустрацію та депривацію особистості підлітка.

Отже, підлітковий вік виступає сенситивним для становлення особистості у системі міжособистісних відносин. Ця сенситивність, яка несе за собою кардинальні зміни, може мати прояви негативізму, що обумовлено перехідністю і певною критичністю, особливостями підліткового віку. Тому соціалізація підлітка може реалізуватися як позитивним, так і негативним чином.

Лобода В. О.,
студент кафедри соціальної роботи
ДНУ імені Олеся Гончара;

Осетрова О. О.,
доктор філософських наук, професор
завідувач кафедри соціальної роботи
ДНУ імені Олеся Гончара

ОСНОВНІ ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ СЕРЕД МОЛОДІ

Найбільш частими причинами суїцидів у молодих людей називає нерозділене кохання, конфлікти з батьками або однолітками, проблеми в навчанні або на роботі. Також роль грає наявність страху перед своїм майбутнім, або проблемою самотності. Але щоб більш глибше розібратися у мотивах факторів виникнення ризику суїцидальної поведінки серед молоді, треба роздивитися більш детальніше причини дії факторів. І такими саме причинами виступають:

– серйозні та складні проблеми у сімейному колі(смерть родича, складне фінансове становище);

– друзі та однолітки відвертаються від індивіда;

– розрив стосунків з коханою людиною;

– конфлікти в навчанні з викладачами, одногрупниками. Конфлікти на роботі з колегами, менеджерами та керівниками;

– проблема з законом; перебування у ролі так званої «жертви»;

– проблеми та розчарування в навчанні; погана успішність, неможливість себе реалізувати;

– проблема в спілкуванні з оточуючими, як серед соціуму в місті, так і на роботі;

– тілесні та фізичні невиліковні хвороби;

– небажана вагітність у молодих дівчат(спроба аборту);

– вплив інтернету, літератури та телебачення на психологію молодої людини;

– зараження хворобами, які повільно вбивають індивіда: СНІД, гепатит, сифіліс тощо;

– наркоманія, алкоголізм, ігроманія, залежність від психотропних речовин, аморальний спосіб життя, аморальні статеві стосунки.

Сучасні психологи вважають, що деякі риси особистості юної людини також можуть бути пов’язані із суїцидальною поведінкою, зокрема:

– нестабільністю настрою або його надмірна мінливість;

– агресивною поведінкою та злобністю;

– антисоціальною та девіантною поведінкою;

– високою імпульсивністю, і схильністю до необдуманого ризику або дратливості;

– погана здатність до подолання проблем і труднощів (у ПТНЗ, ВНЗ, серед однолітків);

– нездатність до реальної оцінки дійсності;

– тенденція «жити у світі ілюзій та фантазій» (онлайн-ігри в мережі – інтернет);

– ідеї переоцінки власної особистості, що змінюються переживанням нікчемності;

– надмірна пригніченість, особливо при несуттєвих нездужаннях або невдачах;

– проблеми з визначенням сексуальної орієнтації.

Загалом у суїцидальній поведінці молоді можна умовно виділити три фази:

Перша фаза – обдумування.

Вона викликається свідомими думками щодо здійснення суїциду. Ці думки згодом можуть вийти з-під контролю і стати імпульсивними. При цьому молода людина замикається в собі, втрачає інтерес до сім'ї. Змінює свої стосунки з оточуючими, стає агресивною. Змінюється зовнішній вигляд, молода людина перестає слідкувати за собою, може змінитися його вага. Зниження уваги з молодої особи, далі – може трапитися нещасний випадок;

Друга фаза – амбівалентність.

Настає за умови появи якихось додаткових стресових факторів. Молода людина може виказувати конкретні загрози або наміри щодо суїциду комусь із найближчого оточення, але цей так званий «крик про допомогу» не завжди буває почутим. Однак саме в цей час ще можна допомогти людині;

І третя фаза – суїцідальна спроба.

Якщо ж цього не станеться, тоді настає ця фаза спроби. Відбувається дуже швидко, адже як для підлітків і молодої людини притаманне швидке проходження цієї фази і перехід до третьої.

Як зазначає дніпровський психолог В. П. Мушинський, суїцидальна поведінка включає усі прояви суїцидальної активності – думки, наміри, висловлювання, спроби самогубства,– і являє собою ланцюг аутоагресивних дій людини, свідомо чи навмисно спрямованих на позбавлення себе життя через виникнення нестерпних життєвих обставин». Така поведінка є динамічним процесом і складається з таких етапів:

1. Суїцидальна тенденція – вона є прямою чи непрямою ознакою, що свідчить про зниження цінності власного життя, втрати сенсу життя, та небажання жити, суїцидальні тенденції виявляються у думках, намірах, почуттях або загрозах.

2. Суїцидальна дія – починається, коли відповідні тенденції приходять у дію. Під суїцидальною спробою розуміється суїцид, який з незалежних від людини обставин був відвернутий і не призвів до летального наслідку.

3. Постсуїцидальна криза – продовжується з моменту здійснення суїцидальної спроби до повного зникнення суїцидальних тенденцій.

Далі однією з причин прояву суїцидальної поведінки та безпосереднього прояву суїциду серед молодіжного осередку, можна вважати так званий «ефект Вертера», який впливає на психологію молодих людей.

Історія «ефекту Вертера» почалось більше двох століть тому, коли Гете написав роман «Страждання юного Вертера». Молодь та і загалом люди були настільки вражені цим романом, що навіть з'явилася нова мода серед прогресивної молоді: сині панталони з фраком і жовта жилетка, в яких ходив головний герой. Але, на жаль, психологічно вразливі люди скопіювали не тільки стиль одягу, але і кінцівку роману, в якій Вертер закінчує життя самогубством, стріляючи собі в голову. Далі по всій Європі прокотилася хвиля самогубств психологічно складних людей. У той час ефект Вертера як явище не був класифікований. Це відбулось лише два століття тому. А в 70-х рр. XVIII ст. влада в Данії та Німеччині, не знайшли нічого, як заборонити твір та припинити провокувати вразливу молодь на суїцид. Дослідник масових самогубств Девід Філіпс, який вивчав фактор спонтанного виникнення суїциду молоддю після прочитання даного Романа Гете. Наслідувачі юного Вертера так само, як і головний герой, страждали від нерозривного кохання і не бачили сенсу в продовженні існування в тлінному світі. Сильний посил твору змусив людей до кінця пережити цю історію. Однак синдром юного Вертера після двох століть нікуди не зник. Девід Філіпс почав незалежне розслідування. Вчений проаналізував 12 тисяч самогубств, що висвітлювалися в новинах, зокрема теленовини, та прийшов до страшного висновку. Що людям дійсно властиво копіювати спробу суїциду та неважливо з яких джерел, вони про це дізналися: з літератури, газет, інформаційних програм або фільмів. Далі з XX ст. поширенням став – інтернет. І так в психології вник термін як – ефект Вертера.

Один з прикладів. У 80-ті рр. XX ст. у Німеччині був популярний телесеріал «Смерть студента». Разом з початковими титрами в кожній новій серії демонструвалася сцена, в якій студент кидається колеса потяга. Дуже вражаюче, але й паралельно з показом правоохоронні органи зазначили сплеск ідентичних суїцидів. Тобто це один з факторів прояву, показ як можна себе вибити. Молодь, підлітки та студенти кидаються під потяг локомотиву у два з половиною рази частіше, ніж до виходу телесеріалу на екрани.

У вересні 2016 р. у кіно вийшов американський фільм із циклу фантастичний трилер під назвою «Нерв». Фільм чимось схожі на гру у соціальних мережах Синій Кит(мета покінчити зі своїм життям). У самому фільмі Нерв паралель сценарію дуже схожа, молоді люди віком від 18 років грають у гру на проходження завдань. Це дуже популярна у показаному нам в світі кіно гра. Майже кожна молода людина в неї грає. Мета гри: набрати якомога більше балів і рейтингу, для своєї так званої віртуальної популярності. Інші люди, які грають в цю гру можуть спостерігати за діями людини, ставити лайк, коментувати дії та підштовхувати зробити необдуману та негативну дію. Кожен квест надає можливості заробити грошей та підняти свою популярність. Гра чимось схожа з Синім Китом де існують рівні проходжень, де кожен рівень складності залежать від початку проходжень. Кінцева мета гри – вбити себе. Тобто тим самим цей фільм надає поштовх по радикальних дії суїциду серед молоді. Шукати більш цікавий та веселий спосіб покінчення з собою.

Отже, зневірені люди, особливо підлітки, та молодь загалом сприймають новини про суїцид як алгоритм до дії. Зараз, сучасні репортери ЗМІ, газети, автори книжок, адміністратори Інтернет-груп дуже ласі до сенсацій, рейтингів та грошей. Саме вони можуть надавати поштовх у інформації до дії суїциду до психологічно слабкої молоді. Про це мало хто думає, багато хто думає лише про рейтинги та гроші. На думку експертів, на кожну тисячу жителів у ситуації, яка призвела до суїциду так званого «героя» новин, знаходяться три людини. Тому треба бути обережним, коли дивишся новини.

Новак Т. О.,
методист кафедри соціальної роботи
Запорізького національного технічного університету

ВПЛИВ СИСТЕМИ ОСВІТИ НА РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті освіта визначена як стратегічна основа розвитку особистості, суспільства, нації і держави. Але сьогодні сфера освіти є одночасно і найбільш стабільною соціальною системою, і одним із чинників, що справді дестабілізують суспільне життя. Важливою причиною цього феномену є той факт, що сучасна освітня парадигма виконує функцію конструювання соціальної реальності, яка в цей час зазнає суттєвих якісних змін.

Загалом стан освіти в Україні можна оцінити як амбівалентний. Ця амбівалентність зумовлена двома взаємопов'язаними чинниками: перехідним періодом, у якому перебуває українське суспільство, і системною кризою, що охопила його. І якщо перший чинник спонукає до творення нових форм, методів і засобів навчання, то другий, а насамперед, фінансова скрута, гальмує впровадження нововведень в освітній галузі [2].

Реформування системи освіти нерозривно пов'язане з оптимізацією системи управління освітою на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях. Створення на загальнодержавному та регіональному рівнях цілісної системи управління освітою, для якої були б характерні гнучкість, демократизм та мобільність і яка забезпечувала б можливості самореалізації, значною мірою залежить від рівня внутрішнього управління навчальним закладом будь-якого рівня і типу, й від того, наскільки ефективно в умовах трансформації суспільно – політичної структури України, істотних змін, зумовлених сучасними тенденціями розвитку інноваційного суспільства на ринку праці, забезпечується відповідність навчання, виховання та розвитку запитам особистості, суспільним потребам та світовим досягненням [1].

На наш погляд, провідним та суспільно-значущим завданням керівних органів нині має стати вироблення спільно з науковцями, педагогами й громадськістю чітких загальнодержавних освітніх стандартів та контроль за їх виконанням. Ці стандарти, однак, мають стосуватися лише найзагальніших змістових засад освіти та умов її перебігу, враховуючи динамізм соціокультурного життя й залишаючи простір для творчого пошуку навчальних закладів, для задоволення особливих потреб місцевих громад, окремих соціальних груп тощо.

Але на тепер, взаємозв'язки в існуючій системі управління освітою в Україні мають ієрархічний характер і фактично не передбачають будь-якого значного впливу на управління з боку інституцій громадянського суспільства, що зрештою, суперечить усталеним світовим стандартам.

Отже, проблема децентралізації управління освітою в Україні залишається нерозв'язаною. Це перешкоджає гнучкому реагуванню галузі на потреби регіонів, суспільних груп та окремих громадян.

Враховуючи перелічене, основним завданням управління у сфері освіти стає з'ясування ролі й місця центральної, регіональної і місцевої влади з метою встановлення інтегрованих інституційних обов'язків для забезпечення якісної освіти та її адекватного фінансування. Завданням регіональних і місцевих органів влади стає розробка адаптованої до регіональних і місцевих умов стратегії, узгодження фінансування, створення регіональних засобів контролю, підготовка всебічної інформації на основі результатів наукових досліджень [3].

Нова модель управління проектується як більш відкрита і демократична. У ній повинні органічно поєднуватися засоби державного управління з громадським впливом. Відкритість системи передбачає розширення впливу громадської думки на прийняття управлінських рішень. Вона змінює навантаження, функції, структуру й стиль центрального і регіонального управління освітою – пряме втручання у діяльність установ і навчальних закладів має поступитися місцем гнучкості, науково-методичним, аналітико-прогностичним, експертним, інформаційним та іншим функціям. Сучасна система управління сферою освіти має враховувати регіональні особливості, тенденції до зростання автономії навчальних закладів, конкурентності освітніх послуг, орієнтації освіти не на відтворення, а на розвиток.

Список використаних джерел

1. Методы социально-психологического исследования : учебное пособие для вузов / под ред. Т. В. Фоломеевой. – Кемерово : Юнити, 20002. – 277 с.
2. Шарков Ф. И., Родионов А. А. Социология массовой коммуникации. Техника и технология сбора и обработки информации : учеб. пособие / Ф. И. Шарков, А. А. Родионов. – М. : Социальные отношения; Перспектива, 2003. – 264 с.
3. Ядов В. А. Социологическое исследование: Методология, программа методы/ В. А. Ядов. – Самара : Издательство «Самарскй университет», 1995. – 329 с.

Осетрова О. О.,
доктор філософських наук, професор кафедри соціальної роботи Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

УНІВЕРСАЛЬНІСТЬ ОСВІТНЬОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Роль фахівця з соціальної роботи важко переоцінити, бо вимірюється вона цілою низкою функцій, які він покликаний виконувати у громаді, ширше – суспільстві й державі. Адже соціальний працівник – це:

1) фахівець, в обов'язки якого входить впровадження в соціальні реалії існування людини й суспільства стратегій соціальної політики, спрямованих на підвищення якості життя;

2) посередник (між людьми, установами, владою, бізнесом і громадою тощо);

3) захисник (інтересів і законних прав людини);

4) партнер у команді;

5) організатор (зокрема, процесу надання соціальної допомоги);

6) надавач послуг;

7) представник ЦСССДМів (у громаді);

8) експерт у постановці соціального діагнозу;

9) консультант;

10) помічник, – і це неповний список.

У зв'язку із сутністю зазначених функцій соціальний працівник має бути обізнаним у найрізноманітніших сферах життєдіяльності людини: соціальній, політико-правовій, економічній, культурній, освітній, виробничій, медичній тощо.

При цьому кожний соціальний працівник має бути *певною мірою* юристом, соціологом, педагогом, психологом (варто відзначити, що тут у нагоді стануть і психоаналітичні знання), суїцидологом, патронажною сестрою, а також людиною, яка ґрунтовно обізнана в питаннях філософії (соціальної філософії) та релігії.

Крім того, надзвичайно важливими у соціальній роботі є здібності оратора, здатного віднайти логічні, обґрунтовані та помірковані аргументи, замотивувати клієнта соціальної роботи до співпраці та спрямувати його на ефективні результати перетворення способу життя й підвищення якості життя. Також не варто забувати про те, що у випадку спілкування з особами, що належать до групи суїцидального ризику (а з цим часто доводиться мати справу соціальним працівникам) мова йде про збереження життя Людини.

Саме завдяки всім зазначеним компетентностям соціальний працівник набуває першочергової здатності до налагодженні емоційно-психологічного та комунікативного контактів з клієнтом (встановлення діалогу), що визначає 50% успіху його практичної діяльності.

Соціальний працівник має знати:

1) як поводитися з клієнтами різних уразливих категорій населення;

2) з чого почати розмову;

3) як викликати не штучну, а природну довіру клієнта до себе тощо.

Адже перед фахівцем з соціальної роботи постійно постає ціла низка серйозних питань, що можуть трансформуватися в проблеми й навіть ризики. При цьому сутність їх може бути діаметрально протилежною. Наприклад:

1. Як не викликати агресію у зневіреної людини?

2. Як уникнути агресії?

3. Як подолати сором, сумнів та докори сумління, особливо в тих випадках, коли для прояву цих явищ не має об'єктивних причин і підстав?

4. Як знайти відгук в серці людини й пробудити голос її совісті?

5. Як отримати відповіді від маленької дитини, важливі для її подальшого формування як Особистості?

6. Як мотивувати дорослу людину до вчинків, необхідних для подальшого конструктивного налагодження її сімейного життя, підвищення його якості тощо?

Варто звернути увагу й на **значущість соціальної роботи в контексті формування національних культурно-ціннісних орієнтирів громадян**.

Так, до основних шляхів та засобів підвищення ефективності соціальної роботи у формуванні національних культурно-ціннісних орієнтирів сучасного суспільства, з моєї точки зору, в першу чергу, належать:

1) створення системи етнокультурних пріоритетів, спрямованої на консолідацію українського суспільства;

2) забезпечення сприятливих умов для ствердження та розвитку морально-етичних настанов студентів у суспільних відносинах;

3) формування толерантності й поваги до різноманітних форм індивідуально-особистісного самовизначення;

4) усвідомлення значущості відповідальності за власний вибір;

5) спрямованість у практичній життєдіяльності на гуманістичні цінності та ідеали;

6) орієнтація на задоволення особистісних потреб, спрямованих на досягнення загального блага у суспільстві;

7) сприяння формуванню в студентах якостей, необхідних для повноцінного життя в сучасних реаліях та всебічного спілкування, здатного сприяти гармонійному розвитку Особистості.

Слід звернути увагу й на широкі обрії та багатогранність напрямів сучасної соціальної роботи, оскільки вони визначають вимоги до Особистості соціального працівника. Так, **ключовими напрямами соціальної роботи** *сьогодні* виступають:

1. Особливості соціальної роботи в умовах суспільних трансформацій.

2. Вплив соціальної роботи на формування світоглядної культури молоді.

3. Роль соціальної роботи в процесі формування здорового способу життя українського народу.

4. Впровадження інноваційних механізмів соціальної роботи в громаді.

5. Активізація соціальної роботи з найуразливішими категоріями населення (учасниками бойових дій, особами з інвалідністю; дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування та ін.).

6. Перспективи розвитку соціальної роботи в Україні.

Отже, роль соціального працівника в суспільстві полягає в тому, щоб:

1) бути провідником, стимулюючи процес самореалізації окремих індивідів громад;

2) здійснювати практичну, організаційну, консультативну діяльність у суспільстві, спрямовану на підвищення самосвідомості й рівня культури людини й громадянина;

3) організовувати спрямовану на підвищення якості індивідуального розвитку та соціального буття роботу громад.

Для виконання зазначених функцій та окресленої ролі соціальний працівник в процесі отримання освіти має набути різнобічних компетентностей.

Таким чином, варто зробити наступні акценти.

1. Сучасний соціальний працівник спроможний реалізувати себе як висококваліфікований фахівець лише за умови отримання універсальної освіти. У зв'язку з цим велика **відповідальність** лягає на плечі науково-педагогічних працівників, які забезпечують освітній процес за спеціальністю 231 «Соціальна робота».

2. Абітурієнт і надалі – студент, який зробив вибір на користь соціальної роботи, має усвідомити **власну відповідальність** у період навчання за набуття компетентностей, а далі – власну відповідальність за виконувані види практичної соціальної роботи. До речі, ефективність практичної соціальної роботи залежить і від свідомого обрання даної професії *за покликанням*.

3. Суспільство і держава, зі свого боку, мають усвідомити роль і значущість соціального працівника, покликаного, між іншим, *сприяти розбудові механізму соціального партнерства та громадянського суспільства*, а також *зростанню індивідуальної й національної свідомості й самосвідомості громадян України*.

І наостанок: соціальний працівник – це **універсальний фахівець**, що визначається як його *особистісними якостями*, так і компетентностями, набутими в процесі отримання універсальної освіти, підкріпленої вагомою практичною підготовкою.

Тітаренко Л. В.,
провідний спеціаліст Виконкому Саксаганської районної у місті ради;

Осетрова О. О.,
доктор філософських наук, професор завідувач кафедри соціальної роботи Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Необхідність дослідження системи соціального захисту населення в Україні обумовлена низкою причин, які наразі мають місце в українському соціумі. Ситуація, що склалась, вимагає застосування негайних заходів з оптимізації соціального захисту населення України в руслі соціальної політики, яка передбачає впровадження інноваційних соціальних технологій, використання альтернативних джерел надання та фінансування соціальних послуг, застосування комплексної системи соціального замовлення тощо.

Наявність дієвої, ефективної системи соціального захисту – це показник рівня розвитку держави, його відповідності вимогам часу. Чим вищий рівень життя членів суспільства, тим більш розвинутим може вважатися суспільство.

Конституція України визначила демократичний, правовий, соціальний характер Української держави. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнані найвищою соціальною цінністю [1]. Через зміст Конституції України проводиться головна ідея, яка полягає в тому, що саме держава функціонує для людини, відповідає перед нею за свою діяльність. Однією з умов успішної розбудови соціальної держави в Україні є гідний рівень життя усіх громадян, особливо соціально вразливих верств населення, отже питання соціального захисту зазначеної категорії осіб, сьогодні, є дуже актуальним.

Важливою проблемою соціального захисту населення на всіх рівнях державного управління є недосконаліть існуючої системи соціального страхування, що обумовлена, насамперед, відсутністю законодавче встановленої прямої залежності між страховими внесками та виплатами з них, функціонуванням переважно державної системи соціального страхування.

У теперішній час в Україні фінансування соціального захисту населення супроводжується низкою глибоких проблем та недоліків, які вимагають першочергового втручання, серед яких можна виділити основними наступні:

– відчутна недосконалість законодавчої бази;

– високі адміністративні витрати;

– недостатність власних коштів місцевих бюджетів;

– велика кількість соціальних пільг, на які мають право соціально незахищені категорії громадян;

– низька якість та ефективності надання соціальних послуг;

– невисокий рівень фінансування соціальної сфери;

– неефективне управління соціальними процесами в суспільстві, що спричинене затягуванням процесу розробки соціальних стандартів та другорядним ставленням держави до розвитку сфери соціальних послуг в цілому [2; 4].

Виникає зростання потреби в ефективному соціальному захисті викликане погіршенням добробуту населення в умовах економічних і соціальних перетворень при переході до ринкового розвитку суспільства, коли значна кількість людей поставлена на межу виживання. Поглиблюється соціальне та майнове розшарування, що призводить до розбалансування можливостей вдоволення основних соціальних потреб населення. Продовжують залишатись низькими рівень та якість життя.

За останні роки збільшилася майже вдвічі кількість пенсіонерів за віком, безпритульних і нужденних, що вимагає від держави забезпечення соціальних гарантій та організації ефективної соціальної підтримки цих верств, помітного підвищення потенціалу соціальної сфери з метою забезпечення необхідних умов самозбереження людини.

На ефективність української системи соціального захисту негативно впливають:

а) неможливість оцінити вплив соціальної допомоги на рівень бідності;

б) відсутність бази даних потенційних одержувачів соціальної допомоги, хоча обсяг соціальних трансфертів, які мають на меті зниження рівня бідності, може скоротитися за умов прив'язки до малозабезпечених груп населення.

Це потребує аналізу існуючих механізмів фінансування, соціального захисту та соціального забезпечення і запровадження механізмів посилення адресності соціальної допомоги.

Важливим напрямом реформування системи соціального захисту є запровадження законодавства, яке б захищало інтереси та добробут громадян, які потребують такого захисту, а також сприяло б урізноманітненню соціальних послуг, що надаються.

З метою вирішення означених проблем та досягнення в Україні рівня європейських стандартів життя необхідно здійснити низку заходів щодо підвищення ефективності бюджетного забезпечення соціального захисту населення, а саме:

– впровадити схеми фінансування соціального захисту, які передбачають зв'язок між обсягами видатків та результатами надання суспільних послуг в державі;

– вдосконалити порядок бюджетного планування та прогнозування видатків бюджетів різних рівнів на соціальний захист з метою наближення до реальних показників їх фінансового забезпечення;

– скоротити перелік видів соціальних пільг в поєднанні з введенням обов'язкової перевірки доходів заявника при їх призначенні;

– сприяти розвитку соціального партнерства основних груп населення, підприємницьких структур і держави та поєднанню різних форм надання соціальних послуг – державних і приватних;

– поступово переходити до політики, спрямованої на зростання індивідуальних доходів населення, щоб кожний працюючий громадянин міг за рахунок власних коштів забезпечити себе необхідними соціальними послугами [2; 3; 5].

Таким чином, в умовах обмеженості фінансових ресурсів держави проблему соціального захисту населення доцільно вирішувати шляхом трансформації політики доходів громадян країни, а не через збільшення його фінансування за рахунок державних коштів. Адже збільшення обсягів видатків бюджету на соціальний захист призводить до формування у населення сталої залежності від матеріальної державної допомоги і в підсумку майже не впливає на зростання рівня добробуту громадян країни.

Список використаних джерел

1. Конституція України // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кудінова М. М. Проблеми фінансування соціального захисту населення в Україні / М. М. Кудінова, В. В. Варук. – Глобальні та національні проблеми економіки. Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського. – Випуск 4, 2015. – С. 460–463.
3. Лободіна З. М. Бюджетне фінансування соціального захисту в Україні / З. М. Лободіна. – Вісник ТНЕУ, 2014. – № 3. – С. 7–19.
4. Яфінович О. Б. Особливості фінансування системи соціального захисту населення в Україні / О. Б. Яфінович. – Науковий вісник Херсонського державного університету. – Серія: економічні науки. – Випуск 12, 2015. – С. 195–199.
5. Балашов А. М. Сучасні проблеми соціального захисту населення в Україні / А. М. Балашов // Економіка і держава. – 2010. – № 11.

СЕКЦІЯ 9
ІННОВАЦІЙНІ ПРАКТИКИ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

Агарков О. А.,
доктор політичних наук, професор
завідувач кафедри соціальної роботи
Запорізького національного технічного
університету

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИКО-ІДЕОЛОГІЧНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУБ'ЄКТІВ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО МАРКЕТИНГУ

Одним із ключових елементів демократичного устрою є можливість представництва інтересів різних суспільних груп та їх вираження як через організації громадянського суспільства, так і через систему політичних партій. Саме партії в демократіях є основними політичними суб'єктами, покликаними не лише репрезентувати інтереси суспільних груп, а й виробляти рішення. Стабільна партійна система є умовою наявності демократичного начала в політиці.

Одним із завдань нашого дослідження є виявлення політико-ідеологічних особливостей суб'єктів соціально-політичного маркетингу, в ролі яких виступають політичні партії та рухи. Відтак необхідним є виділення їх ціннісних політико-ідеологічних орієнтацій, що ґрунтуються на певних системах класифікації політичних суб'єктів [3, с. 349–350].

У межах нашого дослідження політичні партії ми розглядаємо як основні суб'єкти соціально-політичного маркетингу, і тому зупинимося на ідеологічних засадах сучасних українських партій. За основу класифікації ми взяли систематизацію за ідеологічністю (консервативні, ліберальні, соціал-демократичні, національно-демократичні, комуністичні), а також за спрямованістю дій партій у напрямку соціального, економічного та політичного розвитку держави. До таких партій ми віднесемо:

1) масово-бюрократичні, програмні партії, які у своїй основі мають певну й чітку ідеологію, тобто є суто ідеологічними й підтримують розвиток держави відповідно до принципів та ціннісних імперативів ідеології;

2) електорально-професійні, прагматичні партії, ідеологія яких розмита й не має чіткої визначеності, дії яких спрямовані передусім на реалізацію конкретних завдань відповідно до соціально-економічної ситуації в країні.

Для проведення дослідження було використано Програми і Програмні завдання (не плутати з передвиборчими програмами) таких релевантних українських партій: Партія ВО «Батьківщина», Партія Регіонів, Партія Народний союз «Наша Україна», Народна партія, Комуністична партія України, Партія «Сильна Україна», Партія «Фронт Змін», Партія «Свобода» [1, с. 32–33].

Контент-аналіз передбачав дослідження за допомогою статистичної програми Text Statistic було визначено показник рівня ціннісно-ідеологічної наповненості програм політичних партій, тобто обсяг ідеологем та інших понять, які виконують ідеологічну функцію в текстах програм політичних партій (до речі, подібне дослідження передвиборних програм партій в 2007 році провела С. Конончук) [2, с. 22–24].

Аналіз спирається на частоту вживання в тексті загальних понять (ідея, ідеологія, ідеологічний), ідеологем (комунізм, соціалізм, тоталітаризм, лібералізм, консерватизм, націоналізм, центризм, демократія, громадянське суспільство, революція) та близьких за змістом слів; понять із ціннісним навантаженням (свобода, соціальна справедливість, добробут, загальне благо, гідність, воля, толерантність), їхніх антонімів та близьких за змістом лексем – у відсотках до кількості слів у тексті.

Отже, за формальними ознаками, сильний рівень ідеологічності мають програми Комуністичної партії України та партії «Свобода», до них наближаються «Наша Україна» та ВО «Батьківщина». Слабкий рівень ідеологічності мають програми партій «Сильна Україна», Народної партії, «Фронт змін», Партії Регіонів.

Список використаних джерел

1. Головатий М. Ф. Хто стане третім Президентом України? Про ідеологічні метаморфози наступних президентських виборів / М. Ф. Головатий // Політичний менеджмент. – 2003. – № 2. – С. 32–54.
2. Конончук С. Г. Партійна система України: ідеологічний вимір. – К. : Агентство «Україна», 2010. – 76 с.
3. Лага В. А. Актуальні питання ідеологічного структурування сучасної партійної системи України // Актуальні проблеми політики. – Одеса, 2003. – Вип. 17. – С. 349–357.

Андрієнко О. С.,
студентка 3 курсу спеціальності «Соціальна робота» Запорізького національного технічного університету;

Щербина С. С.,
кандидат соціологічних наук, доцент Запорізького національного технічного університету

СОЦІАЛЬНА КОРЕКЦІЯ ЯК МЕТОД РОБОТИ З ГІПЕРАКТИВНИМИ ДІТЬМИ

У середині XIX століття німецький лікар Генріх Хоффман першим описав надмірно рухому дитину і дав їй прізвисько («непосида» філ.) З 60-х років XX століття лікарі почали виділяти такий стан як патологічний і назвали його «мінімальні мозкові дисфункції».

З 80-х років XX століття стан надмірної рухової активності (гіперактивність) почали виділяти як самостійне захворювання під назвою синдром порушення (або дефіциту) уваги з гіперактивністю (СНВГ). Вона зумовлена порушенням функцій центральної нервової системи дитини і проявляється в тому, що дитині важко концентрувати і утримувати увагу, у неї виникають проблеми з навчанням і пам'яттю. Викликано це в першу чергу тим, що мозку такої дитини складно обробляти зовнішню і внутрішню інформацію і стимули.

Одне із завдань соціального працівника / соціального педагога – допомогти такій дитині, її батькам. Для більшої ефективності необхідно надавати комплексні рекомендації батькам і педагогам.

Корекційна робота з гіперактивною дитиною повинна бути спрямована на вирішення таких завдань [1].

1. Стабілізація обстановки в сім'ї дитини, його взаємин з батьками та іншими родичами. Важливо попередити виникнення нових конфліктних ситуацій. Близьким дитини потрібно роз'яснити його проблеми, щоб вони зрозуміли: його вчинки не є навмисними, і в силу своїх особистісних особливостей вона не в змозі управляти виникаючими складними ситуаціями. Причому добре розуміти, що відбувається з дитиною, повинні усі без винятку члени родини, щоб дотримуватися єдиної тактики виховання.

2. Формування у дитини навичок слухняності, акуратності, самоорганізації, здатність планувати і доводити до кінця початі справи; розвинути у неї почуття відповідальності за власні вчинки. Кожен раз дитині слід давати не більше 1–2 інструкцій, які повинні мати конкретний характер. Ефективний спосіб нагадування для дітей з порушеннями ува-

ги, пам'яті і труднощами самоорганізації – це розвішування спеціальних листів-пам'яток.

3. Навчати гіперактивну дитину поважати оточуючих, правильному мовному спілкуванню, контролю власних емоцій і вчинків, навичкам ефективного соціальної взаємодії з людьми. Правила поведінки, які пропонуються дитині, повинні бути простими, зрозумілими і цілеспрямованими, передбачати певний час на їх виконання [2].

Для розвитку дрібної моторики і загальної організації рухів корисно включати гіперактивних дітей до занять хореографією, танцями, тенісом, плаванням, карате (але не силовою боротьбою, боксом – тому що вони потенційно травматичні, а безпосередній тілесний контакт призводить до надмірного збудження).

4. Залучати до співпраці фахівців і разом встановлювати контакт зі шкільними педагогами, ознайомити їх з інформацією про сутність і основні прояви синдрому дефіциту уваги з гіперактивністю, про ефективні методи роботи з гіперактивними учнями. Від педагога по можливості потрібно ігнорування вчинків дитини і заохочення хорошої поведінки. Завдання на уроках вчителю слід пропонувати поступово, розраховані на певні часові інтервали. Якщо учневі необхідно виконати об'ємне завдання, то воно пропонується йому у вигляді послідовних частин, вчитель періодично контролює хід роботи над кожною з них, вносячи необхідні корективи.

5. Домагатися підвищення у дитини самооцінки, впевненості у власних силах за рахунок засвоєння їм нових навичок, досягнень успіхів у навчанні та повсякденному житті. Визначте сильні сторони особистості дитини і добре розвинені у нього вищі психічні функції і навички, з тим, щоб спиратися на них у подоланні наявних труднощів.

Список використаних джерел

1. Матвеева О. А. Развивающая и коррекционная работа с детьми / О. А. Матвеева. – М. : Владос, 2007. – 132 с.
2. Кащенко И. Н. «Коррекционная педагогика» / И. Н. Кащенко. – М. : Просвещение, 2006. – 131 с.

Горбик О. В.,
студентка 3 курсу спеціальності «Соціальна робота» Запорізького національного технічного університету;

Баршацька Г. Ю.,
кандидат соціологічних наук, доцент Запорізького національного технічного університету

ПРОФЕСІЙНІ ЯКОСТІ СПЕЦІАЛІСТА З «СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ»

Фахівець з соціальної роботи зайнятий різними видами діяльності у процесі виконання професійних функцій. Наступні підходи є провідними в соціальній роботі: виховний, фасилітативний та адвокативний. На засадах першого підходу, фахівець з соціальної роботи виступає в ролі вчителя, консультанта, експерта, дає поради, навчає засобам ефективної поведінки, встановлює зворотній зв'язок, застосовує рольові ігри як метод навчання. При другому – здійснює роль помічника або посередника в подоланні апатії та дезорганізації особистості. Діяльність фахівця, який застосовує фасилітативний підхід, спрямована на інтерпретацію поведінки особистості, обговорення альтернативних напрямів діяльності та дій, пояснення ситуацій, підбадьорювання й стимулювання, мобілізації внутрішніх ресурсів клієнта. Третій підхід застосовується у випадках, коли фахівець з соціальної роботи виконує рольові функції адвоката від імені конкретного клієнта або групи клієнтів, а також помічника тих людей, які виступають в ролі адвоката від свого власного імені. Така діяльність включає допомогу окремим людям у висуненні посиленої аргументації, підборі документально обґрунтованих звинувачень [2, с. 65–66].

Для того, щоб виступати ефективним реалізатором цілей соціальної роботи та продуктивної професійної діяльності з підтримки клієнтів, які потрапили у важку життєву ситуацію, фахівець з соціальної роботи повинен володіти певним арсеналом професійних умінь, навичок, ґрунтовними знаннями в області наук про людину: психології, акмеології, соціології, педагогіки, а також бути готовим інтегрувати та використовувати знання, уміння та навички в практиці соціальної роботи.

Проте існує проблема готовності молодого фахівця з соціальної роботи до практичної реалізації функціональних обов'язків. Вважаємо за доцільне ознайомлювати абітурієнтів професіограмою професії, яку вони обрали.

Професіограма – це сукупність знань про професію та систему вимог до неї. Важливою частиною професіограми є психограма – психологічний аналіз структури професійної діяльності.

Складові типової структури професіограми:

1) описові характеристики професійної діяльності;

2) кількісна оцінка елементів діяльності;

3) психограма.

Вітчизняні науковці (В. Р. Веснін, О. А. Карпенко, Г. В. Осіпов) вказують додаткові елементи:

1) загальну характеристику професії та її значення;

2) опис особливостей трудового процесу, виконуваної роботи;

3) сукупність вимог, що пред'являються до особи, ділових та професійних якостей працівника [3].

Як базовий орієнтир для абітурієнтів та студентів спеціальності «соціальна робота» був змодельований ідеальний портрет фахівця. Характеристика запропонованої ідеальної моделі включає:

1) **цінності** (особистісні риси): доброзичливість, справедливість, толерантність, емпатія, оптимізм, делікатність, дипломатичність;

2) **знання:** професійні знання відповідно освітнього стандарту, основи загальної, вікової та соціальної психології, юридичні знання (соціальне право), основи соціальної роботи, основи маркетингу та громадської роботи, комп'ютерні знання, знання професійного етикету та організаційної культури (менеджменту);

3) **навички:** навички ефективного спілкування (прийоми активного слухання, встановлення зворотнього зв'язку), вміння самостійно організовувати свою роботу, public relations, розумові операції (вміння аналізувати, узагальнювати, виділяти головні ознаки, систематизувати та класифікувати), вміння ухвалювати рішення та контролювати свою поведінку, вміння створювати атмосферу довіри та безпеки для клієнтів та організовувати професійну діяльність (планувати, реалізовувати, контролювати, критично оцінювати та корегувати) [1].

Небажаними для соціального працівника вважаємо три групи якостей:

1) особові риси характеру: неврівноваженість, душевна черствість, зарозумілість, нечесність, жорстокість, потреба маніпулювати іншими;

2) особливості комунікативної поведінки: брутальність, неповага до людей, озлобленість, неввічливість, зухвалість;

3) непродуктивне відношення до роботи: байдужість до клієнтів, до позитивного результату професійної діяльності, постійний поспіх, безвідповідальність, несумлінність, небажання допомогти, легковажність, незібраність.

Отже, ідеальна модель фахівця з соціальної роботи може бути використана як орієнтир ефективного становлення спеціаліста.

Список використаних джерел

1. Гречихин В. Г. Лекции по методике и технике социологических исследований : учеб. пособие / В. Г. Гречихин. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1988. – 230 с.

2. Дорфман Л. Я. Эмпирическая психология: исторические и философские предпосылки / Л. Я. Дорфман. – М. : Смысл, 2003. – 107 с.
3. Осипов Г. В. Рабочая книга социологов / Г. В. Осипов. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 480 с.

Гриценко В. А.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПОДОЛАННЯ СТАНУ САМОТНОСТІ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ І–ІІ РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ

На основі аналізу соціально-педагогічних чинників виникнення стану самотності студентів, наукових праць, зарубіжного досвіду впровадження програм подолання стану самотності, результатів констатувального етапу проведеного нами експерименту були обґрунтовані соціально-педагогічні умови подолання стану самотності студентів вищих навчальних закладів І–ІІ рівнів акредитації: мінімізація чинників виникнення стану самотності студентів у соціокультурному середовищі вищого навчального закладу І–ІІ рівнів акредитації; впровадження мультидисциплінарного підходу у соціально-педагогічній роботі із самотніми студентами; розробка та реалізація комплексної програми для студентської молоді, викладачів, батьків з подолання стану самотності студентів.

Реалізація першої умови – мінімізація чинників виникнення стану самотності студентів у соціокультурному середовищі вищого навчального закладу І–ІІ рівнів акредитації – була спрямована на формування такого соціокультурного середовища, в якому нейтралізується вплив чинників виникнення стану самотності студентів, пов'язаних із відносинами з однолітками, батьками, педагогами. На основі аналізу наукових досліджень Т. Алєксєєнко, Т. Веретенко, К. Дубич, [1; 2; 3] та соціально-педагогічної роботи у вищих навчальних закладах обґрунтовано, що подолання стану самотності студентів є ефективнішим у соціокультурному середовищі вищого навчального закладу за умови організації системної, безперервної роботи, яка спрямована на мінімізацію чинників виникнення стану самотності студентів; сприяння налагодженню відносин студентів із однолітками, педагогами та батьками, які задовольнятимуть афіліативні емоційні потреби студентів.

Реалізація цієї умови забезпечувалася шляхом упровадження різних форм соціально-педагогічної роботи (години саморозвитку студентів, зустрічі із старшокурсниками «Справжній студент», екскурсії містом, відвідування театрів, кінотеатрів, розважальних центрів, конкурс проектів «Мій чарівний куточок міста») та стимулювання соціальної активності студентів (залучення до волонтерської групи «Допоможемо із радістю!», спілкування студентів з друзями та батьками в «Інтернет-кафе»).

Впровадження мультидисциплінарного підходу у соціально-педагогічній роботі із самотніми студентами забезпечило комплексний вплив фахівців мультидисциплінарної команди під час соціально-педагогічної роботи із самотніми студентами. Реалізація цієї умови здійснювалася покроково: перший крок – обговорення доповідей на семінарах і нарадах вищих навчальних закладів щодо стану самотності студентів; другий – визначення функцій і координація роботи фахівців мультидисциплінарної команди щодо подолання стану самотності студентів; третій – інформування та консультування педагогічних працівників; четвертий – розробка тематики та змісту бесід зі студентами для кураторів та майстрів виробничого навчання під час виховних годин. Також були обґрунтовані функції членів мультидисциплінарної команди з урахуванням їхніх посадових обов'язків (див. таблицю 1).

Розробка та реалізація комплексної програми для студентської молоді, викладачів, батьків з подолання стану самотності студентів сприяла подоланню визначених компонентів стану самотності студентів. Комплексна програма реалізовувалася на основі принципів гуманізму, активізації студентів, добровільної участі, системності та комплексності. У рамках реалізації програми робота з подолання стану самотності проводилася як із самотніми студентами, їхніми одногрупниками, так і з їхніми батьками.

Комплексна програма поєднувала різні групові форми соціально-педагогічної роботи, серед яких: тренінг з подолання стану самотності студентів «Кожен з нас – унікальний!», тематичні зустрічі зі студентами, студентський клуб знайомств «Oneway», «Батьківська вітальня». Під час реалізації програми широко використовувалися такі методи та форми роботи, як самопрезентації, інформаційні повідомлення, мозкові штурми, рольові ігри, бесіди, дискусії, відео-обговорення, фотовиставки, студентські вечірки, виїзди на базу відпочинку тощо. Ці форми роботи спрямовані на подолання стану самотності студентів, зокрема оволодіння ними знаннями про самоцінність життя людини та активні стратегії подолання; підвищення самооцінки студентів і впевненості у собі; розвиток комунікативних навичок студентів, формування вмінь побудови гармонійних відносин з батьками, безпечних та здорових стосунків з представниками протилежної статі, вміння саморегуляції у подоланні стану самотності. Основними формами індивідуальної роботи зі студентами були очне, телефонне консультування та бесіди.

Таблиця 1

Функції членів мультидисциплінарної команди

Назва функції	Соціальний педагог	Практичний психолог	Куратор/майстер виробничого навчання
	Зміст функції		
Діагностична	Аналіз взаємин самотніх студентів із викладачами й однолітками та у родині студента	Діагностика рівня розвитку комунікативних навичок та інших особистісних якостей студентів	Оцінка взаємин в академічній групі студентів та особливостей життєвих ситуацій студентів
Організаторська	Допомога студентам у використанні ресурсів соціокультурного середови-ща вищого навчального закладу	-	Залучення студентів академічної групи до різних видів позанавчальної діяльності
Консультативна	Консультування педагогів щодо результатів діагностики та особистісних якостей самотніх студентів	Консультування членів мультидисциплінарної команди щодо психологічних особливостей самотніх студентів	-
Комунікативна	Сприяння налагодженню взаємодії членів сім'ї студентів, наснаження батьків на активне спілкування з дітьми	Допомога у проведенні групових занять із самотніми студентами	Допомога у налагодженні безпечних і довірчих відносин самотніх студентів з одногрупниками, батьками, педагогами
Соціально-терапевтична	Підтримка самотніх студентів, інформування щодо причин стану самотності та можливостей отримання допомоги у його подоланні	Проведення індивідуальної роботи із самотніми студентами для підвищення самооцінки студентів, впевненості у собі, розвитку позитивних когнітивно-поведінкових установок	-
Посередницька	Обмін інформацією між членами команди та координація командної роботи	-	Ознайомлення студентів з інфраструктурою, інформаційними та технічними можливостями навчального закладу
Попереджувально-профілактична	Залучення студентів до різних видів позанавчальної діяльності	-	Інформування батьків щодо чинників, наслідків та стратегій подолання стану самотності студентів; надання батькам необхідної допомоги
Аналітико-прогностична	-	Розробка рекомендацій для членів мультидисциплінарної команди щодо корекції стану і поведінки самотніх студентів	Інформування членів команди щодо взаємин та особливостей життєвих ситуацій студентів, узгодження стратегії втручання із запитами членів команди

Список використаних джерел

1. Алєксєєнко Т. Ф. Забезпечення партнерської взаємодії батьків і дітей / Т. Ф. Алєксєєнко // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. – Вип. 6. Діти-батьки-сім'я. – С. 5–12.
2. 2. Веретенко Т. Г. Толерантність викладача як умова успішної взаємодії зі студентами / Т. Г. Веретенко // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. пр. – Чернівці: Рута, 2008. – Вип. 363. Педагогіка та психологія. – С. 10–18.
3. 3. Дубич К. В. Особистісно-орієнтоване виховання студентів в умовах соціокультурного середовища вищого навчального закладу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Дубич Клавдія Василівна. – Луганськ, 2007. – 20 с.

Гутарєва В. С.,
студентка 2 курсу спеціальності «Соціальна робота» Запорізького національного технічного університету;

Дударьов В. В.,
кандидат політичних наук, доцент Запорізького національного технічного університету

МЕХАНІЗМ ОПТИМІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Мета роботи – виявити недоліки організацій соціального захисту населення України та розробити відповідні рекомендації, щодо покращення їх діяльності та функціонування.

Організації соціального захисту населення (соціальні служби) – це організації, інститути, установи різних форм власності, а також громадяни, які надають соціальні послуги особам що перебувають в складній життєвій ситуації і потребують зовнішньої допомоги.

Мета організацій соціального захисту – здійснення політики держави і громадських структур щодо забезпечення населення потенційно життєво важливими соціальними благами; сприяння в нормалізації соціально-психологічних стосунків у людей, розвиток самостійності. Але на сьогоднішній день в Україні не достатньо розвинені організації державного захисту населення. Система соціальних служб потребує покращення свого функціонування. Існують наступні чинники що стримують розвиток соціальних служб:

1) слабка правова база системи соціального обслуговування;

2) обмеженість фінансових ресурсів, що є у розпорядженні органів управління державного і регіонального рівнів, а також органів місцевої самоврядності;

3) відсутність координації в діяльності міністерств і відомств у сфері соціального обслуговування;

4) брак персоналу, що має професійну підготовку в області соціальної роботи і як наслідок – низька якість надання соціальних послуг;

5) низький соціальний статус і неадекватна заробітна плата працівників соціальних служб;

6) недостатнє використання фінансових, економічних і інтелектуальних можливостей неурядових установ;

7) відсутність децентралізації соціальних установ [1, с. 9–10].

Для покращення функціонування служб соціального захисту необхідно вжити комплекс заходів із вдосконалення системи соціального захисту в цілому. Ці заходи мають стосуватися і законодавства, і форм фінансування, і соціальних працівників, як реалізаторів соціальної політики держави та соціального захисту.

В Україні слабка правова база соціальної політики та соціального захисту. Для вирішення цієї проблеми необхідно створення власної моделі соціального захисту населення, здійснення формування мережі соціальних послуг, які відповідали б сучасним поняттям про соціальні послуги і нормативно-правове регулювання діяльності таких служб.

Кошти, що виділяються на соціальний захист населення, що акумулюються в бюджеті, повинні використовуватися за відповідними витратними статтями, перш за все для фінансування соціальних витрат, пов'язаних з наданням, так званих бюджетних послуг населенню.

Необхідне створення механізмів регулювання професійної діяльності соціальних служб і фахівців соціальної роботи, які будуть охоплювати:

1) освітні і кваліфікаційні вимоги до тим, хто стає соціальним працівником;

2) вимоги до навчальних закладів, які здійснюють підготовку соціальних працівників різних рівнів;

3) процес реєстрації, тобто ліцензування суб'єктів надання соціальній допомозі;

4) дисциплінарні заходи щодо порушень професійних стандартів [3, с. 18–19].

Ще одна істотна проблема соціальних служб – відсутність децентралізації. Більшість стаціонарних закладів потребує розукрупнення та максимального наближення до споживачів соціальних послуг. Це є можливим через створення мережі невеликих центрів, будинків з різними спеціалізаціями. Важливу роль в процесі децентралізації можуть відіграти місцеві органи влади та органи місцевого самоврядування:

1) організовувати соціальні послуги в межах свого району; 2) вирішувати питання про надання соціальних виплат та послуг на своїй території; 3) проводити виплату соціальних коштів; 4) консультувати і інформувати населення про існуючі по лінії соціального захисту комунальних послугах; 5) інформувати населення про соціальні послуги і різні види соціальної підтримки; 6) здійснювати професійну підготовку кадрів для соціальних служб; 7) проводити дослідження для вдосконалення роботи в даній сфері [2].

Отже, система соціального захисту, що включає в себе соціальні служби, покликана допомогти зменшити велику кількість проблем, що лежать у сфері виховання, догляду за непрацездатними членами сім'ї, реабілітації, організації побуту, дозвілля, проблеми, пов'язані з конфліктністю в стосунках, що знижує здібність до самозабезпечення, сприяючої маргіналізації і інших асоціальних явищ, що дозволить підняти рівень соціальних гарантій населенню.

Список використаних джерел

1. Балашов А. М. Сучасні проблеми соціального захисту населення в Україні / А. М. Балашов // Економіка і держава. – 2010. – № 1. – С. 10.
2. Система соціального захисту та соціального забезпечення в Україні. Реальний стан та перспективи реформування. – К. : Центр громадської експертизи, 2010. – 104 с.
3. Радченко О. В., Федченко О. В. Управління соціальним розвитком глобальні виклики та альтернативи (Інстуційні передмови розвитку соціальних функцій держави в Україні) / О. В. Радченко, О. В. Федченко. – Острог, Видавництво НаУ «Остозька академія», 2014 – С. 18–30.

Дударьов В. В.,
кандидат політичних наук, доцент кафедри соціальної роботи Запорізького національного технічного університету

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З МОЛОДДЮ ЯК МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ

Адаптивний потенціал молодої людини пропорційний розміру його індивідуального оптимізму.

Необхідно відзначити, що процес адаптації молодої людини до нового середовища має свої особливості і проходить дещо інакше, ніж у старшого покоління. Це зумовлюється відсутністю труднощів, пов'язаних з минулим досвідом, стереотипами поведінки, які важко подолати чи змінити на нові, що підтверджується результатами соціологічного дослідження: 59% респон-

дентів вважають себе психологічно готовими до «входження в ринок», але цілком не готовими діяти в його умовах. Відсутність психологічного прояву готовності на поведінковому рівні значною мірою зумовлена відсутністю допомоги і підтримки з боку держави. Молоде покоління має соціально-психологічні переваги над старшими віковими групами: більша адаптивність до змін, більш висока мобільність, ринковоорієнтована ментальність – ось база, на яку повинна спиратися молодіжна політика [3].

Визначальними чинниками адаптації молодих людей є пануючі суспільні цінності, соціально-психологічний клімат суспільства та ціннісні орієнтації адаптантів. Цінності і ціннісні орієнтації лежать в основі механізмів регуляції соціальної поведінки, соціальної адаптації особистості, її саморегуляції. Ціннісна структура молодої людини знаходиться поки що на стадії становлення, основний вплив на яку мають сучасні процеси, що відбуваються в державі. Мине небагато часу, і сучасна молодь, носії нових цінностей, визначатимуть долю держави і процес формування ціннісних орієнтацій молодшого покоління. Процеси сьогодення вже в недалекому майбутньому позначаться, як результат, на змісті та структурі цінностей суспільства в цілому.

Молодь зараз у політичному плані не така активна, якою могла б бути. Цьому є й об'єктивні, і суб'єктивні причини. З боку держави турботи про молодь не так багато, недостатньо піклуються про молодь й партії. А молодь – це велика соціально-демографічна група зі своїми проблемами. Їй потрібно освіта, житло, робота. Та турбота, що зараз рекламується,– усього лише декларація, а проблеми залишаються невирішеними. Потрібно розвивати в молоді інтерес до політики. Політичні партії повинні активніше працювати в молодіжному середовищі, вибудовувати стратегію дій відповідно до інтересів молодих людей. Звичайно, для цього потрібно, щоб участь у політичному житті приносило користь і самої молоді. Але думати треба не про вузьконаправлені інтереси. Проблеми молоді потрібно вирішувати в загальнонаціональному масштабі.

Молодь сьогодні займають не «класичні проблеми пошуку ідентичності, вибору партнера й знаходження самостійності», а, наприклад, безробіття: майже кожний другий вважає це головною сьогоднішньою проблемою молоді. Ця стурбованість одержує політичне забарвлення, тому що в доступному для огляду майбутньому її рішення не очікують [2]. Молоді люди відчувають себе кинутими напризволяще долі й нездатними що-небудь змінити в цій ситуації. Шлях у доросле життя здається їм закритим.

Ясне уявлення про власне майбутнє в більшості відсутнє.

З огляду на весь цей скепсис, варто було б очікувати значної критики з боку молоді на адресу політиків. І певною мірою вона присутня, виражаючись у недовірі політичним інститутам – у першу чергу, партіям. Але особливий інтерес представляє деяка нова форма невдоволення: молодь

упевнена, що політики й дорослі кинули її напризволяще. Політика не цікавиться молоддю, але не навпаки.

Як усяке покоління дорослих, вони говорили, що майбутнє належить молодим, але створили при цьому такі соціальні й матеріальні умови, при яких майбутнє може викликати лише страх. Тому занепокоєння щодо можливого руйнування світу стоїть в молоді на одному з перших місць. Для багатьох відчуття, що дорослі позбавляють їхнього майбутнього, перетворилося в переконаність у тім, що політикам немає справи до потреб молоді. Вони також не вірять у можливість що-небудь змінити політичними засобами, але не бачать для цього й альтернативного шляхів [4, с. 117–118].

Отже, розбудова української держави значною мірою залежить від того, чи зуміє наше суспільство відкрити для себе молодь як активного суб'єкта історії, забезпечити для неї оптимальні умови для самореалізації з метою задоволення державних потреб та суб'єктивних інтересів молодих людей. А успішність реформування знаходиться в прямій залежності від того, наскільки безболісно молоде покоління зможе адаптуватися до умов ринку [1].

Проблема соціальної адаптації молоді в сучасних соціально-економічних умовах постала надзвичайно гостро. В умовах соціально-економічних і політичних змін, що відбуваються в суспільстві, особливо важко доводиться молоді, з її ще не устояним світоглядом, рухливою системою цінностей. Крах ідеалів, пропонованих молоді, загострили природний юнацький нігілізм. В процесі свого становлення молодь усе більше стикається з різними соціальними проблемами, що ставить під загрозу успішну адаптацію молодої людини у сучасному українському суспільстві. Бездуховність і її результат – споживацько-егоїстичне відношення до життя породжують у багатьох молодих апатію, байдужність до себе й іншим, що погрожує втратою морального й духовного здоров'я нації.

У силу цього, увага до молоді, її соціальним проблемам повинне бути різко посилено.

Вирішення виникаючих у молодіжній сфері соціальних проблем не може бути реалізоване без організації соціальної роботи, розгортання діяльності соціальних служб для молоді [3].

Мета соціальної роботи полягає в установленні або відновленні взаємокорисної взаємодії між окремими людьми і суспільством для того, щоб покращити якість життя, створити оптимальні умови для життєдіяльності молодої людини та відновити її соціальний статус у суспільстві. Це специфічна діяльність уповноважених органів держави, громадських об'єднань, інших соціальних інституцій і громадян, яка спрямована на і здійснення соціального обслуговування, соціальної адаптації, профілактики і реабілітації, а також опіки та піклування з метою реалізації і захисту громадян-

ських, політичних, економічних, соціальних, екологічних, культурних та інших прав і свобод громадян.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» № 2558 – III від 21 червня 2001 року // Голос України, 27 липня 2001. – № 132. – С. 4.
2. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 5 лютого 1993 року // Законодавство України про шлюб, сім'ю та молодь. – К., 1997.
3. Салабай Н. В. Про розробку проекту Закону України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» / Н. В. Салабай // Молодь України: стан, проблеми, шляхи розв'язання : зб. наук. публ. ін-т. соц. дослідж. підсумк вик. наук. прогр і проект. у 1997 р.
4. Технологія реалізації соціальної політики через систему закладів соціальної роботи з молоддю в Україні // Молодь України: стан, проблеми, шляхи розв'язання : зб. наук. публ. Укр. Н.Д.І. пробл. молоді за підсумками виконання наукових програм і проектів у 1996 році. Вип. 6. – К.: А.Т. «Видавництво «Столиця», 1997. – С. 117–121.

Купа О. О.,
студентка 2 курсу спеціальності «Соціальна робота» Запорізького національного технічного університету;

Баршацька Г. Ю.,
кандидат соціологічних наук, доцент Запорізького національного технічного університету

УСИНОВЛЕННЯ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Право сучасного цивільного суспільства не може залишати поза увагою дітей, позбавлених батьківської турботи. Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу, – проголошено в ст. 52 Конституції України. Для допомоги таким дітям створено розгалужену систему державних дитячих закладів. Разом з тим велику допомогу по влаштуванню таких дітей надають державі окремі громадяни, які за власним бажанням беруть дітей до себе в сім'ї, щоб замінити їм відсутніх батьків, поставивши їх у становище рідних дітей. За статтею 207 Сімейного Кодексу України поняття усиновлення – це прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що

здійснене на підставі рішення суду. Усиновлення дитини проводиться у її найвищих інтересах для забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя [2].

В наш час дуже актуальною є тема усиновлення. З кожним роком вона не втрачає своєї значущості, бо кількість діток без належного батьківського піклування, звичайно, зменшується, але все-одно залишається багато дітей, у яких немає сім'ї, а це, у свою чергу, впливає як на розвиток, так і на соціалізацію у майбутньому. За останні роки все більше і більше дітей знаходять належне, спокійне і гарне життя, життя під назвою – сім'я. Тільки у ній, на мою думку, маленька людина може отримати все те, що їй так необхідно, а саме: любов, повагу і належне виховання [1].

Рік	Кількість дітей, усиновлених громадянами України	Кількість дітей, усиновлених іноземними громадянами
2009	2371	1426
2008	2066	1587
2007	1784	1670
2005	1419	2156
2000	2043	1118

Як кажуть «Діти – це майбутнє!», а яке майбутнє очікує на тих, хто не зрозумів, що таке батьківська турбота, хто не відчув того, як це бути членом такої суспільної ланки, як сім'я. В Україні, на жаль, багато діток, які так і зростаюсь без батьків. Досить недавні цифри – 32 тисячі неусиновлених дітей, а це немаленька цифра для нашої країни. Звичайно це багато, але радує той факт, що за останні три-чотири роки, все більше і більше дітей знайшли притулок у сім'ях, як громадян нашої країни, так і за кордоном. Це можна прослідкувати за наведеними нижче даними.

Статистичні дані показують, що тенденція усиновлення дітей змінюється. Якщо подивитися на дані про кількість усиновлених дітей членами України, то ми бачимо на протязі останніх чотирьох років невпинний ріст загалом на 67%. Це викликано тим що, по-перше, прийнято низку законів для підтримки родин, що взяти під опіку чужу дитину. Зокрема, від 1 січня 2009 року вони отримують таку саму матеріальну виплату, як сім'я при народженні дитини – понад 12 тисяч гривень, а також мають право на 56 денну відпустку. По-друге, 2008 рік був оголошений Роком національного усиновлення. Саме в цьому році пропагували альтернативні форми виховання сиріт – прийомні родини, та будинки сімейного типу,– що теж змінило ставлення суспільства до усиновлювачів. В Україні існує програма фінансування таких сімей. Вони отримують матеріальну допомогу на кожну дитину в залежності від її віку, матеріальну підтримку батьків, держава сприяє отриманню житла, земельної ділянки, та інші пільги. Частка уси-

новлень іноземними громадянами теж не дуже маленька, і це благородно [1].

Звичайно, є певні труднощі. Щоб статус прийомних родин набував престижності, щороку 30 вересня в Україні відзначають День усиновлення. Його мета полягає в тому, щоб віддати належне родинам, які наважилися на такий визначний крок. На мою думку, це дуже благородний вчинок, тому що багато дітей потребують батьківської уваги і всі вони на неї заслуговують. Завдяки родинам, які наважились на усиновлення, щодня майже 60 дітей-сиріт, або позбавлених батьківського піклування отримують нове життя – життя наповнене батьківської турботи [3].

Українці все частіше становляться батьками для чужих дітей. Вони стали менше боятися матеріальних негараздів і засуджуючих поглядів. За соціологічними даними, 14 відсотків наших громадян хоча б раз в житті замислювались над усиновленням дитини, а три чверті українців не вважають перешкодою для усиновлення наявність в родині власної дитини. Українці навіть почали приймати в сім'ї ВІЛ-інфікованих малюків [4, с. 613–614].

Отже, щоб подарувати трішечки радості і тепла маленькій людині багато не треба, потрібно просто прийняти її в сімейне коло, і не буде страждань і печалі у очах підростаючого покоління. Я вважаю, що родини, які всиновлюють дітей – це дуже сильні і гарні люди, люди, що можуть взяти на себе таку відповідальність, і, на мою думку, майбутнє підростаючого покоління – це майбутнє держави.

Список використаних джерел

1. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2402–14.
2. Сімейний Кодекс України: 2002 р., у ред. від 26.09.2015 р. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947–14.
3. Деркаченко Ю. Правова забезпеченість і соціальна обумовленість міжнародного усиновлення / Ю. Деркаченко // Юридична Україна. – 2006. – № 4.
4. Погорецька Н. В. Міжнародне усиновлення: проблемні питання / Н. В. Погорецька // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 612–615.

Пакєта О. А.,
студентка 4 курсу спеціальності «Соціальна робота» Запорізького національного технічного університету;

Попович В. М.,
кандидат філософських наук, доцент Запорізького національного технічного університету

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ

Для рішення проблем людей літнього віку в Україні існують геронтологічні служби, працює інститут соціальних працівників зі спеціалізацією в області геронтології. У створеної державою системі соціальній обслуговування населення реалізуються технології, що дозволяють забезпечити кваліфіковану й різноманітну підтримку літніх громадян. Однак у цей час перед установами соціального обслуговування населення коштує завдання не тільки створити умови для гідного життя літніх громадян, але й встановити гармонічні стосунки із соціальним оточенням, значно розширити можливості соціальної комунікації, соціальної активності громадян старшого покоління, використовувати потенціал цієї численної соціальної групи [1].

Щоб успішно працювати з людьми похилого віку, соціальному працівникові потрібно знати їхнє соціально-економічне положення, особливості характеру, матеріальні і духовні потреби, стан здоров'я, бути добре обізнаним про досягнення науки і практики в цьому напрямку. Зміна соціального статусу людини в старості, як показує практика, насамперед, негативно позначається на його моральному і матеріальному становищі, негативно впливає на психічний стан, знижує його опірність до захворювань і адаптацію до змін навколишнього середовища. Головна драма літньої людини (якщо не вважати інвалідність, важку хворобу, або убогість) – нереалізований потенціал, відчуття або побоювання власної непотрібності. Більш того, потенціал літньої людини найчастіше зовні не відповідає (або відповідає дуже мало) менталітетові нових поколінь. Але в них усіх є загальна основа, куди більш значима, чим розбіжності, – загальнолюдські цінності.

У питанні про зміну особистості старих людей існує безліч суперечливих думок. Вони відбивають різні погляди дослідників на сутність старіння і на трактування поняття «особистість». Деякі автори заперечують, істотні зміни особистості в старості. Інші, усі соматичні і психічні зміни, та й саму старість, вважають захворюванням (Пархен і ін.) Пояснюють вони це тим, що старість майже завжди супроводжується різними недуга-

ми і завжди закінчується смертю. Це крайні точки зору й існує ще безліч варіантів.

От який опис приводить у своїй роботі Е. З Авербух: «У людей у пізньому віці, як правило, падає активність, сповільнюються психічні процеси, погіршується самопочуття. У процесі старіння міняється відношення до явищ і подій, змінюється спрямованість інтересів. У багатьох випадках відбувається звуження кола інтересів, часте бурчання, невдоволення навколишніми. Поряд з цим має місце ідеалізація минулого, тенденція до спогадів. У старої людини найчастіше знижується самооцінка, зростає невдоволення собою, непевність у собі [2]. Відзначені зміни не в однаковому ступені властиві всім людям у старості. Загальновідомо, що багато людей до похилого віку зберігають свої особисті особливості і творчі можливості. Усе дріб'язкове, неважливе відпадає, настає відома «просвітленість духу», вони стають мудрими.

С. В. Тетерський пише про те, що старість – украй критичний період часу. Вона вимагає всіх сил особистості, щоб пристосуватися до навколишнього оточення. Але нерідко людині похилого віку важко звикнути до нового статусу. Автор відзначає, що літній вік характеризується не тільки мінусами. Старість несе в собі багато корисних, позитивних якостей. Людина стає розважливою, досвідченою [4].

Старіння особистості може виявлятися у виділеному закордонними авторами синдромі «неприйняття старіння», в основі якого лежить внутрішній конфлікт між потребами особистості й обмеженими в силу фізичного і психічного постаріння можливістю їхнього задоволення. Це протиріччя приводить до явища фрустрації і різних форм соціально- психологічної дезадаптації особистості [3, с. 26–27].

Можна сказати, що соціальна політика держави в інтересах людей похилого віку повинна передбачати вивчення й облік цієї специфіки, диференціацію мер соціальної підтримки залежно від потреб і можливостей самих осіб старшого віку

Саме комплексний погляд на проблему осіб літнього віку в контексті забезпечення надійної соціальної захищеності населення вимагає зміни пріоритетів, відновлення традиційних напрямків і досягнення нової якості роботи в інтересах людей похилого віку.

Список використаних джерел

1. Особливості підготовки соціальних педагогів в умовах вищої школи до роботи з людьми похилого віку // Практична психологія та соціальна робота: науково-практичний та освітньо-методичний журнал / гол. редактор О. В. Губенко. – 2006. – № 11 (92).

2. Психологічна допомога людям похилого віку, або практикум з геронтопсихології // Практична психологія та соціальна робота : науково-практичний та освітньо-методичний журнал / гол. редактор О. В. Губенко. – 2007. – № 2 (95).
3. Социальная работа с пожилыми людьми: настольная книга специалиста по социальной работе. – М. : Институт социальной работы, 1996.
4. Тетерский С. В. Введение в социальную работу : учеб. пособие. – М. : Академический проект, 2000.

Попович В. М.,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри соціальної роботи
Запорізького національного
технічного університету

СОЦІАЛЬНА РОБОТА В КОНТЕКСТІ ВЧЕННЯ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ

Соціальна робота як соціокультурне явище в останні десятиліття стала невід'ємною частиною соціокультурної системи нашого суспільства, оскільки вона є одним з головних способів організаційного і соціально-технологічного реагування суспільства на нову соціальну ситуацію, на виклики соціально-політичного і соціально-економічного характеру. Не обходить стороною питання соціального служіння і Православна Церква. Соціальна робота Церкви – надзвичайно складна, багатогранна й багатовекторна сфера людської діяльності. Повноцінний аналіз соціального служіння Православ'я можна здійснити лише на широкому міждисциплінарному фундаменті сучасної світської й богословської науки, з урахуванням напрацювань церковних і світських дослідників, спеціалістів, працівників соціальної сфери, тобто в результаті синтезу соціального вчення Православної Церкви, соціальної філософії, соціології та суспільствознавства. Духовенство та викладачі, які не засвоїли основні богословські та філософські теоретичні і технологічні засади соціальної роботи, не усвідомлюють соціальних пріоритетів, у кінцевому підсумку чинять опір конструктивному розв'язанню актуальних соціальних проблем. Тому важливим питанням виступає визначення основних сфер соціального служіння Церкви в предметному полі соціальної роботи.

Православне християнство сьогодні відіграє важливу соціальну роль в суспільному житті пострадянських держав. Найбільш виразним підтвердженням активного звернення у бік соціальної складової православ'я є прийняття документів, які відображають соціальне вчення християн-

ства («Основи соціальної концепції Російської Православної Церкви» [3], «Церква і світ на початку третього тисячоліття» – Декларація ювілейного помісного собору Української Православної Церкви Київського Патріархату [6], «Компендіум соціальної доктрини Католицької Церкви» [2]).

Православна церква під соціальною доктриною розуміє «всеохопну концепцію, яка відображатиме загально-церковний погляд на питання церковно-державних відносин та проблеми суспільства загалом» [3] або ж «… довготривалу програму суспільного служіння Церкви, яка спирається на православне богословське тлумачення становища Церкви в плюралістичному секулярному суспільстві» [3]. У цих визначеннях головний акцент робиться на церкві як на суб'єкті соціального вчення. Й. Хефнер визначає християнське суспільне вчення як «сукупність соціально-філософського (переважно на підставі суспільно зорієнтованої людської природи) та богословського (на підставі християнського спасіння) пізнання сутності та устрою людського суспільства, а також норм і обов'язків, які випливають із цього пізнання та реалізуються в конкретних суспільних відносинах» [5, с. 32]. Дане визначення чітко переплітається із твердженням І. Ільїна, про те, що християнське соціальне вчення – не перелік практичних вказівок для рішення «соціального питання» і не добірка знань з сучасної соціології, придатних для християнсько-соціального вчення, а інтегративна складова частина християнського вчення про людину [1, с. 15].

Основною метою християнського соціального вчення є формування в людини християнського світогляду, надання християнину відповідей на питання сучасності та конкретних рекомендацій щодо моделі поведінки віруючого в різних життєвих ситуаціях. Метою соціальної доктрини будь-якої християнської конфесії є формування системи поглядів, які охоплюють всі сторони життя людства на межі тисячоліть – від глобальних процесів у світовому співтоваристві до соціальних вимог щодо окремого індивіда [4].

Отже, соціальне вчення Української Православної Церкви – це базовий документ, це довгострокова програма суспільного служіння Церкви, яка спирається на православне, богословське осмислення положення Церкви в плюралістичному секуляризованому суспільстві. Соціальне вчення виступає як закріплене положення про ставлення Церкви до суспільно-значимих проблем і дій Церкви по відношенню до них, і тому є змістовною складовою богословської освіти, підготовки студентів духовних навчальних закладів до служіння, формування їх моральної особистості (в ціннісно-духовному вимірі) і суспільно-громадської позиції не тільки як клірика, а й члена суспільства.

Список використаних джерел

1. Ильин И. А. Путь духовного обновления / И. А. Ильин. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2003. – 365 с.

2. Компендіум соціальної доктрини Церкви. – К. : Кайрос, 2008. – 549 с.
3. Основы социальной концепции Русской Православной Церкви / Офіційний сайт Московського патріархату [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.patriarchia.ru/ua/.
4. Процюк Р. Р. Соціальна доктрина православ'я і становлення громадянського суспільства в Україні / Р. Р. Процюк // Грані. – 2015. – № 3 (119). – С. 125–130.
5. Хеффнер Й. Христианское социальное учение / Й. Хеффнер. – М. : Духовная Библиотека, 2001. – 323 с.
6. Ювілейний Помісний Собор Української Православної Церкви Київського Патріархату 9–10 січня 2001 р. (документи і матеріали) / упорядник єп. Димитрій (Рудюк). – К. : Вид. відділ УПЦ-КП, 2001. – 60 с.

Романюк В. Д.,
студент 2 курсу спеціальності «Соціальна робота» Запорізького національного технічного університету;

Попович В. М.,
кандидат філософських наук, доцент Запорізького національного технічного університету

«УКРАЇНА – ДУХОВНИЙ ШЛЯХ РОЗВИТКУ В СУСПІЛЬСТВІ МОЛОДІ»

У світі, в якому ми живемо, є багато всього постійного, незвичайного і не зрозумілого нам. Іноді ми не замислюємося над багатьма речами життя. Людина живе, розвивається, думає, вчиться, обертається в світі брехні і добра. Він прагне до чогось кращого, досконалішого, намагається стати духовно розвиненою людиною. Сформувати цілісне розуміння духовності не дозволяє безліч стереотипів і суперечностей, кожен сприймає це по-своєму.

Актуальність даної теми підкреслюється тим, що людина щодня стикається з чимось духовним, він обертається в цьому, сам того не помічаючи. Він вірить в Бога, захоплюється мистецтвом, вчиться, тим самим розвивається, знаходиться в суспільстві якихось організацій, творить, звертається до культури, стає особистістю в ході своєї соціалізації [3].

Об'єктом даного дослідження є духовний початок та розвиток духовності в житті сучасної молоді. А предметом – розуміння духовності сучасної молоддю. Мета даної теми: дати цілісне розуміння поняття духовності з точки зору молоді в контексті реалій українського суспільства.

Духовність людини – це багатство думок, сила почуттів і переконань, його внутрішня краса, краса його думок і слів. Духовна людина – це людина, обдарований в художній творчості, і здатний будувати життя за законами краси. Основи духовного розвитку дитини закладаються в сім'ї. Відомо, що духовне обличчя дитини складається під впливом духовного обличчя батьків. Коли ми говоримо про духовність, то на перше місце ставимо віросповідання, релігію. Дійти до глибокого духовного розвитку, можна черех 12 шляхів духовності: цінність і сенс людського життя, шлях мудрості, справедливості і героїзму, свободи і цілеспрямованості, служіння через мистецтво, наукового пізнання, самосвідомості і співчуття, розуміння краси і добра, шлях любові істиною, духовного співпраці в сім'ї, шлях єднання з природою, шлях допомоги нужденним. Духовність пов'язана з моральністю, історичним розвитком, цивілізацією, взаємовідносинами між людьми, внутрішнім світом, духовним благом [1, с. 4–5].

Процес виховання студентської молоді складний і своєрідний в силу специфіки об'єкта дослідження. Істотну роль для кожного студента відіграє потреба в самоствердженні, прагненні затвердити себе в колективі, сфері своєї професійної або навіть дозвільної діяльності. Духовність здавна сприймається як єдність істини, добра і краси. Вищими продуктами духовності, починаючи з Гегеля, визнаються мистецтво, релігія, наука і філософія. Мистецтво зіставляється з красою, релігія з добром, філософія та наука з істиною [2, с. 364].

Формування духовного світу особистості, це – процес нескінченний, можна сказати, що має початок, але не має кінця; процес, цілком залежить як від духовного багатства особистості, так і від різноманіття її соціальних зв'язків і відносин, характеру відносин, які панують в суспільстві. Формування наукового світогляду у студентів здійснюється в процесі вивчення всього комплексу навчальних дисциплін і в ході цього молодь набуває певний духовний розвиток. Духовні стану молоді маргінальні. Вони ситуативні, тому що детермінуються не соціальні, базовими, а психологічними установками, а також не сформулює системою цінностей. Більшій частині нашої молоді притаманний егоїзм, який загальмовує розвиток духовного начала. Ціннісні підстави молоді залежать і від характеру тієї чи іншої субкультури і в залежності від цього людина поглинається в духовність або більш-менш [4, с. 201].

Після проведеного анкетування серед студентів різних ВНЗ, потрібно відзначити, що для більшості опитаних студентів духовність займає одну з головних місць в житті, вони готові з цікавістю вивчати культуру. Але в той же час, багато хто не розуміє сутність духовності. Таким чином, наша сучасна молодь без духовна. Вони живуть заради задоволення, тобто заради матеріального достатку, а не заради виховання в собі морального духу.

Формування духовного світу особистості цілком залежить як від духовного багатства особистості, так і від різноманіття її соціальних зв'язків і відносин, характером відносин, які панують в суспільстві. Духовний стан особистості є основою життєвої позиції молодої людини. Людина живе, вчиться, розвивається. Тим самим пізнає головні аспекти духовності.

Список використаних джерел

1. Бех В. Гуманітарний розвиток країни: внутрішня політика держави у сучасному глобалізованому світі / В. Бех // Державна політика в гуманітарній сфері (матеріали круглого столу). – Івано-Франківськ, 2001. – С. 3–9.
2. Ситник П. Духовність як рушійна сила суспільного розвитку / П. Ситник // Державне управління в Україні: реалії та перспективи : зб. наук. пр. / за заг. ред. В. Лугового, В. Князєва. – К. : Вид-во НАДУ, 2005. – С. 363–367.
3. Скуратівський В. Гуманітарна політика в Україні : навч. посіб. / В. Скуратівський, В. Трощанський, С. Чукут – К. : Міленіум, 2002. – 324 с.
4. Чукут С. Реалізація державної культурної політики як приоритетний напрям розвитку гуманітарної сфери / С. Чукут // Україна: поступ у XXI столітті : наук.-метод. зб. / І. Надольний, В. Ребкало, Н. Нижник та ін. – К. : УАДУ, 2000. – С. 200–210.

Турба О. О.,
кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи
Запорізького національного
технічного університету

ПРО РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ФАКТОРА В МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇН

В даний час пошуки вирішення завдань національних господарських механізмів країн пострадянського простору йдуть в основному в економічній площині. Разом з тим аналіз реалій соціально-економічного стану показує, що межі і можливості модернізації економік пострадянського типу визначаються далеко не в останню чергу соціальними факторами. Основні індикатори соціального розвитку держав показують, що пострадянський простір зараз є чітко вираженою зоною соціального неблагополуччя і нестабільності: так, доходи нижче величини прожиткового мінімуму має значна частка населення: від 5–16 % (Білорусь, Казахстан, Росія) до 25 % (Молдова, Вірменія, Україна) і 50 % (Таджикистан, Киргизстан). Більш того, за даними соціологічних опитувань, фактичний рівень бідності в Росії (42,2 %) і Україні (41,7 %) в 1,5–2 рази перевищує офіційний показник кількості тих,

хто живе за межею бідності. Продовжує поглиблюватися диференціація населення за рівнем доходів. Наразі коефіцієнт нерівності доходів Джині найбільш високий в Росії (0,42) і Молдові (0,38), проміжне положення займають Азербайджан (0,34), Киргизстан (0,33), Вірменія (0,31) і Казахстан (0, 31), не набагато краще цей коефіцієнт в Україні (0,28) і Білорусі (0,27) – країнах з досить потужним державним регулюванням економіки.

На початку 20-х років цього століття загальне число безробітних в колишньому СНД, яке визначається за методологією Міжнародної організації праці (МОП), оцінювалося в 9,2 млн. чоловік, або 6,7% чисельності економічно активного населення регіону. Розкид значень цього показника за країнами значний: від 5,5% в Казахстані до 18,7% у Вірменії. На пострадянському просторі фактично вичерпаний потенціал кваліфікованих фахівців і грамотних управлінських кадрів, необхідних для модернізації. Значна частина висококваліфікованих працівників змушена працювати не за фахом, багато – за межами рідної країни. Фактична середня заробітна плата в пострадянських країнах не перевищує 100 доларів. При однаковому навантаженні або аналогічної продуктивності праці рівень зарплат у багатьох сферах діяльності в країнах СНД і Західної Європи відрізняється в рази; наприклад, в Україні та сусідній Польщі – в 5–10 разів.

Великий бізнес, як правило, реалізує бізнес-проекти за кордоном; дрібний і середній бізнес найчастіше «зрощений» з місцевими та регіональними органами влади і, отже, зацікавлений в збереженні існуючої ситуації. У модернізації економіки наразі може бути зацікавлена лише частина еліти, яка не отримала або втратила доступ до влади (і доходів), але ця частина еліти зацікавлена швидше не в реформах, а в перерозподілі влади в рамках старого механізму розвитку.

У країнах колишнього СНД професійні політики і державні діячі за умови відсутності сильного тиску з боку громадян багато в чому зуміли зняти з себе відповідальність за вирішення найважливіших суспільних і економічних проблем. У їх розумінні політикою є виключно боротьба за владу та її утримання, тому від громадянського суспільства вони очікують виключно легітимації своєї влади.

Таким чином, в країнах колишнього СНД для необхідної модернізації немає міцної соціальної бази. Довіру населення до проведених перетворень вичерпано, відсутня така необхідна для будь-яких радикальних перетворень віра в успіх модернізації. Причин тут декілька. По-перше, за 20 років безперервних спроб реформ в пострадянському суспільстві накопичилася явна втома. Невдалий старт реформ на початку 1990-х років минулого століття підірвав і без того крихкий кредит довіри населення до перетворень. «Шлейф» відчуття соціальної несправедливості (перш за все від результатів приватизації) тягнеться ось уже протягом більш ніж 20 років, залишаючи за собою негативний слід в суспільній свідомості. По-друге, в жодній пострадянській державі так і не вдалося запустити меха-

нізм вертикальної соціальної мобільності. Тим часом, відповідно до соціальної теорії існує прямий взаємозв'язок між можливостями вертикальної мобільності для широких верств і груп населення, з одного боку, і оцінкою ними справедливості соціального устрою, з іншого. По-третє, соціальні витрати реформ багаторазово перевищили запас як матеріальної, так і емоційної міцності «старого» середнього класу і не дозволили зміцнити свої позиції «новому» середнього класу, який повинен був стати центральною стабілізуючою ланкою пострадянського громадянського суспільства. До сих пір частка середнього класу в загальній чисельності населення незначна: від 12–15 % в Україні до 15–20 % в Росії і Білорусі. І, нарешті, відсутня зрозуміла інформаційна політика. У результаті від модернізації чекають, головним чином, додаткових соціальних благ, а не розвитку інноваційної економіки. Особливості соціального рельєфу пострадянського простору не дозволяють швидко, тим більше фактично с нуля, вибудувати міцний фундамент модернізації.

З урахуванням історичної та соціально-економічної специфіки СНД, можливо, був би прийнятний дещо модифікований алгоритм дій, наприклад, чергування економічних і соціальних пріоритетів. Вдалий запуск процесу формування середнього класу та громадянського суспільства забезпечив би запит на соціально-політичну модернізацію «знизу» і необхідну широку «співучасть» в ній значної частини населення.

Список використаних джерел

1. Петросян Д., Фаткіна Н. Економічний егоїзм і гуманізація економіки / Д. Петросян, Н. Фаткіна // Вопросы экономики. – 2010. – № 8.
2. Чистякова В. Соціальні ресурси модернізації / В. Чистякова // Економіст. – 2010. – № 5.
3. Абалкін Л. І. Роль держави у становленні і регулюванні ринкової економіки / Л. І. Абалкін // Питання економіки. – 1997. – № 6.

Щербина С. С.,
кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи
Запорізького національного
технічного університету

АНАЛІЗ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ

Термін «соціальний захист» вживається у Конституції України (ст. 46 та ін.), у національному законодавстві, науковій та публіцистичній літературі, у зарубіжній юридичній практиці. Цей термін по-різному трак-

тується у законодавчих актах. У науковій літературі неодноразово робилися спроби дослідити цей феномен соціального і політичного буття і досягти спільного розуміння.

На думку Т. Семигіної, «соціальний захист означає сукупність соціальних і юридичних гарантій, метою яких є забезпечення державою для кожного члена суспільства реалізації його основних соціально-економічних прав, передовсім права на рівень життя, необхідний для нормального відтворення і розвитку особистості» [2, с. 273].

Соціальний захист В. Скуратівський та О. Палій трактують як «комплекс організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на захист добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах» [4, с. 92]. У вузькому та широкому значеннях трактує соціальний захист Н. Болотіна: «У вузькому значенні, розуміння соціального захисту становить власне соціально-захисну діяльність держави щодо убезпечення населення від негативних наслідків соціальних ризиків. У широкому значенні, соціальний захист становить зміст соціальних функцій держави і є системою економічних, юридичних, організаційних заходів щодо забезпечення основних соціальних прав людини і громадянина в державі» [2, с. 56]. Автор визначає соціальний захист як систему юридичних, економічних, фінансових та організаційних засобів і заходів у державі щодо захисту населення від несприятливих наслідків соціальних ризиків.

Система соціального захисту населення в Україні складається з наступних напрямів: 1) соціальне страхування; 2) соціальна допомога; 3) соціальний супровід, надання соціальних послуг.

Основною організаційно-правовою формою у системі соціального захисту є загальнообов'язкове державне соціальне страхування, яке, у свою чергу, є підсистемою соціального захисту і передбачає кілька видів такого страхування з утворенням відокремлених фондів та умовами надання соціальних виплат і послуг. Наступною організаційно-правовою формою у системі соціального захисту України є державна соціальна допомога, яка становить систему заходів щодо надання за рахунок державного та комунального (місцевого) бюджетів та інших програм матеріальної допомоги, здійснення соціального обслуговування та утримання, встановлення пільг.

Український вчений В. Бідак в своїх працях представив організаційно-правову структуру соціального захисту у вигляді чотирьохрівневої системи [1]:

1) рівень державного управління містить заходи та дії глобального характеру, спрямовані на управління соціальним захистом усього населення України, визначає загальну лінію розвитку соціального захисту населення;

2) рівень галузевого управління – являє собою соціальний захист за професійною ознакою, включає мережу відомчих соціальних установ, де заходи мають прикладний характер;

3) рівень регіонального управління – включає заходи щодо соціального захисту населення, які враховують регіональну специфіку, природні умови, соціально-економічне розміщення продуктивних сил, етнічно-національні фактори та містить конкретні регіональні програми соціального захисту населення, що узгоджуються з державними;

4) місцеве управління соціальним захистом – включає заходи, спрямовані на реалізацію соціального захисту на рівні міст і районів, що носять винятково прикладний характер.

Система соціального захисту і соціального забезпечення залежить від певної моделі соціальної політики, що ґрунтується на конкретних ціннісно-ідеологічних принципах. Аналіз особливостей системи соціального захисту в країнах з різними моделями соціальної політики дозволить визначити пріоритетні напрями реформування соціальної сфери українського суспільства взагалі.

Таким чином, основним пріоритетним напрямком реформування системи соціального захисту і соціального забезпечення є посилення впливу на соціальну політику недержавних суб'єктів: регіональних бізнес-груп, профспілок, громадських організацій, благодійних фондів тощо, дозволить пом'якшати сучасні глобалізаційні тенденції в соціальній сфері, знайти компроміс між патерналістською і ліберальною моделлю соціальної політики в Україні.

Список використаних джерел

1. Бідак В. Складові системи державного регулювання соціального розвитку і соціального захисту / В. Бідак // Україна: аспекти праці. – 2004. – № 1. – С. 35–41.
2. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту України : навч. посіб / Н. Б. Болотіна. – К. : Знання, 2005. – 321 с.
3. Право соціального захисту. Становлення і розвиток в Україні : збірник. – К. : НАДУ, 2007. – 167 с.
4. Скуратівський В. Основи соціальної політики : навч. посібник / В. Скуратівський, О. Палій. – К. : МАУП, 2002. – 200 с.

Яхіна А. С.,
студентка 2 курсу
спеціальності «Соціальна робота»
Запорізького національного
технічного університету;

Агарков О. А.,
доктор політичних наук, професор
Запорізького національного
технічного університету

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ЗВ'ЯЗКІВ З ГРОМАДСЬКІСТЮ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Як і в багатьох розвинених країнах, де уряди брали на себе ініціативу у проведенні ефективних соціальних змін, прийоми паблік рилейшнз (ще називають зв'язки з громадськістю) застосовувалися в Європі та Америці і в сфері управління суспільством [2, с. 22].

1950–1970-ті роки – бум public relations в США і в Європі. Зв'язки з громадськістю завойовують серця і стають незалежною структурою в менеджменті, продовжуючи свій бурхливий розвиток. Університети починають випускати фахівців з ПР та реклами; до другої половини минулого століття число працівників, зайнятих у сфері зв'язків з громадськістю, перевищує 100 000 чоловік [1, с. 95].

У 50-ті роки в Європі відбувається активна інституціоналізація зв'язків з громадськістю, створюються національні та міжнародні професійні спільноти. Так, в ці роки з'явилися національні асоціації зв'язків з громадськістю в Бельгії, Ірландії, Швейцарії, Німеччині [9, с. 16].

Батьківщиною європейських зв'язків з громадськістю вважається Великобританія. Тут з'явилися перші структури з управління суспільними відносинами.

Основні тенденції розвитку зв'язків з громадськістю сьогодні у Європі:

1. Увага фахівців системи зв'язків з громадськістю переключається дедалі більше на менеджмент і персонал організацій. Якщо раніше головним було готувати повідомлення для зовнішньої громадськості, то тепер акцент робиться на підготовці інформації для менеджерів фірм та їхніх працівників. Це дозволяє впливати на стратегію і тактику компанії. Дедалі частіше персонал фірм та організацій бере участь у підготовці та прийнятті управлінських рішень.

2. PR-мени зосереджують увагу не на маніпулюванні громадською думкою, а прагнуть адаптувати всю діяльність організації до потреб та ін-

тересів людей. Це потребує переходу від односторонньої до двосторонньої комунікації.

3. Перевага надається власним службам зв'язків з громадськістю, а не консультативним фірмам, оскільки таке становище наближає комунікації з громадськістю до системи прийняття рішень та посилює їхній вплив на всі процеси життєдіяльності.

4. На певних етапах розвитку системи зв'язки з громадськістю розглядалися як придаток до реклами та маркетингу. Тепер усе частіше рекламні та маркетингові служби діють автономно, а зв'язки з громадськістю зливаються з менеджментом.

5. Змінюється характер організації діяльності працівників зв'язків з громадськістю. Від виконання конкретних робіт (підготовка прес-релізів, інших публікацій та матеріалів) вони переходять до перманентного процесу організаційної комунікації, яка є важливою складовою управлінського процесу.

6. Спостерігається, з одного боку, вузька спеціалізація працівників зв'язків з громадськістю, а з іншого боку, з'являються менеджери зі зв'язків з громадськістю, для яких важливі знання та вміння в галузі бізнесу, права, фінансів, менеджменту.

Отже, розвиток паблік рилейшнз має цікаву та багату історію. У сучасному світі він відіграє важливу роль, оскільки встановлення взаєморозуміння і доброзичливих відносин між організацією та громадськістю, створення «позитивного образу» та збереження репутації господарюючих структур та політичних лідерів значно впливає на результати підприємницької діяльності та добробут населення [10, с. 40].

Можна відмітити, що зв'язки з громадськістю стали сьогодні важливим чинником успіху будь-якої організації, мистецтвом формувати її індивідуальність, управляти корпоративною репутацією. Одночасно вони є невід'ємною ланкою в сучасних управлінських процесах, перспективним ресурсом державної влади на користь всього суспільства [2].

Список використаних джерел

1. Абельмас Н. В. Универсальный справочник по Паблик Рилейшнз / Н. В. Абельмас. – М. : Феникс, 2008. – 95 с.
2. Джефкинс Ф. Паблик Рилейшнз / Ф. Джефкинс, Д. Ядин. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 348 с.
3. Татаринова Г. Н. Теория и практика связей с общественностью : учеб. пособие / Г. Н. Татаринова. – Омск : Изд-во ОмГТУ, 2009. – 216 с.
4. Тихомирова Є. Б. Зв'язки з громадськістю : навчальний посібник / Є. Б. Тихомирова. – К. : НМЦВО, 2001. – 560 с.

СЕКЦІЯ 10
СУЧАСНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЗА КОРДОНОМ І В УКРАЇНІ

Бабарига А. С.,
студентка 3 курсу спеціальності «Соціальна робота» Запорізького національного технічного університету;

Турба О. О.,
кандидат соціологічних наук, доцент Запорізького національного технічного університету

ПРОЦЕС РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІХ

За даними Державного центру статистики України в місцях позбавлення волі налічується близько 50 % молоді від кількості всіх засуджених. Дані також свідчать, що більше ніж 30 % раніше засуджених молодих людей повертаються до місць позбавлення волі.

Неповнолітні і молодь є основою розвитку держави і від неї залежить майбутнє України.

Тому актуальність роботи полягає в перегляді форм та методів соціальної роботи – для успішної ресоціалізації засуджених, для уникнення рецидиву.

Об'єктами соціальної роботи за даним напрямом становлять три категорії клієнтів: неповнолітні (14–18 р.), молодь (18–35 р.), які повернулися з міст позбавлення волі, а також представники соціального оточення (передусім їх батьки).

Мета: допомогти неповнолітнім та молоді пройти процес ресоціалізації та адаптації після звільнення з місць позбавлення волі.

Сьогоденний стан суспільної моралі серед інших чинників характеризується й таким, що за роки кризових явищ в економіці, поглиблення

розшарування суспільства на багатих і бідних значною мірою утрачено важелі формування світогляду молодого покоління. У суспільстві відбувається масова пропаганда культу сили, грошей, здобутих будь-яким шляхом, ідеалізація та романтизація злочинного світу. Формування такого «криміналізованого» менталітету – не остання причина того, що питома вага молоді у складі засуджених протягом останніх років зростає, і сьогодні молоді люди вже становлять значно більше половини усіх засуджених в країні – 58 % [2, с. 29–210].

Особливо це стосується рецидиву серед молоді. Адже саме вона становить ту частину звільнених з місць позбавлення волі, яка найчастіше порівняно з дорослими звільненими, опиняється у важкій життєвій ситуації. Це зумовлено двома категоріями проблем:

По-перше, це низка негативних соціальних чинників юридичного та матеріального характеру – відсутність, як правило, власного житла, майна, достатньої освіти, конкурентоспроможної професії тощо. По-друге, це відсутність достатнього життєвого досвіду, усталених навичок дотримання загальноприйнятих соціальних норм поведінки, які полегшують адаптацію до життя на волі. Усе це зумовлює неабиякі труднощі легалізації і набуття прийнятного соціального статусу, проблеми у працевлаштуванні, подальшому навчанні, стосунках з оточенням.

Подолання значних труднощів і проблем потребує цілеспрямованої скоординованої роботи багатьох державних установ і громадських організації щодо ресоціалізації та соціальної адаптації молодих людей, які повертаються з місць позбавлення волі, і однією з найважливіших ланок цієї роботи стають ЦССМ. Але для того, щоб діяльність соціального працівника щодо соціально-психологічної допомоги і соціального супроводу зазначеної категорії молоді була ефективною, він повинен мати чітке уявлення про важливі напрями, передові технології і методики соціальної роботи у цій сфері.

Ресоціалізація спрямована на відновлення у клієнтів якостей, необхідних для нормальної життєдіяльності в суспільстві, засвоєння відповідних цінностей і соціальних ролей, набуття потрібних навичок. Вона передбачає застосування комплексу заходів за двома напрямами: ресоціалізація свідомості особистості (відновлення позитивної системи цінностей, знань переконань, установок тощо) та ресоціалізація діяльності (відновлення позитивних навичок, умінь, стилю спілкування тощо) [1, с. 130–131].

Соціальна адаптація в даному випадку розуміється як пристосування до нового соціального середовища не на основі утрачених цінностей, властивостей і навичок, а завдяки формуванню нових, яких із різних причин у людини до цього часу не було. Виходячи із визначення соціальної технології як послідовних певних подій, процес соціальної адаптації зазначеної категорії клієнтів відбувається в три етапи:

– Етап орієнтації, коли здійснюється ознайомлення з незвичним соціальним середовищем.

– Оціночний етап, коли особистість диференціює компоненти власного соціального досвіду та способу життя згідно з установками та ціннісними орієнтаціями, які раніше склалися, на прийнятні і ті, що відхилятимуться з огляду на нові можливості щодо умов, форм і способів діяльності.

– Етап сумісності, на якому об'єкт соціальної роботи досягає стану адаптованості до нових умов життя.

Засобами і методами реалізації технології ресоціалізації та адаптації є соціальна допомога, надання соціальних послуг, соціальний супровід тощо.

Особливо значущим компонентом технології соціальної роботи в інтересах неповнолітніх і молоді, що скоїли злочин, є створення спеціалізованих центрів ресоціалізації та адаптації, до структури яких повинні входити служби соціального супроводу молоді, яка повернулася з місць позбавлення волі, та кризові центри тимчасового перебування для молодих осіб цієї категорії, які потрапили у складну життєву ситуацію. У межах діяльності спеціалізованих центрів найбільш ефективно можна реалізувати:

– підтримку соціально значущих зв'язків ув'язненої молоді та загалом соціальної роботи в місцях позбавлення волі;

– проведення різних видів консультування неповнолітніх та молоді, які повернулися з місць позбавлення волі, та їх батьків;

– соціальну допомогу неповнолітнім та молоді, які повернулись з місць позбавлення волі, та їх батькам;

– соціальний супровід неповнолітніх та молоді, які звільнилися з місць позбавлення волі [3, с. 8–9].

На практиці технологія соціальної допомоги молоді, яка повернулася з місць позбавлення волі, за рядом складових може відрізнятися від роботи з іншими категоріями клієнтів. Так, вона включає на першому (підготовчому) етапі дві фази: а) підготовка до повернення потенційного клієнта; б) процес особистого знайомства і встановлення контакту, який завершується розробкою плану соціального супроводу клієнта. Другий етап (безпосередньої реалізації втручання) власне стає етапом реалізації соціального супроводу; третій (підсумковий) – етапом припинення надання соціальної допомоги і оціночних заходів.

Список використаних джерел

1. Іванов В. М. Соціально-психологічні аспекти переходу від системи виконання покарань до пенітенціарної системи / В. М. Іванов // Проблеми пенітенціарної теорії і практики. – К. : РВВ КІВС, 1997. – № 2. – С. 130–131.
2. О судебной практике по условно-досрочному освобождению осужденных от наказания: Постановление Пленума Верховного Суда СССР от 04.03.1961. –

№ 2 // Сборник постановлений Пленума Верховного Суда СССР 1924–1963 гг. – М. : «Советская юстиция», 1964. – С. 209–210.
3. Синев В. Н. Педагогика сотрудничества в индивидуальной воспитательной работе в ИТУ: сб. научн. трудов «Совершенствование воспитательной деятельности органов, исполняющих наказание». – Рязань : РВГИ МВД РФ, 1992. – С. 7–19.

Баршацька Г. Ю.,
кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціальної роботи Запорізького національного технічного університету

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ: ПРОБЛЕМИ ТА ВЗАЄМОДІЯ

Здійснення радикальних реформ в економіці та політичному житті, соціальній та культурній практиці у світі показує, що жодна держава сьогодні не може обійтись без спеціалістів в області соціальної роботи.

Соціальна робота – це специфічний вид професійної діяльності, надання державної та недержавної допомоги людині з метою забезпечення культурного, соціального та матеріального рівня його життя, надання індивідуальної допомоги людині, сім'ї або групі осіб.

Перш за все, соціальну роботу слід розглядати як самостійну науку, що визначає її місце в системі наук. Як будь-яка наука, соціальна робота має свій предмет, об'єкт, категоріальний апарат. Об'єктом дослідження соціальної роботи є процес зв'язків, взаємозв'язків, способів та засобів регуляції поведінки соціальних груп та особистостей у суспільстві.

Предметом соціальної роботи є закономірності, що обумовлюють характер та спрямованість розвитку соціальних процесів в суспільстві.

В Україні в умовах переходу до ринкової економіки, на фоні різкої зміни характеру та форм соціальних відносин, зламу звичних стереотипів життєвого досвіду, втрати багатьма людьми соціального статусу та перспектив розвитку як для суспільства в цілому, так і для особистості, виникли труднощі, з якими неможливо впоратись самостійно. Зросла соціальна напруга. Все це підвищує значущість розгортання соціальної роботи як спеціалізованого виду діяльності, а також необхідність підготовки соціальних працівників різноманітних спеціалізацій, для різних категорій клієнтів [3, с. 5–6].

Проблемами соціальної роботи можна вважати питання, які пов'язані зі структурою суспільства, взаємозалежністю його елементів, з виявлен-

ням факторів та загальних закономірностей соціального розвитку, закони суспільства, його ідеали та спрямованість особистості до реалізації своїх ідеалів, відносини між особистістю та культурою.

У ХХ сторіччі, усі ці проблеми стали об'єктом вивчення різних соціальних наук, які досліджують певні типи взаємодії як всередині цих явищ, так і між ними. Але виникає цілий ряд комплексних соціальних зв'язків (соціальна допомога, соціальна підтримка, соціальна реабілітація, соціальна корекція, соціальна адаптація, соціальний захист), в яких фіксуються деякі соціальні факти (явища, процеси) і які не вивчаються досі спеціально жодною з «офіційно» існуючих соціальних наук.

Цей тип зв'язків і є об'єктом вивчення теорії соціальної роботи [2].

Наукова новизна. Аналіз наукової вітчизняної та зарубіжної літератури дозволив виділити два рівні розробки та розробленості проблем соціальної роботи.

І рівень – розробка теорії та практики соціальної роботи, необхідність формування загальної концепції та принципів теорії соціальної роботи.

ІІ рівень – розробка проблем соціальної роботи в Україні, питань пов'язаних з підготовкою спеціалістів, а також створення методик надання допомоги клієнтові, тобто теоретико-методологічні проблеми соціальної роботи.

Практичну значущість цієї роботи складає аналіз проблем взаємодії теорії та практики соціальної роботи [1, с. 37–39].

В останні роки в Україні розгортаються дослідження соціальної роботи, по-перше, як професійної діяльності, що викликає необхідність теоретико-методологічного аналізу практики соціальної роботи; по-друге, як навчальної дисципліни, що обумовлено розпочатою підготовкою спеціалістів в області соціальної роботи, яка неможлива без осмислення теоретичних проблем соціальної роботи в цілому; по-третє, як наукової теорії, що викрило з одного боку, в наукових колах потребу в розробці в сфері соціальної роботи цілісної системи практика – теорія – освіта, з іншої – усвідомлення представниками різних шкіл та напрямків необхідності комплексного дослідження соціальної роботи, а також подальшого розвитку такої сфери сучасного соціологічного знання, як соціологія соціальної роботи.

Список використаних джерел

1. Бех В. Л. Цілісність соціальної роботи: методологічні, теоретичні та праксеологічні аспекти / В. Л. Бех // Соціальна робота в Україні на початку XXI століття: проблеми теорії і практики : матеріали доп. на Міжнар. наук,– практ. конф. 29–31 жовтня 2002 р.– К., 2002.– С. 29–47.
2. Соціальна робота в Україні: перші кроки / Школа соціальної роботи Національного ун-ту «Києво-Могилянська академія» / ред. В. Полтавець.– К. : Вид. дім «КМ Academia», 2000.– 236 с.

3. Тюптя Л. Т., Іванова І. Б. Соціальна робота (теорія і практика) : навч. посіб. / Л. Т. Тюптя, Іванова І. Б. – К. : ВМУРОЛ «Україна», 2004. – С. 7–22.

Біліченко В.,
студентка групи РС-14–1 спеціальності «Соціальна робота» ДНУ імені Олеся Гончара;

Сенкевич Г. А.,
кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри соціальної роботи ДНУ імені Олеся Гончара

СОЦІАЛЬНА ОЦІНКА ДЕЯКИХ АСПЕКТІВ ПЕНСІЙНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ 2017–2018 РОКІВ

11 жовтня 2017 року набув чинності гучний і довгоочікуваний закон про пенсійну реформу в Україні. Він був обумовлений глибокою демографічною кризою та як її наслідком – процесом стрімкого старіння населення. «За оцінками міжнародних організацій, сьогодні основним фактором, який підштовхує до реформування пенсійних систем, є системна демографічна криза. Саме демографічні проблеми, старіння населення визначені минулого року одним з десяти глобальних викликів, перед яким стоїть людство. Це стосується і України», – зазначає Ольга Піщуліна, провідний експерт соціальних і гендерних програм центру Разумкова [2]. Внаслідок цього виплати пенсій становляться для державного бюджету не підйомним тягарем. Для країни існує купа проблем для скорочення витрат та пошуку нових джерел фінансування: йде війна, значна територія є окупованою, економіка не зростає, довіра до влади стрімко падає.

Прийнятий Верховною Радою закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» [1, 383] стосується цілої низки законодавчих актів, до яких внесено багато принципово важливих змін, котрі одразу ж після прийняття викликали багато суперечок у суспільстві. Уряд Володимира Гройсмана як автор законотворчої ініціативи запевняє український народ у перевагах реформи та сподівається на підтримку його широким загалом. Проте, деякі фахівці переконані, що існують так звані підводні течії та каміння, що ставлять під сумнів мету соціальної справедливості у задекларованій Кабміном реформі.

Так дуже багато питань виникає стосовно трудового стажу, необхідного для виходу на пенсію за віком. Вже у 2018 році у 60 років на заслужений відпочинок зможуть вийти тільки ті громадяни, хто має 25 років

пенсійного стажу. Для того, щоб вийти на пенсію у 63 роки потрібно від 15 до 25 років трудового стажу, а у 65 років – відповідно 15 років. Кожні 12 місяців мінімальний страховий стаж зростатиме на рік, і через 10 років він відповідно збільшиться, тому бажаючі вийти на пенсію у 60 років матимуть за плечима не менш як 35 років страхового стажу. Якщо його не вистачає, Мінсоцполітики пропонує його купувати за розцінкою 16,896 тисяч гривень за рік. Здається, все виглядає логічно, але тільки на перший погляд.

Певна логіка у даному кроці є, але не важко зрозуміти, що уряд намагається таким чином збільшити пенсійний вік – не прямим, відкритим шляхом, а через так званий страховий стаж, куди не зараховуються певні періоди, котрі раніше при нарахуванні пенсії бралися до уваги (відпустка по догляду за дитиною, навчання в університеті, військова строкова служба тощо). Загальне завдання є цілком зрозумілим – позбуваючись зайвих пенсіонерів, влада зменшує дефіцит пенсійного фонду, але чи є це ознакою соціальної справедливості? Навряд. Не додає оптимізму також і зменшення коефіцієнту вартості трудового стажу з 1, 35 до 1 у порівнянні з 2017 роком. Для нарахування ж пенсії відтепер застосовується нова формула: середня зарплата за останні 3 роки, множиться на індивідуальний зарплатний коефіцієнт і на коефіцієнт вартості страхового стажу. Ми бачимо, що саме ця складова є найсуттєвішою у розрахунку.

Для представників досить багатьох професій майже закривається можливість дострокового виходу на пенсію, наприклад, для педагогів, для лікарів, для працівників соціальної сфери, хімічної промисловості тощо. Дана обставина свідчить про намагання усереднити працю у сферах, котрі у всьому цивілізованому світі є диференційованими з точки зору оплати праці: у вчених знижується мотивація займатися науковою діяльністю, у вчителів загальноосвітніх закладів – підвищувати свій фах. Права на додаткову пенсію позбавили з жовтня 2017 року держслужбовців, працівників місцевого самоврядування, науковців, ліквідаторів аварії на ЧАЕС IV категорії, журналістів комунальних та державних ЗМІ.

Досить багато суперечок містить запровадження загальнообов'язкової накопичувальної системи, яка передбачає обов'язкові внески до Пенсійного фонду. Ці гроші інвестуватимуться в економіку країни з метою отримання інвестиційного доходу при умові їхнього захисту від інфляції. Яким чином уряд збирається захистити гроші вкладників, поки що невідомо. Є мета, але не знайдено механізму. У українців десятиріччями посилювалася недовіра до фінансових установ, котрі обіцяли зберігати кошти громадян, захищаючи їх від інфляційних процесів, проте гроші зникали десь у невідомому напрямі. Скандали навколо офшорів з участю перших осіб держави не додають оптимізму щодо державних гарантій. Народ не

вірить уряду, Президенту, парламентарям, котрі займаються відкритим популізмом, руйнуючі останню надію у співгромадян.

Приблизно таке ж ставлення українців і до системи недержавного пенсійного забезпечення (третій рівень пенсійної системи), яка створена для формування додаткових пенсійних накопичень за рахунок добровільних внесків фізичних осіб і роботодавців. Знову ж таки, страхові компанії та банківські установи, котрі уряд прагне залучити до процесу, в очах пересічних українців доки що виглядають не більше, ніж шахраї під дахом державних фіскальних організацій. Останні події, пов'язані з відставкою голови Національного банку Валерії Гонтаревої, звинувачення на адресу представників вищих політичних еліт України з боку власника «ПриватБанку» Ігоря Коломойського у зв'язку з переходом банку у державну власність, численні факти корупції серед посадовців є перешкодою запровадженій реформі, принаймні у тій її частині, де йдеться про недержавне пенсійне забезпечення. Таким чином, через недовіру людей до державних фінансових установ порушується один з принципів оподаткування, визначений ще Адамом Смітом:

«Податок повинен встановлюватися за принципом справедливості. Це стосується розмірів платежу, санкцій за несплату, рівності в розподілі рівнів оподаткування, співмірності з доходами і т. д. «Податок, необдумано встановлений, створює сильні спокуси до обману; але зі збільшенням цих спокус зазвичай посилюються і покарання за обман. Таким чином, закон, порушуючи перші початку справедливості, сам породжує спокуси, а потім карає тих, хто не встояв проти них…» [3, 324].

Треба згадати також, що пенсійна реформа приймалась якщо не під тиском, то принаймні за певних умов МВФ в очікуванні українським урядом чергового валютного траншу, у тому числі для покриття дефіциту Пенсійного фонду. Проте наші західні партнери висловили теж своє незадоволення якістю прийнятого Верховною Радою закону, і про це вони повідомляли неодноразово офіційно. «Пенсійна реформа, проведена в Україні, не забезпечує формування повністю справедливою і стійкою пенсійної системи в країні» – про це заявив директор департаменту комунікацій Міжнародного валютного фонду Джеррі Райс на брифінгу у Вашингтоні, відповідаючи на питання про відповідність пенсійної реформи зобов'язаннями України в рамках програми співпраці з Фондом.

«Україна не так давно прийняла закон про пенсійну реформу. Закон містить важливі положення щодо модернізації пенсійної системи України, але також містить недоліки, які знижують мотивацію людей працювати довше і робити внески в пенсійну систему. Це не повністю забезпечує справедливу і стійку пенсійну систему, і ми думаємо, що більше роботи має бути зроблено», – сказав він [4]. Тобто головна претензія наших головних кредиторів полягає в неспроможності уряду Володимира Гройсмана

забезпечити Пенсійний фонд довгостроковою фінансовою стійкістю. Якщо довіри до реформи немає у кредиторів, то чому вона повинна з'явитися у пересічних українців?

Виходячи з вищезазначеного, цілком зрозумілою та обґрунтованою є думка фахівців, котрі пропонують називати нововведення в пенсійному законодавстві не реформами, а банальним перерозподілом коштів, бо реформа передбачає докорінні зміни самої системи в інтересах суспільства. Натомість відбувається лише збільшення видатків на 12 мільярдів гривень шляхом «ручного» керування коштами Пенсійного фонду, при цьому проблема майбутніх пенсіонерів жодним чином не вирішується. У закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» закладено лише фундамент майбутніх змін у вигляді запуску другого рівня пенсійної системи у 2019 році.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2017, № 40–41 – С. 383.
2. Іщенко А. Пенсійна реформа: які головні виклики стоять перед Україною [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uarp.org/news/1512983250
3. Сміт А. Дослідження про природу і причини багатства народів / А. Сміт. – М. – Л. : Соцэкгиз, 1935. – Т. II. – С. 324.
4. Укр.Медіа. Пенсійна реформа в Україні: критика МВФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukr.media/politics/341440/

Демянчук К. В.,
студентка 2 курсу спеціальності «Соціальна робота» Запорізького національного технічного університету;

Турба О. О.,
кандидат соціологічних наук, доцент Запорізького національного технічного університету

СИНДРОМ ДАУНА: ІНТЕГРАЦІЯ ДІТЕЙ В СУСПІЛЬСТВО

Ви народите собі нового, – заспокоюють лікарі, – а цей «бракований». «Бракований», тому що Бог дав йому зайву, 47-му хромосому. Для чого вона ніхто не знає. Знають тільки, що цей «лишок» робить людей з синдромом Дауна не схожими на інших… На Заході їх називають «повільними дітьми», тому що психічний розвиток у них сповільнений. Всі інші від-

хилення від фізичної норми – вади серця, недорозвиток кісток – лише паралельні синдрома, які можуть бути, а можуть і не бути. За цю несхожість в медичному середовищі вважалось за благо здавати таких дітей в інтернат. В оповіданні Р. Бредбері «І все-таки наш…» лікарі запевняли батьків, що їх обов'язок дати дитині гідне життя. Та у нас же людину, трошки іншу, простіше віднести до розряду «безперспективних»… Синдром Дауна – не саме тяжке і цілком підлягаюче корекції відхилення від норми. Існують набагато серйозніші захворювання, але саме їх лікарі радять здавати в інтернати. Чому? Справа в тому, що всі інші захворювання виявляються з часом, коли новонародженого забрали вже з пологового будинку. До нього звикають і вже нізащо не хочуть віддавати його на опіку державі. Синдром Дауна визначається одразу після народження по зовнішньому вигляду. Статистика показує, що із «даунят», які були віддані в інтернат, до року доживає лише половина. В сім'ях «даунята» теж помирають, але значно рідше – лише 10%. В інтернатах діти помирають не від поганого поводження з ними і не завжди від хвороб, а від відчуття своєї непотрібності. Батьки з досвідом знають про нерозривний зв'язок дитини з матір'ю. У «даунят» цей зв'язок загострений [1, с. 223–224].

Інвалідність у дітей означає істотне обмеження життєдіяльності вона сприяє соціальній дезадаптації, яка обумовлена порушеннями в розвитку, ускладненнями в самообслуговуванні, спілкуванні, навчанні, оволодінні в майбутньому професійними навиками. Освоєння дітьми-інвалідами соціального досвіду, включення їх в існуючу систему суспільних відносин вимагає від суспільства певних додаткових заходів, засобів і зусиль (це можуть бути спеціальні програми, спеціальні центри по реабілітації, спеціальні навчальні заклади і так далі). Але розробка цих заходів повинна ґрунтуватися на знанні закономірностей, завдань, суті процесу соціалізації.

Проблема інвалідності взагалі і дитяча інвалідність зокрема є дуже актуальна. В даній роботі хочеться приділити увагу та розглянути таку категорію дітей-інвалідів, як діти з діагнозом Дауна або як їх іще називають в народі – діти Сонця. З кожним роком таких дітей на світ з'являється все більше й більше. Якщо колись діти з подібним діагнозом народжувалися лише у тих матерів, вік яких коливався в межах 30–45 років, то на сьогоднішній день дитина з хворобою Дауна може з'явитися і у зовсім молодої матері.

Сьогодні проблема соціальної реабілітації дітей з хворобою Дауна стає все більш актуальною унаслідок того, що їх число має стійку тенденцію до збільшення, змінити яку наше суспільство найближчим часом не зможе [2]. Тому зростання числа дітей з вищезгаданим діагнозом слід розглядати як чинник, що постійно діє, вимагає планомірних соціальних рішень. Отже, вони стають клієнтами соціальної роботи і знаходяться під пильною увагою соціальних служб.

Список використаних джерел

1. Примак Т. О. Маркетинг : навч. посіб. / Т. О. Примак. – К. : МАУП, 2004. – 228 с.
2. Савруцька Є. П. Спосіб життя й історичні форми спілкування / Є. П. Савруцька. – Казань : Казанський університет, 1989. – 264 с.

Клименко А. О.,
студентка 2 курсу спеціальності «Соціальна робота» Запорізького національного технічного університету;

Попович В. М.,
кандидат філософських наук, доцент Запорізького національного технічного університету

ВПЛИВ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ НА РОЗВИТОК ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Україна вже зробила кілька кроків задля реалізації Болонської декларації. У травні 2005 р. на зустрічі міністрів освіти а Бергені Україна приєдналася до Болонського клубу. Міністерство освіти і науки підготувало масштабний план реалізації Болонської декларації, що охоплює практично всі шість засадничих напрямів дій:

1. Запровадження загальноєвропейської прозорої і доступної системи порівняння освітніх кваліфікацій (ступенів).

2. Запровадження двоступеневої системи вищої освіти.

3. Створення єдиної системи загального заліку періодів і обсягів навчання.

4. Подолання перешкод для мобільності студентів, викладачів і адміністративного персоналу університетів.

5. Налагодження співробітництва у створенні загальноєвропейської системи критеріїв і методів оцінювання якості освіти.

6. Пропаганда європейського виміру вищої освіти, передусім у таких сферах, як навчальні програми, інституційне співробітництво і розвиток програм, які поєднують навчання, дослідження і практику.

Сьогодні найактуальнішою проблемою вищої освіти України є приєднання до Болонського процесу [1, с. 7–8].

Великою проблемою переходу України на Болонський процес є надзвичайно короткий відрізок часу, впродовж якого вітчизняна система вищої освіти має адаптуватися до європейських освітніх стандартів. Для

впровадження двоциклічної системи «бакалавр – магістр» уряд України має сприяти реформуванню навчальних програм для освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр – магістр», забезпеченню навчально-методичною літературою і корелюванню їх із трудовим законодавством [1, с. 12].

Україна визначилася щодо орієнтирів розвитку системи вищої освіти, але поки що не знайшла оптимальних тактичних прийомів реалізації стратегічного задуму, побудованих з урахуванням її структурно-функціональних та галузевих особливостей [1, с. 13].

Проблема полягає в тому, що Україна за своєю сутністю та походженням має освітню систему, започатковану ще в радянські часи. Ця освітня система прижилася в Україні і мала свій розвиток, але прагнення України вийти на новий етап розвитку та бути розвиненою країн Європи змушує її впроваджувати у свої навчальні заходи освітню систему єдиного світового типу.

Так, можна сказати, що впровадження єдиної системи освіти дає позитивні моменти для розвитку держави. Якщо ж ми розумно організовуємо на державному рівні взаємодію вітчизняної вищої школи з вузами європейських країн, то значною мірою збільшиться мобільність студентів і викладачів в Європі, і в світовій спільноті [2, с. 329–330].

Потрібно визначити, що за останні роки у вищій освіті в Україні відбулися суттєві кількісні і якісні зміни. Перед усім зазнала кількісних і якісних змін мережа вищих навчальних закладів (ВНЗ), змінилася кількість студентів, що в них навчаються, поліпшився рівень викладання, зроблені певні кроки до інтеграції у світовий освітній і науковий простір [3].

Україна – це держава, що стоїть на шляху інтенсивного розвитку і переходу до стабільної ринкової економіки, формувати яку будуть майбутні спеціалісти. Якщо українська система освіти буде наближена до світових стандартів, то можна буде говорити про розвиток всієї держави за допомогою досвідченого, підготовленого суспільства, яке приймає досвід країн, що досягли високо результату в становленні сильної незалежної держави.

Але при цьому не слід забувати про індивідуальні особливості кожної країни, її рівень політичного та економічного розвитку. Ігнорування рівня розвитку країни призведе до неефективного використання освітньої системи.

Отже, існуюча різноманітність вищих навчальних закладів, що сприяє розвитку систем вищої освіти, допомагає пристосуватися до швидкого розвитку суспільства і держави, до змін в індивідуальній свідомості.

Нова система освіти багато в чому спирається на індивідуальне, самостійне навчання. Регулювати і управляти даним типом освіти достатньо важко. Але його можливо контролювати. Для цього в системі управління створюють органи самоуправління, для того щоб кожна людина навчилася самоорганізовуватись.

Освіту в Україні можна і потрібно зробити рентабельною, високоефективною і конкурентоздатною. Це – не формальна примха наших європейських колег, а вимоги часу і реальних потреб нашого суспільства.

Список використаних джерел

1. Гурч Л. Приєднання України до Болонського процесу: «за» і «проти» / Л. Гурч // Персонал. – 2008. – № 1. – С. 7–13.
2. Джура О. Болонський процес як прояв модернізації освіти / О. Джура // Вища освіта України. – 2008. – № 4. – С. 58–63.
3. Чернилевский Д. В. Дидактические технологии в высшей школе: учеб. пособие для вузов / Д. В. Чернилевский. – М. : ЮНИТИ – ДАНА, 2002.

Кожушана О. Є.,
студентка 2 курсу спеціальності «Соціальна робота» Запорізького національного технічного університету;

Агарков О. А.,
доктор політичних наук, професор Запорізького національного технічного університету

ЗВ'ЯЗКИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСОБИСТОСТІ

Сучасне суспільство є суспільством комунікації. Без комунікації воно не могло б існувати, оскільки суспільні відносини тримаються на комунікації, існують завдяки комунікації [3, 5].

В сфері інформаційних і комунікаційних процесів сучасного суспільства основне навантаження припадає на вербальні форми комунікації, тобто на мову, яка є виразом інтер-суб'єктивного досвіду, найважливішою формою зв'язку зовнішнього і внутрішнього світу людини. Мас-медіа виступають в ролі найбільш важливого каналу зв'язку (причому доступного широким масам населення), формою передачі інформації, формування громадської думки, розвитку споживчих смаків, моди, оціночних орієнтацій, мотивів поведінки [2, 18].

Громадська думка зачіпає суспільно значущі проблеми, тобто ті питання, які мають спільний інтерес для великої кількості людей. Звідси і суперечливість формування і функціонування громадської думки; з одного боку, воно стабільне і здатне впливати на індивідуальну поведінку, з іншого – постійно мінливе і залежить від «лідерів думок», актуальності обговорюваної події та ін. Громадська думка піддається маніпулюванню.

Тому фахівцю у галузі зв'язків з громадськістю треба пам'ятати, що мало сформувати громадську думку, треба ще з нею постійно працювати (вивчати і впливати) [4, 31–32].

Проаналізувавши роль та місце зв'язків з громадськістю у сучасному суспільстві, можна зробити висновок, користуючись висловлюваннями Генріха Гейне: «Світ є відбиток слова», та думкою екс-голови відділу міжнародних новин Дж. Кіссіді: «Засоби масової комунікації сильніше атомної бомби». Ці два вислови розділені століттями, але вони дуже чітко показують те значення, яке мають засоби масової інформації та комунікації. Збільшення ролі ЗМІ, інтенсифікація інформаційного потоку призвели до того, що вже на початку ХХ ст. виникла потреба в діяльності, яка зв'язує в єдиному процесі різних виконавців, колективи, соціальні групи. Так з'явилося поняття «зв'язки з громадськістю», що відобразило в собі різноманіття вимог до управління інформацією як до мистецтва ведення справ. Поява зв'язків з громадськістю – процес, що має природний характер [1, 7; 25].

Зв'язки з громадськістю спрямовані на встановлення довірливих відносин між об'єктом і суб'єктом комунікаційного процесу. Вони поєднують у собі як соціальні, так і економічні аспекти. Звідси можна виділити кілька аспектів їх значущості:

– підвищення рівня інформативності суспільства з усіма наслідками, що випливають із цього;

– сприяння налагодженню різноманітних та багатогранних зв'язків між різними соціальними суб'єктами, що сприяють зміцненню та стабільності суспільства;

– забезпечення вищого рівня довіри та взаєморозуміння між організаційними структурами та громадськістю;

– підвищення відповідальності організацій та захищеності громадськості. «Ця наука працює на майбутнє, формує громадську думку в цілому і кожного окремого громадянина до розуміння того, у чому його намагаються переконати спеціалісти зі зв'язків з громадськістю» [3, с. 56–57].

Список використаних джерел

1. Кочеткова А. В. Теория и практика связей с общественностью / А. В. Кочеткова, Н. Филиппов, Я. Л. Скворцов, О. С. Тарасов. – СПб. : Питер, 2009. – 240 с.
2. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації / Г. Г. Почепцов. – К. : Видавничий центр «Київський університет», 1999. – 308 с.
3. Тихомирова Є. Б. Зв'язки з громадськістю : навчальний посібник. – К. : НМЦВО, 2001. – 560 с.
4. Шарков Ф. И. Паблик рилейшнз (святи с общественностью) : учеб. пособие для вузов / Ф. И. Шарков. – М. : Академический Проспект; Екатеринбург : Делова книга, 2005. – 304 с.

Корнійчук А. Ю.,
студентка 2 курсу магістратури факультету соціально-економічної освіти та управління Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова;

Тополь О. В.,
доктор філософських наук, професор Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

СОЦІАЛЬНЕ САМОПОЧУТТЯ МОЛОДІ В УМОВАХ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У сучасному житті суспільства, яке переживає кризовий період у всіх галузях життя – соціальній, економічній, політичній та духовній, з'являються численні проблеми сучасної молоді, від вирішення яких залежать сьогодення і майбутнє нашого суспільства. На тлі численних суспільних змін з'являються почуття незахищеності, відсутність впевненості в завтрашньому дні, спостерігається зниження психологічної стійкості, суспільство втрачає психологічні та соціальні орієнтири, зростають соціальна напруженість і невизначеність. У даній ситуації найбільш показовим індикатором психологічного стану є феномен соціального самопочуття, який віддзеркалює основні тенденції суспільних настроїв і думок у молодіжному середовищі та у суспільстві в цілому.

Найпоказовішим є вивчення соціального самопочуття молоді у віці 18–23 роки, тому що молодь в силу соціальних, вікових, психологічних особливостей більше, ніж інші вікові групи, піддана впливам і змінам, що відбуваються у суспільстві.

Оскільки дослідження соціального самопочуття різних соціальних і вікових груп є надзвичайно актуальним, дозволяє оцінити зміни, що відбуваються як на соціальному рівні, тобто в суспільній свідомості, так і на психологічному, тобто в індивідуально-особистісному стані населення, це обумовило вибір теми даної статті.

Метою статті є теоретичний аналіз соціально-психологічного аспекту соціального самопочуття молоді у сучасному суспільстві.

Роль феномену соціального самопочуття можна знайти в працях психологів, соціологів, філософів: К. А. Абульханової-Славської, О. Л. Барської, Є. В. Давидової, О. В. Коротєєвої, А. А. Русалінова, Б. Д. Паригін, Ж. Т. Тощенко, А. К. Уледова. В даних роботах феномен соціального самопочуття розглядається із соціальної точки зору. А вивченням психологічного підходу займалися Є. І. Головаха, О. В. Коротєєва,

Р. В. Паніна, А. А. Русалінова, Н. Е. Симонович, де соціальне самопочуття розглядалося, як соціально-психологічний стан, що виникає у людини під впливом об'єктивних чинників життєдіяльності як макромасштабних, так і особистісних.

З точки зору психологічного підходу можна виділити дві сторони вивчення соціального самопочуття: як продукту масової свідомості (групового феномену), а також, як індивідуально-особистісного стану. Дослідження даного феномену виявили, що на соціальне самопочуття впливають такі фактори як соціальний статус людини, сімейний стан, побутове становище і фізичне здоров'я індивіда. У цих дослідженнях акцент зроблений на зв'язку соціального самопочуття із соціально-психологічним кліматом колективу, і він є одним з найбільш важливих загальних показників соціального самопочуття. Соціальне самопочуття – феномен комплексний, що включає в себе різні рівні відносин: *макрорівень* (цілісна система соціальних відносин, що включає в себе особливості соціального, економічного, політичного розвитку), мезорівень (характеристика відносин в етнічних, професійних, вікових соціальних групах) і мікрорівень (ставлення людини до себе, своїм статусом у суспільстві).

Щоб прослідкувати основні пріоритети серед молоді станом на сьогодні спершу потрібно звернути увагу на ідентифікації. Вплив ідентифікації на соціальне самопочуття суб'єкта можна пояснити індивідуальним порівнянням і соціальною оцінкою. У підсумку можна вибудувати таку факторну послідовність, яка визначить і охарактеризує соціальне самопочуття особистості:

- мотивація, яка формується з потреб та інтересів;
- ідентифікація, яка залежить від спрямованості мотивації, комунікації;
- життєва стратегія, яка залежить від комунікації та її практична реалізації;
- порівняння результатів практичної реалізації з ідентифікацією особи, та її соціального самопочуття.

Індекс самопочуття молоді є величиною, заснованою на фактичних даних тенденцій протягом тривалого проміжку часу, що вимірює якість життя і добробуту молоді. Ця величина включає кілька взаємозалежних складових (підсумкових) індексів річного часового ряду, численних соціальних показників самопочуття молоді. Зведені індекси дають підставу для зміни самопочуття молоді, якщо порівнюються дані десятирічного періоду.

Цей індекс відповідає на такі питання:

- Як змінилося соціальне самопочуття молоді за останні роки в середньому?
- Соціальне самопочуття молоді покращилося або погіршилося?
- Наскільки воно покращилося або погіршилося?

- У яких галузях суспільного життя відбулися зміни?
- У яких вікових групах відбулися зміни?
- У яких етнічних групах відбулися зміни? [3, с. 378].

Компонентами індексу соціального самопочуття молоді виступають сім показників якості життя: економічний добробут сім'ї; соціальні стосунки з родиною та однолітками; здоров'я; ставлення до здоров'я і безпеки; досягнення в освіті; громадська діяльність (участь у шкільних, інститутських, робочих заходах); емоційне (духовне) самопочуття. Тобто соціальне самопочуття індикатор свідомості, що відображає ставлення взаємозв'язку між особистісними очікуваннями (зміст і характер життєвої стратегії) і ступенем задоволеності потреб матеріальних, біологічних, соціальних, духовних, етичних, естетичних (тобто реалізованість або можливість реалізації життєвої стратегії).

Якщо ж соціальне самопочуття молодої людини погіршується, ми зіштовхуємося з таким соціально-психологічним явищем як девіантна поведінка, яка не відповідає загальноприйнятим нормам. Вона згубно впливає на психіку людини, робить її нервовою, неврівноваженою, некомунікабельною, агресивною [4, с. 15]. У сучасних умовах протиправна та асоціальна поведінка набуває масового характеру і часто сприймається як раціональний та загальноприйнятий стиль життя. Не випадково, що за останнє десятиріччя статистика фіксує катастрофічне зростання ігроманії, наркотизації та алкоголізації, суїцидальної поведінки молоді. Позиція молодого покоління визначає напрямок і темпи процесів модернізації українського суспільства. Соціальна поведінка молоді як об'єкт соціальних досліджень, сьогодні набуває особливої актуальності, тому що у динаміці останніх років масштаби молодіжної девіації набули розмірів, які загрожують соціальній безпеці в цілому [2, с. 27].

Важливим є формування у молоді стійкої життєвої стратегії, соціально значущого комплексу життєво важливих навичок протидії девіантним впливам. Вирішення цих завдань вимагає об'єднання зусиль сім'ї, школи, різних громадських інститутів, у цілому широкого соціуму. Дана стратегія має назву соціальне партнерство, яке в профілактиці девіантної поведінки молоді сприяє розширенню і поглибленню позитивного морально-правового впливу, ліквідації негативності у проявах [1, с. 208]. Головними його цілями є максимальне узгодження і реалізація спільних інтересів учасників виховного процесу, використання механізмів соціального партнерства при вирішенні виховно-профілактичних завдань. Багато педагогів вважають, що достатньо розробити один алгоритм роботи із зазначеною категорією молоді та проблему буде розв'язано. Проте у кожному окремому випадку має здійснюватися соціально-педагогічне партнерство і супровід девіантна з урахуванням індивідуальних, вікових особливостей, уподобань, оточення та ситуації розвитку.

Отже, нами було проаналізовано та теоретично обґрунтоване соціальне самопочуття молоді у сучасному українському суспільстві. Досліджуючи ми дійшли висновку, що оскільки соціальне партнерство у взаємодії з іншими соціальними інституціями у питаннях виховання молоді з проявами девіантної поведінки як наслідку поганого соціального самопочуття є відносно новою, хоча й досить дієвою формою співпраці, то воно потребує системного теоретико-практичного вивчення з метою вдосконалення його науково-методичної бази.

Список використаних джерел

1. Васильева Р. М. Социальное партнерство как механизм реализации задач профилактики девиантного поведения детей / Р. М. Васильева // Вестник ЧГУ. – 2006. – № 5. – С. 208–211.
2. Вольнова Л. М. Профілактика девіантної поведінки підлітків: навч.-метод. посібник до спецкурсу соц.-пед. циклу «Профілактика девіантної поведінки підлітків» для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» / Л. М. Вольнова. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 223 с.
3. Злобіна О. Г. Соціальні настрої у довгостроковій та короткостроковій динаміці / О. Злобіна // Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. – 2014. – Вип. 1(1). – С. 376–385.
4. Шнейдер Л. Б. Девиантное поведение детей и подростков / Л. Б. Шнейдер. – М. : АкадемПроект; Трикста, 2005. – 336 с.

Попович Я. М.,
кандидат філософських наук, методист Регіонального науково-методичного центру «Освіта та громадянське суспільство», Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

РОБОТА З ГРОМАДОЮ ЯК МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Поняття «громада» походить із соціологічного тезаурусу і вживається з метою опису соціальних взаємин у межах груп населення або територіальних одиниці. Як засвідчує вивчення різноманітних довідкових та словникових джерел, сьогодні спостерігається полісемія у визначенні сутності та характеристики громади. Підтвердженням цього може бути визначення із Оксфордського тлумачного словника А. Хорнбі, в якому громада

(community) – це група людей, що об'єднана спільним походженням, расою, соціальним станом, релігійними переконаннями та місцем проживання – районом, населеним пунктом тощо, де розташована низка соціальних інститутів: сім'я, школа, церква, організації сфери дозвілля та медицини [4].

Сьогодні громада не є лише фізичною територією або скупченням мешканців, вона існує завдяки соціальному перетину психологічних, побутово-економічних та юридичних засад. За твердженням Р. Шеффера та інших сучасних американських авторів, термін «місцева спільнота» означає групу людей у природному навколишньому середовищі з географічними, політичними і соціальними кордонами та досить розвинутим спілкуванням один з одним. Таке спілкування може бути не завжди активним, але воно має бути явним. Люди або групи взаємодіють на певній території для досягнення спільної мети.

М. Стейсі зазначає, що однією із суттєвих характеристик громади є сукупність взаємопов'язаних соціальних установ, що охоплюють всі аспекти соціального життя сімейного, релігійного, правового тощо, які існують в певній географічній місцевості [5].

Англійський дослідник Р. Нісбет стверджує, що «громада – це всі форми взаємодій, які характеризуються високим рівнем особистої близькості, емоційною глибиною, моральною прихильністю, соціальною згодою, тривалістю в часі» [1, с. 123].

Англійці С. Шонберг та Р. Розенбаум, досліджуючи дієздатність місцевих спільнот, зазначають, що вони є життєздатними тоді, коли жителі об'єднуються з метою впливу на різноманітні аспекти місцевого соціального порядку. Життєздатність таких спільнот обумовлюється кількома чинниками, провідними серед яких є: завдання підтримання і поліпшення якості життя, збереження середовища, утримання в належному порядку загальної власності, озеленення, робота з дітьми та молоддю тощо; визначення лідерів, які володіють навичками громадської роботи і здатні повести за собою інших людей, щоб відстояти інтереси своєї спільноти [3].

Директор канадською Центру навчання з питань розвитку громади «The Worlds» Д. Боп пропонує в контексті діяльності в межах громади, спрямованої на покращання здоров'я і добробуту окремих осіб і сімей, а також громад, в яких вони мешкають, термін «громада» розглядати стосовно будь-якої групи людей, які встановлюють сталі взаємини між собою з метою вдосконалення самих себе та світу, в якому вони живуть [2].

Відомий теоретик в галузі соціальної політики та соціальної роботи М. Пейн наголошує, що громада як рівень соціальної роботи, має особливу привабливість з огляду на можливості поєднання формальних та неформальних видів допомоги. Тому соціальна робота у громаді спрямована на те, щоб посилити почуття приналежності до тієї чи іншої соціальної спільноти шляхом стимулювання зв'язків і контактів між організаціями,

групами і індивідами всередині конкретної територіальної громади. Крім того, висувається завдання надання допомоги у вирішенні проблем, які виникають у груп та індивідів усередині таких громад.

Отже, створення громадських організацій, планування діяльності соціальних служб, спрямоване на вирішення конкретних соціальних проблем, реалізація численних громадських ініціатив та соціальних проектів на локальному рівні є безперечними свідченнями того, що зараз соціальна робота в громаді стає одним з пріоритетних напрямів соціальної діяльності і дійовим механізмом встановлення громадської злагоди. Вона є своєрідним соціальним перетином психологічних, побутово-економічних та юридичних засад і розглядає життєдіяльність людей у звичному для них природному навколишньому середовищі з географічними, політичними і соціальними кордонами та досить розвинутим спілкуванням один з одним.

Список використаних джерел

1. Бейли М. Развитие и целесообразность социальной роботы на местах // Динамика ценностей в социальной работе / под. ред. С. Шардлоу / М. Бейли. – Амстердам-Київ : Ассоциация психиатров Украины, 1996. – 366 с.
2. Семигіна Т. Робота в громаді як складова діяльності соціального працівника / Т. Семігіна // Соціальна політика і соціальна робота. – 2001. – № 4. – С. 32–38.
3. Семигіна Т. Робота в громаді: практика і політика / Т. Семигіна. – К. : Видавничий дім «КМ Академія», 2004. – 288 с.
4. Definition of Community Work: Community Work Knowledge and Skills. – Web-site of Community Work Education and Training Network. Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.cwetn.org/aandq/Definition_of_Community_Work.htm.
5. Stacey M. The Myth of Community Studies / M. Stacey // British Journal of Sociology. – 1969. – Vol. XX. – № 2. – P. 140–146.

Сірий О. О.,
студент 1 курсу магістратури факультету соціально-економічної освіти та управління НПУ імені М. П. Драгоманова;

Тополь О. В.,
доктор філософських наук, професор НПУ імені М. П. Драгоманова

АФІЛІАЦІЯ ЯК ПОТРЕБА У СПІЛКУВАННІ

Спілкування є однією з найважливіших потреб людини, умовою її нормального індивідуального існування. Прагнення бути в контакті з іншими людьми заради самого процесу спілкування, заради усунення дис-

комфорту, пов'язаного із самотністю – головний прояв афіліації. Властива вона зазвичай людям з високою тривожністю, які можуть впадати в стан фрустрації від вимушеного усамітнення.

Чимало закордонних та вітчизняних психологів (А. М. Ковальов, М. Айнсворт, Н. Ф. Добринін, А. В. Петровський, Е. Маккобі, Дж. Мастерс, К. Обухівський) вважають, що потреба в афіліації є самостійною людською потребою, відмінною від інших потреб.

Афіліація (з англ. – з'єднання, зв'язок) – потреба (мотивація) у спілкуванні, в емоційному контакті, дружбі, любові. Афіліація виявляється у прагненні бути в спілкуванні з іншими людьми, взаємодіяти з оточуючими, давати комусь допомогу і підтримку і приймати її від іншого [2].

Відомий американський психолог Г. Мюррей, який вперше використав термін «афіліація» в психології, вважав основною потребою людини – потребу в афіліації. В західній психології активне дослідження афіліації починається у другій половині XX ст. Досліджуються ситуації, які сприяють афіліації, мотиви афіліації, її результати. Так, американський психолог Фокс провів опитування з метою з'ясування, в якому випадку респонденти хотіли б залишатись на самоті, а коли – у спілкуванні з іншими. Результати показали, що прагнення бути з іншими збільшується у таких умовах: в приємних обставинах, які приносять задоволення (коли у людей радість), а також в обставинах, що несуть загрозу (у небезпеці, коли тривожно або страшно). Прагнення залишатись наодинці виявилось сильнішим в неприємних обставинах (коли людина нервується, відчуває напругу), а також у обставинах, що потребують зосередженості.

Афіліація двосторонній процес – отримання й віддавання, тому потребу афіліації визначають як взаємність, довірливість, дружню підтримку партнерами один одного.

У моменти кризових ситуацій і соціальних змін можуть виникати такі види потреб.

1. Безпека – дана потреба може бути реалізована в суспільстві за допомогою стандартних стійких взаємодій. Саме тому людина так гостро потребує відчуття власної значущості і єдності з навколишнім світом і соціумом.

2. Спілкування – потреба виникає на тлі людської значущості в суспільстві. Кожному необхідно відчувати себе особистістю, в якій зацікавлені інші люди. Необхідно вдосконалюватися і черпати інформацію ззовні, в чому допомагає пряма взаємодія.

3. Прихильність – потреба реалізується в колі близьких і дорогих людей, де людина відчуває себе найбільш комфортно і затишно. Кожен повинен мати прихильність до кого або чого-небудь. Це дозволяє відчувати себе потрібним і важливим в цьому світі.

4. Любов – з'являється в міру задоволення фізіологічних потреб, а також потреб у безпеці. Від любові залежить психологічний стан особистості.

У роботі «Невротична особистість нашого часу» К. Хорні зазначає, що і прагнення до прийняття (любові й прихильності), і страх неприйняття як мотиви створення відносин, по суті, є складовими потреби у безпеці. При поєднанні мотивів прийняття і страху відкидання, людині властива тривожність і прагнення до будь-якого роду відносин, уподобанням з метою зняття наростаючої тривожності. Однак «нездорова» сконцентрованість на пошуку прихильності як захисту від тривожності, на думку К. Хорні, перешкоджає задоволенню потреби в афіліації [3].

У сучасному світі величезну роль грають міжособистісні контакти, уміння швидко, грамотно і ефективно взаємодіяти з різними людьми. У зв'язку із цим, за останні роки спостерігається посилення уваги до методологічних, теоретичних, експериментальним і прикладних проблем психології спілкування.

Комунікативна потреба є досить специфічною та є важливою передумовою нормального розвитку та функціонування індивіда. За своєю природою ця потреба проявляється у прагненні людини до пізнання й оцінки самого себе через інших людей і з їх допомогою.

Потреба у спілкуванні не є вродженою. Вона виникає в ході життя і функціонує, формується в життєвій практиці взаємодії індивіда з оточуючими людьми.

Життя кожної людини складається із послідовності певних мотивів: перемогти в конкурсі, досягти високого становища в суспільстві, надати допомогу і просто поговорити – всі ці спонукання впливають на наше ставлення до оточуючих людей.

Найбільш поширеними мотивами афіліації є:

- періодично вести бесіди (це стосується навіть звичайної балаканини);
- заводити нові знайомства і контакти (відчувати себе потрібним і важливим для інших людей);
- ділитися новинами і проблемами з близькими (всім необхідно мати того, з ким можна буде поговорити «по душах» і виплакатися).

Афіліація давно вивчається психологами, які прийшли до висновку, що вона виконує безліч важливих функцій:

- тісне взаємовідношення покращує загальне самопочуття і стан здоров'я індивіда;
- особистості з невеликими соціальними зв'язками піддаються високому ризику ранньої смерті в порівнянні з тими, хто підтримує чудові стосунки з рідними і друзями [1].

Таким чином, під афіліацією слід розуміти певний клас повсякденних соціальних взаємодій, які мають фундаментальний характер.

Якісна характеристика афіліаційних відносин визначається змістом потреб, які не можуть бути задоволені при наявності індивідуального по-

тенціалу можливостей. Складовими компонентами, що породжують вияв афіліації, є матеріальні, духовні, фізичні потреби, а сама афіліація може виявлятися як у прагненні ввійти в колектив, підкоряючись його вимогам, так і у прагненні підкорити його своїм інтересам, що породжує основу таємної влади. Встановлення структури цих відносин дозволяє більш спрямовано формувати правові норми взаємообумовлених відносин [1].

Отже, афіліація – зв'язок людини з іншими людьми, яка на емоційному рівні характеризується доброзичливим ставленням і взаємним позитивним сприйняттям. Також афіліація асоціюється з потребою людини у спілкуванні, необхідністю мати друзів, взаємодіяти із суспільством. Залежно від того, як виховували людину з ранніх років, формується її потреба у спілкуванні з близькими, друзями і знайомими. У непередбачених, стресових ситуаціях потреба в афіліації може викликати гостру невпевненість у власних силах. У таких випадках відкрите спілкування дозволяє погасити негативні емоції. Якщо ж мотив афіліації у взаємодії блокується, виникає почуття тривоги і відчаю, самотності та безсилля.

Афіліація відіграє важливу роль в житті кожної людини, допомагаючи їй благополучно соціалізуватися у суспільстві та подолати непередбачені, важкі життєві обставини на самоті. Це важливий фактор, який допомагає людині не потрапити в ситуацію ізоляції, стигматизації. Психологічна складова афіліації дозволяє постійно удосконалювати свої комунікативні навички та відчувати себе повноцінним, корисним та потрібним для соціуму.

Список використаних джерел

1. Журов М. С. Афіліація та влада як соціально-психологічні феномени в організації спільних відносин : автореф. дис. … канд. псих. наук: спец. 19.00.06 «Юридична психологія» [Електронний ресурс] / Журов Михайло Стефанович; Університет внутрішніх справ, МВС України. – Харків, 2001. – 17 с. – Режим доступу: http://revolution.allbest.ru/psychology/00295998_0.html
2. Москаленко В. В. Соціальна психологія [Електронний ресурс] / В. В. Москаленко. – К. : Вид-во Центр учбової літератури, 2008. – 237 с. – Режим доступу: http://p-for.com/book_485_glava_130_Afiliacija_jak_ potreba_v_s.html
3. Хорни К. Невротическая личность нашего времени [Електронний ресурс] / К. Хорни. – Philosophical arkiv, Sweden, 2016. – 188 с. – Режим доступу: http://www.aifet.com/books/transl_v4_Horney.pdf

Чернуха В. С.,
студентка 1 курсу магістратури факультету соціально-економічної освіти та управління НПУ імені М. П. Драгоманова;

Ярошенко А. О.,
доктор філософських наук, професор НПУ імені М. П. Драгоманова

СПІЛКУВАННЯ ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ СЕНСУ ЖИТТЯ ОСОБИСТОСТІ

«Людське серце не знаходить собі спокою і не знайде, поки не знайде сенсу і мети життя».

В. Франкл

Кожна людина замислюється над сенсом свого життя. У пошуках сенсу життя людина проходить різні етапи самопізнання, актуалізації свого творчого потенціалу, розвиває себе як особистість, набуває нових емоцій та переживань. Спілкування займає провідне значення у встановленні особистості, а також на всіх етапах життя людини.

Цю досить багатогранну тему підняв В. Франкл у свої роботах «Пошук сенсу життя і логотерапія» та «Людина в пошуках сенсу», відводячи найважливішу роль суб'єкту, який прагне до пошуку та реалізації сенсу свого існування. Він вказує, що де би людина не була, ким не була б, вона може знайти свій сенс життя.

Сенс життя – філософська, психологічна та духовна проблема, що має відношення до визначення мети існування, призначення людства, людини як біологічного виду, одне з основних світоглядних понять, що має особливе значення для духовно-морального становлення особистості.

Спілкування є способом визначення сенсу життя, засобом духовної взаємодії і формування особистості. Призначення і сенс спілкування в тому, щоб людина самовизначилася, самовиразилася, самореалізувалася, самоствердилася, взаємозбагатилася у процесі взаємодії з іншою людиною, яка являє собою вищу цінність у спілкуванні, тобто вона є «дзеркалом», в якому людина пізнає самого себе та відшукала той самий сенс життя.

В. Леві вказує на те, що «все життя ми прищеплюємо собі одні властивості і намагаємося придушити інші, все життя свідомо чи несвідомо наслідуємо, все життя, знаючи про це, чи не знаючи, граємо своїх батьків, друзів, знайомих, героїв кіно, літератури й ще Незлічений легіон різноманітних персонажів, спільне ім'я яким – історія. Навіть якщо ми із себе

нікого не «корчимо», вони «творять» нас. Крізь нашу тілесну оболонку, як постояльці готелю, проходять багато різних «я» [3]. Саме у спілкуванні людина має можливість дізнатися, хто є та особа, з якою вона спілкується, встановлює стосунки, визначити погляди, почуття, світосприйняття, цінності, установи. І, сприймаючи іншу особистість, може зрозуміти особистість у собі, самоствердитись. Саме спілкування сприяє самовираженню, реалізації і презентації свого внутрішнього світу, своєї людської гідності. Тому призначення і сенс спілкування полягає у визнанні цінності іншої людини, як самої себе, і через це,– визначення своєї людської, моральної цінності, реалізації її. Отож, спілкування є реалізацією сенсу життя.

*«Якщо сотні тисяч людей простягають руку за книжкою, сама назва якої говорить про те, що вона присвячена запитанню про сенс життя, то це означає, що ця тема не дає їм спокою» (*В. Франкл).

Це прояв біди нашого часу, скільки людей які не справились зі своїми переживаннями, проблемами просто закінчили життя самогубством. Це проблема нашого суспільства, яка постає актуальною до сьогодення. Порівняємо статистичні дані 90-х років і нашої сучасності [1; 2] (див. рис. 1)

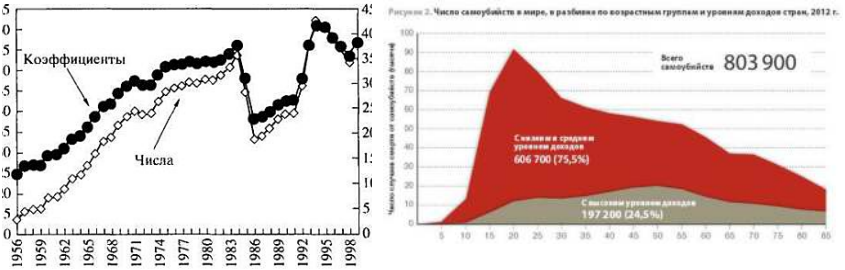

Рис. 1

Дивлячись на цю картину розумієш, що з часом самогубств стає більше, головними причинами можуть стати негативні девіації та матеріальне становище. Це актуальна проблема, яка стає все більшою у нашому суспільстві та постає перед фахівцями соціальної сфери.

«Нестача успіху ніколи не означає втрату сенсу»,– пише В. Франкл [4]. Ця думка змінює погляд на питання сенсу життя, адже часто трапляється з людиною, що вона опиняється в ситуаціях, які неможливо змінити, що змушує вас переживати, плакати, проте навіть тоді ви можете побачити сенс життя, і пристосуватися до тих умов, які навколо вас.

Як зазначає В. Франкл, є три шляхи осмислення свого сенсу життя.

- Шлях здійснення вчинків та творчості. Кожна людина – це унікальна соціальна істота з свої внутрішнім світом, креативністю, тільки коли вона себе актуалізувати як особистість, тоді вона знайде сенс життя.

- Шлях переживання чогось (сюди відноситься природа, культура) чи переживання з приводу когось (людина яку ми любимо). Людина може побачити сенс життя через свою роботу та через кохання.
- Шлях створення системи цінностей та відносин [4].

З вище сказаного можемо зробити висновок, що спілкування – це складний, багатогранний процес, який сприяє становленню та формуванню особистості. Спілкування є способом самовираження себе, а також реалізацією сенсу життя. Людина повинна реалізовувати цінності відносин до останнього моменту свого існування. Оскільки через спілкування ми можемо показати свої переживання, страхи, і тільки через спілкування ми може отримати підтримку і справжню дружню пораду.

Список використаних джерел

1. Shekhar Saxena, Etienne Krug, Oleg Chestnov. ВОЗ: Предотвращение самоубийств. Глобальный императив. (рус.). ВОЗ. Всемирная организация здравоохранения (2014).
2. Goldsmith SK, Pellmar TC, Kleinman AM, Bunney WE, editors Reducing Suicide: A National Imperative. (англ.) // Institute of Medicine (US). – 2002. – PMID 25057611.
3. Леви В. Л. Искусство быть собой / В. Л. Леви. – М.: Знание, 1973. – 160 с.
4. Франкл В. Человек в поисках смысла: сборник / В. Франкл; пер. с англ.; под. ред. Л. Я. Гозмана. – М.: Прогрес, 1990. – 368 с.
5. Франкл В. Поиск смысла жизни и логотерапия / В. Франкл// Психология личности: сборник. – М.: МГУ, 1982. – С. 118–126.

Шинкаренко Є. Л.,
студентка 4 курсу спеціальності «Соціальна робота» ДНУ імені Олеся Гончара;

Глазунов С. В.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри соціальної роботи ДНУ імені Олеся Гончара

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Сьогодні, коли Збройні Сили України цілодобово, у вихідні та будні дні, несуть бойову службу, захищаючи мир і спокій громадян, суспільство

стає краще усвідомлювати, що сильна армія – запорука добробуту й щасливого життя громадян.

Один із найважливіших важелів у побудові сильної армії – це соціальна робота з військовослужбовцями, оскільки вона надає сильний бойовий дух нашим захисникам. На даному етапі нашого суспільства, усе більш розповсюдженою стає допомога військовослужбовцям, як психологічна так і соціальна адаптація їх до життя.

Функція соціальної роботи в Збройних Силах – забезпечення соціально-побутових і соціально-екологічних умов для військовослужбовців. Усунення негативних факторів, поліпшення умов праці й побуту, безсумнівно, сприятиме підвищенню їхньої працездатності та розкриттю здібностей до соціального функціонування [1, с. 157]. Наприклад, військовослужбовці можуть мати справу із психологічними та емоційними розладами, включаючи депресію, тривогу та посттравматичний стрес, особливо якщо вони борються на фронтах війни.

Соціальні працівники, які працюють із військовослужбовцями, допомагають пораненим у реабілітації та реінтеграції у військове або цивільне життя. Вони також допомагають спростити здатність своїх клієнтів справлятися з різноманітними психологічними та соціальними проблемами. Окрім роботи з військовослужбовцями, соціальні працівники надають загальну підтримку сім'ї членів служби активної служби.

Активні та колишні військовослужбовці можуть зіткнутися з унікальними психологічними та емоційними труднощами через свою професію, включаючи, але, не обмежуючись ними, ізоляцію, тривогу, безсоння, посттравматичний стресовий розлад та депресію. Вони також можуть зазнати соціально-економічних, сімейних або поведінкових проблем, таких як безробіття та фінансові труднощі, подружні конфлікти, ізоляція від соціального кола та зловживання психоактивними речовинами. Соціальні працівники допомагають своїм клієнтам вирішити ці проблеми шляхом поєднання індивідуального та сімейного консультування.

Спираючись на досвід зарубіжних країн, можна виділити такі функції соціальних працівників у роботі з військовослужбовцями [2, с. 62]:

проведення клінічного консультування, кризового втручання, усунення негативних наслідків війни, навчання й тренування, супервізії, проведення досліджень, адміністрування, консультування та розвиток політики в питаннях військової соціальної роботи;

прискорення видужання та поліпшення емоційного самопочуття військовослужбовців, їх сімей;

координація та нагляд за медичним доглядом клієнтів, планування та реалізація заходів із запобігання хворобам та впровадження заходів із поліпшення догляду за здоров'ям;

презентація особливих заходів із підтримки здоров'я клієнтів колегам на всіх рівнях.

У сучасних умовах важливе значення має допомога в мінімізації втрат від травм. Багато військових зазнали серйозних і життєвих травм, включаючи втрату кінцівок та інші фізичні травми. Завдання адаптації до цих втрат у поєднанні з емоційним стресом, що відчувається багатьма військовослужбовцями та жінками, може створити величезні труднощі в пристосуванні до своїх родин, кар'єри та цивільного життя. Соціальні працівники є частиною професійної команди протягом усього процесу лікування, забезпечуючи індивідуальне та групове консультування.

Складною проблемою є подолання посттравматичного стресового розладу. Чимало військових зазнають посттравматичного стресового розладу, який розвивається в тих людей, які зазнали моторошної, страшної або небезпечної події. Характерний вияв або ознаки цих розладів зазвичай починаються протягом трьох місяців після інциденту або відразу після того, як військові повертаються додому, і можуть тривати місяці, а той взагалі залишитися на все життя. Отримання допомоги від соціального працівника за допомогою груп підтримки або індивідуальної та сімейної психотерапії може допомогти військовослужбовцю вивчити позитивні схеми подолання насильства, що дозволяє краще адаптуватись вдома.

Актуальним є здійснення «акліматизації» після повернення до цивільного життя. Реалії повернення додому, такі, як пошук роботи та отримання житла, можуть стати складним завданням для військовослужбовця. Соціальний працівник може допомогти, під'єднавши його до відповідних ресурсів та надаючи емоційну підтримку протягом процесу адаптації.

Украй важливою є підтримка сім'ї. Забезпечення успішного переходу на цивільний спосіб життя вимагає залучення та підтримки членів сім'ї, які також можуть зазнати стресу з поверненням члена їх сім'ї. Крім того, сім'я повинна відрегулювати й вирішувати фізичні та емоційні зміни повернутого військового, щоб запобігти негативним наслідкам, таким, як домашнє насильство. Соціальні працівники можуть надавати різні послуги військовим та їх сім'ям, щоб допомогти в пристосуванні до сімейного відділення.

Соціальний працівник координує послуги та безпосередню допомогу, спрямовану на задоволення потреб військовослужбовців, які працюють у відставці, військовослужбовців та сімей. Отже, ефективне функціонування системи соціально-психологічної реабілітації захисників повинно бути одним із пріоритетів соціальної політики в державі.

Нині стає зрозумілим, що Україна переживає чи не найтривожніші часи в новітній історії, що обумовлює цілу низку проблем у її соціальному житті. Невизначеність перспектив майбутнього життя, зміна стереотипів життєдіяльності, дефіцит сприятливого соціального середовища для со-

ціалізації особистості, усе це є результатом нинішньої кризової ситуації в Україні. Визначені проблеми не можуть бути вирішені без системної роботи соціальних працівників, реалізація професійної діяльності яких направлена на сферу допомоги людям в означених процесах соціального життя. Діяльність соціального працівника орієнтується на створення та підтримання сприятливих умов соціальної адаптації та соціалізації особи.

Також варто відзначити, що особливістю соціальної роботи є націленість на позитивний соціальний розвиток особистості поряд із вирішенням її суб'єктивних проблем. Її головним завданням є навчити людину самостійно вирішувати життєві проблеми, адаптуватися до умов життя в соціальному середовищі. Високий бойовий дух військовослужбовців неможливий без соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, і тому це має бути одним із пріоритетів нашої держави.

Список використаних джерел

1. Лукашевич М. П. Теорія і методи соціальної роботи / М. П. Лукашевич, І. І. Мигович. – К.: МАУП, 2003. – 168 с.
2. Гусак Н. Є. Військові соціальні працівники в Сполучених Штатах Америки [Текст] / Н. Є. Гусак, О. П. Нескородяна // Наукові записки НаУКМА. – Сер: Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – 2016. – Т. 188. – С. 61–65.

Шумик А. М.,
студентка 1 курсу магістратури факультету соціально-економічної освіти та управління НПУ імені М. П. Драгоманова;

Тополь О. В.,
доктор філософських наук, професор НПУ імені М. П. Драгоманова

ЕТИКА ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ ФАХІВЦЯ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ

Сьогодні всі ми є учасниками процесу становлення демократичного суспільства в Україні, що супроводжується труднощами в усіх сферах життя і в духовній зокрема. Тому, закономірним є посилення значення соціальної допомоги як механізму збереження і втілення морально-етичних цінностей у практику суспільного життя України, що вимагає впровадження етичних норм у діяльність соціальних працівників.

Проблема формування основ професійної етики спілкування розглядалася у працях Протагора, Т. Гоббса, Дж. Локка, І. Канта; взаємозв'язок етики з людською діяльністю висвітлено у роботах сучасних вітчизняних та зарубіжних науковців (О. Бобир, С. Богдан, Н. Вознюк, Г. Йонас); пошук шляхів удосконалення морально-етичних відносин у колективі здійснювали І. Бех, С. Сисоєва, О. Федоренко. Дане питання також досліджували В. Бакштановський, Ю. Казаков, Г. Медведєва, Є. Рубанова, В. Малахов, В. Лавриненко. Питання культури мови соціального працівника в процесі спілкування з різними категоріями клієнтів характеризують науковці й дослідники соціальної допомоги А. Бойко, Н. Бондаренко, О. Брижовата, І. Грига, І. Звєрєва, Н. Кабаченко, А. Капська, Л. Коваль, І. Мигович, Д. Полтавець, Г. Попович, О. Савчук, Т. Семигіна та ін. Питанням етичної підготовки фахівців із соціальної сфери займались: К. Дубич, О. Карпенко, О. Патинок, А. Ярошенко. У їх роботах наголошується, що культура мови, підґрунтя якої становить мовний етикет, відіграє величезну роль у спілкуванні не лише фахівця із соціальної сфери та клієнта – правилами мовного етикету користується кожна людина.

Для того, щоб осмислити процес спілкування, важливо визначити його спрямованість, цінності, відповідно до яких воно повинно будуватися. Цінності соціальної допомоги формуються відповідно до гуманістичної етики спілкування, а її вищою цінністю є людина. Етика міжособистісної взаємодії винятково складна. В її основі – головні принципи довіри і доброзичливості, поваги до іншого людині [1, с. 76].

Гуманістична етика спілкування фахівця із соціальної допомоги базується на таких моральних загальнолюдських цінностях, як: довіра, відвертість, безкорисливість, милосердя, доброта, турбота, правдивість, виконання обов'язку і дотримання слова. Спілкування припускає і такі почуття як емпатія, співпереживання, почуття провини, сорому, каяття.

Ідеальне спілкування невіддільне від таких цінностей, як воля, справедливість, рівність, любов. Цінувати у спілкуванні треба не тільки свою волю, але і волю іншого, повага внутрішнього світу іншого [2, с. 285].

Рівень культури спілкування та етика спілкування – близькі поняття. Вони визначаються не тільки досконалістю окремих сторін або аспектів спілкування, вони припускають гармонійне сполучення і розвиненість елементів культури спілкування.

Підсумовуючи усе вищесказане, хотілося б виділити основні етичні стандарти фахівця із соціальної допомоги, які можуть послужити допомогою для кожного спеціаліста, що працює у соціальній сфері.

У західних соціальних працівників існує етичний кодекс, до головних його положень належать такі:

– бути зразком особистої поведінки, у роботі керуватися в першу чергу інтересами клієнтів;

– робити все, щоб сприяти максимальній самостійності клієнтів;

– поважати приватне життя клієнта і тримати в таємниці всю інформацію, отриману в ході роботи з ним;

– у відношенні з колегами бути доброзичливим, поважним;

– у процесі роботи діяти відповідно до цінностей, моральним нормам і призначенням своєї професії [3, с. 154].

До етичних стандартів професійного спілкування фахівця із соціальної допомоги можна віднести такі.

1. Соціальний працівник не повинний брати участь у справах, пов'язаних із неправдою, обманом, підробкою.

2. Соціальний працівник повинен чітко розмежовувати свої заяви і дії як приватної особи, і як фахівця соціальної роботи.

3. Соціальний працівник повинен прагнути удосконалювати свої професійні знання і практичний досвід, ставити службовий обов'язок вище усього.

4. Соціальний працівник повинен направляти зусилля на попередження негуманних або дискримінаційних дій, спрямованих проти однієї людини або груп людей.

5. Соціальний працівник не повинний використовувати професійні відносини для досягнення особистих цілей.

6 .Соціальний працівник, що займається науковою або дослідницькою роботою, повинен проаналізувати і передбачити її можливі наслідки для людей, переконатися, що учасники дослідження добровільно беруть участь у ньому, інформувати при цьому заздалегідь і не тиснути на них, при цьому зберігати конфіденційність і поважати достоїнство учасників дослідження.

7.Соціальний працівник повинен захищати своїх підопічних від дискомфорту, погроз, позбавлення яких-небудь прав.

8. Соціальний працівник, що аналізує різноманітні випадки, може обговорювати їх тільки з професійною метою, і тільки з людьми, професійно зв'язаними з ними [4, с. 96].

Етичні вимоги до соціального працівника при роботі з клієнтом такі.

1. Інтереси клієнта завжди повинні бути на першому місці.

2. Соціальний працівник повинний працювати з клієнтом доброзичливо, лояльно, завзято, максимально використовуючи професійні навички.

3. Ніколи не використовувати взаємини з клієнтом для досягнення особистої вигоди.

4. Ніколи не виявляти, не сприяти, не брати участь у будь-якій формі дискримінації на основі расових забобонів або в зв'язку зі статтю, віком, віросповіданням, національністю, родинним станом, політичними переконаннями, розумовими або фізичними недоліками, або по якій-небудь іншій ознаці або особистісних характеристиках, умовам, статусові.

5. Соціальний працівник повинен інформувати клієнта про можливий ризик, права, можливості й обов'язках, що представляються йому соціальною службою.

6. Варто радитися з колегами, керівниками, якщо це може виявитися корисним для клієнта.

7. Соціальний працівник може перервати роботу з клієнтом тільки в особливих випадках, прийнявши при цьому міри, щоб нанести клієнтові як можна менший збиток.

8. Соціальний працівник повинен намагатися максимально давати можливість клієнтові самовизначатися, тобто приймати рішення з приводу своїх проблем, методів «лікування».

Що стосується такого важливого етичного моменту як конфіденційність, то соціальний працівник повинен:

– поважати особисте життя клієнта і зберігати конфіденційність всієї отриманої інформації;

– інформувати клієнта про границі її конфіденційності в кожній конкретній ситуації, цілях одержання інформації та її використання;

– отримати згоду клієнта на друкування, запис розмов, участь третьої особи;

– у відносинах із колегами повинен бути поважним, справедливим, чесним, коректним [5, с. 172].

Варто співпрацювати з колегами для ефективного здійснення професійних інтересів. Ставитися з повагою до думок, кваліфікації, досягненням колег і використовувати відповідні канали для висловлення суджень на цей рахунок. Якщо соціальний працівник заміщає колегу, то він повинний діяти з урахуванням інтересів, характеру і репутації цього колеги. Соціальний працівник, що керує своїми колегами, повинний виконувати свої обов'язки в справедливій зваженій манері, оцінюючи їхню діяльність відповідно до чітко сформульованих критеріїв [3, с. 115].

Отже, однією із визначальних умов, яка впливає на взаємини соціального працівника і клієнта, є його здатність до ефективного спілкування. Йдеться про вміння висловлюватися, слухати і чути іншу людину, виражати своє розуміння. Клієнт має відчути, що його справді розуміють, співпереживають йому, і що такому фахівцю можна довіряти.

Таким чином, мовний етикет виступає одним із головних інструментів професійного спілкування у соціальній допомозі. Особливості професійного спілкування соціальних працівників і клієнтів значною мірою обумовлені етичними стандартами соціальної допомоги, цінностями, культурними традиціями, віковими, інтелектуальними й іншими особливостями співрозмовників. Фахівці соціальної сфери повинні зважати на особливості різних категорій клієнтів та контекст, у якому відбувається спілкування. При спілкуванні соціальний працівник повинен дотримува-

тися також основних етичних норм: бути відвертим, зацікавленим, уважним, доброзичливим, заохочувати співрозмовника, відноситися до нього з повагою, чуйністю, терплячістю.

Список використаних джерел

1. Лучок І. І. Етика студента : навч.-метод. посіб. / І. Лучок. – Ужгород : РВЦ юрид. ф-ту Ужгородського у-ту, 2000. – 96 с.
2. Посібник для слухачів 10-тижневих курсів підготовки соціальних працівників базового рівня / Т. Семигіна, В. Андріїв, Б. Сташків та ін. – К. : [б.в.], 1999. – 324 с.
3. Тюптя Л. Т. Соціальна робота: теорія і практика : навч. посіб. / Л. Тюптя, І. Іванова. – К. : ВМУРОЛ «Україна», 2004. – 408 с.
4. Зубенко Л. Г. Культура ділового спілкування: навч. посіб. / Л. Г. Зубенко, В. Д. Нємцов. – К. : ЕксОб, 2000. – 392 с.
5. Палеха Ю. І. Етика ділових стосунків : навч.-метод. посіб. / Ю. І. Палеха, Ю. В. Водерацький. – К. : Вид-во УФІМБ, 1999. – 138 с.

СЕКЦІЯ 11
КОМУНІКАТИВНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Біленко О. В.,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри управління
персоналом і економіки праці
Запорізького національного
технічного університету

РЕКЛАМНІ КОМУНИКАЦІЇ В УМОВАХ НОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Головною тенденцією сучасного розвитку є перехід від індустріального до постіндустріального суспільства, характерною складовою якого є нова економіка, або економіка знань, інформаційна економіка. Термін «нова економіка» вперше з'явився у 90-х роках минулого століття у зв'язку із розвитком електронних інформаційних технологій, і закріпився в науковому обороті сьогодення. В сучасному світі важливою умовою стійкого і якісного економічного зростання є збільшення інноваційних винаходів та їх активне впровадження через застосування нових інформаційних і комунікативних технологій.

Для нової економіки характерними є: доступність та швидке передавання інформації між суб'єктами економічних відносин; формування всесвітньої системи взаємозв'язків; глобальна гіперконкуренція; швидкі зміни на ринках; нетривалий цикл життя продуктів і технологій; домінування на ринку покупця, а не виробника, що викликає необхідність індивідуалізації товарів і послуг задля задоволення унікальних потреб покупців.

В таких умовах головним завданням виробників стає забезпечення збуту продукції і послуг, що, у свою чергу, істотно підвищує значимість комунікацій, які сприяють просуненню і реалізації цих продуктів. Провідне місце в організації зворотного зв'язку виробництва з ринком, в комунікаці-

ях продавця і покупця належить саме рекламі, яка забезпечує фіксування інформації про певний продукт в свідомості покупця.

Рекламні комунікації часто визначають як вид соціальної діяльності, що має непряму форму переконання, яке транслюється різними каналами, базується на інформаційному чи емоційному описі переваг продукту з метою створення у споживачів позитивного уявлення про продукт і концентрації їхніх думок на здійсненні покупки.

Життя сучасного суспільства неможливо уявити без реклами. «Реклама – це не просто рекламне оголошення, це частина нашого суспільства, соціальне явище, яке впливає на стиль нашого життя та залежить від нього» [1, с. 696].

Зміст, форми, і характер рекламних комунікацій мають відповідати рівню розвитку продуктивних сил та потребам споживачів, і водночас, спонукати до їх розвитку: сприяти формуванню нових потреб, цінностей, моделей поведінки.

Вибір каналів та засобів реклами наразі є досить широким: друкована реклама, зовнішня реклама, реклама на радіо і телебаченні, реклама на транспорті, пряма поштова реклама, реклама в мережі Інтернет.

В останні роки спеціалісти спостерігають значне випередження динаміки зростання інтернет-реклами порівняно з іншими сегментами рекламного медіа ринку. Так, ринок інтернет-реклами в Україні в 2017 році становив 2,51 млрд. грн, що на 40% більше, ніж у 2016 році. Водночас, зростання сегмента телевізійної реклами у 2017 році становило 29% порівняно з 2016 роком, реклами в пресі – 18%, радіореклами – 20%. Частка прямих продажів на ринку медійної інтернет-реклами, за даними дослідження Інтернет Асоціації України, в 2017 році становила 52,5%.

Найбільшим сегментом медійної інтернет-реклами стала банерна реклама, яка займає 49,67% ринку (51,2% у 2016 році). Реклама у відеоплеєрі (pre-roll, mid-roll, post-roll, pause-roll, overlay-реклама, picture-in-pause) становила 26,24 (у 2016 році – 28,7%), реклама In-page video (content-roll) – 2,16% (минулого року – 4,8%), інші нестандартні рішення (спливаючі вікна pop-up і pop-under, формати catfish і screenglide, синхронні банери, фронтлайни, повноекранна реклама, звукова реклама в цифровому аудіопотоці та ін.) – 12,09% (у 2016 році – 12,3%) [2].

Сучасна динаміка розвитку зазначених сегментів рекламного ринку є закономірною, адже інтернет-реклама має низку переваг порівняно з іншими каналами та засобами комунікацій:

- інтерактивність, що передбачає істотну залученість споживача, який не лише пасивно отримує інформацію, але й обирає актуальні для себе ресурси, вступаючи в комунікації з іншими користувачами;

- широка аудиторія, яка стає щороку більш масовою, до того ж освічена і, як правило, платоспроможна;
- таргетинг, адже Інтернет дозволяє забезпечити точніше, ніж будь-який інший вид медіа, фокусування рекламної інформації на цільових групах і навіть на конкретному споживачеві;
- медіавиміри та відстеження рекламних контактів, що дозволяє рекламодавцеві в режимі реального часу оцінювати ефективність рекламної кампанії в цілому і кожного з її компонентів окремо та в разі необхідності вносити до неї оперативні зміни. [3].

Отже, розвиток економіки в цілому спричинює відповідні трансформації рекламних комунікацій: зміну пріоритетних способів рекламування, широти проникнення реклами, її характер тощо. В умовах нової економіки Інтернет є оптимальним каналом з точки зору забезпечення якості рекламних комунікацій.

Список використаних джерел

1. Батра Р. Рекламный менеджмент : пер. с англ. / Р. Батра, Дж. Майєрс, Д. Аакер. – 5-е изд. – М.; СПб.; К. : Издательский дом «Вильямс», 2004. – 784 с.
2. Объем рынка медийной интернет-рекламы в 2017 году превысил 2,5 млрд. грн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://inau.ua/news/obem-rynka-medyynoy-ynternet-reklamy-v-2017-godu-prevysyl-25-mlrd-grn
3. Интернет-реклама. Теория и практика рекламной деятельности [Электронный ресурс]. – Режим доступ: http://adindustry.ru/internet-advertising

Василичева В. Г.,
магістрантка кафедри управління персоналом та економіки праці Запорізького національного технічного університету;

Морозов Д. М.,
кандидат технічних наук, доцент, зав. кафедри інформаційних технологій в туризмі

ФОРМУВАННЯ СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН НА РИНКУ ІТ-ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

Розвиток нових технологій і створення складних програмних продуктів вимагає залучення значних ресурсів, тому не дивно, що ІТ-компанії в Україні займаються в основному не виробництвом, а дистрибуцією, інтеграцією обладнання та програмного забезпечення, впровадженням готових

програмних продуктів і систем, будують мережі і надають телекомунікаційні послуги.

Сьогодні практично всі конкуруючі між собою компанії пропонують на ринку одні й ті ж, або функціонально схожі продукти і послуги. При цьому прийнято говорити, що IT-компанії торгують брендами – продуктами Microsoft, Sun Microsystems, IBM, Apple, Cisco, і ін., продукцією на основі платформ і компонентів відомих світових виробників [1].

Робота з іноземними виробниками обумовлює певні зобов'язання IT-компаній щодо ціновій політики, планів продажу, а також просування товарів.

В останні роки в Україні був сформований кластер IT-компаній, які здійснюють розробку програмного забезпечення і пропонують оригінальні продукти власної розробки. Як правило, це спеціалізоване програмне забезпечення для Web-платформ, а також мобільних платформ для Android та IOS. Основними замовниками цих програмних продуктів є іноземні компанії, які працюють в сфері інноваційно-орієнтованої продукції або послуг. Більшість з цих компаній замовляють комплексне програмне забезпечення, яке складається з Web-дизайну, Web-сайту, додатків Android та IOS. Цей комплекс продуктів дає можливість компаніям-замовникам охопити більшість своїх і потенційних клієнтів, частина з яких користується Інтернетом через комп'ютер, а частина – смартфонами з операційною системою або Android, або IOS.

Для українських підприємств ці програмні продукти недоступні через їх вартість, тому що комплекс таких програмних продуктів, в залежності від складності, коштує від 5000 до 100000 доларів США. Якщо окремо замовляти один вид додатку, то ціна складе від 3000 до 15000 доларів США. Український бізнес, у більшості випадків, не в змозі інвестувати такі кошти у зв'язку з дуже низькою рентабельністю продукції, а також не великим попитом на вітчизняну продукцію [2].

На ринку IT-продукції присутні як вузькоспеціалізовані компанії, що працюють в обмеженому сегменті ринку, так і підприємства, що надають комплексні послуги. Безумовними лідерами українського ринку IT-продукції є великі компанії, які мають успішний досвід створення єдиних інформаційних систем з різноманітних програмних продуктів і різного обладнання.

Конкурентоспроможність цих компаній залежить від наступних факторів:

- налагоджених зв'язків з зарубіжними постачальниками, що забезпечує прямі поставки необхідних компонентів інформаційних систем, отримання технічної, інформаційної та маркетингової підтримки;
- можливостей з навчання фахівців замовника;

- наявність розвинутої цілодобової служби інформаційної підтримки.

Важливе значення для успіху бізнесу ІТ-компаній в Україні має близькість до владних структур, особисті контакти з керівництвом міністерств і відомств, главами адміністрацій, керівниками (власниками) підприємств і фінансових установ (фінансово-промисловими групами). Це нормальна українська практика (корумпована), так як послуги, що надаються ІТ-компаніями здатні ефективно впливати на роботу органів державного управління, на бізнес замовників, а значить – опосередковано впливати на розстановку сил на діловому і політичному просторі України.

Прийнято вважати, що український ринок ІТ-продукції діє з відставанням від світового на 2–3 роки. Але, великі інтеграційні проекти, що реалізуються сьогодні в Україні, у вартісному вираженні, дійсно відповідають великим світовим проектам дворічної давності. Зрозуміло, що український ринок ніколи не наздожене світовий за вартістю, тому що має інші масштаби [1].

Крім різниці в масштабах (ціною), технології та послуги, що пропонуються, на ринках ІТ-продукції в Україні і світі, практично нічим не відрізняються. Наприклад: великі проекти з впровадження ERP-систем в розвинених країнах – буденна справа, а в Україні – одиниці. І справа тут зовсім не в «слабкості» українських ІТ-компаній, нездатності освоїти і впровадити серйозний, «грошовий» продукт. Справа в тому, що потенційні замовники – українські підприємства поки або не бачать необхідності в якісному поліпшенні бізнес-процесів, або не в змозі придбати ефективну систему управління. А найчастіше відмова від переходу на сучасні бізнес-процеси лежить в площині мислення доморощених вітчизняних власників і управлінців, «бізнес» яких тримається на «трьох китах»: дешева робоча сила, економія на всьому, відсутність реальної конкуренції.

З плином часу, процеси глобалізації вже привели до залучення України в світову систему поділу праці, наслідком чого стало посилення конкуренції в економіці, прагнення до відповідності бізнес-процесів загальноприйнятим стандартам якості (наприклад, стандартам ISO 9000, 9001). В результаті, на українському ринку ІТ-продукції різко зріс попит на інформатизацію через впровадження електронних торгівельних платформ на базі Web, Android, IOS, що є ефективним засобом підвищення конкурентоспроможності українських торговельних компаній.

З іншого боку, ускладнення інформаційної інфраструктури підприємств вже призвело до збільшення штату власних ІТ-фахівців, і витрат на сервісне обслуговування. При цьому витрати на створення і підтримання необхідного рівня сервісу однієї інформаційної системи можна порівняти з витратами на підтримку працездатності десятка подібних систем. Закономірний вихід із ситуації – аутсорсинг, коли інформаційна

система підприємства передається на обслуговування спеціалізованої ІТ-компанії [3].

Проектуючи тенденції розвитку світового ринку на український ринок ІТ-продукції, можна очікувати появу значного сектору консалтингових послуг вже найближчим часом. Справді, зростання української економіки призведе до збільшення числа потенційних замовників на ринку ІТ-продукції, які не пов'язані багаторічним співробітництвом з жодною ІТ-компанією, знаходяться в стані пошуку, а тому потребують кваліфікованої підтримки з боку консультантів [4].

Інтерес до придбання або створення української ІТ-компанії або спільного підприємства в сфері ІТ-технологій можуть проявити і великі транснаціональні ІТ-корпорації. Однак навряд чи це буде виробнича компанія, якщо тільки мова не йде про розробку програмного забезпечення. Швидше за все, великий міжнародний капітал може зацікавити телекомунікаційна сфера і ринок консалтингових послуг.

Серед українських ІТ-компаній є стовідсотково національні, утворені з різною часткою участі іноземного капіталу, створені повністю на гроші іноземних інвесторів. Однак ступінь проникнення іноземного капіталу на український ринок ІТ-продукції сьогодні ще не можна вважати значною.

Тенденції розвитку українського ринку ІТ-продукції можна спрогнозувати у таких напрямках:

- збільшення обороту в секторах дистрибуції і складання комп'ютерів при одночасному зниженні їх прибутковості;
- збільшення обсягів навчання сертифікованих фахівців;
- подальший розвиток ринків Інтернет-послуг і електронних платежів;
- динамічний розвиток ринку послуг супутникового зв'язку, поряд з повсюдним будівництвом наземних оптоволоконних мереж передачі даних;
- випереджаюче зростання ринку послуг бездротового зв'язку (Wi-Fi, 4G, 5G).

Список використаних джерел

1. Мировой рынок IT: место Украины на нем // Ukrainian Software Development Forum 15.11.2017 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://mind.ua/ru/publications/20178608-mirovoj-rynok-it-mesto-ukrainy-na-nem.
2. Кулинич О. О. Напрями розвитку ІКТ-сфери у забезпеченні належного рівня конкурентоспроможності на міжнародному ринку ІТ-послуг / О. О. Кулинич, С. В. Войтко. // Економіка. Управління. Інновації. – 2014. – № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2014_1_60.pdf.
3. Тенденції ІТ-аутсорсингу в Україні. [Текст]: інтернет-видання, – 2016. – Режим доступу: http://startupline.com.ua/events/trends-in-it-outsourcing-in-ukraine.

4. Ukraine's booming IT sector makes it an outsourcing nation [Текст]: інтернет-видання,– 2016.– Режим доступу: https://www.kyivpost.com/article/ content/technology/ukraines-booming-it-sector-makes-it-an-outsourcing-nation-407913.html

Соколов А.В,
кандидат наук з державного управління, доцент кафедри управління персоналом і економіки праці Запорізького національного технічного університету

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СУЧАСНОМУ БІЗНЕСІ

Кінець XX – початок XXI ст. характеризуються стрімкими змінами, що відбуваються в економіці. Новий якісний стан економіки проявляється як інформаційне суспільство, набуваючи нових, властивих тільки йому параметрів і характеристик. Кардинальна трансформація сучасного бізнесу є результатом широкого використання інформаційно-комунікаційних технологій, інформаційних систем та мережі Інтернет у всіх сферах діяльності сучасного суспільства, і особливо в економічній та освітній.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) – технологічний процес, який представляє собою інтеграцію комп'ютерів, електроніки і засобів зв'язку, при використанні яких стають можливими підтримка рішень, координація, управління, аналіз і візуалізація в організації. В економіці з'явився новий засіб виробництва, що впливає на економічні відносини, які під впливом інформаційного фактору будуються по-новому. З'явився новий елемент продуктивних сил у вигляді ІКТ. Під інформаційним фактором розуміють сукупність інформації, знань та ІКТ, які впливають на економічні відносини, змінюючи і модифікуючи їх. Первинну роль в інформаційному факторі грають інформація і знання як елемент продуктивних сил, як основа для прийняття рішень. Інформація в сукупності з ІКТ, або інформаційний фактор в цілому стає одним з найважливіших факторів успішного функціонування будь-якої економічної системи. Інформаційний фактор має суттєвий вплив на розвиток нових, технологічно більш сучасних форм міжнародного бізнесу та на розвиток і модернізацію старих форм бізнесу.

Інформаційні системи (ІС) визначаються з технічної точки зору як набір взаємозалежних компонентів, які збирають, обробляють, накопичують і розподіляють інформацію, щоб підтримувати прийняття рішень і управління в організаціях. ІС допомагають проводити аналіз проблеми, робити видимими комплексні об'єкти і створювати нові вироби. З ділової точки

зору ІС розглядаються як організаційні і управлінські рішення, засновані на ІКТ, у відповідь на виклик, що посилається діловим навколишнім середовищем.

ІКТ забезпечують внутрішньодержавний, міжнародний і дійсно глобальний обмін інформацією всередині банків, корпорацій, урядів і громадських організацій, а також між ними.

У сучасній світовій економіці на основі використання інформації та ІКТ отримали широкий розвиток електронний бізнес і електронна комерція.

Електронна комерція визначається як будь-яка транзакція, що здійснюються за допомогою мережі пов'язаних між собою комп'ютерів, по завершенні якої відбувається відторгнення і передача права власності або права користування речовим товаром або послугою [1]. Іншими словами електронна комерція передбачає використання Інтернету для проведення окремих комерційних операцій між підприємствами або між підприємством і споживачами: замовлення продукції і послуг на сайті, а потім їх отримання традиційним шляхом, за допомогою транспортної організації, а для інформаційних продуктів – шляхом пересилання по каналах Інтернету.

Електронний бізнес, на додаток до використання електронної комерції, це процес, який бізнес-організація виробляє за допомогою мережі пов'язаних між собою комп'ютерів, що дозволяє з'єднати окремі угоди в єдину мережу для взаємодії з діловим середовищем, використовуючи навігаційне програмне забезпечення. Інформаційний маркетинг в Інтернеті створює таку взаємодію постачальників і клієнтів, при якому останні займають активну позицію. При цьому простір їх взаємодії перетворюється в мережу.

Як наслідок розвитку інформаційного фактору відбулися значні зміни в формах бізнесу, методах та інструментах управління, до чого приводить зростання значущості інформації і знань в організаціях і корпораціях. У зв'язку з цим посилилася роль освіти, оскільки для управління інформаційною інфраструктурою потрібні були нові фахівці, що призвело до певних змін в сфері зайнятості. Відбувається зниження зайнятості в сфері виробництва і збільшення в інформаційній сфері або сфері послуг, тобто фізична праця заміщується інтелектуальною, що дає можливість прихильникам теорій інформаційного суспільства оголосити про його виникнення [2].

Що стосується виявлення загальних процесів у світовій економіці та освіті, то тут можна виділити три загальні моменти. Перший з них полягає в збільшенні значущості знання і доступності інформації, другий – в оснащеності комп'ютерами і ІКТ, в доступі до мережі Інтернет і в створенні інформаційної інфраструктури в організаціях, університетах та корпораціях,

третій – у використанні технологічно більш сучасних форм в бізнесі і навчанні. Скажімо, в освіті активно використовуються дистанційна і віртуальна форми навчання. В економіці – віртуальна технологія продажів в системі класу B2B (Business to Business, бізнес – бізнес) або B2C (Business to Customer, бізнес – клієнт), яка полегшує вибір, покупку і доставку товарів і послуг споживачам в будь-який час і в будь-якій частині світу. Оскільки це прямі продажі з мінімальною кількістю посередників, використання ІКТ дає можливість встановлювати конкурентні ціни.

Міжнародний бізнес на сучасному етапі його розвитку модифікується, трансформується, одночасно розвиваються більш сучасні з технологічної точки зору форми міжнародного бізнесу. Сформувалися нові умови для функціонування електронного бізнесу і виробництва інформаційного продукту в компаніях, що вимагає створення і реалізації програм електронного бізнесу.

Під програмами або проектами електронного бізнесу в організаціях розуміється нова форма організації системи виробництва і управління – мережеве підприємство, яке крім використання інформації та ІКТ має володіти здатністю здобувати нові знання та вміння, використовуючи їх у господарській діяльності з метою розвитку інноваційності в виробництві. Навколо бізнес-проектів різних компаній побудовані мережі, що трансформують їх внутрішню організацію, їх взаємини з постачальниками і споживачами, а також партнерські відносини між компаніями. Компанія стає мережевою з усіма наслідками, що випливають звідси. Мережева організація компанії забезпечує їй організаційну гнучкість, сприяє підвищенню продуктивності і посилення конкурентоспроможності.

Поширення ІКТ за допомогою Інтернету та локальних мереж в усі сфери нашого життя, сектори економіки та бізнес-процеси покращує їх якість, надає динамічність, стимулюючи значні структурні зрушення в економіці.

Список використаних джерел

1. Плескач В. Л. Електронна комерція / В. Л. Плескач, Т. Г. Затонацька. – К. : Знання, 2007. – 535 с.
2. Шарпіта В. С., Іванченко Н. О. Особливості розвитку інформаційно-комунікаційних технологій у сучасних умовах української економіки [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://economyandsociety.in.ua/journal/10_ukr/155.pdf

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Авраменко Світлана Сергіївна – магістрантка спеціальності «Олігофренопедагогіка, дефектологія» КВНЗ «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради.

Агарков Олег Анатолійович – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи Запорізького національного технічного університету.

Андрєєва Тетяна Михайлівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри стилістики та мовної комунікації Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Андрієнко Олександра Сергіївна – студентка 3 курсу спеціальності «Соціальна робота» Запорізького національного технічного університету.

Антоненко Ірина Юріївна – кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри природничо-наукових дисциплін КВНЗ «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради.

Асауленко Дар'я Юріївна – студентка 4 курсу факультету філології та соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету.

Бабарига Анастасія Сергіївна – студентка 3 курсу спеціальності «Соціальна робота» Запорізького національного технічного університету.

Базика Євгенія Леонідівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології та спеціальної освіти Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна"».

Баршацька Галина Юріївна – кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи Запорізького національного технічного університету.

Бельмас Наталія Валеріївна – спеціаліст вищої категорії, старший вчитель Запорізької гімназії № 71 з поглибленим вивченням іноземної мови Запорізької міської ради Запорізької області.

Березенко Віта Віталіївна – доктор наук із соціальних комунікацій, професор кафедри теорії комунікації, реклами та зв'язків із громадськістю Запорізького національного університету.

Біленко Олена Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри управління персоналом і економіки праці Запорізького національного технічного університету.

Біленький Сергій Володимирович – студент 4 курсу факультету філології та соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету.

Біліченко Владислава – студентка групи РС-14-1 Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Блинова Олена Євгенівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної та соціальної психології Херсонського державного університету.

Богомолов Данило Володимирович – студент 4 курсу факультету журналістики Запорізького національного університету.

Болгова Марина Олександрівна – студентка спеціальності «Психологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Бондаренко Олена Миколаївна – доцент кафедри теорії та практики перекладу Запорізького національного технічного університету;

Борисенко Марина Олексіївна – студентка 3 курсу факультету права та соціально-інформаційних технологій Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна».

Борисова Юлія Володимирівна – кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи Запорізького національного технічного університету.

Бородулькіна Тетяна Олександрівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Запорізького національного технічного університету.

Бохонкова Юлія Олександрівна – доктор психолог н., проф.,завідувач кафедри психології та соціології СНУ ім. В. Даля.

Бочелюк Віталій Йосипович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Запорізького національного технічного університету.

Брутман Анна Богданівна – кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов професійного спілкування Запорізького національного технічного університету

Будіянський Микола Федорович – професор. кандидат психологічних наук, професор кафедри соціальної та прикладної психології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова.

Бут Вікторія Сергіївна – студентка 4 курсу факультету права та соціально-інформаційних технологій Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини вищого навчального закладу «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна».

Василенко Галина Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов професійного спілкування Запорізького національного технічного університету

Василенко Яна Валеріївна – студентка ІІІ курсу спеціальності «Дизайн прикладного мистецтва», КВНЗ «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради.

Василичева Вероніка Геннадіївна – магістрантка кафедри управління персоналом та економіки праці Запорізького національного технічного університету

Васильченко В'ячеслав Миколайович – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики, реклами і зв'язків з громадськістю Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету.

Ващук Аліна Володимирівна – магістрантка спеціальності «Психологія» Запорізького національного технічного університету.

Вишняк Наталія Вікторівна – магістрантка спеціальності «Олігофренопедагогіка, дефектологія» КВНЗ «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради.

Волинець Галина Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Запорізького національного технічного університету.

Волканова Анна Ігорівна – студентка 4 курсу факультету філології та соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету.

Гайворонська Таісія Олексіївна – кандидат філософських наук, доцент, декан, Запорізький національний технічний університет.

Ганжуров Юрій Семенович – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту видавничо-поліграфічної галузі Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».

Ганноцька Тетяна Василівна – викладач 1-ї категорії Запорізького гуманітарного коледжу ЗНТУ

Глазунов Станіслав Васильович – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи Дніпровського університету імені Олеся Гончара.

Горбик Ольга Валеріївна – студентка 3 курсу спеціальності «Соціальна робота» Запорізького національного технічного університету.

Горлачова Вікторія Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов професійного спілкування Запорізького національного технічного університету

Грибко Вікторія Валеріївна – студентка 2 курсу спеціальності «Журналістика» факультету соціальних наук Запорізького національного технічного університету.

Гриценко Вікторія Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи Дніпровського університету імені Олеся Гончара.

Гришина Ірина Анатоліївна – викладач вищої категорії Запорізького гуманітарного коледжу ЗНТУ.

Губа Альона Володимирівна – студентка 4 курсу спеціальності «Журналістика» факультету соціальних наук Запорізького національного технічного університету.

Гутарєва Владислава Сергіївна – студентка 2 курсу спеціальності «Соціальна робота» Запорізького національного технічного університету.

Демянчук Катерина Володимирівна – студентка 2 курсу спеціальності «Соціальна робота» Запорізького національного технічного університету.

Дергач Маргарита Альфритівна – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри психології Запорізького національного технічного університету

Діденко Владислав Ігорович – студент 2 курсу спеціальності «Соціальна робота» Запорізького національного технічного університету.

Дударьов Віталій Валентинович – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи Запорізького національного технічного університету.

Дяченко Ірина Миколаївна – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри журналістики, реклами і соціальних комунікацій Класичного приватного університету.

Дяченко Марія Дмитрівна – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри теорії та практики перекладу Класичного приватного університету.

Ектова Валентина Олександрівна – студентка 4 курсу факультету філології та соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету.

Єськова Катерина Вікторівна – викладач кафедри журналістики Запорізького національного технічного університету.

Жаболенко Анастасія Андріївна – студентка групи СН-115 Запорізького національного технічного університету.

Журавльова Ілона Денисівна – студентка спеціальності «Психологія» Запорізького національного технічного університету.

Заіка Сергій Юрійович – студент 5 курсу спеціальності «Управління соціальним закладом» Запорізького національного технічного університету.

Застело Анна Олександрівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Запорізького національного технічного університету.

Золотаревська Анастасія Олександрівна – студентка групи РС-14 Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Золотаренко Віктор Олегович – студент кафедри соціальної роботи Дніпровського університету імені Олеся Гончара.

Іванова Анна Сергіївна – студент спеціальності «Фізична терапія, ерготерапія», КВНЗ «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради.

Іванюха Тетяна Валеріївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії комунікації, реклами та зв'язків із громадськістю Запорізького національного університету.

Іващенко Іван Віталійович – студент групи 17-32 Запорізького гуманітарного коледжу Запорізького національного технічного університету.

Ірза Даяна Вікторівна – студентка 3 курсу спеціальності «Дизайн прикладного мистецтва» КВНЗ «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради.

Ісмаілова Сабіна Ілгарівна – студентка 4 курсу факультету філології та соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету.

Кандюк-Лебідь Світлана Володимирівна – старший викладач кафедри журналістики та інформаційних технологій Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини вищого навчального закладу «Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”».

Каптьол Оксана Олександрівна – студентка 2 курсу спеціальності «Спеціальна освіта» КВНЗ «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради.

Керімов Руслан Рахибович – аспірант кафедри теорії комунікації, реклами та зв’язків із громадськістю Запорізького національного університету.

Кім Оксана Володимирівна – аспірантка 2-го року навчання спеціальності «Психологія» СНУ ім. В. Даля.

Кіпа Анастасія Костянтинівна – студентка IV курсу спеціальності «Психологія» Кременчуцького національного університету ім. М. Остроградського.

Кіпоренко Ілона Романівна – студентка 2 курсу спеціальності «Журналістика» факультету соціальних наук Запорізького національного технічного університету.

Кіріллова Анна Олександрівна – студентка 2 курсу спеціальності «Спеціальна освіта» КВНЗ «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради.

Клименко Аліна Олексіївна – студентка 2 курсу спеціальності «Соціальна робота» Запорізького національного технічного університету.

Клименко Лариса Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов і лінгвістичних комунікацій Запорізької державної інженерної академії.

Кліщ Алла Вікторівна – старший викладач кафедри журналістики, реклами і соціальних комунікацій Інституту журналістики і масової комунікації Класичного приватного університету.

Клочек Наталія Василівна – студент спеціальності «Фізична терапія, ерготерапія» КВНЗ «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради.

Коваленко Юлія Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри журналістики, реклами і зв’язків з громадськістю Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету.

Кожушана Оксана Євгенівна – студентка 2 курсу спеціальності «Соціальна робота» Запорізького національного технічного університету.

Корнійчук Аліна Юріївна – студентка 2 курсу магістратури факультету соціально-економічної освіти та управління Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Косова Тетяна Володимирівна – студентка спеціальності «Психологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Костромицький Роман Іванович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету.

Кравченко Анна Геннадіївна – викладач кафедри туризму, інформаційних технологій та іноземної мови Запорізького гуманітарного коледжу ЗНТУ.

Кравченко Володимир Іванович – доктор історичних наук, професор кафедри журналістики, реклами і зв'язків з громадськістю Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету.

Кравченко Євдокія Григорівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики, реклами і зв'язків з громадськістю Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету.

Красноступ Володимир Миколайович – магістрант групи СН-113м ЗНТУ.

Кузьмін Віктор Володимирович – кандидат соціологічних наук, доцент, вчений секретар вченої ради ЗНТУ.

Кулакова Анна Миколаївна – магістрантка спеціальності «Психологія» Запорізького національного технічного університету.

Кулинич Олександра Іванівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри журналістики, реклами і зв'язків з громадськістю Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету.

Купа Ольга Олександрівна – студентка 2 курсу спеціальності «Соціальна робота» Запорізького національного технічного університету.

Куцик Тетяна Геннадіївна – магістрантка спеціальності «Журналістика» факультету соціальних наук Запорізького національного технічного університету.

Лебедєв Станіслав Володимирович – студент 4 курсу спеціальності «Журналістика» факультету соціальних наук Запорізького національного технічного університету.

Лисицька Єва Сергіївна – магістрантка спеціальності «Психологія» Запорізького національного технічного університету.

Літвінова Ольга Володимирівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології, педагогіки та філософії Кременчуцького національного університету ім. М. Остроградського.

Лобода Владислав Олегович – студент кафедри соціальної роботи Дніпровського університету імені Олеся Гончара.

Лосієвська Ольга Геннадіївна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля (м. Сєвєродонецьк).

Лукач Ксенія Валентинівна – старший викладач кафедри соціальних комунікацій факультету філології та соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету.

Лунін Сергій Сергійович – студент спеціальності «Психологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Макарова Світлана Григорівна – магістрантка спеціальності «Олігофренопедагогіка, дефектологія» КВНЗ «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради.

Максимова Єлизавета Сергіївна – студентка групи СН-217 Запорізького національного технічного університету

Малахова Анастасія Геннадіївна – магістрантка спеціальності «Психологія» Запорізького національного технічного університету.

Медведєва Ганна Андріївна – магістрантка спеціальності «Журналістика» факультету соціальних наук Запорізького національного технічного університету.

Мельникова Олена Сергіївна – старший викладач кафедри соціальних комунікацій Маріупольського державного університету.

Меріуц Тетяна Юріївна – магістрантка Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Миргородець Наталія Олександрівна – студентка 4 курсу спеціальності «Журналістика» факультету соціальних наук Запорізького національного технічного університету.

Міленко Анастасія Євгенівна – студентка 4 курсу факультету філології та соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету.

Мінько Руслана Олександрівна – студентка 4 курсу факультету філології та соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету.

Мірошниченко Павло Васильович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Запорізького національного університету.

Мойсеєнко Вікторія Василівна – аспірант кафедри загальної та соціальної психології факультету психології, історії та соціології Херсонського державного університету.

Мордус Карина Валентинівна – магістрантка кафедри психології та соціології СНУ ім. В. Даля (м. Сєвєродонецьк).

Морозов Денис Миколайович – кандидат технічних наук, доцент, зав. кафедри інформаційних технологій в туризмі.

Москович Інна Миколаївна – магістрантка кафедри психології та соціології СНУ ім. В. Даля (м. Сєвєродонецьк).

Мушенок Марина Анатоліївна – магістрантка спеціальності «Психологія» Запорізького національного технічного університету.

Назаренко Галина Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики, реклами і зв'язків з громадськістю Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету.

Наумчук Тетяна Іванівна – старший викладач кафедри іноземних мов професійного спілкування Запорізького національного технічного університету.

Неспрядько Костянтин Олексійович – студент III курсу спеціальності «Дизайн прикладного мистецтва» факультету мистецтва та дизайну КВНЗ «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради.

Новак Тетяна Олександрівна – магістрантка кафедри соціальної роботи, методист кафедри соціальної роботи Запорізького національного технічного університету.

Новіков Володимир Павлович – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов професійного спілкування Запорізького національного технічного університету.

Новосад Альона Сергіївна – магістрантка кафедри психології та соціології СНУ ім. В. Даля (м. Сєвєродонецьк).

Онуфрієнко Галина Сергіївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри українознавства та загальної мовної підготовки Запорізького національного технічного університету.

Осетрова Оксана Олександрівна – доктор філософських наук, доцент, професор кафедри соціальної роботи Дніпровського університету імені Олеся Гончара.

Островська Наталя Василівна – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри журналістики Запорізького національного технічного університету.

Пакєта Олександра Андріївна – студентка 4 курсу спеціальності «Соціальна робота» Запорізького національного технічного університету.

Панов Микита Сергійович – кандидат психологічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти КВНЗ «Хортицька національна академія» Запорізької обласної ради.

Панченко Світлана Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Запорізького національного технічного університету.

Пархоменко Анна Олександрівна – магістрантка спеціальності «Журналістика» факультету соціальних наук Запорізького національного технічного університету.

Пелешенко Олена Вікторівна – асистент кафедри психології та соціології Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Петрова Ганна Сергіївна – студентка 2 курсу спеціальності «Спеціальна освіта» КВНЗ «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради.

Піддубна Світлана Анатоліївна – магістрантка спеціальності «Олігофренопедагогіка, дефектологія» КВНЗ «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради.

Погребна Вікторія Леонідівна – доктор філологічних наук, професор кафедри журналістики Запорізького національного технічного університету.

Пода Олена Юріївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Запорізького національного технічного університету.

Полєжаєв Юрій Григорович – кандидат наук з соціальних комунікацій, доцент кафедри іноземних мов професійного спілкування Запорізького національного технічного університету.

Полуектова Крістіна Олександрівна – магістрантка кафедри психології та соціології СНУ ім. В. Даля (м. Сєвєродонецьк).

Попович Василь Михайлович – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи Запорізького національного технічного університету.

Попович Яна Максимівна – кандидат філософських наук, методист Регіонального науково-методичного центру «Освіта та громадянське суспільство» Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Постол Анастасія Вікторівна – студентка 4 курсу спеціальності «Журналістика» факультету соціальних наук Запорізького національного технічного університету.

Почепцов Георгій Георгійович – доктор філологічних наук, професор кафедри соціальних комунікацій Маріупольського державного університету.

Приходько Анатолій Миколайович – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу Запорізького національного технічного університету.

Репецька Анжела Василівна – старший викладач кафедри психології Запорізького національного технічного університету.

Рижко Олена Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики, реклами і зв'язків з громадськістю Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету.

Романюк Влад Дмитрович – студент 2 курсу спеціальності «Соціальна робота» Запорізького національного технічного університету.

Рябуха Вероніка Олександрівна – студентка спеціальності «Психологія» Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Садикіна Альона Сергіївна – студентка групи СН-116 Запорізького національного технічного університету.

Сембрак Оксана Іванівна – магістрантка спеціальності «Психологія» Запорізького національного технічного університету.

Сембрак Олег Іванович – магістрант спеціальності «Психологія» Запорізького національного технічного університету.

Семененко Тетяна Володимирівна – магістрантка спеціальності «Олігофренопедагогіка, дефектологія» КВНЗ «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради.

Семенко Світлана Василівна – кандидат філологічних наук, професор кафедри журналістики Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Сенкевич Геннадій Анатолійович – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри соціальної роботи ДНУ ім. Олеся Гончара.

Сировешкіна Вероніка Олегівна – студентка 4 курсу спеціальності «Журналістика» факультету соціальних наук Запорізького національного технічного університету.

Сірий Олексій Олексійович – студент 1 курсу магістратури факультету соціально-економічної освіти та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Скуртул Ганна Сергіївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Запорізького національного технічного університету.

Собокар Ірина Іванівна – аспірант кафедри соціальних комунікацій Маріупольського державного університету.

Соколов Андрій Васильович – кандидат наук з державного управління, доцент, завідувач кафедри управління персоналом і економіки праці Запорізького національного технічного університету

Соц Яна Геннадіївна – студент спеціальності «Спеціальна освіта» КВНЗ «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради.

Спанатій Любов Степанівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики та інформаційних технологій Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини вищого навчального закладу «Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”».

Стєкольщикова Валентина Андріївна – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри журналістики та інформаційних технологій Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини вищого навчального закладу «Відкритий міжнародний університет розвитку людини „Україна”».

Сухомлин Світлана Володимирівна – магістрантка кафедри психології Дніпровського гуманітарного університету.

Тарасенко Кирило Валентинович – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та практики перекладу Запорізького національного технічного університету

Тисячник Ірина Володимирівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Запорізького національного технічного університету.

Тітаренко Лілія Василівна – провідний спеціаліст Виконкому Саксаганської районної у місті ради.

Тонкіх Ірина Юріївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Запорізького національного технічного університету.

Тополь Ольга Володимирівна – доктор філософських наук, професор кафедри соціальної політики Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Туловська Ірина Валеріївна – магістрантка спеціальності «Психологія» Запорізького національного технічного університету.

Турба Оксана Олексіївна – кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи Запорізького національного технічного університету.

Хітрова Тетяна Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики Запорізького національного технічного університету.

Храпач Катерина Олександрівна – студентка 2 курсу спеціальності «Спеціальна освіта» КВНЗ «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

Хрустальова Марина Станіславівна – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри психології Запорізького національного технічного університету.

Хубулова Дарина Ігорівна – студентка 1 курсу спеціальності «Журналістика» факультету соціальних наук Запорізького національного технічного університету.

Цвітанська Юлія Миколаївна – магістрантка спеціальності «Журналістика» факультету соціальних наук Запорізького національного технічного університету.

Чаплинська Ганна Віталіївна – студент спеціальності «Фізична терапія, ерготерапія» КВНЗ «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради.

Черепєхіна Ольга Анатоліївна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Запорізького національного технічного університету.

Черепинська Лідія Валентинівна – вчитель вищої категорії, вчитель-методист Запорізького класичного ліцею Запорізької міської ради Запорізької області.

Чернова Анастасія Євгенівна – студентка Запорізького гуманітарного коледжу ЗНТУ.

Чернуха Валентина Сергіївна – магістрантка факультету соціально-економічної освіти та управління Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Чумак Олександра Борисівна – студентка 3 курсу факультету реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи, напрям підготовки «Корекційна освіта (за нозологіями)» КВНЗ «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради.

Шапарна Валерія Вадимівна – магістрантка спеціальності «Психологія» Запорізького національного технічного університету.

Шаповал Лідія Вікторівна – студентка 4 курсу спеціальності «Журналістика» факультету соціальних наук Запорізького національного технічного університету.

Шарабура Олексій Вікторович – студент 4 курсу спеціальності «Журналістика» факультету соціальних наук Запорізького національного технічного університету.

Шевяков Олексій Володимирович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Дніпровського гуманітарного університету.

Шейко Ольга Станіславівна – кандидат філософських наук, доцент кафедри іноземних мов професійного спілкування Запорізького національного технічного університету.

Шемякіна Тетяна Вікторівна – магістрантка спеціальності «Олігофренопедагогіка, дефектологія» КВНЗ «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради.

Шинкаренко Єлизавета Леонідівна – студентка 4 курсу спеціальності «Соціальна робота» Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара.

Шишкіна Софія Олексіївна – студентка 1 курсу спеціальності «Журналістика» факультету соціальних наук Запорізького національного технічного університету.

Шубертій Наталія Георгіївна – старший викладач кафедри психології Запорізького національного технічного університету.

Шульга Маргарита Олегівна – студентка 4 курсу спеціальності «Журналістика» факультету соціальних наук Запорізького національного технічного університету.

Шульгіна Валентина Іванівна – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри журналістики, реклами і зв'язків з громадськістю Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету.

Шумик Альона Миколаївна – студентка 2 курсу магістратури факультету соціально-економічної освіти та управління Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Щербина Сергій Степанович – кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи Запорізького національного технічного університету.

Яковенко Яна Геннадіївна – студентка спеціальності «Фізична терапія, ерготерапія» КВНЗ «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради.

Яланська Дар'я Юріївна – магістрантка групи СНз-113м Запорізького національного технічного університету.

Янковська Яна Сергіївна – магістрантка спеціальності «Олігофренопедагогіка, дефектологія», КВНЗ «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради.

Ярошенко Алла Олександрівна – доктор філософських наук, професор кафедри соціальної політики НПУ імені М. П. Драгоманова.

Яхіна Анастасія Сергіївна – студентка 2 курсу спеціальності «Соціальна робота» Запорізького національного технічного університету.

Яценко Анна Русланівна – магістрантка спеціальності «Журналістика» факультету соціальних наук Запорізького національного технічного університету.

Наукове видання

СУСПІЛЬСТВО І ОСОБИСТІСТЬ У СУЧАСНОМУ КОМУНІКАЦІЙНОМУ ДИСКУРСІ

матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції,
9–10 квітня 2018 р.

Технічний редактор: Н. В. Островська,
Оригінал-макет: В. А. Ситника

Підписано до друку 6.04.2018.
Формат 60х84/16. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 33,83. Наклад 90 пр. Зам. № 68.

Видавництво і друкарня ПП «ЛІРА ЛТД».
49107, м. Дніпро, вул. Наукова, 5.
Свідоцтво про внесення до Держреєстру
ДК № 6042 від 26.02.2018.